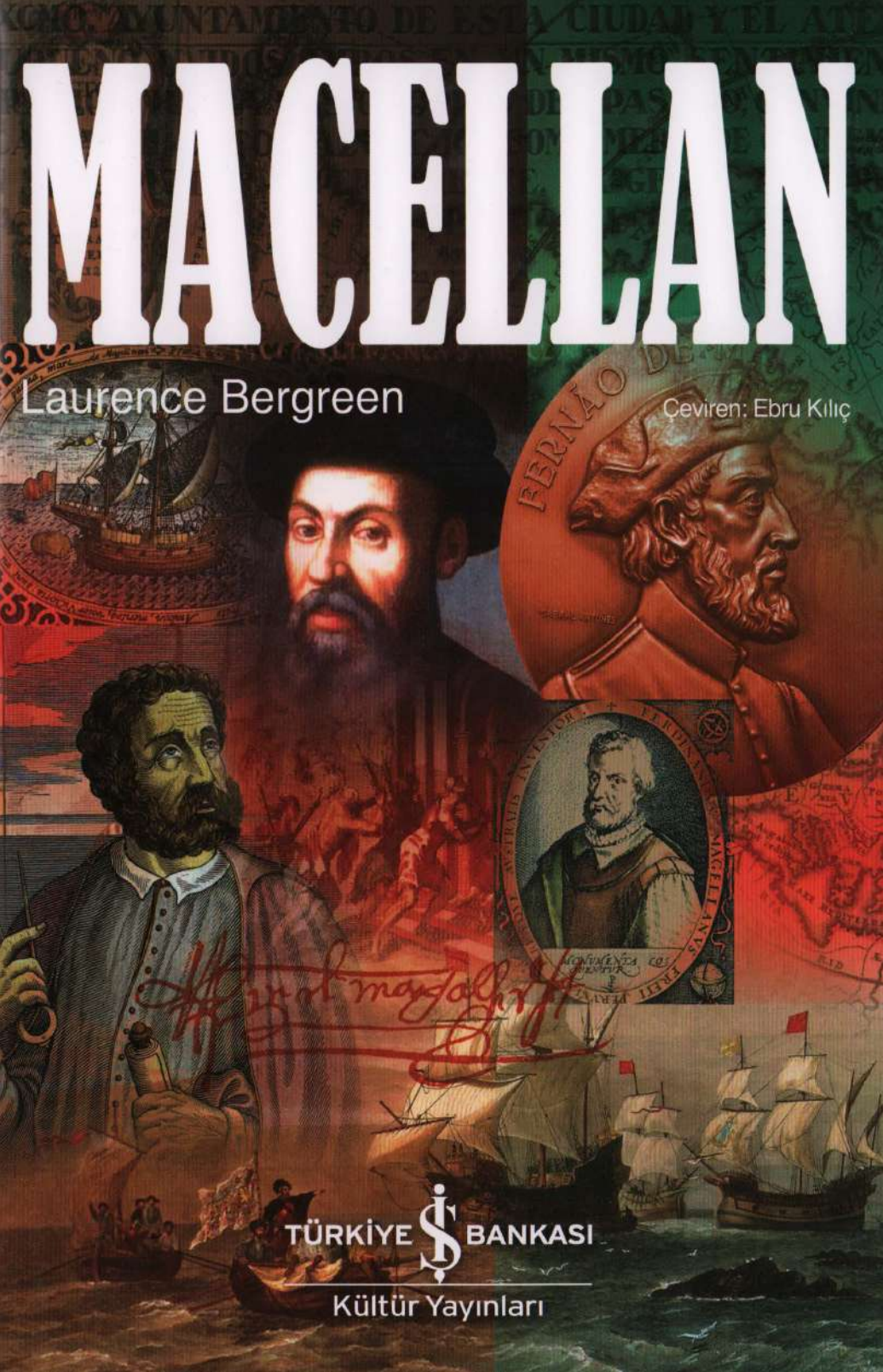
MAGELLAN

Laurence Bergreen

Çeviren: Ebru Kılıç

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 4664

Laurence Bergreen

ABD'li yazar Laurence Bergreen, her biri konusu itibarıyla belirleyici bir çalışma olarak görülen dört biyografinin yazarıdır: *Louis Armstrong: An Extravagant Life, Capone: The Man and the Era, As Thousands Cheer: The Life of Irving Berlin* ve *Voyage to Mars: NASA's Search for Life Beyond Earth*. Harvard Üniversitesi mezunu olan Bergreen New York City'de yaşamaktadır.

Ebru Kılıç

İzmir Bornova Anadolu Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu. İş Bankası Kültür Yayınları, Metis, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Koç Üniversitesi Yayınları, Tübitak gibi yayınevleri tarafından yayımlanmış yüzün üzerinde güncel siyaset, siyasal tarih, bilim tarihi ve popüler bilim çevirisi bulunmaktadır. Başlıca çeviri eserleri arasında Adrian Desmond ve James Moore'un *Darwin*'i (T. İş Bankası Kültür Yayınları Biyografi Dizisi), Manuel Castells'in *Enformasyon Çağı* üçlemesi, Manuel de Landa'nın *Çizgisel Tarih*'i ve Cyprian Broodbank'in *Orta Deniz'in Yapımı* yer almaktadır.

BİYOGRAFİ

Laurence Bergreen
MACELLAN

ÖZGÜN ADI
OVER THE EDGE OF THE WORLD

ÇEVİREN
EBRU KILIÇ

COPYRIGHT © LAURENCE BERGREEN.
PUBLISHED BY ARRANGEMENT WITH WILLIAM MORROW, AN IMPRINT OF HARPERCOLLINS PUBLISHERS. AKCALI AJANS ARACILIĞIYLA YAPILAN SÖZLEŞMEYE İSTİNADEN YAYINLANMIŞTIR

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2018
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
LEVENT CİNEMRE

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ/DİZİN
COŞKUN AK

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: OCAK 2020, İSTANBUL

BASKI-CİLT
DERYA MÜCELLİT SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
MALTEPE MAH. LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/80-81 TOPKAPI
ZEYTİNBURNU İSTANBUL
Tel: (0212) 501 02 72 - (0212) 501 35 91 Faks: (0212) 480 09 14
Sertifika No: 40514

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Laurence Bergreen

Macellan

Dünyanın Ucunu Aşmak

Çeviren: Ebru Kılıç

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Çizgi'yi geçen bir Gemi fırtınalarla Güney Kutbu'nun yakınındaki soğuk Ülke'ye nasıl sürüklendi; oradan yolunu nasıl bulup Büyük Pasifik Okyanusu'nun tropikal Enlemine yöneldi; başına ne tür tuhaf işler geldi ve Yaşlı Denizci kendi Ülkesi'ne nasıl döndü.

Sunuş, Samuel Taylor Coleridge, "Yaşlı Denizcinin Ezgisi"

Erkek kardeşim ve babamın anısına

İÇİNDEKİLER

Ana Karakterler IX
Tarihlerle İlgili Bir Not XI
Dünyanın Ucunu Aşmak: Macellan'ın Dünyanın Çevresindeki Tüyler Ürpertici Yolculuğu'nun Beş Yüzüncü Yılı Basımına Önsöz XIII
Teşekkür XXI

Dünyanın Ucunu Aşmak 1
Giriş 3

I
İmparatorluk Arayışı 7

1. Bölüm
Arayış 9

2. Bölüm
Ülkesiz Bir Adam 39

3. Bölüm
Yokdiyarlar 63

4. Bölüm
"Kanunsuzlar Kilisesi" 83

II
Dünyanın Ucu 113

5. Bölüm
Liderlik Zor Zanaat 115

6. Bölüm
Kazazedeler 139

7. Bölüm
Ejderin Kuyruğu 153

8. Bölüm
Ölüme Karşı Bir Yarış 181

9. Bölüm
Kaybolmuş Bir İmparatorluk 197

10. Bölüm
Son Savaş 237

III
Ölümden Dönmek
..... 265

11. Bölüm
İsyancılar Gemisi 267

12. Bölüm
Hayatta Kalanlar 287

13. Bölüm
Et in Arcadia Ego 313

14. Bölüm
Hayalet Gemi 337

15. Bölüm
Macellan'dan Sonrası 361

Kaynaklarla İlgili Notlar 379
Bibliyografya 399
Dizin 405

Ana Karakterler

Kral I. Carlos (sonra Kutsal Roma İmparatoru Şarlken*)
Kral Manuel (Portekiz kralı)
Juan Rodriguez de Fonseca (Borgos Piskoposu)
Cristobal de Haro (banker)
Ruy Faleiro (kozmograf)
Beatriz Barbosa (Macellan'ın karısı)
Diogo Barbosa (Macellan'ın kayınpederi)

Maluku Armadası (Sevilla'dan ayrıldığı tarihte)

Trinidad
Ferdinand Macellan (Genel Kaptan)
Estevao Gomes (Baş Dümenci)
Gonzalo Gomez de Espinosa (*alguacil* ya da inzibat amiri)
Francisco Albo (dümenci)
Pedro de Valderrama (rahip)
Gines de Mafra (denizci)
Malakkalı Enrique (tercüman)
Duarte Barbosa (kadro harici)
Alvaro de Mesquita (Macellan'ın akrabası, kadro harici)
Antonio Pigafetta (vakanüvis, kadro harici)
Cristovao Rebelo (Macellan'ın gayrimeşru oğlu, kadro harici)

---

* Farklı topraklarda farklı isimlerle hüküm süren Şarlken, I. Carlos adıyla İspanya kralı (1516-1556), I. Karl adıyla Avusturya Arşidükü (1519-1556), V. Karl adıyla Kutsal Roma-Cermen İmparatoru (1519-1556) olmuştur. Kendisi, V. Karl'ın Fransızca okunuşundan hareketle, Osmanlı ve Türk tarihinde Şarlken adıyla bilinegelmiştir. Elinizdeki metinde daha çok İspanya kralı olarak faaliyetlerine yer verildiği için (Kral I.) Carlos olarak anılacaktır-ed.n.

San Antonio
Juan de Cartagena (kaptan ve genel müfettiş)
Antonio de Coca (filo muhasebecisi)
Andres de San Martin (astrolog ve dümenci)
Juan de Elorriaga (süvari [*master*])
Geronimo Guerra (kâtip)
Bernard de Calmette, diğer adıyla Peder Sanchez de la Reina (rahip)

Concepcion
Gaspar de Quesada (kaptan)
Joao Lopes Carvalho (dümenci)
Juan Sebastian Elcano (süvari)
Juan de Acurio (ikinci süvari [*mate*])
Hernando Bustamente (berber)
Joaozito Carvalho (kamarot)
Martin de Magalhaes (kadro harici)

Victoria
Luis de Mendoza (kaptan)
Vasco Gomes Gallego (dümenci)
Antonio Salamon (süvari)
Miguel de Rodas (ikinci süvari)

Santiago
Juan Rodriguez Serrano (kaptan)
Baltasar Palla (süvari)
Bartolome Prieur (ikinci süvari)

Tarihlerle İlgili Bir Not

Tarihler aslında Jül Sezar'dan beri Jülyen takvimine göre verilmektedir. Bu takvim, bazı değişikliklerle İspanya'daki kiliseler dahil, dünyanın her yerinde Hıristiyan kiliseler tarafından benimsenmiştir.

Macellan'ın deniz yolculuğunun tamamlanmasından altmış yıl sonra, 1582'de İspanya, Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri Papa XIII. Gregorius'un çıkardığı, Jülyen sisteminde gün artışından kaynaklanan hataları düzeltmek için tasarlanmış Gregoryen takvimine geçti. Avrupa'nın tamamında yeni takvime geçişin tamamlanması iki yüz yıldan uzun sürdü, zira Protestan ülkeler bu değişikliğe ayak diredi. Biriken hataları düzeltmek için on gün siliniyordu, böylece Jülyen takviminde 5 Ekim 1582, Gregoryen takviminde 15 Ekim 1582 olmuştu.

Bu takvim değişikliğinin yanı sıra, Macellan'ın deniz yolculuğunda kayıt tutmakla ilgili sorunlar yaşanmıştı. Keşif seferinin resmi vakanüvisleri Antonio Pigafetta ile Francisco Albo'nun çeşitli olaylar için kaydettiği tarihler arasında bir gün fark vardır. Bu uyumsuzluk insani hatalardan kaynaklanıyor olabilir, vakanüvislerin o günü hatırlama biçimleri de böyle bir uyumsuzluğa neden olmuş olabilir. Dümenci olan Albo, günün geceyarısı değil, öğleyin başladığı seyir defteri göreneğini izliyordu. Pigafetta ise günlüğünde denizcilikten uzak bir çerçeve kullanıyordu. Bu nedenle sabah olmuş bir olay, ikisinin kayıtlarında bir gün arayla yer almış olabilir.

Son olarak uluslararası gün değişimi hattı Macellan'ın deniz yolculuğu öncesinde bulunmuyordu. Albo ve Pigafetta, dünyanın çevresindeki yolculuklarını tamamlamaya yaklaştıklarında, hayretle hesapların yanlış olduğunu, yolculuğun aslında düşündüklerinden bir gün fazla sürdüğünü belirtmişlerdi.

Ölçüler

Bir kulaç [*fathom*] altı ayaktır [1,83 metre-ç.].
Bir İspanyol ligi (*legua*) yaklaşık dört mildir.
Bir *bahar* (karanfil) 406 pounddur [184,2 kg-ç.].
Bir *quintal* 100 pounddur [45,4 kg-ç.].
Bir *cati* (Çin ölçüsü) 1,75 pounddur[0,79 kg-ç.].
Bir *braza* (kumaş) 1,67 metredir.
Bir maravedi yaklaşık olarak günümüzün 12 USD sentidir.

Dünyanın Ucunu Aşmak: Macellan'ın Dünyanın Çevresindeki Tüyler Ürpertici Yolculuğu'nun Beş Yüzüncü Yılı Basımına Önsöz

Laurence Bergreen

Macellan'ın armadasından hayatta kalanlar dünyanın çevresindeki ilk yolculuğu tamamlayalı beş yüz yıl oldu. Bu hayret verici yolculuğun hikâyesini anlattığım *Dünyanın Ucunu Aşmak* ilk kez bundan on beş yıl önce yayımlandı. O zamandan beri kitap, yazmak için zahmetli bir çaba sarf ettiğim yıllarda aklımın ucundan bile geçmemiş biçimlerde kendi yolunu çizdi. Bana sorarsanız bu anlatı, tuhaftır, Amerika'nın Kızıl Gezegen'i keşfetme çabalarını konu aldığım, daha önceki kitabım *Voyage to Mars*'la (Mars'a Yolculuk) bağlantılı olarak NASA'da doğmuştu.

NASA'daki bilim insanları ve mühendislerle, onların uzay programını nasıl kavradıklarını gözlemleyerek geçirdiğim süre zarfında zaman zaman Macellan'a atıfta bulunduklarına tanık oldum. NASA'nın Mars'a göndereceği uzay aracına verilen isimdi bu, hem ondan hem de kâşiften bahsediyorlardı. Robot bir uzay aracı ile kanlı canlı bir kâşif arasında neden böyle yüzyılları aşan bir bağ kurduklarını sorduğumda Macellan'ın devrinin diğer büyük kişilikleri gibi "akıllı keşif"te öncü olduğunu, yani bir amaçla hareket ettiğini, mevcut en iyi haritaları ve diğer kaynakları kullandığını açıkladılar. NASA'daki yöneticiler ve bilim insanları da aynı şekilde, insanın uzay yolculuğu dahil, belirli bilimsel ve stratejik hedefler doğrultusunda titizlikle çalışıyorlardı. O zamana kadar Ferdinand Macellan'ın, bırakın bir kitabın konusu olmayı, uzay keşifleri için bir esin kaynağı olabileceği hiç aklıma gelmemişti.

Denizcilik hikâyeleri küçüklüğümden beri beni büyülemiştir. Denizcilerin dayandığı sefalette, gittikleri tuhaf yerlerde, karşılarına çıkan bitki ör-

tüsü ve hayvanlarla yaşadıkları tekinsiz olaylarda beni çeken bir şey vardı. Onların destanları kurguyu aşıyordu. Bir kitabı yazmayı bitirip diğerine başlamamdan önceki aralarda sık sık kütüphaneye gitmiş, istisnai bir denizcilik hikâyesi aramış, ama hayal gücümü harekete geçiren bir hikâyeye rastlamamıştım. Denizcilik müzelerini ziyaret etmiş, yirmi yıl boyunca yaz aylarının bir bölümünü Nantucket Adası'nda geçirmiş, sonradan başarılı bir Laser Class* yarışçısı olan oğlumla sık sık denize açılmıştım.

Neden sonra Macellan üzerine düşünmeye başladım. Yavaş yavaş, anlatılmaya değer olağandışı bir hikâyesi olabileceği olasılığını değerlendirmeye başladım. Macellan Kuzey Avrupalılardan daha farklı bir duyarlılığa sahipmiş gibi görünüyordu. Şeytani bir kişiliğin hükmü altındaydı: Kararlı, hayallerini gerçekleştirme peşinde, ama bir yandan da son derece bilgili. Aynı zamanda gizemli, şeffaflıktan uzak. Maalesef, alıntılanabilecek pek az söz sarf etmişti. Yazdığı ne varsa denizin dibini boylamıştı. Güncel psikolojik analizlere başvurmak mümkün değildi. Daha önceki kitabımın konusu, hayatını kaleme alırken yanı başımda oturuyormuş gibi hissettiğim coşkulu Louis Armstrong'un tersine, Macellan'ın aslında nasıl biri olduğu hakkında birkaç temel bilgi dışında hiçbir fikrim yoktu. Onu gemisinin güvertesi dışında başka bir yerde hayal etmek zordu, ama elinizdeki kitabın ve onun bu kitaptaki rolünün asıl amacı da buydu zaten. Herman Melville'in Kaptan Ahab'ının,** onun yanında iyi uyum sağlamış ve dışa dönük biri gibi göründüğü bu mistik kişiliğin büyüsüne kapılıyordum yavaş yavaş.

Macellan hakkında doğru dürüst bir kitap yazma yolunun yarısında başka engellerle de karşılaştım. Macellan'ı konu alan İngilizce yazılmış az sayıda kaynakta İspanyolca, İtalyanca ve Fransızca birçok önemli asli kaynak gözardı edilmişti. Bu elyazması anlatımların hepsi de farklı dillerdeki elyazmalarını görmezden gelme eğilimindeydi. Çözüm hepsini birden kucaklamaktı. Fransızcayı kendim halledebilirdim, diğer dillerdeki anlatımların da İngilizceye çevrilmesini ayarladım. Bu da yolculuğa ilişkin çok boyutlu bir anlatıyı yeniden kurmamı mümkün kıldı.

---

* Tek kişilik, hızlı ve performans isteyen bir yelkenli sınıfı, dingi-ed.n.

** Ünlü yazar Melville'in (1819-1891), deniz macerası klasiklerinden *Moby Dick* adlı eserinde yarattığı Kaptan Ahab karakteri, beyaz balina Moby Dick'e olan saplantısı nedeniyle ömrünü onu bulmaya adayan, sonunda onu bulan ve balinanın üzerinde ölüme giden bir gemi kaptanıdır-ed.n.

Ondan sonra, internette erişilebilir olmayan ya da kütüphanelerin çoğunda bulunmayan hayati önemdeki orijinal belgeleri görmek için yolculuklar yaptım. En başta Sevilla'daki Hint Adaları [Indies] Arşivi'ni ziyaret ettim, burası İspanya'nın keşif seferleriyle ilgili muazzam bir resmi belge koleksiyonunu barındıran eski bir sigara fabrikasıydı ve ayrıca Fransız besteci George Bizet ile libretto yazarlarının elinden çıkan *Carmen* operasının hikâyesi burada geçiyordu. Bir de kendi memleketime daha yakın bir yerde, Brown Üniversitesi'ne bağlı, olağanüstü çalışanlara sahip iki dilli bir keşif kütüphanesi olan John Carter Brown Kütüphanesi'ne sık sık gittim; her ziyaretim benim için aydınlatıcı oldu.

Arşivlerde yaptığım araştırmanın en önemli anını, Yale Üniversitesi'nde Beinecke Nadir Kitaplar ve Elyazmaları Kütüphanesi'ni ziyaret ettiğimde yaşadım. Buraya karlı bir sabah New York'tan arabayla gelmiştim, genç bir âlim ve diplomat olan Antonio Pigafetta'nın tuttuğu günlüğün, bugüne ulaşmış birkaç kopyasına bakmaktı niyetim. Hayatta kalan bir avuç kişiden biri olan Pigafetta, Macellan'a hizmet etmeye gönüllü olup yolculuğun resmi vakanüvisi olduğunda, kazaen bu tarihsel olayın içinde bulmuştu kendisini. Dümenciler, denizciler ve başka kişiler de uzmanlıklarına göre anlatılar kaleme almışlardı, ama sadece Venedik Cumhuriyeti'nden gelen Pigafetta, yolculuğun tamamını anlatmaya çalışmıştı: katliamlar, sefahat âlemleri, bitki örtüsü, hava durumu, dünyanın çevresindeki bu yolculuğun korkuları, kederleri ve heyecanları.

Yale'deki kütüphaneci, kısaltılmamış bir sözlükten daha büyük, kocaman tozlu bir cildi çıkarıp köpük bir rahlenin üstüne bıraktı. Dünyanın Çevresinde İlk Yolculuk, Antonio Pigafetta. Beyaz eldivenler giyip kitabı açtım, parşömen sayfaları çevirmeye başladım. Renkler, o maviler, altın sarıları, siyah, o kadar parlaktı ki sanki sayfanın üstündeki mürekkep daha kurumamıştı. Süsler hâlâ pırıl pırıldı. Pigafetta meramını anlatmak için kendi çocuksu çizimlerini de kitaba dahil etmişti, tuhaf bir masumiyeti olan kayıp bir dünyayı canlandırıyordu bu çizimler. Asla eskimeyecek bu sayfaları çevirirken aradan geçen beş yüz yıl kaybolup gitmiş gibi hissettim. Sanki kulağıma bir denizkabuğu dayamışım gibi dalgaların sesini duyabiliyor, içerdeki okyanusun gümbürtüsüne kulak kesilebiliyordum.

O ana dek, bu kitaba gönülden bağlanmış değildim. Dillerin sayısı, hikâyenin fantastik niteliği, çağdaş hayattan uzak olması, hepsi de

önümde engeldi. Ama Pigafetta'nın muhteşem anlatısı sayesinde oltayı yutmuştum. Bunun anlatmam gereken bir hikâye olduğuna karar verdim, onun da ötesinde bugün makul bir doğrulukla anlatabileceğimi biliyordum. Tek yapmam gereken onu gün yüzüne çıkarmak, tozlarını silkelemek, hikâyenin unsurlarını arkeolojik bir kazıda bulunmuş dinozor kemikleri gibi uygun sıralamayla bir araya getirmekti. Daha sonraları, Macellan açısından önemli yerlere yaptığım ziyaretler, onun hayatını ve devrini anlamama katkıda bulundu. Sevilla ile Macellan'ın Portekiz'deki doğum yeri olduğu sanılan Sabrosa'nın yanı sıra Güney Amerika'nın en güney ucunun yakınlarında Macellan Boğazı'ndan geçen yolu izlemeye kararlıydım.

Kitabım için araştırmalar yaparken, çevremdeki dünya mikro ve makro ölçekte değişiyordu. Ağabeyim 2001 başında Hodgkin hastalığından öldü. Ondan altı ay sonra babam beklenmedik bir biçimde hayata gözlerini yumdu. Uzun süredir devam eden evliliğim çözülme sürecindeydi. Yayın menajerim Suzanne Gluck benim de dünyanın kıyısında yol aldığımı söylüyordu. Tam işler daha berbat olamazmış gibi görünürken 11 Eylül saldırıları oldu; "sıfır noktası" New York'taki evime birkaç kilometre uzaktaydı. Bu olay jeopolitiği bir gecede tümden değiştirdi. Gündelik hayat Macellan'ın anlayabileceği bir biçimde istikrarını yitirmişti. Tuhaf zamanlardı. İnsanlar akşamları dışarıda vakit geçirmeyi kesmişti. Trafik kaybolmuştu. Dünya nefesini tutmuş bekliyordu. Kitap üzerinde çalışmak bir işten ziyade bir teselli ve kaçış haline gelmişti.

O süre zarfında, bana yardımcı olmak isteyen bir dostum, Columbia Üniversitesi'nden seçkin tarihçi Peter Pouncey'nin verdiği bir tarihyazımı (tarihsel yazıların incelenmesi) semineriyle aklımı çeldi. Livius, Tacitus, Herodotos ve başkalarının kaleme aldığı, tarihsel karışıklıklarla dolu tonlarca malzemeyi okumak beni, onca yıl sonra serebral korteksime çakılı kalmış Latince öğrenmenin ıstırabına geri götürdü, bu üstatlardan aldığım bazı dersleri Macellan'la ilgili çabalarıma uygulamaya başladım. Onların kapsayıcı betimlemelerine kattıkları yoğunluk ve kesinliği, verdikleri tarafsızlık ve sükûnet hissini, ideolojisizliği taklit etmeye çalıştım.

Ocak 2002'de Macellan Boğazı'na doğru yolculuğuma başladığımda uluslararası seyahatler asgari bir seviyeye inmişti. (Macellan'ın öldüğü Filipinler'e gitmeyi tasarlıyordum, ama seyahatin bu ayağı artık akıllı-

ca görünmüyordu. Tüm dünyanın dikkati hâlâ 11 Eylül'ün sonuçlarına odaklanmış haldeydi.) Cesur bir yol arkadaşıyla birlikte New York'tan dünyanın en güneyindeki şehirlerden biri olan Punta Arenas'a uçup küçük bir yolcu gemisine bindim. Dünyanın bu hayret verici kısmında denizde yol aldık, Macellan Boğazı'nın bir ucundan diğerine gidip aynı yolu geri kat ettik. Yol boyunca ayrıntılı notlar tuttum, birçok fotoğraf çektim, bu dönemde oluşturduğum bu belgeleri Macellan ile mürettebatının beş yüz yıl önce kaydettiği anlatılar ve resimlerle karşılaştırdım. Hiçbir şey değişmemişti, daha doğrusu önemli bir değişiklik olmamıştı. Doğal çevre hiç bu kadar güçlü, koruyucu, bir yandan da bu kadar yıkıcı görünmemişti gözüme. Macellan'ın gördüğü manzaraları görebiliyor, duyduğu kokuları duyabiliyordum. Yazma vakti geldiğinde kendi gözlemlerimi Macellan'ın adamlarının gözlemleriyle birleştirerek Boğaz'ı yeniden kaleme aldım.

NASA'da birlikte vakit geçirdiğim bilim insanlarının etkisi, bu ortamı anlayışımı etkiledi. NASA'daki bilim insanları doğal olguları, normalde gazetecilik ya da popüler tarihte rastlananın ötesine geçen teknik bir kesinlikle betimlemek üzere eğitilmişti. Macellan'ın yolculuğu insani çatışmalar ve heveslerin hikâyesi olduğu kadar, doğanın keşfedilmesinin de hikâyesi olduğundan bu "bilimsel" yaklaşım, dünyanın bu özel bölgesine ayrıksı niteliğini kazandıran kasvetli fiyortları, safir mavisi buzulları, gevezelik eden penguenleri gözlemlerken jeoloji, botanik ve meteorolojiyle ilgili ayrıntıları da anlatıya katmaya teşvik etti beni.

Macellan ile adamları neler yaşadıklarını genellikle anlamamışlardı. Bu yolculuğa başladığında Pasifik Okyanusu'nun, gezegendeki en büyük su kütlesinin ne kadar geniş olduğuna dair Macellan'ın bir fikri yoktu; Boğaz'ın nerede olduğunu da bilmiyordu, ancak rastladığında öğrendi yerini. Keşfetmenin tanımlarından biri de budur zaten: Var olduğunu bilmediğin bir şey bulmak. NASA'da Mars'la ilgili bir basın toplantısına katıldığımı hatırlıyorum, gazeteciler bilim insanlarına ne keşfetmeyi planladıklarını sorup duruyordu. Sonunda bilim insanlarından biri NASA'dakiler önceden ne keşfedeceklerini bilselerdi yaptıkları keşif olmazdı, öyle değil mi deyiverdi.

Kendi yaptığı keşiflerle başı dönen Macellan bu zahmetli yolculuk sırasında, özel ticari hedefleri doğrultusunda (İspanya kralına karanfil getirmek gibi!) kimseye boyun eğmeyen kaptan olmaktan çıkıp manevi

bir arayışa girmişti. Memleketinden kilometrelerce uzakta her şey farklı görünüyordu. Yönetim, evlilikle ilgili görenekler, dil tanıdığı Avrupa ve Akdeniz toplumlarındakinden farklıydı. Karşı karşıya kaldığı en büyük tehlikeler, becerisi ve talihi sayesinde atlatmayı başardığı fırtınalar, açlık ya da hastalık gibi beklenen felaketlerden değil, bazıları keşif seferinin başkanı olmayı ondan daha fazla hak ettiklerine inanan kendi hain adamlarından gelmişti. Bu adamlar isyan edip İspanya'ya geri dönünce Macellan'ın sadakatsizliği ve kabiliyetsizliği hakkında hikâyeler yaydılar, kısmen kendi yaptıklarının üstünü örtmeye, kısmen de geri dönecek olursa Macellan'ın hapse atılıp yargılanmasını, idam edilmesini sağlamaya çalışmışlardı. Macellan dünyanın çevresini dolaşırken kendi ülkesi Portekiz'in geri çevirdiği, yolculuğun maddi destekçisi olan İspanya'nın güvenmediği ülkesiz bir adam olmuştu.

Yine de kozmos (okyanuslar, kara kitleleri ve gökyüzü) hakkındaki bilgisi genişlemişti. Örneğin bugün Macellan Bulutsusu denen olguyu ilk kez kayda geçiren Macellan olmuştu. Geceleyin gökyüzünde gözlemlediği silik leke aslında Samanyolu'nun bitişiğinde bulunan, en azından güney yarıkürede çıplak gözle görülebilen iki cüce galaksiydi. Pasifik, Macellan'ın hayal edemeyeceği büyüklükteyse Macellan Bulutsusu'nun boyutları, hayal gücünün kısa devre yapmasına yol açacak ölçüdeydi. Gökyüzündeki bu lekeler, Macellan'ın devrinde gökteki bütün nesnelerin dünyanın etrafında döndüğüne inanıldığı için, o zamanlar yaşamış insanların var olduklarını asla düşünemeyeceği kadar çok sayıda güneş ve evrenden oluşuyordu. Macellan ile adamları Carl Sagan'ın tabiriyle yeryüzünün akıl almaz boyutlarda bir kozmosta kaybolmuş "açık mavi bir noktacık" olduğunu kabul edemeyecek durumdaydılar.

Macellan Dünya'nın yüzeyinde denizlerde yol alırken, zaman ve mekânın içine doğru da yol alıyor, yaşadığımız gezegenin doğasını anlamamıza büyük katkılarda bulunmakla birlikte dumura uğratan çok boyutlu bir kozmoloji yolculuğu da yapıyordu. Macellan'ın devrinde hemen hemen hiç kimse Dünya'nın düz olduğunu düşünmüyordu, bunu belirtelim. Limandan ayrılan bir geminin yavaş yavaş ufuk çizgisinin altına indiğini gözlemleyen herhangi bir denizci Dünya'nın kavisli olduğunu söyleyebilirdi. Ama Dünya süslü haritalarda resmedildiği üzere sisler arasında kayboluyor değildi. Adalar yüzmüyor, denizkızları saf denizcileri büyülemiyor, denizaltındaki güçlü mıknatıslar gemilerin tek-

nelerindeki mıhları çekmiyordu. Macellan'ın ebediyen çürüttüğü batıl inançlardan bazıları bunlardı. Onun yaptığı bu deniz yolculuğu, bir kuşku varsa eğer, Dünya'nın yuvarlak ve büyük ölçüde suyla kaplı olduğunu göstermişti. Batıya doğru yol alarak doğuya varmak ve hemen tüm sahillerle bağlantı kurmak mümkündü.

Bütün bu aydınlanmalar, dünyanın düşündüğünden de fazla bir kısmını görmüş olan Macellan'ın huzurunu bozuyordu. Benim karşı karşıya kaldığım zorluk, beş yüz yıl sonra dünyayı 1520'deki haliyle bir kitaba sıkıştırmaktı. Dünyayı kucaklamaya çalışarak yazdım da yazdım. Sonunda iş bitti. Tek bir sorun kalmıştı. Yazmam gerekenin iki katı kadar yazmıştım. Editörüm zarif, hünerli, mantıklı, kitaba tutkuyla yaklaşan Henry Ferris taslağımı sıkı bir diyetten geçirdi. Nihayetinde ikinci derece, fazlalık malzemeler kesildiği için daha derli toplu, daha güçlü bir versiyon ortaya çıktı.

Kitap Ekim 2003'te (aylar ve yıllar sonra başka dillerde) yayımlandığında, dünyanın dört bir yanından gelen cevaplar beni hayret içinde bıraktı. Bu benim yedinci kitabımdı, okurlarımın kimler olduğunu az çok bildiğimi sanırdım, ama bu sefer ABD dışında, İsveç, Filipinler, Portekiz, İspanya, Yunanistan ve Brezilya'da, hatta denizlerdeki gemilerde aklımın ucundan bile geçmeyen bir okur kitlesine ulaşmıştım. Denizciler coşkulu mektuplar yazdılar, uykusuzluk çekenler de. Öptüğüm ilk kız, dışişleri görevlisi olarak bulunduğu uzak diyardan yazıp kitabı okuduğunu söyledi. Annem kendi kitabında sayfa kenarlarına imla hatalarını ve sorularını not aldı. Portekiz başbakanıyla tanıştım, bana Portekiz ekonomisiyle ilgili önerilerimi sordu (hiçbir önerim yoktu).

Kitap hâlâ çeşitli ülkelerde yayımlanıyor. Sırada Çin ve Türkiye var. Endonezya'da da basıldığını duydum, ama görmedim, şu internet çağında bile. Genç okurlara hitap eden, kızımın hünerle kısalttığı bir versiyon yayımlandı. Kitabın kendi yolunu çizmiş olmasına, Macellan'ın dünyanın çevresini dolanmasının beş yüzüncü yılı vesilesiyle düzenlenen etkinliklerin bir parçası haline gelmesine memnunum. Merkezi Portekiz'de bulunan küresel bir Macellan ağı bu olağanüstü deniz yolculuğunu anacak, bu yolculuğun küresel ticaret, kültür ve "tarih" açısından anlamı üzerine düşünecek.

Kitabıma gösterilen bu ilgi kendi adıma beni şaşırttı. Benim tek yaptığım, insanları sonra neler oluyor diye sayfaları çevire çevire geç saatlere

kadar uyanık tutacak çok iyi bir hikâye yazmaya koyulmaktı. Yaşadığımız dünya karşısında, beş yüz yıl önce yaşamış inanılmaz derecede cesur, gözü pek, mağrur kâşiflerin yaşadığına benzer bir hayret hissini de aktarmaya çalıştım. Macellan'ın dünyanın çevresinde yaptığı yolculuk bugün genellikle gelmiş geçmiş tek büyük deniz yolculuğu olarak görülüyor. NASA'nın da gösterdiği üzere, bu yolculuk bugünün kâşiflerine hâlâ ilham kaynağı oluyor.

22 Mayıs 2018
Laurence Bergreen

Teşekkür

Menajerim Suzanne Gluck bu kitabın geliştirilmesi sırasında her aşamada paha biçilmez yardımlarda bulundu; onun keskin yorumlarından, iyi muhakemesinden yararlanabilme imkânına sahip olmak bir ayrıcalık. William Morrow'daki editörüm Henry Ferris'e bu kitaba duyduğu sarsılmaz inanç ve yayıma hazırlama konusundaki uzmanlığı nedeniyle büyük bir minnet borçluyum. Trish Grader'a da coşkusu ve kılavuzluğu için şükran duyuyorum. Juliette Shapland ve Sarah Durand'a da ayrıca teşekkür etmek isterim. HarperCollins UK'de uzun zamandır değer verdiğim dostluğu ve yayıma hazırlama konusundaki katkıları nedeniyle Val Hudson'a, ayrıca desteği için Arabella Pike'a teşekkür ederim.

Macellan'ın dünyanın çevresini dolaşması birçok alanı ilgilendiriyor, ben de çok çeşitli kurumlarda araştırma gerçekleştirdim. New York'ta şu kurumların kaynaklarından yararlanma şansına eriştim: Butler Kütüphanesi, Columbia Üniversitesi, Yahudi Tarihi Jenealojisi Enstitüsü Merkezi; kütüphaneler arası ödünç alma programı konusunda yardımlarından ötürü teşekkürü borç bildiğim Mark Piel ve Susan O'Brien'ın görev yaptığı New York Society Library; Hispanic Society of America; New York Tıp Akademisi Kütüphanesi; New York Halk Kütüphanesi. İlham verici bir kişilik olan Peter Pouncey'nin başkanlık ettiği Columbia Üniversitesi John Jay Kolokyumu'nu çok takdir ettiğimi belirtmeliyim, burada tarih yazımıyla ilgili klasik yaklaşımları, çok sayıda seçkin meslektaşla birlikte çalışma fırsatı buldum.

Brown Üniversitesi'nde John Carter Brown Kütüphanesi'ne özel bir teşekkür borçluyum; burada başvuru kütüphanecisi Richard Ring, Susan Danforth ve yönetici Norman Fiering yardımlarını sundular, beni cesaretlendirdiler ve tarihin motoru olarak keşiflerin önemine duyulan sarsılmaz bir inancı önüme serdiler. Harvard Üniversitesi Arşivleri'nde

başvuru asistanı Melanie M. Halloran'dan ve üniversitenin arşivcisi Harley P. Holden'dan Samuel Eliot Morison'ın belgelerini araştırırken yardım aldım. Mrs. Emily Beck Morison'ı da belgelere erişim izni verdiği için teşekkür ediyorum. Yale Üniversitesi'nde Antonio Pigafetta'nın elyazmasının bulunduğu Beinecke Nadir Kitaplar ve Elyazmaları Kütüphanesi'nden; Washington D. C.'de Kongre Kütüphanesi Elyazmaları Bölümü'nden; Susan C. Pyzynski, Eliot Wilczek ve Lisa Long'un Macellan'ın seyahatinden doğan davalarla ilgili belgelerde kılavuzluk ettikleri Brandeis Üniversitesi Kütüphaneleri Özel Koleksiyonlar Bölümü'nden; John Hopkins Üniversitesi Peabody Kütüphanesi'nden ve Rhode Island'da Newport'taki Deniz Harp Okulu'nda görevli John Hattendorf'tan da şükranla bahsetmek isterim.

Macellan'ın izlediği rotanın güncel uydu görüntülerini sunan ve yerkürenin fiziksel niteliğini daha iyi anlamamı sağlayan NASA'daki bilim insanlarına da teşekkür ediyorum. Bunlar arasında iyi dostlarım da bulunuyor: NASA'nın Mars'taki keşif araştırmalarına başkanlık eden bilim insanı James Garvin ile AQUA misyonunun baş araştırmacısı Claire Parkinson. Araştırma meteorologu Marshall Shepherd ile Okyanuslar ve Buz Dairesi Başkanı Chester Koblinsky'ye de yardımlarından ötürü teşekkür ediyorum.

Başka birçok kişi de çalışmalarımda bana cömertçe rehberlik etti. New York'ta oğlum Nick'e yelkencilik alanındaki uzmanlığı, annem Adele ile kızım Sara'ya teşvik edici tutumları nedeniyle teşekkür ederim. Wilma ve Esteban Cordero'ya, Bristed-Manning'den Ed Darrach'a seyahatlerle ilgili hizmetlerinden, Daniel Dolgin'e tavsiyeleri ve sabrından ötürü teşekkür ederim. Darrell Fennell, Sloan Harris, Emily Nurkin, Roberta Oster, Meredith Palmer, Natalia Tapies, Caroline Sparrow, Susan Shapiro, Joseph Thanhauser III ve Byrnam Wood'daki ekibe de teşekkür ediyorum. New York'taki araştırma asistanı Jennifer O'Keeffe'ye de ayrıca teşekkür ederim. Çeşitli biçimlerde yardımcı olan diğer isimler arasında Alexandra Roosevelt, Martha Saxton ve Robert Schiffman bulunuyor.

Macellan'la ilgili birinci elden kaynaklar birçok dilde, ama özellikle on altıncı yüzyıl İspanyolcası ve Portekizcesinde bulunduğundan, zaman zaman zor olan bu metinleri anlaşılır hale getiren, bazı durumlarda bunları İngilizce'ye ilk kez çeviren birkaç çevirmene de teşekkür borçluyum.

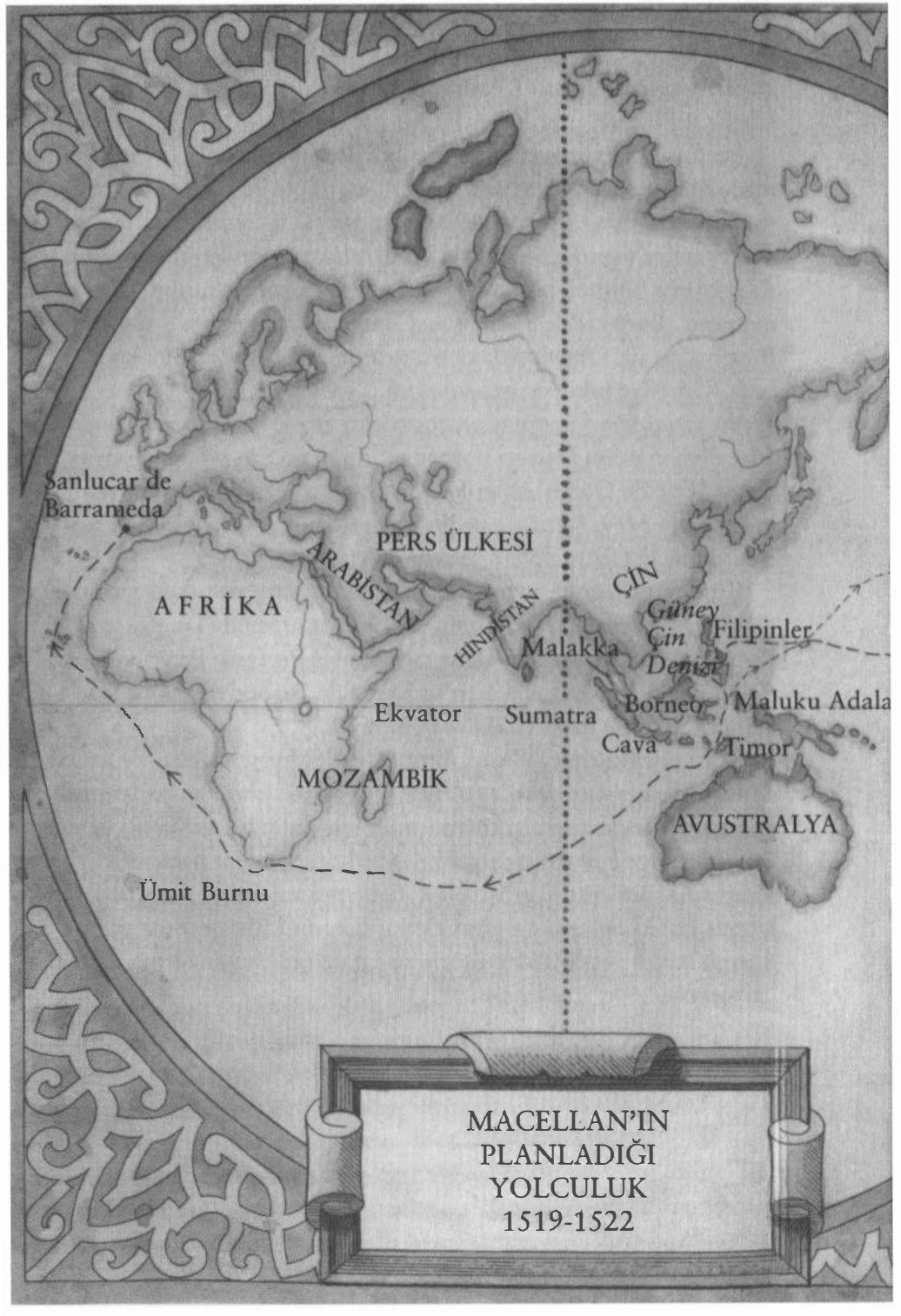
Bunlar arasında Isabel Cuadrado, Laura Kopp, Rosa Moran ve Victor Ubeda yer alıyor.

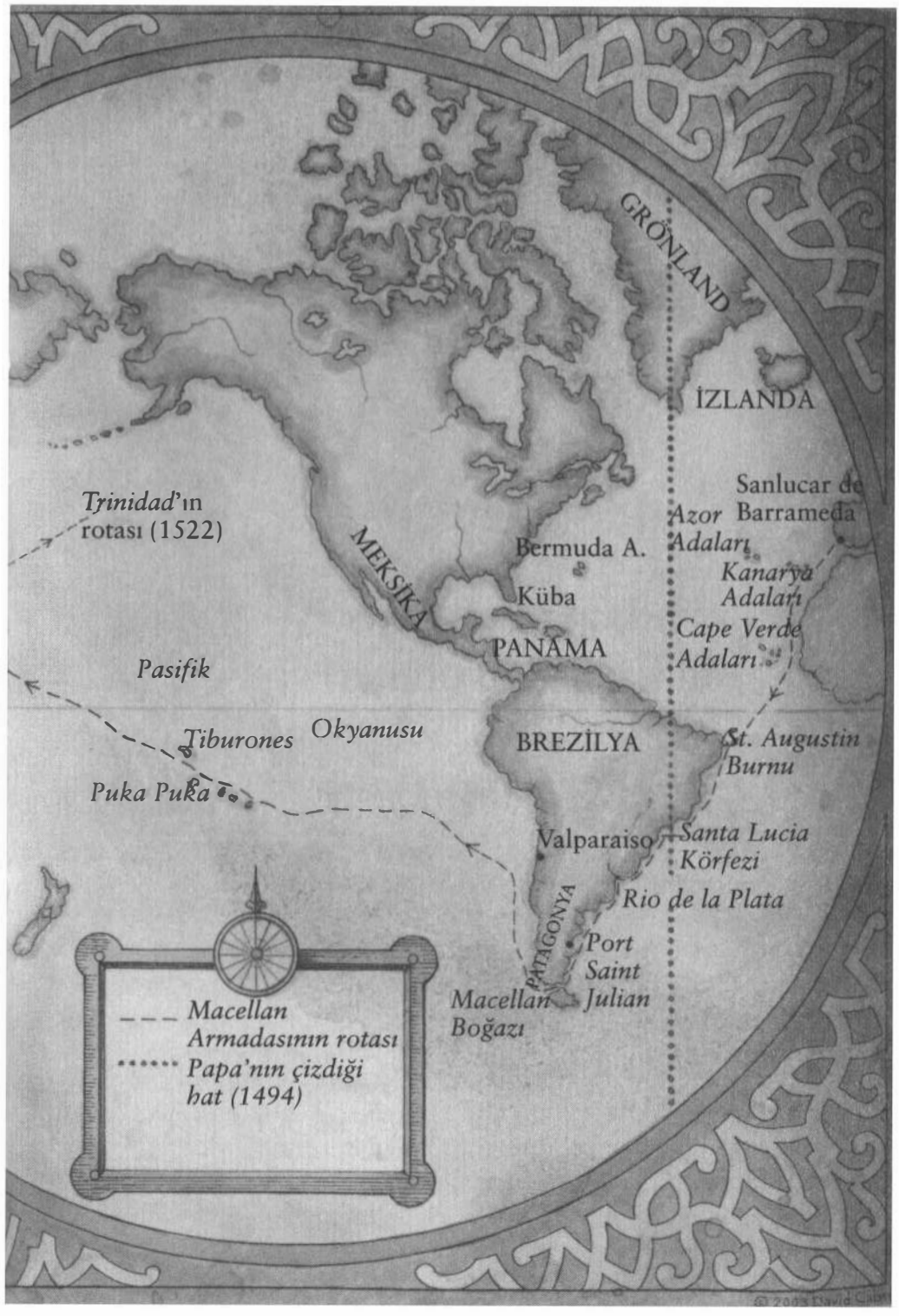
İspanya'ya yaptığım araştırma ziyaretleri sırasında becerikli araştırmacım Kristina Cordero'dan, Javier Guardiola ile Victor Ubeda'dan çok yardım almıştım. Madrid'de Museo Naval ile Biblioteca Nacional'de araştırmalar yaptım, Sevilla'da Hint Adaları Arşivleri'ni taradım, burada Başvuru Bölümü başkanı Pilar Lazaro'ya yardımlarından ötürü minnettarım. Portekiz'de Francisco Contente Domingues'e teşekkür eder, Brezilya'da da Objetiva'daki editörlerim Alessandra Blocker ile Elisabeth Xavier'ye takdirlerimi sunarım.

Bu kitap için yaptığım araştırmanın en önemli aşamalarından biri, Macellan'ın adını taşıyan boğazdan, onun geçtiği yoldan geçmek üzere Ocak 2001'de Güney Amerika'ya yaptığım geziydi. Patagonya'da seyahat ettiğim M/V *Terra Australis*'in kaptanı ve mürettebatı ile yol arkadaşım Jon V. Diamond'a teşekkür ediyorum.

Kitabın taslağının uzman okurlarına da düşünce dolu yorumları ve düzeltmeleri için şükran borçluyum. Bunlar arasında Dr. Bruce Charash, Daniel Dolgin, Columbia Üniversitesi'nden Profesör Peter Pouncey, Patrick Ryan S. J, Massachusetts'te Salem'de Peabody Essex Müzesi'nden Samuel Scott ile Patricia Telles bulunuyor.

Şahsi teşekkürlere gelince; karım (ve ilk okurum) Betsy'ye katkılarından ötürü, araştırmanın ayrılmaz bir parçası olan, zaman zaman zorlayıcı olan seyahatlere çıkmamı mümkün kıldığı için teşekkür ederim. Bu kitap üzerinde çalıştığım sıralarda kardeşimi ve babamı kaybettim. Araştırma ilerlerken gelişmeleri dinlemekten zevk alırlardı, tamamlanmış halini onların da görmelerini dilerdim. Bu nedenle ve çok daha önemli başka nedenlerden ötürü bu kitabı onların anılarına ithaf etmek istiyorum.

Sanlucar de Barrameda
PERS ÜLKESİ
ARABİSTAN
AFRİKA
HİNDİSTAN
ÇİN
Güney Çin Denizi
Filipinler
Malakka
Ekvator
Sumatra
Borneo
Maluku Adala
Cava
Timor
MOZAMBİK
AVUSTRALYA
Ümit Burnu
MACELLAN'IN PLANLADIĞI YOLCULUK 1519-1522

GRÖNLAND
İZLANDA
Trinidad'ın rotası (1522)
Sanlucar de Barrameda
Azor Adaları
Bermuda A.
Kanarya Adaları
MEKSİKA
Küba
Cape Verde Adaları
PANAMA
Pasifik
Okyanusu
Tiburones
BREZİLYA
St. Augustin Burnu
Puka Puka
Valparaiso
Santa Lucia Körfezi
Rio de la Plata
PATAGONYA
Port Saint Julian
Macellan Boğazı
Macellan Armadasının rotası
Papa'nın çizdiği hat (1494)

Fernão de Magalhães, Fernando de Magallanes

(1480-1521)

DÜNYANIN UCUNU AŞMAK

Giriş

Hayaletimsi Bir Görüntü

Ah! Sevincin hayali! Sahiden de
Bu gördüğüm deniz fenerinin başı mı?
O tepe mi şu? Şu, o kilise mi?
Bu benim memleketim mi?*

6 Eylül 1522'de, İspanya'nın Sanlucar de Barrameda limanı yakınlarında, ufukta hırpalanmış, yıkık dökük bir gemi belirdi.

Gemi yaklaştıkça, limanda toplananlar, yırtık pırtık paramparça yelkenlerin rüzgârda uçuştuğunu, geminin donanımının çürüyüp gittiğini, boyasının güneşte solduğunu, bordalarının fırtınalarda oluk oluk açıldığını fark etti. Bu tuhaf gemiyi resiflerden aşırıp limana getirmek için küçük bir kılavuz tekne gönderildi. Kılavuz teknedekiler bütün denizcilerin korkulu rüyasına bakarken buldular kendilerini. Limana getirmek için eşlik ettikleri gemi, hepsi de ciddi biçimde zafiyet geçiren on sekiz denizci ve üç esirden oluşan iskelet bir mürettebatın yönetimindeydi. Mürettebatın çoğunun yürümeye, hatta konuşmaya mecali yoktu. Dilleri şişmiş, bedenleri acı veren çıbanlarla kaplanmıştı. Kaptanları ölmüştü, subaylar, lostromolar ve dümenciler de... Aslına bakılırsa mürettebatın tamamı helâk olmuştu.

Kılavuz gemi, hırpalanmış gemiyi, limanı koruyan tehlikeli doğal engellerden yavaş yavaş aşırdı ve *Victoria* adlı gemi, hafif dönemeçlerle kıvrılan Guadalquivir Nehri'nde ağır ağır Sevilla'ya, üç yıl önce ayrıldığı şehre doğru yol almaya başladı. O zamandan beri geminin başına neler geldiğini kimse bilmiyordu, belirmesi de gemileri görmek için ufku gözleyenleri şaşırtmıştı. *Victoria* gizemli bir gemiydi, güvertesindeki bir deri

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 48.

bir kemik her yüz, bilinmeyen diyarlara yapılmış, uzun sürmüş bir yolculuğun karanlık sırlarıyla doluydu. Yolculuğun zorluklarına rağmen *Victoria* ile eriyip eksilmiş mürettebatı, başka hiçbir geminin daha önce üstesinden gelemediği bir şeyi başarmıştı. Doğuya varıncaya dek batıya gitmiş, sonra yine aynı yönde yol alarak insan tahayyülü kadar eski bir hevesi, dünyanın etrafındaki ilk seyahati gerçekleştirmişti.

Bundan üç yıl önce *Victoria,* bizim Ferdinand Macellan diye tanıdığımız* Fernao de Magalhaes komutasında yaklaşık 260 denizcinin görev yaptığı beş gemilik bir filoda yer alıyordu. Portekizli bir soylu ve denizci olan Macellan, İspanya adına denizlere açılmak üzere memleketinden ayrılmıştı; yaptığı anlaşmaya göre dünyanın keşfedilmemiş bölgelerini keşfedip İspanya tahtına mal edecekti. Başını çektiği keşif seferi, Keşifler Çağı'nın en büyük, en donanımlı seferlerinden biriydi. Şimdi geriye sadece *Victoria* ile perişan küçük mürettebatı kalmıştı: Kaybolup gitmiş iki yüzü aşkın denizcinin hatıralarının musallat olduğu bir hayalet gemi. Denizcilerin birçoğu eziyetli bir ölüme kurban gitmişti; bazıları iskorbütten, bazıları işkenceyle, birkaçı da boğularak ölmüştü. Daha da beteri Genel Kaptan Macellan zalimce öldürülmüştü. Adında yiğitlik olsa da *Victoria* (Zafer), bir zafer gemisi değildi, bir keder ve ıstırap gemisiydi.

Fakat geride kalan o azıcık mürettebatın anlatacağı hikâye de ne hikâyeydi... İsyanların hikâyesi, uzak diyarlardaki sefahat âlemlerinin hikâyesi, bütün dünyayı keşfin hikâyesi. Tarihin akışını, dünyaya bakma biçimimizi değiştiren bir hikâye. Keşifler Çağı'nda birçok keşif seferi felaketle son bulmuş, çabucak unutulup gitmişti, ama bu sefer, başına gelen talihsizliklere rağmen, gelmiş geçmiş en önemli deniz seferi olmuştu.

Dünyanın çevresinde yapılan bu yolculuk Batı dünyasının, coğrafyanın yanı sıra kozmoloji (evren ve bizim evrendeki yerimizle ilgili çalışmalar) ile ilgili fikirlerini ebediyen değiştirdi. Başka şeylerin yanı sıra Dünya'nın yuvarlak olduğunu, Amerikaların Hindistan'ın bir parçası olmayıp aslında ayrı kıtalar olduğunu, Dünya yüzeyinin büyük bölümünün okyanuslarla kaplı olduğunu gösterdi. Bu keşif seferi Dünya'nın nihayetinde tek dünya olduğunu tartışmasız ortaya koydu. Ama Dünya'nın

* İngilizce konuşulan ülkelerdeki adı, Ferdinand Magellan'dır-ed.n.

hem doğal hem insani çatışmaların son bulmadığı bir dünya olduğunu da gözler önüne serdi. Can kaybı ve çekilen ıstıraplar açısından bu keşiflerin maliyeti, seferin başlangıcında hiç kimsenin tahmin edemeyeceği kadar büyük oldu. Geride kalanlar dünyanın uçlarına yapılan bir keşif seferinden sağ çıkmışlar, ama bunun da ötesinde, insan ruhunun en karanlık köşelerine yapılan bir yolculuğa dayanmışlardı.

I

İMPARATORLUK ARAYIŞI

1. Bölüm

Arayış

Yapıştı yakasına kupkuru eli
"Bir gemi vardı" dedi.
"Bırak! Çek elini kır sakallı zırdeli!"
Beriki indirdi hemen elini.*

Papa VI. Alexander 7 Haziran 1494'te dünyayı ikiye böldü, batı kısmını İspanya'ya, doğuyu da Portekiz'e verdi.

Papa İspanyol olmasaydı (Valencia civarında doğmuştu ve adı Rodrigo de Borja idi) işler farklı olabilirdi, ama İspanyoldu. Avukatlık eğitimi görmüş olan Papa VI. Alexander, amcası Alfonso Borgia'nın, Papa III. Callistus olarak kısa süreli hükümranlığına başlamasından sonra Borgia adını almıştı. Soyağacının da düşündürdüğü üzere VI. Alexander biraz seküler bir papaydı; Avrupa'nın en zengin ve hırslı adamlarından biriydi, metreslerine ve gayrimeşru çocuklarına düşkün, dünyevi tutkularına yakayı kaptıracak enerjiye ve beceriye sahip biriydi.

VI. Alexander, İspanya'nın "Katolik Hükümdarları" Kral Fernando ve Kraliçe Isabel'in talepleri konusunda otoritesini bütün ağırlığıyla hissettiriyordu; Fernando ve Isabel 1492'de İspanya'yı Yahudi ve Mağriplilerden temizlemek için Engizisyon'u kurmuşlardı.** Fernando ile

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 3.

** Burada Papa IV. Sixtus (papalık 1471-1484) tarafından verilen izinle kurulan İspanyol Engizisyonu'ndan bahsediliyor. İspanyol Engizisyonu, özellikle İspanya'daki Müslüman Mağriplilere (İngilizce: "Moor", İspanyolca: "Moro") ve Yahudilere karşı faaliyet gösterdi. *Reconquista* (anlamı: yeniden fetih) hareketi sonucunda 1491 yılında İspanya'daki Müslüman devletleri yıkarak ülkenin tamamına hâkim olan Fernando ile Isabel, 1492 yılında da tüm Yahudilerin topraklarından ayrılmasını ferman ettiler. Mağripliler ile on binlerce Yahudinin İspanya'dan ayrılması sonucunda, Thomas de Torquemada yönetiminde iş gören Engizisyon, faaliyetlerini esas olarak Hıristiyanlığa geçmiş ama içten içe Müslümanlığa devam edenlere ("Moriskolar") ve yine Hıristiyanlığa dönmüş ama içten içe Museviliğe bağlı kalanlara ("Marranolar") yöneltti-ed.n.

Isabel'in Papalık üzerinde hatırı sayılır bir etkileri, Roma'da kendilerine kulak verecek birinin olması için de her tür gerekçeleri vardı. Fernando ve Isabel yeni bir dünya üzerinde İspanya adına hak iddia eden Cenovalı denizci Kristof Kolomb'un yaptığı son keşiflerin Papa'nın kutsamasıyla koruma altına alınmasını istiyorlardı. Dünya ticaretinin denetiminde İspanya'nın başlıca rakibi olan Portekiz, bu yeni keşfedilmiş diyarlarda kendi hak iddialarını dayatma tehdidinde bulunuyordu; aynı şekilde İngiltere ve Fransa da.

Fernando ve Isabel, Papa VI. Alexander'a, İspanya'nın Yeni Dünya üzerindeki hak iddiasını desteklesin diye dil döküyorlardı. Papa, bu taleplere cevaben dünya üzerinde İspanya ve Portekiz toprakları arasında bir sınır hattı çizen papalık kararnameleri (kutsal kararnameler) çıkardı. Bu hat Kuzey Kutbu'ndan Güney Kutbu'na uzanıyordu. Cape Verde Adaları diye bilinen, Atlantik Okyanusu'nda Kuzey Afrika açıklarında bulunan, pek tanınmayan bir takımadanın yüz lig (yaklaşık dört yüz mil) batısından geçiyordu. Portekiz adına denizlere açılan Cenovalı denizciler Antonio ve Bartolomeo da Noli bu takımadayı 1460'ta keşfetmiş, adalar o tarihten bu yana Portekiz'in köle ticaretinde ileri bir karakol olarak kullanılmıştı.

Papalık kararnameleri İspanya'ya, yerkürenin söz konusu hattın batısında kalan kısımlarında özel haklar tanıyordu, doğal olarak Portekiz'e de hattın doğusu verilmişti. Bu krallıklardan biri Hıristiyan bir kralın yönetiminde bir ülke keşfedecek olursa, hiçbiri bu ülke üzerinde hak iddia edemeyecekti. Bu düzenleme İspanya ile Portekiz arasındaki anlaşmazlıkları çözmek yerine, bu ülkeler arasında yeni topraklar üzerinde hak iddia etme, dünya ticaret rotalarını denetim altına alma, bir yandan da hattı kendi yararlarına değiştirme girişiminde bulunma konusunda hararetli bir yarış başlattı. Hattın geçtiği yerle ilgili tartışmalar sürüp giderken, iki ülkeden diplomatlar İspanya'nın kuzeybatısında küçük bir şehir olan Tordesillas'ta bir araya gelerek uzlaşma sağlamaya çalıştılar.

İspanya ve Portekiz temsilcileri Tordesillas'ta her iki tarafın da çıkarlarını koruyormuş gibi görünen bir fikre, yerkürenin papalık kararnamesine dayanarak bölünmesi fikrine bağlı kalmayı kabul ettiler. Portekiz hattın 270 lig batıya kaydırılması konusunda İspanyol temsilcileri ikna etti, hat artık Cape Verde Adaları'nın 370 lig batısından, modern

hesaplara göre yaklaşık 46 derece 30 dakika Batı boylamından geçiyordu. Bu değişiklik, sınırı Atlantik'in ortasına, kabaca Cape Verde Adaları ile Karayip adası Hispaniola arasındaki mesafenin ortasına taşıyordu. Bu değişiklik Portekiz'e, Afrika kıtasına deniz yoluyla ulaşma konusunda büyük fırsatlar tanıdı, daha da önemlisi Portekiz'in yeni keşfedilmiş Brezilya üzerinde hak iddia etmesini mümkün kıldı. Ama hat üzerindeki tartışma (ve hattın geçtiği yere dayanan imparatorluk iddiaları) yıllarca sürdü. Papa VI. Alexander 1503'te öldü, yerine Papa II. Julius geçti. II. Julius 1506'da bu değişiklikleri kabul etti ve Tordesillas Antlaşması nihai biçimini aldı.

Sonu gelmez tavizler sonucunda Tordesillas Antlaşması, çözdüğünden çok daha fazla sorun yaratmıştı. Hattın geçtiği yeri sabit olarak belirlemek mümkün değildi, çünkü kozmologlar henüz boylamın nasıl belirleneceğini bilmiyorlardı, yaklaşık iki yüzyıl boyunca da bilmeyeceklerdi. Meseleyi daha da içinden çıkılmaz hale getiren başka bir şey de, sınır hattı yerkürenin tamamını mı dolanıyor, yoksa sadece Batı Yarıküre'yi mi bölüyor sorusunun antlaşmada açıkça cevaplanmamış olmasıydı. Son bir etken de okyanuslar ve kıtaların yerleri konusunda fazla bir şey bilinmiyor olmasıydı. Bilim insanları, eğitimli insanlar dünyanın yuvarlak olduğunu kabul etmiş olsalar bile 1494'teki haritalar, bugün bildiğimizden çok farklı bir gezegen resmediyordu. Bu haritalarda coğrafya mitolojiyle karışmış, gerçek kıtaların adı geçmezken hayalet kıtalar eklenmiş, sonuçta hiç öyle olmamış bir dünya tablosu ortaya çıkmıştı. Kopernik'e kadar genellikle Dünya, evrenin mutlak merkezi sayılmış, (güneş dahil) mükemmel yuvarlak gezegenlerin, mükemmel dairesel sabit yörüngelerde, Dünya'nın etrafında döndüğü düşünülmüştü ve Dünya'nın bütün bu yörüngelerin merkezinde yer aldığını düşünmek en iyisiydi.*

En incelikli haritalar bile o dönemin kozmolojisinin sınırlarını yansıtıyordu. Keşifler Çağı'nda kozmoloji, dünyanın kozmostaki yerinin yanı sıra okyanuslar ve karalarla ilgili araştırmaları içeren, Dünya'nın görünümünün tanımlanmasıyla uğraşan, uzmanlaşmış bir akademik alandı. Kozmologlar üniversitelerde saygın kürsülere sahiplerdi, Avrupa tahtlarından büyük saygı görüyorlardı. Birçoğu yetenekli matematikçiler ol-

* Nikolas Kopernik ya da Nicolaus Copernicus (1473-1543), Dünya merkezli evren yerine Güneş merkezli evren modelini ortaya attığı *Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine* adlı kitabını 1543 yılında yayımladı-ed.n.

makla birlikte, sıklıkla astronominin meşru bir dalı olduğuna inanılan astrolojiyle ilgileniyordu; onları, belirsiz bir dünyada güven arayan, güvensizlik hisleri içindeki krallara sevdiren bir pratikti bu. Ve bu belirsiz dünya kozmologların farkına vardığından hızlı değişiyordu. On altıncı yüzyıl boyunca yeni keşifler uzun zamandır kabul gören varsayımların altını oyarken bile, antik Yunan ve Mısırlı matematikçiler ve astronomların hesapları ve kuramları, kozmolojinin temeli olarak iş görmüştü. Kozmologlar gerçek bir bilimsel devrim yaşandığını teslim etmek yerine, bu meydan okumaya, klasik şemaları, özellikle de MS ikinci yüzyılda yaşamış Yunan-Mısırlı astronom ve matematikçi Batlamyus'un [Cladius Ptolemaios-e.] ilkeler halinde açıkladığı sistemi değiştirmeye ya da eğip bükmeye çalışarak karşılık vermişti.

Batlamyus'un devasa matematiksel ve astronomik hesaplamalar külliyatı yüzyıllar süren ihmalin ardından 1410'da yeniden keşfedilmişti. Klasik öğretilerin dirilmesi, ortaçağda Kitab-ı Mukaddes'in kelimesi kelimesine (ama büyülü bir biçimde) yorumlanmasına dayalı dünya tasavvurlarını bir kenara itmişti, ama Batlamyus'un kuvvetli matematiksel yaklaşımı keşişlere özgü kozmos fantezilerinden daha incelikli olsa da onun da yerküre tasvirinde önemli açıklar ve hatalar bulunuyordu. Avrupalı kozmologlar Batlamyus'un izinden giderek Dünya yüzeyinin üçte birini kaplayan Pasifik Okyanusu'na haritalarında yer vermemiş, Amerika kıtasını da doğrudan gözlemler yerine haberler ve söylentilere dayanarak eksik bir biçimde çizmişlerdi. Batlamyus'un eksikleri yanlışlıkla keşifleri teşvik etmişti, çünkü Batlamyus Dünya'nın gerçekte olduğundan daha küçük ve deniz yolculuğuna daha müsait görünmesine neden olmuştu. Batlamyus, Dünya'nın boyutlarını doğru tahmin etmiş olsaydı, belki de Keşifler Çağı hiç yaşanmazdı.

Bu kargaşa sırasında iki tür harita gelişti: Kaptanların fiili gözlemlerine dayalı, basit, ama doğru "portolan" haritalar* ile kozmografların çok daha ayrıntılı uydurma haritaları. Denizcilerin haritaları basitçe bir noktadan diğerine denizyoluyla nasıl gidileceğini gösteriyordu, kozmog-

* 14-16. yüzyıllarda kullanılan ve İtalyanca "liman" anlamına gelen *porto* kelimesinden türemiş haritalar. Elçizimi olan bu haritalar, genellikle kıyıdan giden denizcilerin izleyeceği kıyı çizgisini, rastlayacağı limanları oldukça ayrıntılı ve gerçekçi gösterir, verdiği bilgilerle Akdeniz, Kızıldeniz gibi küçük denizlerde denizcilere kılavuzluk ederdi. Ancak açık denizlerde fazla işe yaramazdı-ed.n.

raflar ise bütün kozmosu çizimlerine dahil etmeye çalışıyorlardı. Kozmograflar çizimlerinde esasen matematiğe dayanıyorlardı, kaptanlarsa deneyimlerine ve gözlemlerine. Kaptanların haritaları limanları ve kıyıları gösteriyordu; oysa kozmografların aldatıcı tahminlerle dolu dünya haritaları hakiki bir deniz seferinde genellikle yararsızdı. İki yaklaşım da Tordesillas Antlaşması'nın koşullarını gerçek dünyaya uygulamakta başarılı olamadı.

Kaptanların kozmologlarla yakın bir çalışma içinde olmasını beklemek mümkün olsa da durum böyle olmaktan çok uzaktı. Kaptanlar daha alt bir toplumsal katmanda yer alan kiralık insanlardı. Birçoğu okuma yazma bilmiyor, rüzgâr ve suyla ilgili içgüdülerinin yanı sıra tanıdık sahil şeritlerini ve limanlarını gösteren basit krokilere dayanıyorlardı. Kozmologlar kaptanları küçümsüyor, onları "anlayışı kıt, cahil insanlar" olarak görüyorlardı. Denizde canlarını tehlikeye atan kaptanlarsa kozmologları gerçeklikten uzak hayalperestler olarak görme eğilimindeydiler. Uzak diyarlara doğru okyanusları aşan deniz yolculuklarına çıkan kâşifler her iki grubun da vasıflarına ihtiyaç duyuyor, esinlerini kozmologlardan alıyor ama bu seferler için kaptanlara bel bağlıyorlardı.

Tordesillas Antlaşması, hatalı varsayımlarının ağırlığı altında çökmeye yazgılı olsa da kozmolojinin eski usullerine meydan okumuştu. Dünya'nın derin bir yanılgıyla yanlış anlaşılmasına dayalı bu kurguya yaslanan İspanya ve Portekiz, küresel imparatorluklarını kurmak için yarışıyordu. Tordesillas Antlaşması kuma çizilmiş bir çizgi bile değildi, suya yazılmıştı.

Tordesillas Antlaşması'ndan cesaret alan Fernando ve Isabel, yerkürenin İspanya'ya verilen kısmını sömürmenin yollarını arıyorlardı. Ama başarı yakalanamıyordu bir türlü: Kristof Kolomb'un Yeni Dünya'ya yaptığı seferlerin hiçbirinde Hint Adaları'na bir deniz yolu bulunamadı. Kolomb'dan bir kuşak sonra Kral I. Carlos küresel bir İspanyol imparatorluğu kurma arayışına geri döndü. Kral, yani danışmanları, Hint Adaları'nın paha biçilemez mallar sunabileceğini anlamışlardı ve en değerli mal da baharattı.

Baharat, antik dönemlerden beri medeniyetler açısından temel bir ekonomik rol oynamıştı. Bugün petrol örneğinde olduğu gibi, Avrupa'nın baharat arayışı dünya ekonomisinin itici gücü olmuş, küresel siyaseti et-

kilemişti; yine petrol gibi baharat da keşifler, fetihler ve emperyalizmle ayrılmaz bir biçimde iç içe geçmişti. Ama baharatın kendisine özgü bir ışıltısı ve havası vardı. Sırf isimlerinin anılması bile (beyaz ve karabiber, mür, günlük, muskat, tarçın, sinameki, Hindistan cevizi ve karanfil gibi) Doğu'nun harikalarını, gizemini canlandırmaya yetiyordu.

Arap tüccarlar Asya'dan geçen karayolları üzerinden baharat ticareti yapıyorlardı; tarçın, biber, karanfil ve muskatın kökenini gizleyerek fiyatları artırmakta maharetliydiler, bu sayede zenginliklerine zenginlik katmışlardı. Bu değerli malların Afrika'dan geldiğinde ısrar ederek neredeyse bu mallar üzerinde bir tekel oluşturmuşlardı, oysa aslında bunlar Hindistan ve Çin'in çeşitli bölgelerinde, özellikle de Güneydoğu Asya'da yetişiyordu. Avrupalılar baharatın Afrika'dan geldiğine inanıyordu ama aslına bakılırsa bu mallar orada sadece el değiştiriyordu. Arap baharat tüccarları tekellerini korumak için sıradan baharat elde etme sürecini gizlemeye yarayan envai çeşit canavar ve mit icat etmiş, bunları elde etmenin son derece tehlikeliymiş gibi görünmesini sağlamışlardı.

Baharat ticareti Arap hayat tarzının merkezi unsurlarından biriydi. İslam dininin peygamberi Muhammed, tanınmış bir tüccar ailesindendi, yıllarca Mekke'de başka baharatların yanı sıra mür ve günlük ticaretiyle uğraşmıştı. Araplar tıbbi amaçlarla ve tedavi için kullanılan aromatik baharatlardan yağ çıkarmanın incelikli yollarını geliştirmişlerdi. Baharatlardan elde edilen iksir ve şurup formülleri icat etmişlerdi. "Julep" (şurup) sözcüğünün kökenindeki *julap* da bunlardan biriydi. Arapların baharat bilgisi ortaçağda Avrupa'ya yayıldı; eczanelerde karanfil, karabiber, muskat ve Hindistan cevizinden uydurma tariflerin ticareti yapıldı. Altına aç olan Avrupa'da (ki altının büyük bölümü Arapların kontrolündeydi) baharat hiç olmadığı kadar değerli bir hal aldı, Avrupa ekonomilerinin başlıca bileşeni haline geldi.

Baharat Avrupa ekonomisinde ağırlıklı bir öneme sahip olsa da Avrupalılar baharat tedarikinde Arap tüccarlara bağımlıydı. Avrupa'nın ikliminde bu egzotik baharatların yetişmeyeceğini biliyorlardı. İber Yarımadası on altıncı yüzyılda tarçın, karanfil ve karabiber yetiştirilemeyecek kadar soğuk (Küçük Buz Çağı'nın pençesinde, bugün olduğundan çok daha soğuk) ve kuruydu. Rivayete bakılırsa Endonezyalı bir hükümdar, Avrupa'da baharat yetiştirmek isteyen bir tüccara "Bitkilerimizi alabilirsiniz, ama yağmurumuzu asla alamayacaksınız," demişti.

Bu geleneksel sistemde, Asya'dan Şam işi kumaşlar [damaşk-e.], elmaslar, afyonlu ilaçlar, inciler ve başka malların yanı sıra baharatlar Avrupa'ya, Çin ve Hint Okyanusu'nu aşan, Ortadoğu ve Basra Körfezi'nden geçen kara ve deniz yolları üzerinden, yavaş ve pahalı yolculuklarla geliyordu. Tüccarlar bu malları Avrupa'da, genellikle İtalya'da veya Fransa'nın güneyinde alıyor, karayoluyla nihai istikametlerine gönderiyorlardı. Baharat bu yolculuk sırasında on iki kez el değiştiriyor, her seferinde de fiyatı artıyordu. Baharat, para getiren başlıca üründü.

Küresel baharat ticareti 1453'te, Türklerin Konstantinopol'ü fethetmesiyle altüst oldu, Asya ile Avrupa arasında uzun zamandır var olan kara üzerindeki baharat yolları kesintiye uğradı. Bir okyanus yolu üzerinde baharat ticareti yapma ihtimali, denizlere hâkim olabilecek bir Avrupa ülkesi için yeni ekonomik imkânların kapısını açacaktı. Riskleri üstlenmek isteyenler için, okyanusaşırı baharat ticaretinin getirileri, dünya ekonomisinin denetimiyle birleştiğinde ayak direnemeyecek bir hal alıyordu.

Baharatın cazibesi aklı başında, temkinli bankerleri yerkürenin bilinmeyen bölgelerine yapılacak son derece riskli keşif seferlerini desteklemeye iterken, genç adamları hayatlarını tehlikeye atmaya sürükledi. İspanya'da denize açılmanın en iyi, belki de yegâne gerekçesi, her nerede bulunuyorsa, Baharat Adaları'nda zengin olma ihtimaliydi. Bir denizci ömrünü oralara gidip gelmeye vakfeder, memleketine meşru ya da gayrimeşru yollardan elde ettiği karanfil ya da muskatla dolu bir baharat çuvalıyla dönerse, bunları satıp küçük bir ev alabiliyor, elde ettiği gelirle ömrünün sonuna dek yaşayabiliyordu. Tayfalar* orta halli bir servet edinebiliyorlardı, ama Keşifler Çağı'nda bir kaptan bundan çok daha fazlasını bekleme hakkına sahipti; sadece büyük bir zenginlik ve şöhret değil, varislerine bırakabileceği unvanlar ve yöneteceği yabancı topraklar edinebiliyordu.

Portekiz, baharatlara ve onlarla birlikte gelen küresel imparatorluğa ulaşmak için denizlere yönelen ilk Avrupa ülkesi olmuştu. Bu ara-

* Metinde "seaman" karşılığı olarak "denizci", "ordinary seaman" karşılığı olarak da "tayfa" terimi kullanılacaktır-ed.n.

yış daha 1419'da, I. Joao ile İngiliz eşi Filipa'nın üçüncü oğlu Prens Henrique'nin sarayını Sagres'ta, Portekiz'in en güney ucundaki bir kaya parçası üzerinde kurmasıyla başlamıştı. Denizci Kral Henrique diye bilinen bu kral denize pek açılmamış ama okyanusların fethi konusunda başkalarına esin kaynağı olmuştu. Portekiz gemileri cehalet ve batıl inanç örtüsü altında o kadar ağır engellerle karşılaşıyordu ki ancak olağanüstü derecede kendinden emin ve başarılı denizciler o zamanlar Okyanus Denizi diye bilinen Atlantik Okyanusu'na açılmaya cüret edebiliyordu.

Prens Henrique genç bir askerken Araplara karşı savaşmış, onları İber Yarımadası'ndan ve Kuzey Afrika'dan sürmeye karar vermişti. Ama bir yandan da bu ezeli düşmanından çok şey öğrenmişti: Ticaret rotaları, bilimleri, haritacılıkları ve en önemlisi denizcilik teknikleri. Prens Henrique Sagres'a geldiğinde Avrupalıların okyanus hakkındaki bilgisi, Batı Afrika'da Cape Bojador'un bulunduğu 27 derece kuzey boylamının ötesindeki sulara pek uzanmıyordu. Bu noktanın güneyindeki suların canavarlarla dolu olduğuna, fırtınaların denizde yol almaya imkân vermeyecek kadar şiddetli olduğuna, yolunu kaybetmiş gemilerin içinden çıkılamayacak sislerle çevrelendiğine inanılıyordu. Prens Henrique bütün bu tehlikelere cesur bir karşılık vermişti: "Öyle büyük bir tehlike yoktur ki, ödül umudu ondan büyük olmasın."

Henrique hedefine ulaşmak için hem Hıristiyan hem Yahudi denizcileri, gemi yapımcılarını, astronomları, kaptanları, kozmografları ve kartografları Sagres'taki akademide toplamıştı; bu insanlar burada Henrique'nin yönetiminde Dünya'yı keşfetme girişiminde işbirliği içinde çalışacaklardı. Yeni bir gemi tipi tasarlamışlardı: Arap gemilerinden esinlenen üçgen Latin yelkeniyle (*lateen* sözcüğü "Latin"den geliyordu) benzerlerinden ayrılan manevra kabiliyeti yüksek küçük karavela. O zamana dek Avrupa gemileri, örneğin kalyonlar, hareket enerjisi için kürekçilere ya da sabit yelkenlere bel bağlıyordu. Henrique'nin karavelaları sığ su çekme mesafeleri ve hareketli yelkenleriyle rüzgâra yakın seyredebilecek, rüzgârların esme yönünden yararlanarak yollarını değiştirebilecek, sabit bir noktaya doğru, rüzgârı arkalarına alıp zikzak çizerek gidebileceklerdi. Yelkenleri hareket edebilen, deniz yolculuğuna dayanma gücü etkileyici derecede yüksek olan karavela, keşif yolculuklarında tercih edilen başlıca gemi tipi haline geldi.

Gelgelelim bütün bunlara rağmen okyanus son derece büyük tehlikelerle doluydu. Prens Henrique on iki yıl içinde Cape Bojador'a* on dört keşif seferi gönderdi, ama bu seferlerin hepsi de hüsrana uğradı. Prens, Portekizli kâşif Gil Eannes'i bir kez daha denemeye ikna etti, Eannes sonunda 1434'te birçok kişinin imkânsız dediği bir işi başardı: Cape Bojador'un ötesine geçti. Eannes ertesi yıl Alfonso Gonçalves Baldaya ile birlikte bir kez daha Cape Bojador'a gitti, burnun elli lig ötesinde büyük bir körfez keşfettiler, develer ve insanlardan oluşan bir kervana rastladılar. Baldaya daha da güneye uzandı ve binlerce fok balığı derisi topladı; Afrika'nın bu kesiminden Avrupa'ya getirilen ilk ticari kargoydu bu. Portekiz gemileri sonraki yolculuklarda altın, hayvan postu, fildişi ve köle getirdiler.

Prens Henrique'nin desteklediği bütün kaptanlara, gelgitleri, dalgaları, rüzgârları kaydetmeleri, sahil şeritlerinin doğru çıkarılmış haritalarını derlemeleri emredilmişti. Her yeni seferde bu haritalar, Portekizlilerin okyanuslarla, İber Yarımadası'nın ötesinde uzanan dünyayla ilgili bilgisine bilgi katıyordu.

Portekiz, Keşifler Çağı'nda Avrupa'ya öncülük ettiği için alkışlansa da Portekiz kralları kahraman denizcilerini sık sık hayal kırıklığına uğratmışlardı. II. Joao'nun hükümranlığı sırasında 1488'de, Bartolomeu Dias, Afrika'nın en güney ucuna ulaşmış, bugün Ümit Burnu diye bilinen burnu aşmıştı; onun bu yolculuğu Portekiz ticareti ve fetihlerine yeni kapılar açmıştı. Dias Portekiz'e döndüğünde, bu başarısı için bir ödül isteme girişiminde bulunmuş, ama hiçbir ödül alamamıştı. On yıl sonra Kral I. Manuel tahta çıktığında Vasco da Gama, Dias'ın izinden gitti, Afrika'nın en güneydeki uç noktasını aşarak güneydoğu sahilindeki Mozambik'e ulaştı; burada erzak aldıktan sonra daha doğuya giderek Hindistan'a uzanan bir deniz rotası bulmaya çalıştı. Da Gama krallık tarafından Hindistan valisi olarak atandı; Kral Manuel ona "Gine Lordu, Etiyopya, Arabistan, Pers ülkesi ve Hindistan denizlerinin ve ticaretinin Lordu" unvanını verdi; bunların hepsi de Vasco da Gama sayesinde gerçekleşmişti. Avrupa'nın diğer kralları Manuel'i "Bakkal Kral" diye

* İspanyolca ve Portekizce Cabo Bajador. Afrika kıtasının kuzeybatısında, Kanarya Adaları'nın güneyinde bulunan bir burun-ed.n.

küçümsemiş, Vasco da Gama, taca yaptığı hizmetler karşılığında yeterince ödüllendirilmediği kanısına varmıştı. Zamanla o da bu gösterişçi kraldan soğuyan kâşifler arasına katıldı.

Kral Manuel'in Portekiz imparatorluğu uğruna hayatlarını tehlikeye atanlara karşı kayıtsızlığı, daha çok Portekiz içindeki rakiplerine karşı içine işlemiş korkulardan kaynaklanıyordu. 1495'te tahta çıktığından beri, da Gama ve diğer Portekizli kâşiflerin başarıları sayesinde Hint Adaları'nın zenginlikleri kraliyet sandıklarını doldurmuş, kral kendi hakkı addettiği bütün bu zenginlikle büyük ticari başarılar kazanmıştı. Ama bir maceraperest değildi, kâşiflerinin Portekiz imparatorluğu için yaptığı şeyleri ticari yönlerinin ötesinde takdir etmemişti. Savaşa soyunmak yerine, sarayında kalıp karısına ve Kilise'ye sadık bir hayat sürmeyi, Portekiz'in iç meseleleriyle ilgilenmeyi tercih etmişti.

Manuel'in en sert politikaları, bilim insanı, zanaatkâr, tüccar, âlim, doktor ve kozmograf olarak öne çıkan Portekiz Yahudilerini hedef almıştı. 1496'da Fernando ile Isabel'in kızıyla evlenmek istediğinde, ancak ve ancak İspanya'nın dört yıl önce yaptığı gibi Portekiz'in de Yahudilerden "arındırılması" koşuluyla buna rıza gösterileceği cevabını almıştı. Manuel nüfusunun bu değerli kesimini kaybetmek yerine din değiştirip Hıristiyanlığa geçmeyi teşvik etmişti, çoğu kez zorla din değiştirilmişti. Portekiz Yahudileri "yeni Hıristiyanlar" olarak (bu unvana kimse aldanmıyordu) devlet yönetiminde yüksek mevkilere gelmeye, özellikle Brezilya'da kraliyetten ticari tavizler almaya devam ediyorlardı. Bu kolaylıklara rağmen Portekiz'de anti-Semitizm 1506'da Lizbon'da Yahudilere yönelik bir katliama yol açtı. Kral Manuel sorumluları cezalandırdı, ama bu olayın yarattığı burukluk varlığını sürdürdü, birçok Yahudi ülkeyi terk edip Hollanda'ya yerleşti.

Portekiz bütün bu çalkantı içinde baharat ticaretini Arapların elinden alma, Baharat Adaları'na ulaşma hevesinden vazgeçmedi. Cüretkâr, hatta pervasız denizciler bu hedefe ulaşmak amacıyla kralın huzuruna çıkıp bu egzotik ve tehlikeli yeni dünyalara yapacakları keşif seferleri için destek istediler. Çoğu hayal kırıklığına uğradı, zira Portekiz sarayı bir entrika, kuşku, ikili oyun ve kıskançlık yuvasıydı.

Sarayın kapısını en ısrarlı çalanlardan biri de Afrika'da Portekiz imparatorluğuna uzun süre, inişli çıkışlı hizmet etmiş, önemsiz bir soy-

luydu: Fernao de Magalhaes, yani Ferdinand Macellan. Çoğu anlatıya göre Macellan 1480'de, ailesinin çiftliğinin bulunduğu Sabrosa adlı ücra bir dağ köyünde doğmuştu. Çocukluğunu Portekiz'in kuzeybatısında, Atlantik'in köpüklü dalgalarının dövdüğü kıyılarda geçirmişti. Babası Rodrigo de Magalhaes, soylarının on birinci yüzyılda yaşamış Fransız haçlı De Magalhais'e uzandığını ortaya çıkarmıştı; De Magalhais, Burgundiya dükünün bir araziyle ödüllendireceği kadar seçkin bir asker olmuştu. Rodrigo ise önemsiz bir Portekiz soylusuydu, Aveiro limanının yöneticisiydi o kadar.

Macellan'ın annesi Alda de Mesquita hakkında bilinenler daha azdır, ilginç spekülasyonlarda bulunulabilir. "Cami" anlamına gelen Mesquita ismi, Yahudi kökenlerini gizlemek isteyen Portekizli *conversos* (din değiştirmişler) arasında yaygın bir isimdi. Macellan'ın annesinin Yahudi kökenli olması muhtemeldir, eğer öyleyse Yahudi hukukuna göre Ferdinand da Yahudidir. Ama aile kendisini Hıristiyan görüyordu, Ferdinand Macellan da kendisini dindar bir Katolikten başka biri olarak görmemişti hiç.

Macellan'ın atalarıyla ilgili bu temel bilgiler bile şaibelidir. 1567'de Macellan'ın varisleri mirasıyla ilgili bir çekişmeye girdiler, Macellan'ın Magalhaes soyağacındaki kesin yeriyle ilgili sorular doğdu. Macellan'ın atalarının izini sürmekteki güçlükler, Portekiz jenealojisinin kendisine has özelliklerinden kaynaklanır. Örneğin on sekizinci yüzyıla dek erkekler genellikle babalarının soyismini almış, ama kadınlar sıklıkla başka soyisimler tercih etmiştir. Babalarının ya da annelerinin ilk ismini, hatta azizlerin isimlerini almışlardır. Bazı çocuklara büyükbabalarının ismi ya da annelerinin soyismi, hatta başka ailelerin isimleri verilmiştir. Ferdinand Macellan'ın erkek kardeşi Diogo baba tarafından büyükannesinin ailesinden Sousa ismini almıştır. Bu kuralsızlıklar nedeniyle, Magalhaes soyağacının hangi dalının kâşifin soyundan geldiğini iddia edebileceğini kesin olarak belirlemek, bugün bile zordur.

Ferdinand Macellan on iki yaşına geldiğinde, o ve kardeşi Diogo Lizbon'a gönderildi, burada kraliyet sarayında memurluk hizmetine alındılar; Ferdinand sarayda Portekiz'de verilen en ileri eğitimi alarak din, güzel yazı, matematik, müzik, dans, binicilik, savaş sanatları öğrendiği gibi Denizci Prens Henrique'den kalan ilgi sayesinde de cebir, geometri,

astronomi ve denizcilik eğitimi gördü. Ferdinand, saraydaki ayrıcalıklı konumu sayesinde Portekiz ve İspanya'nın Hint Adaları'ndaki keşiflerini dinleyerek büyüdü, Portekizlilerin okyanustaki keşiflerinin sırlarına ortak oldu. Hatta Hindistan'a gidecek filoların hazırlanmasına yardım etti; erzak, donanım ve silahlanma hazırlıklarına aşinalık kazandı.

Görünüşe bakılırsa Macellan kaptan olmaya yazgılıydı, ama 1495'te hamisi Kral Joao, apansız hayata gözlerini yumdu; Joao, tahttaki hak iddiası zayıf bir grubun lideriydi. Onun yerine tahta geçen I. Manuel ise nihayetinde kendisine muhalif hiziple ittifak halinde olan genç Macellan'a güvenmiyordu. Sonuçta, hızla yükselen saray nedimi kariyerine çomak sokulduğuna tanık oldu. Macellan saraydaki mutevazı mevkisini korusa da, Portekiz adına büyük bir keşif seferine çıkma ihtimali suya düşmüş gibi görünüyordu.

Ferdinand ve Diogo Macellan, on yıl boyunca saraya hizmet ettikten sonra nihayet 1505'te, Francisco de Almeida komutasında Hindistan'a hareket edecek olan yirmi iki gemilik devasa bir filoda görevlendirildiler. Ferdinand Macellan sonraki sekiz yılı, Portekiz'in Hindistan'daki varlığını kalıcı kılmaya çalışarak, bir ticaret noktasından diğerine, bir savaştan diğerine koşarak geçirdi; çok yaralar aldı, başka hiçbir şey öğrenmediyse bile, hasmane bir ortamda hayatta kalmayı öğrendi.

Macellan uzak diyarlardaki kariyerinin bu ilk aşamasında, dikkat çekici bir cesaret ve dayanıklılık gösterdi, ama nihayetinde ülkesinin dışında yaptığı bu hizmet karışık bir macera oldu. Servetinin büyük bölümünü bir tacire yatırdı, ama adam çok geçmeden ölüp gitti ve ölümü sonrasında yaşanan kargaşada Macellan, malvarlığının büyük bölümünü kaybetti. Kral Manuel'e dilekçe yazıp kaybının karşılanmasını rica etti, ama kral onun bu talebini geri çevirdi. Onca yıl uzak diyarlarda tahta hizmet etmiş olmasına, başından geçen onca tehlikeye, aldığı onca yaraya karşın sarayla ilişkisi yıllar önce memleketinden ayrılırken olduğundan daha iyi değildi.

Hevesinden hiçbir şey yitirmeyen Macellan Lizbon'a döndüğünde kariyerinde yeni bir sayfa açtı. Kendisini tahta yararlı kılma çabasıyla Portekiz'in Kuzey Afrika'ya hâkim olma mücadelesine katıldı. 1513'te Fas'taki Azamor [Berberice: Azemmur-e.] şehri durup dururken Portekiz'e yıllık haracını ödemeyi reddettiğinde, Macellan, tahta sada-

katini ve yararlılığını göstermek için ideal bir fırsat bulmuşa benziyordu. Fas valisi Muley Zayam güçlü, iyi donanımlı bir orduyla şehri kuşattı. Kral Manuel de Azamor'un meydan okumasına krallığı adına yelken açan gelmiş geçmiş en büyük deniz gücünü Fas'a göndererek karşılık verdi: Beş yüz gemi ve on beş bin asker; bu küçük ülkenin askeri kudretinin tamamı yani.

Portekiz'in onurunu savunmak için gönderilen askerler arasında, epey daralmış bütçesinin elverdiği yegâne binek hayvanı olan yaşlanmış bir atın sırtındaki Ferdinand Macellan da vardı. Macellan atını cesurca savaş meydanına sürdü ama sonuçta hayvancağız Arapların kurbanı oldu. Macellan'ın böyle büyük bir cesaretle açtığı sayfa az kalsın felaketle kapanacaktı, zira kahramanımız kuşatmadan canını zor kurtardı. Büyük tabloysa daha iyi görünüyordu, Portekiz şehri geri aldı, ama Macellan'ın öfkesi burnundaydı. Ülkesi ve kralı adına çarpışırken atını kaybetmişti! Portekiz ordusuysa ona tazminat namına bineğinin gerçek değeri olarak düşündüğü rakamın ancak bir bölümünü vermişti.

Macellan bütün kariyerini altüst eden bir fevrilik ve münasebetsizlikle doğrudan Kral Manuel'e bir mektup döşenerek çok sayıda nazırın kıskançlıkla koruduğu otoritelerine hakaretler yağdırıp atı için talep ettiği tazminatın tamamının verilmesinde ısrar etti. Manuel daha önce Macellan'ın yatırımlarını kaybettiğinde yaptığı tazminat talebine ne kadar cömertçe yaklaşmışsa, buna da o kadar cömert yaklaştı. Önemsiz bir sorun addedip elinin tersiyle geri çevirdi.

Macellan'ın tepkisi manidardı: Tiksintiyle savaş meydanını terk etmek yerine, inatla yerinde kaldı, bir şekilde yeni bir at edindi ve Azamor'u koruyan Portekizli askerleri taciz etmek amacıyla çölün içlerinden çıkıp baskına gelen Araplarla çatıştı. Macellan her gün düşmana karşı göğüs göğüse çarpışarak korkusuz bir savaşçı olduğunu gösterdi. Bir çatışmada Arapların attığı bir mızrakla ciddi bir yara aldı, dizi parçalanan Macellan ömür boyu aksayacak, bir asker olarak kariyerini böylece noktalamış olacaktı. Mantıksız idealizmi ve sadakatiyle, aldığı yaralarla, yanlış bulduğu işleri düzeltmeye ve savaşmaya duyduğu dinmek bilmez açlıkla Macellan adeta gerçek bir Don Kişot'tu.

Sonunda savaştaki hizmetleri ve aldığı yaralar sayesinde levazım subayı rütbesini alınca, can attığı itibarı da bir nebze olsun tattı. Bu mevki, ona savaş ganimetinden pay alma hakkı veriyordu, ama bu hak felaketi

olacaktı. Bir sonraki savaşta Araplar 200.000 keçi, deve ve attan oluşan devasa bir sürü teslim etti. Macellan bu ganimeti adil bir biçimde dağıtmaktan sorumlu subaylar arasındaydı ve kendileriyle ittifak yapmış aşiretlere bu hayvanlarla ödemede bulunmaya karar verdi. Ama Macellan ve başka bir subay bu nedenle düşmana dört yüz keçi satıp geliri zimmetlerine geçirmekle suçlandı.

Bu suçlamalar ilk bakışta abesti. Macellan levazım subayı olduğundan savaş ganimetlerinden pay alma hakkına sahipti ama böyle bir pay alıp almadığı belli değildi. Suçlamalara cevap vermedi ve izin almaksızın Fas'tan ayrılıp Lizbon'a döndü, Kral Manuel'in huzuruna çıktı. Fas'ta yaptıkları nedeniyle özür dilemedi, onun yerine kraliyet maiyetinin bir mensubu olarak aldığı harcın, *moradia*'sının artırılmasını talep etti. Zaten kötü olan durumu daha beterleştiren bir tutumla krala nutuk çekip kendisinin, Ferdinand Macellan'ın bir soylu olduğunu, ömrü boyunca Portekiz tahtına hizmet ettiğini, bunu kanıtlayacak yaraları olduğunu söyledi. Mevkisini, onurunu, idealizmini teslim etmek ancak cömert bir *moradia* ile mümkün olabilirdi. Onu kıskanan rakipleri, aksamasının yakınlık duyguları uyandırmak için rol kesmekten ibaret olduğunu fısıldaşıp duruyorlardı arkasından.

Kral Manuel'in hükmü hızlı ve kesindi: Küstah ve budala Macellan ihanet, yolsuzluk, ordudan izinsiz ayrılma suçlamalarıyla yüzleşmek için derhal Fas'a dönecekti. Macellan geri döndü. Fas'taki bir mahkeme kanıtları inceledikten sonra onun aleyhindeki bütün suçlamaları asılsız buldu, Macellan emrinde çalıştığı subaydan koparttığı bir tavsiye mektubuyla Lizbon'a döndü. İnsanüstü bir inatçılıkla tekrar kralın huzuruna çıkıp hiç olmadığı kadar sert bir dille *moradia*'sının artırılmasını talep etti bir kez daha.

Kral bir kez daha bu talebi geri çevirdi.

Macellan orta yaşa gelip dayanmıştı, bacağı topaldı, itibarı da haksızca lekelenmişti. Yoksulluğun eşiğinde sendeleyip duran bu kısa boylu esmer adamın, olduğunu sandığı aristokratla hiçbir alakası yoktu. Hâlâ Portekiz'e hizmet ederek seçkin bir yere gelmeyi umuyor, adını duyurup devrin önemli kişilikleriyle, Hint Adaları'nda Portekiz için yeni ticaret rotaları açan, bu arada kendileri de zenginleşen kâşiflerle aynı saflara çıkmaya özlem duyuyordu. Öyle görünüyor ki Macellan *moradia*'sını

artırmayı reddetmiş olan kraldan koskoca bir keşif seferini desteklemesini isteyerek divaneliğini iyice tescillemişti, ama geleceğin kâşifi bu meselelere biraz farklı bakıyordu. Kraliyet hazinesini Hint Adaları'nın zenginlikleriyle doldurmak için, kabul etmek gerekir ki biraz belirsiz ve riskli bir plan sunuyordu krala.

Kral Manuel'i ikna etmek için yardıma ihtiyacı olduğunu kabul eden Macellan önde gelen bir ismi yanına almıştı: Matematikçi, astronom ve denizcilik âlimi Ruy Faleiro'ydu bu. Uzun sözün kısası Faleiro tam bir Rönesans adamı, bir kozmologdu. Dönemin belgelerinde Faleiro'dan bir *bachiller*, yani bir üniversite öğrencisi (belki aynı zamanda da öğretmeni) olarak bahsedilir. Portekiz'in dağlık doğu bölgelerindeki Covilha şehrinde doğan Faleiro meslektaşlarını şeytani kişiliğiyle etkilemiş, parlak, ama istikrarsız bir kişilikti; devrin birçok âlimi gibi onun da bir *converso* olması mümkündür. Faleiro, nüfuz sahibi bir âlim olan, tanınmış bir seyrüsefer risalesi kaleme almış kardeşi Francisco'yla yakın bir çalışma ilişkisi içindeydi, Faleiro kardeşlerin ikisinin de Macellan'ın önerdiği keşif seferinde büyük rol oynamayı planlamış olması muhtemeldi.

Adıyla bu ortak girişime etkileyici bir itibar kazandırmış olsa da Ruy Faleiro'nun da Kral Manuel'le sorunlu bir tarihi vardı. Kral, Faleiro'nun "Adli Astronom" olma başvurusunu geri çevirmiş, daha da beteri Coimbra Üniversitesi'nde yeni kurulan astronomi kürsüsüne ona rakip bir isim atamıştı. Yani Macellan ile Faleiro saraya gidip planlarını açtıklarında kral bu iki adama karşı zaten önyargılıydı: Biri inatçı, dikbaşlı Macellan, öbürü ele avuca sığmaz Faleiro'ydu ve kral ikisinin de taleplerini geçmişte geri çevirmişti.

Macellan bir deniz yolculuğu önerisiyle çıkageldiğinde, o sıralar elli bir yaşında olan Kral Manuel kişisel bir krize sürüklenmek üzereydi. Uzun süren hükümranlığının son bulmak üzere olduğu kanısındaydı, çok sevdiği karısı kısa süre önce doğum yaparken ölünce o da tahttan çekilip yerini oğluna bırakmaya karar vermişti. Ama genç prensin nankör olduğu anlaşılınca Manuel aniden fikrini değiştirmiş, tahtta kalmaya karar vermiş, İspanya Kralı I. Carlos'un yirmi bir yaşındaki kız kardeşi Leonor'la, oğlunun nişanlısıyla dünyaevine girme hazırlıklarına başlamıştı. Bütün bunlar olup biterken müstakbel kraliçenin, eski nişanlısı Prens Joao'yla ilişkisini sürdürdüğü söylentileri alıp yürümüştü, sarayda öyle bir vaziyet

hâkimdi ki skandalların, alayların ardı arkası kesilmiyordu. Macellan'ın iddialı bir tasarıyla huzuruna çıktığı Portekiz kralı işte böyle derin şüpheler içinde, mutsuz, çatışmalar yaşayan bir adamdı; başkalarının şöhret ve güç kazanmasını engellemeye kararlı bir adam.

Macellan hikâyelere konu olan, ama hakkında pek az şey bilinen Baharat Adaları'na bir deniz yolu keşfetmek üzere Hint Adaları'na bir deniz yolculuğuna kraliyet izni alabilmek için üç kez başvuruda bulundu. Yirmi yılı aşkın bir süredir Macellan'dan hoşlanmayıp ona şüpheyle bakmış olan kral, bu talepleri üç kez geri çevirdi.

Macellan sonunda Eylül 1517'de başka bir yerde Portekiz'e hizmet edip edemeyeceğini sordu, kral da onu hayret içinde bırakan bir cevap vererek istediğini yapmakta özgür olduğunu söyledi. Saray adabının buyurduğu üzere Macellan kralın ellerini öpmek üzere önünde diz çöktüğünde, kral ellerini pelerinin arkasına gizleyip kendisine ricacı olan bu adama arkasını dönüverdi.

Ferdinand Macellan'ı Ferdinand Macellan yapan, işte bu küçük düşürücü ret olacaktı.

Portekiz kralının onu nihai olarak geri çevirmesi sonrasında Macellan, hayatının alacağı yönü birden keşfederek kendi hevesleri ve tarihin gelgitleri eşliğinde hızla hareket etti. 20 Ekim 1517'de İspanya'nın güneybatısındaki Endülüs'ün [Andalusia] en büyük şehri olan Sevilla'ya geldi. Aralık ayında Ruy Faleiro ve muhtemelen Francisco da ona katıldı; ülkeleri Portekiz'in dışına adım atmış bu üçlü, gürültücü ve hareketli yeni bir diyarda talihlerini arayan birbirine bağlı bir ekip oluşturmuştu. Macellan, Sevilla'ya geldikten birkaç gün sonra kendisini resmen Kastilya'nın ve genç Kral I. Carlos'un tebası kılan belgeler imzaladı. Artık Fernao de Magalhaes değildi; İspanya'da Hernando de Magallanes diye tanınacaktı. Macellan'ın İspanya'ya göç etmesinin geçmişte yaşanmış önemli bir örneği mevcuttu. Çocukluk kahramanı Kristof Kolomb, Hint Adaları'na bir yol keşfetme çabasına destek bulmak için Cenova'dan İspanya'ya gelmiş, yıllar süren ertelemeler ve hayal kırıklıkları sonrasında sonunda Kral I. Carlos'un büyükbabası ve büyükannesi Fernando ve Isabel'in desteğini almıştı. Macellan Cenovalı denizcinin yapacağını iddia ettiği, ama asla başaramadığı şeyi yapabileceğine, okyanusta batıya doğru yol alarak masal ülkesi Hint diyarına varabileceğine inanıyordu.

İspanya ile Portekiz arasındaki gerilim o kadar yüksekti ki, bu rota üzerinde yapılacak bir keşif seferi uluslararası bir çatışmayla sonuçlanabilirdi. Portekiz, denizlerdeki imparatorluğuyla ilgili olarak uzun zamandır saman altından su yürütüyordu, gizlilikte neredeyse Arapları aratmayacak bir tutum içindeydi. Portekiz kralının 13 Kasım 1504'te duyurulan bir kararına göre, keşif seferleriyle ilgili planları ya da keşifleri açıklayan kişiler infaz edilebilecekti. 1500 ile 1550 arasında, en azından Portekiz'de, Portekiz'in keşifleriyle ilgili bir tek kitap bile yayımlanmadı. On altıncı yüzyılın büyük bölümü boyunca bireylerin Hindistan ticareti ve ilgili konularda malzemeler bulundurmasına izin verilmedi. Portekizlilerin çizimleri ve haritaları gizli bilgi olarak görülüyor, devlet sırrı muamelesine tabi tutuluyordu. Macellan Portekiz adına yelken açmış olsaydı, dünyanın etrafında yaptığı deniz seferi tarih sayfalarında kaybolmuş olabilirdi.

Talihe bakın ki İspanya imparatorluk kurma konusunda farklı bir yaklaşım benimsemişti. Her şeyi (kanunlar, soyağaçları, mali durum) belgelemeye kendilerini adamış takıntılı kâtipler olan İspanyollar, Macellan'ın deniz yolculuğunu da aynı titizlikle kayıt altına aldılar. Portekizlilerin ya da Arapların aksine İspanyollar dünyanın çeşitli bölgelerindeki hak iddialarını elde ettikleri başarılara dayandırıyorlardı. Ayrıca Keşifler Çağı hareketli hurufatın keşfedilmesiyle birlikte, matbu kitaplar ve risalelerin, profesyonel kâtipler tarafından soyluların kütüphaneleri için derlenen etkili elyazması kopyaların Avrupa'da yayılmasıyla aynı döneme denk gelmişti.* Bütün bu anlatılar Yeni Dünya'nın keşfiyle ilgili haberlerin yayılmasını, haritaların ve yerküreyle ilgili yaygın kavrayışların yeniden şekillendirilmesini sağlıyordu.

Macellan, Portekiz'in en değerli, en hassas sırrını da yanında getirmişti: Gizli keşif seferleriyle ilgili bilgiler, Portekiz'in Hint Adaları'ndaki faaliyetlerine aşinalık ve Portekiz'in Avrupa'nın ötesindeki dünyaya dair sahip olduğu seyrüsefer bilgisine yakınlık. Denizci Prens Henrique'nin kurduğu kraliyet geleneğinde eğitim görmüş ender biriydi, bir kâşifti. Ama desteğe ihtiyacı vardı.

---

* Hareketli hurufat (*movable type*), birbirinden ayrı olarak tek tek hazırlanıp bir çerçeve içinde bir araya getirilen harfler. Kitap basımını kolaylaştırıp hızlandıran bu baskı teknolojisi Avrupalılar tarafından 16. yüzyılda değil, Çinliler tarafından 11. yüzyılda keşfedilmişti. Bu teknolojinin Avrupa'da yaygınlaşması sürecinin en önemli ismi olan Alman matbaacı Johannes Gutenberg, 1450'lerde ilk kitaplarını basarken bu keşiften yararlanmıştır-ed.n.

On sekiz yaşındaki Kastilya, Aragon ve Leon Kralı I. Carlos, atalarının görkemini gayet kuvvetli hissediyordu. İspanya'ya Macellan'dan sadece bir yıl önce gelmişti ve ülkeye onun kadar, hatta belki daha da yabancıydı. Habsburg hanedanından gelen Carlos Flanders'ta bira içerek, Flamanca konuşarak büyümüştü. Şimdi de İspanyolcayı ve İspanyol göreneklerini olabildiğince hızlı öğrenmeye çalışıyordu. Klasik Habsburg fiziğine sahip olan Kral Carlos (uzun boylu, sarışın, epey çıkık çeneli) tebaasına nazaran epey uzundu. Büyük çenesini örtmek için sakal bırakmaya çalışıyor, başarılı bir süvari olma yolunda emin adımlarla ilerliyordu. Söylentilere bakılırsa, yiğitliğini göstermek için boğa güreşlerine bile katılmıştı.

Carlos'un şan ve şöhret açlığı, İspanya'ya gelir gelmez gözle görülür bir hal almıştı. Bu açlık, genç kralı kendi heveslerine ulaşmalarını sağlayacak mükemmel bir araç olarak gören, çoğu Fernando ve Isabel zamanından beri iktidarda olan, Kilise'de yüksek mevkilere sahip danışmanları tarafından da körüklenmişti. Carlos İspanya'ya gelmesinin üstünden bir yıl bile geçmeden, büyük ölçüde Habsburg hanedanı mensuplarının ayak oyunlarıyla Romalıların Kralı seçildi. Bu atama nihayetinde, Kutsal Roma İmparatoru Şarlken [V. Karl] olarak taç giyeceği anlamına geliyordu ama bu unvanı alabilmek için Almanya'da bulunan elektör prenslere çok büyük miktarda para ödemesi, yani aslında rüşvet vermesi gerekiyordu; Carlos Hint Adaları ve Yeni Dünya'yı kişisel heveslerini gerçekleştirmesini sağlayacak bir gelir kaynağı olarak görüyordu. Macellan gibi kâşiflerin, şan şöhret arayışında olup paraya ihtiyaç duyan genç bir krala gayet büyük yararları dokunabilirdi.

Macellan, İspanya'ya gelme tarihine bakılırsa talihliydi, ama talihinin genel olarak açık olup olmadığı o kadar belli değildi. Portekiz'in büyük bir alana yayılan gizli imparatorluğu hakkında uzmanlık bilgisi ve deneyimine sahip olsa da İspanya sarayı ve nazırlarına göre bilinmeyen bir isimdi. İspanyolcayı duraksaya duraksaya konuşuyor, bu dilde yazılı iletişim için kâtiplerden yardım alıyordu. Portekiz'e sadakatinden vazgeçmişti, ama İspanya'da gözetim altında tutulan, kendisine şaibeyle bakılan bir dışarlıklıydı. Bu zor koşullar altında önerdiği deniz yolculuğu için aradığı maddi desteği bulabilmesi, muazzam bir talihin yanı sıra, insanüstü bir çaba ve kurnazlık göstermesini gerektiriyordu. İspanya o

dönemde hâlâ güçlü, korku uyandıran, yozlaşmış bir din adamları grubunun yönettiği feodal bir toplumdu. Piskoposların sıklıkla "yeğenleri" olarak takdim ettikleri gayri meşru çocukları kamusal hayatta önde gelen roller üstleniyorlardı. Zalimlik, ikiyüzlülük ve zorbalık Macellan'ın kendisini içinde bulduğu toplumsal düzenin her yerine işlemişti; ama şimdilik Macellan İspanya sarayının dünya ticaretine hâkim olma özlemine hitap etmenin ve ülkenin iktidar yapısına sızarak işlerini yoluna koymanın yolunu bulmuştu.

Macellan Sevilla'ya gelmesinden kısa bir süre sonra, buraya on dört yıl önce yerleşmiş olan bir başka Portekizliyle, Diogo Barbosa'yla ahbaplık kurmuştu; Barbosa artık başka unvanların yanı sıra Santiago Tarikatı Komutan Şövalyesi'ydi. Diogo'nun yeğeni Duarte Portekiz adına yelken açmış bir denizciydi, Macellan muhtemelen Duarte'nin bu yolculuğa ilişkin hikâyelerinden etkilenmişti. Macellan bir yandan da Diogo'nun kızı Beatriz'in gönlünü almaya çalışıyordu; bu ilişki çok hızlı gelişti ve Macellan ile Beatriz o yıl bitmeden evlendiler. Macellan birden Sevilla'da önemli bir sponsor, ayrıca maddi bir destek bulmuştu, çünkü Beatriz 600.000 *maravedi*'lik bir çeyizle gelmişti. Evlendikleri sırada belki de hamileydi; çocukları Rodrigo ertesi yıl dünyaya geldi.

Barbosa ailesini kılavuz edinen Ferdinand Macellan güçlü Casa de Contratacion'u, yani Ticaret Odası'nı planladığı gözü pek yolculuğa girişmesine izin versinler diye ikna etmeye hazırdı. Kraliçe Isabel'in Sevilla'da 20 Ocak 1503'te kurduğu Ticaret Odası, İspanya adına Yeni Dünya'ya yapılan keşif seferlerini idare ediyor, idari görevlerini İspanyolların meşhur olduğu o bürokratik bağnazlıkla yerine getiriyordu. Ticaret Odası kurulduğu tarihte Sevilla tersanesi yakınındaki Atarazanas, yani cephanelik binasına yerleşmiş, ama Kraliçe Isabel otoritesini hissettirmek için kurumu kraliyet sarayına, Alcazar Real'e taşımıştı. Oda'nın görev alanı başta keşif seferlerinin vergi ve rüsumlarını toplamakken hızla genişlemiş, bütün yönleriyle bu seferleri idare etmeyi kapsar hale gelmişti; kargoların kayıt altına alınması, gemilerin donanımına ve silahlarına dair kuralların belirlenmesi de Oda'nın görevleri arasındaydı. Ticaret Odası kurulmasını izleyen birkaç yıl içinde kaptanlara talimatlar vermeye, her zaman varlığını sürdüren kaçakçılığa karşı cezalar uygulamaya başlamıştı. Çok geçmeden bir denizcilik mahkemesine dönüş-

müş, Yeni Dünya'ya yapılan bütün seferlerde sigorta hakları ve sözleşmelerden doğan anlaşmazlıklar hakkında hüküm verir olmuştu. Oda kozmografi alanındaki çalışmaları dahi idare ediyor, İspanya'dan yelken açan bütün gemilere verilen haritaların ana kopyası olan *padron real*'in, yani kraliyet haritasının tutulması ve güncellenmesini sağlıyordu. Ticaret Odası 1508'e gelindiğinde, kendilerini geliştirmek isteyen dümencileri ve denizcileri eğitmeye yönelik bir seyrüsefer okulunu yönetecek bir *piloto mayor*, yani başdümenci çalıştırmaya başladı. (İlk *piloto mayor*, adını Amerika kıtasına veren Amerigo Vespucci'ydi.)

Ticaret Odası'nın dizginleri, denizci de kâşif de olmayan bir kişinin elindeydi. Burgos piskoposu Juan Rodriguez de Fonseca, Kraliçe Isabel'in şapel papazı olarak hizmet vermiş, daha Oda kurulmadan önce Kolomb'un seferlerinin idari yönetimini yürütmüştü. İktidarını kıskançlıkla koruyan soğuk, manipülatif bir bürokrat olan Fonseca kendisini İspanya'nın Yeni Dünya'ya düzenlediği bütün seferler için vazgeçilmez kılmıştı. İspanya'nın desteğini almak isteyen birinin Fonseca'nın hayır duasını alması gerekiyordu, ama onlarca kâşifin tanıklık edeceği üzere o dua, aynı zamanda bir bedduaydı. Kolomb ile Fonseca birbirlerini hor görmüş, çetin bir çekişme içinde olmuşlardı. Fonseca Fernando ile Isabel'i ve haleflerini Kolomb gibi bağımsız girişimcilerin iddialarına kulak tıkamaya, İspanya'nın Yeni Dünya'ya düzenleyeceği keşif seferlerini tam bir denetim altına almaya ikna etmeye çalışmıştı. Bu, elbette ki keşif seferlerinin Fonseca'nın denetimi altında olması, bu ticaretin tüm getirilerinden onun yararlanması anlamına geliyordu. Bu anlaşmazlık sırasında Kolomb, Fonseca'nın muhasebecisine fiziksel olarak saldırmış, Fonseca'nın vekili olarak onu tekmeleyip tartaklamıştı. Yine de Fonseca, yavaş yavaş iradesini Kolomb'a dayatmıştı; Macellan sahneye çıktığında, ticaret ayrıcalıkları konusunda güç dengesi belirleyici bir biçimde değişmiş, kâşiften değil, tahttan yana ağır basar olmuştu. Macellan'ın ve onunla aynı konumda olanların kendi ticaret imparatorluklarını kurmak yerine, tahtın onlara verdikleriyle yetinmeleri (gerçi bunlar da hayal edilemeyecek bir servet anlamına geliyordu) gerekecekti. Fonseca ile Ticaret Odası'nın desteği alınamazsa Baharat Adaları'na keşif seferi düzenlenmeyebilirdi.

Macellan Ticaret Odası temsilcilerine yanaşıp Baharat Adaları'nın İspanyol yarıküresinde bulunduğu kanısında olduğunu söylerken, onlara

tam da duymak istedikleri, hatta duymaya *ihtiyaç duydukları* şeyi söylüyordu. Oda'da yüksek mevkilerle içli dışlı olan vakanüvis Peter Martyr, onların sinsiliklerini pek gizleyememişti. "Bu iş olumlu sonuçlanırsa baharat ve değerli taş ticaretini Doğulular ile Portekizlilerin elinden alırız."

Gelgelelim Tordesillas Antlaşması'nın maddeleri Macellan'ın önerdiği keşif seferinin önünde ciddi engeller oluşturuyordu. Oda mensupları, Macellan'ın Doğu'ya varıncaya dek batıya yelken açmakla Portekiz çıkarlarını çiğnemekten nasıl kaçınacağını anlayamıyorlardı. Böyle bir itirazı bekleyen Macellan Ticaret Odası'nın seçkin üyelerine Tordesillas Antlaşması'nda, İspanya ya da Portekiz'e denizlerden diğer tarafın topraklarına ulaşma özgürlüğü veren maddeyi hatırlattı. Böyle bir madde birçok yoruma açıktı, Macellan bu maddeden yararlanma girişiminde bulunursa Portekiz'le bir çatışmaya doğru yelken açıyor olabilirdi.

Sonra bir de Macellan'ın tabiyeti meselesi vardı. Bir Portekizlinin İspanya bayraklı bir keşif seferini Portekiz sularından geçirmesi fikri Ticaret Odası'ndaki hemen hemen herkesi rahatsız etmişti, Portekizliler bu keşif seferinden haberdar olurlarsa, iki ülke arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelebilirdi. Gelgelelim Oda'nın en yeni üyesi meselelere çok farklı bir gözle bakıyordu. Hırslı bir tüccar olan Juan de Aranda, Portekizli denizciyi bir kenara çekip elde edilecek kârın yüzde 20'sine karşılık keşif seferinin düzenlenmesi için kulis faaliyeti yapmayı önerdi. Macellan, şahsen, Aranda'nın planına bu şekilde dahil olmasından hiç hazzetmemişti ama keşif seferinin düzenlenmesini mümkün kılabilecek en ümitvar girişim bu tacirden gelmişti. Macellan işbirliğini kabul etti.

Aranda, Macellan adına şevkli bir mektup kaleme aldı, ama cevaben Ticaret Odası'ndan, keşif seferinin koşullarını tek başına müzakere etmekle yetkili olmadıklarını hatırlatan bir kınama aldı. Daha da beteri, Macellan'ın yoldaşı Ruy Faleiro, Aranda'nın keşif seferine ortak çıktığını duyunca küplere bindi, o kadar ağır bir dille verip veriştirdi ki Macellan geri adım atmak zorunda kaldı. Faleiro'nun çileden çıkmasının ardında basit bir kızgınlıktan fazlası yatıyordu; zihinsel istikrarsızlığının giderek ilerlediğinin bir göstergesiydi bu tartışma. Aranda kendi adına Faleiro'dan özür dileme girişiminde bulundu ve aralarındaki şiddetli anlaşmazlığa rağmen ne yapıp edip Kral Carlos'un Orta İspanya'nın kuzeyindeki Valladolid şehrinde Macellan'ı kabul etmesinin bir yolunu buldu. Fernando ve Isabel burada evlenmiş, Kristof Kolomb burada

hayata gözlerini yummuştu; Valladolid artık Kastilya'nın başkentiydi. Macellan 20 Ocak 1518'de Ruy Faleiro ve kardeşi Francisco ile birlikte Sevilla'dan Valladolid'e doğru yola çıktı.

Macellan'ın Kastilya'nın başkentine varması, kraliyet sarayında iktidara en yakın çevrelerin istikrarsızlıkla dalgalandığı bir döneme denk gelmişti. Kastilya Naibi Kardinal Ximenes de Cisneiros deneyimsiz Kral Carlos'a yardımcı olmak için Valladolid'e gelirken yolda ölmüştü, kardinalin zehirlendiğinden kuşkulanılıyordu. Kardinal, ülkeye yenilerde gelen kralın güvenliğini İspanya'daki herkesten fazla sağlamış, asayişin korunması için 32.000 asker görevlendirmişti ama artık yoktu; genç Carlos piskoposun rehberliğine buruk bir özlem duyuyordu. Her kararında onun yerine bir grup Flaman nazırın tavsiyelerine bakar olmuştu. Bu grup içinde herhalde en becerikli isim olan Chievres Senyörü Guillaume de Croy uzunca bir süredir Carlos'un akıl hocalığını yapıyor, iktidarın kullanılması konusunda onu eğitiyor ve genç kral üzerindeki otoritesine toz kondurmamaya çalışıyordu. Ximenes'in halefi Şansölye Sauvage ile Utrecht Kardinali Adrian da Carlos'un yakın çevresinde yer alıyorlardı. Utrecht Kardinali daha sonraları VI. Adrian adıyla papalık tacı giyecek olsa da öyle görünüyor ki kimsenin takdirini kazanamayacaktı. On dokuzuncu yüzyılda yaşamış bir tarihçi Adrian hakkında şu satırları kaleme almıştı: "Düşük bir soydan gelen, zayıf karakterli biri olan Adrian'ın ilerlemesine her zaman hayretle bakmak gerekir." Yabancı bir ülkeden gelen, yabancı bir dil konuşan toy bir kralın devlet işleriyle ilgili kararlarda dayandığı insanlar bunlardı işte.

Aranda, Baharat Adaları'na bir sefer düzenlenmesi önerisinin değerlendirilmesi için Macellan'ın kralın Flaman nazırlarıyla görüşmesine önayak olmuştu. Macellan hayatının en önemli görüşmesi olacak bu toplantıya gayet donanımlı gelmişti. İlk olarak, Portekizli bir kâşif olan dostu Francisco Serrao'nun Baharat Adaları'nın zenginliklerini betimlediği baştan çıkarıcı mektupları takdim etti.

Serrao'nun macerası 1511'de, Portekiz'in Hindistan valisinin doğudaki bir rotayı tutarak Baharat Adaları'na gitmekle görevlendirdiği üç gemiden birinin komutasını üstlendiğinde başlamıştı. Gemi kazalarından ve korsan saldırılarından sağ çıkan Serrao ile birkaç yoldaşı ertesi yıl Baharat Adaları'ndaki Ternate'ye varmıştı. Neresinden bakılırsa bakılsın söy-

lencelere konu olmuş bu adaları ziyaret eden ilk Avrupalılar onlar olmuştu. Serrao Ternate'nin küçük yönetici sınıfını, özellikle de kralını özenle işlemiş, Ternate ile Portekiz arasında ticareti teşvik etmeye çalışmıştı, ama hayallerindeki o okyanusaşırı canlı ticaretin somutluk kazanması çok yavaş olacaktı. Serrao vazgeçmek yerine devam etmişti. Kurutulmuş karanfil kokularıyla çevrelenmiş, yenice aldığı adalı eşinin ilgisiyle teskin olmuş bir halde Macellan'a Baharat Adaları'nın olağanüstü güzelliğini ve zenginliklerini betimlediği ayartıcı mektuplar yazmış, dostunu buraya gelip her şeyi kendi gözleriyle görmeye davet etmişti. "Burada Vasco da Gama'nınkinden daha zengin ve büyük yeni bir dünya buldum," diye yazıyordu. "Yalvarırım gel bana katıl, etrafımdaki güzellikleri sen de tat."

Macellan, Serrao'yu bu cennet adada ziyaret etmeyi kafaya koymuştu. "Tanrı'nın inayetiyle yakında ya Portekiz ya Kastilya sayesinde seni göreceğim, işlerim şimdilik bu yolda ilerliyor; beni beklemelisin, çünkü işlerimizin düzelmesini beklemenin biraz zaman alacağını biliyoruz." Macellan bir söz verdiğinde, bu sözü tutmak için elinden geleni ardına koymazdı.

Şurası önemli ki Serrao mektuplarında, Baharat Adaları'nı gerçek mevkilerinin epey doğusunda konumlandırmış, Tordesillas Antlaşması'nda tanımlanan İspanya'ya ait yarıkürede olduklarını yazmıştı. Bu hata belki de Baharat Adaları'nın gerçek yerini yabancılardan gizlemek için yapılmış kasti bir hataydı, ama her hâlükârda Serrao'nun coğrafi göz boyaması, İspanya'nın başlıca kaygısını yatıştırmıştı: Macellan'ın Baharat Adaları'na düzenleyeceği keşif seferi antlaşmayı ihlal etmeyecekti.

Macellan daha sonra misyonuna dramatik bir ağırlık kazandırmak için, Baharat Adaları'nın yerlisi olduğu sanılan, uzun zamandır hizmetindeki kölesi Enrique'yi takdim etmişti. (Bu pek doğru değildir, ama her hâlükârda Enrique tercümanlık yapmış olabilir.) Bir rivayete göre, Macellan Hint Adaları'ndan başka bir köle daha getirmişti, Sumatralı bu güzel kadın köle birçok dil konuşuyordu.

Macellan köleleri takdim ettikten sonra, heyecanlı heyecanlı, bugün Güney Amerika denilen kıtanın doğu sahili boyunca yelken açacağını, kara son bulduktan sonra batıya yönelerek Baharat Adaları'na doğru yol alabileceğini anlatmış, Portekiz'e yedi yıl imparatorluğu gözetip baharat ticaretini geliştirmekte hizmet ettiğini belirtmiş, sözlerini desteklemek için planladığı rotayı gösteren bir harita ya da bir küre göstermişti

(orijinal belgelerdeki sözcükler muğlaktır). Ama bu haritanın önemli bir bölümü, kapatılmıştı: Güney Amerika'dan Baharat Adaları'na uzanan deniz yolunu gösteren bölüm. Macellan kralın nazırlarını keşif seferini desteklemeye ikna etme çabası içinde bu boğazın yerini açıklamaktan başka her şeyi söylemiş olsa da birinin haritasını ve stratejisini çalıp o harekete geçmeden rakip bir keşif seferi düzenlemesinden korkuyordu.

Bu toplantıya katılan tarihçi ve misyoner Bartolome de las Casas, "Macellan'ın bütün dünyayı resmeden gayet iyi çizilmiş bir küresi var," diye yazmıştı. "Tutmayı önerdiği rotayı bu kürenin üstünde gösterdi." Ticaret rotaları hakkındaki güvenilir bilgiler o kadar hassas, o kadar değerliydi ki hükümetler ulusal güvenlik açısından temel önemdeki bütün harita ve krokileri muazzam bir titizlikle koruyordu; Macellan'ın muhtemelen Portekiz'den aşırılmış bir harita göstermesi, Soğuk Savaş'ın zirvede olduğu dönemde nükleer sırların satılmasına eşdeğer bir olaydı.

Macellan'ın keşfetmeyi tasarladığı dünyaya ilişkin kavrayışı ölümcül hatalar içeriyordu. Keşifler Çağı'ndaki çoğu kâşif gibi onun da dünyanın büyüklüğü ve kara kütlelerinin yeriyle ilgili fikirleri Batlamyus'tan esinlenmişti. Macellan'ın Pasifik'in büyüklüğünü, akıntılarını, fırtınalarını, resiflerini dikkate almış olsa bir keşif seferi düzenlemeye cesaret etmesi ihtimal dışı olurdu. Pasifik Okyanusu'nu hesaba katmadığında, rotasının tahmini uzunluğu gerçek uzunluğun ancak yarısı ediyordu. Macellan Baharat Adaları'na varıp İspanya'ya değerli mallar yüklü gemilerle dönmesinin en fazla iki yıl alacağını tahmin ediyordu, kendisinden emin bir tutumla. Yapması gereken tek şey Güney Amerika'nın etrafını dolanacak ya da bir şekilde kıtayı aşmasını sağlayacak bir yol bulmaktı, sonrasında Hint Adaları'nın eşiğinde olacaktı. Kolomb'un dört deniz yolculuğu sırasında tekrar tekrar düştüğü hatanın neredeyse aynısını yapmıştı Macellan. Bu hata, onun şimdi önerdiği deniz yolculuğunda ancak büyük eziyetler çektikten, nice canlar kaybettikten sonra düzeltilecekti.

Macellan planını nazırlara takdim ettikten sonra önerdiği keşif seferini Fonseca ve las Casas'la daha ayrıntılı olarak görüşmeye davet edildi.

Tarihçi las Casas "Ona hangi yolu tutmayı planladığını sordum," diye yazıyordu: "Bizim Rio de la Plata dediğimiz Saint Mary burnu boyunca ilerlemeye, ondan sonra da boğaza varıncaya dek sahil şeridini izlemeye niyetli olduğunu söyledi."

Las Casas, Macellan'ın boğazın varlığına duyduğu inanca kuşkuyla bakıyordu. "Ama diyelim ki diğer denize geçebileceğin bir boğaz bulamadın, o zaman ne olacak?" diye sormuştu. Macellan ona boğazı bulamazsa "Portekizlilerin tuttuğu yoldan gideceğini" söylemişti. Tordesillas Antlaşması'nın maddelerini ihlal etmeye hazırmış gibi konuşsa da önerisi kral ve danışmanlarının ilgisini, geri çeviremeyecekleri kadar çekmişti. "Bu Ferdinand Macellan, büyük işlere soyunmaya hazır cesur ve yiğit düşünceli bir adam olsa gerek," diye yazmıştı las Casas hayret eder bir tonla: "Ama ufak tefek olduğundan kendini empoze eden bir duruşu yok, ayrıca etkileyici bir tarafı varmış gibi görünmüyor, öyle ki insanlar sağduyusunun ve cesaretinin eksik olduğunu sanıp onu oyuna getirebileceklerini sanıyorlar."

Macellan örneğinde görünüm aldatıcıydı. Macellan'ın fikirleri Kral I. Carlos'u ve güçlü danışmanlarını, bunları desteklemeye ikna edecek kadar büyüktü ve zenginlik vaadi taşıyordu.

Valladolid'deki görüşmenin hemen ardından keşif seferinin olası başkanları, krala bir talepler listesi sundular, saygılı bir dille kaleme alınmış olsa da talepti bunlar. Aralarında on yıl boyunca Baharat Adaları'na kendisinden başka kimsenin seyahat etmemesi ayrıcalığı ile, "keşfedilecek bütün diyarlardan" alınacak kira ve gelirlerin yüzde 5'i ve krala vergi ödemek koşuluyla kendi hesaplarına ticaret yapma izni yer alıyordu. Altı adadan fazlasını keşfetmeleri halinde bazı adaları kendi ellerinde tutma, ayrıca yeni keşfettikleri bu toprakları "varisleri ve haleflerine" devretme izni de istemişlerdi.

Macellan'ın on yıl boyunca Baharat Adaları'na sadece kendisinin yolculuk yapma ayrıcalığında ısrar etmesi hızla değişen bir dünyada abesmiş gibi görünebilir ama kâşif, gemileri karadan görünmez olduğunda İspanya'nın yeni keşif seferleri düzenleyeceğinden, onun kuramlarına ve verdiği sırlara dayanan bu seferlerin o başarısız olsa da başarılı olabileceğinden korkuyordu. Macellan uygulamaya gücü olmasa da bu noktada ısrar etmekte haklıydı.

Kral Carlos 22 Mart 1518'de Valladolid'deki kraliyet sarayında Macellan ile Faleiro'ya "Baharat Adaları'nın keşfiyle ilgili" bir sözleşme önerdi. Bu belge, İspanya adına yeni bir dünya keşfetmeyle ilgili bir

anlaşmaydı. "Madem ki sizler, Portekiz krallığında doğmuş üniversite mezunu Ruy Faleiro ve Ferdinand Macellan, bize seçkin bir hizmet sunmayı dilemektesiniz, Okyanus Denizi'nde sınır çizgisiyle bizim tarafımız olarak belirlenen bölgede, bize ait ve bizim olan diyarlarda adalar, karalar ve zengin baharatlar bulmakla kendinizi yükümlü kılıyorsunuz," diye başlayan bu belge, "sizinle aşağıdaki sözleşmenin kayıt altına alınmasını emrediyoruz," diye devam ediyordu.

Kral Carlos ilk maddede Macellan'ın on yıllık yolculuk ayrıcalığı ısrarını kabul etmiş görünüyordu: "Başkalarının sizin geçtiğiniz yollardan geçmesi gayriadil olduğundan, bu girişimin emeğini sizler üstlendiğinizden dileğim ve iradem odur ki ve söz veririm ki sonraki on yıl içinde kimseye sizinle aynı bölgelerde keşiflerde bulunma izni vermeyeceğim." Ama tabii bu sözü tutmadı. Macellan'ın korktuğu üzere Kral Carlos, onun İspanya'dan ayrılmasından sadece altı yıl sonra Baharat Adaları'na ikinci bir keşif seferi gönderdi. Baharat Adaları tek bir kâşifin talihine ve becerisine emanet edilemeyecek kadar değerliydi.

Kral Carlos, Macellan ve Faleiro'nun, Tordesillas Antlaşması çerçevesinde Portekiz'in egemenlik haklarına saygı göstermelerini buyuruyordu. "Bu keşif yolculuğunu gerçekleştirdiğiniz sırada çok sevgili enişte m ve ağabeyim, Haşmetmeapları Portekiz Kralı'nın sınırlarını aşmamaya, çıkarlarını tehlikeye atmamaya, sınır çizgisinin bize ait kısmında kalmaya dikkat etmelisiniz." Kral, Macellan'a bu hassas diplomatik ve ailevi durumun İspanya ile Portekiz arasında denizlere ve dünya ticaretine hâkim olma konusundaki rekabeti karmaşıklaştırdığını hatırlatıyordu. Portekiz Kralı Manuel, Carlos'un bir değil, iki teyzesiyle önce Isabel, sonra da Maria ile evlenmişti. Şimdi de birkaç hafta içinde Carlos'un kızkardeşi Leonor ile evlenmeye hazırlanıyordu. Aile bağları, karmaşık duygusal ve resmiyet ağlarıyla İspanya ve Portekiz'i topyekûn bir savaşa girmekten alıkoyuyordu ama iki ülke arasındaki yoğun rekabeti ortadan kaldırmıyor, onu yeraltına, yani en az o kadar hararetle yaşandığı diplomatik alana itiyordu.

I. Carlos yaşlı Portekiz kralını geride bırakmaya kararlıydı. Sözleşmenin dili görünürde ne diyor olursa olsun, sabırsız genç kral Baharat Adaları'nın İspanya yarıküresinde bulunduğunda ısrar ederek Tordesillas Antlaşması'nın maddelerini eğip bükmeyi diliyordu. Baharat Adaları'nın İspanya yarıküresinde bulunduğunu kanıtlamak imkânsızsa,

aksini kanıtlamak da bir o kadar imkânsızdı. Macellan'ın keşif seferinin başarılı olabilmesi için yapması gereken şey sadece, İspanya'ya Baharat Adaları üzerinde hak iddia edebilmesini sağlayacak akla yatkın bir argüman ortaya koymasıydı.

Macellan'ın bakış açısına göre bu dikkat çekici bir sözleşmeydi, çünkü ona istediği hemen hemen her şeyi veriyordu. Örneğin toprak bağışı, Macellan'ın bir hakka dayanarak bekleyebileceğinden çok daha cömertti. "Dileğimiz ve irademiz odur ki keşfedeceğiniz bütün toprak ve adaların yirmide biri ... size bahşedile, bunun yanı sıra üst yetkenin bizde ve bizden sonra gelecek krallarda kalması kaydıyla söz konusu kara ve adaların Valisi olma unvanını da kendiniz, oğullarınız ve mirasçılarınız için ebediyen alasınız." Macellan yeniden çizilecek dünya haritalarının, keşfetmekle kalmayıp sahibi olduğu toprakları gösteren haritaların her yerinde adını görecekti: Macellan adaları, Macellan toprakları, Ferdinand Macellan ile meşru erkek varislerine ait olan koca koca diyarlar. Dünya, yani en azından dünyanın önemli bir bölümü onun olabilirdi.

Fonseca'nın bakış açısına göreyse bu pek de avantajlı bir sözleşme değildi, çünkü Macellan'a keşif seferi üzerinde çok fazla yetki tanıyordu. Aylar sürecekti ama nihayetinde Fonseca, Macellan'dan intikamını alacak, kraliyet sözleşmesinde keşif seferi üzerinde kendisine tanınmayan denetime sahip olacaktı.

Kral Carlos, Macellan'a beş gemi söz vermişti: "Her biri 130 tonluk iki, her biri 90 tonluk iki gemi ile bir tane 60 tonluk bir gemi ve bunların mürettebatı, erzakı, cephanesi; söz konusu gemiler iki yıl boyunca tedarik edilecek, gerekirse başka insanlar gönderilecektir." Filoya Baharat Adaları'nın Endonezya dilindeki adıyla Maluku Armadası denmişti.

Gemilerin büyük bölümü siyahtı, zift karası. Bu siyahlıkları ve kötücül havaları tekneyi, yelken direklerini ve armayı, yelkenler dışında geminin açıkta kalan bütün yüzeylerini sıvayan ziftten ileri geliyordu. Pupaları suyun üstünde epeyce yükseliyor, dalgaların dokuz metre kadar üstüne çıkıyordu; pupa o kadar yüksekti ki pupa güvertesinde duran biri denizlere hükmediyormuş gibi görünüyordu. Gemilerin yükseklikleri insanların hareketlerini abartılı kılıyordu; nispeten sakin sularda bile, adamlar oyuncak askerler gibi oraya buraya savruluyorlardı.

Gemiler o devrin en karmaşık makineleri, Rönesans teknolojisinin harikaları arasında yer alıyordu, uzmanlık alanları olan mesleklerinde binlerce saat emek veren vasıflı zanaatkârların elinden çıkmışlardı. Mecburen nispeten küçüklerdi. Bir liman olarak Sevilla'nın kısıtlı yönlerinden biri, Guadalquivir Nehri'nin sığ olmasıydı, gemilerin Atlantik'e açılan bu dar deniz yolundan geçebilmek için yeterince küçük ve hafif olmaları gerekiyordu. Bu nedenle Macellan'ın bayrak gemisi *Trinidad* 100 tondu, erzakın büyük bölümünü taşıyan *San Antonio* 120, *Concepcion* 90, *Victoria* 85, keşif için kullanılacak *Santiago* ise sadece 75 tondu.

Karavela olan *Santiago* dışında gemilerin hepsi de, aslında sadece gemi anlamına gelen *naso* sınıfındandı. Gemilerin resimleri bugüne ulaşmamıştır, bu nedenle tam olarak neye benzediklerini kestirmek zordur, ama Macellan dönemindeki anlatılarda heybetli pupa köşklerinden, çok sayıda güverteleri olduğundan, subayların makamlarını süslemek için bol miktarda *obras muertas*, yani "ölü ağaç" kullanıldığından bahsedilir. Gemilerin her birinin üç yelken direği vardı ve bunlardan birinde Latin bir yelken dalgalanıyordu.

Sözleşmeye göre Macellan'ın gemilerinin parası Kral Carlos'un kasasından çıkacaktı, ama kral boğazına kadar borca batmıştı. Ticaret Odası keşif seferinin maliyetini karşılamak için, Almanya'nın Augsburg kentinde yerleşik, nüfuz sahibi bankacı bir aile olan Fuggerler'in temsilcisi, finans çevrelerinin tanınmış ismi Cristobal de Haro'ya müracaat etti. Haro'nun adı İspanya'nın orta kesimlerinin kuzeyinde bulunan Haro şehrinden geliyordu. Haro bir şarap yapım merkezi olarak serpilip gelişmiş, ayrıca bir Yahudi kuyumcu ve bankacı topluluğuna da kucak açmış, ama on dördüncü yüzyılda patlak veren bir iç savaş sonucu Yahudiler evlerinden sürülmüştü. Zulme uğrayan Yahudilerin birçoğu *converso* olup gidişata ayak uydurmuş, Hıristiyan tınılı isimler almışlardı; Cristobal Haro'nun ataları da bunlar arasındaydı.

Haro yıllarca Fuggerler'in Lizbon bağlantısı olarak hizmet etmiş, baharat ticaretiyle uğraşmış, gizli Portekiz keşif seferlerine kredi vermiş, dönemin birçok büyük kâşifiyle ahbap olmuştu ki bunlar arasında Bartolomeu Dias da vardı. Haro'nun gizli Portekiz keşif seferlerine ya da bu seferlerde keşfedilen şeylerle ilgili baştan çıkarıcı söylentilere aşinalığı ona Amerika kıtalarından Hint Adaları'na açılan bir boğazın varlığıyla

ilgili bilgi edinme ayrıcalığı sağlamıştı; Macellan'ın Doğu'yu keşfetmek için duyduğu dayanılmaz arzunun ardında da aynı olasılık vardı. Haro, Kral Manuel'le yaşadığı tatsız bir tartışmanın ardından Lizbon'dan ayrılıp Sevilla'ya gelmiş, burada Macellan'la ahbaplığını tazelemiş ve boğaz arayışında kendisine şevkli bir ortak bulmuştu.

Finansal destek arayışındaki bir kâşif için Cristobal de Haro ideal bir dosttu; Haro'nun hizmet ettiği Fugger ailesinin on keşif seferini, belki daha da fazlasını finanse etmeye yetecek parası vardı; aslına bakılırsa Kral Carlos'tan daha fazla paraya sahipti. Kral ve danışmanları Haro'yu bu işe dahil ederlerse kârın ciddi bir bölümünden vazgeçmiş olacaklardı. Baharat ticaretinin tehlikeleri, uzun okyanus yolculuklarının belirsizlikleri dikkate alındığında Haro gibi bankerler tek bir gerekçeyle sermayelerini bu tür girişimlere yatırmaya kalkışırlardı: Olağanüstü bir kazanç sağlamanın baştan çıkarıcılığı. Hint Adaları'ndan dönen bir filo başarılı olursa, hatta kısmen bile başarılı olursa yüzde 400 kâr getirebilirdi, daha pragmatik olan Haro, Macellan'ın keşif seferinin yüzde 250 kâr getireceğini tahmin ediyordu. Bu arada parasına yüzde 14 faiz işletiyordu.

Keşif seferinin resmi muhasebesine göre sefer, beş gemi, tedarik malzemeleri, sefer öncesi maaşların ödenmesi ve gemilerin donanımı dahil toplam 8.751.125 *maravedi*'ye patlayacaktı. Macellan'ın ücreti 50.000 *maravedi* idi ve buna ek olarak kendisine her ay 8.000 *maravedi* ödenecekti. Kraliyet emriyle, aylık maaşı doğrudan eşi Beatriz'e ödendi.

Seferin toplam maliyetinden kralın payına düşen meblağ 6.454.209 *maravedi* idi ama bunun büyük bir bölümünü yüksek bir faiz oranıyla Haro temin etmişti. Kraliyet belgelerine göre Haro'nun bu büyük girişime katkısı mütevazı bir düzeyde, 1.616.781 *maravedi* olduysa da, bu rakam yanıltıcıdır. Çünkü Haro'nun arkasındaki Fugger ailesi Portekiz'in keşif seferlerini de finanse ettiğinden, krala ek kredi vererek muhtemelen katkılarının asıl boyutunu gizlemişlerdi.

Kral Carlos resmi işlemlerin son parçası olarak hem Macellan'a hem Faleiro'ya kaptan unvanını verdi. Keşif seferinin tehlikeleri dikkate alındığında Keşifler Çağı'nda düzenlenen seferlerde eş kaptanların görev alması olağandışı bir durum değildi, ama bu örnekte bu düzenleme, istemeden de olsa denizde patlak verecek tatsız anlaşmazlıkların tohumlarını atıyordu. Macellan ve Faleiro'ya tanınan yetkiler çok geniş kapsamlı ve tartışmasızdı. "Süvariler ve lostromolara, dümencilere, denizcilere,

miço ve komilere, söz konusu filoda bulunabilecek başka kişiler ve subaylara, keşfedilecek söz konusu ülke ve adalarda bulunan ve yaşayan kişilere, sizleri söz konusu filonun Kaptanları olarak görmeyi ve saymayı emrediyoruz. Bundan ötürüdür ki size itaat edecek ve emirlerinize uyacak, aksi takdirde bizim adımıza uygulayacağınız ceza ya da cezalara maruz kalacaklardır." Bu resmi dilin açıkça ortaya koyduğu üzere Macellan ve Faleiro denizde mutlak bir otoriteye sahipti. "Size, şahıslar ve mallar üzerinde hüküm kurma yetkisi veriyoruz... Söz konusu filonun seferi sırasında, denizde ya da karada bir anlaşmazlık ya da çatışma yaşanırsa, bu konuda tereddüt etmeden ya da hukuki sorgulama yapmadan derhal adaleti sağlayacak, belirleyecek ve kuracaksınız."

Macellan Baharat Adaları'na ulaşma tasarısının hayata geçme hızına ancak hayret edebiliyordu. Kral Carlos İspanya'nın yetkesi ve itibarını bu sefere bağlamıştı, finansal destek verenler de sermayelerini riske atmışlardı ama Macellan daha da fazlasını riske atacaktı: Hayatını.

2. Bölüm

Ülkesiz Bir Adam

Güneş yükseldi solumuzdan
Süzülerek denizden çıkmıştı!
Ve parladı ışıl ışıl, sonra sağdan
Denizin dibini boyladı.*

Macellan'ın göz kamaştırıcı görevinin haberi Portekiz'e ulaştığında Kral Manuel'in etekleri tutuştu. Denizci onlara ihanet etmişti ve kraliyet sarayının mensupları Macellan'ın neden böyle yaptığını anlayamıyorlardı. Macellan'ı üstünkörü tanımış Portekiz saray tarihçisi Joao de Barros denizcinin şeytani bir gücün etkisi altına girdiği sonucuna varmıştı: "Şeytan her zaman, kalkıştıkları işlerde kaybolup gitsinler diye insanların ruhlarını şeytani işlere sürüklediği için, bu sefer de Ferdinand Macellan'ın Kral'ından soğuyup yolunu şaşırmasına yol açtı." Portekiz'de hiç kimse Macellan'ın davranışının asıl sebebinin Kral Manuel'in onu desteklemeyi reddedip tekrar tekrar aşağılaması olduğunu kabul etme cüretinde bulunamıyordu.

Kral Manuel bir süre Macellan'ın adını karalamak için elinden geleni yaptı, bir yandan da Macellan ve Faleiro'yu yeniden Portekiz'e çekmeye çalıştı. Kral Carlos'un sarayında görevli Portekiz büyükelçisi Alvaro da Costa'yı da bu işin içine kattı; büyükelçi iki sürgünü arayıp buldu, onlara Kral Manuel'in keşif seferi teklifini yeniden değerlendireceğini söyledi. İspanya adına yelken açarlarsa başlarına gelecek belaları açık bir dille anlattı onlara: Tanrı'ya, Kral Manuel'e karşı gelmiş, kişisel şereflerini ayaklar altına almış olacaklardı. Bununla kalsa iyiydi, aileleri ve mirasçıları da eziyet çekecekti, Kral Manuel'in Kral Carlos'un kız kardeşi Leonor'la evlenmeyi tasarladığı bir dönemde İspanya ile Portekiz arasında hassas ateşkesi tehlikeye atmış olacaklardı.

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 5.

Macellan büyükelçinin yakarışlarına kulak asmaya yanaşmadı. Portekiz'e dönerse hapse atılacağından, ihanetle yargılanıp idam edileceğinden kuşkulanıyordu. Kıt kanaat diplomatik becerilerini toparlayıp elçiye, Kral Manuel'e bağlılığından resmen vazgeçtiğini, sadakatini Kral Carlos'a sunmaya karar verdiğini söyledi. Başka kimseye hizmet etmekle yükümlü değildi.

Macellan'ın inatçılığından ötürü hayal kırıklığına uğrayan Alvaro da Costa, Kral Carlos'la bizzat görüştü. "Haşmetmeapları, bu kötü niyetli kişilere müracaat etmeden keşifler yapmanızı sağlayacak çok sayıda temsilciye sahipsiniz," dedi. Meseleyi nasıl ele alacağını bilemeyen Kral Carlos danışmanlarının tavsiyesine başvurdu, onlar da Baharat Adaları'nın İspanya yarıküresinde olduğu, Macellan'ın keşif seferinin Tordesillas Antlaşması'nı ihlal etmeyeceği görüşünü tekrarladılar. Kral Carlos bu tavsiyeye uydu; Macellan ve Faleiro, Portekiz'in baskısına rağmen hâlâ kralın desteğine sahipti. Da Costa, bu başarısız diplomasi girişimini en iyi biçimde sunmaya çalıştı. Kral Manuel'e, Macellan ile Faleiro'nun aslında Portekiz'e dönmek istediklerini, ama Kral Carlos'un onları engellediğini yazdı. Mektubunun gizli kalacağını sanıyordu muhtemelen, ama yazdıkları öğrenildi ve Kral Carlos küplere bindi. Nihayetinde da Costa'nın asılsız iddiaları Portekiz'in davasına zarar verirken, Kral Carlos'un iki mücadeleci kâşife arka çıkma kararını pekiştirdi. Portekiz'in Macellan'a saldırma girişiminde bulunması, Kral Carlos'un danışmanlarının büyük bir stratejik değeri olan bir tasarı yakaladıkları inancını doğruluyordu. Ama iki komşu ülke arasındaki ilişkiler göründüğünden daha karmaşıktı. Aralarındaki bütün gerilime rağmen Kral Manuel, 16 Temmuz 1518 tarihli bir sözleşmeye göre I. Carlos'un kız kardeşi Leonor'la evlenme planlarını yürürlüğe koydu. Dünya ticaretinin denetimi için birbiriyle rekabet eden bu iki ülke, evlilikle boyunduruk altına girmiş olacaktı. Yaklaşmakta olan bu birleşme iki ülke arasındaki anlaşmazlığa son vermek şöyle dursun, çatışmayı denizlere taşıdı. İspanya ve Portekiz İber Yarımadası'nda başa baş mücadele etmek yerine, dünyanın dört bir yanında ticaret rotalarının denetimi için kapışacaktı. Devlet işleri ve gönül meseleleri hızla birbirinin yerini aldığından, hem birbirlerinin rakibi hem müttefikiydiler.

Kral Manuel'in düğün hazırlıklarını tamamlamasından dört gün sonra, İspanya kralı Ticaret Odası'na Macellan'ın Baharat Adaları'na düzenleyeceği keşif seferinin ertelenmeksizin gerçekleştirilmesi talimatını verdi. Macellan ve Faleiro'ya hazırlıklara başlamak için para verilecekti, gemilerinin hazırlanmasını gözetmek üzere Sevilla'ya gitmeleri emredildi.

Altın Şehri. Su Şehri. İnançlar Şehri. *"Quien no ha visto Sevilla, no ha visto maravilla"* denir. "Sevilla'yı görmemiş olan, harika nedir görmemiş demektir." Endülüs'ün başlıca şehri Sevilla, yüzyıllar boyunca İspanya'yı avcunda tuttu. Şehrin tarihini ilk yazanlardan biri, "Sevilla'yı bütün şehirlerin anası, bu ülkenin şanının ve muhteşemliğinin merkezi mertebesinde görüyorum, daha doğrusu Tanrı ona bu mertebeyi vermiş," diye yazmıştı: "Çünkü Sevilla bu ülkenin başkentlerinin en kalabalığı ve en büyüğüdür." Sevilla, Keşifler Çağı'nın tırmandığı bu dönemde bolluk ve nüfuzunun zirvesindeydi. Quadalquivir Nehri'nin iki yanına kurulmuş bu şehir Roma, Vizigot, İslam, Yahudi ve Hıristiyan kültürlerinin bir harmanıydı. Şöhreti bilinen dünyanın her yanında yankılanıyor, haritalarda yerleri zor bulunan diyarlara gemilerle taşınıyordu. Avrupa'da sadece Venedik, Napoli ve Paris Sevilla'dan büyüktü; nüfusu yaklaşık 100.000'i bulan Sevilla, canlı ticaret merkezleri Cenova ve Milano'yla aşık atıyordu; İngiltere'nin en büyük şehri Londra'nın nüfusu gürültülü Sevilla'nın ancak yarısı kadardı.

Sevilla bütün bunların ötesinde, on altıncı yüzyılda yaşamış bir gözlemcinin sözleriyle "kâr getirecek her tür girişime gayet uygun, her şeyin ticaretiyle uğraşan tacirler bulunduğundan satmak için getirilen her şeyin alınıp satıldığı" bir ticaret merkeziydi. "Sevilla herkesin memleketidir, uçsuz bucaksız küredir, öksüzlerin anası, günahkârların cüppesidir; her şeyin ihtiyaç olup hiç kimsenin sahip olmadığı bir yerdir." Macellan'a üzerinde hak iddia edilecek topraklar ve Avrupa'ya getirilecek baharatlar bulmak üzere, dünyanın yarısını aşacağı bir yolculuğa çıkmasını sağlayacak teknolojiyi, emeği ve maddi kaynakları ancak Sevilla sunabilirdi.

Sevilla aynı zamanda bir inançlar şehriydi, Roma'daki St. Pietro ve Londra'daki St. Paul kiliselerinden sonra, dünyanın üçüncü büyük kilisesi burada bulunuyordu. Sevilla katedralinin inşası Macellan'ın Baharat Adaları'na doğru yelken açtığı 1519'a kadar, yüz yılı aşkın bir süre

devam etmişti. Çan kulesi, tonozları, odaları; Gotik, Greko-Romen ve Arap mimarisini muhteşem bir biçimde harmanlayan mimarisiyle katedral, Sevilla'nın serpilip gelişmesinin ifadesi, başlı başına bir dünya olmuştu. Katolik inancının alevi Sevilla'da en fazla Semana Santa'da, yani Kutsal Hafta sırasında, Paskalya'dan önceki pazar ile Paskalya Pazarı arasındaki haftada parlıyordu; dindar tövbekârlar şehrin dar, dolambaçlı sokaklarında, büyük meydanlarında ulvi, handiyse ürkütücü geçit törenleri düzenliyordu. Tövbekârlar sokaklara gömülmüş keskin taşlar, kıymıklar üzerinde, tahta bir haç taşıyarak çıplak ayakla yürüyor; İsa'yı taklit ederek kan içinde kalmış ayaklarını, yaralarını gösteriyorlardı. Tam da ortaçağa yaraşır, dindarca bir eylemdi bu; her şeye kadir Tanrı'ya körü körüne itaatin sergilendiği, ölümlülerin ıstırap çekmesi gereğinin kabul edilip bu ıstıraba egemen olunduğu, insanlığın günahkârlığının teslim edildiği bir gösteriydi. Böyle olduğu için de bir keşif seferinin kuvvetli ve ıstıraplı yönleri için örnek bir uygulamaydı.

Macellan ile Faleiro ciddi ciddi sefer hazırlıklarına başlamak üzere Sevilla'ya geldiklerinde İspanya ile Portekiz arasındaki husumet, Portekizli eş kaptanların hayatlarının tehlikede olduğu söylentilerinin alıp yürümesine yol açmıştı. Kral Manuel'in sırdaşları arasında yer alan Piskopos Vasconcellos'un bir suikast girişimi tasarladığı söyleniyordu. Macellan ölüm tehditlerine kulak asmaya niyetli değildi, ama Kral I. Carlos bu gözdağını o kadar ciddiye almıştı ki Macellan ile Faleiro'nun yanına koruma vermiş, onları bir kez daha huzuruna kabul edip Santiago Tarikatı Şövalyesi ilan etmiş ve görevlerinin koşullarını bir kez daha onaylamıştı. Bu iki Portekizliyi desteklediğini göstermek için elinden geleni ardına koymayan Kral Carlos onlara seferi olabildiğince çabuk başlatmaları uyarısında bulunmuştu. Zaman dardı, bir imparatorluk söz konusuydu.

Filonun sefer hazırlıkları devam ederken Macellan, 23 Ekim 1518 Cumartesi günü Kral Carlos'a "Bir sorun çıktı," diye yazmıştı. Birçok kaptanın tersine Macellan gündelik hazırlıklara bizatihi katılıyor, hatta Genel Kaptan değilmiş de sıradan bir tayfaymış gibi gemilere mal yüklüyordu; sorunlar da işte böyle başlamıştı. Tayfalar ve liman işçileriyle yakın ilişkilerine rağmen ya da belki de bu nedenle Macellan, alışık ol-

duğu işbirliği ve saygıyı görmediğine inanıyordu. Çaresizlik içinde, düzeni sağlayabilecek tek kişiye müracaat etmişti.

Macellan'ın sorunlarının en azından kısmen İspanyolcasının yetersizliğinden kaynaklanmış olması mümkündür; tekrar tekrar çevirmenlere müracaat etmek zorunda kalıyordu; iletişim kurma becerisinden yoksun olması, dışarlıklı konumunu pekiştiriyordu. Şimdi, Kral Carlos'a yazarken bile bir kâtibin yardımını almak zorunda kalmıştı, "Çünkü hâlâ İspanyolcayı gerektiği kadar iyi yazamıyorum". Macellan sözlerine meseleyi açıklayarak devam ediyordu: "Bir gelgit dalgası geldiği için gemilerden birini limana çekmek zorunda kaldım. Sabah üçte kalkıp armaların yerinde olup olmadığını kontrol ettim, işbaşı vakti gelince adamlara benim armam olan dört bayrağı, kaptanın bayraklarının çekildiği direğe, Majestelerinin armasını taşıyan bayrakları, *Trinidad* adındaki bu geminin tepesine çekmelerini emrettim." Bayrakların böyle olağandışı bir biçimde yan yana asılarak Portekizli bir kaptanın İspanya adına denize açıldığının vurgulanması, dedikoducu büyük bir seyirci kalabalığı çekmişti. "Bu dünyada kıskanç insanlar kıt olmadığından, konuşmaya başladılar. Armamı direğe çekmekle yanlış yaptığımı söylediler." Kalabalık, Macellan'ın armasını taşıyan dört bayrağın Portekiz kralını simgelediğini düşünüyordu. Huzursuzluk kaynamış, kaynamış, nihayet liman yetkililerinden biri Macellan'a bu hakaretamiz bayrakları kaldırmasını emretmişti. "Yetkilinin yanına gidip ona bu bayrakların Portekiz kralına değil, bana ait olduğunu, benim de siz Majestelerinin bir temsilcisi olduğumu söyledim." Tabii ki bayrakları indirmeyi reddetmişti. Başka bir İspanyol yetkili gelip aynı talepte bulunmuştu. Macellan, hayır demiş, bayraklarını indirmeyeceğini açıklamıştı.

Macellan bütün bunları ikinci yetkiliye anlatırken, yanına ilk gelen adam "hiçbir uyarıda bulunmaksızın, hiçbir yetkisi olmaksızın ... basamaklara çıkıp insanları Portekiz kralının bayraklarını çeken Portekizli kaptanı yakalamaya çağırdı." Macellan'ın neden bu bayrakları çektiğini bilmek istiyordu, Macellan da elbette, açıklamaya yanaşmıyordu.

O anda kargaşa patlak vermişti. "Küstah yetkili, subaylara beni yakalamalarını söyledi, yakama yapışıp beni ve adamlarımı tutuklayacaklarını bağırdı." Daha da beteri "bazıları, Majestelerine hizmet için yapacaklarımıza yardım etmek yerine adamlarıma zarar vermeye niyetli olduklarını gösterdi". O noktada, Macellan'a karşı çıkan iki yetkili, ona

nasıl davranmaları gerektiği konusunda kavgaya tutuşmuştu. *Trinidad*'ın yükleme işleriyle uğraşan işçiler çabucak sıvıştı, birkaç denizci de öyle; Macellan daha bir ümitsizliğe kapılmış, çaresizlik içinde, yetkililerin denizcilerin silahlarını almalarına, hatta birkaçını tutuklayıp hapse atmalarına seyirci kalmıştı. Bu arbedede Macellan'ın dümencilerinden biri, işini yapmaya çalışırken bıçaklanmıştı. Macellan yara almamıştı, ama onuru ve yetkesi darbe almıştı. İşin beteri, bu kavga ortalık yerde, haberi Lizbon'a yetiştirecek Portekizli bir casusun gözü önünde cereyan etmişti.

"Siz Majestelerinin kendi krallıklarını ve insanlarını terk edip Majestelerine hizmet etmeye gelen insanlara kötü muamele edilmesini onaylamayacağına inandığımdan, size en iyi neyin hizmet edeceğine karar vermenizi istirham ederim. Majesteleri ne buyururlarsa buyursunlar beni ziyadesiyle memnun edeceklerdir, çünkü bana yapılmış saygısızlığı Ferdinand Macellan'a değil, Majestelerinin kaptanlarından birine yapılmış bir saygısızlık olarak görüyorum."

Macellan'ın bu olay karşısında hezeyana kapılması gayet anlaşılırdı. Bir sürgün olarak Kral Carlos'un korumasından yararlanıyordu, ama gerçekte sokaktaki güruhun ve işgüzarların insafına kalmıştı. Burada, Sevilla limanında asayişi sağlayamazsa, haritası çıkarılmamış bir okyanusta Baharat Adaları'na doğru tehlikelerle dolu bir yolculukta adamlara nasıl liderlik edecekti? Uzak bir limanda, kraldan yardım almasının imkânsız olduğu bir yerde bir başka isyan patlak verirse ne yapacaktı?

Kral Carlos, Macellan'ın mektubunu aldıktan birkaç gün sonra sadakatini gösterip saldırganları (*Trinidad*'a çıkanları, dümenciyi bıçaklayanları, Macellan'ı tartaklayanları) cezalandırdı ve denizcileri tutuklattı. Yolculuk hazırlıkları devam etti, ama bu bayrak olayı Macellan'ın kulağına küpe oldu: Adamları, özellikle de İspanyollar denizin kendisi kadar büyük bir tehlikeydi.

Kral 6 Nisan 1519'da, başka bir subaya, Juan de Cartagena'ya bu iki Portekizli komutanın emrindeki filonun müfettişi olarak hizmet etmesini emretti; keşif seferinin en fazla tartışma yaratan yönü olacaktı bu emir. Ama müfettişin maaşı Macellan'ınkinden, filodaki herkesten hatırı sayılır derecede yüksekti: tam 110.000 *maravedi*. Cartagena esasen, sefer sırasındaki bütün ticari meselelerde nihai söz hakkına sahip olacak, başmuhasebeci ve kralın hazine temsilcisi olarak görev yapacaktı. "Am-

barlara yüklenen her şeyi yazacağınız bir defter tutmalısınız. Bütün bu mallar sizin işaretinizle işaretlenmeli, her farklı mal grubuna ayrı bir işaret konmalı; özellikle de neyin kime ait olduğunu işaretlemelisiniz, çünkü daha sonra görüleceği üzere, bir yolsuzluk olmaması için kârlar kiloya göre dağıtılmalıdır."

Bununla da kalmıyordu. "Söz konusu filonun yaptığı takasın ve ticaret işlemlerinin, mülkümüz için olabilecek en yararlı biçimde gerçekleştirilmesini titizlikle gözetmek" de Cartagena'nın göreviydi. Her deftere yazılmış her satırı kontrol edecek, onayladığında imzalayacaktı. Her adımda, "çok titiz ve tetikte" olmalıydı. Böyle yapmak kesinlikle kendisinin de çıkarınaydı, çünkü o da bu keşif seferine yatırımda bulunmuştu. Bu düzenleme Macellan'ı bütün ticari kararlarda Cartagena'ya karşı sorumlu kılıyordu. "Mülkümüz için olabilecek en yararlı şekilde" sözleri Cartagena'nın her an devreye girip Macellan'ın kendi zenginliği peşinde koşmasına engel olmasını mümkün kılıyordu; Macellan, Kral Carlos ile yaptığı sözleşme uyarınca buna hakkı olduğuna inansa bile. Cartagena'ya verilen bu yeni talimatlar, örtük olarak, önceden yapılan düzenlemenin önüne geçmişti.

Dahası da vardı. Cartagena sefer boyunca kralın gözü ve kulağı olarak hareket edecekti. "Talimat ve emirlerimizin söz konusu ülkelerde nasıl yerine getirildiği; adaletimizin nasıl sağlandığı; söz konusu ülkelerde yerlilere nasıl muamele edildiği; ... söz konusu kaptanlar ve subayların (yani özellikle Macellan ve Faleiro'nun) talimatlarımızı nasıl uyguladığı ve hizmetimizle ilgili başka meseleler hakkında bizi eksiksiz ve ayrıntılı olarak bilgilendireceksiniz." Eş komutanlar herhangi bir ihmal gösterirse, Cartagena bu davranışlarını Ticaret Odası'na yazılı olarak bildirecekti. Bu talimatlar o kadar ayrıntılıydı ki, Macellan ve Faleiro'ya güvenmemeye şartlanmış bir İspanyol, yolculuğun tamamının nasıl gerçekleştirileceği konusunda onların değil, kendisinin noktayı koyacağı sonucuna varabilirdi.

Cartagena da işte tam olarak bu sonuca varmıştı.

Kral Carlos, Macellan'ın otoritesini alttan alta sekteye uğratmasına rağmen, İspanya ile Portekiz arasında açık bir çatışma çıkması ihtimalinden kaygı duyuyordu ve kişisel diplomasiyi denemeye karar verdi. Barcelona'dan 28 Şubat 1519'da Manuel'e yazdığı mektupta, "Çev-

rendeki insanlardan aldığım mektuplardan, Ferdinand Macellan ve Ruy Faleiro komutasında Hint Adaları'na gönderdiğimiz filonun, Hint Adaları'nın bu kesimlerinde sana ait olanlara önyargılı davranabileceği konusunda bazı korkuların olduğunu öğrendim" diyordu, ılımlı bir dille. "Zihnini kaygıdan azade kılmak için, yazıp seni bilgilendirmeyi düşündüm: Arzumuz her zaman, hükümdarlarım ve büyükannem, büyükbabam olan Katolik kral ve kraliçenin belirlendiği biçimiyle kabul ettiği sınır çizgisiyle ilgili her şeye gereği gibi saygı göstermektir," diye devam ediyordu. "Söz konusu komutanlara verdiğimiz ilk görev ve emir, sınır çizgisine saygılı olmaları, sınır çizgisiyle sana ait kılınmış ve tahsis edilmiş karalar ya da denizlerdeki hiçbir bölgeye dokunmamaları oldu, aksi takdirde ağır cezaya çarptırılacaklar," diye yemin ediyordu.

Kral Carlos 8 Mayıs 1519'da demir alma hazırlıkları iyice hız kazanmışken Macellan ile Faleiro'ya seferle ilgili son talimatlarını verdi; bu talimatlar o kadar ayrıntılıydı ki iki kaptan, kralın da gemilerden birinde onlarla birlikte yola çıkacağını düşünebilirdi.

Macellan ile Faleiro'ya karşılaştıkları her kara işaretini kaydetmeleri emredilmişti, insanların yaşadıkları topraklara rastlarlarsa "o ülkede çıkarımıza bir şey olup olmadığını belirleyeceklerdi". Ayrıca rastlayacakları yerli halklara, filonun erzak ve suyunu alabilmesi için olsun, insancıl bir muamele göstereceklerdi. Macellan Portekiz yarıküresinde bulduğu Arapları alabilir (Tordesillas Antlaşması'nı ihlal edebileceğinin örtük olarak kabulüydü bu) ve dilerse köle olarak satabilirdi. Ama İspanyol yarıküresinde Araplara rastlarsa, onlara iyi davranacak, liderleriyle antlaşmalar yapacaktı. Ancak ve ancak düşmanca davranmaları halinde onları uyarı amacıyla cezalandırabilirdi. Ama bu keşif seferi, hiçbir şekilde bir köle seferi değildi. Macellan baharat ve toprak aramaya gidiyordu, başka bir şey değil; Baharat Adaları'na vardığında malları gemiye yüklemeden önce "o ülkenin kralıyla ya da efendisiyle bir barış ya da ticaret anlaşması yapması" talimatı verilmişti.

Kral Macellan'a Hintlilerle ilişkilerinde dikkatli olması uyarısında bulunmuş olsa da ("Sakın yerlilere güvenmeyesin, çünkü bazen silahsız gidilmesi felaketle sonuçlanır") talimatlarda Macellan'ın yerlilere adil davranması gerektiği ısrarla vurgulanıyordu. "Onları hiçbir şekilde aldatmayacaksın ... hiçbir şekilde antlaşmayı bozmayacaksın... Hiçbir şe-

kilde onlara bir zarar gelmesine müsaade etmeyeceksin ... bilakis zarar verenleri cezalandıracaksın."

Hassas bir nokta da Macellan ile Faleiro'nun mürettebatın yerli kadınlarla hiçbir şekilde temas etmemesine özen göstermesiydi. "Kimsenin kadınlara dokunmasına rıza göstermeyeceksin ... çünkü oralarda insanlar, böyle bir şeyi her şeyden önemli gördükleri için isyan edip zarar verebilirler." Bu talimatı uygulamak imkânsız olacaktı, ateşli silahların kullanılmasını yasaklayan maddeyi de; keşif seferi mensuplarının, iyi niyetlerine dayandıkları Hintlileri korkutabilecekleri gerekçesiyle yeni keşfedilen ülkelerde silahlarını kullanmaları yasaklanmıştı. Bu da iyi niyetli, ama uygulanması mümkün olmayan bir talimattı; adamların silahı varsa, kullanacaklardı.

Talimatlar, gemilerden birinin filodan ayrılması halinde Macellan'a ne yapması gerektiğini de söylüyordu: "Bir ay boyunca, daha önceden kararlaştırılmış bir yerde beklenecek, nehrin her iki yakasında yere haç şeklinde dizilmiş beş kaya ile sopalardan oluşan haç şeklinde bir işaret bırakılacak. Ayrıca geminin geldiği tarih ve zamanın yazıldığı bir kâğıt, bir muhafazanın içine konup yere gömülecek."

Talimatlar küçük ama önemli meseleleri de kapsıyordu. Örneğin denizcilere evlerine gönderdikleri mektuplarda istedikleri her şeyi yazma izni verilmişti, gelecekte bu yolculuk üzerine çalışacak tarihçilerin şansına, hiçbir sansür uygulanmayacaktı. Öte yandan Tanrı'ya ve dine sövme gemide yasaklanmıştı, (Macellan bu emri uygulamanın imkânsız olduğunu görmüştü), kâğıt ve zar oyunları da. Bu nesneler keşif gemilerinin her yerinde bulunduğundan Macellan'ın insanları şans oyunlarından caydırma zahmetine girmiş olması ihtimal dışıdır, ama profesyonel kumarbazların ve kâğıt oyuncularının mürettebat arasına katılıp yolculuk boyunca mürettebatı soyup soğana çevirmelerini önlemeyi başarmış olabilir.

Bu emirlerin bir kopyası keşif seferinin eş komutanları Macellan ile Faleiro'nun yanı sıra, genel müfettiş yetkisine sahip Cartagena'ya da gönderildi. Rolünü gözünde büyüten Cartagena'nın bu talimatlardan, İspanya kralının, onu rütbece Macellan'la bir tuttuğu anlamını çıkarmış olması mümkündür.

Kral Manuel, Maluku Armadası'nı yolundan çıkarmak için son bir girişimde daha bulundu. Bir simsar olan ajanı Sebastian Alvares'i

Macellan'ın kararlılığını bozma emriyle Sevilla'ya gönderdi. Alvares 18 Temmuz 1519'da, Ticaret Odası'ndaki yetkililerin Macellan'ı "hazmedemediklerini" rapor etti gizlice. Maharetli casus, Ticaret Odası ile Macellan arasında denizcilerin maaşları hakkında yaşanan anlaşmazlıklardan belirsiz, ama kışkırtıcı bir dille bahsediyordu. Macellan'ı seferden vazgeçmeye ikna etmek için kendisinin sarf ettiği çabayı anlatıyordu: "Macellan'ın kaldığı yere gittim, onu kurutulmuş yiyecekler ve başka şeyleri sepetler ve kutulara yerleştirirken buldum"; mürettebattan ziyade, seferin başını çekenlerin tadını çıkaracağı lezzetlerdi bunlar. Alvares, Macellan'ı menfur planından vazgeçmeye ikna etmek için titizlikle prova ettiği bir argümanı dile getirmeye başlamıştı: "İyi bir Portekizli ve dostu olarak onunla kaç kez konuştuğumu, işlemekte olduğu büyük hataya karşı çıktığımı ona hatırlatmak istedim... Bu yolun St. Catherine Tekeri kadar tehlikelerle dolu olduğunu görmesi gerekir... Bunu ona her zaman söyledim..." Sık sık tekrarlanan efsaneye göre, koyu bir pagan olan İmparator Maxentius 305'te Catherine adında, din değiştirip Hıristiyanlığa geçmiş genç bir kadını esir almıştı. Söylendiğine göre elli filozof, onu Hıristiyanlığa inanmasının budalaca olduğuna inandırmaya çalışmıştı, ama Catherine gençliğine rağmen onların argümanlarına karşı çıkmış, filozofları Hıristiyan yapmıştı. Maxentius bu talihsiz filozofların öldürülmesini emretmiş, Catherine de hapse atılmıştı; ama imparatorun eşi onu hapiste ziyaret etmiş, o da Hıristiyan olmuştu. Bunun üzerine imparator Catherine'in ölmesi gerektiğine karar vermişti. İçine usturalar yerleştirilmiş bir teker yapılmasını emretmişti, Catherine tekerin göbeğine bağlanacaktı. Gelgelelim teker Catherine'i parçalarına ayıracağına kendisi paramparça oldu, usturalar, kıymıklar kenarda durmuş seyredenleri yaraladı. Çaresizlik içindeki imparator sonunda Catherine'in başının vurulmasını emretti. Alvares uyarmıştı: Macellan, Catherine'in akıbetine uğramak istemiyorsa "yüzünü her zaman lütuflarla karşılanacağı memleketine ve Haşmetmeapları'nın ihsanına çevirmeliydi."

Macellan ona İspanya'ya bağlı olduğunu, hiçbir şeyin fikrini değiştiremeyeceğini söyledi.

Alvares'in üzerinde çalışıp da verdiği cevap, Macellan'dan daha zayıf bir ruhu güçten düşürebilirdi: "Ona haksız yere şeref kazanmanın, hele böyle utanç verici bir davranışla şeref kazanmanın ne bilgelik ne de şeref olduğunu ... bu şehrin önde gelen Kastilyalılarının, onun hakkında ko-

nuşurken, gerçek kralı ve efendisi zararına olacak böyle bir işe kalkıştığı için onu alçak, düşük bir adam diye gördüklerinden emin olabileceğini söyledim." Ayrıca: "Haşmetmeaplarının devletine karşı geldiği için bir hain olarak görüldüğünden emin olabileceğini de söyledim." Alvares'in Macellan'a savurduğu her hakaret, denizcinin misyonunu gerçekleştirme kararlılığını güçlendirmişti. Alvares bile Macellan'ın kararlılığından etkilenmişti: "Bana öyle görünüyor ki şerefi ve vicdanına yakışan neyse, yüreği de ona sadık."

Macellan kararlılığına rağmen memleketini terk etme kararı nedeniyle vicdan azabı çekiyordu. Alvares "Dövünüp durdu," diye gözlemlemişti: "Ama ona bu kadar yardım etmiş bir kralı terk etmesini makul çıkaracak bir şey bilmiyordu. Ona ... Portekiz'e gelmeyi tartması gerektiğini söyledim."

Macellan'ı ıstırabıyla baş başa bırakan Alvares kendisini ve Kral Manuel'i, keşif seferinin asla gerçekleşmeyeceğine ikna etmeye çalıştı. Bir zamanlar parlak bir zekâsı olan Faleiro'nun zihinsel vaziyetinin giderek kötüleşmesinin Portekiz entrikalarının yardımına koşacağına bel bağlamıştı. "Ruy Faleiro ile iki kez konuştum" diye bildirmişti kralına. "Bana öyle geliyor ki Ferdinand Macellan yerinden oynatılırsa, Ruy Faleiro da onu takip eder."

Filo bir şekilde denize açılmayı başarsa bile, Alvares beş geminin denize pek dayanıklı olmadığını söylüyordu. "Çok eskiler ve yamalılar, onarım için sahile çekildiklerinde gördüm. Onarılmalarının üstünden on bir ay geçti, artık denize indirildiler ve denizde kalafatlanıyorlar. Birkaç kez gemilerden birinin güvertesine çıktım, Haşmetmeaplarını temin ederim ki ben bunlarla Kanarya Adaları'na bile gitmeye yanaşmam." Bu adalar İber sahillerine deniz yoluyla sadece birkaç gün uzaktaydı, gemilerin bu kadarlık mesafeye yelken açmasına güvenilemeyecekse Hint Adaları'na nasıl ulaşacaklardı?

Alvares filonun hangi rotayı izlemeyi planladığını bilmekle övünüyordu. Gemiler Atlantik'i geçer geçmez, tabii geçerlerse, Brezilya'yı (sağlarına alarak) dünyanın İspanya ve Portekiz yarıkürelerini birbirinden ayıran sınır hattına doğru ilerleyeceklerdi. Alvares krala hatalı bilgi vererek, filonun daha sonra açık denizden batı ve kuzeybatıya yönelip Baharat Adaları'na doğru gideceğini söylemişti. Kötücül bir sevinçle

"Yanlarına aldıkları haritalarda kara gösterilmiyor hiç," diye ekliyordu: "Yüce Tanrı izin verse de yolculukları Corte Realler'inkine benzese." Filoları hiçbir iz bırakmadan batan Portekizli kâşiflerdi bunlar.

Alvares'in saydığı bütün sorunlar arasında en ciddisi, Ruy Faleiro'nun zihinsel durumunun hassasiyet göstermesiydi. Parlak kozmograf Portekiz'den ayrıldığından beri zihni istikrarsızlık emareleri gösteriyordu. Bir tanıdığı Faleiro'nun "çok az uyuduğunu, kendisinde değilmiş gibi ortalıkta dolandığını" söylemişti. Bazıları asabiliğinden dem vuruyor ya da aklını yitirdiğini söylüyordu. Her ne kadar parçalı da olsa kanıtlar Faleiro'nun bipolar bozukluktan ya da bir tür uç depresyondan mustarip olduğunu düşündürmektedir. Macellan meslektaşının durumu hakkında sessizliğini koruyordu, ama etrafındaki bütün İspanyol subaylar Faleiro'yu böyle istikrarsız bir durumda uzun ve zorlu bir yolculuğa çıkarmanın tehlikeli olduğu uyarısında bulunuyordu. Ya delirirse, ya eş amiral olarak yetkisini kötüye kullanırsa, ya bütün keşif seferini tehlikeye atarsa, o zaman ne olacaktı?

Faleiro'nun durumu Kral Carlos'un bile dikkatini çekmişti; 26 Temmuz 1519'da Faleiro'nun Macellan'la birlikte denize açılmayacağını ilan eden bir kraliyet sertifikası çıkardı. Kozmograf bunun yerine Sevilla'da kalıp Macellan'ın ardından onu takip edecek başka bir keşif seferinin hazırlıklarını yapacaktı. Kral Carlos'un Macellan'a tanıdığı on yıllık özel hakkın bu şekilde çiğnenmesi, büyük ihtimalle, Faleiro'nun haysiyetinden arta kalanları korumaya yönelik bir itibar kurtarma jestiydi, çünkü kozmograf hiç denize açılmadı.

Macellan istikrarsız durumdaki Faleiro'dan kurtulduğu için rahatlamış görünüyordu; kozmografın hassas, son teknolojiye dayalı denizcilik aygıtlarının filonun elinde kalması koşuluyla onun sefere veda etmesini kabul etti; tam istediği gibi oldu her şey. Faleiro'nun hazinesinde otuz beş pusula, ayrıca Macellan'ın Sevilla'dan aldığı on beş aygıt, kozmografın kendisinin yaptığı ahşap bir usturlap, daha sıradan altı tane metal usturlap, yirmi bir tane ahşap açıölçer, bazılarını Macellan'ın aldığı on sekiz kum saati bulunuyordu. Sonra bir de haritalar vardı, çoğu çok gizli, hepsi de son derece değerli toplam yirmi dört harita. İzinsiz haritayla yakalanan biri ağır bir biçimde, hatta ölümle cezalandırılabilirdi. Haritalar kilit altında tutuluyor, başlarında silahlı bir muhafız bekliyordu. Bu yirmi dört haritanın altısını Faleiro çizmişti. Diğer on sekizi ise kozmograf

Nuno Garcia'nın eseriydi, bunların yedisini Faleiro'nun yönetiminde, on birini de Macellan'ın yönetiminde hazırlamıştı. Bütün bu değerli nesneler armadada, Macellan'ın denetiminde kaldı. Filo ayrıca bol miktarda hazırlanmış boş parşömen taşıyordu, ilave haritalar için gerektiğinde daha fazla parşömen hazırlamak için kurutulmuş deri de alınmıştı.

Böylece Macellan ile Faleiro'nun kurduğu ekip, yani Lizbon'da geçirdikleri günlerden beri keşif seferinin ardında olan itici güç bir yol ayrımına gelmişti. Aslında, Faleiro'nun seferden alınmasının mimarı Kral Carlos'tan ziyade muhtemelen Fonseca'ydı. Fonseca Ticaret Odası'nın başkanı olarak uzun zamandır, iki Portekizlinin keşif seferine komuta etmesine dayalı düzeni değiştirmeye çalışıyordu, Faleiro'nun hastalığı tam da ihtiyaç duyduğu mazereti önüne koyuverdi. Fonseca'nın hünerli bir entrikayla Portekizli iki yoldaşı birbirine düşürdüğü hikâye edilir, söylenenlere bakılırsa filo Genel Kaptanı'nın Macellan değil Faleiro olması gerektiğini söyleyerek kraliyet armasını ona vermişti. Macellan buna o kadar öfkelenmişti ki Faleiro'nun seferden alınmasını talep etmişti, Fonseca bunu ancak memnuniyetle karşılayabilirdi.

Fonseca müstakbel kâşif Faleiro'nun yerine, uzun zamandır Ticaret Odası'nın işlerinde önemli bir rol üstlenmeye çalışmış, iyi bağlantılara sahip İspanyol kozmograf ve astrolog Andres de San Martin'i geçirmişti. San Martin görev listesinde saygın bir konumdaydı ve cömert bir maaş alıyordu (30.000 *maravedi* avans, ayrıca masraflar için ek 7.500 *maravedi*), ama Faleiro'nun bulunduğu yüksek mevkiye getirilmemişti. Faleiro parlak zekâsı, tutkusu ve gizemli havasıyla İspanyolların gözünü kamaştırmıştı. San Martin'se tersine İspanyol makamlarının saygısını kazanmış tam anlamıyla nitelikli bir astronom ve astrologdu, daha fazlası değildi.

Faleiro'nun seferden alınması, genel müfettiş Cartagena'nın onun yerine gelmesinin önünü açmıştı. Fonseca'nın bakış açısına göre bu terfide sayısal bir mantık da vardı, çünkü şimdi seferin bir İspanyol bir Portekizli lideri olacaktı, ne var ki Macellan meseleye böyle bakmıyordu. Kendisini tek Genel Kaptan, Cartagena'yı da sadece genel müfettiş olarak görüyordu, eş amiral değil. Başpiskopos Fonseca'nın aklındansa besbelli ki başka bir şey geçiyordu, çünkü Cartagena'yı Faleiro'nun yerine, *"persona conjunta"* olduğunu belirterek atadı. Bu unvanın kesin anlamı çeşitli yorumlara açıktır, ama en azından Macellan'ın bütün meselelerde Cartagena'ya danışacağının varsayıldığı anlamına geliyordu.

En aşırı yoruma göreyse bu ikisinin sadece eş komutan olduğunu, genel müfettiş olarak Cartagena'nın Macellan'ı resmen denetleme yetkisine sahip olması nedeniyle biraz daha yukarıda olduğunu ifade ediyordu.

Juan de Cartagena denizde hiç deneyimi olmasa da kendisini, İspanya'nın düzenlediği en büyük deniz seferlerinden birinin başında bulmuştu. Bu tuhaf durum daha çok, onu o göreve atayan adamla, Başpiskopos Fonseca'yla ilişkisinden ileri geliyordu. Cartagena Fonseca'nın yeğeni sayılıyordu, ama herkesin fark ettiği üzere bu terim bir örtmeceydi: Cartagena aslında Fonseca'nın gayrimeşru oğluydu. Bu özel kayırmacılık biçiminin tek örneği de o değildi. Filonun muhasebecisi Antonio de Coca, Fonseca'nın kardeşinin "yeğeni"ydi. Sadece bu da değil, Fonseca iki yakın "dostu" ve "hizmetkârı"nı gemilerden ikisinin kaptanlığına atadı, bunlar *Victoria*'nın komutasına getirilen Luis de Mendoza ile *Concepcion*'un komutasına atanan Gaspar de Quesada'ydı. Fonseca'nın atadığı kaptanların üçünün de (Cartagena, Quesada ve Mendoza) güverteye ayak bastıkları andan itibaren Macellan'ı hor görüp ona tepeden bakmaları, hiç şaşırtıcı değildir.

İşte sonunda Fonseca, Macellan'dan intikamını almıştı. Sözleşmede ne denirse densin, Fonseca kendi oğlunu ve yakın dostlarını armadada neredeyse bütün önemli mevkilere atayarak Macellan'ın otoritesini boğmayı, keşif seferinin gelirinden elde edeceği payı küçültmeyi başarmıştı. Macellan değil, Fonseca'nın atadığı isimler toplu olarak filonun malı mülkü ve mali durumu üzerinde son söz hakkına sahip olacaklardı. Personel ve kaynak tahsisine Macellan değil, onlar karar vereceklerdi. Doğru, Macellan yine Genel Kaptan rütbesine sahipti, ama yetkileri azaltılmıştı; Fonseca'nın bakış açısına göre Macellan Kastilyalı kaptanlara hizmet ediyordu, onlar Macellan'a değil. Bu düzenleme Macellan ve kaptanlarının birbirlerine karşı iyi niyetli olsalar bile en iyi koşullarda karar almalarını imkânsız hale getirdi. Birbirlerine karşı güven ve saygı duymamaları da, ki çok büyük ihtimalle durum böyleydi, Macellan'ın otoritesine karşı sonu gelmeyecek meydan okumalara, başka bir deyişle isyana zemin hazırlıyordu.

Faleiro'nun görevden alınmasından yeterince memnun olmayan başpiskopos, kötücül gözlerini, Macellan'ı Kastilya sarayına ilk takdim eden Juan de Aranda'ya çevirdi. Juan de Aranda'nın Macellan ve Faleiro ile

yaptığı ticari düzenlemeler hakkında bir soruşturma başlattı; bu üç isim ayrı ayrı sorgulandı. Macellan yeminli ifadesinde Aranda'nın kâşiflere verdiği hizmet karşılığı aldığı ücretleri, seferde elde edilecek gelirin bir bölümünün Aranda'ya gitmesini düzenleyen imzalı antlaşmayı anlattı. Aranda 15 Haziran 1519'da Hint Adaları Yüce Divanı'nın karşısına çıktı, neresinden bakılırsa bakılsın, kendisini gayet güzel akladı. Macellan ve Faleiro ile ilişkilerinde İspanya tahtının çıkarlarına hizmet etmişti, keşif seferinden alacağı kişisel pay ise o dönem âdet olan bir şeydi.

Bütün bu olumlu bulgulara rağmen Yüce Divan, Aranda'nın Macellan'dan para alarak suç işlediğini ilan ederek ona kınama verdi, hüküm divan başkanı tarafından imzalandı, o başkansa Fonseca'dan başka biri değildi. İki hafta sonra İspanya tahtı, Yüce Divan'ın Aranda'ya yönelik suçlamalarını benimsedi ve onun keşif seferiyle başka bir ilişki kurmasını yasakladı. Kısacası Aranda itibarsızlaştırıldı. Fonseca aynı fırçayla Macellan ve Faleiro'yu da lekeleyebilirdi, ama onlar soruşturmanın hedefi değildi; soruşturmada bu adamların skandalda suçsuz olduğu sonucuna varılmıştı. İstikrarsız Faleiro'nun, şimdi de paragöz Aranda'nın temizlendiği bu ortamda Macellan ancak bir tür rahatlama hissetmiş olsa gerektir; her şeye gücü yeten Fonseca'nın Maluku Armadası'na daha neler yapacağından yana duyduğu korkuyla karışık bir rahatlama.

Yola çıkma tarihi yaklaşırken Macellan dikkatini karmaşık ve son derece pahalı bir mesele olan gemilerin tedarik edilmesi işine çevirdi. Uzun hazırlık aylarında, Macellan'ın beş gemisi, değirmentaşlarıyla döşeli olduğu için Puerto de las Muelas diye bilinen bir limana bağlanmıştı. Gemilerin bütün yelken donanımları, silahları, erzakları, yolculukta taşıyacakları her şey işte burada, Değirmentaşı Rıhtımı'nda yüklendi. Burası denizci yemeğinin ayrılmaz bir parçası olan şarabın yüklenmesine izin verilen yegâne rıhtımdı. Rıhtım ve çevresindeki bölge arı kovanı gibiydi, sular gelip giden küçük teknelerle kıpırdanıp duruyordu, caddeler tedarik malzemesi taşıyan at arabalarıyla doluydu; bu arabaların hepsi de gümrük müfettişleri tarafından denetleniyor, tüccarların gümrük vergilerini (ve rüşvetlerini) yetkili makamlara ödedikleri onaylanıyordu.

Macellan geminin erzak ve tedarik malzemelerinin yüklenmesi işine, geminin donatılması işine gösterdiği titizlikle yaklaşıyordu; iyi de bir gerekçesi vardı. Yiyeceğe hatırı sayılır bir yatırım yapılmıştı: 1.252.909

maravedi, neredeyse tüm filonun maliyetine yaklaşan bir rakamdı bu, bu rakam yolculuğun ilk iki ayağında yeterli olacak yiyeceğe harcanmıştı. Denizcilerin hemen her limanda ve okyanusta ilave yiyecek araması bekleniyordu.

Macellan'ın Sevilla'da yüklettiği yiyeceğin yaklaşık beşte dördü sadece iki kalemden oluşuyordu: şarap ve peksimet. Şarap en önemli gıda olarak değerlendiriliyordu, vergisi yoktu, bir yetkilinin güverteye çıkıp şarabın sirkeleşip sirkeleşmediğini, bozulup bozulmadığını kontrol etmesi gerekiyordu. Şarap, bakımları titizlikle yapılan fıçılarda, tıpa ve ziftle kapatılan büyük ahşap varillerde saklanıyordu. Bunlar güverte altındaki sınırlı alanı en iyi biçimde kullanmaya yönelik bir plan uyarınca, gemilere titizlikle yükleniyordu.

Denizcilerin kötü yiyeceklerinin bir başka demirbaşı olan peksimet, sıcak suyla (asla soğuk değil) yoğrulmuş kabuklu kalın buğday unundan yapılıp iki kez pişiriliyordu. Ortaya çıkan, *biscocho* diye bilinen sert, çıtır bisküvi satılmadan önce bir ay kadar rafa kaldırılıyordu. Peksimet denizde, rutubetli koşullarda kaçınılmaz olarak bozuluyordu, yumuşayıp küflenmiş, yenmez hale gelmiş peksimete *mazamorra* deniyordu; denizciler bozulmuş peksimeti kaynatıp *calandra* diye bilinen bir lapa haline getiriyordu; o kadar kötü bir yiyecekti ki açlık çeken denizciler bile bunu yemeye yanaşmıyordu.

Gemilerde ahşap varillerde saklanan un da bulunuyordu, deniz suyuyla yoğrulup bir tür tortilla olarak pişiriliyordu. Et de vardı; genellikle domuz, domuz pastırması, jambon, özellikle de tuzlanmış biftek. Etin bir bölümü de toynaklar üzerindeydi. Filo yedi inek ve üç domuz taşıyordu; hayvanlar hareketten ya hemen önce ya hemen sonra kesildi; aksi takdirde hatırı sayılır miktarda değerli yiyeceği afiyetle gövdeye indirirlerdi. Hayvanların varlığı gemiyi yüzen bir ahıra çevirmişti, koku da cabasıydı. Peynir fıçıları, kabuklu badem, hardal ve incir sepetleri de gemilere yüklenmişti. Kulağa her ne kadar ihtimal dışı gelirse gelsin Macellan'ın filosu balık da (sardalya, morina balığı, hamsi ve ton balığı) taşıyordu; balıkların hepsi kurutulup tuzlanmıştı. Yolda taze balık tutma beklentisiyle, gemilerin depolarında hatırı sayılır miktarda olta ve bol bol kanca bulunuyordu. Taze sebze namına pek az şey vardı; denizciler taze sebze yerine nohut, kuru fasulye, pirinç, sarımsak, badem ve mercimek tüketiyordu. Bütün meyveler kurutulmuştu. Denizcilerin özellikle gözde yiyeceklerin-

den kuru üzüm iki çeşitti; "güneş kuru üzümü" açık havada kurutulmuştu, "kül üzümü" ise küllü bir çözeltide kaynatılıyordu. Macellan reçel ve marmelat da almıştı, bunlar arasında "diacitron" diye bilinen bir elma şırası reçeli de vardı. Subaylar yanlarında *carne de membrillo* diye bilinen bir lezzet de getirmişti; elmaya benzer, küçük, sert ayvalardan yapılan bir reçeldi bu. Yolculuk devam ederken ayva reçeli Macellan'ın yanı sıra denizcilerin hayatlarında önemli bir rol oynayacaktı.

Hem gemileri hem kirli suyu dezenfekte etmekte kullanılan sirkeyle dolu fıçılar vardı. Açlık çeken denizciler küflenmiş peksimeti nadiren sirkeye banacaktı. Erzak listelerinde şeker ve tuz da vardı. Tuz boldu, yolculuk sırasında et ve balığı korumak için kullanılıyordu, şekerse azdı. Hastalanan denizcilere verilirdi, ama yiyeceklerde kullanılmazdı. Çok daha ucuz olan bal, genel tatlandırıcı olarak kullanılırdı.

Bu yiyecekler tuz oranı yüksek, proteini az, denizcilerin kendilerini denizin hışmına karşı korumak için ihtiyaç duyduğu vitaminlerden yoksun sağlıksız bir beslenmeye yol açıyordu. Erzakının yetersizliği ve değişkenliği dikkate alındığında, Macellan'ın uğrak limanlara vardığında ilk düşüncesinin depolarını doldurmak, beri yandan da denizcilerin sağlığı ve moralini tazelemek olması hiç de şaşırtıcı değildi.

Mürettebatın bileşimi ve ücretleriyle ilgili anlaşmazlıklar, filonun Sevilla'dan ayrılacağı ana dek Macellan'ı çileden çıkardı. İspanyol dümencilerin üçü Macellan'ın getirdiği daha deneyimli Portekizli dümenciler kadar yüksek ücret almayı talep etti, ama Kral Carlos bunu reddedip bir yıllık avans, Sevilla'da ücretsiz konaklama ve şövalyelik ihtimali sunarak onları gayet cömertçe ödüllendirdiğini hatırlattı.

Mürettebatın bileşimi daha büyük anlaşmazlıklara zemin hazırlıyordu. Macellan'ın kadroyu memleketlileriyle doldurduğundan kuşkulanılıyordu, ama aslında yolculuğa katılmaya gönüllü deneyimli İspanyol denizcilerin sayısı azdı, bu nedenle de Macellan çok sayıda yabancıyı işe almak zorunda kalmıştı. Ticaret Odası Macellan'ın mürettebatının sayısını kamarotlar da dahil olmak üzere 235 kişiyle sınırlaması gerektiği yolunda bir karar almıştı. Oda, Macellan bu kısıtlamaya uymazsa sonuçta ortaya çıkacak "skandal ya da hasar"dan "kraliyet emrine uymamayı tercih eden herkes gibi" onun sorumlu tutulacağı uyarısında bulunmuştu. Armadanın gayet iyi bağlantılara sahip İspanyollarla şişmiş kadrosu

bu sayıyı aşınca Oda hazırlıkları askıya almadı, ama Macellan'a uyarı gönderdi. Macellan on yedi miço, yani *grumete* alınca, bunların işlerine son vermeye zorlandı. Kendisine, muhasebeci ya da veznedar gibi kilit konumlara İspanyolların getirilmesi gerektiği hatırlatıldı. Macellan sadece iki Portekizli veznedarı işe aldığını söyleyerek itiraz etti ve Oda'ya gemilerde görevlendirdiği adamlara milliyetleri ne olursa olsun çalışma izni verilmesi için dilekçe yazdı. İstediği mürettebatla yola çıkamayacaksa seferden vazgeçeceğini ısrarla vurguladı.

Oda işleri bununla bırakmayacaktı. Macellan filonun Sevilla'dan ayrılmasından bir gün önce, 9 Ağustos 1519'da hummalı son dakika hazırlıklarını bir kenara bırakıp işe yabancılardan ziyade İspanyol subaylar ve mürettebatı almak için elinden gelen her şeyi yaptığı yolunda ifade vermeye davet edildi. Aslında bu kurala uymak için büyük çaba sarf etmişti, yeminli ifadesini verirken gururla şişindi: "Bir tellalla bu şehirde, meydanlarda ve pazarlarda, nehir boyunda ve kalabalık yerlerde armadaya katılmak isteyen herkesin (denizciler, kamarotlar, kalafatçılar, marangozlar ve diğer subaylar) benimle, kaptanla görüşmesi ya da geminin kaptanlarıyla görüşmesi gerektiğini duyurdum; ayrıca kralın verdiği maaşlardan da bahsettim. Denizciler aylık 1.200 *maravedi*, kamarotlar 800 *maravedi*, komiler 500 *maravedi*, marangozlar ve kalafatçılar beş duka kazanacak. Burada doğmuş kişilerin hiçbiri armadaya katılmak istemedi." Doğruydu bu. Sevilla'da vasıflı denizcilerin sayısı azdı, Baharat Adaları'na doğru bir yolculukta hayatlarını tehlikeye atmaya gönüllü vasıflı denizcilerin sayısı daha da azdı.

Sefer için çaresizce vasıflı mürettebat arayan Macellan ağını daha da uzaklara attı. İnzibat amirini, Ticaret Odası'ndan yazılmış, Maluku Armadası'na katılanların alacağı maaş ve diğer ödemeleri belirten bir mektupla Malaga'ya gönderdi. Diğer subaylar da istekli kişileri bulmak için Cadiz gibi popüler limanlara dağıldı. Macellan "Yeterli sayıda insan bulamadım,"diye açıklıyordu: "Bu nedenle ihtiyacımız olan bütün yabancıları kabul ettim; Yunanları, Venediklileri, Cenovalıları, Sicilyalıları ve Fransızları." O öyle dememişti ama pek az İspanyol denizci Portekizli bir kaptanın komutasında denize açılmaya yanaşmıştı.

Hareket tarihindeki duruma bakılırsa Macellan'ın sadece bir düzine Portekizliyi işe almasına resmen izin verilmişti; aslında beraberinde yaklaşık kırk Portekizli götürüyordu. Son dakikada, sessiz sedasız kadroya

soktuğu üç akrabasını gözden çıkardı; bunlardan biri Ticaret Odası'nın onayladığı bir dümenciydi, ama Macellan en az iki kişiye yatacak yer ayırdı: anne tarafından akrabası Alvaro de Mesquita ile gayrimeşru oğlu Cristovao Rebelo.

Macellan'ın son dakikada verdiği tavizler Oda'yı yatıştırdı ve Genel Kaptan'ın sefere devam etmesine nihai izin verildi. Macellan bu yolculuğu güvenceye alabilmek için vatanına bağlılığını, Ruy Faleiro ile ortaklığını, Genel Kaptan olarak otoritesinin hatırı sayılır bir bölümünü feda etmişti, ama asıl görevini sapasağlam korumuştu. On iki ay süren sancılı hazırlık süreci sonrasında Maluku Armadası sonunda okyanusu fethetmeye hazırdı.

Yola çıkmadan hemen önce filoyu oluşturan beş geminin subayları ve mürettebatı denizciler mahallesi Triana'da bulunan Santa Maria de la Victoria Kilisesi'nde bir ayine katıldı.

Ayin sırasında Kral Carlos'un temsilcisi Sancho Martinez de Leiva, Bakire'nin bir temsili önünde diz çöken Genel Kaptan'a kraliyet bayrağını teslim etti. Böylece Carlos kraliyet renklerini Kastilyalı olmayan birine ilk kez teslim etmiş oldu. Macellan ancak şimdi, kralın tam güvenine sahip olduğunu hissetmişti belki de.

Hâlâ diz çökmüş duran, başı öne eğilmiş Macellan kralın sadık bir hizmetkârı olduğuna, seferin başarılı olması için bütün yükümlülüklerini yerine getireceğine yemin etti, o sözlerini tamamladığında kaptanlar da aynı yemini tekrarladılar ve Macellan'a itaat edeceklerine, nereye götürürse götürsün onun yolundan gideceklerine yemin ettiler.

O gün Santa Maria de la Victoria'da ayine katılanlar arasında Antonio Pigafetta adında, Papa X. Leo'nun elçilerinden biri olan Andrea Chiericati'nin hizmetinde uzun yıllar geçirmiş Venedikli bir âlim de vardı. Papa, Chiericati'yi Carlos'a elçi atadığında, o tarihte otuz yaşlarında olan Pigafetta, diplomatla birlikte İspanya'ya gelmişti. Kendi tanımına göre Pigafetta eğitimli ("birçok kitap okumuş" olmakla övünürdü) ve dini inancı olan biriydi, ama maceraya da susamıştı ya da kendi deyişiyle "deneyime ve şana açtı."

Macellan'ın Baharat Adaları'na bir keşif seferi düzenleyeceğini öğrenen Pigafetta kaderinin kendisini çağırdığını hissetmiş, bu ünlü denizciyi bulmak için diplomatik çevrelerden ayrılmış, Mayıs 1519'da sefer hazırlıkları

hummalı bir biçimde devam ederken Sevilla'ya gelmişti. Sonraki birkaç ay boyunca denizcilik aygıtlarının toplanmasına yardımcı oldu ve Macellan'ın güvenini kazandı. Farklı milliyetlerden olmalarına rağmen çok geçmeden Genel Kaptan'ı idolleştirdi, bu seferin hırsı ve tehlikesi onu huşu içinde bırakmıştı. Yolculuğa katılmaya karar verdi. Denizde deneyimi olmasa da, parası ve Papalık'ta tavsiye edilmesini sağlayacak güçlü bağlantıları vardı. Sadece 1.000 *maravedi*'lik bir maaşı kabul ederek, *sobrasaliente*, kadro harici olarak listeye dahil oldu ve mütevazı maaşından dört aylık avans aldı.

Hiçbir şeyi tesadüfe bırakmayan Macellan'ın Pigafetta'ya vereceği bir görev vardı: Genç İtalyan diplomat yolculuğun kaydını tutacaktı; seyir defterinin kuru, olgusal diliyle değil, daha kişisel, anekdotlarla dolu, serbestçe akan bir anlatı kaleme alacaktı, devrin diğer popüler seyahat eserlerinin geleneğinde bir anlatı; bu eserler arasında Macellan'ın kayınkuzeni* Duarte Barbosa'nın, Hint Adaları'na giden bir başka İtalyanın, Ludovico di Varthema'nın ve en ünlü İtalyan seyyah Marco Polo'nun anlatıları vardı. Kitaplıklarda bu isimlerin yanında yer alma hevesini hiç gizlemeyen Pigafetta bu görevi havada kaptı. Sadece Macellan'a sadıktı, Cartagena'ya ya da diğer subaylara değil. Pigafetta'ya göre Maluku Armadası Macellan'ın cesaretinin somut sonucuydu, bu keşif seferi başarılı olursa, Macellan'ın becerisi ve Tanrı'nın inayeti sayesinde olacaktı; Pigafetta bundan gayet emindi.

Pigafetta filonun Sevilla'dan ayrıldığı tarihten itibaren, olayların günlüğünü tuttu; denizde hayatın rutin bir anlatısı olarak başlayıp yavaş yavaş insanı sarsacak kadar canlı ve samimi bir anlatıya dönüşen bu günlük, yolculuğun en iyi tutulmuş kaydı olacaktı. Pigafetta seferin resmi vakanüvisi olarak rolünü ciddiye almıştı, anlatısı botanik, dilsel ve antropolojik ayrıntılarla dolup taşıyordu. Ayrıca günlüğü naif ama eğitimli, dindar ama müstehcen, ayrıksı bir sesle kaleme alınmış insancıl ve şefkatli bir kayıttı. O dönemde mevcut olan, yabancı diyarlara yapılmış seyahatleri konu alan bir avuç sahici vakayiname arasında sadece Pigafetta'nınkinde insanın kendi kendisiyle dalga geçtiği anların ve mizahın yeri vardı, sadece onun anlatısı mürettebatın hissettiği gerçek korkuları, sevinçleri ve duygu karmaşalarını yansıtıyordu. Pigafetta'nın anlatısı kendi kendisinden kuşkulanmayı ve kendi kendisini açıklamayı sahneye çıkaran modern duyarlılığı haber veriyordu. Keşif seferinin kahramanı,

* Kişinin eşinin kuzeni veya kuzeninin eşi. "Kayınpeder", "kayınvalide", "kayınbirader" gibi hısımlık terimlerinden hareketle tarafımızdan önerilmektedir–ed.n.

Don Kişot'u, budalaca, beyhude, ama muhteşem bir arayışla dünyayı dolanan şövalyesi Macellan ise Pigafetta da seferin antikahramanı, gidişatı kuşkulu, iğneleyici gözlerle izlerken efendisine sonuna kadar sadık Sançe Panza idi. Pigafetta'nın deneyim açlığı, Macellan'ın yolculuğunu, denizcilerin yaşadığı gibi yaşamasını ve bu olağanüstü kaptanın, bilginin sınırları, adamlarının sadakati ve kendi inatçı mizacı karşısında nasıl zorlandığını izlemesini mümkün kılmıştı.

Seferin tek vakanüvisi Pigafetta değildi. *Trinidad*'ın dümencisi Francisco Albo da bir seyir defteri tutmuştu, hayatta kalan denizcilerden bazıları da İspanya'ya döndükten sonra kapsamlı söyleşiler ve ifadeler vermişler ya da hatıralarına dayanarak kendi anlatılarını yazmışlardı. Yolculuk hakkında ilk elden izlenimlerin bolluğu, fantastik ayrıntılarla dolu İspanyolca kayıtlarla birlikte yolculuğu yeniden kurgulamayı, onu derinden kişisel ve zaman zaman anekdotlara yer veren anlatılardan tutun resmi ve hukuksal anlatılara geniş bir yelpazede çeşitli perspektiflerden anlamayı mümkün kılar; bu keşif destanında kraliyet mensupları kadar tayfaların da sesleri duyulur.

Ne kadar farklı olsalar da bütün anlatılara hâkim olan önemli bir kısıt vardır. Hepsi de, dünya çapında ulusları ve kültürleri sıklıkla derinden etkilemiş bir yolculuk hakkında sadece Avrupalı bakış açısını sunar. Macellan'ın filosunun ziyaret ettiği yerlerdeki bireylerin tanıklığı bulunmamaktadır. Zaman zaman armadanın ziyaret ettiği yerlerdeki insanların tepkileriyle, kara gemili bu işgalciler, uzak yerlerden gelen, hediyeler getiren, ama silah da taşıyan bu adamlar hakkında neler düşündükleriyle ilgili rahatsız edici değinilerle karşılaşabiliriz ancak.

Macellan'ın yola çıkması, geride bıraktıklarının kaderini derinden etkiledi. İkinci çocuklarına hamile olan eşi Beatriz babasının koruması altında şehirde sessiz sedasız bir hayat sürdü. Macellan'ın sözleşmesinde belirtildiği üzere aylık ödemelerini aldı ama aslında İspanyol makamlarının elinde bir rehineydi. Sefer sırasında Macellan'ın yakışıksız bir şey yaptığı ya da Carlos'a sadakatsizlik gösterdiği yolunda bir haber Sevilla'ya uçar uçmaz, kralın ajanlarının peşine düşeceği ilk kişi Beatriz olacaktı.

Macellan hamile eşini ve küçük çocuğunu, Sevilla'da hasmane bir ortamda tehlikeye atmış gibi görünse de 24 Ağustos 1519 tarihli vasi-

yetnamesinde onların geleceğini (ve kendisinin öldükten sonraki şanını) güvenceye alacak ayrıntılar sıralamıştı. Macellan bu keşif yolculuğuna çıkmanın risklerini, kendi deneyimlerinden biliyordu. Yolculuk sırasında her gün pek aklına gelmeyen güçlerin, ancak Tanrı'ya duyduğu koyu inanç ve Kral Carlos'a sarsılmaz sadakati sayesinde aşabileceği güçlerin insafına kalacağını biliyordu. Başarılı bir yolculuğun getireceği şöhret ve ödüllere kavuşmak istiyorsa da evinden uzakta, dünyanın Avrupa haritalarında henüz görünmeyen bir bölgesinde ölebileceğini idrak etmişti. Bu bilgi vasiyetnamesine özel bir ağırlık ve aciliyet katmıştı.

Vasiyetnamede Macellan, hepsi de bu hayatta ve sonrakinde daimi evi olarak andığı Sevilla'da bulunan çeşitli kiliseler ve dini tarikatlara binlerce *maravedi* bırakmıştı: "Sevilla şehrinde ölürsem, naaşımın (Sevilla şehrindeki bir kilise mıntıkası olan) Triana'daki Santa Maria de la Victoria manastırında benim için ayrılmış mezara gömülmesini isterim. Eğer söz konusu yolculuk sırasında ölürsem naaşımın ölümün beni aldığı ve öldüğüm yerin en yakınında bulunan, Meryem Anamız'a adanmış bir kiliseye gömülmek isterim." Cenaze töreni için çok özel ve dindar planlar sunuyordu: "Defnedildiğim gün cenazem için ikisi *cantada,* yirmi sekizi *rezada* olmak üzere otuz ilahi okunsun;* benim adıma ekmek, şarap ve vasiyetimi yerine getirecek kişilerin istediği kadar kandil sunulsun. Söz konusu Santa Maria de la Victoria'da ruhum için bir otuzuncu gün ayini düzenlensin, göreneksel nişanlar verilsin; defnedildiğim gün üç yoksul giydirilsin (vasiyeti yerine getireceklere belirteceğim üzere) her birine gri kumaştan pelerin, bir gömlek ve bir çift ayakkabı verilsin ki bu kişiler ruhum için Tanrı'ya dua etsinler isterim. Ayrıca defnedildiğim gün söz konusu üç yoksula ve on iki yoksula daha yiyecek verilsin ki bu kişiler ruhum için dua etsinler."

Macellan saydığı bütün aile bireyleri ve hizmetkârlara iyi bakılması gerektiğini kesin bir dille belirtmişti. Beatriz'in 600.000 *maravedi*'lik çeyizinin tamamının ona geri verileceğini, "komim" dediği gayrimeşru oğlu Cristovao Rebelo'nun 30.000 *maravedi*'lik bir miras alacağını ve kölesi Enrique'nin özgür kalacağını ifade etmişti. Cristovao gibi Enrique de Baharat Adaları yolculuğunda Macellan'a eşlik edeceğinden öz-

* *Cantada* (İng. *high mass*): Diyakoz ile diyakoz yardımcısının katılımıyla yapılan ilahili cenaze merasimi. *Rezada* (İng. *low mass*): Üst düzey ruhbanın katılmadığı ilahisiz cenaze merasimi-ed.n.

gür olmasının koşulları özel bir önem taşıyordu: "Esir alınmış kölem, Malakka yerlisi, aşağı yukarı yirmi altı yaşındaki mulatto Enrique'nin özgür olduğunu, bütün esaret, tabiyet ve kölelik yükümlülüklerinden azade olduğunu beyan ederim; adı geçen Enrique öldüğüm günden itibaren ebediyen hür kalsın ve azat edilsin, bütün kölelik ve tabiyet yükümlülüklerinden muaf ve azade tutulsun, istediği ve uygun bulduğu gibi hareket etsin."

Bütün bunlar ve ayrıca 10.000 *maravedi.*

Macellan ardında büyük bir imparatorluk bırakmayı hayal ediyordu. Carlos'un Baharat Adaları yolculuğu için ona bahşettiği bütün haklar ve unvanları, Beatriz Barbosa'dan olacak diğer meşru mirasçılarının yanı sıra "meşru oğlum" dediği Rodrigo'ya bırakmıştı; başka bir deyişle bu çocuklar büyüdüklerinde kendilerini İspanya'nın idaresindeki uzak diyarların yöneticileri olarak bulabilir ve çok zengin yöneticiler olabilirlerdi. Macellan'ın istediği tek şey gelirlerinin bir bölümünü annelerine vermeleri, onu zengin bir dul yapmalarıydı. Beatriz, Macellan'ın ölümünden sonra yeniden evlense bile "Ona toplam iki bin İspanyol *doubloon*'u ödenmesini isterim."*

Vasiyet, Macellan gibi büyük bir kâşifin başına gelebilecek her şeyi dikkate alıyordu, Sevilla'yı ardında bıraktıktan sonra başına gelenler dışında.

Portekiz, Maluku Armadası'nın yola çıkmasına çok keskin bir tepki verdi. Kral Manuel, Macellan'ın memleketlerinde kalan akrabalarının taciz edilmesini emretti. Onun şerefsizliğini duyurmak için Sabrosa'daki aile çiftliğine vandallar gönderildi, vandallar kapılardaki Macellan armasını söküp yere çaldı. Macellan'ın genç akrabaları bile alaylara maruz kaldılar, taşlandılar. Can havliyle ülkeyi terk ettiler. Macellan'ın yeğeni olduğunu iddia eden Francisco de Silva Tellez nihayetinde Portekiz sömürgesi Brezilya'ya sığındı, burada Macellan'ın ülkesine ihanetinin uyandırdığı utancın derinliğini yansıtan talimatlar verdi: "Bütün akrabalarım ve varislerime emrediyorum ki Sabrosa'daki evime ne bir taş ne de bir arma koysunlar, çünkü Ferdinand Macellan'ın Kastilya'ya göç

* İspanyol altın sikkesi *doubloon*'daki altının 2019 Mayıs ayı gram değeri üzerinden hesaplandığında bu tutar, 560 bin dolara denk geliyor-ed.n.

etmesi suçunun cezası olarak efendimiz ve Kralımızın uygun gördüğü koşul gereği onların ebediyen silinip gitmelerini istiyorum." Aralarında Macellan'ın pelerinine bürünecekler olursa, yeğeni onları tanımayacağı uyarısında bulunuyordu: "Utançtan ve komşularımızın Portekiz'e, anavatanlarına karşı gelip Kastilyalılara, doğal düşmanlarımıza hizmet edene eziyet edemeyecekleri için bize saldıracakları korkusundan ötürü evini terk etmek zorunda kalan babamın ve benim başıma geldiği gibi, ailelerine bu kadar zarar verecek, bu kadar alçak hisler ve tasarılar peşinde olduklarını öğrenirsem..."

Terk edilen Sabrosa çiftliği onarılmadı, harabeye döndü, yerinde başka bir ev yükseldi. Bir zamanlar Macellan armasını taşıyan taşsa olağandışı bir akıbete uğradı: Dışkıyla sıvandı.

3. Bölüm

Yokdiyarlar

Derken FIRTINA KOPTU,
Çok acımasız, çok güçlüydü:
Amansız kanatlarıyla vurdu
Kovaladı bizi güney boyu.*

Antonio Pigafetta günlüğüne "Ağustos'un onunda, gerekli her şeyle donatılan, beş gemide farklı uluslardan toplam iki yüz otuz yedi kişi taşıyan filo Sevilla'dan ayrılmaya hazırdı ... bütün toplarımızı ateşledik ve sadece velena yelkeniyle denize açıldık," diye yazmıştı. Pigafetta'nın kafa sayımına bakılırsa muhtemelen gemilerde bulunan mürettebattan yaklaşık yirmi kişiyi dikkate almamıştı. Sadece Macellan geride kalmış, son erzak yükleme işleriyle uğraşmıştı, filoya İspanya'dan ayrılmadan kısa bir süre önce katılacaktı.

Bayraklarını çekmiş beş gemi Atlantik'e ulaşmak için, tehlikeleriyle dümencilerin becerilerini sınamakta gecikmeyen yılankavi Guadalquivir Nehri'ni aştı. Kışın yağmur sularıyla, bahar ve yaz aylarında eriyen karlarla beslenen Guadalquivir Cadiz Körfezi'ne akar. Las Marismas diye bilinen, sonu gelmeyecekmiş gibi görünen gelgit bataklıklarının bulunduğu son kırk mil olağandışı tehlikelerle doluydu. Nehrin çamurlu sularının altında gizli kum tepeleri, gemi enkazları ve sığ bölgeler yatıyordu, kimi zaman bu engeller keşif seferine çıkmış gemilerin daha açık denize ulaşmadan felakete uğramalarına neden oluyordu. Seyrüsefer sorunlarının acemisi olan Pigafetta ansızın Guadalquivir'in tehlikelerine dikkat kesilmişti. "Nehrin üzerinde Sevilla'ya uzanan bir köprü vardı, yıkılmıştı, ama iki sütunu suyun dibinde kalmıştı. Bu nedenle bu iki sütun arasından güvenle geçebilmek için ülkenin deneyimli, uzman insanlarına ihtiyacınız vardır, aksi takdirde sütunlara çarpabilirsiniz."

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 7.

Mağripliler yenilmiş ve İspanya'dan sürülmüş olsalar da İspanya ruhu, coğrafyası ve soyları üzerinde silinmez izler bırakmışlardı. Pigafetta "Bu nehir boyunca ilerlerken büyük bir Mağripli yerleşiminin bulunduğu Gioan de Farax diye bir yere geldik," diye bahsetmişti bir yerleşimden. Guadalquivir'in ismi Arapça "büyük nehir" anlamına gelen Vadi el-Kebir'den geliyordu, bölgenin Arap yöneticileri nehre bu ismi vermişti. Gemilerdeki herkesin bildiği üzere Mağripli korsanlar hâlâ İspanya sahillerinde devriye geziyor, değerli kaynaklarla, hepsinden de önemlisi silahlarla dolu gemiler arıyorlardı; Maluku Armadası'nın gemileri gibi.

Filo Sevilla'dan ayrıldıktan bir hafta sonra Sanlucar de Barrameda adlı küçük sahil kasabasına ulaştı, burası Okyanus Denizi'ne açılmak için son hareket noktasıydı. Kısa süre önce öğrendiği bilgileri tekrarlayan Pigafetta "Batı rüzgârıyla girdiğiniz bu kasabadan doğu rüzgârıyla ayrılıyorsunuz," diyordu. Mürettebat burada, dünyanın ucuna kurulmuş gibi görünen, bir macera duygusunun yankılandığı, rüzgâr alan bir limanla karşılaştı. Sanlucar de Barrameda yüzyıllar içinde Romalılardan Araplara peş peşe fetihlere sahne olmuş, son olarak da 1264'te Kral X. Alfonso burayı kendi toprağı ilan etmişti. 1498'de Kristof Kolomb Yeni Dünya'ya yapacağı üçüncü yolculuğun hareket noktası olarak burayı seçmişti; Macellan, Kolomb'un başarılarına dayanarak onları aşmayı planladığını ilan etmek için aynı limanı seçmişti belki de.

Birbirine iyice yaklaşarak bir araya toplanmış evlerden oluşan kasabanın ötesinde Atlantik'in çalkantılı suları yatıyordu. Macellan ve mürettebatı, bu su kütlesini, yerküreyi çevrelediği sanılan Okyanus Denizi olarak biliyordu. Bu köpüklü yeşil suları gören denizcilerin nabzı hızlandı, hayatları doğanın bu gücünün fethedilmesine bağlıydı. Sanlucar de Barrameda'dan birçok gemi Okyanus'a açılmış, bazıları uzak limanlardan ve yeni keşfedilmiş diyarlardan dönebilecek kadar talihli olmuş, ama hiçbiri dünyanın etrafını dolaşmamıştı.

Macellan yola çıkmadan kısa süre önce filosunun komutasını üstlendi ve denizcilerinin belki de karada geçirdikleri bu son günleri dindar bir biçimde geçirmelerini sağladı. "Birkaç gün sonra Genel Kaptan gemisiyle söz konusu nehirden geçti, diğer gemilerin süvarileri de onunla birlikteydi," diye yazıyordu Pigafetta: "Karada Sanlucar yakınlarında

Baramedalı Meryem Anamız Kilisesi'nde düzenlenen bir ayini dinlemek üzere birkaç gün limanda kaldık, Genel Kaptan kilisede filodaki herkesin daha ileri gitmeden önce günah çıkarmasını emretti. Bu işte diğerlerine yol gösterdi. Ayrıca birçok makul nedenden ötürü, kim olursa olsun hiçbir kadının filoya, gemilere gelmesine izin vermedi."

Macellan'ın otokratik tarzı dini kuralları gözetmenin ötesine geçiyordu. Pigafetta'nın yazdıklarına göre Macellan muhalefeti bastırmak için keşif seferinin nihai hedefini rütbesiz denizcilerden gizli tutmuştu. "Gittiği yerlerde Okyanus Denizi'nin büyük ve şiddetli fırtınalarına yakalanacakları düşüncesiyle, şaşkınlık ve korkuya kapılıp onun girişmeyi tasarladığı kadar uzun bir yolculukta ona eşlik etmeyi reddetmesinler diye yapmak istediği yolculuğu tam olarak açıklamadı." Bu iddiaya açıklık getirmek gerekir. Portekizli bir denizci olarak Macellan, iş keşif yolculuklarına geldiğinde gizliliğe alışıktı, Portekizlilerin tarzı buydu. Ama herkes filonun hedefinin Baharat Adaları olduğunu biliyordu, hatta filonun adı Maluku Armadası'ydı. Herhalde Pigafetta, sadık olmayan mürettebatın, firar etmek için fazlasıyla geç kalmış olacağı ana kadar Macellan'ın bir boğaz, doğuya açılan bir suyolu bulma tasarısını kendisine saklamayı tercih ettiğini söylemek istemişti. Plan nihayetinde sorun anlamına geliyordu, çünkü filo fırtınalara yakalandığında, sonra haritası çıkarılmamış sulara açıldığında, son olarak da bilinmeyen bir boğaz arayışına giriştiğinde, kendisine katılmaları için gözlerini boyadığı adamlar muhtemelen ona karşı isyana kalkışacaktı.

Pigafetta günlüğünün sayfalarında Macellan'ın olağandışı ketumluğunun çok daha sıkıntı verici başka bir sebebini daha açıklar: "Ona eşlik eden diğer kaptanlar ve süvariler onu sevmiyordu. Nedenini bilmiyorum, ama belki de onun, Genel Kaptan'ın Portekizli, kendilerininse İspanyol ve Kastilyalı olması nedeniyle; uzun zamandır birbirlerine kötü niyetle, husumetle bakan halklardan geliyorlardı."

Macellan kinci ve kavgacı kaptanlar üstünde otorite kurmak için hükmünü sorgusuz sualsiz güçlendirmeye yönelik kesin emirler vermişti. Pigafetta'nın deyişiyle bunlar "iyi, saygıdeğer kurallardı", dönemin diğer filolarının izlediği usullere uygundu. "Öncelikle Genel Kaptan, kendi gemisinin diğer gemilerinin önünde gitmesini, diğerlerinin onu izlemesini istediğini söyledi; bu nedenle geceleri gemisi gözden kaybolmasın

diye pupada bir meşale ya da *farol* denilen yanan bir çıra demeti taşıyordu. Kimi zaman bir fener asıyor, bazen de *trenche* denilen, suya batırılıp dövülmüş, sonra da güneşte ya da tütsülenerek kurutulmuş sazlardan yapılmış, yanan kalın bir saz bağı asıyor." Bayrak gemisi *Trinidad* sinyal verirse, diğerleri cevap verecekti, böylece Macellan, filosunun kendisini takip ettiğini bilecekti. "Hava değiştiği ya da rüzgâr ters yönden estiği için yolu değiştirmek isterse ya da hızı azaltmak için iki ışık yakacaktı. Diğer gemilerin ek yelkenle (anayelkene bağlı yelkenin bir parçası) seyir yapmasını istediğinde üç ışık gösteriyordu. Böylece üç ışıkla, rüzgâr daha hızlı gitmeye müsait olsa da, aniden hava bozarsa anayelkenin daha çabuk ve kolayca indirilip toplanmasını sağlamak için söz konusu ek yelkenin çekilmesini istiyordu." *Trinidad* dört ışık gösterdiğinde diğer gemilerin yelken indirmesi gerekiyordu. Gözcü birden kara, hatta bir resif keşfederse Macellan ışık gösterecek ya da bir top ateşleyecekti.

Macellan temel bir tedbir olarak geleneksel bir gözcülük sistemi kurmuştu. Üç gözcü olacaktı: "Birincisi akşam karanlığı bastırdığında, ikincisi gece yarısı, üçüncüsü şafak sökerken... Söz konusu gözcüler her gece değişecekti, yani ilk gözcülüğü yapan, ertesi gün ikinci gözcülüğü yapacaktı, ikinci gözcülüğü yapan, ertesi gün üçüncü gözcülüğü yapacaktı. Böylece her gece başka biri gözcülük yapacaktı. Genel Kaptan daha sonra yolculuklarının daha güvenli geçmesi için hem sinyaller hem gözcüler için getirdiği kurallara kesinkes uyulmasını istedi."

Macellan'ın getirdiği kesin kurallar, kendisine, Genel Kaptan'a saygısı olmayan deneyimsiz mürettebatın disiplinli olmasını gerektiriyordu. Verdiği emirlerin en zararsız yönü (bütün gemilerin günbatımında *Trinidad*'a rapor vermesi) en sıkıntı veren şey olmuştu, çünkü Maluku Armadası'nın Macellan'dan başka lideri olmadığını gösteriyordu.

Armadadaki beş gemi 20 Eylül 1519'da Guadalquivir Nehri'nin ağzından çıkarak Atlantik Okyanusu'na açıldı. Deneyimli İspanyol denizci Juan de Escalante de Mendoza, Sanlucar de Barrameda'yı geride bırakıp Atlantik'e açılmanın yarattığı coşkuyu şöyle betimliyordu: "Denize açılma vakti geldiğinde dümenci adamlara biri dışında bütün çıpaları çekmelerini, son çıpanın halatının da bocurgata bağlanmasını emretti ... serenler ve yelkenler direklerdeydi, dümenci iki miçonun başdireğine tırmanıp emir verildiğinde yelkenleri açmaya hazır olmasını emretti."

Gemilerde koşuşturmaca içinde hummalı bir faaliyet sürerken subaylar emirler veriyordu, ama o önemli anda ağızlarından çıkan sözler emirden ziyade dua gibi geliyordu kulağa. "Sahil kılavuzu yelken açma vaktinin geldiğini söyleyince, geminin dümencisi serenin tepesindeki iki adama şöyle seslendi: 'Kutsal Üçlü, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına, tek gerçek Tanrı'dan gelen üç kişi adına yelkenin ipini çöz, bizimle birlikte olsunlar, iyi ve güvenli bir yolculuk geçirmemizi sağlasınlar, bizi sağ salim götürüp evimize sağ salim getirsinler!'" Denizciler kulaklarında bu sözler çınlarken çıpaları bağlayan keten halatları çözdü, yelkenleri açtı, yüzlerine vuran taze havayı hissetti. Gemiler hız kazandı, kıyı gözden kaybolmaya başladı, artık geri dönüş yoktu. Ya batacaklardı ya çıkacaklardı. Macellan'ın hedefine ulaşması için hem büyük Okyanus Denizi'nin, hem de bir cehalet denizinin üstesinden gelmesi gerekiyordu.

Hayal gücünün kendisi kadar eski bir hayaldi bu: Dünyanın ucuna yolculuk etme hayali. Ne var ki Keşifler Çağı'nda sadece bir hayal olarak kaldı. O tarihlerde Avrupa genel olarak dünyayla ilgili derin bir cehalet içindeydi. Macellan bu iddialı yolculuğa batıl inancın hâkim olduğu, tuhaf ve şeytani yaratıklarla dolu, dini tövbekârlığa özlem duyan bir dünyada çıktı. Sıradan biri için Avrupa'nın ötesindeki dünya, "Denizci Sindbad'ın Yedi Macerası"nın da yer aldığı bir masallar derlemesi olan *Binbir Gece Masalları*'nda betimlenmiş fantastik diyarlara benziyordu. Denize açılmak insanın yapabileceği en maceraperest işti, astronot olmanın Rönenans devrindeki eşdeğeriydi, ama ölüm ve felaket ihtimali çok daha büyüktü. Bugünlerde dünyada keşfedilmemiş bir yer yok, Küresel Konumlandırma Sistemi (GPS) sayesinde, kimse kaybolmuyor. Ama Keşifler Çağı'nda dünyanın yarısından fazlası keşfedilmemiş, haritalara girmemiş, Avrupalılarca yanlış anlaşılmıştı. Denizciler kelimenin tam anlamıyla dünyanın ucunu aşacaklarından korkuyorlardı. Derinlerde onları gövdeye indirmeyi bekleyen deniz canavarlarının yattığı düşüncesiyle ürperiyorlardı. Ekvator'u geçtiklerinde okyanusun kaynayacağını, onları haşlayacağını sanıyorlardı.

Genel olarak dünyayla ilgili en güçlü fikirlerin bazılarının babası, 79'da Vezüv Dağı'nın patlaması sonucu ölen Yaşlı Plinius'tu. Plinius'un yazdığı, Rönesans döneminde yeniden keşfedilen ve başucu kitabı haline gelen çok ciltli ansiklopedik *Doğa Tarihi* kitabında doğal dünya hakkın-

da bilinen her şey bir araya getirilmeye çalışılmıştı: Dağlar, kıtalar, bitki örtüsü ve hayvanlar âlemi.

Doğa Tarihi'nde insanlar hakkında yazılanlar, gerçekler ile hayal ürününün güçlü bir karışımıydı. Plinius, Arimaspi diye bilinen bir kabileden bahsetmişti, "alınlarının ortasında tek gözlerinin olmasıyla bilinen bir halktı bu." Plinius, Herodotos gibi "Arimaspi ile griffinler arasında griffinlerin madenleri yakınında sürekli devam eden savaşlara" ilişkin hikâyeler anlatan başka klasik kaynaklardan kendinden emin alıntılar yapıyordu: "Griffin, sıklıkla anlatıldığı üzere tüneller kazıp altın çıkaran bir tür kanatlı vahşi hayvandır. Griffinler altını korur, Arimaspi de altını ele geçirmeye çalışır, ikisi de dikkat çekici derecede açgözlüdür bu konuda." Plinius bu canlı betimlemeyi kesin bir dille yapıyordu, Macellan devrinde doğa bilimciler arasında biraz kuşku uyandırmış olsa da onun sözlerinin genellikle olguları yansıttığı kabul ediliyordu, "ayaklarını bacaklarının arkasına çevirebilen orman sakinleri" ile ilgili betimlemesi gibi: "Olağanüstü hızlı koşarlar ve vahşi hayvanlarla birlikte uzak yerlere giderler." Hindistan olağanüstü yaratıklar bakımından özellikle bereketli bir diyardı. Plinius "vahşi hayvan derileriyle kaplı, köpek kafalı insanlar"dan bahsediyordu: "Konuşmak yerine havlarlar ve avlanarak, tırnaklarıyla öldürdükleri kuşları yiyerek yaşarlar." Plinius Hindistan'ın her yanına yayılmış bu insansılardan bir zamanlar 120.000'den fazla bulunduğunu söylüyordu.

Plinius okurlarına doğal dünyada harikaların asla son bulmadığı güvencesi veriyordu, emeklerinin meyvesi Ripley'in "İster İnan İster İnanma" kataloğunun klasik tınılar taşıyan bir versiyonuna benziyordu. "Kadınların erkeğe dönüştüğü bir mit değildir," diye yazıyordu Plinius. "Tarihsel kayıtlarda ... Casinum'daki bir kızın ebeveynlerinin gözleri önünde oğlana dönüştüğünü okuruz." Plinius bu noktayı vurgularken bu olguya dair birinci elden bilgi sahibi olduğunu ileri sürüyordu: "Afrika'da birinin düğün günü erkeğe dönüştüğünü kendi gözlerimle gördüm." Dahası da vardı, Doğu Avrupa'daki insanların iki çift gözü olduğunu, başlarının arkaya dönük olduğunu ya da hiç olmadığını iddia ediyordu. Afrika'da her iki cinsiyeti bir bedende birleştirmiş, yine de üremeyi başaran, yemek yemeden hayatta kalan, bedenlerinin tamamını örtecek kadar büyük kulaklara sahip insanlar, toynaklı insanlar olduğunu ileri sürüyordu. Hindistan'da altı tane eli olan insanlar var diyordu.

Bu muhteşem anlatılar daha sonra saygın vakanüvislerce tekrar tekrar anlatıldı ve Macellan devrine dek yaygın bir itibar gördü.

Okyanusun açık sularında çok daha tuhaf yaratıklar, balinalar ve köpek balıkları, yaklaşık iki metre uzunluğunda istakozlar ve yüz metre uzunluğunda yılan balıkları vardı. Denizciler Plinius'un betimlemelerinden hangisinin güvenilir, hangisinin hayal ürünü olduğunu nasıl ayırt edeceklerini bilmiyorlardı.

Büyük kara kütleleri hakkında da bir o kadar cahillerdi. Dönemin Avrupalıları sadece üç kıtanın varlığını biliyorlardı: Avrupa, Asya ve Afrika. Gerçi daha fazlasının keşfedileceği sanılıyordu. Hayali bir adanın, Terra Australis'in, Güney Diyarı'nın varlığı, Macellan'ın yolculuğundan çok uzun zaman önce bir olgu olarak kabul edilmişti. Bu kara kütlesinin Güney Yarıküre'de bulunduğu, büyüklüğünün muhtemelen Kuzey Yarıküre'deki kıtaları dengelediği söyleniyordu. Son derece şematik ortaçağ haritaları bilinen üç kıtanın, Nil ve Don nehirleri ile Akdeniz tarafından birbirinden ayrıldığını ve bu kıtaların hepsinin diğer deniz ve nehirlerin aktığı büyük Okyanus Denizi'yle çevrelendiğini gösteriyordu. Bu şema bir O'nun içindeki T'ye benziyordu, bu nedenle bu tür ortaçağ haritalarına "O içinde T" haritaları denir. O içinde T haritaları dinsel gelenekle tutarlı olmak için Kudüs'ü dünyanın merkezine yerleştirirken Cennet de belli belirsiz, yukarıda yüzüyordu. İşleri daha da karışıklaştıran başka bir şey de Asya'nın bu haritalarda Kuzey Yarıküre'de, Avrupa ve Asya'nın Güney Yarıküre'de bulunmasıydı. Bu ortaçağ haritasının bazı versiyonlarında Okyanus Denizi uzaya uzanıyordu. Bu tür haritalarla denizde yol alınamazdı, pusulanın noktaları harita üzerinde gösterilemezdi ya da gerçekçi rotalar çizilemezdi, bu haritalar gerçek bir temsilden ziyade kavramsal bir model sunuyordu. Böyle oldukları için de Macellan'ın işine hiç mi hiç yaramazlardı.

1513'te, Macellan'ın dünyanın etrafında dolaşma yolculuğuna çıkmasından altı yıl önce, Juan Ponce de Leon Gençlik Pınarı'nı bulmak için yollara düşmüştü. Rönesans'ın güvenilir otoritelerinden bir diğeri, Peter Martyr, Gençlik Pınarı'nı "harika meziyetlere sahip bir akarsu pınarıdır, öyle ki buradaki su, yanında belki biraz bir şeyler de yenirse, yaşlı erkekleri yeniden gençleştirir," diye anlatıyordu. Söylencelere göre pınar, Bahamalar'da Bimini Adası'nda bulunuyordu. Kolomb'un Yeni Dünya'ya ikinci yolculuğuna katılmış bir asker ve soylu olarak şöhretin-

den güç alan Ponce de Leon, Kral Fernando tarafından Bimini'yi İspanya topraklarına katmakla görevlendirilmişti. Ponce de Leon Bahamalar ve Puerto Rico'da pınarı aramış, ama çabaları sonuç vermemişti, yine de o başarısız oldu diye bu efsane bir kenara bırakılmış değildi. 1601 gibi geç bir tarihte saygın İspanyol tarihçi Antonio de Herrera y Tordesillas kendinden emin bir dille bu pınarın yaşlanan erkeklerin gençliğini ve kudretini yenilemekte çok etkili olduğunu yazmıştı.

Arayışı bugün hayalperestçe ve saçma görünse de Ponce de Leon devrinin adamıydı. O devirde genel olarak dünyayla ilgili popüler izlenimler, hatta akademik anlatılar batıl inançların hâkimiyetindeydi. 1560'ta yayımlanan bir çalışmada, okyanuslarda yaşayan çeşitli deniz canavarlarına ilişkin betimlemeler bulunuyordu. Girdap diye bilinen bir canavarın insan yüzüne sahip olduğu söyleniyordu. Sözümona 1531'de görülmüş bir başka canavarın çok çirkin pullu bir derisi vardı. Başka canavarlar da vardı: [Yarısı balık, yarısı adam olan-e.] Deniz Satiri, boyutlarıyla bir file rakip olabilecek Rosmarus [deniz aygırı-e.] ve alevlerden oluşan yüzüyle muhteşem Socolopendra [çiyan-e.]. Denizlere açılanlar, özellikle de dünyanın etrafında dolaşma girişiminde bulunanlar, yolculukları sırasında bütün bu yaratıklarla ve daha da fazlasıyla karşılaşmayı bekleyebilirlerdi.

Eğitimli insanlar bile dünya üzerinde fantastik diyarların varlığını inanılır buluyordu, örneğin Prester John'un krallığının varlığına ısrarla inanılıyordu. Bu muhteşem kişiliğin, Prester John'un ("Prester" *presbiter*, yani rahip anlamına gelen arkaik bir sözcüktür) ortaçağın sonlarında, Rönesans başında Avrupa'nın hayal gücü üzerindeki etkisi ne kadar vurgulansa azdır. Prester John bir yanıyla Hıristiyan bir yönetici, bir yanıyla da Kubilay Han'dı. Prester John ve hükmettiği diyarla ilgili ayrıntılarda muazzam sayıda tutarsızlığa, imkânsızlığa rastlanmasına rağmen, bunların varlığına birkaç yüz yıl boyunca yaygın bir biçimde inanılmıştır. Hıristiyanlık ile İslam arasında şiddetli bir çatışmanın yaşandığı, Haçlı Seferleri'nin başarısızlığa uğradığı bir dönemde, Avrupa'nın ötesinde genişleyip duran zengin bir Hıristiyan diyarın bulunduğuna inanmak, inanç sahipleri açısından çok rahatlatıcıydı.

Bu efsane 1165'te, uzunca bir mektubun Hıristiyan liderler arasında elden ele dolaşmasıyla başlamıştı; zaman geçtikçe meçhul yazarlar al-

datıcı, son derece hayal ürünü ayrıntılar eklediklerinden mektup daha ayrıntılı bir hal aldı; o kadar büyük bir cazibesi vardı ki bu mektup ortaçağın en fazla okunan ve tartışılan belgelerinden biri haline geldi; Fransızca, Almanca, Rusça, İbranice, İngilizce ve başka dillere çevrildi, hareketli hurufatlı baskı makinesinin icadıyla birlikte sayılamayacak kadar çok kereler yeniden basıldı.

Bizans İmparatoru Manuel ile Kutsal Roma İmparatoru Friedrich'e hitaben yazılmış mektupta şöyle deniyordu: "Buraya krallığımıza gelmek isterseniz sizi hanemizin en yüksek, en yüce mevkiine çıkarırız, sahip olduğumuz her şeyi özgürce paylaşabilirsiniz. Geri dönmek isterseniz hazinelerle dönersiniz. Büyük gücümüzün nerede olduğunu öğrenmek isterseniz o zaman hiç kuşku duymadan benim, hükümdar Prester John'un zenginlik, erdem ve güç bakımından güneşin altındaki bütün yaratıkları geride bıraktığıma inanın. Yetmiş iki kral bana haraç öder. Dindar bir Hıristiyanım ve her yerde imparatorluğumuzun Hıristiyanlarını korur, onları yardımlarla beslerim." Mektup devamında açıkça sembolik bir hal alıyordu, ama yazılanların gerçek olduğu kabul ediliyordu: "Muhteşemliğimiz Üç Hindistan'a hükmeder ve Havari Aziz Thomas'ın bedeninin bulunduğu Uzak Hindistan'a uzanır. Çölü aşıp doğan güneşin sarayına ulaşır ve Babil Kulesi'nin yakınındaki terk edilmiş Babil vadisinden geçerek devam eder." Prester John, yani bu uzun mektubu her kim yazdıysa o, "Hindistan" derken Hint altkıtasından fazlasını kast ediyordu. Ortaçağda Hindistan'ın, Kuzeydoğu Afrika'nın epeyce büyük bir bölümünü kapsadığına inanılıyordu. Hindistan esnek bir terimdi, ortaçağ coğrafyacıları da kimi yakın, kimi uzak birkaç Hindistan olduğunu söyleyen geleneğe uyuyorlardı.

Prester John, krallığını savaş, veba, açlık ve en az hatırlanan sıkıntılardan biri olan Küçük Buz Çağı'nın getirdiği sıkıntılar nedeniyle mecali kalmamış Avrupa ülkelerinden çok çok daha lüks bir yer olarak betimliyordu. Krallığının harikalarını şöyle övüyordu: "Bizim topraklarımızda filler, tek ve çift hörgüçlü develer, göklerin altında hemen her tür hayvan bulunur. Topraklarımızda bal akar, her yer süt doludur. Topraklarımıza hiçbir zehir zarar vermez, gürültülü kurbağalar hiç bulunmaz, hiç akrep yoktur, çimenler arasında dolaşan bir tane bile yılana rastlanmaz. Burada zehirli sürüngenler yoktur ya da ölümcül güçlerini kullanamaz-

lar. Bize bağlı küffar topraklardan birinde Cennet'ten doğan Pişon* diye bir nehir akar, bütün diyarı dolanır; içinde zümrütler, safirler, topazlar, oniksler, yakutlar, zebercetler, beriller, kırmızı akikler ve başka birçok değerli taş bulunur."

Dahası da vardı, bu gizemli dini lider hükmettiği diyarın Doğu Avrupa'dan Hindistan'a uzandığını, satirler, griffinler, bir zümrüd-ü anka ve başka harika yaratıklar barındırdığını ileri sürüyordu. Kendisi de değerli taşlardan yapılmış, inşaatında harç olarak altın kullanılmış, kapısı ya da penceresi olmayan bir sarayda yaşıyordu, yani öyle diyordu.

Prester John'un mektubu aslında çalışmalarını anonim olarak yapan, hayal gücü kuvvetli keşişler tarafından yazılmıştı; ortaya çıkan sonucun sembolik bir belge, bir alegori ya da bir inanç ifadesi olarak okunması istenmişti. Ama bu mektup olgusal bir anlatı ve diplomatik girişim olarak kabul edilmişti. Mektubu okuyanlar ya da hakkında bir şeyler işitenler Prester John'un aslında nerede yaşadığını bilmek istiyorlardı. 1177'ye gelindiğinde mektup o kadar ün kazanmıştı ki Papa III. Alexander "Hint Adaları'nın şanlı ve muhteşem kralı ve İsa'nın sevgili oğluna" hitaben bir cevap kaleme aldı, hacılar ele geçmez Prester John'u bulmak için yollara düştüler.

Mektup zaman içinde Pinokyo'nun burnu gibi büyüdükçe büyüdü; kopyacılar Prester John'un hükmettiği diyara yeni unsurlar ekleyerek metni süslediler. Önemli bir ekte baharatlar canlı ayrıntılarla betimleniyordu: "Bir başka vilayetimizde biber yetiştirilip toplanır, mısır, buğday, kumaş ve deriyle takas edilir." Buraya kadarı yeterince akla yatkındır, ama daha sonra ekleme alegorik bir hal alır: "Bu bölge sık ağaçlarla ve yılanlarla doludur; kocaman, iki başlı, koç gibi boynuzları olan, gözleri lamba gibi parlayan yılanlar. Biber olgunlaştığında çevredeki köylerden bütün insanlar yanlarında samanlar ve çok kuru odunlar getirerek bütün ormanı bunlarla çevreler, sonra rüzgâr kuvvetle esince ormanın içinde ve dışında ateşler yakarlar ki yılanlar kısılıp kalsın. Böylece yılanlar çok kuvvetle yanan yangında kaybolup gider, mağaralarına saklananlar dışında." İnanç Çağı'nda yılanlar Cennetsi biber bahçesini işgal eden ve ancak inancın ateşiyle alt edilebilecek olan şeytanı temsil ediyordu.

---

* Kutsal Kitap'a (Yaratılış 2:10-14) göre Aden bahçesinden bir ırmak doğar ve bahçeyi sulayıp dörde ayrılır. Pişon, bu kollardan biridir: Fırat, Dicle, Gihon ve Pişon-ed.n.

Prester John'un mektubundan cömert kesitler, ortaçağın en popüler iki seyahat kitabına, *Marco Polo'nun Seyahatleri* ile *Sir John Mandeville'in Seyahatleri*'ne girmiş, hem bu anlatılara hem Prester John efsanesine inandırıcılık katmıştı.

Daha eski tarihli olan Polo'nun anlatısı, 1298 ve 1299 yıllarında Cenova'da savaş esiri olduğu dönemde Pisalı Rustichello diye bilinen bir aşk hikâyeleri yazarının yardımıyla kaleme alınmıştı. Tanınmış Venedikli bir tüccarın oğlu olan Marco Polo doğuda yirmi yıl kalmış, Moğol İmparatorluğu ve Çin'i dolaşmış, Burma kadar uzak diyarlara ulaşmıştı. Babası ve amcası Şangdu diye bilinen, krallığı Samuel Taylor Coleridge'in Xanadu'suna esin kaynağı olan Büyük Han'ın yazlık sarayında yıllarca sürgünde kalmış, nihayetinde hanın elçisi olarak Avrupa'ya dönmüşlerdi. Marco Polo gençliğinin büyük bölümünü onların yanında geçirmişti.

Eş yazarlarından beklenebileceği üzere *Marco Polo'nun Seyahatleri* kesinlikle bir seyahat günlüğü değildi ve tutarsızlıklarla doluydu. Marco Polo'nun Çin hakkında görünürde ilk elden bilgiler vermesine rağmen buraya hiç gitmediği bile ileri sürülmüştür. Örneğin Çin Seddi'nden ya da çaydan neden hiç bahsetmiyordu? *Seyahatler*, Polo'nun memleketine yakın yerlerde yaşadıklarına ilişkin keskin gözlemler içeren canlı anlatılar içerse de başta Prester John olmak üzere, sahicilik iddialarını tehlikeye atmakla birlikte kitabın okunurluğunu ve cazibesini artıran, Doğu'nun çeşitli harikalarına ilişkin bilgilerle süslüydü. Elyazmasının kolayca tercüme edilemeyen Fransızca-İtalyanca bir diyalektle yazılmış olması da sorunu ağırlaştırıyordu. Kesin bir metne benzer bir şey yoktu, hepsi de birbirinden farklı yüzü aşkın elyazması elden ele dolaşıyordu.

Durmadan önemli kişilerin isimlerini anlatısına katan Polo, Prester John'a ilk kez gıyabında rastladığını söyler; Kuzey Çin'de yaşayan Tatarların beyi "ona on hayvandan birini haraç veriyordu." Polo ile kitabın diğer yazarı, Prester John efsanesini en azından kısmen gerçek bir kişilikle, Tatar rakibinden esinlenen başka bir kişilikle birleştirmişti. Polo, Cengiz Han'ın 1200'de Prester John'a, kızıyla evlenmek istediğini bildiren bir haber gönderdiğini söyler. Prester John habercilere "Cengiz Han kızımla evlenmeyi dilemekten utanmıyor mu?" diye kükrer: "Benim vassalım olduğunu bilmiyor mu? Gidin ona deyin ki kızımı ona eş olarak vermektense alevlerin içine atarım, daha iyi." Polo'nun yazarı hayal ürünü bir dokunuşla, Cengiz Han'ın bu habere çok sıkıldığını, o kadar ki "kalbinin

şişip göğsünü patlatacak gibi olduğunu" yazmıştır. Cengiz Han, tahminen yeterince iyileştiğinde Prester John'a savaş açmaya karar verir.

Marco Polo'ya göre destansı bir mücadele olan bu savaş, gelmiş geçmiş en büyük orduları "Prester John'a ait, Tenduc denilen geniş ve güzel bir ovada" karşı karşıya getirmişti. Burasının Moğolistan olduğu sanılır, ama Prester John'la ilgili çoğu şey gibi, bunu da kesin olarak bilmek imkânsızdır. Cengiz Han silahlarını kuşanmadan önce astrologlardan sonucu tahmin etmelerini ister, astrologlar günün onun günü olduğunu söyleyerek onu sevindirir. İki gün sonra savaş başlar: "Bu o zamana dek görülmüş en büyük savaştı. Her iki taraf da ağır kayıplar verdi, ama sonunda Cengiz Han mücadeleyi kazandı. Bu savaşta Prester John öldürüldü. O günden sonra da topraklarını kaybetti, Cengiz Han bu diyarları kendisine bağladı."

Polo, Prester John'un yenilgisi ve Çin'de Hıristiyanlıkla ilgili ilginç bir not eklemiştir sonradan. Tenduc'un hem Cengiz Han'ın hem Prester John'un soyundan gelenlerin memleketi olduğunu söyler: "Burası Prester John'un soyundan gelen, Hıristiyan bir rahip olup 'Prester John' unvanını taşıyan bir kral tarafından yönetilir. Adı George'dur. Ülkeyi Büyük Han'ın vassalı olarak yönetir ama ülkesi, Prester John'un ülkesinin tamamından değil, büyükçe bir kısmından oluşur. Büyük Hanların, kızlarından ya da kadın akrabalarının birini her zaman Prester John'un soyundan gelen yönetici prenslere verdiklerini söyleyebilirim." Polo'ya göre Tenduc her tür muhteşem yaratıkla doludur, Eski Ahit'te adı geçen Yecüc ve Mecüc bile burada bulunabilirdi. Hayalgücüne dayalı bu aşırılıklarına rağmen Marco Polo'nun *Seyahatler*i Avrupa'ya esin kaynağı olmuş, Asya krallıklarıyla ticaret yapmanın, dünyanın keşfedilmesinin tasavvur edilmesini sağlamıştır. Macellan'ın yolculuğuna katılan denizcilerin birçoğu bu kitabı biliyordu ve en azından biri bir nüshasını yanında getirmişti.

John Mandeville dönemin diğer büyük seyyahı ve hikâye anlatıcısıydı. Hoş, ama göz boyayan, kendinden emin bir tonla antik yazarların anlatılarını, kişisel deneyimi olduğunu iddia ettiği şeylerle hünerle harmanlamıştı. Mandeville aslında bir seyyahtan ziyade bir derlemeciydi ve malzemesinin büyük bölümünü, doğrudan bir ortaçağ ansiklopedisi olan *Speculum Mundi*'den almıştı; bu eser başka otoritelerin yanı sıra

Plinius ve Marco Polo'dan da alıntılar içeriyordu. Mandeville son bir dokunuşla, Prester John'un mektubundan uzun pasajları anlatısına yedirmiş, bu satırları kendi eseri gibi sonraki kuşaklara bırakmıştı.

Mandeville Kutsal Topraklar'a yaptığı hac ziyaretleriyle ilgili insanın ağzını açık bırakan hikâyeler anlatıyordu, ihtimal dışıydı bu ziyaretler. Mandeville muhtemelen bir soylunun gayet donanımlı kütüphanesinden öteye gitmemişti. Ama sarı ve yeşil insanlarla dolu Hindistan'dan geçtiğini, yerini anlaşılabilir bir biçimde belirtmese de Prester John'un krallığını gördüğünü, hatta Cennet'in sınırlarına ulaştığını, ama kendisini layık görmediği için içeri girmediğini söylüyordu. Seyahatleri sırasında Gençlik Pınarı'nı bulduğunu, hayat veren sularından üç kez içtiğini ileri sürüyordu doğal olarak: "O zamandan beri kendimi daha iyi, daha bütün hissediyorum."

Egzotik Doğu'ya ilişkin bir anlatı, baharat bahsi açılmazsa eksik kalırdı, bu konu açıldığında Mandeville kuşku duymayan okurların betimlemelerini ciddiye almalarını sağlayacak kadar hakikate yaklaşıyordu. Combar dediği, Baharat Adaları'na ya da gerçekte var olan başka bir yere belki dayanan belki dayanmayan bir Yokdiyar'da olduğunu söylediği bir biber "ormanı" hakkında son derece bilgili görünüyordu.* "Şunu bilmelisiniz ki biber ormandaki ağaçların yanında bulunan yaban sarmaşıkları gibi yetişir, böylece ağaçlardan destek alabilir. Meyveleri üzüm salkımları gibi büyük salkımlar halinde dallardan sallanır, bu salkımlar o kadar büyüktür ki başka ağaçların desteği olmasa sarmaşıklar meyveleri taşıyamaz. Meyve olgunlaştığında sarmaşık meyveleri gibi tümüyle yeşildir. Meyveleri toplayıp güneşte kuruturlar, sonra kararıp buruşuncaya dek kurutucu bir zeminde bekletirler." Avrupalı tüccarlar ve hükümetleri bu efsanevi baharatı bulmaya teşvik edecek kadar inandırıcı bir anlatıydı bu.

Macellan'la birlikte denize açılan denizciler, Mandeville'in tedbirsiz gemilere hasar verebilecek güçlü mıknatıslı kayalarla ilgili asap bozucu betimlemelerini, "*adamant* denilen, demiri çeken büyük deniz

* Yokdiyar ve Yok-Yokdiyar (İng. Neverland ve Never-Neverland), İngiliz yazar James M. Barrie'nin yarattığı ünlü çocuk romanı kahramanı Peter Pan'ın yaşadığı düşler ülkesi. Yok diye bir şeyin olmadığı Yokdiyar'daki çocuklar, kendi zihinlerinde yaşattıkları, sadece kendi istedikleri kişilerin ve nesnelerin bulunduğu bir ülkede yaşarlar. Hepsi aynı ülkede yaşasalar da istekleri farklı olduğu için her birinin ülkesi diğerinden farklıdır-ed.n.

kayaları"na ilişkin uyarısını özellikle dikkate alıyorlardı. Bundan ötürü "Bahsi geçen kaya nedeniyle demir çivili hiçbir gemi buradan geçmemelidir, çünkü kaya çivileri kendine çeker, bu nedenle gemiler buradan geçmeye cüret etmeseler iyi olur." Geçerlerse mıknatıslı kaya gemi teknelerinin çivilerini omurgadan çıkaracak, gemiler su almaya, hatta batmaya başlayacaktı.

Mandeville'in gerçekmiş gibi yutturmaya çalıştığı diğer uçuk hikâyeler arasında konuşan kuşlar (belki de papağanları düşünüyordu); şafak vakti filizlenip gün ortasında meyve veren, sonra da günbatımında ölüp giden ağaçlar; on sekiz metre boyunda yamyamlar; ölüp gitmiş bebeklerinin yeniden doğmasına sevinen kadınlar da vardı. Mandeville Amazonlar efsanesini tozlu rafından indirmişti, ama anlatısını antik dönemdeki anlatılardan daha açık bir dille kaleme almıştı. "Bu kadınlar soylu ve bilge savaşçılardır," diyordu: "Bu nedenle komşu diyarların kralları savaşlarında yardım etsinler diye onları kiralar. Bu Amazonlar ülkesi oraya ulaşan iki yolun bağlandığı iki nokta dışında suyla çevrili bir adadır. Suyun ötesinde Amazonların bedensel hazlar yaşamak istediklerinde gittikleri sevgilileri yaşar."

Kısacası *Mandeville'in Seyahatleri* bir harikalar kitabıydı. Bütün olağanüstülüklerine rağmen bu anlatı doğru kabul edilmişti. Yaygın bir biçimde kısa hikâyeler haline getirilmiş, apaçık hataları, yıllar içinde kâtipler ve kopyacıların orijinal metni kopyalarken yaptıkları hatalara ya da sahteciliklere bağlanmıştı. Mandeville'in klasik dönem yazarlarından yaptığı birçok alıntı intihal olarak görülmemiş, bilakis akademik bir otorite olarak kabul edilmesine katkıda bulunmuştu.

Mandeville insanların dünyanın çevresini dolaşmasının mümkün olduğunu savunuyor, ama uyarıyordu: "Tanrı'nın olağanüstü lütfu olmasa insanın yanlış yöne sapabileceği o kadar çok yol ve ülke var ki." Birinin bu işi başardığını ileri sürüyordu: "Hindistan'ı, onun ötesinde uzanan çok sayıda adayı aştı, beş binden fazla ada vardı, karadan ve denizden o kadar çok yol alıp dünyayı dolaştı ki sonunda kendisini kendi dilinin konuşulduğunu işittiği bir adada buldu," diye yazmıştı. "Çok büyük bir hayrete kapıldı, çünkü böyle bir şeyin nasıl mümkün olduğunu anlamamıştı. Ama sanırım karadan ve denizden çok yol alıp dünyanın etrafını dolaşmış, sonunda kendi ülkesinin sınırlarına ulaşmıştı, biraz daha gitse kendi memleketine varacaktı. Ama bu hayret

verici olaydan sonra daha ileri gidecek vasıta bulamadı, bu yüzden de geldiği yolu gerisin geri döndü, uzun bir yolculuk yaptı yani!"

Dünyanın doğası hakkında Avrupa'nın dört bir yanında dolaşan anlatılar o kadar ürkütücü ve hayal ürünüydü ki sonradan sevilen bir yazar olan Fransız rahip ve doktor François Rabelais bunları 1532'den itibaren bir kitap dizisi olarak yayımlanan güldürücü destanı *Gargantua* ve *Pantagruel*'de büyük bir şevkle hicvetmişti. Rabelais antik dönemin saygın isimlerinin güvenilmez anlatılarını, egzotik diyarlar ve buralarda bulunan tuhaf yaratıklar hakkında yazdığı farsla alaya alıyordu. Bu hicivde, dünya hakkındaki bilgisiyle otorite kabul edilenlerden biri de Kulaktan Dolma adlı, her biri yedi parçalı yedi dili olan, bir okulda eğitim veren yaşlı, kör bir kamburdu. Rabelais'nin satırlarında bu kişilik bir kozmolog ile maiyetindeki dalkavuklar ordusunun hınzır bir parodisine dönüşmüştü: "Etrafında, onu pürdikkat dinleyen sayılamayacak kadar çok adam ve kadın gördüm, bu grupta çok önemli kişilermiş gibi görünen birkaç kişi fark ettim, bunlardan birinin elinde bir dünya haritası vardı, haritayı özlü bir dille diğerlerine açıklıyordu. Böylece şıppınşak kâtip ve âlim oluveriyorlardı, yüzde birini bile bilmeye bir insan ömrünün yetmeyeceği derya misali birçok konuda (iyi bir hafızaları olduğundan) seçtikleri dilde konuşuyorlardı. Piramitler, Nil, Babil, Trogloditler, Himantopotlar, Blemmyae, Pigmeler, Yamyamlar, Hyperborean Dağları, Aegipanlar ve bütün şeytanlar; hepsini de Kulaktan Dolma'dan işitmişlerdi." Rabelais'nin vurgulamak istediği ciddi bir nokta vardı, okurlarını klasik Yunan'da insanın kendi gözüyle görmesi anlamına gelen (ve otopsi sözcüğünün kökeni olan) *autopsis* kavramına yöneltiyordu. *Autopsis* kavramı birinci elden bildirmenin önemini vurguluyordu, iyilikte onun ardından gelen şey, birinci elden bilgiye sahip bir görgü tanığından güvenilir bir değerlendirme almaktı.

Keşifler Çağı'nda devrimci bir kavramdı bu: İnsanın gidip kendi gözleriyle görmesi; dünyayı, onun nasıl olması gerektiğini anlatan mitler ve kutsal metinler olarak değil, olduğu haliyle incelemesi. Macellan'ın yapmayı önerdiği şey de buydu işte, Baharat Adaları'na bir yol olup olmadığını gidip kendi gözleriyle görecek, varsa adalara uzanan boğazı bulacak, sonra da bulguları hakkında Carlos'a rapor verecekti. Başka bir deyişle Macellan antik ve ortaçağ dünyalarını modern dünyadan

ayıran bıçak sırtının üstündeydi. Çıktığı deniz yolculuğu tam anlamıyla pratik ve ampirik bir keşif yaklaşımı sergileyecekti. Gidip kendi gözleriyle görecekti: Küresel çapta ilk *autopsis*'i gerçekleştirecekti. Sırf bu heves bile bu yolculuğu cüretkâr ve önemli bir girişim yapmaya yeterdi. Macellan ile armadasının binlerce yıldır birikip duran örümcek ağlarını temizlemesinin vakti gelmişti. Kulaktan Dolma'nın hükümranlığı son bulmaya yüz tutmuştu.

Havaların iyi olması Maluku Armadası'nın işine yaramış, kuvvetli rüzgârlar zift karası gemileri Batı Sahra sahili açıklarındaki Kanarya Adaları'nın güneybatısına taşımıştı. "Güneybatı rüzgârına göre çizdiğimiz rotada ilerleyerek aynı yılın yirmi eylül salı günü Sanlucar'dan ayrıldık," diye yazıyordu Pigafetta: "Aynı ayın yirmi altısında Büyük Kanarya'nın Tenerife Adası'na vardık... Erzak ve ihtiyaç duyduğumuz başka şeyleri yüklemek için üç buçuk gün burada kaldık."

Bu yedi volkanik ada (Büyük Kanarya, Fuerteventura, Lanzarote, Tenerife, La Palma, Gomera ve Hierro) yüzyıllar boyunca, İber Yarımadası'na gidip gelen gemilerin uğrak noktası olmuştu. Plinius bu adaları biliyordu, klasik dönem tarihçilerinin de Talihli Adalar diye andığı bu adalar Kanarya Adaları olabilir. Daha sonraları kuvvetli, elverişli rüzgârların taşıdığı önce Arap, sonra Avrupalı denizciler erzaklarını yenilemek, adalıların dinini değiştirmek ya da onları esir almak için sık sık Kanaryalar'a uğrar oldu; adalar 1341'den itibaren haritalarda görünmeye başladı. Macellan'ın geldiği tarihte, eylül sonunda, Kanaryalar Atlantik sularında ışıldıyordu.

Pigafetta burada bulunduğu tarihte, Kanarya Adaları hakkında antik dönemden kalma bir hikâyeyi doğrulama fırsatı bulmuştu: "Şunu bilin ki bahsi geçen Büyük Kanarya'ya ait diğer adalar arasında bir ada vardır ki burada bir kaynaktan ya da bir nehirden gelen bir damla bile su yoktur, sadece günde bir kez, öğle vaktinde göklerden bir bulut inip bahsi geçen adadaki büyük bir ağacı çevreler, sonra ağacın bütün yaprakları yere düşer ve yapraklardan sular süzülür; o kadar çok su akar ki canlı bir fıskiye gibi görünür. Bu sudan, bahsi geçen yerin sakinleriyle hem evcil hem yabani hayvanlar yararlanır." Pigafetta bu gözlemiyle birinci elden deneyimlerini ilk kez antik dönem yazarlarının, bu örnekte Plinius'un iddiaları karşısında sınamış oluyordu; Plinius Ka-

narya Adaları'nda hiçbir kaynağı olmayan sihirli bir çeşme bulunduğunu yazmıştı. Oysa Pigafetta'ya göre adadaki suyun doğal bir kaynağı vardı: Bir yağmur bulutu. Pek devrimci bir kavrayış değildi ama bu yorum Pigafetta'yı, kulaktan dolma bilgilere ya da kulaktan dolma şeylerin olgularla maharetli bir biçimde harmanlanmasına dayanan Plinius ve Marco Polo gibi bilgelerden ayırıyordu. Pigafetta, Marco Polo'yu taklit etmeyi düşünmüş olsa bile, artık bu fikirden vazgeçmişti. Dünya hakkında zamanın yıprattığı efsaneleri süslemek yerine, olguları kendi gözleriyle gördüğü biçimde sunacaktı. Efsaneleri gerçekte gördükleri ve yaşadıklarıyla sınayacaktı. Pigafetta tümüyle olgusal bu yaklaşımıyla antik döneme uzanan bir gelenekten ayrılmış oluyordu.

Kanarya Adaları'nda geçirdikleri o kısa süre zarfında Macellan filonun son erzak temin işleriyle meşgul oldu. Çok hızlı çalıştı, hatta daha sonra dehşetle fark edeceği üzere fazla hızlı. Kanarya Adaları'nın üçkâğıtçılıkta deneyimli tüccarları ve gemi levazımatçıları gemiye yükledikleri malların faturalarında sahtecilik yaparak Macellan'ı dolandırdılar. Gemiye sattıkları malların miktarını çok şişirmişlerdi, sattıkları şeyler de kötü kaliteydi. Bu tarz üçkâğıtçılık yaygındı, hayatları Kanarya Adaları'ndan aldıkları yiyeceklere bağlı olan keşif seferleri için çok tehlikeliydi. Macellan normalde, gemilerin hazırlanması konusunda çok titiz olsa da bu kez tedarikçilerine fazla güvenmişti.

Tenerife limanlarından birinde geçirdikleri üç hummalı günün ardından Pigafetta şöyle yazmıştı: "Ondan sonra ayrıldık ve Monterose adlı bir limana geldik, gemiler için çok gerekli bir şey olan zift yüklemek için iki gün burada kaldık." Burada bulundukları sırada Macellan huzursuz edici haberler almıştı: Portekiz kralı onu tutuklamak için bir değil, iki karavela filosu göndermişti; ciddi bir hamleydi bu, ama görülmemiş bir şey değildi. Bir kuşak önce Kral Manuel'in babası da Kolomb'un önünü kesmek için gemiler göndermişti. Macellan kayınpederi Diogo Barbosa'dan da gizli bir haber almıştı. Barbosa Maluku Armadası'ndaki Kastilyalı kaptanların ilk fırsatta kazan kaldırmayı planladıkları uyarısında bulunuyordu. Hedeflerine ulaşmak için Macellan'ı öldürebilirlerdi de. Barbosa "Gözün açık olsun," diyordu. Liderlerinin adı Macellan'ı hiç şaşırtmamıştı: Juan de Cartagena, hani şu Piskopos Fonseca'yla kanbağı olan Kastilyalı.

Macellan, Barbosa'ya gönderdiği cevapta, filonun komutasını ne olursa olsun kabul ettiğini ama filonun ve İspanya'nın yararı için kaptanlarıyla yakın bir ilişki içinde çalışacağına söz verdiğini ısrarla belirtti. Barbosa bu uzlaşmacı sözleri Ticaret Odası'na iletti, Macellan en azından kısa vadede zarif sözleriyle Oda'dakilerin takdirini kazandı. Bu diplomasi gösterisine rağmen, Macellan'ın filosunun ve kendi hayatının güvenliğiyle ilgili kaygıları, peşine düşmüş Portekiz gemilerini düşündüğünde, olsa olsa artmıştır. Macellan, isyancı kaptanlarının eline telaşlanmalarına neden olacak başka gerekçeler vermek istemediğinden bu uyarıların ikisini de kendisine sakladı.

Macellan bu koşullar altında yapılacak en iyi şeyin, Kanarya Adaları'ndan derhal ayrılmak olduğuna karar verdi. Portekiz karavelaları Macellan'a yetişirlerse onu zincire vurup Portekiz mahkemelerine teslim ederlerdi, o da mahkemede ihanetten hüküm giyer, işkence görür, muhtemelen de idam edilirdi. Hayatını kaybetmekten, filosunu tehlikeye atmaktan korkan Macellan erzak bakımından iyi durumda olmasalar da 3 Ekim'de demir alma ve gece yarısı yelken açma emri verdi.

Pigafetta "Güneye doğru yelken açtık," diye yazıyordu. "Kendimizi Okyanus Denizi'ne bırakıp Cape Verde'yi geçtik, uzun bir süre boyunca sekiz derece boylamında Sierra Leone adlı bir dağın bulunduğu Gine ya da Etiyopya sahili boyunca yol aldık."

Macellan filonun gece gündüz yol almasını emretmişti, kendi gemileri ile Portekiz karavelalarının arasını açmaya, beklenmedik bir yol izleyerek yakayı sıyırmaya çalışıyordu. Filoyu batıya, Atlantik'in öte yakasına çevirmek yerine Afrika sahili boyunca güneybatıya yöneltmişti. Bayrak gemisinin hemen ardından gelen *San Antonio*'nun güvertesindeki Cartagena, Macellan'ın emirlerine derhal karşı çıktı. Macellan neden bu olağandışı rotayı izliyordu?

Takip et ve soru sorma, diye buyurdu Genel Kaptan.

Cartagena itiraz etmeyi sürdürüp Macellan'ın kaptanlarına ve dümencilerine danışmış olması gerektiğini vurguladı ısrarla. Bu tehlikeli yolu izleyerek hepsini öldürmeye mi çalışıyordu yoksa? Macellan açıklamaya çalışmadı, sadece diğer kaptanlara takip etmelerini söyledi. Onlar da takip ettiler. Her an patlamasını beklediği isyan gerçekleşmemişti, en azından şimdilik gemilerde asayiş berkemaldi.

Maluku Armadası sonraki on beş gün boyunca rüzgârın önünde koştu, elverişli koşullar huzursuz kaptanları yatıştırmış, Macellan'a Portekizli takipçilerinin elinden kurtulmak üzere en iyi rotayı belirlemesi için zaman kazandırmıştı. Armada Portekiz karavelalarının izine rastlamamış olsa da batıya yönelmek yerine Afrika sahillerini izlemeye devam etti. Ama daha güneye indikçe hava bozdu, rüzgârlar günbegün karıştı ve ters yönlerden esmeye başladı. Güvenilir bir deniz haritaları yoktu, kayaları ya da onları bekleyen başka tehlikeleri gösteren işaretler yoktu, bu kötü havanın ne zaman düzeleceğine dair bir fikirleri de yoktu. Yemek pişirdikleri ateşler sönmüştü, adamlar uykusuzdu, dalgalardan darbeler alan gemilerde hayat son derece tehlikeliydi. Ayakları kaymayagörsün, denizcilerin hiçbir kurtarma ümidi olmaksızın denizin dibini boylaması an meselesiydi.

Değişen rüzgârlar gemileri yanlamasına, dalgalar arasındaki çukurlara itiyordu. Gemiler yalpa vurunca seren direklerinin uçları kabarmış sulara batıyordu, olası bir deniz kazasının başlangıcıydı bu. Kaptanlar birkaç kez suyun altına çekilmemek için adamlarına seren direklerinin kesilmesini emretme noktasına yaklaşmıştı; çaresizlik içinde alınan, hava açmaya başladığında filonun elini kolunu bağlayacak bir önlemdi bu. Bunun yerine yelkenlerinin neredeyse hepsini toplamış, çırılçıplak yelken direklerini pervasız rüzgârlara açmışlardı. "Böylece altmış gün boyunca yağmur altında ekvator çizgisine doğru yol aldık," diye yazıyordu Pigafetta. "Eski insanların ve buraya daha önceden birkaç kez yelken açmış insanların görüşlerine bakılırsa çok tuhaf ve olağandışı bir şeydi bu." "Üstümüze gelen ani ve şiddetli rüzgârlar ve akıntılarla hırpalandık" diyordu Pigafetta: "O kadar ki ilerleyemedik. Gemilerimiz hasar görmesin ya da fazla yatmasın diye (şiddetli rüzgârlar birleştiğinde sıklıkla olduğu gibi) yelkenleri indirdik. Bu halde denizde bir o yöne bir bu yöne yol aldık." Bu çetin günlerde köpekbalıkları durmadan gemilerin etrafında dolanıp mürettebatı korkutmuştu. "Korkunç dişleri var," diyordu Pigafetta; bu manzara karşısında ödünün koptuğu açıktı: "Denizde buldukları adamları ölü ya da diri yiyorlar. Bu balık demir bir kancayla yakalanıyor, bizden de yakalayanlar oldu. Ama büyükleri lezzetli değil. Küçükleri bile pek iyi değil."

Haftalarca hayatlarını tehdit eden dinmek bilmez fırtınalardan sonra Macellan'ın gemisi *Trinidad*'ın seren direğinin tepesinde tıslayan, birkaç parlak küre belirdi. Aziz Elmo'nun ateşi!

Plinius ya da Sir John Mandeville'in bahsettikleri hayal ürünü, doğa üstü bir manzarayla aşık atacak cinsten bir doğa fenomeniydi bu. Aziz Elmo'nun ateşi bir geminin yelken direğinden inerken bir alev nehri gibi görünen büyük bir elektrik boşalmasıdır, birinin başının üzerinde bile belirebilir, ürkütücü bir karıncalanma hissine neden olur. Uğursuz işaretlere karşı her zaman tetikte olan batıl inançlı gemiciler bu olguyu denizcilerin koruyucu azizi sayılan, Aziz Elmo adını almış Dominiken rahip Aziz Peter Gonzalez'le ilişkilendirir: Bu "ateş" onun korumasının bir işareti olarak görülür.

Aziz Elmo'nun ateşi, fırtınadan sersemlemiş, korku içindeki mürettebata şöyle görünmüştü: "Anayelken direğinin tepesinde yanmış bir meşale gibiydi, iki buçuk saat kadar orada kaldı ve bizi rahatlattı. Çünkü gözyaşları içinde ölüm saatimizi bekliyorduk. Bu kutsal ışık bizi bırakmaya yüz tutmuşken o kadar parladı ki on beş dakika boyunca [Tanrı'dan-e.] merhamet dileyen insanlar kadar kör kaldık. Hiç kuşku yok ki o fırtınadan kimse sağ çıkamazdı." Bu görü ortadan kaybolduktan sonra, bazı tayfalar doğaüstü güçlerin Genel Kaptan'ı olağanüstü bir kadere layık gördüğüne inanmıştı. Ama denizdeki tehlikeleri atlatmaları kısa süreli olacak, Macellan'ın onları kurtarma becerisine duydukları inanç çok geçmeden bir kez daha sınanacaktı.

Macellan'ın resmi vakanüvisi Antonio Pigafetta şimdilik ender bulunan bir rahatlığın tadını çıkarıyor, denizin gizemleri üzerine kafa yoruyordu. Gemileri tehdit eden yüzleri alevli canavarlar yoktu, onun yerine sudan uçan balıklar fırlıyordu, hem öyle bir-iki tane de değil, "o kadar fazlalardı ki birlikte denizde bir ada gibi görünüyorlardı." Yarı gerçek yarı yanılsama bu muhteşem görüntü, Pigafetta'yı kendinden geçirdi. Altlarındaki denizde, üstlerindeki gökte olduğu gibi insan aklının kavrayamayacağı harikalar ve belalar vardı. Antik dönem ve ortaçağın spekülatif tarihçilerinin tanımladığı dünya değildi bu; daha tuhaf, daha zengin, hatta daha tehlikeli bir dünyaydı.

4. Bölüm

"Kanunsuzlar Kilisesi"

Bekledikçe bezdik. Her gırtlak
Kavruk, donuk her göz.
Usandık artık! Usandık artık!
Nasıl da donuk usanmış her göz!
Batıya çevirince ilişti gözüme
Bir şey süzülüyordu gökte.*

Altmış gün süren korkunç fırtınalar Maluku Armadası'ndaki gemileri onarıma muhtaç hale getirmiş, değerli gıdaların önemli bir bölümüne hasar vermişti. Macellan tayınların azaltılmasını gerekli gördü. Herkese günde sadece dört pint [yaklaşık iki litre-e.] içme suyu, bunun yarısı kadar da şarap verilecekti. Denizcilerin beslenmesinin demirbaşı olan peksimet de günlük tayında sekiz yüz grama indirilmişti. Macellan diğer kararları gibi, yiyecek ve gıda miktarını neden azalttığını da açıklamamıştı, herhalde başka hiçbir karar kaptanların ve mürettebatın canını bu kadar sıkamazdı.

Kuvvetli rüzgârlar diner dinmez, dalgalarda dövülmüş kara gemiler ekvatorun sakin sularına sürüklendi. Artan sıcakta yelkenler hafifçe orsa ederken, gemiler çaresizce suyun üstünde ilerliyordu. İsyancı İspanyol kaptanlar zamanı kendi lehlerine değerlendirip Genel Kaptan'a kurdukları kumpası sürdürdüler. Bu kez açık şiddetten kaçındılar, onun yerine kendilerinden alçak konumda olduğunu düşündükleri adamın mevkisini takmaz tavırlar sergilemeye başladılar.

Macellan, Carlos'tan aldığı emirlerin ona filo üzerinde tam yetki verdiğini hatırlatarak kaçınılmaz olarak onların isyanlarına zemin hazırlamıştı. Macellan'ın emirlerine göre gemilerin kaptanları her günbatımın-

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 19.

da *Trinidad*'a yaklaşıp ona saygılarını sunacak ve emirlerini alacaklardı. Cartagena önceden yapmaya çalıştığı gibi, Macellan'a karşı çıkmayı seçti. *San Antonio* bayrak gemisine yaklaştığında, Cartagena yerine levazım subayı konuştu ve daha da beteri Macellan'a doğru unvanıyla hitap etmedi. Cartagena'nın "*Dios vos salve, senor capitan-general, y maestro y buena campana,*" (Genel Kaptan Hazretleri, efendi ve iyi dost, Tanrı sizi korusun) demesi gerekiyordu. Macellan'a "Genel Kaptan" değil "Kaptan" diye hitap etti.

Macellan Cartagena'ya uygun hitap biçimini kesin bir dille hatırlattı, ama Kastilyalı kaptan bunu Macellan'a bir kez daha hakaret etme fırsatı olarak değerlendirdi. Madem Macellan *San Antonio*'nun levazım subayının selamını kabul etmiyordu o zaman Cartagena da bir dahaki sefere o selamı bir miçoya verdirirdi. Cartagena bu karşılaşmayı izleyen birkaç gün içinde bütün selamlama biçimlerini rafa kaldırdı. Macellan'ın Cartagena'nın bu isyancı tavrına etkili bir karşılık bulması gerekiyordu, aksi takdirde filonun tamamı üzerindeki denetimini riske atmış olacaktı.

Bu gerilimli günlerde *Victoria*'da yeni bir kriz patlak verdi. Macellan *Victoria*'nın süvarisi Sicilyalı Antonio Salamon'un kamarot Antonio Ginoves'le cinsel ilişki kurduğunu öğrenmişti. Olayın gerçekten yaşanıp yaşanmadığı belirsiz değildi, çünkü Salamon ve Ginoves ilişki sırasında yakalanmıştı, mesele bu konuda ne yapılacağıydı.

İspanyol kanunlarına göre eşcinsellik ölümle cezalandırılabilirdi. İspanyol makamları ve Katolik Kilisesi eşcinselliği, yaygınlığına rağmen olabilecek en sert dille kınamıştı. Filonun Genel Kaptanı olarak Macellan'ın disiplin cezası vermekten başka bir seçeneği yoktu pek, ama kendisini bir yanda İspanyol hukukunun zalimliği, bir yanda denizdeki eşcinsellik realitesi arasında imkânsız bir çıkmazda bulmuştu. Pratikte uzun süre boyunca gemilerde kapalı kalan denizciler arasında eşcinsellik kaçınılmazdı. Kaptanların bu davranış nedeniyle denizcileri cezalandırdığı pek az örnek vardı, cezalandırmak yerine görmezden gelmeyi tercih ediyorlardı. Macellan daha sert bir hareket tarzı benimsedi. Salamon'u, kendisinin hem yargıç hem jüri olduğu askeri bir mahkemeye çıkardı. Duruşmaya hızla nokta kondu ve Salamon telle boğularak idama mahkûm edildi. Ceza birkaç hafta sonra, 20 Aralık'ta infaz edilecekti.

Macellan duruşma sonrasında filonun diğer kaptanlarıyla kamarasında gerilimli bir toplantı yaptı; *San Antonio*'dan Cartagena, *Concepcion*'dan Quesada, *Victoria*'dan Mendoza ve *Santiago*'dan Serrano oradaydı. Macellan, Serrano dışında bütün kaptanların kazan kaldırmaya kararlı olduklarını anlamıştı. Cartagena Afrika sahilleri boyunca olağandışı ve tehlikeli bir yol izledikleri gerekçesiyle derhal Macellan'a yüklenmeye başladı. Macellan önce onları fırtınaların içine sürüklemişti, şimdi de ekvatorun sakin sularına mahkûm etmişti. Bu tuhaflığın tek bir açıklaması olabilir diyordu, o da Macellan'ın filoyu yoldan çıkarmaya niyetli olmasıydı, Genel Kaptan Carlos'a sadık olduğunu ne kadar ileri sürse de aslında Portekiz kralına sadıktı.

Macellan'ın yetkisini hararetle gasp etme çabasındaki Cartagena, görüntüye aldanmıştı. Aslında Genel Kaptan kendisini takip eden Portekiz karavelalarından kaçmak için bu tehlikeli, alışılmadık yolu seçmişti, İspanya'nın düşmanlarını hayal kırıklığına uğratmak için elinden geleni yapıyordu.

Cartagena'nın içerlediği, içindeki isyan ateşini besleyen başka bir mesele daha vardı. Onun kanısına göre Carlos onu Macellan'la birlikte filonun eş amirali olarak atamıştı. Oysa Cartagena genel müfettiş unvanına sahip olsa da, *persona conjunta* olarak atanmış olsa da Kral Carlos'un, güç paylaşımını öngören böyle bir düzenlemeye niyeti yoktu. Cartagena denizcilikte neredeyse hiç deneyimli değildi, İspanya'nın giriştiği en iddialı okyanus seferine amiral olarak atanmasını sağlayacak hiçbir vasfı yoktu; filonun İspanyol kimliğinin bir sembolü olarak oradaydı yalnızca. Başpiskopos Fonseca'yla ilişkisi dışında başlıca vasfı Kastilyalı olmasıydı. Ayrıcalıklı Cartagena buna dayanarak iktidarı Macellan'la eşit olarak paylaşması gerektiğine inanıyordu. Cartagena hakikati, yani Macellan'ın filoyu harap etmek yerine kurtarmak için Portekizlilerden kaçtığını bilseydi, bu aydınlanma Kastilyalının paranoyak mantığını alt edebilirdi, ama dizgin tanımayan şovenizmini yatıştırmaz, yetkili olmaya hakkı olduğu kanısını değiştirmezdi.

Kralına sadık bir Kastilyalı olan Cartagena, artık Macellan'dan emir almayacağını açıkladı.

Cartagena'nın meydan okumasına tam anlamıyla hazırlıklı olan Genel Kaptan bir işaret çakınca *Trinidad*'ın *alguacil*'i, yani inzibat amiri Gonzalo Gomez de Espinosa kamaraya daldı. Onun hemen arkasında

Genel Kaptan'a sadık iki kişi, Duarte Barbosa ile Macellan'ın gayrimeşru oğlu Cristovao Rebelo vardı, hepsi de kılıçlarını çekmişti. Macellan bir adımda Cartagena'nın yakasına yapışıp onu bir sandalyeye oturttu. "İsyancı!" diye bağırdı, "Bu isyandır! Kral adına benim mahkûmumsun."

Bunun üzerine Cartagena, diğer isyancı kaptanlar Quesada ve Mendoza'ya Macellan'ı hançerlemelerini haykırdı. Konuşma biçiminden üçünün, Genel Kaptan'ı alaşağı etmeyi tasarladığı açıktı, ama o önemli an gelip çattığında kararlılıklarından eser kalmamıştı.

İnisiyatifi alan Espinosa, inzibat amiri olarak görevi gereği Cartagena'yı alıp kaptanın kamarasından ana güverteye götürdü, Cartagena burada küçük suçlar işlemiş tayfaların bağlandığı direklere bağlandı. Kastilyalı bir subayın böyle alçaltılmasına tanık olmanın küçük düşürücülüğü Quesada ve Mendoza'nın taşıyamayacağı kadar ağırdı. Macellan'dan Cartagena'yı serbest bırakmasını, bunu yapamıyorsa onu kendi gözetimlerine vermesini istirham ettiler. Genel Kaptan'a, Cartagena'yı dikkate almamakla ona sadakatlerini gösterdiklerini hatırlattılar. Macellan'ı, onlardan korkmasına gerek olmadığına ikna ettiler, Genel Kaptan Cartagena'yı serbest bırakmayı kabul etti, ama Mendoza onu *Victoria*'da hapis tutacaktı. Cartagena derhal komuta görevinden alındı.

Macellan isteseydi, bir askeri mahkeme kurup Cartagena'yı ölüm cezasına çarptırabilirdi. Genel Kaptan olarak bu onun yetkisi dahilindeydi çünkü Cartagena, Macellan'ı öldürmek üzere kumpas kurmuştu. Hiçbir suç bunun kadar ciddi olamazdı. Ama Macellan, Cartagena'nın ayrıcalıklı konumunun gayet farkındaydı, ona ağır bir ceza vermenin ya da idam cezasına mahkûm etmenin ortamı alevlendireceğinden kaygılanıyordu, bu nedenle bir kereliğine tedbirli olmayı tercih edip yanıldı. Onu disipline edici bir ceza verilmemesi, çabucak parlayan Kastilyalının geride sadece ikisinden biri kalıncaya dek Macellan'a meydan okumayı sürdüreceği anlamına geliyordu.

Bu kısa isyanın son bulmasıyla birlikte Macellan bayrak gemisindeki borazanların çalınmasını, diğer gemilere haber verilmesini emretti, ondan sonra da *San Antonio*'ya bundan böyle Antonio de Coca'nın komuta edeceğini açıkladı.

Komuta yetkileri elinden alınmış olan, başarısız isyan deneyiminden hiçbir şey öğrenmeyen Cartagena kendisinin yerine deneyimsiz birinin

getirilmesine çok içerledi. O andan itibaren keşif seferine nasıl bir zarar verecek olursa olsun Macellan'dan intikam alma arzusuyla yanıp tutuştu, Fonseca'nın oğlu olarak büyük sorunlar çıkarabilecek güce sahipti. Yolculuğun ilk etabında Macellan'ın karşı karşıya kaldığı tehlikeler arasında en büyüğü Cartagena'ının ihanetiydi.

Cartagena'nın en azından geçici olarak görevden alınmasıyla birlikte Macellan dikkatini uzun zamandır ertelediği, Atlantik'i aşma işine yöneltti. Ekim sonu ve kasımda üç hafta boyunca filo güneye doğru yol alıp elverişli rüzgârlar esmesini bekledi. Sonunda yelkenler dolmaya başladı, Macellan da gemilere Rio de Janeiro'ya doğru güneybatıya yönelen bir rotaya girmelerini emretti. *Concepcion*'un dümencisi Joao Lopes Carvalho'nun birkaç yıl önceki bir keşif seferi sırasında Rio'yu ziyaret ettiğini öğrenen Macellan onu *Trinidad*'a dümenci aldı. Genel Kaptan'ın yanında Carvalho'nun uzmanlığını destekleyecek, kusursuz olmasa da güvenilir bir Brezilya sahil şeridi haritası vardı: *Livro da Marinharia*, Deniz Kitabı. Francisco Albo da Maluku Armadası'nın ardından oralara gideceklerin kullanması amacıyla hemen hemen aynı tarihlerde bir seyir defteri tutmaya başladı.

Bu uzman dümencilerin hiçbiri de Güney Ekvator Akıntısı'nı bilmiyordu, bu akıntı filoyu hedeflediği yönün batısına taşıdı. Filo Rio de Janeiro yerine 29 Kasım'da Aziz Augustine Burnu'na vardı. Pigafetta filonun taze yiyecek ve su almak için mola verdiğini, sonra vakit geçirmeden yola koyulup Brezilya sahil şeridini izleyerek Rio de Janeiro'yu aramaya devam ettiğini anlatır; gemilerde denizde seyre en yatkın zihinler neden rotalarından çıktıklarını anlayamamışlardı. Alba şöyle kayıt düşmüştü: "Sabahleyin büyük bir dağın üzerindeki St. Thomas'ın ve dağın, güneybatı yönünde sahil boyunca uzanan güney eteklerinin sağında uyandık; bu sahile dört lig açıkta yirmi beş kulaçta dibi bulduk. Sığlık yok. Dağlar birbirinden ayrılmış, etraflarında bir sürü resif var." Sonunda iki hafta sonra 13 Aralık 1519'da filo, güzeller güzeli yemyeşil Saint Lucy [Guanabara-e.] Körfezi'ne girdi ve Ocak Nehri'nin, yani Rio de Janeiro'nun (River of January) ağzına yaklaştı.

Körfeze ilk giren *Trinidad* oldu. Kesmeşeker Dağı'nı geçip sessizce limana demir attı. Macellan Yeni Dünya'ya ulaşmıştı.

Daha sonra Brezilya denecek sahil şeridini, ilk kez 1499'un son günlerinde İspanyol denizci Vicente Yanez Pinzon görmüştü. Pinzon Brezilya'nın en doğusundaki sahillerde keşfe çıkmış, Amazon Nehri'nin ağzına girmişti ama İspanya, yeni keşfedilmiş bu vahşi hayatın içinde bir yerleşim kurup yaşatmayı başaramamıştı. Aylar sonra Portekizli kâşif Pedro Alvares Cabral (sınırlarının haritası pek iyi çıkarılmamış ve pek iyi anlaşılmamış) bölgenin tamamı üzerinde kralı ve ülkesi adına hak iddia edecekti. Atlantik ile İspanya'nın arasına sıkışmış minicik Portekiz için yeni keşfedilmiş bu ülke büyük bir ticari ve psikolojik vaat anlamına geliyordu, ama burası bol miktarda altın ve baharattan yoksundu. Yeni buldukları bu bölgeyi nasıl sömüreceklerini kestiremeyen Portekizliler bu uzak ülkenin yönetimine ilgisiz oldular.

Yeni keşfedilmiş bu topraklara on yıl boyunca farklı farklı isimler verildi, "Brezilya" ismi ancak 1511'de bir haritada belirdi ki bu ismin kökenleri biraz gizemliydi. Brezilya isminin Portekizcede, ışıltılı kömür anlamına gelen, Portekizlilerin çok değer verdiği koyu kırmızı ağacın rengini ifade ettiği sanılan *brasa* sözcüğünden türemiş olması mümkündür. Ortaçağdan beri Hindistan'dan Avrupa'ya ithal edilen "brezil ağacı"ndan da türemiş olabilir. Bu parlak kırmızı ağaç dolap ve keman yayı yapımı ile boyamada kullanılıyordu. Yeni keşfedilmiş Güney Amerika türü, geleneksel Hint ağacına benziyordu, ama elde etmesi daha kolay ve ucuzdu. Nereden türemiş olursa olsun "Brezilya" ismi yavaş yavaş tutmuştu. Pigafetta günlüğünde bu ülkeyi "Verzin" diye anmıştı; brezel ağacını ifade eden İtalyanca sözcükten türemişti bu isim.

Portekizliler büyük bir ücret karşılığında bu değerli brezil ağacının tekelini on yıllığına nüfuz sahibi işadamı Fernao de Noronha'ya devretmişti; brezil ağacı ticareti de Noronha'nın yönetiminde bir süre serpilip gelişti. Bu ağaçlar sahil şeridinde bol bulunuyordu; Portekizliler ağaçları kesiyor, gövdelerini ve dallarını kesip taşınabilir boyuta getiriyor ve keresteyi bir *feitoria*'da, yani fabrikada depoluyorlardı, daha sonra bir gemi gelip bu değerli yükü Lizbon'a götürüyordu. (*Concepcion*'un dümencisi Joao Lopes Carvalho bu faaliyet sayesinde ilk kez 1512'de *Bertoa* adlı ticari bir Portekiz gemisiyle Brezilya'ya gelmişti. Gemi kısa süre sonra ayrılmıştı, ama Carvalho fabrikayı yönetmek için Brezilya'da kalmış, dört yıl burada yaşamıştı.)

Portekizlilerin brezil ağacıyla ilgili faaliyetleri, üstünde hak iddia ettikleri uzak diyarlardaki doğal kaynakları sömürme planları için bir model oldu. Anlaşıldığı üzere bu girişimin en öngörülemez kısmı Atlantik'i aşan yolculuklardı ama Portekizli denizciler rotalarını etkileyen rüzgârlar ve akıntıları öğrendikçe bu yolculuklar da giderek idare edilebilir oldu. Ama pratikte, brezil ağacı ticareti tutarlılıkla idare edilemeyecek kadar yayılmıştı. Fransızlar hiçbir müdahale görmeksizin brezil ağacı kesiyorlardı. Beş gemiden oluşan Maluku Armadası'nın Brezilya'daki varlığının hiçbir meydan okumayla karşılaşmaması, Portekiz "tekeli"nin aslında ne kadar delikli ve ihlallere açık olduğunu gösteriyordu. Brezilya'nın önemine rağmen Portekizliler burada daimi bir yerleşim kurmamışlardı. Terk edilmiş küçük bir gümrük bürosu Portekiz işgalinin yegâne kanıtıydı. Macellan geldiğinde limanda bir tane bile Portekiz gemisi olmayınca o da kendisini demir atacak kadar emniyette hissetmişti.

Macellan, Brezilya'ya ilk kez gelmiş olmasına rağmen, Amerigo Vespucci'nin 1502'deki yolculuğu sonrasında bu topraklar hakkında kaleme aldığı ışıltılı, canlı betimlemelere aşinaydı. Vespucci'nin anlatımına göre, Brezilya ve harikaları, Macellan'ın dünya çevresindeki yolculuğu sırasında karşılaşması muhtemel Cennet'e en fazla yaklaşan yerlerdi. "Bu ülke çok güzel, sonsuz sayıda yeşil ağaçlarla, hem de yapraklarını hiç dökmeyen, yıl boyunca çok tatlı aromalı kokular saçan, tatları hoş, beden için sağlıklı envai çeşit meyve veren çok büyük ağaçlarla dolu," diye yazmıştı Vespucci. "Tarlalarda otlar, çiçekler, birçok tatlı ve iyi kök yetişiyor, o kadar muhteşemler ki ... dünyadaki cennete yaklaştığımı hayal ediyorum." Vespucci'nin betimlemeleri bütün cazibelerine rağmen Sir John Mandeville'in süslü ayrıntılarla bezeli kurmacalarına benzemiyordu; genelde yüzleri geriye, İnanç Çağı'na değil, ileriye, Keşifler Çağı'na dönük güvenilir anlatılardı.

Vespucci bölgedeki yerli kabilelerden bahsederken, kendi deneyimlerinden hareketle şunları yazmıştı: "Yirmi yedi gün boyunca onlarla yiyip içip onlarla uyuduğumdan hayatlarını ve göreneklerini anlamak için çok çaba sarf ettim." Macellan ile mürettebatının Rio de Janeiro'da karşılaşacağı yerlilere ilişkin rahatsız edici, hatta ürkütücü bir tablo derlemişti Vespucci: "Hiçbir kanunları ya da inançları yok, doğaya göre yaşıyorlar. Ruhun ölümsüzlüğünü kabul etmiyorlar, aralarında özel mülkiyet yok,

çünkü her şey ortak; krallık ya da bölge sınırları yok, kralları da yok! Hiç kimseye itaat etmiyorlar, herkes kendi kendisinin efendisi; adalet yok, minnet yok, onlara göre bu gereksiz, çünkü yaşama biçimlerinin bir parçası değil." Vespucci yerlilerin göreneklerine ilişkin kasvetli hikâyelerle okurlarını ürpertiyordu: "Bu adamlar dudaklarında ve yanaklarında delikler açmaya alışık, bu deliklere kemikler ve taşlar yerleştiriyorlar; bunların küçük olduklarını da sanmayın. Çoğunda en az üç delik var, bazılarının yedi, bazılarının da dokuz deliği bulunuyor; bunların içine Katalan eriği kadar büyük yeşil ve beyaz su mermeri taşları yerleştiriyorlar, gayritabii görünüyor; bunu daha acımasız görünmek için yaptıklarını söylüyorlar, son derece çirkin bir şey." Evlilik ve cinsel ilişkilerle ilgili görenekleri çok daha tiksinti vericiydi, ama Vespucci'yi büyülemişti: "Bir tek kadınla değil, istedikleri kadar kadınla, fazla tören yapmadan evleniyorlar; on karısı olan biriyle tanıştık; kadınlarını kıskanıyorlar, bu kadınlardan biri sadakatsizlik yaparsa, adam onu cezalandırıp dövüyor."

Daha da sıkıntı verici bir nokta, yerlilerin savaşları sırasında yamyamlık yapmaları ve insan kurban etmeleriydi. Vespucci "Savaşı seven insanlar bunlar, aralarında çok büyük zalimlikler oluyor," uyarısında bulunuyordu. "Savaşlarında yaşlı adamların tavsiyelerini almak dışında bir taktik izlemiyorlar, savaştıklarında zalimce savaşıyorlar; savaş meydanında galip gelen taraf kendi ölülerini gömüyor, ama düşman ölülerini kesip yiyorlar. Yakaladıkları düşmanları evlerine götürüp köle yapıyorlar, esirleri kadınsa onlarla yatıyorlar, erkekse kızlarıyla evlendiriyorlar; şeytani bir öfkeye kapıldıklarında anneyi bütün çocuklarıyla birlikte kurban ediyorlar ve bazı ayinlerle onları öldürüp yiyorlar; aynı şeyi kölelerine ve onlardan olan çocuklarına da yapıyorlar." Vespucci "Adamlardan biri bana 200'den fazla cesedin etini yediğini itiraf etti, bunun kesin olduğuna inanıyorum," diye noktalıyordu sözlerini.

Vespucci'nin gördüğü yerliler büyük ihtimalle, çok geniş Guarani kabileleri ağında yer alıyordu. Macellan'ın Brezilya'ya geldiği tarihlerde ülkede muhtemelen diyalektlerine göre gruplanmış 400.000 kadar Guarani yerlisi bulunuyordu. Guaraniler Güney Amerika'da And Dağları'na kadar uzanan çok geniş bölgelere yayılmışlardı ve her biri yaklaşık bir düzine aileyi barındıran kulübelerde komünal bir hayat sürüyorlardı; çokeşlilik bilmedikleri bir şey değildi, ama yaygın da değildi. Kısa boylu (boyu 1,50'yi aşanlar çok azdı) ve Avrupa standartlarına göre tıknazdı-

lar. Erkekler basit bir G-string giyiyor, kimi zaman da tüylerden yapılmış bir başlık takıyordu; kadınlar tümüyle giyinikti. Çömlekçilikte, ağaç oymada hünerliydiler, tercih ettikleri silahlarda becerikliydiler: Ok, yay ve tüftüf*. Dış dünyada bilindikleri Guarani isminin kökeni belli değildir, onlar kendilerini "erkekler" anlamına gelen Aba ismiyle anıyordu.

Maluku Armadası'nın Rio de Janeiro'ya gelmesi bölgede iki aydır süren kuraklığa son veren yoğun yağışlara denk gelmişti. Pigafetta "Geldiğimiz gün yağmur başladı," diyordu: "Buranın insanları gökten geldiğimizi, yağmuru bizim getirdiğimizi söylüyor." Limana gelen tuhaf gemileri gören yerlilerin kalplerinde savaşçı duygular yerine iyilik duyguları uyanmıştı, Pigafetta'nın sonradan öğrendiği üzere. "Gemilerdeki küçük tekneleri gemilerin yavruları sanmışlar, tekneler adamları göndermek için denize indirilince gemilerin onları doğurduğunu düşünmüşler."

Ne var ki Guarani yerlileri Pigafetta'yı, en az Vespucci kadar rahatsız etmişlerdi. Pigafetta yerlilerin yamyamlık yaptığına kuşku duymuyordu, hatta bu pratiğin kökenleri hakkında bir hikâye de aktarmıştı: "Yerleşik bir görenek, yaşlı bir kadının tek oğlunun düşmanları tarafından öldürülmesiyle başlamış. Birkaç gün sonra yaşlı kadının arkadaşları oğlunu öldüren gruptan birini yakalayıp kadının kaldığı yere getirmiş. Kadın adamı görüp oğlunu hatırlayınca öfkeye kapılmış, dişi bir köpek gibi onun üstüne koşup bir omzundan ısırmış. Adam kısa bir süre sonra kendi halkının yanına kaçıp omzundaki izleri göstererek onlara kendisini yemeye çalıştıklarını anlatmış." Bu olay sonu gelmez bir saldırı döngüsüne yol açmış, ardından yamyamlık başlamıştı, yani Pigafetta böyle olduğunu ileri sürüyordu: "Cesetleri bir seferde yemiyorlar, herkes bir parça kesip evine götürüyor ve tütsülüyor. Sonra her hafta düşmanlarını hatırlatsın diye, tütsülenmiş etten bir parça kesip diğer yiyecekleriyle birlikte yiyorlar."

Macellan'ın gemileri dinlenmeye çekilirken, hepsi de çıplak ve orada kalmaya gelen yabancılarla temas kurmaya hevesli bir kadınlar grubu yüzerek onları karşılamaya gelmişti. Aylardır kadınlarla beraber olma-

* İçinden zehirli veya yaralayıcı ok atmaya yarayan üflemeli boru. Tüftüf, daha çok çocukların kullandığı versiyonuna denir-ed.n.

mış denizciler dünyevi bir cennet bulduklarına inanıyorlardı. Yerli yamyamlara dair ne korkuları varsa tensel hazların alevinde eriyip gitti.

Verzin kadınlarının satılık olduğunu öğrenen denizciler ucuz Alman bıçaklarını memnuniyetle cinsel hazlarla takas etti. Denizciler ve yerli kadınlar her gece sahilde içki içip dans ediyor, ayışığında düzenlenen sefahat âlemlerinde eş değiştiriyorlardı. Ama her şeyin bir sınırı vardı: "Adamlar bir hançer ya da büyük bir bıçak karşılığında bize genç kızlarının birini ya da ikisini verdi, ama eşlerini karşılığı ne olursa olsun vermediler. Bize söylendiğine göre kadınlar kocalarını hiçbir koşulda utandırmayacak, gündüzleri kocalarına rıza göstermeyi reddebilecek, ama geceleri sadece onlara itaat edeceklerdi." Böyle bile olsa denizciler kadınlardan kolaylıkla yararlanabilmişlerdi, buna karşılık kadınlardan biri de filodan istifade etmeye kalktı.

"Bir gün güzel bir kadın bulunduğum bayrak gemisine geldi," diye yazıyordu Pigafetta: "Talihin sunabileceği ne varsa aramaktan başka bir amacı yoktu. Orada beklerken gözlerini süvarinin odasına dikti, bir parmaktan uzun bir çivi gördü. Onu gayet memnun düzgünce tutup vajinasının dudakları arasına yerleştirdi ve öne eğilerek selam verip derhal ayrıldı, Genel Kaptan ve ben ne yaptığını gördük." Bu hayret verici davranışın nedeni Guarani yerlilerinin çivi, çekiç, kanca ve ayna gibi metal nesnelere büyük değer vermeleriydi; bunların hepsi de altından, hatta belki de hayattan daha değerli görülüyordu.

Bu kadınların karıştığı rahatsız edici olaylar bununla kalmamıştı. Cartagena isyan ettiğinde kritik bir yardım sunmuş olan, Macellan'ın en güvenilir adamlarından Duarte Barbosa baştan çıkmışlığın etkisi altında Rio de Janeiro'da kafasından başka her şeyini yitirmişti. Kadınların etkisi altına giren, bu uzak diyarlarda tüccar olup kolay bir hayat sürme hayalleri kuran Barbosa filodan ayrılmaya karar vermişti. Macellan bu planı öğrenmiş, son dakikada Barbosa'yı tutuklayıp sürükleye sürükleye armadaya geri getirsinler diye denizciler göndererek duruma müdahale etmişti. Zavallı adam Rio de Janeiro'daki molanın geri kalanını gemisinde zincirlere vurulmuş bir halde, kadınlara ve Macellan'ın (bir de görevinin) ondan esirgediği sefahat hayatına uzaktan bakarak geçirdi.

Denizciler yerli kadınlarla rasgele ilişkiler kurmakla uğraşırken, Macellan yerli erkeklerle iş bağlıyordu. Yeni su ve erzak yüklemesi yapmış,

Sevilla'dan yanında getirdiği minik çanlar gibi ıvır zıvır karşılığında değerli yiyecekler almıştı. "Buranın insanları bir bıçak ya da olta kancasına beş ya da altı kümes hayvanı, bir tarağa, bir çift kaz veriyor," diye yazmıştı Pigafetta. "Küçük bir ayna ya da makas karşılığında on adamın yiyebileceği kadar balık veriyorlar. Bir çan ya da deri bağcığa bir sepet meyve veriyorlar. İtalya'da kullanılan tipte oyun kartlarından bir papaz karşılığı bana beş kümes hayvanı verdiler, üstelik bir de beni kazıkladıklarını düşündüler."

Genel Kaptan ve filodaki üç rahip hem denizcilerin inançlarını korumak hem yerlileri Hıristiyanlığın gücüyle fethetmek için yolculuk boyunca dini kuralları katı bir biçimde gözetmeye niyetliydi ve kolayca etki altında kalan yerliler Macellan'ın ayine katılma davetini hevesle kabul etmişti.

Pigafetta belirgin bir memnuniyet ve gururla "Ayin ilahisi iki kez kıyıda okundu, o sırada bu insanlar dizleri üzerinde birleştirdikleri ellerini yukarı kaldırarak öyle büyük bir nedametle durdular ki, onları böyle görmek son derece büyük bir mutluluktu," diye yazmıştı. Macellan ancak neden sonra gelişi yağmurlara denk geldiği için yerlilerin filoyu iyi talih habercisi olarak gördüğünü öğrenmişti. Pigafetta, nedeni ne olursa olsun, "Bu insanlar İsa Mesih'in inancına kolayca çevrilebilir," sonucuna varmıştı.

Filonun Rio de Janeiro'deki dinlencesinin sükûneti travmatik bir olayla kesintiye uğradı: Antonio Salamon'un idam cezasının 20 Aralık'ta infaz edilmesiydi bu olay. Macellan belirlenen günde *Trinidad*'ın subay ve mürettebatını "doğaya karşı suç" işlemiş adamın infazını izlemeleri için topladı. Adı hiçbir şekilde verilmeyen, meçhul kalmak amacıyla muhtemelen başına kukuleta geçirmiş bir denizci, ibret olsun diye Salamon'u diğer adamların gözleri önünde boğdu.

Macellan'ın hayatını bağışladığı kamarot Antonio Ginoves hakkında çelişkili hikâyeler anlatılır. Bunlardan birine göre tayfalar Ginoves'i o kadar fazla alaya almışlardı ki kamarot kendisini denize atmış, kaybolup gitmişti. Bir başka hikâyeye göreyse alay konusu olan kamarot güverteden denize atılmıştı. Hikâyelerden hangisi doğru olursa olsun, bu çifte trajedi, Macellan'ın yolculuk boyunca eşcinsellik meselesini karara bağladığı yegâne olay oldu. Gemilerde eşcinsel ilişkiler kurulmuştu belki

(muhtemelen kurulmuştu), ama Macellan görmezden gelme geleneğini izlemeye karar vermişti.

Maluku Armadası beş gün sonra, İspanya'dan uzaktaki ilk Noel'ini Rio limanının korunaklı sularında idrak etti; ama bu dini bayram üzerine tefekkür etmeye pek zamanları yoktu, çünkü adamlar gemilerde limandan ayrılmak üzere hummalı bir hazırlık içindelerdi. Macellan demir almadan önce, güvenilir dümencileri ve seyir subaylarıyla Rio de Janeiro'nun koordinatlarını belirleme girişiminde bulundu. Boylamı doğru bir biçimde ölçmek için gerekli beceriler ve aygıtlardan yoksun olsalar da Ruy Faleiro'nun tabloları ile filonun astrologu ve astronomu Andres de San Martin'in tavsiyeleri sayesinde yararlı hesaplar yapabileceklerine inanıyorlardı. Gerçi daha önce geçtikleri birkaç coğrafi yerin boylamlarına ilişkin makul hesaplamalar yapmayı başarmışlardı ama bu olayda güvenilmez bir sonuca varmaları şaşırtıcı değildir. Macellan'ın bir ya da iki derece hata veren en iyi ölçümleri bile kendilerinden sonra buraya gelecek yolcuları sığlık ve kayalar gibi tehlikelere karşı uyarmaya yetecek kadar doğru değildi; en iyi ihtimalle kaba kestirimlerdi.

Macellan yelken açmadan hemen önce, Cartagena yerine kısa bir süreliğine *San Antonio*'nun komutasını üstlenen Antonio de Coca'nın yerine deneyimsiz Alvaro de Mesquita'yı geçirdi. Coca da Cartagena da bu değişikliği bir hakaret olarak gördü çünkü Mesquita, bayrak gemisine Sevilla'dan kadro harici binmişti. Görevden alınan kaptanlar kayırmacılık yapıldığını söylüyorlardı, hakları da vardı çünkü Mesquita, Macellan'ın kuzeniydi. Filo kadrosunda vasıflı kaptanlar bulunmaması, yolculuk boyunca Macellan'ın başına bela olacaktı. Vasıflı dümencilerinin sayısı fazlaysa da bunların çoğu Portekizli olduğu için bu İspanya seferinin üst düzey mevkilerine getirilmemişlerdi. Yolculuk devam ederken bu profesyonel, becerikli dümenciler, göstermelik kaptanların yönetiminde bu duruma içerleyerek hizmet verdiler.

Bedensel zevklere göz yumulan iki haftanın ardından filonun 27 Aralık'ta Rio de Janeiro'dan ayrılması, duygu yüklü bir olay haline geldi. Macellan'ın dümencisi Joao Lopes Carvalho yedi yıllık ayrılığın ardından Brezilya'ya dönmüş, eski sevgilisiyle yeniden bir araya gelmiş, kadın onu oğullarıyla tanıştırmıştı. Carvalho, Joaozito adını verdiği

ufaklığı hemen sevmiş, onu gemiye kamarot olarak almıştı. Filo hareket etmeye hazırlanırken dümenci Macellan'a çocuğun annesini de yanlarına almalarına izin versin diye yalvardı ama Macellan gemilere kadın alınmasına kesinlikle izin vermeyecekti. Carvalho yolda yalnız olacaktı.

Mürettebatı etkileyen başka ilişkiler olabileceği düşüncesiyle telaşlanan Macellan bütün gemilerde her yerin didik didik aranmasını, kaçak kadınların bulunup çıkarılmasını emretti. Birkaç kadın bulundu ve hızla karaya gönderildi. Filo sonunda demir alıp yelken açtığında, yerli kadınlar kanolara binip onları izlediler ve uzak diyarlardan gelen adamların sonsuza dek onlarla kalması için gözyaşları içinde yalvardılar.

Filo güneye doğru elverişli rüzgârlarla ilerleyerek 1519'un son gününde, Brezilya sahili açıklarındaki Paranagua Körfezi'ne ulaştı. Kaybedilen vakti kazanmaya niyetli Macellan Güneybatı Atlantik'in en büyük körfezlerinden biri olan körfezde keşif yapmak yerine gemilerin açıkta kalması emrini verdi. Erzak ve ihtiyaç donanımı eksiksiz olan Maluku Armadası 8 Ocak 1520'ye kadar seyrine gece gündüz devam etti, Macellan o tarihte, gözün alabildiğine uzanan bir sığlık fark etti. Gizli bir oluşuma çarpma kaygısıyla demir atma emri verdi, ama sadece geceleyin orada kaldılar, filo sabahleyin yoluna devam etti.

10 Ocak'ta Güney Amerika sahil şeridinin peş peşe gelen tepeleri ve dağları yerini, pek seçilemeyen küçük tepelere ve açıkta varlığı sezilen adalara bıraktı. Carvalho, boğazın giriş noktası olduğu söylenen Santa Maria Burnu'na vardıklarını duyurdu. Talih filodan yana olursa Macellan kış fırtınaları bastırmadan hedefine ulaşabilirdi. Ekvator altındaki bu bölgelerde mevsim yazdı, Macellan nispeten ılıman havalardan yararlanıp hava soğumadan boğazı geçmek istiyordu. Tam boğazın ağzına yaklaştığını düşünürken bütün haritaları boş kâğıtlara, tahmini çizimlere dönüşmüştü; Güney Amerika sahil şeridinin oluşturduğu tekdüze bariyer ara vermeksizin devam ediyordu.

Macellan'ın keşif seferini hızla tamamlama umudu gerçekleşmeyecekti.

Sevilla'dan ayrılalı beş ay olmuştu, mürettebat ve subaylar gemilerine aşinalık kazanmış, deniz hayatının zorluk ve yoksunluklarına alışmışlardı. Fırtınaların şiddetini, dibi ölçmenin ölüm-kalım meselesi olduğunu,

engin denizin yüzeyinde seyrettikleri gurur vesilesi gemilerin sınırlarını öğrenmişlerdi. Deniz tutmasını sonunda geride bırakmışlardı. Bu rahatsızlıktan kaçış yoktu, emektar denizciler bile deniz tutmasının verdiği ıstırap karşısında savunmasızdı. Halk arasındaki söylentilere göre, cinsel faaliyet deniz tutması ihtimalini artırıyordu, ama uzun bir yolculuğa çıkmadan önce çiftleşme fırsatına direnebilecek denizcilerin sayısı pek azdı.

Denizde uyku mutlak bir lükstü, yakalaması imkânsız bir teselliydi. Mürettebat gece ya da gündüz, artık ne zaman olursa, kestiriyordu. Gemilerin güvertelerinde hamak bulundurulacak günler henüz gelmemiş olduğu için mecali kalmamış denizciler üstüne uzanacakları bir tahta ediniyor, daha da iyisi güvertede kıvrılabilecek bir yer buluyorlardı. Tahtanın hırpalayan sertliğini saman bir döşekle yumuşatıyor, kalın battaniyelerle kendilerini soğuk ve yağmura karşı koruyorlardı. Adamlar gemilerindeki kötü kokulara asla alışamıyorlardı. Ambara sızan su sirkeyle dezenfekte etmelerine rağmen kokuyordu; inek ve domuz gibi hayvanlar da pis kokulara katkıda bulunuyordu, yavaş yavaş küflenen yiyecekler ve depodan gelen, mide bulandırıcı tuzlanmış balıklar da.

Her yer böcek doluydu, denizde hayatın kaçınılmaz bir yönüydü bu. *Teredo*'lar, yani gemi kurtları tekneyi oyuyor, geminin tamamının denize dayanıklılığını yavaş yavaş tehlikeye atıyordu; Macellan'ın filosundaki gemilerden biri bu berbat minik yaratıklar yüzünden nihayetinde darmadağın olup gitti. Sıçanlar ve fareler her geminin konuğuydu, denizciler onlarla birlikte yaşamayı, hatta oynamayı öğrenmişlerdi. Macellan'ın mürettebatı dönemin pratiğine uygun olarak kemirgenleri avlaması için o tarihte Avrupa'da yeni olan evcil bir yaratığı, kediyi yanlarında getirmişti belki de, ama bunu doğrulayacak bir kanıt yoktur. Ama Maluku Armadası'ndaki adamlar bit, tahtakurusu ve hamamböceklerinin istilasına uğramıştı. Havalar ısınıp nemlendiğinde, böcekler giysilere, yelkenlere, yiyecek stoğuna, hatta donanıma dadanıyordu. Denizciler kaşınıp şikâyet ediyorlardı, ama böceklere karşı bir savunmaları yoktu. Daha da beteri buğday bitleri peksimetlere dadanmıştı, peksimet stoğu farelerin pisliğiyle daha da kirlenmişti. Karınları guruldayan tayfalar tiksintilerini aşmaya ve bu iğrenç, pis yiyecekleri yutmaya zorluyorlardı kendilerini.

Denizciler için temiz kalmak neredeyse imkânsızdı, birçoğu yıkanmak için sabun ve çaput getirmişti ama ellerindeki yegâne su kaynağı (deniz suyu) kaşıntılara neden oluyordu. Denizciler giysilerini de deniz suyunda

yıkıyor, burada da sınırlı sonuçlar alıyorlardı. Sıcak ve kuru kalmak için bol, üstlerine gevşekçe oturan giysiler giyiyorlardı: Sıklıkla kapüşonlu bol bir gömlek, bunun üstüne çektikleri, beli sımsıkı saran *sayuelo* diye bilinen yün bir kazak. Denizciler her yerde dizin hemen altına inen, pijamayı andıran bol pantolonlarıyla *(zaragüelle)* tanınıyorlardı. Denizcinin rütbesine ve sahip olduğu paraya bağlı olarak *zaragüelle*'ler (Fransa'da Anjou'dan gelen bir isimle) *anjeo* diye bilinen ucuz kaba ketenden tutun da ipek tafta kaplı yumuşak yüne varıncaya dek her şeyden yapılabiliyordu.

Kötü havalarda denizciler de subaylar da *capotes de la mar* denilen büyük mavi pelerinler giyiyorlardı; pelerinine bürünmüş, sadece başı açıkta olan, fırtınaların dövdüğü bir güverteden saatlerce denizi izleyen bir gözcü sık rastlanan bir görüntüydü. Denizciler başlarını ve kulaklarını *bonete* denilen yün bir bereyle koruyorlardı; insanın denizci olduğunu gösteren şey, bütün giysiler bir yana bu bereydi. Macellan Baharat Adaları yolunda karşılaşmayı beklediği yerlilerle arkadaş olabilmek için yanında çoğu kırmızı birkaç bere getirmişti, ama çoğu denizci daha ağırbaşlı renklerde, siyah ya da mavi bir bere takıyordu. Sert koşullar ve zorlu kullanımdan yıpranan giysilerin sürekli onarılması gerekiyordu, denizciler iğne ipliği rahatça kullanmayı öğrenmişlerdi. Birçok denizci güvenlikleri için bellerindeki kuşağın altına saklanmış bıçaklar taşıyordu.

Denizciler eşyalarını büyük sandıklarda saklıyorlardı. Sandıklarda giysilerin yanı sıra (anlık kavgalar sırasında fırlatmaya yarayan) basit tahta kaplar, günlük şarap kumanyasını almaya yarayan büyük bir bardak ve çatal-bıçak bulunuyordu. Sıklıkla oyun kartlarına da rastlanıyordu, herhalde Maluku Armadası'ndaki gemilerde en popüler vakit geçirme yoluydu kart oyunları. Bir de kitaplar vardı.

Engizisyon katı sansür kanunları uyguluyordu, denizcilerin gemiye getirdikleri bütün kitapları onaylatmaları gerekiyordu. Bugüne ulaşan kayıtlar, bu adamların okuma alışkanlıklarına göz gezdirmemizi sağlar. Kitapların çoğu dini kitaplardı: azizlerin hayatları, papaların biyografileri, mucize hikâyeleri ve okunacak dualar. Şövalyeler ile küçük hanımları, bozguna uğratılmış hainleri konu alan yiğitlik ve kahramanlık hikâyeleri de bir o kadar fazlaydı (herhalde daha dikkatli okunuyordu). Birkaç tarih kitabı da bu gemilere girmişti, ama daha okur yazar denizciler kendi yolculuklarının en meşhur öncüsünü, *Marco Polo'nun Seyahatleri*'ni gemiye getirmişlerdi.

Macellan'ın mürettebatı ağırlıklı olarak Kastilyalı ve Portekizliydi ama Batı Avrupa'daki bütün büyük ülkelerden, ayrıca Kuzey Afrika, Yunanistan, Rodos ve Sicilya'dan denizciler de kadroda yer alıyordu. Bu denizciler arasında birbirlerinin doğal düşmanı olan milletlerin oluşturduğu ittifaklar da vardı: Brötonlar ve Basklar, Flamanlar ve Fransızlar, hepsi de birbirinin anlayamadığı diller konuşuyorlardı.

Macellan'ın filosunda ortak dil, denizci Kastilyacasıydı ve bu dil gemilerde bulunan her halat, iskota yakası ve aygıt için özel terimler içeriyordu. Macellan ve kaptanları mürettebata bu dilde emir veriyorlardı: Ana yelkenin çekilmesi için "*Iza el trinquete*"; gabya yelkenlerinin toplanması için "*Tira de los escotines de gabia*" diye bağırıyorlardı. Özel bir ağırbaşlılıkla söylenen "*Dad vuelta*", yelkene sırtını ver anlamına geliyordu. Bir denizcinin gerçekleştirmesi beklenen bütün operasyonları kapsayan başka birçok emir bulunuyordu. "*Dejad las chafaldetas*"... halatları sar. *Alza aquel briol* ... şu kargafundada vira et. *Leva el papahigo* ... ana rotayı hisa et. *Pon la mesana* ... mizana yelkenini çek. *Tira de los scotines de gabia* ... gabya yelkeni ıskotalarını çek. "*Suban dos a los penoles*" iki denizciyi, seren direğine birlikte tırmanmaya gönderiyor, ikili göklere doğru tırmanırken aşağıda küçülen güverteye bakmamaya çalışıyorlardı. "*Juegue el guimbalate para que la bomba achique*" daha fazla sayıda kişiyi insanın belini büken pompalama işine yolluyor ve adamlar lanet olası ambardan suyu çıkarıncaya dek çalışıyorlardı. Pompaların çevresindeki sintine suyu, geminin herhangi bir yerinde bulunabilecek en iğrenç şeydi, pis kokusu denizcilerin midesini bulandırıyordu. Pompaların çalıştırılmasıyla ilgili birçok zorluk olsa da bunlar denizde mutlaka gerekliydi; onlar olmazsa gemiler yavaş yavaş su alıp batıyordu ve bunları çalıştırmak sağlam bedenli denizcileri yorup bitiriyordu. Denizcilerin gemiyi kurtarmak için pompayı çalıştırma işi sırasında çöküp öldüğü duyulmamış bir şey değildi.

Bir de denizcilerin zorlu rutin işleri yaparken söyledikleri heyamolalar, yani *saloma* vardı. Adamlar bunları ezbere biliyordu. Demir alırlarken heyamola lideri şarkının ilk dizesinin yarısını söylüyor, diğerleri halatı çekerken dizenin ikinci yarısını tamamlıyorlardı. Heyemola lideri "*O dio*"(Ey Tanrım) diye haykırıyordu, adamlar cevaben "*Ayuta noy*"(Bize yardım et) diye bağırıyordu. "*O que somo*" diye şakıyordu beriki, "*Servi soy*" diye geliyordu cevap. "*O voleamo... Ben servir.*" Halatı sıkılaş-

tırma emri gelinceye dek bu böyle devam ediyordu, sonra adamlar nefes nefese yere düşüyorlardı.

Mürettebat karada korudukları kimlikleri reddedip denizde kendilerine dayatılan kimlikleri çabucak benimsemişti. Kastilyalı mı, Yunan mı, Portekizli mi, Cenovalı mı artık fark etmiyordu; gemide hayat adamları birbirinden ayıran katı bir sosyal yapıya göre sürüyordu, ama adamlar yine de son derece yakın çevrelerde yaşıyor, hayatta kalmak için birbirlerine dayanıyorlardı.

Katı bir işbölümü hepsine hükmediyordu. En altta gemilere çifter çifter verilen komiler vardı. Birçok komi daha çocuktu, sekiz yaşında olanlar bile vardı, hiçbiri on beşinden büyük değildi. Genelde yetim çocuklardı bunlar. Komilerin hepsi eşit değildi. Bazıları deyim yerindeyse Sevilla rıhtımlarından kaçırılmış, gemide işe koşulmuşlardı; gemide olmasalardı, caddelerde dolanıyor, yankesicilik yapmayı öğreniyor, ufak tefek suçlara karışıyor olacaklardı. Komiler çok sert muamele görüyor, arsızca sömürülüyor, yeterli ücret alamıyor, zaman zaman da daha yaşlı tayfalar arasındaki cinsel avcıların kurbanları oluyorlardı. Komilerin görevleri arasında güvertelerin denizden kovayla çekilen tuzlu suyla ovulması, yemek servisi, yemeklerden sonra ortalığın temizlenmesi ve kendilerine verilen bütün ayak işlerinin yapılması yer alıyordu.

Bir diğer komi sınıfı subayların koruması altında ayrıcalıklı ve bu tür taleplerden nispeten azade, çok farklı bir hayat yaşıyordu. Bu seçilmiş genç adamlar genellikle iyi, önemli bağlantılara sahip ailelerden geliyor, hamilerinin yamağı olarak çalışıyorlardı; işlerini öğrenip rütbece yükselmeleri bekleniyordu. Görevleri, işe zorla koşulmuş talihsiz çocukların yaptığı işlerden çok daha hafifti.

Ayrıcalıklı komiler, Macellan'ın gemilerinde bulunan Venedik işi on altı tane kum saatini (*ampolleta*) gözetiyorlardı. Temelde büyük cam bir saat olan kum saati Mısırlılar devrinden beri kullanılıyordu, hem zamanın tutulması hem de seyir açısından temel önemdeydi. *Ampolleta* iki bölüme ayrılmış cam bir aygıttı. Üst bölümde bir miktar kum bulunuyor, bu kum kesin olarak ölçülmüş bir süre zarfında, alt bölüme akıyordu, bu süre genelde yarım saat ya da bir saatti. *Ampolleta*'ların korunması yeterince basitti, komiler gece gündüz her yarım saatte bir bunları çeviriyorlardı, ama bu iş kritik bir işti. Sallanan bir gemide,

ampolleta'lar tek güvenilir zaman ölçerdi, kaptan kaba kompas hesabı ve gözcüleri değiştirmek için bunlara dayanırdı. İşler bir *ampolleta*'sı olmayan bir geminin kesinlikle eli kolu bağlanmış demekti.

Armadadaki *ampolleta*'ları çalıştırmanın dinsel çağrışımları vardı, komiler varsayılan masumiyetleriyle geminin müridi olarak hareket ediyorlardı. Kum saatlerini çevirirken ilahi takdiri deniz yolculuğuna kılavuzluk etmeye çağıran ayinler ya da dualar okuyorlardı. Genelde duaların bir ilahi kısmı vardı ve komilerin bunları, iş başında olduklarını, görevlerini dakikası dakikasına yerine getirdiklerini gösterecek kadar yüksek sesle okumaları gerekiyordu. Günün sonunda, komilerin yüksek sesleri gemideki açık saçık haykırışları bastırabiliyordu; Bakire Meryem'e dualar eden bu sesler, burada, evlerinden binlerce mil uzakta bile herkese dini yükümlülüklerini hatırlatıyordu.

Komiler duaları bitince yeni gözcüyü görev yerine çağırıyorlardı. "*Al cuarto!*" diye bağırıyorlardı. *Al cuarto!* Güverteye! Güverteye! Gündüz gözcülüğünü yapanlar görev yerlerine ayaklarını sürüye sürüye gidiyor, burada üstlerini örten bir keresteye ya da başlarının üzerine asılı ahşap bir süse rahatça yaslanarak yere çömelebiliyorlardı. Ellerinde bir avuç peksimet ya da tuzlu balık oluyordu belki, ama denebilir ki kesinlikle hep uykusuz olduklarından yakınıyorlardı, çünkü gemide geceler, gündüz olduğu kadar gürültülüydü, okyanus hiç uyumuyordu, onlar da.

Denizcilerin görev başı yapmadan önce biraz vakitleri olursa ihtiyaç giderebiliyorlardı, gemilerde nahoş, hatta saçma bir işti bu. İşemek için rüzgârın sidiklerini kendilerinin ya da başkalarının üzerine savurmayacağından emin oldukları bir yerde okyanusa dönüp dikilmeleri yetiyordu. Dışkılamak çok daha zordu, denizcinin ihtiyaç gidermesi için küpeştenin üzerine yerleşip dalgaların hayli üzerinde asılı duran kaba bir oturağın içine doğru çömelerek tehlikeli bir denge tutturması gerekiyordu. Geminin başında ve kıçında, çiçekleri çağrıştıran ironik bir isimle *jardines* [bahçe-ç.] diye bilinen böyle iki oturak vardı. Denizcinin pantolonunu indirip oturağa yerleştikten sonra onu izlemeye kalkacak birinden kaçınması gerekiyordu; bu gemilerde mahremiyet diye bir şey yoktu. Hele deniz kabarmışsa soğuk sular denizcinin açık kıçına çarpıyordu. (Birden fazla denizci *jardines*'ten okyanusa düşerek hayatını kaybetmişti.) Denizci işini bitirince zift kaplı bir parça halatla kendisini

temizliyor, sonra tekrar güverteye tırmanıyor, orada hiç kuşkusuz rahat bir nefes alıyordu.

Bütün o pisliği, gürültüsü, mide bulandırıcı kokusuyla gemilere *pajaro puerco*, "uçan domuz" denmesinde hayrete şayan bir şey var mı?

Yorgun denizciler görev yerlerine geldiklerinde gizli sığlıkları bulmak için denizi inceliyor, donanımı tetkik ediyor, halatlardaki çiğleri kurutuyor ve hasar olup olmadığını görmek için yelkenleri kontrol ediyorlardı. Gemilerin açıktaki bütün yüzeylerini ovuyor, onarıyor, bakımını yapıyor ve cilalıyorlardı. Yıpranmış keteni ziftliyor, yırtılmış ya da gerilmiş yelkenleri onarıyorlardı. Silahlarını parlatıyor ve yiyeceklerini karıncalardan korumak için sürekli kaybettikleri bir savaş veriyorlardı. Maluku Armadası'ndaki beş gemi denizde geçirdikleri birkaç ayın ardından, Sevilla'dan ayrıldıklarına nazaran daha iyi durumdaydı.

Rütbe sıralamasında komilerin hemen üstünde miçolar, yani *grumete*'ler, mürettebatın en harcanabilir ve saldırıya açık kesimi geliyordu. Miçoların yaşları on yedi ile yirmi arasında değişiyordu; kaptan yelkenleri açmaları ya da toplamalarını, yelken direklerinin tepesindeki gözlem yerlerine tırmanmalarını, filikalarda kürek çekmelerini, gemideki karmaşık mekanik aygıtları, makara ve vinçleri, halat ve çıpaları, sabit ve hareketli yelkenleri çalıştırmalarını emrettiğinde yelkenlerin tepesine fırlayanlar onlardı. Bocurgatı ekip halinde çalıştırır, ağır erzakları, silahları ve balastı (denge malzemelerini) yüklemek (ya da boşaltmak) için bocurgatın kasnağını manivelalarla döndürürlerdi. Hatta ustalarının bacaklarını tıraş eder, ayak tırnaklarını keserlerdi; bu işler usta ile miço arasında kesinlikle yasak olmasına rağmen cinsel ilişkiler kurulmasına zemin hazırlıyordu muhtemelen. Miçolar disipline edilmesi, itaatsizlikleri nedeniyle kırbaçlanması ya da bir hafta kadar uzun bir süre boyunca depolara kapatılması en muhtemel gruptu.

Bir miço denizdeki hayatın bütün zorluklarını, tehlikelerini atlatırsa "denizci" sertifikası almak için başvuruda bulunabiliyor, geminin dümencisi, lostromosu ve süvarisi tarafından imzalanan bir belge alıyordu. Sonra profesyonel denizci oluyor, yaklaşık yirmi yıl süren bir meslek hayatına atılıyordu, tabii o kadar uzun yaşarsa. Denizciler dümeni kullanmayı, iskandil savlosunu atmayı, halatlara düğüm atmayı, matematiğe yatkınlarsa haritalar çıkarmayı ve geminin konumunu belirlemek için gök nesnelerinin ölçümlerini almayı öğrenerek rütbe alıyorlardı.

Çoğu denizci onlu [*teen*: 13-19 arası-e.] ya da yirmili yaşlarındaydı. Otuzlarına ulaşanlar işe yaramaz bir emektar sayılırlar; o zamana dek hayatta kaldıklarından dolayı denizde hayatın ne getirdiğini görmüş olurlardı: Acımasızlık, yalnızlık ve hastalık. Yoldaşlık ve kahramanlık anları yaşadıkları, bitmek bilmez üçkâğıtçılıklar ve alçaklıklarla karşılaştıkları olurdu. Gemi sahiplerinin para tutkusu, keşif seferlerinin taşıdığı bayrakların temsil ettiği kralların anlaşılmaz kayıtsızlığı ve kaptanların zorbalığı hakkında her şeyi öğrenirlerdi. Adamlar kırk yaşından sonra nadiren denize açılırlardı. Sevilla'dan ayrıldığında hemen hemen o yaşlarda olan Macellan, Maluku Armadası'ndaki en yaşlı kişilerden biriydi, hatta belki de en yaşlı kişiydi.

Sıradan bir denizci ne kadar yükselirse yükselsin, yeni diyarlar keşfetmeye yönelik keşif seferlerinin vazgeçilmezlerinden, ama bulması çok zor olan silahtar gibi uzmanların rütbece altında kalıyordu. Top kullanmakta, barutun hazırlanmasında, toptan fırlatılacak malzemenin seçiminde beceri kazanmış olan silahtar yolculuk boyunca silahların bakımını yapardı ve onları güvende, temiz, passız ve her zaman savaşa hazır tutmakla görevliydi. Çoğu silahtar Flaman, Alman ya da İtalyan olsa da Ticaret Odası, Kastilyalıları eğitmek üzere bir silahtarlık eğitmenini işe almıştı. Topu Ticaret Odası veriyordu, ama eğitimci ücretini, ayrıca barut masrafını, eğitim gören silahtar adaylarının karşılamaları gerekiyordu ki bu da birçok olası öğrenciyi caydırmaya yetiyordu. O kadar ışıltılı olmasa da bir o kadar gerekli uzmanlık alanlarında çalışanlar arasında marangozlar, kalafatçılar ve fıçıcılar yer alıyordu. Bu son grup kasnaklar ve çıtaları değiştirip sızıntıları kapatarak gemilerdeki yüzlerce fıçı ve kovayı onarıyordu. Filoda bir dalgıçlar grubu da yer alıyordu, bunların görevi yüzüp gemilerin altına girmek, gerektiğinde dümen ve omurgadan yosunları temizlemek, tekneyi denetleyip dış hasar ve sızıntı emarelerini bulmaktı.

Bir diğer uzmanın, geminin berberinin ismi aldatıcıydı aslında, çünkü sakal kesmek sorumluluklarının en önemsiziydi. Berber geminin diş hekimi, doktoru ve cerrahı olarak hizmet ediyor, sandığındaki kocakarı ilaçları, şifalı bitkiler ve halk arasında sık kullanılan ilaçlarla müretteb atı tedavi ediyordu. Filonun berberi *Concepcion*'da bulunan Hernando Bustamente'ydi. Kayıtlara göre Bustamente'nin tıbbi malzemeleri, Sevilla'dan yola çıkmadan kısa bir süre önce, 19 Temmuz 1519'da Jo-

han Vernal adında bir eczacıdan alınmıştı. Bu malzemeler arasında rezene, kenger ve hindiba gibi şifalı bitkilerin özleri; *diacatholicon* diye bilinen bir yatıştırıcı, terebentin, domuz yağı, çeşitli merhemler ve yağlar, iki buçuk kilo papatya, bal, tütsü ve cıva bulunuyordu; bunların hepsi de metal kaplara titizlikle yerleştirilmişti. Bustamente çeşitli aletler de getirmişti. Dönemin tıbbi sandıklarında, malzemeleri ezmek için pirinç havan ve havaneli, makas, neşter, kerpeten, bakır bir enema şırıngası ve terazi de dahil bir dizi cerrahi alet yer alıyordu. Bu küçük tıbbi malzeme ve teçhizat birikiminin birkaç yıl boyunca bütün iklimlerde ve koşullarda filodaki 260 kişinin ihtiyaçlarına hizmet etmesi bekleniyordu. Pratikte Bustamente'nin denizde en sık icra ettiği görev hastalıkları tedavi etmek değil, diş çekmekti.

Bu gemilerde aşçılık göreviyle adını yazdıran kimse olmamıştı, bu iş çok alçaltıcı bir iş olarak görülüyordu. Bir denizcinin diğerine sakalının duman koktuğunu söylemesi kavga çıkarmaya yetiyordu. Bu nedenle mürettebat sırayla yemek pişiriyor ya da miçolara para verip yemek pişirtiyordu. Kötü havalarda hiç yemek pişirilmiyor, denizciler peksimet, tuzlu balık ve şarap gibi soğuk yiyecekler atıştırıyorlardı.

Armadanın kadrosunda bu geleneksel rollerin yanı sıra hayalet isimler de vardı: Denizlerin göreneğine göre gemilerin kadrosuna girmiş azizlerdi bunlar. Macellan'ın filosunda Burgos'un koruyucu azizi Santo Adelmo; deniz kazası geçirmiş gemicileri kurtarmak ve gemilerine elverişli rüzgârlar sağlamakla tanınan Lizbon'un koruyucu hamisi Santo Antonio de Lisboa; İspanyolların şiddetli fırtınalara karşı yardıma çağırdıkları Santa Barbara; adına meşhur bir Benedikten mabedi inşa edilmiş Nuestra Senora de Montserrat yer alıyordu. Daha da dikkat çekicisi, bu hayalet kişiliklerin her birine ilahi korumaları karşılığında filonun kârından bir pay veriliyordu; bu düzenleme keşif seferinin kârından bir bölümü Kilise'ye aktarmanın akıllıca bir yoluydu.

Subaylar filo hiyerarşisinde rütbece denizciler ve uzmanların hemen üstünde yer alıyorlardı. Bir grupta, gıda erzağını gözetmekle sorumlu kilerci; lostromo yani *contramaestre*; lostromonun yardımcısı ve *alguacil* [inzibat amiri] yer alıyordu. [İngilizcede-e.] Tam bir karşılığı olmayan *alguacil*, gemide kralın temsilcisi askeri ataşe, yani askeri subay olarak görev yapıyordu. Macellan mürettebattan birini tutuklaması gerekirse, bu iş için *alguacil*'i görevlendiriyordu. Bu iş, onu mürettebatın diğer

isimlerine sevdirecek bir iş değildi, bu nedenle *alguacil* mürettebatın geri kalanından ayrı duruyordu.

Hiyerarşinin en üstünde geminin rotasını belirleyen dümenci, değerli kargoyu denetlemekle görevli süvari ve son olarak kaptan yer alıyordu. En üstteki bu üç subayın kendi emir erleri vardı (Genel Kaptan olarak Macellan'ın, gayrimeşru oğlu da dahil olmak üzere birkaç emir eri vardı); subaylar diğer denizciler ve miçolardan olabildiğince uzak bir hayat yaşıyorlardı. Subayların kendi kamaraları vardı, sıkış tepişti kesinlikle; ama farklı olduklarını gösteren bir emare, yemeklerini nadiren mürettebatla birlikte yemeleriydi. Ferdinand Macellan, bayrak gemisi *Trinidad* da dahil filodaki çoğu kişi tarafından uzak, müstebit, otoriter, keyfi, her kelimesi kanun olan bir kişilik ve denizcilerin hayatlarının, talihine ve muhakemesine bağlı olduğu adam olarak görülüyordu.

Macellan dahil kaptanlar sertlikleriyle isimlerini duyurmuş olsalar da denizcilerin talihi, en azından kuramsal olarak, 1494'te resmen derlenip bir araya getirilmeden önce birkaç yüzyıldır fiilen varlığını sürdüren İspanyol denizcilik yasası *Consulado del Mare*'ye bağlıydı. Bu yasada denizcileri işe alma ve ücretlerini ödeme konusunda onaylanmış yöntemler tanımlanıyor, tayfaların gücünü tüketen işlerin (ormana gidip ağaç getirmek, ağaçları biçip kereste yapmak, kürek ve halat yapmak, yemek pişirmek, lostromonun buyurduğu işleri yapmak, malları yüklemek ve indirmek; ikinci süvari emir verdiğinde gidip kürek ve halatları getirmek, keresteleri taşımak, gemiye tüccarların bütün erzaklarını yüklemek, gemiyi vira etmek) yapılmaması ve emirlere uyulmaması halinde alınacak cezalar (örneğin denizcilerin, kışın geçirileceği limanda değillerse üstündekileri çıkarmamaları gerekir. Aksini yapan denizci, seren cundasından bir halatla üç kez suya indirilir; bunu üç kez tekrarlarsa ücretini ve gemideki mallarını kaybeder.) sıralanıyordu. Bunun yanı sıra kaptan nereye emrederse denizcinin oraya gitmesi gerekiyordu, "dünyanın ucu" bile olsa. Dolayısıyla *Consulado*'ya göre Macellan mürettebatı canının istediği yere, ta Baharat Adaları'na, hatta daha da ötesine götürme hakkına sahipti.

Consulado'nun kuralları, öğünlerini belirterek de denizcileri koruma altına alıyordu. Tayfalar haftanın üç günü et yeme hakkına sahiplerdi: "Bu demektir ki pazar, salı ve perşembeleri." Diğer günlerde "yulaf

lapası, her günün akşamı yine ekmek eşliğinde verilecek; aynı üç gün sabahları kaptan adamlarına şarap verecek, aynı miktar şarabı akşamları da verecek." Macellan'ın mürettebatına ne kadar şarap verdiğine ilişkin anlatılar farklıdır, ama muhtemelen her gün kişi başı iki litre şarap veriliyordu. Sık sık yaşanan yortu günlerindeyse, *Consulado*'ya göre kaptan, mürettebatın tayınını iki katına çıkarmalıydı. Bütün bu anlatılanlara göre Macellan, bu kılavuz ilkeleri titizlikle izlemişti, açlığın önüne geçmek için tayınlardan kısmak zorunda kaldığı zamanlar dışında. Yolculuk ilerledikçe dönemin diğer kaptanları gibi onun da iki takıntısı olduğu açıklık kazanmıştı: Hassas gemilerinin denize dayanıklılığını sağlamak ve söz dinlemez adamlarına yetecek kadar yiyecek bulmak.

Denizciler neden bütün bunlara dayanıyordu? Tayfalar ve eğitimli subaylar neden evlerini, ocaklarını terk edip de yıllarca bu zor koşullarda yaşıyorlardı? Açlık çektiren tayınlara, kırbaçlanmanın aşağılamasına ve ıstırabına; karıncalar, susuzluk, güneş çarpması ve kadınsızlık işkencesine neden dayanıyorlardı? Denize açılmalarının birkaç nedeni vardı: Şan, şeref tutkusu ve açgözlülük, kaçmak, alışkanlık, çaresizlik ve tümüyle şans gibi. Emektar İspanyol denizci Juan de Escalante de Mendoza'ya göre denizciler iki çeşitti: "Birinci tür geçinmek için denize açılmaya başlayanlardır, mesela yoksullar... Özellikle liman ve denizcilik bölgelerinde doğmuş olanlar için denizcilik, geçinmek için buldukları en uygun meslektir. Denizciler arasında sayıca en büyük grubu bunlar oluşturur. Başka bir meslek için okula gitmeleri gerekse de bunu yapabilecek mizaca ya da maddi güce sahip değillerdir." Bu yüzden denize açılıyorlardı, çünkü geçim kapıları oydu, büyük ihtimalle onlardan önce babalarının da geçim kapısı deniz olmuştu; çünkü denizi karadan daha iyi biliyorlardı; çünkü sıradan hayatın bütün kaygılarını bir kenara atabiliyorlardı; çünkü memleketlerinde kalırlarsa hayatın onlara sunacağı sıkıcı tekdüzelikleri biliyorlardı, oysa denizde her şey olabilirdi; çünkü çetin bir okyanus yolculuğunu atlatırlarsa ömürlerinin sonuna kadar anlatacakları bir sandık dolusu hikâyeleri oluyordu; çünkü azıcık bile olsa altın ya da baharat kaçakçılığı yapmayı başarırlarsa onları ve ailelerini hayatlarının sonuna kadar geçindirecek bir kara gün akçeleri oluyordu.

Adamların çoğu sadece kaçmak için denize açılıyordu. Bazıları hapisten, asılmaktan ya da işkenceden kaçıyordu; bazıları ailelerini ve sorum-

luluklarını terk etmişti. Bazıları ise borçları nedeniyle hapse düşmekten kaçıyordu, bir gemide ranza sahibi oldular mı tutuklanamıyor, denizde oldukları sürece güvende oluyorlardı. Birçok denizci altın, kadınlar ve lüks hayat hikâyelerine konu olmuş Hint Adaları'na vardıklarında gemilerini terk etmeyi planlıyordu. Onlara göre Hint Adaları, Cervantes'in sözleriyle "İspanya'nın ümitsizleri için bir barınak ve sığınak, kanunsuzların kilisesi, katillerin güvenli limanı, üçkâğıtçıların anavatanı ve sığınağı, dilberlerin ayartısı, birçoklarının ortak gözbağı ve pek azının devası" anlamına geliyordu.

10 Ocak 1520'nin son saatlerinde Maluku Armadası şiddetli bir fırtınaya yakalandı, Macellan bir sığınak aramak zorunda kaldı. Filonun ters yöne dönüp kuzeye, Paranagua Körfezi'nin korunaklı sularına yönelmesini emretti. Güvenli bir körfeze doğru yapılan bu yolculukta kuvvetli, ama ters yönden esen rüzgârlar filoyu yoldan çıkardı ve Macellan kendisini tehlike yaratacak kadar sığ sularda buldu. Önünde, bugün Arjantin denilen sahillerde, huni şekilli bir nehir olan Rio de la Plata'nın ağzı uzanıyordu.

Macellan o zaman bilmiyordu, ama biz bugün Rio de la Plata'nın, And Dağları'ndan doğan iki önemli nehirle, Uruguay ve Parana nehirleriyle beslendiğini biliyoruz. Çökeltisi bol bu sığ sulara açılan Macellan Asya'ya uzanan suyoluna girdiğini düşünmüştü belki de, ama hava durumu onun bu çabalarını daha işin başında hüsrana uğrattı. Bu bölgenin iklimi ılıman orta boylamların iklimiydi. And Dağları'ndan esen, *zonda* denilen kuru rüzgârlar, Atlantik'te, açıklardaki soğuk akıntılarla birleşince, *sudestada* denilen sahil şeridi fırtınaları kopuyordu, Macellan'ın geri dönüp bir sığınak aramasına da muhtemelen böyle şiddetli bir *sudestada* neden olmuştu.

Macellan zor tercihlerle karşı karşıyaydı. Yelkenleri indirip fırtınayı atlatmaya çalışırsa, rüzgârlar çaresizlik içindeki filosunu kayalara, hatta onları bir felaketin beklediği kıyıya sürükleyebilirdi. Öte yandan filo yelkenlerini küçülterek limana girmeye çalışırsa, sığ suda karaya oturabilirdi. Macellan son derece temkinli bir biçimde kuzeye doğru ilerlemeyi tercih etti, dip ölçümü almayı ihmal etmedi, böylece suyun gemilerinin zarar görmeden geçebileceği kadar derin olduğunu öğrenip rahatladı.

Sonunda fırtına dindiğinde, Macellan yine güneye yönelip Rio de la Plata'ya geri döndü. Filodaki birçok kişi nehrin onları boğaza götürdüğünde ısrar etse de Macellan kuşkuluydu. Yine de ne olur ne olmaz diye titiz bir araştırma gerçekleştirmesi gerekiyordu. Boğaz yoktu ama en azından bol miktarda erzak bulmuşlardı. Sonraki iki hafta boyunca adamlar su alıp balık tuttu, daha doğrusu balık tutmayı öğrendiler.

Macellan Rio de la Plata'ya gelmeden yıllar önce hem İspanyol hem Portekiz gemileri tam bu noktada boğazı aramışlardı. Maluku'da Portekiz valisi olarak görev yapan Antonio Galvao, "(Denizci) Don Henry'ye keşiflerinde çok büyük yardımı dokunan, çok ender bulunan mükemmel bir dünya haritası"ndan bahsetmişti yazılarında. Galvao, Portekiz kralının en büyük oğlunun 1428'de İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya üzerinden bir yolculuk yaptığını, buralardan "dünyanın bütün bölgelerini gösteren ve betimleyen bir dünya haritası getirdiğini" yazmıştı: Bu haritada Macellan Boğazı'na "Ejder Kuyruğu" denmişti. Ejder kuyruğu bu boğaza uygun bir imgeydi, buranın tehlikeli, sinsi, muhtemelen de mitolojik olduğunu düşündürüyordu. Kolomb da bu boğazın varlığına inananlardandı. Bu mistik kâşif güya dördüncü yolculuğundan önce bir görü yaşamış, boğazı resmeden bir harita görmüştü. Tabii hiç bulamadı.

Aragonlu Fernando ve Kastilyalı I. Felipe 1506'da iki kâşife, Juan de Solis ve Vicente Yanez Pinzon'a İspanya ile Portekiz yarıkürelerini ayıran sınır çizgisinin belirleneceği ve Hint Adaları'na ulaşan boğazın bulunacağı bir sefer düzenleme görevi vermişti. Macellan gibi Solis, İspanya'da bir hami bulan, becerikli ve hırslı, Portekizli bir denizciydi ama Macellan'ın tersine karısını öldürdükten sonra İspanya'ya kaçmış bir kanun kaçağıydı. 1508'de başlayan Solis-Pinzon keşif seferinde hiçbir şey keşfedilmedi, seferde görevli iki gemi İspanya'ya döndüklerinde, hayal kırıklığı içindeki Kral Fernando, Solis'i hapse tıktı.

Solis bundan iki yıl sonra nüfuz kaldıraçlarını ustaca manipüle ederek konumunu düzeltti ve Kral Fernando onu başdümenci ilan etti; Solis daha sonra Baharat Adaları'nı İspanya topraklarına katmak gibi iddialı bir göreve getirildi. Portekiz Kralı Manuel bu duruma itiraz edince Fernando hakikati biraz karartarak Solis'in görevinin sadece sınır çizgisini bulmak olduğunu, başka bir işi olmadığını söyledi. Fernando kısa bir süre sonra keşif seferini iptal etti ama Karayipler'deki temsilcilerine ha-

ber göndererek bir boğazın varlığını gösteren işaretler aramalarını, aynı şeyi arıyor olabilecek Portekiz gemilerini tutuklamalarını emretti. İspanya İmparatorluğu'nun o uzak bölgelerindeki yetkili makamlar tabii ki Karayipler'de seyreden bir Portekiz karavelası buldu. Geminin sırlarla dolu olduğu, sonradan anlaşılacaktı.

Cristobal de Haro 1511'de Brezilya'ya düzenlenen gizli bir Portekiz seferini desteklemişti. Filo Estevao Froes ve Joao de Lisboa komutasındaki iki karaveladan oluşuyordu. İspanyolların hiçbir şeyden haberi yoktu, ta ki Froes'in gemisi kuzeydoğuya yönelerek Atlantik'i aşıp Portekiz'e gitmeden önce onarım için Karayipler'e uğrayıncaya dek. İspanyol makamları geminin mürettebatını tutuklayıp hapse attı. Bu arada diğer gemi İspanya'ya döndü, Lisboa keşiflerini kendilerini finanse eden Alman Fuggerler'in bir temsilcisine açıkladı. Bunun ardından Lisboa'nın sırları yavaş yavaş herkes tarafından bilinir oldu.

1514'te, Almanya'da Lisboa'nın keşiflerine ilişkin matbu bir anlatı su yüzüne çıktı. *Newen Zeytung auss Presillg Landt*, yani "Brezilya Ülkesinden Haberler" başlıklı bu bültende Lisboa'nın daha önceki seferlerden yedi yüz mil daha güneye indiği söyleniyordu. Bu anlatıya göre, sefer sırasında bir boğaza varılmış, girilmiş, şiddetli fırtınalar gemileri geri dönmek zorunda bırakana dek batıya doğru ilerlenmişti. Lisboa, boğazı Pasifik'e varıncaya dek izlemiş bile olabilirdi. Lisboa'nın gizli yolculuğuna ilişkin bu anlatı, eksik olmakla birlikte nihayetinde Macellan'ın aradığı boğaz hakkındaki bilgilerle tutarlıydı. İspanya ve Portekiz'de denizciler ve kozmograflar bu dikkat çekici belgeyi ellerinden düşürmüyorlardı.

Aynı tarihlerde, İspanya'da Vasco Nunez de Balboa'nın batıdaki büyük okyanusu, Pasifik'i gördüğü haberleri dolanıyordu. Kral Fernando bu haberi alır almaz Juan de Solis'i yine boğazı bulmaya, yani *El Rey*'in tabiriyle "Altın Kastilya'nın arka bölgelerini keşfetmeye" göndermişti. O dönem eldeki en iyi bilgilere göre bu boğaz bugün Panama diye bilinen yerden geçiyordu. Üç gemi ve yetmiş adamdan oluşan keşif seferi 8 Ekim 1515'te başlamıştı. Solis Güney Amerika'ya ulaşmış, kıta sahili boyunca yol almış, en azından uzaktan dostmuş gibi görünen bir kabile fark etmişti. Keyiflenen Solis, yedi adamlık bir grupla karaya çıkmış, yerlilerle selamlaşmıştı.

Kâşiflerin başına neler geldiğini anlatan en iyi hikâye, olayların gerçekleştiği tarihe yakın bir tarihte Peter Martyr'in kaleminden çıkmıştır.

Martyr'in Latince yazdığı bu hikâye Cambridge'te eğitim görmüş bir âlim olan Richard Eden tarafından 1555'te, en tanınmış çalışması *The Decades of the Newe Worlde or West India, Conteyning the Navigations and Conquestes of the Spanyards, with the Particular Decription of the most Rych and Large Landes and Islandes lately Founde in the West Ocean*'da İngilizce'ye çevrilmişti. Eden bu sevilen kitapta olayların şaşırtıcı bir biçimde yön değiştirmesini kuvvetli bir dille anlatıyordu:

> Birden çok sayıda yerli üstlerine çullandı ve adamların her birini, arkadaşlarının gözü önünde sopalarla döverek öldürdü, adamların biri bile kaçamadı. Yerlilerin öfkesi dinmemişti, ölmüş adamları oracıkta sahilde parça parça ettiler, karaya çıkan denizcilerin arkadaşları muhtemelen bu korkunç manzarayı denizden izliyorlardı. Ama çok korktukları için, gemilerinden çıkmadılar, Kaptanları ve arkadaşlarının intikamını almayı da düşünmediler. Bu talihsiz sahillerden ayrılıp kayıplarıyla kalpleri ağırlaşmış bir halde ülkelerine döndüler.

Talihsiz Avrupalıların arkadaşlarının çaresiz bakışları altında öldürülmekle kalmayıp yendikleri, keşif bilgilerinin bir parçası haline gelmişti.

Macellan'ın mürettebatı, Solis'in felakete uğradığı bölgede yerlilerle karşılaştıklarında hatırı sayılır bir cesaret, hatta budalalık sergiledi. Macellan bir değil, üç filika göndermişti. Tayfalar silahlıydı, avantajları vardı, ama bunun dışında nehir havzasındaki yerli halkın insafına kalmışlardı. Kayıklar karaya vurur vurmaz, adamlar atlayıp kendilerini izleyen yerlilerin peşine düştüler. Yerliler durup dövüşmek yerine koşarak onları atlattılar. Pigafetta "Öyle muazzam uzun adımlar attılar ki, bütün koşmamıza ve sıçramamıza rağmen onlara yetişemedik," diye yazmıştı.

O gece, büyük bir kano sahilden ayrılıp *Trinidad*'a yaklaştı. Hayvan derileriyle kaplı bir yerli kanonun ortasında dikilmiş duruyordu, besbelli ki şefti. Kano yaklaştıkça, bayrak gemisindeki adamlar şefin hiçbir korku belirtisi göstermediğini fark ettiler. Şef, gemiye çıkmak istediğini belirtti, Macellan da kabul etti.

Yüz yüze geldiklerinde Macellan yerliye iki hediye sundu: Bir gömlek ve bir örgü kazak. Genel Kaptan daha sonra bir parça metal çıkardı, yerlinin metale aşina olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Nesneyi tanıyan yerli, kabilesinin bir tür metale sahip olduğunu işaret etti. Yerlinin daha

fazlasını elde etme fırsatını kaçırmayacağını varsayan Macellan, çan ve makas gibi metal nesnelerle yiyecek ve kılavuzluk yardımı takas etmek istiyordu, ama yerli *Trinidad*'dan ayrıldıktan sonra gemiye bir daha hiç dönmedi. Bu kayıtsız kabile lideriyle yaşadığı kısa süreli karşılaşma Macellan ve subaylarını altüst etmişti. İyi karşılanmış olsalar denizciler sefahat âlemlerine, rahipler yerlilere din değiştirtmeye; saldırılmış olsalar savaşmaya hazırlardı. Ama görmezden gelinmeye hazır değillerdi.

Filonun konaklaması sırasında Macellan suyun kurşun ağırlığı yutmasını, boğazı bulduğuna dair bir işaret çakmasını umarak sürekli Rio de la Plata'nın derinliğini ölçmüştü, ama nehir tehlikeli denecek kadar sığdı. Bir kanal ya da bir boğazın daha derin olması, akıntısının da daha hızlı olması gerekir diye akıl yürütmüştü Macellan.

Filonun tamamını nehre sokmak istemeyen Genel Kaptan, su çekme mesafesi en sığ, en küçük gemi olan *Santiago*'yu nehrin belirsiz, baştan çıkarıcı uzak noktalarını keşfetmekle görevlendirdi. *Santiago* iki gün boyunca nehrin yukarısına doğru yol aldı, nehrin derinliği sürekli ölçülüyor, karaya oturma tehlikesine düşmemeye çalışılıyordu.

Bu arada Macellan boğaz arayışını bizatihi *Santiago*'da sürdürmek üzere bayrak gemisi *Trinidad*'dan geçici olarak ayrılmıştı. Nehir hiçbir noktada üç kulaçtan daha derin değildi, gemilerin güvenle geçemeyeceği kadar, Asya ve Baharat Adaları'na uzanan bir boğaz olduğunu düşündüremeyecek kadar sığdı. Bulduklarının büyük bir nehirden başka bir şey olmadığı yönündeki birçok göstergeye rağmen diğer kaptanlar Rio de la Plata'nın onları Hint Adaları'na çıkaracağı inancına sıkı sıkıya sarılmışlardı, Macellan'a başladığı işi yarım bırakmaması uyarısında bulundular. Ama Macellan dönmeyi kafasına koymuştu bir kere, karar verdiğinde de hiçbir şey onu vazgeçiremezdi. Ocak sonuna gelindiğinde Macellan nehirdeki arayışına son verdi ve yön değiştirdi, artık doğrudan rüzgâra karşı ilerliyorlardı, sahile yavaş yavaş, zikzak çize çize döneceklerdi.

Filo 3 Şubat 1520'de güneye doğru ilerleyen rotasına girerek (varsa eğer) gerçek boğazı aramak için bir kez daha yola koyuldu, ama bu arada *San Antonio*'nun fena sızdırdığı anlaşıldı. Sızıntı iki gün içinde onarıldı ve Maluku Armadası bugün Corrientes Burnu diye bilinen burnu dolandı.

Macellan aradığı boğazın yanından geçip gitmemek için önlemler almıştı. Gece demir atıyor, gündüz sahile cesaret edebileceği kadar yaklaşıp boğazın varlığını düşündürebilecek bir oluşum arayarak sürekli sahili seyretmeyi sürdürüyordu. Bugünkü Arjantin'in doğu sahillerini geçip 40 derece boylamını aştıklarında hava birden soğudu; onları bekleyen huzursuzluk ve tehlikelerin bir habercisiydi bu. Denizde geçirecekleri rüzgârlı, dondurucu gecelerden kurtulmaları ancak bir boğazla mümkün olabilirdi, tabii böyle bir boğaz varsa eğer; ama artık bu boğazın ele geçmezliği onları çıldırtıyordu. Farkında olmaksızın, sık sık aniden patlak veren şiddetli rüzgârlarıyla bilinen boylamlara doğru ilerliyorlardı, 13 Şubat'tan sonra başka bir fırtınaya tutuldular, gemiler oradan oraya savruldu, *Victoria*'nın gövdesi hasar gördü, fırtınalar, şimşekler, şiddetli yağmurlar denizcilerin ödünü kopardı. Fırtına nihayet dindiğinde bayrak gemisinin yelken direklerinde bir kez daha yolu aydınlatan, denizcilere ilahi koruma altında oldukları güvencesi veren Aziz Elmo'nun ateşi belirdi.

Ertesi gün filo yelken açtı, ama yolu gösterecek güvenilir haritalar olmadığından, gemiler hain sığlıklarda, söz gelimi suyun altına gömülmüş bir resif ya da bir kum tepeciğinin üstünde karaya oturma tehlikesi içindeydi. Su o kadar sığdı ve sığlık yaratan kumsal o kadar iyi gizlenmişti ki *Victoria* bir değil birkaç kez dibe vurdu. Sığlığa çarpmak bütün gemicilerin korkulu rüyası olan, insanı hasta eden bir histi. Geminin ilerlemesini duraklatan bir sarsıntıyla başlardı. Dibe vuran gemideki tayfalar en beterinden korkarak ümitsizlikle bağırırlardı. Sığlık kayalıksa, gemi teknesi yarılabilir, gemi batabilirdi. Kumluksa ya da yosunlarla kaplıysa, gemiyi ölümcül bir kavrayışla durdurabilirdi. Yüzmeyi bilen bir-iki denizci, dümendeki yosunları temizlemek için, her an bir köpekbalığı gelebilir diye korka korka suya girer, ciğerlerini patlatırcasına nefes alıp geminin altına dalarak çıplak elleriyle yosunları temizlerlerdi. Sığlığa takılmış bir gemi için gelgitler kritik önemdeydi; suların yükselmesi gemiyi serbest bırakabilir, alçalması karaya oturmasına, kısılmasına, hareket edemez hale gelmesine neden olabilirdi. *Victoria* suların yükselmesini bekleyerek kendisini her seferde sığlıktan kurtarmayı başarmıştı, ama daha derin sular arayan Macellan nihayetinde artık karayı ya da bir boğazı göremeyecek bile olsa, filoyu sahilden ve sığlıklardan uzaklaştırmaya karar verdi.

Macellan daha güneye indikçe, boğazı görmeyip geçtikleri kaygısı da arttı. 23 Şubat'ta geldikleri yolun bir bölümünü geri döndüler, kara gemiler ertesi gün San Matias Körfezi'nin Arjantin sahilindeki geniş ağzına vardı. Macellan'a göre, bu körfezin onları boğaza götürmesi ihtimali Rio de la Plata'ya göre daha yüksekti, çünkü su derin, mavi ve soğuktu. Filodaki adamlar balina görmüşlerdi belki, çünkü burası Güney Gerçek Balinası'nın (*Eubalaena australis*) başlıca üreme merkeziydi. Karaya yakın yol alsalardı, penguenleri, deniz aslanlarını, hatta kayalıklar üzerinde şekerleme yapan deniz fillerini görebilirlerdi. Karaya çıkmış olsalardı tilkiler, tavşanlar, pumalar, gezginci doğanlar, baykuşlar, flamingolar, tüylü armadillolar ve papağanlarla dolu bir hayvan cennetiyle karşılaşabilirlerdi. Ama Macellan açığa, tehlikelerden uzağa demirlemeyi tercih etti, boğaz arayışını kararlılıkla sürdürüyordu.

Keşif seferinin kaderi boğazı bulmasına bağlıydı.

II

DÜNYANIN UCU

5. Bölüm

Liderlik Zor Zanaat

Yatıp kalkan direkler, batıp çıkan pruva
Düştük önüne çığlık ve felaketin
Ezip geçiyordu hasmının gölgesini
İleriye eğiyordu başını hâlâ
Hızla atıldı gemi, fırtına gürledi
Kaçtık elbet güneye doğru.*

Denizde geçen altı ayın ardından Macellan'ın armadaya liderlik etme becerisine hâlâ büyük bir kuşkuyla bakılıyordu. En nüfuz sahibi Kastilyalı subayların birçoğu, hatta Portekizli dümenciler bile sert ve katı Genel Kaptan'ın Baharat Adaları'nı bulma hevesi içinde onları ölümlerine götürdüğü kanısındaydı. Macellan'ın onları dünyanın ucuna ve ötesine götürebileceğine, bu yolculukta hayatta kalma şansları olduğuna aralarından pek azı emindi.

1520'nin Şubat'ı ile Ekim'i arasında, dokuz zorlu ay boyunca, Macellan'ın liderlik tarzı, muhtemelen de karakteri önemli bir evrim geçirdi. Macellan o çetin günler geçip gittiğinde yolculuğa başladığında olduğundan farklı bir adamdı artık. Şubat ayındaki Macellan, komuta ettiği adamlarca öldürülmesine ramak kalmış biriydi. Ekim ayındaki Macellan ise tarihte bir yer edinme yolunda ilerliyordu. Arada geçen aylarda Macellan kendisini, bir lider olarak sınırlarıyla yüzleşmek zorunda bırakan bir dizi sınavdan geçti; ya tarzını değiştirecek ya da ölecekti.

Filo Şubat'ın son haftası boyunca sahille kucaklaşa kucaklaşa batıya, araştırmaya değer, geniş bir liman olan Bahia Blanca'ya doğru yol aldı. Macellan gemilerini körfezde, adaların çevresinde dolandırdı, ama

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 7.

boğaza işaret eden bir ipucu bulamadı. Sahil şeridine aşinalık kazanırken denizcilik becerilerine giderek güvenir hale geldi; gemilerini geceleri karanlık suların altında yatan kaya ve resiflerden kaçınmak için kıyıdan epeyce açıktan götürerek günde yirmi dört saatlik seyre yeniden başladı. 24 Şubat'ta filo, boğaz ağzı olabilecek başka bir açıklığa geldi. Albo seyir defterine "Epeyce ilerledik, ama tümüyle içeri girene dek dibi bulamadık, içerde dibin seksen kulaç olduğunu, çevresinin de 50 lig olduğunu ölçtük" diye yazdı. Macellan bu büyük körfezi bundan daha fazlasıymış gibi değerlendirmeye yanaşmadı. Genel Kaptan'ın tahminleri doğru çıkmış ve filoyu günlerce sürecek beyhude bir arayıştan kurtarmıştı.

Armada son olarak 27 Şubat'ta, görünüşe bakılırsa çok sayıda ördeğin sığınağı olan iki adanın bulunduğu ümit vaat eden bir iç koyda keşfe çıktı. Macellan bu koya Bahia de los Patos, Ördek Koyu adını verdi ve boğazın girişini bulabilmek için burada titiz bir keşif çalışması yaptı. Tedbirli davranıp en başta yakılacak odun ve temiz su olmak üzere tedarik malzemesi bulup getirmekle görevlendirdiği sadece altı denizciyi karaya çıkardı. Ormanın içinde pusu kurmuş savaşçı kabilelerle burun buruna gelmekten korkan denizciler, faaliyetlerini ne temiz su ne de ağaç bulunan, ama yaban hayatla dolup taşan küçük bir adayla sınırlı tuttu. Ördek gibi görünen hayvanların yakından bakıldığında gayet farklı bir şey olduğu anlaşıldı. Pigafetta bunları "kaz" ve "kaz yavrusu" olarak tanımlamıştı. Sayılamayacak kadar çok olduklarını, ayrıca son derece kolay yakalandıklarını söylüyordu. "Bir saatte bütün gemileri bunlarla doldurduk" diyordu, hayvancıklar hemen tuzlanmışlar, obur denizcilerin midelerini boylamışlardı. Pigafetta'nın tanımına göre bu "kazların" aslında penguen olduğu bellidir. "Bu kaz yavruları siyah ve bedenlerinin her yerinde aynı büyüklükte, aynı biçimde tüyler var, uçmuyorlar ve balıkla besleniyorlar. O kadar yağlılar ki tüylerini yolmak yerine derilerini yüzdük, bir de karga gagasına benzeyen gagaları var."

Pigafetta karşılarına çıkan başka bir hayvana hayret etmişti, Plinius'un satırlarını hatırlatan bir hayvandı bu, kesinlikle gerçek olması onu daha da harika kılıyordu: "Bu iki adadaki deniz kurtları çeşitli renklerde ve bir dana büyüklüğünde, bir dananınkine benzer başları, küçük yuvarlak kulakları var. Dişleri büyük, bacakları yok, ama bedenlerine bağlı, insan eline benzeyen ayakları var. Ayakları, ayaklarının üstünde tırnakları, parmaklarının arasında kazlarınki gibi deriler var.

Bu hayvanlar koşabilselerdi çok güçlü, çok zalim olurlardı. Ama sudan ayrılmıyorlar, burada yüzüp balıkla besleniyorlar."

Pigafetta'nın "deniz kurtları" Antarktik altı bölgesinin deniz aslanları ya da şişebilir hortumlarıyla fark edilen deniz filleriydi. Bu memeliler zamanlarının büyük bir bölümünü okyanusta, 1.200 metreden derin sulara dalarak geçirseler de arada dinlenme aylarını sahilde, insanları olağanüstü derecede hatırlatan gruplar halinde haytalıkla geçiriyorlardı; uzanıyor, geriniyor, esniyor, kaşınıyor, tembel tembel etrafa bakınıyorlardı. Her erkeğin, sayısı on beşi bulabilen geniş bir haremi vardı. Erkekler genellikle, çiftleşme döneminde diğer erkeklerle ettikleri kavgalarda aldıkları derin izler taşıyordu. Yetişkinler 450 kilo kadar çekiyordu, doğru düzgün kesilirlerse zengin etleri ve yağlarından bol bol yiyecek elde ediliyordu; kalın, parlak, gümüşsü postları da bu dondurucu enlemlerde fena halde ihtiyaç duyulan bir sıcaklık sunuyordu.

Gözü pek altı denizci "deniz kurdu" ailelerine hissettirmeden yaklaşmış, onları sopalarla bayıltmış, filikaya yükleyebildikleri kadar "deniz kurdu" yüklemişlerdi. Ama grup filoya dönemeden şiddetli bir fırtına koptu. Açıktan esen kuvvetli rüzgârlar Macellan'ın gemilerini denize sürdü, altı denizci küçük adada yapayalnız kaldı. Ya "deniz kurtları"nın gövdesine inecekleri ya da aşırı soğukta donup gidecekleri korkusuyla berbat bir gece geçirdiler.

Macellan sabahleyin bir kurtarma ekibi gönderdi. Ekip sadece terk edilmiş filikayı bulunca en beterinden korktu. Kayıp arkadaşlarının isimlerini çağırarak adanın altını üstüne getirdiler, ama çabaları "deniz kurtları"nı korkutmaktan başka bir işe yaramadı, gelmişken birkaç "deniz kurdu" öldürdüler. Hayvanların yanına yaklaşan kurtarma ekibi cansız "deniz kurtları"nın altında büzüşmüş kayıp arkadaşlarını buldu; adamların üstleri başları çamur içindeydi, yorgunluktan tükenmiş haldelerdi, ürkütücü bir koku saçıyorlardı, ama hâlâ hayattalardı. Şiddetli fırtınada geceyi geçirecek kadar sıcak bir yere sığınmak için hayvanların hemen yakınına gelmişlerdi.

Adamcağızların başına gelenler yetmiyormuş gibi, grup kendilerini bekleyen filoya dönmeye çalışırken adanın tepesinde bir fırtına daha koptu. Denizciler gemilere sağ salim dönebildiler, ama fırtına o kadar şiddetliydi ki *Trinidad*'ın palamarları birbiri ardına koptu.

Fırtınada çaresiz kalan, şiddetle baş-kıç vuran, mürettebatını bir o yana bir bu yana savuran bayrak gemisi sahildeki kayalara o kadar çok yaklaşmıştı ki tehlikenin eli kulağındaydı. Bir tek palamar sağlamdı, o da koparsa *Trinidad* ve mürettebatı (Macellan dahil) toptan yok olacaktı. Denizciler Bakire Meryem'e ve bildikleri bütün azizlere dualar ediyor, korkudan ödleri kopmuş halde, bu tehlikeyi atlatırlarsa İspanya'ya döndüklerinde hacca gideceklerine antlar içiyorlardı.

Duaları kabul oldu, gemilerin seren direklerinin ucunda bir, iki değil, tam üç tane parlak Aziz Elmo ateşi belirdi; göklerden gelen bir umut ve ilham ışığıydı bu. Pigafetta, "Çok büyük bir yok olma tehlikesi atlattık," diye yazıyordu. "Ama Aziz Anselmo, Aziz Nicolas ve Azize Clara'nın bedenleri bize göründü ve bununla birlikte fırtına dindi." Azize Clara'nın belirmesi çok yerinde olmuştu, çünkü kendisi körlerin koruyucusuydu, genellikle de elinde bir lambayla resmediliyor, hatta sis ve yağmuru defedeceğine bile inanılıyordu. Dindar denizcilere göre bu emarelerin birden belirmesi, Tanrı'nın yerkürenin en ücra köşelerinde bile hâlâ onları gözetip koruduğunun açık bir kanıtıydı. Onları felaketten koruyan yegâne palamarın, fırtınanın son bulduğu şafak vaktine kadar dayanmış olması da bunu gösteriyordu.

Fırtınada hırpalanmış olan Macellan bir koya sığınmaya çalıştı, ama hava elvermedi. Rüzgâr dinmiş, Maluku Armadası denizde öylece hareketsiz kalmıştı; gece yarısı üçüncü bir fırtına patlak verdi ki o zamana dek başlarına gelmiş en yıkıcı fırtınaydı bu. Fırtına üç gün üç gece sürdü; dondurucu soğukta aç, doğanın gücü karşısında çaresizlik içinde geçirdikleri günler ve gecelerdi bunlar. Kuvvetli rüzgâr ve deniz, seren direklerini, köşkleri, hatta pupa güvertelerini söküp uçurmuştu. Bütün bunlar olurken, paramparça olan gemilerin içine kısılıp kalmış, her an ölümleriyle burun buruna gelen denizciler çaresizliğin verdiği coşkuyla kurtuluş için yakarıyordu.

Duaları bir kez daha işitildi. Beş gemi bu büyük fırtınadan çıktı. Rüzgâr ve dalgaların verdiği hasar ciddi olsa da onarılabilir bir hasardı. İnanılmaz, ama karada ve denizde başlarına gelen onca tehlikeye rağmen hiç kimse ölmemişti. Genel Kaptan emir verdi ve filo nihayet denize açıldı.

Macellan bir boğaz aramayı sürdürdü. Bu bölgede açıkta patlak veren fırtınaların filosuna ne kadar hızlı zarar verebileceğini ya da onu

ortadan kaldırabileceğini gördükten sonra bir kaçış rotası bulmak, hiç olmadığı kadar elzem bir hal almıştı. Denizde geçen birkaç günün ardından davetkâr bir başka koy, karşılarında ümit ışığı olarak belirdi. Macellan bu korunaklı sulara yelken açtı, ama bir haliç bulamaması cesaretini kırdı. Burası sadece bir koydu ama filoyu şiddetli fırtınalardan koruyacaktı, yani o öyle düşünmüştü. Altı gün sonra patlak veren uzun süreli bir başka fırtına tahminini boşa çıkardı.

Daha önce olduğu gibi, karaya çıkan ekip zorlu hava koşulları nedeniyle yine çok zor durumda kaldı, bu kez onları barındırıp ısıtacak "deniz kurtları" da yoktu. İliklerine kadar işleyen soğuğa katlanan adamlar, saçları, sakalları, derileri dondurucu yağmurlardan sırılsıklam, elleri, ayakları soğuktan hissetmez bir halde, buz gibi sularda kabuklu deniz hayvanları bulmaya çalıştılar. Elleri kan revan içinde kabukları kırıp çiğ midyeyle beslendiler, ta ki bir hafta sonra filolarına dönmeyi başarıncaya kadar.

Bugün Meşakkat Körfezi [Bay of Toil] denilen bu limandan ayrılan armada, güneye, daha da soğuk havalara ve yaklaşmakta olan ekvator altı kışa doğru yoluna devam etti. Günler kısalmıştı, her başıboş rüzgâr denizi karartıyor, yelkenleri dövüyor, yeni bir fırtınaya dönüşme tehdidi yaratıyordu. Macellan keşfedeceği kadar keşfetmişti, boğaz arayışını bahara kadar ertelemeye karar verdi. Dikkatini, filonun yaklaşan soğuk mevsimi atlatabileceği güvenli bir liman bulmaya yöneltti. 31 Mart'ta, 49 derece 20 dakika boylamında bu limanı buldu. *Trinidad*'ın güvertesinden burası ideal bir sığınak gibi görünüyordu: Liman korunaklıydı, bol miktarda balık sanki onlara hoş geldin der gibi deniz yüzeyinde kıpırtılar yaratıyordu. Buraya Port Saint Julian [Aziz Julian Limanı] dendi.

Girişi 30 metre kadar yükselen büyük gri yarlarla çevrelenen liman, çok geçmeden genişliği yaklaşık 900 metre olan bir kanala dönüşüyordu. Bu dar suyolu koruma sağlasa da altı metreyi aşan dalgalar, altı deniz miline çıkan akıntılar alıyordu; bu koşullarda gemilerin dikkatlice demir atmaları, gerekirse yerlerini sağlama almak için kıyıya da palamar salmaları gerekiyordu.

Macellan Port Saint Julian'ın boylamını belirlemeye değecek kadar önemli olduğunu düşünmüştü. Dümencilerine, dostu Ruy Faleiro'nun tekniklerini kullanıp kullanamayacaklarını sordu. Mümkün değil, de-

diler. San Martin'e, resmi astronoma sordu; San Martin onun isteğini yerine getirmeye çalıştı, ölçümler aldı, dümencilere danıştı ve Tordesillas Antlaşması'nda tanımlandığı üzere Portekiz sularına girmiş olabilecekleri sonucuna vardı. Bu düşünce, Carlos'tan Portekiz sularına girmeme ve Baharat Adaları'nın İspanyol sularında olduğunu gösterme emri almış olan Macellan'ı dehşete düşürdü. Filo sınır çizgisini çoktan geçmiş gibi görünüyordu. Macellan dünyanın yarısını aşmasının, umduğunun tam tersi bir sonuç doğurabileceğini fark etti. Bu mesele o kadar ciddiydi, giriştikleri işe o kadar büyük bir zarar verebilirdi ki dümenciler haritalarında Port Saint Julian'ın yerini kasten belirtmediler.

Port Saint Julian'da uzun, kasvetli bir kışın bastırmasını bekleyen Macellan, gemiler kesilmiş "kazlar" ve "deniz kurtları"nın etleriyle dolu olsa da, liman balıkla dolup taşsa da mürettebatın tayınını azalttı. Oysa geçen yedi hafta içinde peş peşe karşı karşıya kaldıkları onca badirenin ardından denizciler, cesaretleri ve dayanıklılıklarından ötürü cezalandırılmayı değil, ödüllendirilmeyi bekliyorlardı. Tayının azaltılmasına öfkelenip itaatsizlik etmeye başladılar. Bazıları tayının tam verilmesini istiyordu, bazılarıysa filonun ya da bir bölümünün İspanya'ya geri dönmesini savunuyordu.

Denizciler boğazın varlığına inanmıyorlardı. Hayatlarını tehlikeye atıp bir o çıkmaza bir bu çıkmaza dalarak tekrar tekrar onu bulmaya çalışmışlardı. Devam ederlerse bölgede etkili olan feci fırtınaların birinde telef olup gideceklerdi ya da sahil şeridi bittiğinde dünyanın ucundan aşağı düşeceklerdi. Kral Carlos Baharat Adaları'na giden bir yol bulsunlar diye hepsinin ölüp gitmesini emretmemişti elbette. Hiç kuşkusuz insan hayatının bir değeri vardı.

Macellan inatla onlara, kraliyetin verdiği göreve itaat edip sahil şeridini gittiği yere kadar takip etmeleri gerektiğini hatırlattı. Kral bu yolculuğun yapılmasını emretmişti, Macellan da karanın ucuna varıncaya ya da boğazı buluncaya dek yolculuğa devam edecekti. Gözü pek İspanyolların bu kadar yüreksiz çıkması onu hayrete düşürmüştü, yani o öyle diyordu. Erzaka gelince: Burada, Port Saint Julian'da yeterince ağaç vardı, balık boldu, temiz su ve kuşlar vardı; gemilerde yeteri kadar peksimet ve şarap vardı, ama tayın miktarına dikkat edilmesi gerekiyordu. Hiçbir zorluk çekmeden Oğlak Dönencesi'nin on iki derece altına inen

Portekizli denizcileri düşünün diye cesaretlendiriyordu Macellan adamlarını. Ne biçim denizcilerdi? Macellan ısrarla İspanya'ya utanç içinde dönmektense ölmeyi yeğleyeceğini söylüyor, kış geçinceye dek sabırla beklemelerini telkin ediyordu. Ne kadar ıstırap çekerlerse, Carlos'tan bekleyebilecekleri ödül de o kadar büyük olacaktı. Kralı sorgulamamaları gerekiyordu, hepsini zenginleştirecek altın ve baharatlarla dolu, henüz bilinmeyen bir dünyayı keşfetmeleri gerekiyordu.

Macellan'ın fikir değiştirip duran mürettebata yaptığı bu belagatli konuşma onu birkaç gün rahatlattı, ama sadece birkaç gün. Sert sözleri, davranışları ve ya yaparsın ya ölürsün noktasında bağnazlığı, hakkındaki en beter korkuları doğruluyordu. Adamlar en derinde, Macellan'ın, hayatlarını harcanabilir gördüğüne inanmışlardı. Sonraki günlerde fısıldaşmaya başladılar, ulusal önyargılar kesip biçmek için kınından çıkarılan yağlanmış kılıçlar gibi parıldamaya başladı, genellikle de Macellan'ı hedef alıyorlardı. Kastilyalılar yine, ya boğazı bulacağım ya öleceğim diye tutturmasının, Macellan'ın keşif seferini yoldan çıkarıp o arada hepsini canlarından etmeye niyetli olduğunun işareti olduğunu söylüyorlardı. Carlos'u yücelten bütün bu sözlerin, onları kandırıp bu intihar planına ikna etmeye yönelik bir strateji olduğu hissine kapılmışlardı. Macellan'ın seferi yolundan çıkarma niyetinden kuşkulanan birinin, izledikleri yola bakması yeterliydi: Güneye, daha da güneye, daha da güneye iniyorlardı, oysa Baharat Adaları ve Hint Adaları havanın sıcak ve güneşli, her şeyin kuşkusuz bol olduğu batıdaydı.

Subaylar ve mürettebat bu kargaşanın ortasında yılın en kutsal gününü, Paskalya Pazarı'nı 1 Nisan'da kutladılar. O sırada Macellan'ın bir tek kaygısı vardı: Kim ona sadıktı, kim değildi? Mürettebatından kendisine sadık yeterli sayıda adam olursa otoritesini hedef alan bu son ve en ciddi meydan okumaya karşı koyabilirdi. Onlar olmazsa, hapse tıkılabilir, kazığa oturtulabilir, hatta cehennemlik isyancılar tarafından bir seren direğinin ucundan sallandırılabilirdi. Karşı karşıya olduğu tehlikenin büyüklüğünü anlamak için mürettebatından herkesle tek tek görüştü.

Gines de Mafra, "Macellan, diğer kaptanların ona kumpas kurduklarını anlatıp tatlı sözlerle, büyük vaatlerle ne yapmasını tavsiye ettiklerini sordu. Adamlar verebilecekleri bir tek tavsiye olduğunu, ne emrederse onu yapmaya hazır olduklarını söylediler. Macellan mürettebatına açık-

ça kumpasçıların onu Paskalya günü, karada düzenlenen ayinde öldürmeye karar verdiklerini, ama bilmiyormuş gibi yapıp ayine gideceğini söyledi. Öyle de yaptı, gizlice silahlarını aldı, ayin için küçük bir evin inşa edildiği küçük, kumlu adacığa gitti."

Macellan dört kaptanı da Paskalya ayininde görmeyi bekliyordu, ama sadece *Victoria*'nın kaptanı Luis de Mendoza çıkageldi. Gerilimli bir hava vardı. De Mafra "Hoşbeş ettiler" diyordu, duygularını boş sözlerin ardına gizleyip birlikte ayini dinlemişlerdi. Törenin sonunda Macellan, Mendoza'ya diğer kaptanların neden emrine karşı gelip ayine katılmadıklarını sordu. Mendoza pek de inandırıcı olmayan bir ses tonuyla, herhalde hastadırlar dedi.

Macellan yine sahte bir canayakınlıkla Mendoza'yı Genel Kaptan masasında yemeğe davet etti, onu kendisine sadakatini ilan etmek zorunda bırakacak bir jestti bu, ama Mendoza bu teklifi serinkanlılıkla geri çevirdi. Macellan, Mendoza'nın itaatsizliği karşısında istifini bozmamış gibi yaptı, ama Genel Kaptan Mendoza'nın kumpasçılardan biri olduğunu biliyordu artık.

Mendoza *Victoria*'ya geri döndü, burada diğer kaptanlarla birlikte bir gemiden diğerine filikalarla mesajlar göndererek Macellan aleyhine kumpas kurmaya devam etti. Ayinden sonra sadece Macellan'ın kuzeni, kısa süre önce *San Antonio*'nun kaptanlığına atanmış Alvaro de Mesquita Genel Kaptan'ın masasına yemeğe geldi. Macellan masadaki boş sandalyelerin kötüye işaret olduğunu anlamıştı.

O esnada başına küçük bir talih kuşu kondu. *Concepcion*'un kaptanı Gaspar de Quesada'ya ait filika isyancı gemiler arasında kumpas mesajları taşırken güçlü akıntıda yolunu kaybetmiş, içindekileri ümitsizliğe boğarak çaresizce bayrak gemisine, o an hiç karşılaşmak istemedikleri tek kişiye, Macellan'a doğru sürüklenmişti. Kayıktaki adamların şaşkın bakışları arasında *Trinidad* mürettebatı Macellan'ın emriyle onları sürüklenen kayıktan kurtardı. Daha da hayret vericisi Macellan onları bayrak gemisine davet edip önlerine şarabın su gibi aktığı mükellef bir sofra kurdurdu.

Yemekte, müstakbel isyancı takımı epeyce içtikten sonra nihayetinde Genel Kaptan'dan korkmaya hacet olmadığına karar verdi. Hatta biraz daha ileri gidip onun aleyhine bir kumpas kurulduğunu açıkladılar, kumpas başarılı olursa, Macellan'a o gece "yakalanıp öldürüleceğini" söylediler.

Bunu duyan Macellan ziyaretçileriyle ilgilenmeyi kesip bayrak gemisini saldırıya karşı hazırlamaya başladı. Mürettebatına bir kez daha kendisine sadık olup olmadıklarını sordu, kaçınılmaz isyan patlak verdiğinde *Trinidad*'daki adamlarının kendisinden yana olacağına memnun olup saldırıyı beklemeye başladı.

O gece geç saatlerde *Concepcion* kıpır kıpırdı. Kaptan Quesada filikaya binip sessizce *San Antonio*'ya doğru yol aldı. Burada, geminin teknesine vuran karanlık sularda, eski kaptan, piskoposun gayrimeşru oğlu, hüsrana uğramış isyancı Juan de Cartagena ile *Concepcion*'un süvarisi olarak görev yapan emektar Bask denizci Juan Sebastian Elcano, otuz kadar silahlı denizciyle ona katıldı.

Karanlıktan yararlanarak *San Antonio*'ya çıktılar, kaptanın kamarasına koşup gürültüyle içeri daldılar ve zavallı Mesquita'yı yatağından karga tulumba çıkardılar. Burası bir zamanlar Cartagena'nın gemisiydi ve ona göre hâlâ öyleydi. Mesquita, isyancıların onu zincire vurup Geronimo Guerra'nın kamarasına götürmelerine pek direnmedi, burada başına bir muhafız dikildi.

O esnada isyan haberi gemiye yayılmış, mürettebat ayağa kalkmıştı. Geminin süvarisi Bask denizci Juan de Elorriaga nafile bir çabayla Quesada'yı kan dökülmeden *San Antonio*'yu terk etmeye davet etti, ama Quesada çekilmeye yanaşmadı, bunun üzerine Elorriaga lostromo Diego Hernandez'e dönüp mürettebata Quesada'nın tutuklanması ve isyanın bastırılması emrini verdi.

Quesada "Bu budalanın ayağımıza dolanmasına izin veremeyiz," diye bağırdı, artık geri dönüş olmadığını biliyordu. Elindeki hançeri Elorriaga'ya tam dört kez sapladı, kan revan içindeki Elorriaga yere düştü. Quesada onun öldüğünü sanıyordu, ama sadık süvari hâlâ yaşıyordu, gerçi oracıkta ölmüş olsa belki daha iyi olurdu; o gece Quesada'nın elinden aldığı yaralar nedeniyle göçüp gidinceye dek üç buçuk ay boyunca can çekişti.

Quesada ile Elorriaga mücadele ederken Quesada'nın muhafızı Hernandez'i rehin almıştı, birden gemide subay kalmadı. Şaşkınlık içindeki mürettebat gemide onlara emir veren kimse kalmadığından ve can korkusuna silahlarını isyancılara teslim etti. Aralarından biri, geminin muhasebecisi Antonio de Coca isyancılara katıldı, el konmuş silahları kamarasına yığdı. İsyanın ilk aşaması planlandığı gibi tamamlanmıştı.

Normalde, yolculuğu ayrıntılı olarak kayıtlara geçen Pigafetta, isyanla ilgili pek az bilgi verir. Bu olayda Macellan'ın yanındaydı, hatta bize yardımcı olamayacak kadar yanındaydı. Macellan'a sadık olduğundan, sevgili kaptanı hakkında söylenen kötü sözleri işitme ya da tekrarlama arzusuna direnmişti. Belagatli kalemiyle, büyük ve bilge kâşif Macellan mitini sunmuş, ama öte yandan yolculuk sırasında Macellan'ı çevreleyen skandal ve isyanları görmezden gelmişti. Port Saint Julian'da yaşanan drama şöyle bir değinen Pigafetta baş aktörlerin isimlerini bile karıştırmıştı. İstediğinde son derece kesin bilgiler verebilen vakanüvisimiz muhtemelen ancak yolculuk bittikten sonra, etrafında olup biten kanlı olayları anlatacak kadar güvende hissettiğinde isyandan bahsetmeye başlamıştı.

San Antonio'nun kontrolünü ele geçiren isyancılar burayı çabucak bir savaş gemisine çevirdiler. Bask denizci Elcano komutayı alır almaz Macellan'a sadık olduğu anlaşılan Portekizli Antonio Fernandes ve Gonçalo Rodrigues ile Kastilyalı Diego Diaz'ın tutuklanmalarını emretti. Quesada'nın komisi Luis de Molino ve Antonio de Coca'nın emrindeki isyancılar geminin depolarını yağmaladı, aç karınlarını ekmek ve şarapla, ellerine ne geçirirlerse onunla doldurdular ve takipçilerinin yasak yiyeceklere ortak olmalarına izin vererek kendilerini onlara sevdirdiler. Elorriaga'ya son dualarını ettirmekle meşgul olan Rahip Valderrama bütün bu olanları izlemiş, şansı yaver giderse bütün bu kötülükleri Macellan'a bildirmeye yemin etmişti. Bu arada Elcano, ateşli silahların hazırlanmasını emretti; güçlü, son teknoloji silahlar olan arkebüsler ve arbaletler açılıp hazırlandı. İsyancı gemiye yaklaşma cesaretinde bulunanlar, ölümcül oklar ve ateş saçan toplarla karşılanacaklardı.

İsyan birkaç saat içinde, kaptan Luis de Mendoza'nın Sanlucar de Barrameda'dan ayrıldıkları günden beri Macellan'dan hoşlanmadığı *Victoria* ile *Concepcion*'a da yayıldı. Cartagena, Quesada ve destekçilerinin Macellan'ın peşine düşmeleri an meselesiydi. Sadece Kastilyalı Juan Serrano'nun komutasındaki *Santiago* tarafsız kaldı. Quesada şimdilik *Santiago*'yu kendi haline bırakmaya karar vermişti, daha sonra isyancıların başına bela olacak bir karardı bu.

Güneş 2 Nisan'da Port Saint Julian'ın tepesinde yükseldiğinde körfeze aldatıcı bir sükûnet hâkimdi. Maluku Armadası'ndaki beş gemi çı-

palamış, sessizce salınıyordu; gemilerin mürettebatları önceki gecenin aşırılıklarından sonra uykudaydı. Genel Kaptan şimdilik, kalesi olan *Trinidad*'da güven içindeydi. Gemilerin sadakatini sınamak için, Quesada ve Elcano'nun denetimindeki *San Antonio*'ya bir filika gönderip denizcilerin temiz su almak için karaya çıkmasını emretti. *Trinidad*'ın kayığı yaklaşırken isyancılar el işaretleriyle denizcileri geri gönderip *San Antonio*'nun artık Mesquita ya da Macellan'ın komutasında olmadığını ilan ettiler. Gemi artık isyancı Gaspar Quesada'ya aitti.

Filika bu rahatsız edici haberi getirdiğinde Macellan büyük bir sorunla karşı karşıya olduğunu anladı, ama isyanın büyüklüğünden haberi yoktu. Filikayı sadakatlerini öğrenmek için diğer gemilere gönderinceye dek üç değil, bir tek isyancı gemiyle uğraşması gerektiğini sanıyordu. Quesada *San Antonio*'nun güvertesinden "Kral için ve kendim için" diye haykırdı; *Victoria* ve *Concepcion* da onu izledi.

Quesada tavrını vurgulamak için filikayla bayrak gemisine bir talepler listesi gönderme küstahlığında bulundu. Macellan'ı sıkıştırdığı inancındaydı, haksız da değildi, Genel Kaptan'ı isyancılara boyun eğmeye zorluyordu. Quesada yazılı mesajında artık filonun kendisinin sorumluluğunda olduğunu, Macellan'ın subaylar ve mürettebata reva gördüğü sert muameleye son vermeyi amaçladığını ilan ediyordu. Subaylar ve mürettebat daha iyi beslenecekti, yok yere hayatları tehlikeye atılmayacaktı ve İspanya'ya döneceklerdi. Macellan bu talepleri kabul ederse, isyancılar armadanın kontrolünü ona bırakacaklardı.

Macellan'a göre bu talepler ölçüsüzdü. Bunlara uymak İspanya'da rezalet, Portekiz'de şerefsizlik, yıllarını bir hapishane hücresinde geçirmek, hatta ölüm anlamına geliyordu. Bu koşullar altında *San Antonio*'ya karşı tam bir saldırıya geçmesi beklenebilirdi, ama Macellan bir kereliğine, otoritesini ileri sürme ihtiyacını dizginledi. Talepleri dinlemekten memnun olacağı haberini gönderdi, bayrak gemisinde dinleyecekti tabii. İsyancılar gemilerini terk etmeye tereddüt etti. *Trinidad*'da onları neyin beklediğini kim bilebilirdi ki? Onunla ancak *San Antonio*'da görüşebileceklerini bildirdiler. Macellan onları hayretler içinde bırakarak bu teklifi kabul etti.

Quesada ve takipçilerinde sahte bir güvenlik hissi uyandıran Macellan sessiz sedasız saldırıya geçti. Nesnel bir bakışla şu söylenebilir ki muazzam bir dezavantajı vardı. İsyancılar filodaki beş gemiden üçüy-

le kaptanlar ve mürettebatın çoğunun denetimini almıştı. Mürettebatın kalbini kazanmışlardı ve taleplerini de silah zoruyla dayatıyorlardı. Macellan bu güçsüz konumda, kuvvete kuvvetle karşılık verme girişiminde bulunmadı, onun yerine kendisini daha fazla tehlikeye atmaksızın isyanı parça pinçik etmeye çalıştı.

Filosunu geri alma girişimine, Quesada'dan haber getiren filikayı alarak başladı. Bunu aldıktan sonra dikkatini, gemilerin en azından birini ele geçirmeye çevirdi, sonra diğerlerini ele geçirecekti. İsyancıların iyice yerleşmiş olduğu *San Antonio*'yu değil, gördükleri desteğin daha yumuşak olabileceği, kendisinin destek kazanma ihtimalinin daha fazla olduğu *Victoria*'yı ele geçirmeye karar verdi.

Victoria bütün planın anahtarı haline geldi, onu geri almak için bir tezgâh çevirmesi gerekiyordu. Ele geçirdiği filikaya dikkatle seçtiği beş denizciyi yerleştirip onlara en azından uzaktan isyancılara yakın görünmelerini emretti. Ama bol kıyafetlerinin altında kullanmaya niyetli oldukları silahlar vardı. Aralarında inzibat amiri Gonzalo Gomez de Espinosa da vardı ki, bu durum görevlerine otomatikman resmiyet katıyordu. Macellan adamlarına *Victoria*'nın kaptanı Luis de Mendoza'ya yazılmış, derhal bayrak gemisine gelip teslim olmasını emreden bir mektup vermişti. Mendoza direnirse öldürülecekti.

Filika görevini yerine getirmek için gözden uzaklaşır uzaklaşmaz Genel Kaptan bayrak gemisinin on beş sadık adamıyla dolu, Macellan'ın kayınkuzeni Duarte Barbosa komutasında ikinci bir kayığı suya indirdi.

Birinci kayık *Victoria*'ya yaklaşınca Mendoza ekibin gemiye çıkmasına izin verdi. Gelişen isyanın en iyi görgü tanıklarından de Mafra şöyle anlatıyordu: "Kötü işlere sıra gelince cüretkâr, ama kimseye kulak asmayacak kadar sabırsız bir adam olan Mendoza kayıktakilere güverteye çıkıp mektubu vermelerini söyledi, sonra da umursamaz bir tavırla, böyle ciddi bir işe girişmiş bir adama yakışmayacak bir havayla mektubu okumaya başladı." Diğer tanıklara göre Mendoza mektuba alaylar ve kahkahalarla cevap verdi, emirlerin yazılı olduğu kâğıdı buruşturup top yaparak denize fırlattı. Bunun üzerine inzibat amiri Espinosa, Mendoza'nın sakalına yapışıp şiddetle kafasını sarstı ve gırtlağına bir hançer sapladı, başka bir asker de onu başından bıçakladı. *Victoria*'nın kaptanı her yerinden kanlar fışkırarak cansız halde güverteye serildi.

Mendoza'nın ölümüyle birlikte Macellan bu ölüm-kalım savaşında üstünlüğü ele geçirmiş oluyordu. Kaptan son nefesini verir vermez, ikinci filika *Victoria*'ya yanaştı, kayıktaki sadık adamlar fırtına gibi gemiye daldı. Macellan'ın hesapladığı üzere, adamlar yok denecek kadar az bir direnişle karşılaştı. Kaptanlarının ölümüyle sarsılmış mürettebat kuzu kuzu Macellan'ın adamlarına teslim oldu.

Ölü subayın görüntüsü, Kastilyalıları yeterince küçülten bir hakaret değilmiş gibi, Macellan daha sonra herkesin gözü önünde Espinosa ve yardımcılarına bu kanlı girişimleri nedeniyle ödeme yaptı. İsyancılardan Sebastian Elcano "Bu iş için Genel Kaptan Espinosa'ya on iki duka verdi, diğerlerine de Mendoza ve Quesada'nın hesabından altışar duka verdi," diyordu. Kastilyalılar hayatlarının bedeli bu mu diye soruyorlardı kendi kendilerine. Birkaç dukacık mıydı?

Barbosa, Macellan'ın zaferini duyurmak için *Victoria*'nın seren direğine Genel Kaptan'ın bayrağını çekti, Quesada ve diğer isyancılara isyanın sona ermekte olduğunu duyurdu. Macellan *Trinidad*'ı iki sadık geminin arasına yerleştirdi, bir yanında *Victoria*, diğer yanında da artık Macellan'a sadık olan *Santiago* vardı. Bu üç gemi birlikte limana açılan halicin ağzını kapattı, limanın derinlerinde bulunan iki isyancı gemi kaçamayacaklardı.

Macellan, Quesada'nın direnmenin nafile olduğunu anlamasını bekliyordu. İsyan başarısız olmuştu, çok geçmeden tayının artırılması ya da derhal İspanya'ya dönülmesi için değil, canı için pazarlık yapıyor olacaktı. Ama Quesada vazgeçmeye yanaşmıyordu. *Concepcion* ve *San Antonio* limanın diğer ucunda kalmışlardı, isyancılar niyetlerine dair bir ipucu vermiyorlardı. Macellan iki isyancı geminin, geceleyin ablukayı sinsice aşmasını engellemek için bayrak gemisini savaşa hazırladı. Gözcü sayısını ikiye çıkardı ve "çok sayıda ok, mızrak, taş ve başka silahın hem güverteye hem yukarılara çıkarılması"nı emretti. Adamlarının işbirliği yapmasını sağlamak için onlara bol bol yiyecek dağıttı. Bir yandan da iki serseri geminin limandan kaçıp açık denize çıkmasına izin vermemelerini tembihledi.

Herkes bu işlerle uğraşırken Macellan denizcilerinden birine tehlikeli bir görev verdi. Gece karanlığından yararlanarak Quesada'nın gemisi *Concepcion*'a tırmanacak, sonra da çıpa palamarını kesecek ya da

gevşetecek, gemi çıpasından kurtulacaktı. Macellan geceleyin yükselen suların gemiyi limanın ağzını kapatan gemilere doğru sürükleyeceğini hesaplamıştı, böylece sürpriz bir saldırı düzenlemek için aradığı bahaneyi de bulmuş olacaktı. *Concepcion*'u elinden gelen bütün ateş gücüyle karşılamaya hazırdı.

O gece geç saatlerde *Concepcion* gizemli bir biçimde limana doğru süzüldü. Hiç kimse Macellan'ın oyunundan haberdar olmadığı için, gemi çıpasını sürüklüyormuş gibi görünüyordu. Geminin, bayrak gemisinin menziline girmesi ve denizde bir savaşa girişmesi an meselesiydi.

Concepcion'da isyan sönmeye yüz tutmuştu. Mesquita'yla birlikte rehin alınmış olan Gines de Mafra isyanın lideri Quesada'nın pişmanlık içinde olduğunu fark etmişti, ama isyancı lider takipçilerini isyana son vermeye ikna edememişti. "Mürettebatını topladı ve onlara başladıkları işin sonunu getiremezlerse Macellan'ın eline düşmemek için ne yapmak gerektiğini sordu." Diğer isyancılar ona sadece, "kararlarına itaat edeceklerini" söylediler.

Quesada'nın sönük de olsa tek umudu, ablukayı aşıp kaçmaktı. "Demir alma emri verdi, ama bu işine yaramadı, akıntı gemisini aşağı doğru, Macellan'ın gemisine doğru sürüklüyor; suların kabarması yüzünden ne Quesada'nın ne de gemidekilerin elinden bir şey gelmiyordu," diye hatırlıyordu de Mafra; nasıl bir oyunla geminin tehlikeye atıldığının farkında değildi.

Quesada kılıcı ve kalkanıyla kıç güvertesini kolaçan etmiş, gemiyi kontrol altına almaya ya da bunu yapamazsa Macellan'ın gemisinin yanından fark ettirmeksizin geçmeye çalışmıştı. Ama aslında bir tuzağa doğru ilerliyordu.

Concepcion bayrak gemisine yaklaşırken Macellan "İhanet! İhanet!" diye haykırdı ve adamlarına silahlarının başına geçmelerini emretti. "Quesada'nın gemisi onunkinin yanından geçerken, Macellan gemiye ateş açılmasını emretti, bu da hayatlarını feda etmeyi teklif etmiş olanların cesaretlerini yitirip saklanmalarına yol açtı," diye anlatıyordu de Mafra.

Trinidad birden yaklaşan gemiye ateş açıp güvertelere gülleler fırlattı. "Quesada silahlı bir halde güvertede kaldı, bayrak gemisinin üst

yelkeninden, öldürülmek istendiğini düşündürürcesine fırlatılan birkaç mızrak ona isabet etti. Onların ne kadar az direndiklerini fark eden Macellan birkaç adamıyla birlikte filikaya çıktı." Quesada'nın adamlarının direnmesine kalmadan *Trinidad*'daki sadık denizciler, *Concepcion*'u kancalayıp bordalarına yanaştırarak güvertesine çıktılar. *Victoria*'dakiler de çaresizlik içindeki geminin iskele tarafından aynı manevrayı yaptı.

Saldıranlar *Concepcion*'un kalabalık güvertelerine dalarken "Kimden yanasınız?" diye haykırdılar.

"Kraldan yanayız," diye geldi cevap, "ve Macellan'dan!"

İsyancılar görünüşe bakılırsa canlarını kurtarmışlardı, çünkü Macellan'ın muhafızları doğruca, pek direniş göstermeyen Quesada ve yakın çevresine yönelmişlerdi. Muhafızlar görevinden alınan kaptan (ve Macellan'ın kuzeni) Mesquita ile dümenci Gines de Mafra'yı serbest bıraktılar. Harekât genelde kansız oldu, yaralanmasına ramak kalan tek kişi de Mafra oldu; *Trinidad*'dan atılan bir top serbest bırakılmasından kısa bir süre önce, alt güvertede zincirli olan Mafra'nın bacaklarının arasından geçmişti.

Quesada ve yakın çevresinin tutuklanması, *Concepcion*'un Macellan'ın kontrolüne yeniden girmesiyle birlikte Port Saint Julian'daki gece yarısı isyanı yüz kızartıcı bir biçimde sonuçlandı. *San Antonio*'daki Juan de Cartagena bile isyan umudundan vazgeçmişti. Bayrak gemisi *San Antonio*'nun yanına yanaşıp Macellan, Cartagena'nın derhal teslim olmasını isteyince, isyancı Kastilyalı kuzu kuzu itaat etti ve *Trinidad*'ın deposunda demir parmaklıklar ardına hapsedildi.

O sabah Genel Kaptan'ın denetiminde iki gemi vardı, şimdiyse beş geminin beşine de hükmediyordu. İsyancılar ezici sayıda olsalar da kaybetmişlerdi, Macellan bu badireyi daha güçlenerek atlatmıştı. Geleceği kuşkuya düşen keşif seferi devam edecekti.

Paskalya İsyanı sona erince Macellan suçluların cezalarını kesmeye başladı. İsyancılar Macellan'a kafa tutmanın, denizdeki en berbat fırtınadan bile daha tehlikeli olduğunu anlayacaklardı. Macellan adamlarından birine Mendoza'nın bir hain olduğu suçlamasını okutarak işe başladı. Genel Kaptan daha sonra adamlarına Mendoza'nın cesedini çekip dörde bölmelerini emretti. Bu karmaşık ve korkunç işlem genelde kurbanın asılmasıyla, daha sonra yarı boğulmuş haldeyken kesilmesiyle

başlardı. Cellat ya da yardımcısı kurbanın karnında bir kesik açar, bağırsaklarını çıkarır, kulağa inanılmaz geliyor ama bunları yarı ölü kurbanın gözleri önünde yakardı. Kurban nihayet öldüğünde başı ve uzuvları bedeninden ayrılır, korunmaları ve kuşları kaçırmaları için şifalı bitkilerle kaynatılır, sonra da halka gösterilirdi. Başka bir usul de kurbanın kolları ve bacaklarının dört ata bağlanması, atların dört ayrı yöne sürülmesi, kurbanın uzuvlarının yavaş yavaş bedeninden koparılmasıydı.

Macellan her iki yöntemi birleştirmişti. Mendoza el ve ayak bileklerinden iplerle bocurgatlara bağlanarak bayrak gemisinin güvertesine asıldı. Bocurgat ağır yükleri çekmekte ya da hareket ettirmekte kullanılan, bir silindir etrafına dolanmış halatlardan oluşan bir aletti. Genel Kaptan'ın işareti üzerine denizciler, bocurgatın, geri dönmesini engellemek için oluklu yapılmış gövdesini çevirmeye başladı. Bocurgatların uyguladığı basınç, yavaş yavaş Mendoza'nın cansız bedenini paramparça etti.

Macellan parçalanan kalıntılara tükürülmesini ve bunların hainlere tam olarak nasıl muamele edileceğini gösteren ibret vesikaları olarak sergilenmesini emretti. Luis de Mendoza'nın cesedinin korunan parçaları, Port Saint Julian'da geçirilen sonraki birkaç ay boyunca herkesin gözünün önünde durdu; isyanın sonuçları hakkında kimsenin unutamayacağı bir dersti bu. Bugünkü standartlara göre çok barbarca olan bu uygulama, otoriteye karşı gelenlere uygulanan, dönemin göreneklerine uygun bir cezaydı.

Macellan'ın barbarlık gösterisi burada son bulmadı, Genel Kaptan isyancıların kendi otoritesine ve Carlos'un onuruna hakaret etmesinin intikamını almaya daha yeni başlamıştı. Denizdeki nihai silahı, infazdan ziyade işkenceydi. Macellan'ın işkenceye başvurması sıradışı değildi, nihayetinde devir İspanyol Engizisyonu devriydi. Resmen 1478'de başlayan Engizisyon dönemi ilk Büyük Engizisyoncu Tomas de Torquemada'nın başkanlığında devam ediyordu. Birçok Avrupalıya göre, İspanya'nın adının anılması bile Engizisyon'u ve şeytani işkence yöntemlerini akla getiriyordu, gerçi Engizisyon'un uygulandığı tek ülke İspanya değildi. İşkence Macellan'ın tutumunun da gösterdiği üzere, dinden çıkma vakalarıyla sınırlı değildi; tefecilik, oğlancılık, çokeşlilik ve devlete karşı işlenmiş en ciddi suç sayılan ihanet gibi diğer suçlara da verilen bir cezaydı.

Engizisyon modern anlamda bir yargılama değildi. Suçlanan kişi suçlu varsayılıyordu, suçlarını itiraf etmeye yanaşmaması, bunları çoğaltmaktan başka bir işe yaramıyordu. İşkence, itiraf edilmeyen şeyleri söyletmek için tasarlanmıştı, suçlanan ne kadar çabuk itiraf ederse ıstırabı o kadar çabuk son buluyordu. Aslına bakılırsa işkenceyle alınmış itiraflar en iyi kanıt sayılıyordu.

Tipik İspanyol Engizisyonu'na ilişkin bir görgü tanıklığı Macellan'ın kurbanlarının muhtemelen hissettiği korku ve çaresizliği düşündürür. "İspanyol Engizisyonu'nda işkence, genellikle yeraltında çok karanlık, birkaç kapısı olan bir odada yapılır. Odaya bir mahkeme kurulur ve Engizisyoncu, Müfettiş ve Sekreter bu kürsüye oturur. Kandiller yakılıp işkence yapılacak kişi içeri getirilince, Cellat dudak uçuklatan korkutucu görünümüyle içeri girer. Tepeden tırnağa, ayaklarına kadar siyah keten kumaşa bürünmüştür ve kumaş bedenini saracak şekilde bağlanmıştır. Başı ve yüzü uzun siyah bir kukuletayla örtülmüştür, etrafı görebilmesi için sadece iki küçük delik açık bırakılmıştır. Bütün bunların amacı şeytanın ta kendisine benzeyen birinin elinden işkence çekeceğini gören sefil durumdaki zavallı suçlunun zihninde ve bedeninde büyük bir korku uyandırmaktır." Macellan'ın zamanında işkence gündelik hayatın canlı, korkulan bir parçasıydı ve denizcileri hizada tutmak için her kaptanın ceza repertuvarında bulunan bir teknikti. Hukuksal ve dinsel olarak sıkıştırmasıyla, geleneksel kırbaç cezasından çok daha sistematik, zalimce ve psikolojik olarak yıkıcıydı. Fiziksel acı son bulduğunda bile, psikolojik yaralar kurbanların ruhlarının derinlerinde kanamaya devam ediyordu.

Macellan'ın işkenceye başvurması erken dönemlerdeki İspanyol tarihçileri alevlendirmiş, onun zalimliğiyle sarsıldıklarını ileri sürmelerine neden olmuştur; ama onların keyfini kaçıran şey Macellan'ın Torquemada İspanya'sında hayatın bir gerçeği olan işkenceye başvurmuş olması değil, İspanyollara işkence yapmış olmasıydı. Macellan'ın isyanla ilgili tavrını kınayanlardan biri de keşif seferinde hayatta kalanlarla Sevilla'ya dönüşleri sonrasında söyleşi yapan ve bu anılara dayanarak Macellan'ın eylemlerinin yasadışı olduğunu söyleyen bir âlim olan Transilvanyalı Maximilian'dı... "Carlos ve Konseyi dışında hiç kimse bu soylulara idam cezası veremez." (İşkence sahnesine tanık olan Pigafetta, isyanla ilgili her şeyi görmezden geldiği gibi bu uygunsuz barbarlık gösterisini

de görmezden gelmişti; sevgili Genel Kaptan'ını, teslim olmuş adamlara büyük ıstıraplar çektiren bir şahsiyet olarak betimlemenin faydası yoktu.) Erken dönem tarihçileri, Carlos ve Kastilya'nın tahkir edildiğini vurgulamak için Macellan'ın işkencesinin hedef aldığı bazı kurbanların İspanyol subaylar olduğunu belirtir ve bunu, onun İspanya'ya sadık olmadığına yorarlar ama aslında kurbanların birçoğu Portekizliydi.

İşkence, Macellan'ın gelecekteki isyanları önlemesinde, isyancı gemileri yakalamakta gösterdiği beceri kadar önemli bir rol oynuyordu. İşkence sayesinde mürettebat, Macellan'ın emirlerine itaat edip yolda muhtemelen hayatlarını kaybetmekten daha beter yegâne şeyin ona kafa tutmanın sonuçlarına katlanmak olduğunu anladı. Mürettebatının dünyanın etrafını dolaşma cesareti ve kararlılığı göstermesinin başlıca nedenlerinden biri, Macellan'ın onları buna zorlamış olmasıydı. Korku, adamlarını harekete geçirmekte kullandığı en önemli araçtı; adamlar denizin tehlikelerinden fazla Macellan'dan korkuyorlardı.

Macellan diğer suçluları cezalandırmak için Port Saint Julian'da seküler bir Engizisyon düzenledi. Kuzeni Alvaro de Mesquita'yı yorucu bir mahkemenin başyargıcı olmakla görevlendirdi. Macellan önce onu hem İspanyol hem Portekizli çok daha nitelikli dümenci ve usta denizcilerin başına getirip *San Antonio*'nun kaptanı yapmıştı. Mesquita şimdi de Macellan'ın ıstırap eri olacak, kimin ihanetten suçlu olup sonuçlarına katlanacağına karar verecekti. Adamların ondan nefret etmesinde şaşacak bir şey yoktu.

Mesquita hüküm kesmeden önce iki hafta boyunca suç "kanıtlarını" değerlendirdi. Yargılamanın sonunda Mesquita, hiç kuşkusuz Macellan'ın emriyle, suçlulardan birinin hafif bir cezayla kurtulmasına izin verdi. Zavallı muhasebeci Antonio de Coca sadece rütbesini yitirdi. Ama Mesquita saygın astronom-astrolog San Martin'i, dümenci Hernando Morales'i ve bir rahibi hainçe davranışlarını gerekçe göstererek suçlu buldu.

Bu hükmün aşırıya kaçtığı su götürmezdi. Bu insanlar, kumpasçı gibi değil, korkmuş insanlar nasıl davranırsa öyle davranmışlardı. Örneğin arama yapıldığında San Martin'de, filonun baş astronomundan beklenebileceği üzere, keşif seferinin güzergâhını gösteren bir harita bulunmuştu. San Martin panik içinde haritayı denize atmıştı. Peki ya rahip ne

yapmıştı da ona aynı muamele reva görülmüştü? Suçlamalara göre rahibin "Gemilerde yeterince erzak var" dediği işitilmişti, kaldı ki gerçekten de öyleydi; bir diğer suçu da "mürettebatın günah çıkarma sırasında söylediği sırları Genel Kaptan'a iletmeye razı olmamaktı". Macellan muhtemelen rahibin, denizcilerin günah çıkarırken açıkladıkları kumpasa ortak olduğunu düşünmüştü, ama denizcilerin yaptıklarını günah gibi görmeleri pek olası değildi, daha ziyade içinde bulundukları ümitsiz koşulların kendilerini haklı çıkardığını düşünüyor olsalar gerekti.

Bu yapılanlarla fiili isyan arasında belli belirsiz bir bağ olması, Mesquita ile Macellan'ın sabırla yürüttükleri soruşturmaya rağmen başka pek az sadakatsizlik kanıtı bulduklarını ve gazaplarının günah keçisi olarak San Martin ve rahibe yüklendiklerini düşündürür. San Martin en azından, Kral Fernando'nun onu kraliyet dümencisi görevine atadığı 1512'den beri dikkat çekici seyir becerisiyle göze çarpıyordu. Daha sonra iki kez başdümenci, yani bütün dümencilerin şefi görevine gelmeye çalışmıştı. Carlos ona dikkat etmemiş olsa da San Martin Maluku Armadası'nın astronomu/astrologu olarak Ruy Faleiro'nun yerini almıştı. San Martin'in becerileri, kraliyet beratı, aldığı dolgun ücret, önde gelen bir mevkide olması ve uzun sadakat sicili, isyancı rolüne aday olmasını ihtimal dışı kılıyordu. Quesada, Cartagena ve diğer kumpasçıların tersine San Martin kaptan olma hevesinde değildi, Macellan'a da hiçbir şekilde diş bilemiyordu. En kötü suçu, bir anlık paniğe kapılmış olmasıydı. Yine de bu hatası, birçoklarının ölümden beter bulduğu bir akıbete maruz kalmasına neden oldu.

Mesquita, San Martin'i, en yaygın Engizisyon cezası olan dehşet verici *strappado*'ya çarptırdı. *Strappado* ıstırabın yavaş yavaş artırıldığı beş aşamada uygulanıyordu. Birinci aşamada kurban soyuluyor, kurbanın bilekleri arkasına bağlanıyor, adam itiraf edinceye dek tehdit ediliyordu. İtirafa yanaşmazsa ikinci aşamaya geçiliyordu. İkinci aşamada kurbanın kolları arkasından kaldırılıp başının üzerindeki bir vince asılıyor, ayakları kısa bir süre yerden kesiliyor ve itiraf etmesi isteniyordu. Kurban reddederse üçüncü aşamaya maruz kalıyor, daha uzun süre asılı tutuluyor, bu arada omuzları çıkıyor ve kolları kırılıyordu. Bir kez daha, itiraf etmesi için bir şans daha tanınıyordu. Yine tatmin edici bir itirafta bulunmazsa bu kez dördüncü aşamaya maruz kalıyordu. Kurban asılıyor ve şiddetle çekiliyordu, bu işlem çok acı vericiydi. Kuralına uygun icra

edilen *strappado*'ya maruz kalmış pek az kurban itirafta bulunmaksızın bu aşamanın ötesine geçebilmişti. Bazı durumlarda beşinci aşama da uygulanıyordu. *Strappado*'nun beşinci ve son aşamasında kurbanın ayaklarına ağırlıklar bağlanıyordu, bu ağırlıklar genellikle uzuvlarını işkence görmüş bedeninden ayıracak kadar ağır oluyordu.

Andres de San Martin *strappado*'nun beş aşamasına da maruz kaldı.

Macellan'ın engizisyonunun en son, en korkunç aşamasında, San Martin'in ayaklarına birkaç top güllesi bağlanmış, bu ek ağırlıklar, kollarından yukarı asıldığında tahammül edilemez bir acı çekmesine neden olmuştu. Bu engizisyon cezasının erken dönemlere ait bir başka tanımında, *strappado*'nun beşinci aşaması San Martin'in başına gelmiş olabileceği üzere şöyle anlatılmıştı: "Mahkûmun elleri arkasına bağlanır ve ayaklarına ağırlıklar bağlanır, sonra mahkûm başı vince varıncaya dek yukarı çekilir. Bir süre bu şekilde asılı bırakılır, ayaklarına asılı ağırlıkların büyüklüğü nedeniyle bütün eklemleri ve uzuvları korkunç bir biçimde gerilmiş olabilir, sonra birden halatın gevşetilmesiyle mahkûm serbest bırakılır, ama yere değmesine de izin verilmez."

San Martin bu işkencelere katlandıktan sonra, *strappado*'ya daha fazla tahammül etmektense belki infaz edilmek için yalvarmış, belki de acıdan bayılmış, ama bu badireden sağ çıkmıştı. Aslına bakılırsa astronom-astrolog olarak eski görevine dönecek kadar iyileşti, ama sonrasında Macellan'a ve armadanın görevine karşı hep tetikte oldu.

Mesquita ve Macellan'ın Hernando Morales'e verdikleri ceza San Martin'e reva görülenden de ağırdı. Tutanaklarda sadece Morales'in uzuvlarının "ayrıldığı" söyleniyordu, ama maruz kaldığı işkence o kadar ağırdı ki zavallı dümenci aldığı yaralar nedeniyle öldü; Mesquita ve Macellan'ın elinde ne ıstıraplar çekmişti kim bilir. Belki de Engizisyon döneminin en yaygın işkencelerinden bir diğerine, korkunç Tahta At'a maruz kalmıştı; bu cezada kurban ortası boş bir tezgâha metal çubuklarla ayakları başından yüksekte kalacak şekilde sabitleniyordu. Erken dönem tanımlardan birine göre "Bu şekilde yatarken kolları, baldırları, uylukları küçük ipler ya da tellerle bağlanır, birbirine uygun uzaklıkta vidayla sabitlenen bu ipler ya da teller kurbanın kemiklerine kadar iner, öyle ki görünmezler. Bunun yanı sıra işkenceci kurbanın ağzı ve burun deliklerinin üzerine ince bir bez atar, kurban zar zor nefes alır; bir

de böyle berbat bir durumda yatan kurbanın ağzına yüksekten damla damla değil sicim gibi su akıtılır; bu su yüzünden ince kumaş kurbanın boğazına iner; ağzı suyla dolu olduğu, burnu bezle kapandığı için kurbanın nefes alması mümkün olmaz. Zavallı kurban, ölmesine ramak kalmış, son nefesini veren insanların çektiği ıstırabı çeker. Soruları cevaplasın diye bez boğazından çekildiğinde, sıklıkla bezin su ve kandan sırılsıklam olduğu görülür, kurbanın bağırsakları ağzından çıkarılıyormuş gibi olur." Bu işkenceye tahammül ettikten sonra, ne kadar masum olursa olsun hangi kurban daha fazla ıstırap çekmemek için seve seve itirafta bulunmazdı ki?

Hem *strappado*, hem su cezası, Engizisyon döneminde kullanılan, gayet iyi bilinen "resmi" işkence yöntemleriydi, ama San Martin, Morales ve rahibin maruz kalmış olabileceği, bir o kadar yaygın yasadışı işkence yöntemleri de vardı. Belki aç bırakılmışlardı. Belki uykusuz bırakılmışlardı. Belki ayakları bağlanıp Port Saint Julian'da bol bol bulunan doğal tuzla kaplanmışlardı. Bir keçinin tabanları uzun zaman yalamasının da büyük acı verdiği söyleniyordu, ama kurbanın bedenine hasar vermiyordu.

Bu Engizisyon katharsisinin dehşeti yatışınca Mesquita (Macellan'ın da onayıyla) suçlanan diğer kişileri (toplamda kırk adamı) ölüme mahkûm etti. Görünüşe bakılırsa toplu bir idam yaşanacaktı ama keşif seferi, bu hükümlüler olmaksızın devam edemezdi. Macellan'ın gazap içinde olsa da birçoğu başlamasından hemen sonra isyandan vazgeçmiş kırk adamı idam etmesi olası değildi. Kazandığı zafer bu anlamda tamamına ermişti, artık yaratılmasına kendisinin de katkıda bulunduğu bu kasvetli durumdan bir çıkış yolu bulması gerekiyordu.

Macellan komutası altındaki bütün adamları, kaptanları da tayfaları da korkutmayı başarmıştı. Carlos 22 Mart tarihli mektubunda Macellan'a armadadaki herkes üzerinde tam yetki tanımıştı; "ipin ve bıçağın iktidarı"ydı bu. Macellan aldığı emirlerin de gösterdiği üzere kendisine hizmet eden herkes üzerinde hayat ve ölüm gücüne sahip olduğunu göstermişti. Tutumu kulağa ne kadar acımasız gelirse gelsin Genel Kaptan, Carlos'un ona tanıdığı yetkiler dahilinde hareket ediyordu. Ama Macellan bu otoriterliği uç noktaya taşımış, iktidarı paylaşmayı, hatta kaptanlarına bir iktidar yanılsaması dahi vermeyi reddetmişti;

onlar da hoşnutsuzluklarını komuta zincirinde tayfalara iletmiş, bu da isyanı ve korkunç sonuçlarını (işkence) kaçınılmaz kılmıştı. Keşif seferinin her yönüyle kendi denetiminde olmasında ısrar eden, büyük planını tehdit eden bütün önerileri hor gören Macellan, ona tabi olarak hizmet eden kaptanların kendilerini güçsüz hissetmelerine neden olmuş, onlar da öfkelerini ona yöneltmişlerdi. Macellan planında ısrar etmiş, ama pek ikna çabasına girmemişti; İspanya'dan binlerce mil uzakta, büyük tehlikeler içindeyken sürekli Carlos'un adını anması da kulağa boş geliyordu, özellikle de bir Portekizlinin ağzından çıktığı için.

Sonunda mutlak yetkesini gösterdiğine inanan Macellan kırk adamın ölüm cezalarını ağır çalışma cezasına çevirdi. Affedilenler arasında Bask gemi ustası Elcano da vardı, Elcano daha sonra Genel Kaptan'dan intikamını almanın bir yolunu bulacaktı. Serbest bırakılanlar kaderlerinin dizginlerini elinde tutan adama karşı son derece karmaşık hisler besliyorlardı. Gerilip parçalanmak gibi korkunç bir ölümden ya da başka bir işkence biçiminden kurtuldukları için çok sevinçliydiler, ama Port Saint Julian'da uzun bir kış geçireceklerini anladıkça her gün zorluklar ve tehlikelerle dolu bir hayatın kendilerini beklediğini fark etmişlerdi. Karada Genel Kaptan'dan birazcık daha acımasız olan yamyamlar onlara saldırıp gövdeye indirebilir, sudaysa bir fırtına gemilerini denizin dibine yollayabilirdi. Kaçmak imkânsızdı, bu sert iklime hiç kimse yardım almadan dayanamazdı. Önlerindeki tek seçenek Macellan'ın otoritesine, onları dünyanın ucuna sürükleyecek olsa da köle misali itaat etmekti.

Bu genel af ve merhamet havasını bozan iki önemli istisna yaşandı: *San Antonio*'nun süvarisini öldüren isyan lideri Gaspar de Quesada ile komisi Luis de Molino. Macellan Quesada'nın idam edilmesinde ısrar etti. Molino'ya da acımasızca basit bir tercih sundu: Ya efendisiyle birlikte öldürülecekti ya da onun kafasını uçurarak kendi hayatını kurtaracaktı. Molino böyle bir şey yaparsa İspanyol davranış tarzı ve ahlakının, feodal dönemlere uzanan göreneklerin en temel direklerinden bazılarını yıkmış olacaktı. Macellan'ın beklediği üzere Molino bu anlaşmayı ne kadar zalimce olsa da kabul etti.

Bütün mürettebatın gözleri önünde Quesada *Trinidad*'ın güvertesinde diz çöktü, Molino elinde kılıç tepesinde dikiliyordu. Efendisinden af diledi, ama Quesada hiçbir şey söylemedi. Sonra Molino güçlü bir vuruşla

Quesada'nın başını gövdesinden ayırdı. O günlük bu kadar vahşet yetmiyormuş gibi Macellan, Quesada'nın bedeninin gerilip parçalanmasını emretti. Quesada'nın kalıntıları da tıpkı birkaç hafta önce Mendoza'nın cesedine yapıldığı gibi diğerlerine ibret olsun diye sergilendi.

Macellan günler sonra, hayatta kalan tek İspanyol kaptan Cartagena'nın bir kez daha isyan çıkarmak üzere rahip Pero Sanchez de la Reina ile kumpas kurduğunu keşfetti. Asıl adı Bernard de Calmette olan, Fransa'nın güneyinden gelen rahip *San Antonio*'da vaizlik yapıyordu; tayfalar onun yanında kendilerini daha rahat hissetsinler diye İspanyolca bir isim almıştı. Bütün bu vahşetin ardından Macellan'ın azılı düşmanının hayatını riske atmış olması hayret vericiydi, denizcilerin onların peşine takılması olasılığı pek azdı, ama Cartagena da en az Macellan kadar inatçıydı.

Genel Kaptan kumpasçılar için yeni bir askeri mahkeme kurdu. Aklına gelen ilk şey bu iki adamı ölüme mahkûm etmek oldu, nihayetinde bu Cartagena'nın üçüncü isyan girişimiydi, ama Macellan zor bir durumdaydı. Bir rahibi, hain bile olsa ölüme mahkûm etmeyi kabul edemiyordu. Cartagena'ya gelince: Onun Başpiskopos Fonseca'yla kan bağının olması Macellan'ın idam ya da işkence gibi ağır disiplin cezaları vermesini engelliyordu. Macellan, Cartagena ve rahip için çok daha kötü bir akıbette karar kıldı. Filo hareket ederken onları Port Saint Julian'ın yaban hayatında kendi kaderlerine terk etti.

Genel olarak bakıldığında Macellan'ın isyan sırasında ve sonrasında gösterdiği davranış biçimi Machiavelli'yi hatırlatır; mümkün olduğunda incelikli ve hesaplı, gerektiğinde acımasızdı. Macellan sınavı geçmiş, galip çıkmıştı.

Gemilerin donanımı konusunda her zaman mükemmeliyetçi bir kaptan olan Macellan bu kez ihmal ettiği filosuyla ilgilenmeye başladı. Gemilerin onarıma ihtiyacı vardı; yelkenler, direkler ve halatların ahı gitmiş vahı kalmıştı, ambarlar kokuşmuştu, gemilerin gövdeleri su sızdırıyordu. Macellan adamlarına gemilerin boşaltılıp dip köşe temizlenmesini emretti. Bu yorucu iş, bütün erzakın, hatta taş balastın bile taşınması anlamına geliyordu, balastı daha sonra deniz suyunda temizlemişlerdi. Kırk isyancı zincirlere bağlanmış bir halde en zahmetli işe koşuldu; armadadaki ma-

rangozlar gemileri yeniden denize dayanıklı hale getirinceye dek, isyancı mahkûmlar gemilerin yüzer durumda kalması için temel önemde bir işi gerçekleştirerek pompaları çalıştırdılar. Denizciler gemileri boşalttıktan sonra ambarları dip köşe temizlediler, her yere sinmiş kokunun çıkması için ahşap yüzeyleri sirkeyle ovdular, balastı yerine taşıdılar.

İşte berbat kış böyle geçti, adamlar günbegün, saatbesaat sürekli iş başındaydı, kendilerini olabildiğince sıcak tutmaya çalışıyor, duvar gerektirmeyecek kadar ücra olan bir hapiste yaşadıkları bu hayata katlanıyorlardı. Bu işleri denetleyen Macellan mahkûmları, baharda Port Saint Julian'dan ayrılıncaya dek zincirli tutmaya niyetliydi.

Erzakı yeniden yükleme vakti geldiğinde, Sevilla ve Kanarya Adaları'ndaki üçkâğıtçı tüccarların onları göz göre göre soyup hayatlarını tehlikeye attığını gösteren yeni kanıtlar buldular. İrsaliyeler gemilerde bir buçuk yıl, yani Baharat Adaları'na varacak kadar uzun bir süre boyunca yetecek yiyecek olduğunu gösterse de gemilerin ambarlarında aslında bu miktarın sadece üçte biri kadar erzak vardı. Bu can sıkıcı keşif, seferin geri kalan kısmına farklı bir ışıkta bakmalarını gerektiriyordu, çünkü Macellan hedeflerine ulaşmadan epey önce yiyeceklerinin tükeneceğini anlamıştı. Adamlar aradaki açığı kapatmak için avlanmaya devam ediyor, ama erzakı bir yandan yenilerken bir yandan da aynı hızla tüketiyorlardı. Bu tehlikeli durumdan çıkmanın tek yolu yolculuğa olabildiğince kısa süre içinde, fırtına olsa da olmasa da devam etmekti.

6. Bölüm

Kazazedeler

Derken hem sis hem kar indi
Birden nasıl da buz kesti
Yanımızdan seren boyu buzlar geçti,
Zümrüt gibi yemyeşildi hepsi.*

Macellan'ın her zaman öncelik verdiği, Baharat Adaları'na giden boğazı bulma işi, nisan sonunda bir takıntı haline geldi. İşlerini zorlaştıran havalar kısa süreliğine düzelince Macellan şu bulunmaz suyolunun araştırılması için palas pandıras bir keşif ekibi gönderdi. Bu işi gemilerin en sağlamı olan Kastilyalı kaptan Juan Rodriguez Serrano komutasındaki *Santiago*'ya verdi. Mürettebattan biri Serrano için "Çok çalışkan bir adamdı, dinlenmek nedir bilmezdi," diyordu. Serrano kariyerinin en büyük sınavıyla karşı karşıyaydı.

Serrano boğazın ağzını bulmayı başarsa da Port Saint Julian'a dönmek için yine o kadar tehlikeli bir yolculuk daha yapması gerekecekti. Denizdeki şiddetli fırtınalar ya da karadaki yamyamlar felaketleri olabilirdi. *Santiago*'nun mürettebatı isyan etmenin ve denize açılıp gitmenin (ya doğuya, İspanya'ya; ya da batıya, boğaza doğru) baştan çıkarıcılığını karşı konulmaz bulabilirdi. Macellan gemideki erzakı asgari düzeyde tutup Serrano'ya boğazın yerinin bulunması karşılığında 100 duka ödül önererek kaçma fikirlerini susturdu; Serrano bu ödülü elbette ki geri döndüğünde alacaktı.

Ilıman havaların da desteğiyle keşif ekibi görevine şanslı başladı. Serrano 3 Mayıs'ta Port Saint Julian'ın altmış mil kadar güneyinde ümit vaat eden bir haliç keşfetti, ama yakından incelendiğinde buranın bir nehir ağzı olduğu anlaşıldı; Serrano nehre Santa Cruz adını verdi. Bundan

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 7.

üç yüz yılı aşkın bir süre sonra 1834'te, genç Darwin *HMS Beagle*'da yaptığı keşif yolculuğunda Santa Cruz Nehri'ne gelecek, aynı davetkâr çağrıyla karşılaşacaktı. Nehir hakkında şunları yazacaktı Darwin: "Genellikle 250 ila 350 metre genişliğinde, ortasında yaklaşık beş metre derinliğinde... Suyunun hoş mavi bir rengi var ama hafiften bulanık ve ilk bakışta beklendiği kadar da berrak değil."

Santiago'nun mürettebatı çok geçmeden Santa Cruz Nehri civarında yiyeceğin, Port Saint Julian'dakinden çok daha bol olduğunu keşfetti ve Serrano, balık ve deniz fili avlamak için altı gün burada oyalanmaya karar verdi. Boğazı bulmanın aciliyeti dikkate alınırsa onun bu kararı tuhaftı. Belki ne o ne adamları Port Saint Julian'a ve isyanın ibretlik kalıntılarına gerektiğinden erken dönmek istemiyorlardı; belki de açık denizde hayatlarını tehlikeye atmak istemiyorlardı.

Bu sakin dinlencenin ardından *Santiago* yelken açtı ve boğazı aramak için güneye doğru ilerledi. 22 Mayıs'ta rüzgârlanmaya başlayan hava ve kabaran deniz, gemiyi fazla büyük bir enkazdan başka bir şey değilmiş gibi savurup duruyordu. Armada çok şiddetli birçok fırtına atlatmıştı, ama küçük *Santiago*, mürettebatının yaşadığı en şiddetli fırtınayla karşı karşıyaydı ve bunu tek başına atlatması gerekiyordu.

Serrano'nun camadan vurup yelken küçültmeye vakti yoktu. Sert deniz gemiyi acımasızca dövüyor, mürettebatın ödünü koparıyordu. Serrano rüzgârı karşıya alıp fırtınadan düze çıkmayı denedi, ama son derece güçlü boralar yelkeni yırttı, dümeni o kadar hırpaladı ki aygıt cevap vermez oldu. *Santiago* gitgide güçlenen büyük bir fırtınanın ortasında artık kontrolden çıkmış bir haldeydi, adamların kurtulma ümidi yoktu. Durum vahimdi.

Tam o sırada fırtına daha bir güçlendi ve rüzgârlar çaresiz gemiyi kayalarla dolu sahile doğru sürüklemeye başladı; mürettebatın kesinlikle ölmesi demekti bu. Keskin kayaların geminin teknesini biçmesi, geminin su almaya başlamasıyla birlikte Serrano, bütün kaptanların korkulu rüyasıyla karşı karşıya kaldı. Mürettebat talihliydi, çünkü *Santiago* parçalanmadan önce karaya vurdu. Otuz yedi kişilik mürettebat birer birer sürüne sürüne geminin baş tarafındaki civadranın ucuna gidip oradan kayalık sahile atladı. Onlar gemiyi terk eder etmez *Santiago* paramparça oldu, fırtına gemideki bütün erzakı (şarap, peksimet, su, yenice avlanmış

deniz filleri) alıp götürdü. İnanılmazdı ama gemideki herkes kurtulmuştu, denizciler hayatlarını bağışladığı için Tanrı'ya dua ettikten sonra, içinde bulundukları durumun ne kadar vahim olduğunu fark ettiler.

Fırtına kazazedeleri filonun geri kalanından yaklaşık yetmiş mil öteye sürüklemişti; dondurucu soğuklarda ne yiyecekleri ne odunları ne de suları vardı. Üşümüş ve bitap düşmüşlerdi ve çok geçmeden açlık çekmeye başlayacaklardı. İçinde bulundukları durumu Genel Kaptan'a duyurmalarının bir yolu yoktu. Port Saint Julian'a uzanan karayolu, görünüşe bakılırsa boylarından büyük engellerle doluydu: karlarla kaplı dağlar ve 5 kilometre genişliğindeki Santa Cruz Nehri.

Kazazedeler sekiz gün boyunca hemen hemen aynı bölgede kaldılar; sersemlemiş, cesaretlerini yitirmişlerdi; enkaz parçalarının, hatta belki biraz yiyeceğin çakıllı sahile sürüklenmesini bekliyorlardı, ama deniz sadece *Santiago*'nun teknesinden arta kalan birkaç kırık kereste getirdi o kadar. Yerel bitki örtüsü ve yakalayabildikleri midyelerle beslenen kazazedeler bir plan yaptılar. Keresteleri sürükleye sürükleye dağları aşacak, nehre varıp orada bir sal yapacaklardı. Nehir kuzeyde, çok uzaktaydı, bu iş mürettebatın altından kalkamayacağı bir işti. Kerestelerin çoğunu arkada bıraktılar, karadan dört günlük bir yürüyüş sonrasında sonunda harap ve bitap bir halde geniş nehre vardılar. Hava sakinleşmişti ve ilk ziyaretlerinden de bildikleri üzere burada balık boldu. Öyle görünüyordu ki artık açlık çekmeyeceklerdi.

Keresteler herkesi taşıyacak kadar büyük bir sal yapmaya yetmediği için kazazedeler iki gruba ayrıldılar. Otuz beş adamın bulunduğu büyük grup nehir kıyısında bir kamp kurdu, isimleri belirtilmemiş iki güçlü adam küçük bir salla nehre açıldı. Nehri aştıktan sonra Port Saint Julian'a kadar yolun geri kalan kısmını yürüyüp yardım istemeyi amaçlıyorlardı. Son derece riskli bir işti bu. 5 kilometre genişliğindeki nehrin aşılması hem cesaret hem şans işiydi, öbür yakaya vardıklarında da dondurucu havada zorlu bir yürüyüşe çıkmaları, karada ne bulurlarsa onu yiyerek idare etmeleri gerekiyordu.

Öncü tayfalar nehri ilkel sallarıyla aşmayı başardılar, öte yakaya vardıklarında da Port Saint Julian'a doğru yürümeye koyuldular. Başta sahili izlediler. Bu rota üzerinde kesin midye bulabileceklerini düşünüyorlardı ama geniş bataklıklar ilerlemelerini engelleyince iç kesimlerden

tepeleri ve dağları aşarak, eğreltiotu ve kök yiyerek, buz gibi soğuk havada çok acı çekerek yürümeleri gerekti. Yolculukları on bir gün sürdü, yürek paralayıcı bu günlerin sonunda atlattıkları badireden ötürü harap ve bitap bir halde Port Saint Julian'a vardıklarında kim olduklarını bilenler bile onları tanıyamadı.

Kazazedeler kendilerine geldiklerinde Santa Cruz'un öte yakasında arkadaşlarının nasıl vahim bir durumda olduklarını anlattılar.

Macellan'ın *Santiago*'nun diğer otuz beş kişilik mürettebatını kurtarma girişiminde bulunmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Başka bir gemiyi fırtınada kaybetme riskinden korktuğundan yanlarına şarap ve peksimet verdiği yirmi dört kişilik bir ekibi iki tayfanın aştığı sert doğanın ortasından geçen yoldan gidip onları kurtarmaya gönderdi. "Yol uzundu, yirmi dört ligdi, patika çok bozuk, dikenlerle doluydu," diye anlatıyordu Pigafetta zar zor ilerleyen yolculuğu: "Adamlar dört gündür yoldalardı, geceleri çalıların arasında uyuyorlardı. İçme suyu bulamadılar, sadece buz vardı, bu da onlara büyük zorluk çıkarıyordu." Bir nehir ya da kaynak bulamadıklarından ötürü erimiş karla idare ediyorlardı. Sonunda yabanda geçirdikleri bu günlerin ardından epeyce zayıf düşmüş bir halde, Santa Cruz Nehri kıyısında kamp kurmuş çaresiz kazazedelere ulaştılar. Acınası bir kavuşma yaşandı: Dünyanın ucunda bitap düşmüş, büyük ıstıraplar çeken, her an ölmeyi bekleyen adamlar ne kadar ihtimal dışı görünürse görünsün, hayatta kalma ihtimalinde birleşiyorlardı.

Santiago'nun enkazından yapılmış küçük saldan yararlanan kurtarma ekibi kazazedeleri iki ya da en fazla üç kişilik gruplar halinde, nehrin öte yakasına geçirdi; bu yolculukların her biri saatler sürdü, tehlikelerle doluydu, ama mucizevi bir biçimde herkes nehrin kuzey kıyısına ulaşmayı başardı. Durum böyle bile olsa güvende olmaktan uzaklardı, çünkü Port Saint Julian'a uzanan inişli çıkışlı yolu aşmaları gerekiyordu. Macellan tedirginlikle kurtarma görevinin sonucunu beklerken, otuz beş kazazede ve yirmi dört kurtarıcı Patagonya kışının karları altında, ağırlıklı olarak şarap ve peksimetle beslenerek yürüyüp duruyordu. Yaklaşık bir hafta sonra Port Saint Julian'ı çevreleyen ormanın içinden birer birer çıkageldiler. Sarsılmaz bir hayatta kalma iradesinin gücüyle herkes sağ salim dönmüştü.

Macellan sersemlemiş, mecali kalmamış adamları bol yiyecek ve şarapla karşıladı, hepsine de birer kahraman gibi davrandı.

Santiago'nun geçirdiği kaza ve mürettebatının maruz kaldığı zorluklar Macellan'ı Paskalya İsyanı'ndaki şiddet ve işkenceye nazaran çok daha derinden üzmüştü. De Mafra "Macellan geminin kaybına çok üzüldü," diye hatırlıyordu: "Ama dümencinin hatası değildi, çünkü bu sahilde deniz yükselir, gelgit dalgaları sekiz kulacı bulur. Felaketin nedeni buydu, gemi karaya oturdu."

Santiago'nun kaybedilmesi ne kadar ciddi bir sorun olursa olsun Macellan'ın aslında kazanın duygusal sonuçlarından korkması gerekiyordu. Bu felaket, mürettebatın Genel Kaptan'ın onları çok tehlikeli bir sefere çıkardığı, öyle ki Baharat Adaları'na varamadan hepsinin ölüp gideceği yönündeki korkularını doğruluyordu. Macellan filonun geri kalan dört gemisinde denetimi sağlamak için, onlara sadece kendisine ölümüne sadık adamların komuta etmesini istiyordu. Birinci dereceden kuzeni Alvaro de Mesquita *San Antonio*'nun kaptanı olarak görevine devam edecekti. Macellan, kayınkuzeni Duarte Barbosa'yı *Victoria*'nın kaptanı yaptı, *Santiago*'nun talihsiz kaptanı Juan Serrano'ya da kesik başı bir kazığın ucunda çürümüş isyancı Gaspar de Quesada'nın bir zamanlar yönettiği *Concepcion*'un komutasını verdi. Macellan yine hepsini *Trinidad*'dan yönetecekti. Son olarak *Santiago*'nun uzun zamandır ıstırap çeken mürettebatını, gizli gizli kumpas kurmalarını önlemek için geri kalan dört gemiye dağıttı.

Aslına bakılırsa Macellan'ın akrabalarını kaptan yapması, mürettebattan birçok kişinin, Portekizlilerin bile içten içe ona iyice bozulmasına yol açtı. Sonunda İspanya'ya döndüklerinde, dönebilirlerse, Macellan'ın İspanyol kaptanlara karşı saygısızlığı, utanmazca adam kayırmacılığı, *Santiago*'nun yok yere kaybedilmesine yol açan pervasız denizciliği ve en beteri Gaspar de Quesada'nın parçalanmasıyla ilgili hikâyeler anlatacaklardı. Bütün bu acılar, birçok denizcinin zihninde yer etmişti; bunlar nedeniyle harekete geçmenin vakti ve yeri gelsin diye bekliyorlardı.

Port Saint Julian'da kış acımasızca bastırmıştı; gündüzleri artık sadece dört saat ışık vardı, kar hattı dağlardan aşağı inmiş, çayırlar ve

bataklıkları aşıp nihayetinde deniz kıyısına gelmişti. Tayfalar ve subaylar Port Saint Julian'da boş bir saat mi geçirdiler, eğlencesine balık mı tuttular, kâğıt mı oynadılar, şakalaştılar mı, yanlarında getirdikleri *Marco Polo'nun Seyahatleri* ya da *Sir John Mandeville'in Seyahatleri* gibi kitapları mı okudular, o Patagonya kışında vakit geçirmek için başka işlerle mi uğraştılar bilmiyoruz, bir kayıt bulunmuyor. Macellan adamlarını bu tür faaliyetlerle uğraşamayacakları kadar meşgul ve can derdinde tutuyordu. Adamların tek derdi, hayatta kalmaktı.

Macellan adamlarına avlanmalarını ve balık tutmalarını emretmişti, onlar da öyle yapıyorlardı. Midye, tilki, serçe ve Pigafetta'nın sözleriyle "bizimkilerden çok daha küçük tavşanlar" bulmuşlardı. Avlarını, körfezin çevresindeki düzlüklerden elde edilen tuzla tuzlayıp saklıyorlardı.

Hava balık tutamayacak kadar soğuduğunda Macellan dört kişilik silahlı bir grubu (ancak bu kadarını riske atabiliyordu) iç kesimleri keşfetmeye gönderdi. Grubun iki amacı vardı, çıkabildikleri en yüksek dağın tepesine bir haç dikmek ve bulurlarsa yerlilerle arkadaşlık etmek. Bu coğrafya beklediklerinden daha engebeli çıkmıştı, fazla ilerlemeyi ya da uzaktaki dağlara tırmanmayı başaramadılar. Onun yerine limana yakın daha alçak bir dağ seçtiler, haçlarını "İsa Dağı" [Mount of Christ] adını verdikleri bu dağın zirvesine dikip onları bekleyen gemilerine döndüler ve kendilerinden emin, Port Saint Julian çevresinde insan hayatına dair hiçbir iz görmediklerini bildirdiler.

Önlerinde uzanan bomboş kış aylarına rağmen Macellan sağı solu belli olmayan okyanusa açılıp boğaz arayışına devam etmeden önce baharın gelmesini beklemeye kararlıydı. Adamlarını meşgul tutmak için küçük bir ekibin karaya çıkıp gemilerin metal donanımının onarılmasında kullanılmak üzere taştan küçük bir demirhane yapmasını emretti, ama bu mütevazı proje bile hüsrana uğradı.Hava o kadar soğumuştu ki birkaç denizcinin parmakları, uzuv kaybına yol açan ayazlamadan mustarip olmuştu.

Bu büyük ıstıraplar ve zorlukların ortasında, mürettebat arasında huzursuzluk yayılıyordu. Ufukta yeni bir isyan ihtimali belirmişti ki filodaki herkesle birlikte Macellan'ın da dikkati beklenmedik bir manzaraya çevrildi: Uzaklardaki yer şekillerinin üstünde tüten bir duman. Belki de artık yalnız değillerdi.

Pigafetta Port Saint Julian'da geçirdikleri günler hakkında, "Hiç kimseyi görmeden koskoca iki ay geçirdik," diye yazmıştı. "Ama bir gün (hiç kimse beklemiyorken) kıyıda, gayet çıplak bir dev gördük, dans ediyor, sıçrıyor, şarkı söylüyor, bir yandan da başının üstünden kum ve toz toprak döküyordu... Kaptanımız adamlarından birini onun yanına gönderdi, onun güvenini kazanması ve dostluk göstermesi için sıçramasını ve şarkı söylemesini emretmişti adama. O da söyleneni yaptı."

Macellan'ın tavsiye ettiği bu tuhaf tören işe yaramıştı; dev, Avrupalı denizcinin kendi jestlerini taklit ettiğini gördükten sonra barışçı ve ahbaplığa hevesli görünmüş, dansa devam etmişti.

Devi gördüklerinde Port Saint Julian'daki bütün denizcilerin aklına beş yıl önce Juan de Solis'in karaya çıkan ekibinin uğradığı feci akıbet geldi. "Geçmişte bu nehirde Canibali denilen uzun boylu adamlar, onlara çok fazla güvenerek karayı keşfetmeye çıkan Juan de Solis adlı İspanyol bir kaptanı ve altmış adamı yemişlerdi," diye yazmıştı Pigafetta; Solis'in ekibindeki adamların sayısını abartmıştı, ama bu korkunç olayı hatırlatıyordu.

Temas kurmaya hevesli, ama bir tuzağa düşmekten sakınan Macellan, kendisi ya da adamlarının pusuya düşürülebilecekleri tanımadık bir yere götürülmelerine izin vermek yerine tedbirli davranıp devi, kimsenin erişemeyeceği, korunaklı bir yerde görüşmeye davet etti. "Gemiden gönderilen adam, dans ede ede bu devi kaptanın onları beklemekte olduğu küçük bir adaya götürdü. Dev yanımıza geldiğinde hayret etti ve korkuya kapıldı, bir parmağıyla yukarıyı işaret ediyor, bizim gökten geldiğimize inanıyordu."

Avrupalılar devin endamına hayret etmişlerdi. Bazı tayfalar on iki-on üç *palmo* uzunluğunda olduğu söylenen devin ancak beline gelebiliyordu; bir *palmo* bir karıştı. Bu ölçüme göre o ve onun gibi başka devler iki buçuk metreden uzundu. İsyan sırasında sesi soluğu kesilmiş olan Pigafetta, bu dev ortaya çıktığında, betimleme gücüne yeniden kavuşmuştu. "O kadar uzundu ki en uzunumuz onun ancak beline gelebiliyordu," gözleminde bulunmuştu resmi vakanüvis. "Çok büyük bir yüzü vardı, yüzünün çevresi kırmızıya, gözlerinin çevresi sarıya boyanmıştı ve yanaklarının ortasına da boyayla iki kalp yapılmıştı. Başında pek saç yoktu ve o da beyaza boyanmıştı."

Bu dev, Tehuelche yerlileri diye bilinen bir kabileye mensuptu ve bu bölgede Tehuelche nüfusu kalabalıktı. Gerçekte Tehuelche yerlilerinin boyu yaklaşık 1,82'ydi, ama yerlinin heybetli bir yapısı olduğu izlenimi kısmen giysilerinden, özellikle de giydiği, topuklu, süslü çizmelerden kaynaklanıyordu. "Kaptanın yanına getirildiğinde, bir hayvanın (lamaya çok benzeyen *guanaco*) çok hünerlice dikilmiş postuna bürünmüştü. Bu hayvanın başı ve kulakları bir katırınki gibiydi, boynu ve gövdesiyle deveye, bacaklarıyla geyiğe, kuyruğuyla ata benziyordu... Devin ayakları bu hayvanın postuyla, ayakkabı giymiş gibi kaplanmıştı, elinde kalın bir yay ve söz konusu hayvanın bağırsaklarından yapılmış kalın bir yay teli ile bizimkiler gibi çok uzun ve tüysüz, ucu demirden değil de küçük siyah ve beyaz taşlardan bir demet kamış ok vardı."

Bu ilk buluşmadan cesaret alan Macellan, devi bayrak gemisine davet etti, orada konuğuna bol bol "yiyecek ve içki" ikram etti. Ziyafetin ortasında Genel Kaptan adamlarından büyük "çelik aynayı" getirmelerini istedi.

Dev hızlı ve şaşırtıcı bir tepki verdi. "Aynada kendisini gören dev çok korktu, geri sıçradı, o sırada üç-dört adamımızı da yere serdi." Ayna çekilince dev yeniden eski haline döndü. Macellan da ıvır zıvır hediyelerle konuğunun güvenini kazanmaya çalıştı: "İki çan, bir ayna" -muhtemelen daha küçük, daha az telaşlandırıcı bir aynaydı-, "bir tarak ve bir tespih kitabı." Bu sonuncusu bütün hediyeler arasında açık ara en önemli olandı ve Tanrı'nın Duası diye bilinen duayı da içeriyordu hiç kuşkusuz, duanın Latincesini elbette. Macellan muhtemelen İsa'nın havarilerine bu duayı öğrettiğini biliyordu, belki o da devin bu duayı yerlilere götürmesini bekliyordu. Ziyafet sona erince dört silahlı adamdan oluşan muhafız gücü devi sahile götürdü.

Ziyafet sırasında başka bir dev olup bitenleri karadan izlemiş, kabile mensubunun güvenle geri döndüğünü görünce haberi vermek için gizli kulübelerinin bulunduğu yöne doğru koşmuştu. Yavaş yavaş ağaçların arasından diğer devler çıktı; mürettebat bu görüntü karşısında hayrete kapılmıştı, dev kadınların beklenmedik görünümü onları şaşırtmıştı:

"Gayet çıplak bir biçimde peş peşe dizildiler, sıçrayıp şarkı söylemeye başladılar, bir parmaklarını yukarı kaldırıyor, bizimkilere toprak kaplarda sakladıkları, bitki köklerinden yapılmış beyaz bir toz gösteriyor,

bununla yaşadıklarını, bu tozdan başka yiyecek bir şeyleri olmadığını işaret ediyorlardı," diye yazmıştı Pigafetta. "Bizimkilerse onlara gemilere gelmelerini, yüklerini taşımalarına yardım edeceklerini işaret ediyorlardı. Sonra ellerinde sadece yaylarıyla adamlar geldi. Karıları arkalarından eşekler gibi yüklenmiş, malları taşıyorlardı. Kadınlar erkekler kadar uzun boylu değil, ama biraz daha şişmanlardı. Onları görünce hepimiz hayret ettik, nutkumuz tutuldu. Kadınların memeleri yarım *gez* uzunluğundaydı, yüzleri adamlarınki gibi boyanmıştı. Kadınlar da adamlar gibi giyinmişlerdi. Ama bir de önlerine küçük bir post takıp mahrem yerlerini örtmüşlerdi. Yanlarında giysilerini yaptıkları bu küçük hayvanlardan –*guanaco*'lar- dördünü getirmiş, bunları bir halatla bağlayıp o şekilde yürütüyorlardı."

Guanaco'lar da en az devler kadar denizcilerin ilgi odağı olmuştu. Bu hayvanlar binlerce yıl içinde bu sert bölgedeki hayata uyum sağlamışlardı. Midelerinde, çiğnedikleri yiyeceklerden etkili bir biçimde protein almalarını sağlayan üç bölüm bulunuyordu; sarp dağlara tırmanıp buralardan inmelerini kolaylaştıran uzun bacakları vardı. Macellan'ın kendi *guanaco*'larına sahip olma hevesindeki mürettebatı, devlerden bu hayvanların nasıl yakalanacağını öğrenmişti. Bu işin şaşırtıcı derecede basit olduğu anlaşılmıştı. "Küçüklerden birini bir çalıya bağlıyorlar, büyükler onunla oynamaya geliyor, bu arada bir kayanın arkasına saklanmış olan devler oklarıyla büyük hayvanları öldürüyor. Adamlarımız bu devlerin kadınlı erkekli on sekizini yanlarına alıp gruplara ayrıldılar, bir grup limanın bir tarafına, diğeri öbür tarafına söz konusu hayvanları yakalamaya gittiler."

Birkaç gün içinde denizcilerin kendi *guanaco*'ları olmuştu. Bu hayvanların sert lifli eti, tuzlanmış deniz filinin dışında hoş karşılanan bir seçenek olmuştu; rengi ve dokusuyla koyun yününe benzeyen *guanaco* yünü de adamların Port Saint Julian'daki zorluklara katlanmalarına yardımcı olmuştu.

Dev yerliler, bu boş coğrafyanın kasvetini bozan bir ahbaplık ve eğlence kaynağı da olmuştu mürettebat için. Pigafetta onların görenek ve görünümündeki her şeyi büyüleyici buluyordu. "Doğrusu bu devler bir attan daha dik duruyor, karılarını da çok kıskanıyorlar," diye yazıyordu. "Başlarının çevresine pamuktan bir kordon bağlıyor, ava çıktıklarında

oklarını bu kordona tutturuyor, hava çok soğuk olduğundan uzuvlarını da bedenlerine bağlıyorlar."

Dahası da vardı: "Bu devler karınları ağrıdığında ilaç içmek yerine boğazlarına yaklaşık iki ayak uzunluğunda bir ok sokuyor ve sonra kanla karışık yeşil renkte bir şey kusuyorlar. Bu yeşil maddeyi kusmalarının nedeni devedikeni yemeleri."

Başka bir şey: "Başları ağrıdığında vücutlarının birkaç kısmından kan almak için alınlarına bir kesik atıyorlar, aynı şeyi kolları ve bacaklarına da yapıyorlar."

Hepsi bir yana inanç sistemleri Pigafetta'nın aklını başından almış, vakanüvisimiz Tehuelche yerlilerinin manevi hayatlarının canlı bir resmini sunmuştu: "İçlerinden biri ölünce on-on iki şeytan belirir," öyle anlamıştı, "ve ölünün etrafında dans eder. Öyle görünüyor ki bu şeytanlar boyalıdır. Bu şeytanlardan biri diğerlerinden daha uzundur. Devler yüzlerini ve bedenlerini boyama alışkanlığını bunlardan almıştır." Pigafetta bu kavramları daha iyi anlamak için onların dilinden birkaç sözcük öğrenmişti. Ona söylediklerine göre büyük şeytana Setebos deniyordu ki unutulmayacak bir isimdi bu; küçüklerin adıysa Cheleule'ydi.

Macellan sonunda yerlilere bir isim verdi; İspanyolca büyük pençeli köpekler anlamına gelen *patacones* sözcüğünü akla getiren, türetilmiş bir sözcüktü bu: Pathagoni. Devlerin giydikleri kaba dikişli çizmelerin daha da büyük gösterdiği büyük ayaklarına dikkat çekmek istemişti. Bunlar Macellan'a göre Büyükayak yerlileriydi ki o tarihten beri bütün bölge bu isimle anılır olmuştur: Patagonya.

Artık bir isimleri de olduğundan devler Macellan ve mürettebatına daha bir insan görünüyorlardı. Pigafetta'nın anlattığına göre mürettebat özellikle bir devle arkadaşlık kurmuştu. "Bu dev diğerlerinden daha iyi, çok daha zarif ve arkadaş canlısı, dans etmeyi ve sıçramayı seviyor. Dans ederken ayağının değdiği yerde toprakta bir avuç derinliğinde iz bırakıyor. Uzun bir süre bizimle birlikte oldu, sonunda onu vaftiz edip adını John koyduk."

Bu dinsel tören fetihten ziyade bir akrabalık işareti olarak düzenlenmişti. "Söz konusu dev, İsa'nın adını, tesbih duasını, Ave Maria'yı ve kendi adını bizim kadar açık telaffuz ediyor," diye anlatıyordu Pigafetta. "Berbat derecede yüksek ve gür bir sesi var." Bu dualar Dev John'a ne

ifade ediyordu bilinmez, ama hiç kuşkusuz o bunları Macellan'dan aldığı cömert hediyelerle ilişkilendiriyordu. "Kaptan ona bir gömlek, kumaş bir yelek, denizci kaması, bir kasket, bir ayna, bir tarak, çan ve başka şeyler de verip geri gönderdi, o da çok neşeli ve mutlu döndü." Bu yeni Hıristiyan ertesi gün değerli *guanaco*'larla birlikte yine geldi, daha fazla hediye aldı, ama sonra onu bir daha gören de olmadı, işiten de. "Bize geldiği için diğer devlerin onu öldürdüğünü düşündük ister istemez."

Bu bir tahminden başka bir şey değildi. Mürettebat, onlarla arkadaşlık ettiğinden ötürü John'un öldürüldüğüne ya da dışlandığına dair bir kanıt bulmamıştı, ama ona bu nedenle zarar verildiğinden korkmaları, dost olsun olmasın yerlilerden ne kadar çekindiklerini ele veriyordu. Denizcilerin Patagonyalı devlerle ilişkileri, bir keşif takımının yerlilerin gömüp gizledikleri silahları bulmasıyla giderek bozuldu. Bu keşif, kendilerine karşı bir kumpas hazırlandığını düşündürüyordu. Mürettebat hayatını kaybetmekten korktuğu, gemilerin güvenliğinde kalmak istediği için yeni vaftiz törenleri yapma düşüncesi uçup gitti. İki hafta boyunca hiçbir dev görülmedi ve Macellan taktiklerini değiştirme vaktinin geldiğine karar verdi.

28 Temmuz'da ikisi erkek, ikisi çocuk Patagonyalı dört dev deniz kenarına gelip gemiye çıkmak istediklerini işaret etti. Hiçbir şeyden kuşkulanmayan dört yerliyi *Trinidad*'a getirmek için bir filika gönderildi. Macellan konuklarını hediyelere -"bıçaklar, makaslar, aynalar, çanlar ve cam- boğdu, dört konuk bu hediyelere hayranlıkla bakarken "kaptan suçluların ayaklarına bağlanan cinsten büyük demir prangalar getirilmesini emretti." Devlerden ikisi zincirlendi. Pigafetta bile bu görüntü karşısında irkilmiş, horgörüyle Macellan'ın "aldatıcı bir numaraya" başvurduğunu söylemişti. Keşif seferinin resmi vakanüvisi bir kez olsun Macellan'ın planının adım adım gerçekleşmesini izlemeyi acı verici bulmuştu.

Direnmek yerine "Devler bu prangaları görmekten büyük memnuniyet duydular, onların nereye konulması gerektiğini bilmiyor, onları ellerine alamadıkları için üzülüyorlardı." Serbest olan iki dev prangaları açmaya çalıştı, ama Macellan onların müdahale etmesine izin vermedi. Hâlâ naiflikle aralarındaki yabancıya güvenen devler "başlarıyla bundan memnun olduklarını belirten bir işaret yaptılar." Macellan onların karınlarını doldurmaya bakmış, onlara "koca bir kutu bisküvi, derisi

yüzülmüş fare ve bir seferde yarım kova dolusu su" ikram etmişti. Yolculuğun bu noktasında fareler denizciler için can sıkıntısından başka bir şey değildi. Küçük hayvanları yakaladıklarında denize fırlatıveriyorlardı. Son derece mükemmel bir yiyeceğin israf edildiğini gören devler onları almak için yalvarmış, bütün bütün gövdeye indirivermişlerdi.

Macellan planını uygulamaya devam etti. "Kaptan her ikisinin de ayaklarını prangalattı. Prangaların cıvatalarının bir çekiçle sıkıştırıldığını ve onları açmalarının engellendiğini gören devler korktular. Ama kaptan hiçbir şeyden şüphelenmemeleri gerektiğini işaret etti. Yine de kendilerine oynanan oyunu anlayan devler, bağırmaya, boğalar gibi ağızlarından köpükler saçmaya, yüksek sesle Setebos'u (yani büyük şeytanı) yardıma çağırmaya başladılar."

İki tarafın da kafası karışıktı. Macellan birden fikrini değiştirdi ve devleri hapsetmekten vazgeçti. *Concepcion*'un dümencisi Carvalho komutasında dokuz muhafızı iki deve kıyıya kadar eşlik etmeye ve devlerden birini karısı sanılan kadınla kavuşturmaya gönderdi; dev "kadına çok ağlayıp sızladığından" kadının karısı olduğunu düşünmüşlerdi. Ayakları kuru toprağa basar basmaz, bu dev kaçmayı başardı, "o kadar çevik koşuyordu ki adamlar onu gözden kaybettiler". Carvalho'nun ekibi devin, kendilerine oynanan oyunu diğerlerine anlatacağından, bütün kabilenin intikam almaya geleceğinden korkuyordu.

Acımasızlık sarmalı devam etti. "Elleri bağlanmış olan diğer dev kendisini kurtarmak için çok çaba sarf etti, onu engellemek için adamlarımızdan biri ona vurdu ve onu başından yaraladı, dev bunun üzerine küplere bindi." Gemiciler onu sakinleştirmek için kadınların sığındığı kulübeye götürdüler, ama bu jest yerliler ile denizciler arasında barışı sağlayamadı.

Hâlâ muhafız birliğine komuta eden Carvalho, o gece kıyıda uyumaları gerektiğine karar verdi. Sabah olduğunda devlerin kulübeleri terk edilmişti, bütün yerli adamlar ve kadınlar belki hiç dönmemek üzere, belki de sürpriz bir saldırı için toparlanmak amacıyla iç kesimlere çekilmişlerdi.

Karanlık ormandan oklar atılmaya başlayınca yerlilerin niyetleri de açıklık kazandı. Birden dokuz yerli savaşçı belirdi. Her biri deri kuşaklara sarılmış üç okluk taşıyordu. Seri hareketlerle peş peşe ölümcül oklar fırlatıyorlardı. "Bu şekilde savaşan devlerin biri, adamlarımızdan birini uyluğundan vurdu, adam oracıkta öldü. Onun öldüğünü görünce hepsi

kaçtılar." Ölen denizci *Trinidad*'dan Diego Barrasa'ydı. Onun ölümünün aniliği, okun ucunun zehirli olduğunu düşündürüyordu.

Öfkeden kuduran diğer denizciler, bütün güçleriyle karşılık verdiler. "Adamlarımızın arbaletleri ve misket tüfekleri vardı, ama bu insanların hiçbirini vuramadılar, çünkü bunlar durdukları yerde durmuyor, oraya buraya sıçrayıveriyorlardı." Silahların kulakları sağır eden gürültüsü yerlileri çil yavrusu gibi dağıttı, Port Saint Julian'a sükûnet hâkim olduğunda muhafız grubu hayatını kaybetmiş arkadaşlarını üzüntüyle gömdü.

Macellan'ın elinde hâlâ iki yerli rehineydi, biri *Trinidad*'da, diğeri de *San Antonio*'da bulunuyordu; Genel Kaptan gemilerde yolcuları, köleleri, kaçakları yasaklamış olsa da bu iki devi Carlos'a takdim etmeye niyetliydi.

Avrupalı ziyaretçiler ile Tehuelche yerlilerinin karşılaşması neşeli ve mutlu başlamışken, ciddi biçimde bozulmuştu. Solis ve mürettebatının akıbetine koşullanmış olan Macellan, yerlilerin davranışları başta ne kadar dostça ve iyi görünmüş olsa da er geç diş göstermelerini bekliyordu.

Ne var ki Genel Kaptan'ın yerlilere verdiği karşılık bir öyle bir böyleydi. Onların yamyamdan başka bir şey olmadıklarını düşünmüş olsaydı, John'u Hıristiyan yapma zahmetine girmezdi, bu yeni Hıristiyana kutsal metinler, parlak aynalar, çanlar ve diğer ıvır zıvırdan çok daha değerli hediyeler sunmazdı. Tesbih bir oyun ya da rüşvet olarak değil, yerliler ile Avrupalılar arasında bir bağ kurmak için verilmişti. Din değiştirme iki taraf arasında bir ölçüde güven ve saygı olduğunu gösteriyordu, ayrıca John'un Hıristiyan ahlak standartlarına uyacağı beklentisini işaret ediyordu. Sonra Macellan açıklanamaz bir biçimde John'dan ve diğer yerlilerden uzaklaşmıştı. Herhalde gizli silahlar, Macellan'ın emniyet duygusunu zedelemişti. Belki de inancının hem Avrupalıları hem yerlileri kucaklayabileceğini kabul etmekte zorluk çekiyordu. Bu şaşırtıcı olasılık yerlilerin dinini değiştirmekle onları köleleştirmek arasında bir çelişki görmeyen Kolomb'dan beridir vardı; her iki yöntem de onların İspanya'nın iradesine boyun eğdirilmesine yol açıyordu. Macellan dindar bir Katolik olsa da din değiştirmeyle ilgili bir politikası yoktu, kraldan aldığı emirlerin hiçbiri bu önemli konuda açık bir yol göstermiyordu. Macellan misyoner değil, bir amiraldi. John'un dinini değiştirmesinin ardında önceden düşünülmüş bir plandan ziyade kişisel kanaati yatıyordu.

Macellan 11 Ağustos 1520'de ezeli düşmanı Juan de Cartagena ile bu Kastilyalı kaptana kurduğu kumpasta eşlik eden rahip Pero Sanchez de la Reina için kestiği hükmü uyguladı. Kumpasçılar, Macellan'ın emriyle gemilerin görebileceği küçük bir adaya götürüldüler. Adamların filikaları, yakacak odunları yoktu, giysileri de pek azdı. Erzaklarının büyük bölümü ekmek ve şaraptı, muhtemelen yazı geçirmelerine yeterdi ama gelecek kışı Port Saint Julian'da tek başlarına geçirmeleri gerekecekti.

Macellan nihayet 24 Ağustos'ta demir alınmasını emretti. Port Saint Julian'da geçirilen beş aylık asap bozucu molanın ardından Maluku Armadası denize açıldı. Macellan bu arada şiddetli fırtınalara dayanmış, alt edilemezmiş gibi görünen bir isyanı tek başına yenmiş, *Santiago*'yu kaybetmiş, yerli nüfusla dost olmuş, sonra onları düşman edinmiş, birkaç hayat pahasına filo üzerindeki komutasını güçlendirmişti. Odysseus kadar hilebaz olabileceğini göstermişti.* En önemlisi de hayatta kalmış, filosunun büyük bölümünü korumuş, adamlarını komutası altında tutmuştu.

Macellan ayrılmadan hemen önce herkesi kıyıya son bir dini törene katılmaya gönderdi. Adamlar günah çıkardılar, kutsal ekmek aldılar, yolculuğun bir sonraki aşamasında hayatlarını koruması için dua ettikleri Yaratıcıları önünde alçakgönüllülükle gemilerine döndüler. Bahtı kara Port Saint Julian'dan uzaklaşırlarken mürettebat en beter zorlukları arkalarında bıraktıklarına inanıyordu. Olumsuzluklar onları güçlendirmişti, hiç değilse, yolculuğun sonuna dek hayatta kalmaya kararlıydılar. Boğaz hâlâ ellerinden kaçıyordu, ama Tanrı izin verirse onu bulacaklar, Baharat Adaları'na varacaklar, nihayetinde İspanya'ya dönüp hayatlarının geri kalanını emeklilikle geçirecek kadar zengin olacaklardı. Olağanüstü bir hayaldi bu, tek kurtuluş umutlarıydı.

Armadanın geri kalan dört gemisi Atlantik sularına açılırken, terk edilen kumpasçılar Cartagena ve rahip bu manzarayı kendilerine hapishane olan adacıktan seyretti. Yavaş yavaş küçülüp giden gemiler sonunda ufukta tamamen gözden kaybolurken, kaderlerine terk edilmiş iki adam denizin kenarına diz çökmüş, ağlayarak merhamet diliyordu.

---

* Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia* destanlarında adı geçen Antik Yunan kahraman. Kurnazlığı ve düzenbazca oyunlarıyla ünlüdür. Yunanların, Troya'ya hediye ettikleri tahta at hilesini bulan da odur-ed.n.

7. Bölüm

Ejderin Kuyruğu

Nereye baksan buz, buz, buz
Buz her yanımız:
Çatırdadı, hırıldadı, gürüldedi, uğuldadı
Bayıldık sandık duyunca bunları![*]

Dünyanın kabuğu, birbirine çarpan ve sürtünerek okyanuslarımızı ve kıtalarımızı oluşturan, depremler yaratan, dağları hareket ettiren tektonik levhalardan oluşmuş çatlak bir yumurta kabuğuna benzetilebilir. Milyonlarca yıl önce iki tektonik levha birleşerek Güney Amerika'nın Güney Kutbu'na pek de uzak olmayan en güney ucunda benzersiz bir coğrafya yaratmıştı. Doğudaki levha zamanla batıdaki levhayı ezdi, batı levhası alta kaydı. Bunun sonucu olarak doğu denizi yaklaşık 450 metre derinliğindedir ama batı denizinin derinliği 4.500 metrenin üzerindedir. İki levhanın böyle tuhaf bir biçimde birleşmesi coğrafyanın da ayrıksı özellikler göstermesine yol açmıştır; batı kesiminde And Dağları'nın en güney uzantıları yer alır, bu uzantılar nem çeker; doğu kısmıysa daha düz ve kuru olma eğilimindedir. Maluku Armadası'nı böyle bir coğrafya bekliyordu.

Armada Port Saint Julian'dan ayrıldığı andan itibaren güneye doğru yolculuğunda daha büyük zorluklarla karşılaştı. Denizde geçirilen iki günün ardından, Santa Cruz Nehri'ne yaklaşırken başka bir fırtınaya tutuldular ve gemilerin hepsi de kıyıya vurma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı, öyle ki talihsiz *Santiago*'yla aynı akıbete uğramaları işten bile değildi. Macellan geniş nehre girilmesini emretti, burada en beter rüzgârlardan korunan filo, fırtınayı atlatmayı başardı.

Fırtına dindikten sonra Macellan varlığının bütün gücüyle denize açılmayı, boğaz arayışını sürdürmeyi istedi. Açık denizde boğazı bulun-

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 9.

caya kadar uzun bir süre hayatta kalabilirlerse boğazın filoyu aylarca onlara musallat olan fırtınalardan koruyacağını düşünerek bir kumar oynadı. Ama sahil şeridini kış şartlarının yumuşadığı ağustos ayında kolaçan etmek hâlâ son derece tehlikeliydi, normalde korkusuz bir insan olan Macellan için bile. Macellan hiç istemeye istemeye, baharın ekvator altı bölgelerde iyice kendini hissettirmesine dek sığındıkları bu yerde kalmaya karar verdi, ancak bundan sonra gemileri denizde hayatta kalma şansına sahip olabilecekti.

Macellan bu zoraki moladan olabildiğince fazla yararlanmaya baktı. Sonraki altı hafta boyunca denizciler balık tutmak, onları kurutup tuzlamak ve gemilere doldurmakla meşgul oldu. Sadece ağaç kesip gemilere yüklemek için karaya çıktılar. Arada sırada Santa Cruz'un güney sahiline, *Santiago*'nun battığı yere küçük seferler düzenleyip denizin kıyıya vurduğu ne varsa kurtardılar, bunların çoğu da sandık ve varildi.

11 Ekim'de, büyük ihtimalle filonun astronomu ve astrologu San Martin'in belirttiği üzere çok önemli bir gök olayı yaşandı: "Bir güneş tutulması bekleniyordu, bu boylamda bu sabah saat onu sekiz geçe olması gerekiyordu. Güneş 42,5 derece yükseldiğinde, parlaklığı değişiyormuş, rengi koyulaşıyormuş, sanki koyu kırmızı alevlere bürünüyormuş gibi oldu; bütün bunlar güneş ile bizim aramıza bir bulut girmeksizin oldu... Güneş, temmuz ve ağustos aylarında, Kastilya'da kırsal kesimde saman yaktıklarında göründüğü parlaklıkta görünüyordu."

Bundan bir hafta sonra, 18 Ekim 1520'de, Macellan yeniden açık denize açılma riskine girmek istedi. Havanın, bu bölgede olabileceği kadar yumuşadığını sanıyordu, tahminlerinde haklıydı da. Filo yeni fırtınalarla karşı karşıya kalırsa tek umudu güvenli bir limana sığınmak olacaktı, ama gerektiğinden uzun süre mola vermeyecekti. Belirlediği takvimin aylarca gerisinde olan, o tarihlerde Baharat Adası'na varmış olması gereken Macellan, kaybettiği zaman kaybını telafi etme çabası içindeydi. Filo Santa Cruz Nehri'nden ayrılarak Güney Amerika'nın girintili çıkıntılı doğu sahilini izlemeye başladı, Genel Kaptan boğazı bulma takıntısının pençesine düşmüştü.

Kötü hava koşulları bir kez daha gemilerin başına bela oldu, ama onları geri sürecek kadar ağır değildi. Hiçbir ilerleme kaydedilemeyen iki zor günün ardından, rüzgâr yön değiştirdi; artık kuzeyden esiyor-

du, dört gemi rüzgârı arkalarına alıp geride keskin, köpüklü dalgalar bırakarak güney-güneybatı yönüne doğru hızla ilerlemeye başladı. Boğazı bulmak için canını dişine takmış olan Macellan karanın içlerine giren gizli bir kanal içerebileceği düşüncesiyle her halice bakıyor ama her seferinde hüsrana uğruyor, güneye doğru yoluna devam ediyordu. Sonunda açık denize uzanan bir kara parçası fark etti: Bir burun. Oraya yaklaşırlarken balina iskeletleriyle dolu geniş bir kum tepeciğinin yanından geçtiler, muhtemelen Atlantik'ten Pasifik'e doğru bir göç rotasına rastlamışlardı. Gelgit dalgaları birbirleriyle yarışırken, gri sular öfkeyle dönüp duruyordu, ama açıklık genişti, bir ligden fazlaydı.

Victoria'da miçoluk yapan, dümencinin oğlu Portekizli denizci Vasquito Gallego karadaki açıklığın bir körfezden fazlası olabileceğini nasıl yavaş yavaş fark ettiklerini hatırlıyor. "Kıyı daraldığından bir nehir olduğunu düşündüler," diyordu Gallego, ama sonra büyük bir heyecanla bu geniş ağzın ileride bir darboğaza dönüştüğünü fark etmişlerdi. "O yoldan devam ettiklerinde derin tuzlu su ve güçlü akıntılarla karşılaştılar, burası bir boğaza ve ona bağlanan büyük bir körfezin ağzına benziyordu." Macellan gemilerinin körfeze girmesini emretti, körfeze iyice girdiklerinde onu gördü: batıya uzanan çıkış, tam da dualarında dilediği gibi.

Macellan sonunda boğazını bulmuştu.

Dümenci Albo 21 Ekim'de bu büyük olayı seyir defterine şöyle kaydetmişti: "Körfeze benzeyen bir açıklık gördük, girişinde, sağda çok uzun bir kum tepeciği vardı, bu tepecikten önce keşfettiğimiz burna [On Bir Bin] Bakire Burnu [Cabo Virgenes-e.] adını verdik, kum tepeciği 52 derece enlem, 52,5 derece boylamdaydı, kum tepeciğinden diğer yakaya beş lig kadar vardı." Şunları görmüştü: Çimlerle kaplı, sudan yaklaşık kırk metre yükselmiş bir dizi tepecik. Daha sonraki bir kâşif bu burnu "ada gibi görünen, ama ada olmayan üç büyük kum dağı" diye betimleyecekti. Boğazın bir körfez ya da haliçle karıştırılmış olması söz konusu değildi, burası filonun aylar boyunca sahil şeridinde yol aldığı, içine girilemez kara kütlesinin derinlerine giren geniş bir suyoluydu.

Pigafetta bu suyolunu görünce sevinçten havalara uçmuştu. "Söz konusu Antarktika Kutbu'na doğru elli iki derecelik rotada gittikten sonra, On Bir Bin Bakire Bayramı'nda mucize eseri bir boğaz bulduk ve adını da On Bir Bin Bakire Burnu koyduk," diye yazmıştı. Armadanın at-

lattığı bütün badirelerin ardından bu boğazın bulunması gerçekten de mucize diye nitelendirilmeyi hak ediyordu.

On Bir Bin Bakire Burnu Macellan'ın iki yılı aşkın bir süredir aradığı boğazın girişiydi. Macellan'ın bu boğazın varlığını tam olarak nasıl bildiği, o zamandan beridir tartışma konusu olmuştur. Macellan Lisboa'nın boğazı bulduğunu ileri sürdüğü keşif seferinden haberdardı belki, efsanevi boğazı resmeden haritaları kesinlikle biliyordu. Pigafetta'ya göre Macellan henüz Portekiz'deyken Güney Amerika'dan geçen bir boğazı resmeden ya da böyle bir boğazın varlığını ileri süren bir harita görmüştü, ama hangi haritaydı bu? Pigafetta, "Macellan, Portekiz hazinesinde, muhteşem bir adam olan Martin de Boemia'nın yaptığı bir haritada resmedildiğini gördüğü, gayet gözden uzak bir boğazı bulmak için nereye yelken açacağını biliyordu," diye yazmıştı. Bahsettiği Martin de Boemia, 1492'de dönemin en yeni bilgilerine dayanarak bir küre yapmış olan Martin Behaim'dı elbette ki. (Pigafetta'nın ilk yazılarında küre, harita ya da kroki anlamına gelebilecek olan *carta* sözcüğü kullanılır.)

Macellan'ın Carlos ve danışmanlarına onları yolculuğa ikna edebilmek için gösterdiği Behaim'ın "çok iyi resmedilmiş küresi"nde bu boğazın gösterildiği varsayılmıştır sık sık; aslında Behaim'ın küresi ya da haritasında böyle bir şey yoktu. Doğu Asya ve "Seylan" adasına giden kestirme bir suyolu gösteriliyordu. Bu kartografik kafa karışıklığını artıran bir başka şeyse, Behaim'ın küresi ya da haritasında diğer Asya adalarının boğazın doğu tarafına yerleştirilmiş olmasıydı. Macellan'ın Carlos'u Amerika kıtasını kesen bir boğazın varlığına ikna etmek için bu kadar hayali, son derece yanlış bir temsili kullanmış olması ihtimal dışıdır; hatta Macellan'ın, isimleri birbiriyle hep ilişkilendirilmiş olmasına rağmen Behaim küresini görmüş olması bile ihtimal dışıdır.

Bu isim yanlışlığından istemeden de olsa Pigafetta sorumludur; büyük ihtimalle Behaim'ın çalışmasını Nürembergli bir başka haritacının, biri 1515'te biri 1520'de, Macellan'ın Carlos'a bir harita gösterdiği tarihlerde iki harita hazırlamış olan matematik profesörü Johannes Schöner'in haritasıyla karıştırmıştı. Uzman olmayan birinin gözüyle, Schöner'in haritaları Behaim'ınkilere çok benzerdi; Pigafetta'nın iki haritayı kolayca karıştırmış olması mümkündür, hele Schöner'in haritalarını imzalamadığı düşünülürse.

Schöner'in haritasında, tam Panama kıstağının bulunduğu yerde, asıl boğazın birkaç bin mil kuzeyinde, Amerika kıtasını kesen bir boğaz görülüyordu. Macellan'ın bu haritayı gördüğü yönünde kesin bir kanıt yoktur, ama bu durum, harita yapımcılarının, pek iyi anlaşılmamış olsa da, Güney Amerika'ya şu ya da bu şekilde bir tür boğaz yerleştirmeye başladıklarını gösterir. Eğer bu, Macellan'ın düşündüğü haritaysa boğazı bulma çabasında bir o kadar yararsız olabilirdi. Cüretkâr Schöner bile Güney Amerika'nın batı sahilini resmetmekte tereddüt etmişti, burası onun deyişiyle *terra ulterior incog* idi, yani "bu zamana kadar bilinmeyen topraklar".

Batıdaki hiçbir şey de bilinmiyordu. Dönemin diğer haritacıları gibi Schöner de muazzam derecede büyük Pasifik'i, aldatıcı derecede küçük ve görünürde denizden aşılabilecek bir körfez olarak resmetmişti; Macellan'ın boğazdan çıktıktan sonra Baharat Adaları'na birkaç hafta, hatta gün içinde varabileceği kanısına kapılmasına yol açan bir yanlış anlamaydı bu. Dönemin diğer haritaları gibi bu haritada da Çin, Amerika kıtasının çok yakınına yerleştirilmişti. Son olarak Schöner'in küresi Baharat Adaları'nı, sınır çizgisiyle tanımlandığı üzere İspanyol bölgesinde gösteriyordu; Macellan'ın Portekiz'in değil İspanya'nın Baharat Adaları'nın meşru sahibi olduğu kanısı, belki de haritanın (yine son derece yanlış olan) bu özelliğinden kaynaklanıyordu.

Macellan haritaları oldukları gibi kabul etmeyecek kadar bilgiliydi, ama onların kendisini derinden etkilemesine açıktı. Haritalar dünyanın nasıl bir yer olduğuna dair düşüncelerin yansımalarıydı. Eski haritalardaki ejderler ve mıknatıslı adaların yerine bu haritalarda yeni bir harika, eski haritalardakiler kadar efsanevi olabilecek bir şey vardı: Bir boğaz. Bu haritalar direktiften ziyade birer macera çağrısı, birer sonuç değil varsayım, imparatorluğun hayal gücünü ateşleyen kışkırtıcı coğrafi karikatürlerdi.

Sonunda boğazı bulmuş olan Macellan'ın önünde üç yüz millik bir seyir kâbusu duruyordu. Macellan bu suyolunda seyretmenin, onu bulmak kadar çetin bir iş olduğunu anlayacaktı. Boğazdaki gelgit dalgaları yedi metreye kadar yükseliyor, gemilerin güvenle demir atmasını zorlaştırıyordu, akıntılar da güçlüydü. Suyun yüzeyinin altında yatan yosun yatakları halatlar, omurgalar ve dümenleri tehdit ediyordu. Ama Ma-

cellan boğazın çıkardığı bu engelleri aşabilir de, isyancı mürettebatını bozulmadan tutabilirse, Hint Adaları'na doğru yeni bir rotanın, kıtalar ve küreye ilişkin yeni bir anlayışın öncülüğünü yapmış olacaktı.

Gemiler batıya döndüler, girdaplar oluşturan gelgit dalgalarını atlattılar ve karanın içlerine uzanan bu suyoluna girdiler. Dümencilerin fark ettiği ilk şey boğazın son derece derin olduğuydu. Pigafetta "Burada demir atmak mümkün değil," diye gözlemlemişti; "çünkü dip bulunamıyor. Bu nedenle on-on beş metre uzunluğunda halatlarla kıyıya palamar atmak gerekiyor."

Tam olarak nerede olduklarını merak eden Macellan, Carvalho'yu en yüksek noktaya tırmanıp boğazın çıkışına bakması için karaya gönderdi. Carvalho döndüğünde, batıda Pasifik'i göremediğini belirtti, ama Macellan Baharat Adaları'na giden suyolunu bulduğu fikrine kapılmıştı bir kere. Albo'ya boğazın dönemeçlerini olabildiğince doğru bir şekilde kaydetmesini emretti. Albo, "Bu körfezde genişliği belki bir lig olan bir boğaz bulduk," diye yazmıştı. "Bu ağızdan kum tepeciğine doğru doğu ve batıya bakıyorsunuz, körfezin sol tarafında içinde birçok sığlık olan büyük bir dirsek var, ama boğazdayken, girişten sonra üç ligden kısa bir mesafede bulunan bazı sığlıklara dikkat edin, bu sığlıkların ardından iki kum adacığı göreceksiniz, sonra da kanalın açıldığını göreceksiniz. Tereddüt etmeden istediğiniz gibi ilerleyin," diye tavsiye ediyordu."Bu boğazı geçince başka bir küçük körfez bulduk, sonra ilkiyle aynı türde başka bir boğaza geldik, bu boğaz bir ağızdan diğerine doğu-batı yönünde uzanır, dar kısım kuzeydoğu, güneybatı yönündedir, bu iki boğazdan ya da darlıktan geçtikten sonra çok büyük bir körfez bulduk, bazı adalara rastladık ve bunlardan birine demirledik." Albo bu satırları yazarken hiç kuşkusuz zihninde belli bazı coğrafi şekiller vardı, ama boğaz bu şaşmaz vakanüvisi bile zorlamıştı; sonraki ziyaretçiler Albo'nun yönergelerini yorumlamakta zorlanacaklardı.

Birkaç gün içinde boğazın kasvetli büyüsü mürettebatı esir aldı. Boğazın buz gibi sularına girerken yoğun bir bitki örtüsünün bulunduğu, esrarengiz gölgelere bürünmüş geçit vermez sahilleri görüyorlardı. Bir gece, yılın o döneminde yaşanan birkaç saatlik karanlık sırasında, insan yerleşimi işareti sandıkları ışıltılar gördüler; uzakta kaynakları belli olmayan ateşler yanıyor, yakut rengi alevler, koyu yeşil selviler, bağlar ve

eğreltiotlarının ardından hayalet gibi parıldıyordu. Ateşler puslu gökyüzüne dumanlar salıyor, havayı buruk bir kokuyla dolduruyordu.

Macellan ve mürettebatı bu ateşlerin, gölgelere sinmiş, saldırmayı bekleyen yerlilerce yakıldığını sanıyordu; denizcilerin erzakları azalıyor olsa da özellikle geceleri gemide kalmalarını gerektiren bir başka gerekçeydi bu. Akla yatkın bir tedbirdi, ama ateşler büyük olasılıkla doğal nedenlerden ileri geliyordu, yıldırım sonucu oluşmuşlardı. Her hâlükârda Macellan bu bölgeye Tierra del Fuego, Ateş Ülkesi adını verdi. Bugün Tierra del Fuego'nun aslında hem Atlantik hem Pasifik rüzgârlarının dövdüğü, muazzam büyüklükte üçgen bir ada olduğunu, sürekli fırtınalara ve hızlı hava değişikliklerine maruz kaldığını biliyoruz. Ateş Ülkesi aslında fırtına ülkesiydi. Tierra del Fuego, 72.500 km²'yi aşkın bir alana yayılmış buzullar, göller ve buzultaşlarını kapsar. Macellan'ın mürettebatı, tepelerin nadiren 200 metreyi bulduğu alçak bölgelere bakıyordu; güneyde ve batıda ise And Dağları'nın güney uzantısı bulutları deliyor, 2.000 metreyi aşıyordu.

Artık boğazda ilerliyorlardı, ama dümenciler havanın gündüz de gece de pek açık olmadığını anlamışlardı ki bu durum yıldızlara ya da güneşe bakarak doğru ölçümler yapmayı neredeyse imkânsız kılıyordu. Kasvetli, düzensiz, aşağılara inmiş bulutlar gemilerin ümitle aralarından süzüldüğü fiyortları kucaklayan dağların üzerinden sarkıyordu. Ara sıra kurşuni sisler dağılıp gün ışığının acılı bir parlaklıkla ışıldamasına, geçit vermeyen karanın ve kabarmış suların üzerine dökülmesine izin veriyordu.

Gün ışığı görünmeyi başardığında, bu düşük enlemde acımasız olabiliyor ve coğrafyayı gri, polarize bir ışınla aydınlatıyormuş gibi görünüyordu. Işık huzmeleri taşlı sahillerin ve dağların tepelerini donduran buzulların üzerinde oynaşıyordu. Macellan boğazı yılın en sıcak zamanında, rüzgârın bütün ısırıcılığına rağmen en hafiften estiği, karların çekildiği bir mevsimde aşmış olsa da muazzam buzullar çok sayıdaydı ve huşu uyandırıyorlardı. Kar hemen her zaman buzulların tepesine düşüyordu (buzullar sürekli kendilerini yeniliyordu) ve bu alçak rakımlarda buz eriyip granit çıkıntıların üzerinden fiyortlara akan ince şelaleler oluşturuyordu. Denizciler görmüyordu ama buzullar coğrafyanın her yerine yayılmıştı, deniz kenarında son buluncaya dek dağların elli kilometrelik kısmını kaplıyorlardı.

Macellan'ın mürettebatı boğazda seyretmeyi sürdürürken önlerinde heybetle yükselen koca bir buz duvarı görmüştü; 60 metre, 150 metre ve daha fazlası. Kadim zamanlardan kalmaydılar, bazıları on bin yıllıktı, pis, çopur ve yıpranmış yüzleriyle onlara bakıyorlardı.

Sıkışmış kar ve buzdan oluşan buzullar asla durmuyordu; çatırdıyor, homurdanıyor, kükrüyor, parçalanıp kıyılara ve aşağıdaki suya düşmekle tehdit ediyordu. Kristal kuleleri suyun üzerinde düzensiz sütunlar oluşturuyordu, çürüyen bir çenenin çürüyen dişleri gibi. Güneşin ısıttığı, rüzgârın dövdüğü sütunlar durgun suyun üzerine doğru daha da tehlikeli bir biçimde uzanıyor, davul sesini andıran, alçak ve yankılanan, yıkımı duyuran bir gümbürtüyle, buzlu bir toz bulutu saçarak parçalanıyor, çöküyordu.

Buzullar ne beyazdı ne gri, herkesi şaşırtmıştı bu; açık, neredeyse parlak maviydiler, çatlaklar ve kırıklarda bu renk koyulaşıp koyu maviye dönüşmüştü. Buzullardan sayılamayacak kadar çok parça kopmuştu, kimi bir balina kadar büyüktü, kimi bir penguen kadar küçüktü, ama gemilerin yanından salına salına geçerken hepsi de aynı mavimsi rengi saçıyordu: yontulmuş buzdan oluşan bir armada bilinmeyen bir yere doğru sürükleniyordu.

Buzulların görünümüne akla yatkın bir açıklama getirmeye çalışan Macellan onların bu ayrıksı renginin son derece yaşlı olmalarıyla ilgili olması gerektiğini düşünmüştü. Aslında mavimsi görünümü belirleyen şey kar ve buzun ayrıksı özellikleriydi. Karın ve buzun yüzeyi tayfta belli bir rengi tercih etmeksizin bütün ışığı yansıtır, ama iç kısımları ışıktan farklı bir biçimde etkilenir. Kar bir ışık filtresi gibi davranır ve ışık tayfına seçici yaklaşır, kırmızı ışığı maviden daha güçlü bir biçimde dağıtır. Kar ve buzdan gelen fotonlar genelde kırmızıdan ziyade mavi ışınlıdır. Kar ve buz ne kadar derin olursa ışığın o kadar uzağa gitmesi gerekir ve o kadar koyu mavi olur; tıpkı suyun, derinliği arttığında daha koyu mavi görünmesi gibi. Bu nedenle buzullardaki derin yarıkların olağanüstü bir mavisi vardır.

Bu boğazdan geçen herkes onun heybetli, karamsar manzarası karşısında huşu duymuştur. Burası Norveç ya da İskoçya'yı ya da Nova Scotia'yı andırır, ama nihayetinde dünya üzerinde hiçbir yere benzemez. Macellan'ın boğazdan geçişi sonrasındaki ilk keşif seferini 1578'de İn-

giliz kâşif ve korsan Sir Francis Drake düzenlemişti. Drake'in subaylarından Francis Pretty gözlerinin önünden geçip giden manzara karşısında hayrete kapılmıştı. "Kara, her iki yakada da çok geniş ve dağlık, yüksekliklerine bakarak müthiş ve harika görünseler de alçak dağlar bunlar, ama yükseklikleri onları tuhaf bir biçimde aşan, diğerlerinin o kadar üzerine çıkan başka bazı dağlar var ki aralarında üç bulut bölgesi beliriyor," diye hayret etmişti Pretty. "Bu boğaz sürekli buz ve kar nedeniyle son derece soğuk; ağaçlar havanın yüküyle eğilmiş gibi görünüyor; ama hep yeşiller, altlarında birçok hoş ve tatlı bitki bol bol yetişiyor." Deniz tarihçisi Samuel Eliot Morison da Şubat 1972'de ziyaret ettiği bu boğazın büyüsüne kapılmıştı. "İnsan tümüyle yeni ve tuhaf bir dünyaya, gerçek bir Yok-Yokdiyara giriyormuş gibi oluyor," demişti. "Boğaz, uç noktaları dışında asla donmuyor. Her zaman yemyeşil olan Antarktika kayını küçük dolaşık yapraklarıyla, alçak dağların yamaçlarını sık bir örtüyle kaplıyor. Orta yükseklikteki dağ eteklerinde güneş batarken rengi bronza dönen kaba otlar bulunuyor; yukarılarda, yüksek zirvelerin tepesi yıl boyunca karla kaplı; boğaza yağmur yağarken, 1.800 metre yükseklikte kar yağıyor."

Gökyüzü genellikle, özellikle de geceleri kapalı olsa da arada kısa süreliğine açılıyor, olağandışı derecede parlak görünen Samanyolu ile insanın dikkatini çekmek için yarışan göz kamaştırıcı yıldızları gözler önüne seriyordu. Bilinen takımyıldızlar (Orion Kuşağı, Büyük Ayı) Güney Yarıküre'nin bilinmeyen takımyıldızlarına, özellikle de Güney Haçı'na karışıyordu; Güney Haçı'nın varlığı Macellan'ın Kadir-i Mutlak'ın burada, dünyanın ucunda bile bu seferi gözettiğine olan inancını güçlendiriyordu.

Armada boğaz içindeki iki dar geçidi aştıktan sonra Macellan kendilerini bekleyen tehlikelere karşı daha temkinli bir tutum benimsedi ve boğazın haritası çıkarılmamış sularında keşif yapılmasına karar verdi. Vasquito Gallego, "Genel Kaptan kuzeni Alvaro de Mesquita'yı gemisi *San Antonio*'yla içeride ne olduğunu görmek için o ağızdan içeri gönderdi, kendisi ve diğer gemiler neyin ne olduğunu anlayıncaya kadar geniş giriş kısmında beklediler," diyordu. Aslında Macellan iki gemi göndermişti (diğeri *Concepcion*'du), ama en büyük riski *San Antonio* üstlenmişti. "Alvaro de Mesquita boğazda elli lig ilerledi, bazı noktalarda boğa-

zın çok daraldığını, öyle ki bir kıyı ile diğeri arasında bir Lombard atışı kadar bile mesafe olmadığını,* boğaz batıya doğru döndüğünde deniz akıntılarının çok kuvvetli geldiğini, öyle ki yola ancak büyük güçlüklerle devam ettiklerini gördü," diye hatırlıyordu Gallego. "Mesquita geri dönüp bu güçlü suyun büyük bir körfezden geldiği kanısında olduğunu söyledi, tavsiyesi gidip körfezin sonunu aramak, gizemini ortaya çıkarmaktı, çünkü suyun o yönden bu kadar kuvvetli gelmesi sebepsiz olamazdı."

Bu süre zarfında *Victoria* ve *Trinidad* boğazın güney sahilindeki Lomas Körfezi'nde bağlı kalmıştı. Burada su gemilerin demir atmasına elverecek kadar sığdı, gemiler güvende görünüyordu, ama geceleyin Pigafetta'nın deyişiyle "büyük bir fırtına" patlak vermiş, ertesi gün de devam ederek gemileri hırpalamıştı. Macellan demir almak zorunda kalmış, gemiler fırtınadan çıkıp körfezin korunaklı yerlerine doğru ilerlemişti.

Bu bölgedeki fırtınalar çok şiddetliydi, görünürde hiçbir sebep yokken, durup dururken başlıyordu. Pigafetta'nın bahsettiği "büyük fırtına"ya "sert rüzgâr" *(williwaw)* deniyordu, bu sert rüzgârlar boğaza özgüydü. Bu tür bir sert rüzgâr, boğazı çevreleyen buzulların soğuttuğu hava kararsız bir hal alıp birden dağlardan aşağı hızlanarak indiğinde oluşur. Fiyortlara vardığında o kadar güçlü bir fırtına yaratır ki pençesine düşen talihsiz denizcileri korkutmadan, sersemletmeden bırakmaz.

San Antonio ve *Concepcion* fırtınanın dışına çıkmakta, geride kalan gemilerden çok daha fazla zorlandı. Gemilerdeki gemiciler korkunç fırtınalar atlatmış, ama buna benzer bir şeye hiç çatmamışlardı. Sert rüzgârlar burnu dönmelerini engelledi, filoya yeniden katılmaya çalıştıklarında az daha karaya vuruyorlardı. Karanlıkta iki gemi yönlerini kaybetti, haritaları olmayan, yıldızları göremeyen dümenciler kaybolduklarından korktu. Ertesi gün bir çıkış yolu aradılar, daha ertesi gün de, sonunda boğazın devamına çıkan dar bir kanala yaklaştılar. Boğazın uzantısının tam yerini belirledikten sonra nispeten sakin sulara açılarak Genel Kaptan'ı bulmaya gittiler.

Pigafetta dramatik bir kavuşma yaşandığını anlatıyordu: "Birincisi şiddetli fırtınadan ötürü, ikincisi, iki gün geçmesine rağmen hâlâ dönmedikleri için ve bir de bize haber vermek için karaya çıkarılan

* Lombard o dönemlerde İspanya ve İtalya'da kullanılan yivsiz namlulu bir toptu-ed.n.

iki adamlarının verdiği duman işaretlerinden dolayı kaza yaptıklarını düşündük. Böyle gerilim içinde beklerken, iki geminin yelkenleri dolu, bayrakları rüzgârda dalgalana dalgalana bize doğru geldiğini gördük. Bize bu şekilde yaklaştılar, sonra birden birkaç top atıp sevinç çığlıklarına boğuldular. Sonra hep beraber Tanrı'ya ve Bakire Meryem'e şükrederek boğazı biraz daha araştırmaya koyulduk." Bu büyük sevinç, hava koşulları ve coğrafyaya karşı kazanılan zafer, ilahi takdirce kutsanmış olma hissi Macellan'ın adamlarının yeni tanıştığı hislerdi. Aradan geçen iki yılın büyük bölümünde Genel Kaptan'a derin bir güvensizlik duymuş, birbirlerinden dil ve kültür nedeniyle ayrı kalmış, isyana teşne olmuşlardı. Bütün bu badireleri atlattıktan sonra birleşmişler, birbirlerinde sapkınlık ya da kötülük değil nihai zafer ihtimali görür hale gelmişlerdi.

Macellan, boğazı keşfettiği için hissettiği büyük coşkuya rağmen hâlâ ciddi engellerle karşı karşıyaydı. Portekiz'de gördüğü haritaların etkisi altında, boğazı Hint Adaları'na giden yolu kapatan koca kara kütlesinin içinden geçen tek bir kanal olarak düşünme yanılgısına kapılmıştı; ama aslında tek bir boğaz yoktu, Macellan onun yerine Andlar'ın güney sınırındaki dağların arasına giren karmaşık bir dizi gelgit haliciyle karşı karşıyaydı. Macellan filosunu Pasifik'e açılan basit bir kestirme yol yerine, denizcilik becerilerini nihai bir sınamadan geçirecek, bilinmeyen bir labirente sokmuştu.

Keşfettikleri suyolları yeterince genişti (en az 180 metre ve genellikle birkaç milden fazla), ama yine de tehlikeliydi. Boğazın büyük bölümü bir fiyortlar ağından oluşuyordu, derin buzulların çevreyi hâlâ buzlu kollarıyla sardıklarının jeolojik kanıtıydı bu. Alçaklarda buzlar eriyip dağların granit yüzeyinden süzülüp denizin buz gibi sularına akan ince, pırıl pırıl şelalelere dönüşmüşlerdi. Macellan'ın adamlarından biri denize düşse bu koşullarda hayatta kalma şansı en fazla on dakikaydı.

Şurada burada, taşlı gri sahillerde deniz fili aileleri eğleşiyordu, yaklaşık üç metreyi bulan uzunluklarıyla, torpidoya benzer başlarına yakın yüzgeçleriyle ve kumları tembel tembel döven geniş kuyruklarıyla kolayca fark ediliyorlardı. Deniz filleri karada pek az ilerleyebiliyordu, bu yüzden esneye gerine suyun kıyısında uzanıyorlardı. Boğazın yerlisi olan diğer yabani hayvanlar arasında kutup tilkileri ile kendi kalabalık sa-

hillerinde yaşayan penguenler de vardı. Başlarının üzerinde, kanat açıklığı üç metreyi bulan devasa siyah-beyaz kondorlar dolaşıyordu. Dağ sırtlarına yakın dolanan bu kuşlar, termal diye bilinen yükselen sıcak hava dalgalarının içinde daireler çiziyordu. Arada çiftler halinde yuvalar kuruyor, yavrularını gözetiyor, daha ziyade akbabalar gibi, ki aslında öyleydiler,* dinleniyormuş gibi görünüyorlardı.

Kar örtüsü yılın sekiz ayı yerde kalsa da boğazda şelalelerin beslediği bitki örtüsü boğucu derecede sıktı. Sahil şeridinin birkaç metre ilerisinde onlarca çeşit eğreltiotu, rüzgâr yemiş bodur ağaçlar, ipeksi yosunlar ve süngersi bir tundra katmanından oluşan yoğun bir orman bulunuyordu. Ayrıca parlak renkli küçük, sert yemiş ağaçları vardı; bu yemişlerin dışı acı, içi tatlıydı, hassas meyveler onları kardan koruyan minyatür hava yastıklarıyla çevrelenmişti. (Mürettebatın bunları yerken dikkatli olması gerekiyordu, yemişler zehirli olmasalar da ciddi bir gevşetici etkileri vardı.) Çamurun içinde açmış küçük beyaz orkideler bile görülebiliyordu. Kalın yaprak örtüsünden pek az ışık içeri sızıp içerdeki verimli, huzurlu gölgeliği bozuyordu. "Orman o kadar sık ki sürekli pusulaya bakmak gerekiyor," diye yazmıştı genç Darwin, 1834'te *HMS Beagle* ile buralara geldiğinde. "Derin koyaklarda ölümü andıran, hiçbir tarife sığmayan bir ıssızlık hâkim; dışarıda fırtına patlıyor, ama bu koyaklarda, en uzun ağaçların yapraklarını kımıldatan bir esinti dahi yok. Her yer o kadar kasvetli, soğuk ve ıslak ki mantar, yosun ya da eğreltiotu bile yetişemez." Darwin bu büyülü ormandan çıkıp zirveye tırmanmanın bir yolunu bulduğunda Macellan'ın mürettebatının bildiği bir sahneyi tanımlamıştı: "Yer yer kar kaplı düzensiz tepe zincirleri, koyu sarı-yeşil vadiler ve denizin birçok yerden karanın içine uzanan kolları. Kuvvetli rüzgâr can yakacak kadar soğuk esiyordu, hava da biraz pusluydu, o yüzden dağın tepesinde çok uzun süre kalmadık."

Boğazın kalın bitki örtüsü havaya sarhoş edici bir koku ve canlılık katıyordu. Esintiler yabani çiçeklerin kokusuyla hafiflemiş, soğuk buzullarla tazelenmiş, denizin tuzuyla hafifçe zenginleşmiş nemli bir yosun kokusu taşıyordu. Bu bölgedeki her şey gibi hava da gizem ve vaat

* Yazar vultur cinsinin yenidünya akbabasıgiller familyasına mensup And akbabası (İng.: *condor*) ile yine aynı cinsin gündüz yırtıcıları familyasının eskidünya akbabasıgiller familyasına mensup olan akbabayı karşılaştırıyor-ed.n.

doluydu. Boğaz, mürettebatın sığındığı dev bir doğal tapınak, derin bir alçakgönüllülük uyandıracak büyüklüğüyle doğanın tezatları üzerine sessizce tefekkür edilecek bir mekân gibi görünüyordu.

Macellan Port Saint Julian'dan ayrıldıklarından beri yerli insanlara rastlamamıştı, ama adamları hem kendilerini korumak hem de erzak takası fırsatları yakalamak için tetikteydi. Macellan coğrafyada insan hayatından izler aramalarını emrettiği on adamı bir kayıkla kıyıya gönderdi, adamlar iki yüz mezar yerinin bulunduğu ilkel bir yapıdan başka bir şeye rastlamadı. Belli ki bir Fuego yerli kabilesi sıcak havalarda burayı ölülerini yakmak için kullanmış, sonra kokulu iç kesimlere çekilip gözden kaybolmuştu. Bu yerlilerin binlerce yıl önce Asya'dan geldikleri, o zamandan beri savaşların kaybeden tarafı oldukları, topraklarından sürüle sürüle kıtanın ucuna vardıkları, hiçbir kabilenin istemediği topraklara yerleştikleri sanılıyordu.

Macellan'ın keşif takımı hayal kırıklığına uğramış olsa da, yerlilere rastlamamaları muhtemelen iyi olmuştu. Onlardan üç yüz yıl sonra Charles Darwin, aradan geçen yüzyıllarda kaderleri pek değişmemiş olan kabile üyelerini taşıyan bir kanoya rastlamıştı. Aslına bakılırsa Darwin, asırlar öncesine, insan toplumunun şafağına baktığını düşünmüştü, onları izlerken. Onlar hakkında "hiçbir yerde görmediğim kadar perişan ve sefil yaratıklar," diye yazmıştı: "... Kanodaki Fuegolular tamamen çıplaktı, yetişkin bir kadın bile kesinlikle çıplaktı. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu, kadının bedeni yağmur suyuyla birlikte denizin sıçrattığı suyla yıkanıyordu. Fazla uzak olmayan bir başka limanda, yenice doğmuş bebeğini emziren bir kadın bir gün geminin yanına geldi, bağrına ve çıplak çocuğunun tenine düşüp eriyen sulusepkene rağmen orada öylece durdu. Bu zavallı sefillerin gelişimleri durmuş, biçimsiz yüzleri beyaz boyayla kaplı, derileri pis ve yağlı, saçları birbirine girmiş, sesleri uyumsuz, hareketleri şiddet dolu ve zarafetten yoksun. Böyle insanları görünce insan onların bizim gibi yaratıklar olduklarına, aynı dünyanın sakini olduğumuza pek inanamıyor." Fuegolulara karşı tiksintisini perçinleyen Darwin şu gözlemde de bulunmuştu: "Açlıktan ve bunun bir sonucu olarak baba katilliğinin eşlik ettiği yamyamlıktan da uzak değiller." Bu insanlar Darwin'e göre "Bu sefil ülkenin sefil efendileriydi."

Filonun gemileri fiyortlar arasında süzüle süzüle ilerlerken, gece sadece üç saat sürüyor, günlerin böyle uzun olması, Port Saint Julian'da kaybettikleri vakti telafi etmelerini sağlıyordu. Boğazı başarıyla aşma ihtimali giderek güçleniyordu, en azından Macellan'a göre. Ama bu kanı, filonun ileride izleyeceği yolu tartışmak amacıyla düzenlediği subaylar toplantısında anladığı üzere herkesin ortak kanısı değildi. Üç ay yetecek kadar erzakları olduğunu duyunca keyiflendi ve bu süre, onları boğazdan aşırmaya, Maluku'ya götürmeye yeter de artar bile diye hesapladı. Bundan cesaret alan kaptanlar ve dümenciler yola devam etmeyi kuvvetle desteklediklerini belirttiler, yani biri hariç hepsi.

San Antonio'nun dümenciliğine atanan Estevao Gomes bu fikre kuvvetle karşı çıktı. Boğazı bulmuşlardı, İspanya'ya geri dönüp daha iyi donanımlı bir filo toplamaları gerekiyordu. Gomes Macellan'a daha Pasifik'i aşmaları gerektiğini hatırlattı, kimse Pasifik'in ne kadar büyük olduğunu bilmiyordu, Gomes'e göre Pasifik feci fırtınalarla karşılaşabilecekleri büyük bir körfezdi. Genel Kaptan seren direklerinin deri kılıflarını yemek zorunda kalsalar bile, her ne pahasına olursa olsun devam etmekte ısrarlıydı, ama herkes onun bu tutkulu kararlılığını paylaşmıyordu. Dümencilik becerileri geniş bir çevrede takdir edilen Gomes'in mürettebat içinde destekçileri vardı, Genel Kaptan'ı öfkelendiren bir durumdu bu. Konseyin amacı kolektif bir karar almaya çalışmak değildi, daha ziyade Macellan'ın adamlarını arkasına alıp onları önlerindeki tehlikelere, aşmalarına sadece Tanrı'nın yardım edebileceği tehlikelere hazırladığı bir forumdu konsey.

Gomes'in muhalefeti yeni bir isyana zemin hazırlıyordu, ama önceki isyanların tersine bu kılıçların havada uçuştuğu şiddetli bir kapışma değildi. Daha sinsi bir biçimde, dünyanın ucunda, iki saygın rakip arasında amansız bir tartışma olarak başlamıştı.

Gomes Portekizliydi, dolayısıyla bu kez anlaşmazlığın ardında İspanya-Portekiz rekabetinden kaynaklanan bir mesele yoktu. Aslında Gomes 1517'de Macellan'la birlikte Portekiz'den kaçmıştı. Macellan'ın güvendiği denizcilerden oluşan sıkı grubun ayrılmaz bir parçası gibi görünüyordu, ama Gomes'in kendi hevesleri vardı ve Macellan'la ilişkisini bu amaçlara ulaşmak için hünerle kullanıyordu. Sevilla'ya gelmelerinden birkaç ay sonra bir dümencilik görevi almış, bunun hemen sonrasında kendi Maluku Armadası projesini ileri sürmeye başlamıştı. Amacı-

na ulaşmasına az kalmıştı ki, deneyimi ve Beatriz Barbosa'yla yaptığı avantajlı evlilik dahil bağlantıları onunkilerden üstün olan Macellan kralın huzuruna çıkmış ve kral Gomes'i unutup gitmişti. Gomes 19 Nisan 1519'da Macellan'ın başdümencisi olma görevini kabul etmişti; bu atama onun daha fazla güç sahibi olma iştahını beslemekten, hizmet ettiği Genel Kaptan'a karşı hıncını bilemekten başka bir işe yaramayacaktı. İkisi arasındaki husumet gizli değildi, normalde ihtiyatı elden bırakmayan Pigafetta'nın bile bu acı tarihten haberi vardı: "Gomes Genel Kaptan'dan aşırı derecede nefret ediyordu, çünkü filo hazırlanmadan önce imparator [Carlos] [Gomes'e] keşif yapması için birkaç karavela tahsis edilmesini emretmişti, ama Genel Kaptan'ın ortaya çıkması üzerine Majesteleri karavelaları Gomes'e vermemişti."

Macellan'ın, herhalde Gomes'in nihayetinde onun yerine geçmeyi hedeflediğini sezdiğinden olsa gerek, Port Saint Julian'daki isyanın ardından onu *San Antonio*'nun kaptanı yapmaması Gomes'e bir darbe daha indirmişti. Gomes'in hiç deneyimi olmayan, ama arkası sağlam Alvaro de Mesquita'nın altında dümenci olarak hizmet etme kepazeliğine katlanması gerekmişti; bu bir bayrak gemisinin dümencisi olmaktan daha aşağıda bir görevdi. Daha deneyimli, daha vasıflı bir denizci olan Gomes es geçilmesinden ötürü fena içerlemişti ve bu öfkesini *San Antonio*'nun kendisine yakın mürettebatına da aktarıyordu.

Macellan *San Antonio*'yu ne zaman bir keşif görevine gönderse, geminin dümencisi Gomes yolculuğun tehlikelerinden ötürü daha telaşlı bir havaya bürünüyordu. Mesquita o kadar deneyimsizdi ki Gomes bilinmeyen bu sularda keşif yapma sorumluluğunu tek başına üstleniyordu. Bunun sonucunda boğazı Genel Kaptan dahil keşif seferindeki herkesten daha iyi öğrenmişti, gördükleri de iyiden iyiye asabını bozmuştu. Gallego'nun değerlendirmesine göre Gomes ve adamları "o uzun ve kuşku dolu seyirden tiksinmişti".

Gomes ile Macellan arasındaki anlaşmazlık seferle ilgili birbirine rakip iki bakış açısını karşı karşıya getirmişti. Macellan keşif seferini kendi ülkesi Portekiz'in kralından çok daha fazla sadık olduğu İspanya kralı adına girişilen, ilahi takdirin dayattığı yeni bir dünya arayışı olarak görüyordu. Macellan başarılı olursa, Tanrı böyle istediği için başarmış olacaktı. Bu vahiy olarak, kehanet olarak gelen keşifti; Tanrı ile sevdiği ülke, İspanya arasındaki yüksek riskli bir işbirliğiydi. Macellan bu

tabloda Tanrı'nın iradesini yerine getiren bir hizmetkârdan başka bir şey değildi. Gomes'e, isyankâr akılcıya göreyse Macellan'ın teşvik edici sözleri, kral ve ülke adına hepsini de kesin ölüme sürükleyecek olan bir fanatiğin sözlerinden farksızdı. Onun analizine göre tek akılcı yol İspanya'ya dönmekti.

Gomes meselenin burada kalmasına izin vermeyecekti.

Macellan'ın komutasındaki *Trinidad* boğazın batıya doğru keşfini sürdürdü. Albo'nun seyir defterine göre, 28 Ekim'de, boğazı keşfetmelerinin üzerinden daha bir hafta bile geçmemişken, bir başka körfezin girişindeki bir adaya palamar atmışlardı; burası ya Elizabeth Adası ya da Dawson Adası'ydı. Burada boğaz iki yöne ayrılıyordu: Froward Yolu ve Magdalen Kanalı. Macellan bir yol seçmek için iki gemiyi keşfe gönderdi. Serrano yönetimindeki *Concepcion* batıya Froward Yolu'na, Sardalya Nehri'ne yöneldi. Pigafetta'nın günlüğü ve Albo'nun seyir defterinde seyirle ilgili ayrıntıların eksikliği nedeniyle, Sardalya Nehri ile neyin kastedildiğini kesin olarak söylemek zordur, burası bugün Andrews Körfezi [Baia Andres-e.] denilen yer olabilir.

Bu arada *San Antonio* Magdalen Kanalı'na girdi. Macellan gemilerine geri dönüp rapor vermek için dört gün süre tanımıştı, ama altı gün sonra bile *San Antonio* dönmedi. "Yakınında çok fazla sardalya olduğu için Sardalya Nehri dediğimiz bir nehre rastladık," diye yazmıştı Pigafetta bu kuşku ve kafa karışıklığı anında: "Bu yüzden iki gemiyi [*Concepcion* ve *San Antonio*] beklemek için günlerce burada kaldık. Bu süre zarfında diğer denizin burnunda keşif yapması için iyi donanımlı bir tekne [*Victoria*] gönderdik. Adamlar üç gün sonra döndüler, burnu ve açık denizi bulduklarını bildirdiler." Pasifik'i görmek başlı başına büyük bir olaydı, ama *San Antonio*'nun belirlenen zamanda ve yerde görünmemesi, bunun ardındaki gizem bu keşfin heyecanını gölgelemişti. Macellan'ın gemiye ne olduğuna dair hiçbir fikri yoktu. Herhalde batmış, geniş ve derin fiyortlardan birinin dibini boylamıştı. Belki de keşif seferi tam da büyük bir başarı kazanmanın eşiğine gelmişken kaçıp gitmişti.

Bu kritik anda Macellan artık *Trinidad*'da bulunan Andres de San Martin'e danıştı. San Martin yıldızlar ve gezegenlerin konumunu mütalaa ettikten sonra *San Antonio*'nun gerçekten de İspanya'ya yelken açtığı, daha da beteri, Macellan'ın sadık adamı kaptan Mesquita'nın

esir alındığı sonucuna vardı. Onun bu görüsünün dikkat çekici derecede doğru olduğu anlaşılacaktı. Pigafetta özlü bir dille "*San Antonio* gemisi *Concepcion*'u beklemedi, çünkü kaçmayı ve İspanya'ya dönmeyi amaçlıyordu, öyle de yaptı," diye yazmıştı. Uzun zamandır beklenen isyan nihayet başarıya ulaşmıştı, daha da beteri Macellan'ın hiç beklemediği bir zamanda gerçekleşmişti. *San Antonio* ve mürettebatının tamamı ortadan kaybolmuştu.

Kaçak *San Antonio*'nun güvertesinde durum, Macellan ya da astronomunun fark ettiğinden çok daha karmaşıktı. Kaptan Mesquita filonun geri kalanıyla buluşmaya çalışmıştı, ama boğazın karmaşık haliç ağında diğer gemilerin yerini bulamamıştı. Gomes doğal olarak ona pek yardım etmemişti. Yolculuk sonrasında yapılan resmi bir soruşturma sırasında, gaspçılar arasında yer alan Geronimo Guerra gemilerin buluşacağı noktaya Macellan için kâğıtları bıraktığını ısrarla belirtmişti. Bu kâğıtlar bu çabayı kanıtlayacaktı, ama hiç bulunamadılar.

Guerra'nın sözleri kendisini aklamaya çalışıyormuş gibi duruyordu, belki gerçekten de öyleydi. Guerra, Cristobal de Haro için çalışmıştı, bankerle akraba olduğu söylentileri de vardı. *San Antonio*'ya basit bir kâtip olarak binmişti, ama tayfaların maaşından yirmi kat yüksek olan 30.000 *maravedi*'lik maaşı daha büyük bir rol oynadığını haber veriyordu. Guerra'nın asıl görevi Haro'nun çıkarlarını gözetmekti, başka bir deyişle o bir casustu. Macellan İspanya'ya dönmeyi kabul etseydi, Gomes'in Guerra'yla ittifakı Haro ailesinin bu kararı destekleyecek olduğunu düşündürür; nihayetinde Harolar gemilerini sapasağlam geri alacaklardı. Ama Carlos ayrı bir meseleydi. Macellan'ı en azından hapse gönderirdi.

San Antonio'nun filoya yeniden katılmaya tam olarak ne zaman karar verdiği (tabii böyle bir karar verildiyse) sorgulanmaya açıktır. Geminin subayları daha sonra soruşturmadaki ifadelerinde beklenen tarihten önce döndüklerini belirtmişti. Eğer böyleyse Macellan kayıp gemiyi neden görememişti? İki olasılık vardı. Gemi ya boğazın sonu gelmez haliçleri arasında kaybolmuştu ya da isyancılar gemiyi ele geçirmiş, gizli bir körfez ya da fiyorda sığınmış, gecenin karanlığından yararlanarak boğazdan çıkıp İspanya yolunu tutmuşlardı.

Gomes ile Guerra'nın niyetleri ne olursa olsun *San Antonio*'daki hoşnutsuzluk artmıştı. Mesquita filonun geri kalanını ayağa kaldırmak için duman işaretleri göndermiş, top atmıştı, ama bu işaretler görülmemiş ve duyulmamıştı. Mesquita inatla, Macellan'ı aramayı sürdürmekte ısrar ediyordu, ama belirsizliğin artması Guerra, Gomes ve onlar gibi düşünen birkaç denizciyi, yoldan çıkmış gemiyi ele geçirme vaktinin geldiğine ikna etmişti. Mesquita'yı hızla etkisiz hale getirmişlerdi, bu işin bedelini hayatlarıyla ödeyebilirlerdi. İsyan başladığında, artık durdurulamazdı; isyancılar ya başaracaklardı ya da gayet iyi bildikleri gibi gerilip parçalanacaklar, taze kesilmiş et gibi sergileneceklerdi.

Çaresiz kalan Gomes bir hançer çekip Mesquita'yı bacağından bıçakladı. Yaranın acısıyla mücadele eden Mesquita hançeri Gomes'in elinden kapıp onun eline sapladı. Gomes demir etine girerken uludu, çığlıkları üzerine takviye güç geldi. Mesquita'yı kıskıvrak yakalayıp zincire vurdular ve Guerra'nın kamarasına hapsettiler. Mesquita şimdi Port Saint Julian'da başkanlık ettiği mahkemenin ve sebep olduğu ıstırabın bedelini ödeyecekti. *San Antonio* İspanya'ya doğru yola çıkarken isyancılar ona Macellan'ın İspanyol subaylara işkence ettiği yönünde bir itirafname imzalatmak için işkence etmeyi tasarlıyorlardı.

San Antonio'nun filonun geri kalanından kopması Macellan'ı korkuyla doldurdu. Genel Kaptan isyancıların sonunda Mesquita'dan intikam almak için mükemmel bir fırsat yakaladığından korkuyordu. Astrologunun söylemesine bile gerek kalmadan Gomes'in İspanya'ya doğru yelken açacağından, oraya varır varmaz, Port Saint Julian'da yaşanan trajik olaylara ilişkin yanlı bir anlatıyla Macellan'ın adını lekeleyeceğinden kuşkulanıyordu. Gomes gerçeği çarpıtıp isyanın aslında, Macellan'ın sadakatsizliği karşısında girişilmiş kahramanca bir direniş olduğunu ileri sürecekti. Bu senaryoya göre Maluku Adaları'na düzenlenecek bir sonraki seferin Genel Kaptanı Estevao Gomes'ten başkası olmayacaktı, Macellan ise bir İspanyol zindanında bu seferle ilgili haberleri işitecekti.

San Antonio filonun en büyük gemisiydi, filonun erzakının büyük bir bölümü onun ambarında bulunuyordu, dolayısıyla bu kayıp diğer denizcilerin erzaklarını (hatta hayatlarını) tehlikeye atmıştı. İsyancılar başka bir ödülü de taşıyorlardı: birkaç ay önce yakaladıkları dost canlısı

Patagonyalı bir dev. Macellan, isyancıları takip mi edecek yoksa kuzeninin geminin denetimini yeniden ele geçirmesi umuduna mı sarılacaktı, bir karar vermesi gerekiyordu. Kayıp *San Antonio*'yu aramayı seçti. "İki gemiyi aramak için geri döndük, ama sadece *Concepcion*'u bulduk," diye yazmıştı Pigafetta. "Onlara diğer gemiye ne olduğunu sorduğumuzda, eskiden o geminin (ve kaza yapıp batan geminin) kaptanı ve dümencisi olan Juan Serrano bilmediğini, kanalın ağzına girdikten sonra bir daha onu görmediğini söyledi." Macellan kayıp gemiyi bulmak için arama misyonu başlattı, bu deniz labirentinde neredeyse imkânsız bir işti bu. Pigafetta "Boğazın her yerini aradık, girdiği ağza kadar gittik, Genel Kaptan *Victoria*'yı boğazın girişine gönderip orada olup olmadığını kontrol ettirdi," diye yazıyordu

Macellan bu işleri yaparken 8 Mayıs 1519'da aldığı, kaybolan gemilerle ilgili kraliyet emirlerine kesinkes uyarak belirgin işaretler koydurdu. Pigafetta, Macellan'ın çabalarını şöyle anlatıyordu: "Gemiyi bulamazlarsa küçük bir tepenin zirvesine bir bayrak dikmeleri, bayrağın yanına toprak bir çömlekte bir mektup gömmeleri emredildi, böylece bayrak görülürse mektup bulunacaktı, gemi yelken açtığımız rotayı öğrenecekti. Birbirimizi kaybetmemiz halinde böyle yapacağımızı kendi aramızda kararlaştırmıştık. İki bayrak dikilip iki mektup gömüldü, biri birinci körfezdeki küçük bir tepeciğin üzerine, diğeri üçüncü körfezde, birçok deniz kurdu ve büyük kuşun bulunduğu bir adacığa."

Pigafetta pek az ipucu verse de burası muhtemelen Santa Magdalena Adası'ydı, buz gibi suların üstünde yükselen, rüzgârların tozuttuğu devasa bir kum tepesiydi. Yılın o zamanında ada binlerce penguenle, yani Pigafetta'nın "büyük kuşları"yla dolup taşardı; çiftleşen, yuva yapan, hepsi bir yana adacığın tamamını dışkılarıyla kokutan penguenler. Her yere nüfuz eden bu kokuyu, tuzlu, temiz hava bile örtemezdi. Bitki örtüsünün olmadığı, denizin ortasında bulunan bu adacık, oradan geçen bir geminin görmesi için bir işaret bırakılabilecek mükemmel bir yerdi.

Macellan yoldan çıkmış *San Antonio*'nun dönmesini bekledi. "Karla kaplı yüksek dağlar arasından akan ve Sardalya Nehri yakınındaki denize dökülen nehrin yanındaki adacığın" -burası büyük ihtimalle Charles adalarından biriydi- "üstüne bir haç diktirdi." Bunlar boş yere alınmış önlemler, dünyanın ucunda hayalet bir gemi için bırakılmış kimsesiz işaretlerdi. *San Antonio* hiç gelmedi.

Macellan gemiyi kaybettiğini kabullenince, Maluku Armadası'nın geri kalan üç gemisi yola koyuldu. Kasvetli Port Saint Julian'da katlandıkları onca badirenin ardından, mürettebat boğazın onlara sunduğu çeşitlilik ve doğal ihtişamdan hoşnuttu. Fiyortlar arasında süzülürken gemilerinin yanında yüzen ve kıvrak yaylar çizen yunusları hayretle izliyorlardı. Denizcilik bilgisine göre yunusların ileri doğru sıçramaları iyi havanın yaklaşmakta olduğunu haber veriyordu, sağa sola sıçramaları ise havanın bozacağına dalaletti.

Bu muhteşem, ama tehlikelerle dolu boğazın hâlâ bir ismi yoktu. Adamlar buraya önce sadece "boğaz" demişlerdi. Pigafetta bu suyolundan Patagonya Boğazı diye bahsetmeyi tercih etmiş, astronom/dümenci San Martin ise Bütün Azizler Boğazı ismini benimsemişti. Bazıları ise boğaz sularına giren ilk geminin adından hareketle buraya Victoria Boğazı diyordu. 1527'de, keşif seferinin son bulmasından altı yıl sonra boğaz bugünkü adını aldı: Macellan Boğazı. Macellan gurur duymasına rağmen boğaza kendi adını verme cüretinde bulunmamıştı, yolculuk sırasında verdiği isimler ya betimleyiciydi (Patagonya) ya da dinsel esinler taşıyordu (On Bir Bin Bakire Burnu).

Bir dağ manzarası yerini bir diğerine bırakırken, Pigafetta boğazın doğal ihtişamı ve sunduğu yiyecekler hakkında ışıltılı satırlar kaleme alıyordu: "İnsan boğazda her yarım ligde bir en güvenli limanlarla, en güzel ağaçlar (ama sedir değil), balıklar, sardalyalar ve *missiglioni* ile karşılaşıyor, kaynakların yakınında da tatlı bir bitki olan (gerçi bazıları da acıdır) yabani kereviz yetişiyor. Günlerce bu bitkiyi yedik, çünkü yiyecek başka bir şeyimiz yoktu." Adamlar farkında değillerdi ama yedikleri şeyler, zayıflamış bedenlerine güç katmıştı. Yedikleri yabani bitkiler onları en azından bir süreliğine iskorbüte karşı koruyan C vitamini bakımından zengindi.

Pigafetta bütün bunları değerlendirdikten sonra, "Bundan daha güzel ya da daha iyi bir boğaz olmadığına inanıyorum," diyordu.

Pigafetta armadanın başarısından memnuniyet duyarken Macellan ender yaşadığı bir hisse kapılarak kendinden kuşku duymaya başlamış, sefere devam mı etsinler yoksa Gomes'in uyardığı üzere İspanya'ya geri mi dönsünler sorusuna karşılık subaylarının tavsiyelerini istemişti. Onun genel özelliği olmayan bu tereddüt, *San Antonio*'nun isyancı

mürettebatının İspanya'ya vardıklarında onun yapıp ettikleri hakkında çıkaracağı söylentilerden korktuğunu düşündürür.

Macellan *Victoria*'nın kaptanı Duarte Barbosa'ya uzun bir resmi mektup gönderdi; ilişkilerin çok gerildiğini, öyle ki Genel Kaptan'ın bir araya gelmelerinin yeni bir isyana yol açabileceğinden korktuğunu gösteren bir işarettir bu. Bu belge Macellan'ın acilen bir görüş birliğine varma ihtiyacı duyduğunu gözler önüne serer: "Ben, Santiago Tarikatı Şövalyesi, Majesteleri'nin Baharat Adaları'nın keşfedilmesi için gönderdiği Armada'nın Genel Kaptanı vs. burada sen, *Victoria*'nın kaptanı Duarte Barbosa'yı, *Victoria*'nın dümencileri ve lostromolarını bilgilendiririm ki, yola devam etme kararımı çok üzücü bulduğunuzdan, zira yolculuğu tamamlamaya zamanımızın yetmeyeceğini düşündüğünüzden haberdarım."

> Başkalarının tavsiye ve görüşlerini asla küçümsemeyen bir adam olduğumdan, tam tersine bütün kararlarımı herkesle birlikte aldığımdan ve hiç kimseyi rencide etmeksizin herkesi tek tek bilgilendirdiğimden; San Julian'da Luis de Mendoza ve Gaspar de Quesada'nın ölümleri, Luis de Cartagena ve rahip Pero Sanchez de la Reina'nın terk edilmeleri nedeniyle Majesteleri'nin ve Armada'nın yararına olacağına inandığın her şeyi bana söylemekten ve tavsiye etmekten korktuğundan, ama eğer bana söylemezsen efendimiz İmparator/Kral'a hizmet etmeye, bana ettiğin yemin ve adağa ters düşmüş olacağından, bahsi geçen efendimiz adına sana rica eder, kendi adıma istirham ve emrederim ki neden devam etmemiz ya da neden dönmemiz gerektiğinin nedenlerini belirterek, seni hakikati söylemekten alıkoyacak hiçbir şeye saygı göstermeksizin görüşlerini bir bir yaz... Bu gerekçeler ve görüşlerden haberdar olduktan sonra benimkileri söyleyeceğim ve ne yapılması gerektiği konusunda sonuca varmak için isteğimi belirteceğim.
>
> Rio de la Isleta karşısında Canal de Todos los Santos'ta, elli üç derecede, 1520'nin 21 Kasım Perşembe günü yazılmıştır. Genel Kaptan Ferdinand Macellan tarafından emredilmiştir.

Macellan'ın bugüne ulaşmış en uzun ifadesi olan bu dikkat çekici belge, en uyumlu ve muzaffer dönemlerinden biri olması gereken dönemde mürettebat arasında ayyuka çıkmış kuşku ve güvensizliği gözler önüne serer. Normalde kararlı biri olan Macellan, bu satırlarda, Port Saint Julian'da uzun süren yargılamadan ve emrettiği zalim infazlardan

ötürü neredeyse özür dileyecek gibidir, (yasal olarak yetkili olsa da) acımasız disiplin önlemleri nedeniyle subaylarını, kendisine en yakın olanları bile kendisine yabancılaştırdığının açıkça farkındadır. Daha fazla gemisini isyana sürükleyip kaybetmekten korkan Macellan, bu noktada artık neredeyse yapayalnızdı.

Alışık olmadığı bir otorite mevkiine getirilmiş olan, filonun astronomu Andres de San Martin, en azından ocak ortasına dek sefere devam etmeleri tavsiyesinde bulunmuştu, ama boğazın Baharat Adaları'na açılan mucizevi geçit olduğundan yana kuşkuları vardı. Ocak ayından sonra günlerin kısalacağı, yıkıcı güçlerine tanık oldukları sert rüzgârların daha da sertleşeceği uyarısında bulunmuştu, ayrıca geceleri yol almamaları gerekiyordu, çünkü adamlar sert rüzgârlar ve dalgalarla boğuştukları uzun, gerilimli bir günün ardından yorulmuş olacaklardı. "Çok muhteşem Efendimiz," diye başladığı satırlara şöyle devam ediyordu:

> Majesteleri'nin *Victoria* adlı gemisinin kâtibi Martin Mendez'in tarafıma iletti̇ği 22 Kasım 1520 tarihli, siz efendimizin bendenize, yolculuğa devam etmenin mi yoksa geri dönmenin mi daha iyi olduğu sorusuyla ilgili görüşlerimi, gerekçeleriyle beyan etmemi emreden talimatınız üzerine derim ki: Şimdi içinde bulunduğumuz Canal de Todos los Santos yoluyla da, doğuda ve doğu-kuzeydoğu yönündeki diğer iki boğaz yoluyla da Maluku'ya bir geçit bulunamayacağı konusundaki kuşkular bir yana bırakılmalıdır, bu kuşkular nihayetinde, yazın ortasında olduğumuz için hava koşulları izin verirse neyin bulunabileceğiyle ilgili değildir. Öyle görünüyor ki efendimiz, aramayı sürdürmelidir, gelecek Ocak 1520'nin ortasına dek bulunan ya da keşfedilenlere bağlı olarak İspanya'ya geri dönme olasılığını değerlendirebilirsiniz, çünkü ondan sonra günler birden kısalacak ve hava kötüleşecek. Bugün, günler şafak ve günbatımına eklenen saatlerle on yedi saatten fazla sürse de hâlâ fırtınalı ve değişken hava koşullarına maruz kaldığımızdan ötürü, günlerin on beş-on iki saate inmesi ve kışın hepimizin bildiği üzere daha da kısalmasıyla daha fazla fırtına ve kötü hava koşulları beklenebilir. Efendimiz bu boğazlardan ayrılmayı, ocak ayını dışarıya çıkarak değerlendirmeyi, yeterince su ve yakıt aldıktan sonra yola çıktığımız Cadiz ve Sanlucar de Barrameda Limanı'na dönmeyi düşünebilirsiniz.

San Martin akla yatkın bir görüşü iyi savunuyordu, ama temkinliydi.

> Santa Cruz Nehri'nde kaptanlara talimat verdiğiniz üzere, Austral Kutba şimdi bulunduğumuzdan daha yakın bir rotadan devam etmenin, kötü ve fırtınalı hava koşulları yüzünden uygun olduğu kanısında değilim, çünkü bu enlemde denizde yol almak bu kadar tehlikeli ve ıstıraplıyken, kendimizi altmış ya da yetmiş beş derecede ya da daha ilerisinde bulursak ne olur, siz efendimizin de söylediği gibi, Maluku Adaları'nı doğu ve doğu-kuzeydoğu rotalarından Ümit Burnu'nu dolanarak aramanız gerekmez mi? Biz oraya vardığımızda, siz efendimizin de gayet iyi bildiği üzere kış gelmiş olacak, ayrıca mürettebat zayıf ve güçsüzdür; erzakımız şimdi yeterli olsa da fazla değildir, enerjilerini yeniden kazandırmaya, sağlıklarını bozmadan aşırı çalışmalarına müsaade etmeye yeterli de değildir, bendeniz de hastaların iyileşmesinin ne kadar uzun sürdüğünü fark etmiş bulunuyorum.

Olumlu tarafından bakınca San Martin, Macellan'a, filonun geri kalan üç gemisinin hâlâ denize dayanıklı olduklarını hatırlatmış, ama azalmış erzakın Maluku Adaları'na varmalarına yetmeyeceği uyarısında bulunmuştu: "Efendimizin gemileri (Tanrı'ya şükür) sağlam ve iyi donanımlı olsalar da özellikle *Victoria*'da bazı halatlar eksiktir, ayrıca mürettebat zayıf ve güçsüzdür, erzak Maluku Adaları'na söz konusu rotadan gidip daha sonra İspanya'ya dönmeye yeterli değildir."

San Martin'in Genel Kaptan'a son bir tavsiyesi daha vardı:

> Ayrıca şuna inanıyorum ki efendimiz hem gemilerin güvenliği, hem mürettebatın biraz dinlenmeye ihtiyaç duyması nedeniyle bu sahillerde geceleyin yol almamalıdır; on yedi saat günışığı olduğundan, efendimiz gemilere geceleyin dört beş saat demir attırabilir, dediğim gibi insanlar gemilerde koşuşturmak yerine dinlenebilir, daha da önemlisi, talihsiz bir kaderin, Tanrı esirgesin bize indirebileceği darbelerden korunmuş oluruz. Zira bir şeyler görülebiliyor ve gözlenebiliyorken bu tür darbeler alabiliyorsak, hiçbir şey görülemediğinde, bilinemediğinde ya da iyi gözlenemediğinde bunlardan korkmak yersiz olmaz, dolayısıyla efendimiz, geceleyin ilerleyip iki lig yol almak yerine, gün batımından bir saat önce gemilere demir attırabilir. Hem Tanrı'ya hem siz efendimize hizmet etmek için Armada ve siz efendimiz için iyi olduğuna inandığım şeyleri hissettiğim ve anladığım gibi söyledim; siz efendimiz nasıl uygun görüyorsanız ve Tanrı efendimize nasıl yol gösteriyorsa öyle davranmalısınız. Tanrı efendimizin hayatı ve durumunun başarılı olmasına izin versin, temennim budur.

San Martin seferdeki hemen herkesin fısıldaştığı şeyi dile getirme cesareti göstermişti: Bizi büyük bir tehlike bekliyor, Baharat Adaları'na,

artık neredeler kim bilir, ulaşamayabiliriz; haritaların işe yaramadığı uzun zaman önce anlaşıldı. Ocak ayına kadar zaman ver, diyordu San Martin, o zamana kadar hedeflerine ulaşmamış olurlarsa İspanya'ya geri dön ve yeniden dene.

Macellan titizlikle düşünülmüş bu tavsiyeleri değerlendirdi, ama yine de Baharat Adaları'na varmak ne kadar uzun sürerse sürsün ilerlemeye meylediyordu. Hesaplarına göre en az üç ay yetecek kadar erzakları vardı. Daha da önemlisi Tanrı'nın bu hedefe ulaşmalarına yardım edeceğine inanıyordu; ne de olsa Tanrı boğazı keşfetmelerine izin vermişti, nihai hedeflerine ulaşmalarında da onlara yol gösterecekti.

Macellan ertesi gün demir alma emri verdi. Gemiler, muhteşem koyu yeşil dağlarda, gri koyaklarda, boğazın masmavi buzullarında yankılanan bir selam topu attılar ve armada bir kez daha batıya doğru yelken açtı; batıya, hep batıya.

Sonunda Pasifik'in kabarmış, metal rengi suları göründü, boğazın sonuna vardıklarını anladılar. Macellan başarmış, Carlos'a söz verdiği üzere boğazı bulmuştu. Armada bu işi tamamladığından, ocak ortasında geri dönmekle ilgili argümanların hiçbiri artık tartışılmayacaktı. Gines de Mafra "Herkes, başka hiç kimsenin gelmediği bir yerde olmaktan ötürü kendisini talihli görüyordu," diye sevinmişti.

Macellan sonunda boğazdaki seyrini tamamlamış olmaktan ötürü kendinden geçmişti. Pigafetta Genel Kaptan'ın "sevinçten ağladığını" yazmıştı. Macellan kendine geldiğinde, Pasifik'te yeni keşfettikleri bu burna "Arzu Burnu" [Cabo Deseado-e.] adını verdi: "Çünkü nicedir arzuluyorduk."

Armada Pasifik'e yaklaşırken deniz griye döndü ve sertleşti. Günün geç bir saatiydi, üç gemi boğazın batı ağzını pupaya aldıklarında donuk gökyüzü kararmaya başlamıştı. Pigafetta sessiz bir memnuniyetle "28 Kasım 1520, bu boğazdan ayrılarak kendimizi Pasifik Denizi'ne bıraktık," diye yazıyordu. *San Antonio*'nun isyanı, gemiyi bulmak için harcanan zaman, boğazın karşılarına çıkardığı çıkmazlar ve en azından bir tane sert rüzgâr badiresiyle birlikte, Macellan sadece otuz sekiz gün ve gecede Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik Okyanusu'na ulaşmayı başarmıştı.

Macellan ve mürettebatına göre bu dikkat çekici bir geçiş töreni olmuştu. Boğazın ötesinde açık denize çıkarken, keşif seferlerinin Kadir-i

Mutlak tarafından kutsanmış olduğundan nasıl olur da kuşku duyabilirlerdi? Macellan ve mürettebatı doğa olaylarına, açlığa, karşılaştıkları yerli kabilelere ve hepsinden de önemlisi birbirlerine karşı, saldırılara açıkmış gibi görünseler de onlar kendilerini böyle görmüyorlardı. Hepsi de doğaüstü bir gücün onları koruduğuna, onları yerkürenin etrafını ilk dolaşanlar olarak benzersiz bir konuma taşıdığına inanıyordu.

Peki ama bu boğaz seyrini tamamlama başarısının ne kadarı Macellan'ın becerisinden, ne kadarı talihli olmaktan kaynaklanıyordu? Macellan talihliydi, hava nispeten ılımandı; gemileri tehlikeye atan o muazzam sert rüzgârdan sonra, onları şaşırtan başka bir fırtına olmamıştı, üstlerine buzul çökmemişti ve sıcaklık yılın o döneminde hep olduğu gibi 35 ila 50 Fahrenheit [2-10 celcius-e.] arasında, mevsim normali düzeyinde seyretmişti; dolayısıyla adamlar Port Saint Julian'da olduğu gibi aşırı soğuklara maruz kalmamışlardı. Keşif seferleri ve öğünlerine taze sebzelerin eklenmesi hem keyiflerine hem sağlıklarına iyi gelmişti. Boğazdan geçiş, gerilimli olsa da, gemilerin sağlıksız ortamında tuzlu, bozuk yiyecekler ve şarap tüketerek uzun zaman boyunca denizde kalmaktan çok daha sağlıklıydı.

Armada'nın talihi yaver gitmiş olsa da, Macellan'ın bir stratejist olarak olağanüstü becerisi Ejder Kuyruğu'nun tamamının aşılmasında belirleyici bir etken olmuştur. Macellan gözcülerin, gemilerin önlerinde uzanan suyollarını ve engelleri görebilecekleri en yüksek tüneğe tırmanmalarını emretmişti. Ayrıca düzenli aralıklarla, filikalarla küçük keşif ekipleri görevlendirmişti. "Bunlar yola devam eder, yeni buldukları şeylere ilişkin haberlerle geri dönerlerdi. Sonra armada onların peşinden giderdi. Armada boğazı geçerken bu şekilde çalıştı," diye hatırlıyordu Gines de Mafra. Bu keşif ekiplerinin getirdiği bilgi Macellan'ın bir sonraki hamlesini belirlemesine yardımcı oluyordu, ekipler kayalık sığlıklara, boğazın devamına benzemeleri nedeniyle insanı yanıltan körfezlere, geçişi engelleyebilecek başka çıkmazlara karşı Macellan'ı uyarıyorlardı. Macellan filosunu yönlendirmek için deniz suyunun tadını bile dikkate almıştı. Su daha tatlıysa karanın iç kesimlerine doğru ilerledikleri sonucuna varıyordu, tuzluysa boğazın batı ucundaki Pasifik'e yaklaştıklarını anlıyordu.

Bu taktikler yelpazesi çıkmaz kanallar ve limanlar arasında günlerce oradan oraya dolanıp zahmet çekmekten kurtarmıştı onları. Bu taktiklerden biri başarısız olursa, yararlanacak başka taktikler vardı her

zaman. Macellan'ın en iyi dümencisi Estevao Gomes'i ve en büyük gemisi *San Antonio*'yu kaybetmesi bile onu yenilgiye uğratmamıştı; filo küçüldükçe daha çevik olmuştu. Macellan'ın haritası çıkarılmamış sularda seyretme konusunda sergilediği incelikli yaklaşım, gemilerin idare edilmesi ve yön bulma konusunda gösterdiği teknik becerinin ötesine geçiyordu; Keşifler Çağı'nın en büyük güçlüklerinden birinin aşılması, yani bir gemi filosunun haritası çıkarılmamış takımadalar arasında ve sert hava koşullarında yüzlerce mil boyunca yönlendirilmesi konusunda yeni taktikler kullanma becerisini gözler önüne seriyordu.

Macellan'ın boğazın tamamını aşmakta gösterdiği beceri, deniz keşifleri tarihinin en büyük başarısı olarak kabul edilmiştir. Bu belki de Kolomb'un Yeni Dünya'yı keşfetmesinden de büyük bir başarıydı, çünkü Cenovalı Kolomb Çin'e vardığını düşündüğünden, ölünceye dek nerede olduğu, neyi başardığı konusunda bir kafa karışıklığı içinde olmuş, başka insanları da yanıltmıştır. Macellan ise tersine ne yaptığını kesinlikle idrak etmiş, uzun bir aradan sonra nihayetinde Kolomb'un büyük seyrüsefer hatasını da düzeltmeye başlamıştı.

Sis çekilip de güneş alçaktaki bulutların arasından yüzünü gösterince, Pasifik, yani o zamanki adıyla Batı Denizi cansız bir griden baştan çıkarıcı bir kobalt mavisine dönüştü; denizin yüzeyi buz gibi havaya eriyip karışan boş beyaz köpüklerle doluydu. Su habisçe kabarıyor, gizemli derinlerinden yükselen kaya ve yarlara çarpıyordu. Sığ noktalardan korkan Macellan denizde seyir tekniğini değiştirdi; derin fiyortlar arasında süzülmek yerine, kabarmış denizde en iyi, yorgun denizcilerin anladığı bir ironiyle, daha sonradan Evanjelistler [Islotes Evangelistas (müjdeciler)-e.] ve Ümit [Roquero Buena Esperanza-e.] adları verilen iki kaya arasından geçen bir yol izledi. Dümencilerin görmelerini engelleyen soğuk ve karanlık bir hava çöktü. "Boğazın batı çıkışı çok dar ve sisli, hiçbir işaret görünmüyor," diye yazmıştı de Mafra. "Buradan çıkıp denizde üç lig ilerledikten sonra boğazın ağzını görmek mümkün değil."

Macellan Şili sahilleri boyunca kuzeye doğru ilerleyen bir rota belirledi. Kısa süre önce çıktıkları boğaz, karşı karşıya bulundukları okyanusla karşılaştırıldığında büyülü bir sığınak gibi görünüyordu. Darwin, keşif yolculuğu sırasında bu manzarayı o kadar ürkütücü bulmuştu ki şu yorumda bulunmuştu: "Böyle bir sahili bir kez görmesi bile acemi bir

denizcinin bir hafta boyunca gemi kazası, korkunç tehlikeler ve ölüm kâbusları yaşamasına yeter."

Maluku Armadası'nın mürettebatı bu sahneye aynı olumsuz önsezilerle baktı. Biliyorlardı ki yolculuğun son bulmasına daha çok vardı, aslında bir anlamda yolculuğa daha yeni başlamışlardı. Bir okyanustan diğerine uzanan boğazı aşmak ne kadar büyük bir başarı olsa da armada, artık neredeyse, Baharat Adaları'na varmadıkça bunun pek bir değeri olmayacaktı. Filonun geri kalan üç gemisindeki hiç kimse oraya varmak için dünyanın en büyük su kütlesini aşmak üzere olduklarının farkında değildi.

8. Bölüm

Ölüme Karşı Bir Yarış

Müsait rüzgâr esti, köpürdü sular,
Dümen suyu doğruca izinden geldi;
İlk yaran bizdik
O sessiz denizi.*

Pasifik Okyanusu'nun büyüklüğü Macellan'ın tahayyülünü aşıyordu. Dünya yüzeyinin üçte birini oluşturan Pasifik, Atlantik Okyanusu'nun iki katı kadar bir alanı kapsar ve Atlantik'in iki katından fazla su hacmine sahiptir. Gezegendeki kuru alanların tamamından büyük, yüz altmış üç küsur milyon metrekareden geniş bir alana yayılır. Bu enginliğe serpiştirilmiş yirmi beş bin adası vardır; dünyanın en alçak noktası Mariana Çukuru da Pasifik'in ışıltılı yüzeyinin yaklaşık on bir kilometre altında mürekkebimsi bir siyahlığa gömülmüştür. Pasifik Macellan ve adamlarının onun yüzeyinde yol almasından on milyonlarca yıl önce de aynı görünümdeydi, aynı özelliklere sahipti, ama onlar bu jeolojik harikalar hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Maluku Armadası'nın mürettebatının, ayın karanlık yüzünde seyrettikleri de söylenebilirdi pekâlâ.

Bugün bile Pasifik bilim insanları ve oşinograflara gizemli ve baştan çıkarıcı görünür. Yakın zamana dek Mars ve Venüs'ün yüzeyleri hakkında bilinenler, Pasifik'in derinleri hakkında bilinenlerden çok daha fazlaydı. Bilim camiası okyanusların kökeni konusunda da fikir birliği içinde değildir. Bir varsayıma göre dünyanın oluşumunu izleyen birinci milyar yıl içinde, kuyruklu yıldızlar (uzay buzu) sürekli dünya yüzeyine çarpmış ve eriyerek okyanuslarımızı oluşturmuştur. Bir başka varsayıma göreyse dünyanın en kadim yapıtaşları (solar nebuladaki göktaşı malzemesi ve uzay tozu) toplanmaya ve ısınmaya başlamıştır. Ağır maddeler

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 15.

gezegenin merkezine doğru batmış, hafif maddeler yüzeye yakın kalmıştır. Dünyanın kabuğu oluştuğunda, su salınmış ve okyanusları oluşturmuş olabilir. Macellan'ın adamları Pasifik'te yol alırlarken, günümüzde herkesin bildiği şeyi yavaş yavaş ıstırapla anlamaya başlamışlardı: Okyanuslar dünya yüzeyinin yüzde 70'ini kaplar. Gezegenimize yanlış bir isim verilmiştir; aslında Dünya bir *okyanus* gezegenidir.*

Macellan kısa bir yolculuğun ardından Baharat Adaları'na varacaklarını, ardından tanıdık sularda yapacakları daha uzun ama sorunsuz bir yolculukla eve döneceklerini umuyordu. Adamlarının atlattıkları badirelerden ders aldıklarını umuyordu. İsyanlar yüreksizleri, işbirliğine yatkın olmayanları temizlemişti. Bir zamanlar beş gemide 260 erkek ve çocuktan oluşan mürettebat, artık üç gemide 200'den azdı: hâlâ filonun bayrak gemisi olan *Trinidad*, Juan Serrano yönetimindeki *Concepcion* ve Duarte Barbosa komutasındaki *Victoria*. Yine de Macellan'ın önlerinde yatan asıl büyük tehlikeye, sığlıklar ya da iklim koşulları değil, uzaklığın yarattığı tehlikeye ilişkin hiçbir fikri yoktu.

Filonun ilerlemesi hızlı oldu, ama ne kadar hızlı olduğu sorgulamaya açıktır. Albo seyir defterine "1 Aralık [1520] sabahı tepecik benzeri kara parçaları gördük," diye yazmıştı. Genellikle titiz bir gözlemci olan dümenci, enlemi 48 derece güney diye vermişti, ama hesaplamalarında bir derece güney kadar yanılmış olabilirdi; dolayısıyla filo onun sandığından daha uzağa, daha hızlı seyretmiş olabilirdi. Pigafetta günlüğüne anlaşılmaz bir dille şöyle yazmıştı: "Her gün *a la catena ho apopa* 50, 60, 70 lig kat ediyoruz." *A la catena ho apopa*'nın genellikle "kıçta" anlamına geldiği düşünülür. Pigafetta bu sözle belki de Macellan'ın izlediği parakete hesabı yöntemine atıfta bulunuyor, bir kütük ya da başka bir nesnenin geminin bir ucundan diğerine yüzmesi sırasında geçen zamandan bahsediyordu. Ama filonun kesin hızını ya da aldığı mesafeyi belirtecek başka bir ayrıntı vermemişti. Mürettebata göre, denizde geçirdikleri günler Aralık 1520 ve Ocak 1521'in büyük bölümü boyunca bir rüya gibi akıp gitmişti.

Pigafetta boş vakitlerini değerlendirmek için dikkatini zaman zaman başlarının üzerinde uçan kuşlara çevirmişti. Bunların henüz keşfedilme-

* Dünyanın İngilizce isimlerinden biri olan *Earth*, İngilizcede toprak anlamına gelir-ç.n.

miş türler olduğunu düşünüyordu. Pike yapıp Pasifik sularına dalan bu kuşlar, ara sıra denizden çıkıp kendine özgü bir düşme sesiyle gemilerin güvertesine düşen uçan balıkları yakalıyordu. Pigafetta uçan balıklara *colondrini* diyordu, bu isimle muhtemelen, Doğu miğferli kırlangıçbalığı diye de bilinen uçan kırlangıç balıklarını kast ediyordu; bu balıkların yüzgeçleri, uçları mavi omurgalı yelpazeyi andıran etkileyici kanatlara dönüşebilir. Egzotik, ürkütücü görünümlü bir yaratık olan kırlangıçbalığı mürettebat için güvenilir bir besin kaynağı olmuştu.

Pigafetta, "Okyanus Denizi'nde insan çok eğlenceli bir balık avına tanık oluyor," diye yazmıştı. "Üç tür balık var, uzunlukları bir *gez* ya da daha fazla, bunlara *dorado, albacore* ve *bonito* deniyor. Bunlar uçan ve adına *colondrini* denen, yaklaşık 30 santim uzunluğunda, yemesi keyifli bir balığı avlıyor. Bu üç balık türü, uçan balık bulduklarında, uçan balık hemen sudan fırlıyor ve kanatları ıslak kaldığı sürece, yani bir arbalet atımından fazla uçuyor," diyerek hayretini dile getiriyordu Pigafetta: "Onlar uçarken, diğerleri suyun altında uçan balıkların gölgelerini izleyerek peşlerinden geliyor. Uçan balıklar er ya da geç suya düşüyor, sonra diğerleri onları hemen yakalayıp yiyor. İzlemesi çok hoş ve eğlenceli bir şey."

Port Saint Julian'daki isyan ve incelikli manevralarla ilerleyen boğaz geçişi sırasında belirsizliklerle dolu olan denizde hayat, tekdüze bir hal almıştı. Şafağın ilk ışıklarıyla birlikte mürettebat kum saatiyle zaman tutmaya başlıyordu, kum saati çevrildiğinde komiler o tanıdık ilahilerini okuyorlardı. Her gün öğle vakti dümenci Albo güneşi kerteriz alıyor ve genellikle hatırı sayılır bir doğrulukla bulundukları enlemi ölçüyordu. Her akşam diğer iki geminin kaptanları güverteye çıkıyor, *Trinidad*'a yaklaşıp Macellan'ı selamlıyorlardı: *Dios vos salve, senor capitan-general, y senor maestro y buena compana!*

Macellan ile kaptanları her sabah ve akşam dua ediyorlardı. Geceleri, sıcak hava biraz ara veriyor, onlar da biraz olsun soluk alıyorlardı; denizciler sıkış tepiş, kokuşmuş, boğucu kamaralarında yatmak yerine güverteye kaçıyorlardı. Yattıkları yerden göklere bir kanaviçe gibi işlenmiş elmas parlaklığındaki yıldızları izliyorlardı. Pigafetta her zaman meraklı olan zihnini astronomik gözlemlerde bulunmaya yoruyordu: "Antarktika Kutbu Arktik kadar yıldızlı değil. Bir araya kümelenmiş çok sayıda küçük yıldız, iki çiğ bulutu benzeri bir görüntü oluşturuyor."

Pigafetta hiç farkında olmadan çok büyük sonuçlar doğuracak bir gözlemde bulunmuştu. Bu "bulutlar" aslında bizim galaksimizin yörüngesinde dönen ve bir gaz örtüsüne bürünmüş milyarlarca yıldız barındıran iki düzensiz cüce galaksiydi: bugün bilinen isimleriyle Macellan Bulutsusu idi. Büyük olan, Nubecula Majör yaklaşık 150.000 ışık yılı uzaktadır, küçük olan, Nubecula Minor ise çok daha uzakta, yaklaşık 200.000 ışık yılı ötededir. Çıplak gözle bakıldığında bu bulutsular, Samanyolu'ndan koparılmış ve gökyüzüne atılıvermiş parçalara benzer. 1994'e dek bunlar bize en yakın galaksiler olarak görülüyordu. İkisinden büyük olanı geceleyin gökyüzünde ayın kapladığından iki yüz kat daha büyük bir alanı kaplar, küçük olansa elli kat daha büyük bir alana yayılır.

Pigafetta gözlemlerini sürdürüyordu: "Bunların ortasında, büyük ve çok parlak olmayan iki yıldız var, hafifçe hareket ediyorlar. Bu iki yıldız Antarktika Kutbu." Pigafetta herhalde güney göksel kutbunun yakınlarındaki Hydra takımyıldızından bahsediyordu. Filo karadan uzaklaşıp Pasifik açıklarına ulaştığında Pigafetta şu satırları yazmıştı: "Birbirlerine göre konumları değişmeyen son derece parlak beş yıldızın oluşturduğu bir haç gördük." Bunun genellikle, Güney Haçı, güney yarıkürede gözlenen en tanıdık takımyıldız olduğu düşünülmüştür, ama bu takımyıldız geceleyin gökyüzünde çok alçakta olsa gerekti, Pigafetta'nın bunu Orion Kuşağı ya da başka bir takımyıldızla karıştırmış olması mümkündür. Güney Haçı küçük olsa da sadece görülmesi bile Macellan'ın denizcileri için o kadar ikna edici olmuştu ki hem inanç hem denizde seyir açısından önemli bir işaret haline gelmişti.

Görünebilir kara şekillerinin bulunmaması, filodaki dümencilerin Güney Haçı ve diğer takımyıldızları kılavuz alarak yıldızlara dayalı bir seyir izledikleri anlamına gelir. Her zamankinden daha tetikte olan Macellan, Pigafetta'nın anlattığı üzere gecenin karanlığında yönleri değişmesin diye sürekli rotalarını gözden geçiriyordu. "Genel Kaptan bütün dümencilere hep aynı rotayı devam ettirmelerini söyleyip haritalara hangi seyir rotasını işaretlememiz gerektiğini soruyor. Onlar da 'tam olarak kendi belirlediğim rota' diye cevap veriyor. O yanlış işaretlediklerini söylüyor (ve gerçekten de öyle oluyor), bunun üzerine seyir iğnesinin yerinin değiştirilmesi gerekiyor."

Macellan 18 Aralık 1520'de nihayet rota değiştirdi. O tarihte anakara ile bugün Şili'de Santiago'nun batısında kalan Juan Fernandez Adaları arasında bir yerdeydiler. Yeni rotaları onları Güney Amerika'dan uzaklaştırıp batıya, Pasifik'in içlerine götürüyordu. Ufukta bir lekeden başka bir şeye benzemeyen anakara çok geçmeden gözden silindi, mürettebatın tecrit edilmişlik hisleri ve tedirginliği de arttı. Ufukta bir canavarın belirdiği, okyanusun kaynamaya başladığı, mıknatıslı bir adanın gemilerin gövdelerindeki çivileri çekip çıkaracağı bir an varsa, bu an, işte o andı.

Hiç öyle doğaüstü bir şey olmadı. Armada bunun yerine başka bir mucizeyle karşılaştı: Arkasında hiç kesilmeyen bir ticaret rüzgârı. Bu rüzgârın henüz bir ismi yoktu, mürettebat ancak birkaç hafta boyunca tecrübe ettikten sonra bu havaakımının ne kadar olağanüstü olduğunu idrak etti. Daha yüksek enlemlere çıktıkça, güneyde ilk karşılaştıklarında o kadar ürkütücü olan Pasifik yavaş yavaş dalganan ipek bir çarşafa dönüştü. Bu esrarengiz değişimin nedeni solar ısınmaydı, güneşin atmosferi ısıtmasının bir etkisiydi bu. Solar ısınmanın etkisi en fazla ekvatorda hissedilir, burada ısınan hava atmosfere yükselir ve biri kuzeye, diğeri güneye yönelen iki akıma ayrılır. Hava akımları kutuplara doğru ilerler, soğur, nispeten ağırlaşmış olan hava kuzeyde ve güneyde yaklaşık 30 derece enlemden aşağı iner. Bu akımlar nihayetinde Coriolis kuvveti diye bilinen şeyle karşılaşır; Dünya'nın doğuya doğru dönmesi rüzgârın batıya yönelmesine yol açar; Güney Yarıkürede, Maluku Armadası'nın bulunduğu yerde rüzgârlar güneydoğudan esiyordu. Bunlar adlarını, okyanusaşırı ticaret rotalarının izlenmesini kolaylaştırmakta oynadıkları rolden alan ticaret rüzgârlarıydı. Macellan'ın bakış açısına göre daha da iyisi Coriolis kuvveti ekvatora doğru artar. Filo kuzeye doğru ilerledikçe gezegendeki en istikrarlı rüzgârlardan birinden yararlanıyordu.

Durağan, insanın uykusunu getiren günler birbirini izliyordu. Dalgalar saatlerce gemilere ritmik darbelerle vuruyor, yelkenler nefes alıp memnuniyetle doluyor, denizciler boş vakitlerini kâğıt oynayarak ya da uyuyarak değerlendiriyorlardı. Sabırsız bir mizacı olan Pigafetta esirleri olan, işbirliğine yatkın Patagonyalı devle sohbet etmeye koyulmuştu. Bu süreçte Patagonya'daki Tehuelche dilini öğrenen ve yazıya döken ilk Avrupalı oldu. Hiç kuşkusuz daha önceki kâşiflerden, örneğin basit fonetik işaretlerle Güney Amerika dillerini kaydetme girişiminde

bulunmuş Kolomb'dan etkilenmişti, ama Pigafetta indirgemeye karşı koyan karmaşık bir dille karşılaşmıştı. Dilbilimciler Güney Amerika'da yaklaşık bin dil tanımlamıştır ve Tehuelche ya da onun bir versiyonu Patagonya'da konuşulan başlıca dildir. Patagonya devinin tam olarak hangi diyalekti konuştuğunu bilemiyoruz. Pigafetta'nın hazırladığı sözlükçe listeleri keşif seferinin en önemli keşifleri arasında ilk sıralarda yer alıyordu. Bu listeler baharat ya da altın gibi ticari değere sahip değildi, yeni ülkeler keşfetmenin getirdiği saygınlıktan da yoksundu, ama modern dil çalışmalarının başlangıcı olmuşlar ve sonraki kuşaklardan akademisyenlere çeşitli kabilelerin Güney Amerika kıtasındaki göçleriyle ilgili ipuçları sunmuşlardı.

Pigafetta ikisi arasında gelişen çalışma biçimini şöyle tanımlıyordu: "O benden *capac*, yani ekmek (ekmek yapımında kullandıkları köke böyle diyorlar) ve *oli*, yani su isteyip de benim bu sözcükleri yazdığımı, sonra elimde kalem başka sözcükler sorduğumu görünce beni anladı." İkisinin işbirliği sonucu "Patagonya Devlerinin Sözcükleri" başlıklı bir kitap ortaya çıkmıştı. Pigafetta "Bu sözcüklerin hepsini de gırtlakta telaffuz etmek lazım," diye salık veriyordu, "onlar böyle yapıyorlar". Kitaba Tehuelche dilinde "baş" anlamına gelen *her* sözcüğüyle başlamıştı. "Gözler" ona *other* diye telaffuz ediliyor gibi gelmişti. Burun: *or.* Kulaklar: *sane.* Ağız: *xiam.* İlgisini çeken konularda yazdığı sözcükler böyle devam edip gidiyordu.

Koltukaltı: *salischen.* Göğüs: *ochii.* Başparmak: *ochon.* Beden: *gechel.* Penis: *scachet.* Testis: *sacaneos.* Vajina: *isse.* Kadınlarla ilişki kurmak: *iohoi.* Uyluklar: *chiaue.*

Uzun boylu, bronzlaşmış, temiz tıraşlı, yarı çıplak Patagonyalı, kısa pantolonunun üstüne bol bir gömlek çekmiş, kalemiyle hevesle bir şeyler çiziktiren, el kol hareketleri yapan, elleri ve parmaklarıyla şekiller çizen, kendisinden daha kısa boylu ve soluk benizli Avrupalıyla saatlerce ciddi ciddi sohbet ediyordu; iki adam anlaşılamaz boyutlarda bir okyanusla çevrelenmiş halde, birbirlerini anlama oyunu oynuyorlardı.

Pigafetta açıktır ki esirin sözcük dağarcığından ve emirlere uymaya istekli olmasından hoşlanmıştı, kendisinin Tehuelche dilini kâğıda dökme becerisinden de memnun kalmıştı. Yazdıklarını deve gösteren Pigafetta, Patagonyalıyı yazıyla, yazılı sözün birbirine çok uzak kültürlere ve zamanın ayrı noktalarındaki insanlara sessizce konuşma gücüyle

tanıştırmıştı. Esirin, sihirli semboller kullanarak dilini ve düşüncelerini yakalayıp aktarabilmesi karşısındaki hayretini bir düşünün. Dilsel sembollerin kullanılması, bu iki adamın birbirlerini anlayabilmesinin en iyi yolu olup çıkmıştı, aslına bakılırsa tek yoluydu. Avrupalıların Pasifik'e getirdiği, tüfekler dahil bütün silahlar arasında hiçbiri, yazılı dil kadar güçlü, kalıcı bir değişiklik başlatabilme yetisine sahip değildi.

Entelektüel çalışmaları sürdükçe Pigafetta'nın soruları somuttan soyuta doğru yöneldi. Patagonya dilinde güneşe ne deniyor diye sordu. *Calex cheni.* Yıldızlar? *Settere.* Deniz: *aro.* Rüzgâr: *oni.* Fırtına: *ohone.* "Buraya gel, nasıl denir?" *Haisi,* dedi dev. Bak? *Conne.* Savaş? *Oamaghce.*

Pigafetta işbirliğine yatkın esirini Katoliklik ile de tanıştırdı. Pigafetta "Haç işareti yaptım ve bunu ona göstererek öptüm. Ama o hemen Setebos diye bağırdı ve bana haç işaretini yine yaparsam, bunun karnıma girip patlamama neden olacağını işaretle anlattı." Pigafetta Setebos'un "büyük şeytan" anlamına geldiğini, Hıristiyanlıkta haçın temsil ettiği her şeyin tam tersini ifade ettiğini öğrenmişti. Dev, haçın manevi bir gücü temsil ettiğini sezmişti, Pigafetta onu haçın bir tehlike kaynağını değil, bir güç kaynağını simgelediğine ikna etmeyi başardı sonunda.

Tam da o tarihlerde Patagonyalı zayıf düşüp hastalandı. Onu neyin hasta ettiğini kimse bilemiyordu; dev, belki beslenmesindeki değişiklik, belki de Avrupalılardan kaptığı bir virüs nedeniyle hastalanmıştı. Hastalığı ilerledikçe, haça daha fazla dayanır oldu. Pigafetta ona tutması için gerçek bir haç verdi, dev kendisine öğretildiği gibi güçlenmeyi ve iyileşmeyi dileyerek bunu dudaklarına götürüyordu. Ama hastalık kötüleşti (Pigafetta semptomlardan hiç bahsetmemiştir), devin ölmekte olduğu açıktı. İkisi arasındaki sohbet dine döndü ve Pigafetta esiri Hıristiyanlığa geçmeye ikna etti. Pigafetta'nın asıl adını hiç vermediği dev vaftiz edildi ve Paul adını aldı. Bundan kısa bir süre sonra da öldü: Benzersiz ve trajik bir kaderi yaşamış Patagonyalı bir Hıristiyandı. Pigafetta Rahip Valderrama'nın Paul için nasıl bir cenaze töreni düzenlediğini kaydetmemiştir, ama Paul muhtemelen gereği gibi denize gömülmüştü.

Bundan yaklaşık doksan yıl sonra, Pigafetta'nın Patagonyalı devin yarıda kalan eğitimi ve din değiştirmesiyle ilgili etkileyici anlatısı, Richard Eden tarafından İngilizceye çevrilmiş günlüğünü okuyan William

Shakespeare'in ilgisini çekti. Shakespeare'in bunun ardından kaleme aldığı, ilk kez 1611'de sahnelenen *Fırtına* adlı oyunundaki ayrıksı izler, ancak Pigafetta'nın hikâyesinden gelmiş olabilir.

Shakespeare'in hayal gücünde, Pigafetta'nın Patagonyalı devle karşılaşmasının mütevazı ayrıntıları muazzam bir kozmolojik dokuda bir araya getirilmişti. Oyun yazarı sahneyi Milano Dükü Prospero'nun yönettiği büyülü bir adada kurmuştur; Prospero, kızı Miranda ile birlikte, gaspçı ağabeyi Antonio tarafından akıntıya bırakılır. Gemi kazası geçiren Prospero büyü yapmayı öğrenir ve adada yaşayan ruhlarla arasını iyi tutmayı başarır, özellikle de Sycorax diye bilinen bir büyücünün elinden kurtardığı Ariel ile arası iyidir. Ama Sycorax'ın Caliban adında bir oğlu vardır; Shakespeare eserlerinin en inandırıcı, ama en gizemli karakterlerinden biridir Caliban. Shakespeare kısmen Patagonyalı devden esinlenmiştir Caliban'da.

Prospero ile Caliban arasındaki çatışma, Avrupa'nın keşifleri ve fetihlerinin dünyanın dört bir yerinde yerli halklar üzerindeki etkisini renkli bir biçimde canlandırır, Shakespeare bu karşılaşmayı zekâyla ve ürpertici bir dehşetle dramatize eder.

> Sen bana dil öğrettin, peki ne geçti elime
> Küfretmeyi öğrendim: Kızıl veba versin belanı,
> Bana dil öğrettin diye!

Caliban daha sonra Pigafetta'nın Patagonyalı devle ilgili hikâyesinden alıntı yapar:

> Büyüsü öyle güçlü ki
> Benim lanetimin tanrısı Setebos'u ele geçirir de
> Kul eder kendine

Shakespeare olayların geçtiği ortamı açıkça ortaya koymamış olsa da, bu mistik oyun, hiç değilse, Yeni Dünya'nın ihtişamı ve barbarlığıyla Avrupalıların bilincine yerleştiğini gösteriyordu.

Hava durumu mükemmel olsa da, güçlü rüzgârlar kesilmeden esse de armadadakiler hayatlarını sürdürmek için gerekli yiyecek ve suyu temin

edebilecekleri adalarla karşılaşmayı başaramamışlardı henüz. Gemiler Juan Fernandez Adaları'nın doğusundan, sonra Marshall Adaları Bikar, Bikini ve Eniwetok'un kuzeyinden geçmişlerdi. Rotaları birkaç derece güneyden geçseydi, Paskalya Adası'nı ya da biraz daha batıda Sosyete Adaları ve Tahiti'yi keşfedebilirlerdi. Bir iki derece kuzeyden gidiyor olsalardı Markizler ya da Christmas Adası'yla karşılaşabilirlerdi. Ama gemiler, teknelerini biçebilecek olan keskin resifler gibi tehlikelerden de kaçınmıştı. Uğuldayan köpüklü dalgalar, yüzeyin hemen altında mercan kulelerini gizliyordu. Macellan'ın gemileri, bu gibi tehlikelerin yüz mil kadar açığından, hiç hasar görmeden geçmeyi başarmıştı.

Macellan'ın Pasifik'te izlediği yola baktığımızda, armada adalardan ve erzak arama şansından kasten kaçınmış gibi görünebilir, ama Genel Kaptan'ın aklında böyle bir plan yoktu. Bu adaların hiçbiri o dönemin haritalarında yer almıyordu. Macellan ya da başka biri bir kara kitlesini haber veren anlamlı işaretler (hafifçe tüten bir duman, suyun açık yeşile dönmesi) gördüyse bile bu konuda kayıt bırakmamıştır. En güvenilir iki anlatı, Pigafetta'nın günlüğü ile Albo'nun seyir defteri, adalardan kaçınma konusunda hiçbir şey söylemez. Macellan adaların varlığını biliyor idiyse bile, buralara çıkmayı özel bir aciliyet olarak görmemiş olsa gerekti, çünkü birkaç gün içinde Baharat Adaları'na ya da Asya'da bir noktaya varmayı umuyordu. Hayali bir istikamete doğru yol alan filo Pasifik'te tecrit olmuş, üç küçük gemi, sonu gelmez masmavi bir denizde asılı kalmıştı.

Susuzluk ve açlık mürettebata işkence ediyordu. Patagonya'da öldürüp tuzladıkları fokların eti kurtlanmıştı ve kötü kokular saçıyordu; kurtçuklar yelkenlere, halatlara, denizcilerin giysilerine bile dadanmış, hepsini işe yaramaz hale getirmişti. Pigafetta erzaklarının dehşet verici bir biçimde bozulduğunu şöyle anlatmıştı: "Üç ay yirmi gündür ağzımıza taze bir yiyecek sokmadık. Artık bisküvilikten çıkmış, kurtlarla dolu bisküvi tozlarını yiyoruz, kurtlar bisküvinin iyi kısmını bitirmiş. Fare pisliği kokuyor bu toz. Günlerdir kokular saçan sarı su içiyoruz. Mayıstra serenini örten, serenin sartiyeyi aşındırmasını önleyen, güneş, yağmur ve rüzgâr yüzünden son derece sertleşmiş bazı öküz postlarını da yedik. Bunları dört-beş gün denizde bıraktık, sonra biraz közün üstüne koyup yedik; sık sık talaş yiyoruz. Farelerin tanesi bir buçuk *dukado*'ya satılıyor, ona rağmen bulunmuyorlar."

Fareler iyi para ediyordu, çünkü denizciler fare yemenin onları hepsinin korkulu rüyası olan iskorbüte karşı koruyacağı inancındaydı.

İskorbüt, yolculuk boyunca adamların sağlığını tehdit eden en büyük tehlike oldu. Bu hastalığın bilinen bir tedavisi yoktu, kontrol altına alınamazsa herkesi canından edebilirdi. Macellan'ın iskorbüte karşı yegâne savunması, halk ilaçlarının bir karışımıydı. İskorbüt mürettebatı vurduğunda, yolculuk ölüme karşı bir yarış halini alıyordu.

Adamlar birer birer iskorbüte yakalanmaya başladı. Pigafetta hastalığın ürkütücü emarelerini günlüğüne şöyle kaydetmişti: "Bazı adamların hem alt hem üst dişlerinin dişetleri şişti, artık hiçbir koşulda, hiçbir şey yiyemiyorlar." Yavaş yavaş bir tükenmişlik hissi adamları ele geçirdi, sızlayan diş etleri süngerimsi bir his veriyordu. Dilleriyle hafifçe bile itseler dişleri sallanıyordu. Hastalık ilerledikçe dişleri düşmeye, diş etleri kontrolsüzce kanamaya, son derece ağrılı çıbanlarla dolmaya başladı.

İskorbüt nedeniyle korkunç ıstıraplar çekseler de denizcilerin çalışması bekleniyordu. Güverteye çıkmazlarsa lostromo onları bir halatın ucuyla kırbaçlıyor, sonra sürüye sürüye güverteye getiriyordu; güneş, içinde bulundukları berbat durumu acımasızca gözler önüne seriyordu. Derileri kemiklerine asılıymış da düşecekmiş gibi görünüyordu, uzun zaman önce iyileşmiş eski yaralar ve izler yeniden açılmıştı. Vücutları kelimenin tam anlamıyla dökülüyordu.

İskorbüt peş peşe adamların canını alırken, denize gömülmek sıradan bir hal aldı. Birçoğu iskorbütün ilk aşamalarını yaşayan, hayatlarını kaybeden arkadaşlarında başlarına gelecekleri gören denizciler, ölüyü, eski, yıpranmış bir yelken kalıntısına sarıp halatla sıkıyor, ölünün ayaklarına da bir top güllesi bağlıyorlardı. Rahip, bazen de kaptan kısa bir dua okuyordu; sonra iki denizci, cesedi bir kerestenin üzerine koyuyor, keresteyi eğiyor ve arkadaşlarının ölümlü kalıntılarını açlıktan kudurmuş denize gönderiyorlardı.

Pigafetta hastalıktan ölenlerin sayısını yirmi dokuz olarak veriyordu, bir de esir olarak tuttukları, geri kalan tek yerli yolcu vardı. Birçok kişi hastalıktan mustarip olmuştu: "Ölenlerin yanı sıra yirmi beş-otuz kişi de kollarını, bacaklarını ya da vücutlarının diğer yerlerini etkileyen çeşitli hastalıklar nedeniyle hasta, yani sağlıklı adamların sayısı pek az."

Macellan zamanında iskorbüt Avrupa'nın yeni tanıştığı bir hastalıktı, Keşifler Çağı'nın korkunç bir yan ürünüydü. 1498'de Vasco da Gama'nın mürettebatı Afrika sahillerini Portekiz için araştırırken, hastalığın ilk kayda geçmiş patlamasına yakalanmışlardı. Da Gama adamlarının elleri, ayakları ve diş etlerinin şiştiğine tanık olmuştu. Arap tüccarların hasta denizcilere portakal ikram ettiğini, bunları yiyen adamların mucizevi bir iyileşme gösterdiğini de yazmıştı; bu, uzun okyanus yolculuklarına Avrupalılardan daha alışık olan Arapların bu hastalığı ve tedavisini bildikleri anlamına geliyordu. Vasco da Gama'nın mürettebatı Hint Okyanusu'nu aştıkları üç buçuk ay içinde bir kez daha iskorbüte yakalanmış, bu kez otuz adam ölmüştü. Da Gama, "İki hafta sonra gemileri yüzdürecek adam kalmayacak," diye yazmıştı. Karaya ulaşıp hayat veren portakallarla ziyafet çekmeleri, kurtuluşları olmuştu. Vasco da Gama ve diğer Avrupalı kâşifler aksi yönde çok fazla kanıt olmasına rağmen, (beslenmedeki eksikliklerin değil) sağlıksız havaların iskorbüte neden olduğuna inanıyorlardı.

Da Gama'nın adamlarının, daha sonra da Macellan'ın mürettebatının maruz kaldığı acılar, günde bir kaşık limon suyu içerek önlenebilirdi, çünkü iskorbütü önlemek için günde bu miktarda C vitamini almak yeterlidir. C vitamini, yani askorbik asit vücutta prolil hidroksilaz enziminin üretilmesine yardımcı olur, bu enzim de bedenimize gerilme, esneme gücü veren deri, ligamentler, tendonlar ve kemikler gibi bağ dokularında kullanılan bir protein olan kolajeni sentezler. C vitamini eksikliği kolajen liflerinin erimesine ve bağ dokularda, özellikle de kemikler ve dişin yapıtaşı olan diş minesinde parçalanmalara yol açar. Kolajen bağ dokuları birbirine bağlayan tutkal vazifesi görür, o parçalandığında dokular ayrılır ve kılcal damarlar kanar, derinin üzerinde siyah ve mavi lekeler oluşur. (İlginçtir, Macellan'ın adamlarının fare yemenin iskorbütü önleyeceğini ummasının gerçekte bir dayanağı vardı: insanların tersine fareler C vitamini sentezler ve depolar.)

İskorbüt iki yüzyılı aşkın bir süre boyunca kâşifleri etkilemeye devam etti. Sıklıkla deniz yolculuğu sırasında portakal temin etmenin zorluğu hastalığa neden oluyordu, ama denizde binlerce kişinin ölmesi, kendilerini bu işe en fazla adamış araştırmacıların bile kafasını karıştırıyordu. Son olarak 1746'da İskoç bir donanma cerrahı olan James Lind o sıralar Kraliyet Donanması'ndaki denizcileri etkileyen iskorbüt hastalığıyla

ilgilenmeye başladı. Hastalığın nedenini belirlemek için kayda geçmiş ilk modern klinik deneyleri düzenledi. Lind iskorbütten mustarip on iki denizciyi ayırdı ve onlara aynı yiyecekleri yedirdi. Sonra her birine, her gün belli bir dozda, tedavi edici özelliğiyle bilinen farklı maddeler verdi. Bazılarına deniz suyu, bazılarına muskat ve başka baharatlar, bazılarına sirke, bazılarına da iki portakal ve bir limon verdi. Lind "Sonuç şudur ki en ani ve gözle görülür olumlu etkiler, portakal ve limon kullanımıyla elde edilmiştir, bunları alanlardan biri altı günlük bir krizin son safhasındaydı," gözleminde bulunmuştu.

Ezici sayıda kanıt olmasına rağmen Lind'in bulguları yaygın bir kabul görmedi. Lind ısrarını sürdürdü. Donanmadan ayrıldıktan sonra Edinburgh Kraliyet Doktorlar Koleji araştırma görevlisi olarak seçildi, daha sonra *A Treatise of the Scurvy Containing an Inquiry into the Nature, Causes and Cure of That Disease* başlıklı kapsamlı bir çalışma yayımladı. Lind dört yüz sayfalık bu risalede, iskorbütün kökenine dair kendi tuhaf kuramını sunuyor, hastalığın, soğuk ve yağışlı iklimin gözenekleri tıkayıp hastalığa zemin hazırlamasıyla başladığını ileri sürüyordu. Macellan'ın döneminde geçerli olan kuramları güncel hale getirmekten öteye gitmeyen bir çalışmaydı bu.

İngiliz Kraliyet Donanması ancak 1795'te denizcilerin iskorbütle mücadele için her gün limon ya da misket limonu suyu almasında ısrar etmeye başladı; İngiliz denizcilere "limonsu" (limey) adının takılmasına yol açacaktı bu uygulama. (O zamanlar "lime" sözcüğü hem limon hem misket limonu anlamına geliyordu.) Bu, bilimden ziyade inanca dayalı bir eylemdi, çünkü limonlar, misket limonları, portakallar, başka meyveler ve sebzelerin neden iskorbütü önlediği bilinmiyordu. Sonunda 1932'de üç tıp araştırmacısı W.A. Waugh, C.G. King ve Albert Szent-Gyorgyi askorbik asiti yalıtıp sentezlemeyi başardı; C vitamininin vücut üzerindeki etkisine bilimsel bir açıklama getirdi ve C vitamini eksikliğinin iskorbüte nasıl yol açtığını gösterdi.

Etraflarındaki adamlar hastalanıp ölürken Macellan, Pigafetta ve birkaç başka subay gizemli bir biçimde sağlıklarını koruyorlardı. Pigafetta "Tanrımızın lütfuyla ben hiç hastalanmadım," diye hayret ediyordu. Neden hastalanmadıklarını ne o biliyordu ne de bir başkası, ama iskorbüte yakalanmamalarının dikkat çekici bir gerekçesi vardı. Bu

badire sırasında subaylar düzenli olarak ayva reçeli ya da kurutulmuş ayva tüketiyorlardı; ama bunun aslında iskorbüte karşı güçlü bir koruma sağladığının farkında değillerdi. Şans eseri kurtulan Macellan'a, Aziz Elmo'nun bahşettiği talih en azından şimdilik etkisini koruyordu.

Pigafetta'nın günlüğünde, subayların zulalarındaki ayvayı adamlarının hayatı pahasına kendilerine saklamayı tasarladıkları yönünde bir şey yoktur. Macellan ve diğer subaylar ayvanın hayati özelliklerini bilmiyor, adamlarının, çoğu "kötü hava"dan kaynaklanan çeşitli rahatsızlıklardan mustarip olduğuna inanıyorlardı. Macellan'ın hastalanan adamlarıyla bizatihi ilgilendiği bilindiğinden, ayvanın yararlarını biliyor olsaydı muhtemelen her gün almalarında ısrar edeceği söylenebilir.

Pigafetta "Bu üç ay ve yirmi gün boyunca, Pasifik Denizi'nde dört bin lig mesafe katetmişizdir. Bu denize böyle bir adın verilmesi uygundur, çünkü bu süre zarfında hiç fırtına görmedik, sadece kuşlar ve ağaçlara rastladığımız, kimsenin yaşamadığı iki ada dışında hiç kara görmedik," diye yazmıştı. Filo karayı ilk kez 24 Ocak'ta gördü, ama büyük bir hayal kırıklığına uğradı: Burası okyanusun üzerinde gizemli bir biçimde yükselen basit bir atoldü. Macellan buraya, Aziz Paul'ün Din Değiştirmesi Bayramı'nda gördükleri için San Pablo adını verdi. (Kâşif Thor Heyerdahl'ın 1947'de balsa ağacından yapılmış *Kon Tiki* teknesiyle Pasifik'ten geçişi sırasında gördüğü ilk kara parçası da bu küçük atol olmuştu.*) Ama bu atolün Macellan'ın gemilerinin işine yaramayacağı anlaşıldı; ne insan yerleşimlerine dair bir emare vardı ne de güvenle demir atacak bir yer. Macellan adanın etrafında dolandıktan sonra filonun yoluna devam etmesi için işaret verdi. San Pablo imdatlarına yetişmeyecekti.

Bundan on bir gün sonra Macellan başka bir adacık fark etti, burası büyük ihtimalle Mikronezya'daki Caroline Adası'ydı. Filo yaklaştı, bir kez daha demir atacak bir yer aradılar, ama bulamadılar. Pigafetta suyun çok derin olduğundan, öyle ki "dip bulunamadığı için demir atacak bir yer bulunamadığından" yakınıyordu. Bu olaydan çok uzun bir süre

* Norveçli antropolog ve kâşif Heyerdahl, Polinezya'ya insanların ilk olarak deniz yoluyla ve bugünkü Peru'dan yola çıkan bir tekneyle geldikleri kuramını ortaya attı. İnkalar öncesi dönemin teknolojisiyle *Kon Tiki* adlı bir tekne yapıp ekibiyle birlikte Peru'dan Pasifik Okyanusu'na açıldı ve beş bin millik bir yolculuktan sonra Toumatu Adaları'na ulaşarak kuramını doğruladı-ed.n.

sonra hatıralarını yazan de Mafra ise gemileri ürküten, geçit vermeyen bir resifle karşılaştıklarını hatırlıyordu: "Sanki doğa burayı denize karşı silahlandırmış gibiydi." Albo'nun seyir defterinde ise şöyle deniyordu: "Bu enlemde kimsenin yaşamadığı bir adaya rastladık, burada birçok köpekbalığı yakaladık ve bu nedenle de buraya Isla de los Tiburones adını verdik." Köpekbalığı Adası. Yeknesaklıktan sersemlemiş, hastalık nedeniyle güçsüz düşmüş mürettebat bu büyük, habis yaratıkların, etraflarında daireler çizmesini izliyordu, bir çaresizlik sahnesinin hayaletleri gibi. Normalde insanüstü bir kararlılık sergileyen, zorlukları kafaya takmayan Macellan bile Pasifik geçişinin uzun sürmesi nedeniyle bunalmış, dengesini yitirmişti: "Kartograflar sağolsun, Maluku Adaları belirtilen yerlerinde bulunmuyor!"

Karaya çıkma imkânı bulmaksızın ticaret rüzgârlarıyla hayret verici derecede uzaklara gidiyorlardı. Pigafetta batıya doğru mucizevi ilerlemeleri hakkında "Her gün elli-altmış lig, belki daha fazlasını katediyoruz," diye yazıyordu. "Tanrımız ve Bakire Anamız bize erzaklar ve başka şeylerle kendimize gelmemiz için iyi hava koşulları bahşederek yardım etmemiş olsaydı bu engin denizde ölüp giderdik. İnanıyorum ki bir daha hiç kimse böyle bir deniz yolculuğuna kalkışmayacaktır."

Kuzeye doğru o kadar hızlı ilerliyorlardı ki 13 Şubat'ta ekvatoru geçtiler. Macellan o sıralarda tam bir kafa karışıklığı içindeydi. Yolculuğun bu noktasına varmadan Baharat Adaları'na ulaşmayı ummuştu, incelediği haritalara göre Pasifik'in tamamını geçmiş, Asya'ya varmış olmaları gerekiyordu. Daha da beteri Tordesillas Antlaşması'nda tanımlandığı üzere Portekiz sularına girmiş bulunuyorlardı; Baharat Adaları'nın Portekiz sularında bulunduğunu keşfederlerse, bu bulgu seferin bütün amacını ortadan kaldıracak, İspanya adına bu adalar üzerinde hak iddia edemeyeceklerdi. Sularının bitmesi, adamlarının iskorbütten ölmesi Macellan'ın üzerindeki baskıyı daha da artırıyordu. Pasifik'i geçme badiresini atlatması için vakit kaybetmeden güvenli bir liman bulması gerekiyordu.

Sonunda, filonun boğazdan çıkmasından doksan sekiz gün sonra kurtuluş göründü. 6 Mart 1521'de sabah saat 06.00 sularında denizde yavaş yavaş iki kara kütlesi belirdi; yaklaşık 25 mil uzakta görünüyorlardı. Sonra üçüncü bir kütle görüş alanlarına girdi. *Victoria*'nın

gözcüsü Lope Navarro güvertenin yirmi metre üzerindeki tüneğinden, uzaktaki ışıltıya bakarak bu ümit verici hatlar ile bulut oluşumlarını birbirinden ayırmaya çalıştı. O gerilimli sabah gemiler, bu şekillere doğru saatte yaklaşık altı mil hızla ilerledi.

Navarro bunların ne olduğundan emin olunca yukarıdan bağırdı: "*Tierra!*" [Kara!]

Tierra! Tierra!

Bu tiz çığlık o sessiz sabahı yırtıp geçti. *Tierra!*

De Mafra karanın mucizevi bir biçimde belirdiği o sabahı anlatırken "Birden duyulan o kelimeler herkesi mutlu etti, öyle ki pek neşe belirtisi göstermeyenlerin, kendisini o koşullarda bulan herkesin anlayabileceği gibi, deli oldukları düşünüldü."

9. Bölüm

Kaybolmuş Bir İmparatorluk

Üstteki hava yaşama boğuldu;
Birden yüzlerce flama alev alev yandı,
Bir ileri bir geri telaşla uçuştu!
Bir ileri bir geri, bir o yana, bir bu yana
Sönük yıldızlar da dans etti aralarında.*

Fiziksel ve duygusal olarak tükenmiş haldeki Macellan, kendilerini neyin beklediğini görmek için gözcü direğinin yarısına kadar tırmandı. Birçoğu iskorbüt, açlık ve susuzluktan mustarip olan, dilleri şişmiş, nefesleri kötü kokan, gözleri camlaşmış denizciler kurtuluşlarını görebilmek için saçı-sakalı birbirine karışmış başlarını kaldırmıştı. Uzaktaki adalar sabah ışığında seçilmeye başladığında gözcü bir kez daha "*Tierra!*" diye bağırarak denizden yarların yükseldiği güneyi işaret etti. Sevinçten havalara uçan Macellan gözcüyü yüz duka ile ödüllendirdi.

Navarro'nun gördüğü ilk kara kütlesi dağlık Rota'ya benziyordu. Dünya'nın yuvarlaklığı ve armadanın yaklaştığı açı nedeniyle burası başta iki ada gibi görünmüştü. Rota'nın aldatıcı görünümü Pigafetta'nın kafasını karıştırmış, gözcünün tespit ettiği kara kütleleriyle ilgili, asırlar boyunca devam edecek bir tartışma başlatmıştı. Armadanın nihayetinde karaya çıktığı, bugün Guam denilen diğer ada siyasal olarak ABD'ye bağlı olmakla birlikte, anayasal olarak özerk bir ülkedir. Yaklaşık 48 km uzunluğunda olup 541 kilometrekarelik bir alanı kaplayan Guam, Hawaii adalarının yaklaşık üç bin mil batısındaki Mariana Adaları diye bilinen volkanik takımadaların en büyüğüydü.

Macellan açısından Guam'da karaya çıkmaları hem bir lütuftu, hem değildi. Ada o ve adamlarının doksan sekiz gündür devam eden Pasi-

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 37.

fik geçişi sırasında katlandıkları sefaletlerden uzaklaşıp sığınabilecekleri bir barınak olsa da, burada hiçbir şey hedeflerine, Baharat Adaları'na yaklaştıklarını düşündürmüyordu. Yine de kara, karaydı. Boğazın batı ağzından ayrılalı Macellan kesintisiz yedi bin mil yol almıştı: O güne dek kayıtlara geçmiş en uzun okyanus yolculuğuydu bu.

Pigafetta bu önemli olaydan "6 Mart Pazartesi günü kuzeybatı yönünde küçük bir ada, güneybatı yönünde iki ada daha keşfettik," diye bahsetmişti: "Adalardan biri diğer ikisinden daha büyüktü. Genel Kaptan yeni erzak almak için bu adaların en büyüğüne çıkmak istedi." Pigafetta günlüğüne bu görüntünün eskizini de çizmişti, ama ışıltılı bir denizde, üç düzensiz baloncuğun göründüğü bu resim o kadar kabaydı ki denizde seyir bilgisi açısından bir değeri yoktu. Daha da kafa karıştırıcısı Pigafetta o dönem uygulandığı üzere kuzeyi haritasının en altına, güneyi de en üstüne yerleştirmişti. Tamamlanmış çizimler, yolculuğun nihayete ermesi sonrasında Pigafetta'nın bir çizere kaba bir tarif verdiğini, çizerin de bu eskizi, okyanusun gök mavisinin altın varaklarla vurgulandığı, adaların dev patatesler gibi yüzeyde yüzüyormuş gibi göründüğü ilginç ve renkli bir resme dönüştürdüğünü düşündürür. Yine de Pigafetta'nın eskizleri, o yolculuktan bugüne ulaşmış yegâne kartografik kayıtlar olmuştur.

Albo'nun aynı gün seyir defterine düştüğü kayıtlar bu keşfe ilişkin biraz daha farklı ve daha titizlikle kaleme alınmış bir hikâye sunar: "Bugün karayı gördük ve oraya gittik, çok büyük olmayan iki ada vardı, aralarına girdiğimizde güneybatı yönünü tuttuk ve birini kuzeybatıda bıraktık." Albo şerre delaletmiş gibi şu satırları da eklemişti: "Bize doğru yaklaşan birçok küçük yelkenli gördük, o kadar hızlı geliyorlardı ki uçuyormuş gibi görünüyorlardı." Yelkenlilerin hayret verici hızının nedeni Albo'nun dikkatini çektiği üzere sıradışı bir tasarımı olan yelkenlerdi: "Üçgen şeklinde hasır yelkenleri var, her iki yöne de hareket edebiliyorlar, istedikleri gibi pruvayı pupa, pupayı da pruva yapabiliyorlar, birçok kez yanımıza geldiler."

Albo, *proa* diye bilinen, yüksek manevra kabiliyetine sahip dirsekli kanoyu ilk kez görüyordu; saatte yirmi mil gibi bir hıza çıkabildiği ve tam da Albo'nun kayıt düştüğü gibi suyun yüzeyinde uçuyormuş gibi göründüğü için sıklıkla "uçan *proa*" diye biliniyordu bu kanolar. *Proa*'nın hızının sırrı olağandışı tasarımından kaynaklanıyordu. Avrupalıların yelkenli

gemilerinin tersine, bu kanonun pruvası ve pupası aynıydı, ama yanları farklıydı: Rüzgârüstü tarafı azami düzeyde aerodinamik verimliliği sağlamak için yuvarlaktı, rüzgâraltı taraf ise düzdü. Pruva ile pupanın yer değiştirebilmesi, manevra kabiliyetine sahip Latin bir yelkene sahip olması, kanonun engellenmeksizin rüzgârın içine girebildiği, yön değiştirmek için dönmek zorunda kalmaksızın bir adadan diğerine gidip gelebildiği anlamına geliyordu.

Macellan'ın filosuna yaklaşan kanolar Chamorro diye bilinen Polinezyalı bir kabileye mensup insanlarla doluydu. Ama bu kabile Macellan zamanında bu isimle bilinmiyordu. Macellan'ın mürettebatı Pasifik'te karşılaştıkları bütün kabileleri, Hint Adaları'nın yakınlarda olması gerektiği yönünde hatalı bir kanıyla *Indios, Hintliler* diye adlandırmıştı. Sonraki kuşaklardan buraya gelen İspanyollar ise Guam yerlilerine, yüksek kasta verilen yerli isimden türetilmiş bir isimle "Chamurreler" demişti; daha sonra bu halka, eskiden İspanyolcada "kel" ya da Portekizcede "temiz tıraşlı" anlamına gelen, muhtemelen Chamorro erkeklerinin başlarını kazıma alışkanlığından kaynaklanan Chamorro ismi verilmişti.

Guam ve yakınındaki yalıtılmış binlerce adanın insanların yerleşimine nasıl açıldığı bugün hâlâ etnologları meşgul eden bir sorudur. Güneydoğu Asya'dan gelen göçler, üç-dört bin yıl önce, muhtemelen Macellan'ın filosuna yaklaşan dirsekli kanoları andıran hafif teknelerle yavaş yavaş Pasifik'e, bugünkü Melanezya ve Polinezya'ya yayılmıştır. Bugün Chamorrolar Malezyalı, Endonezyalı, Filipinli, Meksikalı ve İspanyol kırmasıdır ve yine Chamorro denilen ayrı bir dil konuşurlar. Macellan'ın 1521'de o sabah ilk kez karşılaştığı kabile bölgenin bugünkü sakinlerinin doğrudan atası mı oluyordu sorusu hâlâ cevaplanmamıştır.

Maluku Armadası karanın görülmesinden dört saat sonra, dirsekli kanolardan oluşan bir karşılama ekibiyle çevrili halde, suları son derece sıcak ve temiz, koyu turkuvaz bir lagüne girdi. Yaklaşırlarken denizciler sahilleri, kayalık yarları, sık ormanlarla kaplı dik yamaçları görebiliyorlardı. Bu yemyeşil coğrafya, kaynaklar, dereler ve şelalelerle, denizde fazla uzun süre kalmış bir denizcinin isteyebileceği her şeyle dolu bir cennetti. Kurtuluş olasılığı nedeniyle mürettebatın tamamı diken üstündeydi. Adamlar bir sevinçten havalara uçuyor, bir temkinli olma gereği hissediyorlardı. O zamana dek birbirinin varlığından tümüyle habersiz olan iki toplumun birbiriyle temas kurma anı yaklaşmıştı sonunda.

Manevra kabiliyeti yüksek, küçük teknelerdeki yüzlerce Chamorro önce filonun etrafını çevirdi. De Mafra, "Hiçbir şeyden korkmadan gemilere çıktılar, özellikle bayrak gemisinde o kadar kalabalıklardı ki, adamların bazıları kaptandan onları kovmasını istedi," diye anlatıyordu. Avrupalılardan daha uzun ve daha güçlü olan Chamorrolar bayrak gemisine çıkmış, zayıf düşmüş mürettebat Macellan'a, onları göndersin diye yalvarırken ellerine geçen her şeyi (halatlar, silahlar, demirden yapılmış her şeyi) çalmışlardı.

Nihayet denizcilerden biri karşılık verebilecek kadar gücünü topladı. "Bayrak gemisinin lostromosu sudan bir sebeple şu Hintlilerden birine tokat attı, Hintli de onu tokatladı. Hakarete uğramış lostromo, belinde taşıdığı bir bıçakla onu sırtından bıçakladı." Bunun üzerine, de Mafra'nın artık "barbarlar çetesi" dediği Chamorrolar güverteden aşağı atlamaya başladılar. "Pespaye teknelerine çıkınca sopalarla savaşmaya başladılar, çünkü başka bir şeyleri yoktu. Gemilerden onlara birkaç ok atıldı, ama sayıları çok fazla olduğu için Hintliler birkaç adamımızı yaralamayı başardılar."

Bu arbedede ikinci bir Chamorro dalgası Avrupalıların hayret dolu bakışları arasında *proa*'larıyla masmavi sularda süzülerek gelmiş, açlıktan can çekişen denizcilere yiyecek dağıtmıştı. Chamorrolar Avrupalıları besledikten sonra yine sopalarına sarılıp kavgaya devam ettiler, bu kez daha hırslılardı.

De Mafra Genel Kaptan'ın felaketten nasıl tornistan ettiğini şöyle açıklıyordu: "İnsan sayısının arttığını gören Macellan gemidekilere ok atmayı kesmelerini emretti, bunun üzerine Hintliler de durdu, kavga duruldu, daha önce olduğu gibi yiyecek satmaya koyuldular, bu adalardaki yiyecekler Hindistan cevizi ve balık; Kastilya'dan getirdiğimiz birkaç cam boncukla bol bol yiyecek alıyorduk." Görünüşe bakılırsa Macellan dizginleyici bir tutum sergilemekle doğru bir adım atmıştı. Maluku Armadası ile kırk-elli tane dirsekli kanonun mütevazı ama tarihsel karşılaşması, küçük bir sahnede Avrupa'nın sömürgeci macerasının bütün çelişkili itkilerini barındırıyordu: Baştaki masumiyet ve merak, yerini kafa karışıklığı ve korkuya, sonra da kan dökmeye bırakmış ama ticari faaliyet, bütün sorunu çözmüştü.

Keşke mesele, böyle uyumlu bir biçimde son bulsaydı. Avrupalıların ticaret ve mülkiyet kavramlarına alışık olmayan Chamorrolar denizci-

leri beslemekten memnuniyet duyarken, gemideki bazı şeylere dokunamayacaklarını anlamakta zorlanmışlardı. "Biz kıyıya çıkmak için yelken indirirken, onlar da kaptanın gemisinin pruvasına bağlanmış olan küçük tekneyi aşırıyorlardı," diye yazıyordu Pigafetta. Vakanüvisimizin yazdıklarına bakılırsa Chamorrolar Macellan'ın kişisel teknesine el koymuşlardı. Bu hırsızlık olsa olsa Genel Kaptan'a edilmiş bir hakaret olarak yorumlanabilirdi.

Pigafetta'ya göre durumdan "çok rahatsız olan" Macellan, ertesi gün karşılık verdi. Hırsızların kişisel teknesini alıp kaçmasına izin verecek değildi. Kırk adamın geride kalan iki filikaya doluşmasını emretti. Küreklere asılan mürettebat, resifin köpüklerini aşıp kıyıya vardı, Avrupalılar ilk kez Pasifik'te insanların yaşadığı bir adaya ayak basmış oldu böylece. Sonra da yağmaya başladılar. Pigafetta olanları yorum katmadan "Gazap içindeki Genel Kaptan, kırk silahlı adamla sahile çıktı, adamlar birçok kayığın yanı sıra kırk-elli evi yaktı ve yedi adamı öldürdüler," diye anlatıyordu. Gemilerde kalan, birçoğu iskorbüt nedeniyle ölüm döşeğindeki denizciler, karaya çıkanlara öldürdükleri Chamorroların iç organlarını getirmelerini söylemişlerdi, iskorbüte iyi geleceğini düşünüyorlardı. Yamyamlığa dönmeye istekli olmaları ne kadar çaresiz kaldıklarını gösteriyordu.

Yağma sırasında dehşete düşmüş Chamorroların hiç direniş göstermemelerine rağmen Avrupalılar ateş kesmedi. Avrupalıların arbaletleri zalimlik derecesinde etkili oldu. "Bu iyi insanların birçoğunu bedenlerinin içine giren oklarımızla yaraladığımızda, oka baktılar, hayretle çekip çıkardılar ve sonra da hemen öldüler. Göğsünden yaralanmış olanlar da aynı şeyi yaptı, bu da bizde büyük bir şefkat uyandırdı." Bu kıyım sırasında Macellan "küçük teknesini geri aldı ve hemen ayrılıp aynı yolu izleyerek geri döndük."

Pigafetta sadece çılgınca bir yağmadan bahsetse de sonraki birkaç gün boyunca sahilde hatırı sayılır bir zaman geçirmiş, Chamorro toplumu hakkında titizlikle düşünülmüş izlenimler kaleme almıştı. "Bu insanlar özgürlük içinde kendi iradelerine göre yaşıyor," diye yazmıştı; iyi tanımlanmış bir sosyal düzenin bulunmamasından rahatsız olduğu açıktı. Macellan gibi o da krala ve Kilise'ye sadakatin en önemli şey olduğu hiyerarşik, otoriter bir toplumda kendisini evinde hissediyordu. Macellan karşı

karşıya kaldığı isyanlar sırasında her zaman sosyal düzeni koruma, isyancı kaptanlar ve tayfalara üstünlük sağlama mücadelesi vermişti. Ama burada, Pasifik'in açık sularında, farklı kurallara göre yaşayan, hatta hiçbir kuralı olmayan bir kabile vardı. Chamorro toplumu dikey değil yatay örgütlenmiş gibi görünüyordu. Bir lider varsa bile Macellan kim olduğunu çıkaramamıştı. Adaya daha sonra gelen İspanyollarsa Chamorroların aslında hayli çapraşık ve zor anlaşılan bir toplum yapısına sahip olduğunu öğrenmişlerdi. Aile hayatındaki merkezi rol kadınlarındı. Chamorro erkekleri Macellan'a karşı hasmane görünmüşlerse de sergiledikleri savaşçı jestler aslında ritüel amaçlıydı, sadece savaştaymışlar gibi yapıyorlardı.

Chamorroların alışkanlıklarının büyüsüne kapılan Pigafetta basit etnografik ayrıntıları kaydetmişti. "Bazıları sakallı, saçlarını da bellerine kadar uzatmış. Palmiye yapraklarından yapılmış küçük şapkalar takıyorlar. İnsanlar bizden uzun ve iri yapılı... Doğduklarında beyazlar, sonra kahverengileşiyorlar, dişlerini de siyaha ve kırmızıya çeviriyorlar." Yerlilerin dişleri *pugua* ya da *mama'on* dedikleri betel cevizi çiğnemelerinden ötürü lekeleniyordu. Betel cevizi, Hindistan cevizi ağacına benzeyen areka ağacında yetişiyordu. *Pupulu* dedikleri, taze ve bibersi bir tadı olan betel yaprağıyla birlikte cevizleri de sık sık çiğniyorlardı. Adalılar *ugam* denilen, pütürlü bir dokusu olan kırmızımsı cevizi tercih ediyorlardı. Bu onların sakızı, tütünü, can attıkları gelenekleriydi.

Mürettebattaki adamlar, üç ay önce boğazdan ayrıldıkları tarihten beri, ilk kez kadın görüyorlardı, kadınlar da büyüleyiciydi. Pigafetta memnuniyetle "Kadınlar da çıplak, edep yerlerini palmiye kabuğuyla ağaç arasında yetişen, kâğıt gibi katlanabilir ince bir yaprakla örttükleri zamanlar dışında. Güzel ve nazeninler, erkeklerden daha beyazlar, saçları açık ve dalga dalga, yere kadar uzun ve simsiyah. Tarlalara çalışmaya gitmiyorlar, evlerinden çıkmıyor, palmiye yapraklarından kumaş ve sepet yapıyorlar."

Oldum olası meraklı biri olan Pigafetta, Chamorroların kulübelerinin içini de anlatmıştı, görünüşe bakılırsa Avrupalılar ve Chamorrolar şiddet dolu ilk karşılaşmalarından daha eğlenceli birliktelikler de yaşamışlardı. Herhalde bazı tayfaların geceyi Chamorrolarla geçirdikleri olmuştu, çünkü Pigafetta onların eviçi hayatlarından bazı kesitler sunmayı başarmıştı. "Evleri ağaçtan yapılıp kerestelerle, uzunlukları iki arşın olan incir yapraklarıyla örtülüyor; evleri tek katlı, odaları ve yataklarını palmiye yap-

raklarından yapılmış, çok güzel hasırlarla döşüyorlar, yumuşak ve hoş palmiye samanı üstüne yatıyorlar."

Pigafetta adayı ziyareti sırasında Chamorroların en gelişmiş teknolojilerini, yüksek hareket kabiliyetine sahip *proa*'larını, dahiyane karşıt ağırlıklara özellikle dikkat ederek incelemişti. "Bazıları siyah ve beyaz, bazılarıysa kırmızı. Yelkenin diğer tarafında, tepeyi işaret eden büyük bir kiriş var. Birbirlerine dikilmiş palmiye yaprağından oluşan yelkenlerini, Latin yelken gibi dümen yekesinin sağına yerleştiriyorlar. Küreklerinin ucu toprak küreğine benziyor. O dalgadan bu dalgaya atlayan yunuslara benzeyen bu teknelerde pupa ile pruva arasında bir fark yok." Pigafetta, yüzleri birbirine dönük iki kürekçinin bulunduğu küçük bir tekneyi gösteren kaba bir eskiz de çizmişti; teknenin ortasında Latin bir yelkenin asılı olduğu tek bir seren direği vardı, en çarpıcı ayrıntı ise tekneyi dengeleyen, resme bakan kişiye doğru bir çıkıntı yapmış karşıt ağırlıktı. İlginçtir, Pigafetta (ya da bu eskizleri onun için çizen kişi) Chamorroları, onlara kesinlikle Avrupalı bir görünüm vererek kukuletalı ve tunikli denizci savaşçılar olarak resmetmişti, oysa gerçekte Chamorrolar çıplak ya da yarı çıplaktı.

Avrupalı ziyaretçiler şaşkınlıkla, Chamorroların pek az silahı olduğunu görmüştü, en tehlikeli silahları bir ucuna bir balık kemiğinin iliştirildiği, savaşta değil, balık yakalamak için kullanılan bir sopaydı. Öyle görünüyor ki armadanın Chamorrolarla ilk karşılaşması, trajik bir yanlış anlamayla sonuçlanmıştı, çünkü her zaman olduğu gibi yerli nüfusla iletişim kurmaya çalışan Pigafetta yerlilerin her şey bir yana, çok şaşırdıklarında karar kılmıştı. "Yaptıkları işaretlere göre," diye yazmıştı, Chamorrolar "dünyada kendilerinden başka kimse olmadığını" düşünüyorlardı. Durum böyle idiyse, armada yalıtılmış bir ada toplumunu rahatsız etmişse, Chamorroların hasmane cevapları anlaşılabilir, *Trinidad*'ın küçük filikasından, armadada kendi kayıklarına benzeyen yegâne tekneden çok etkilenmiş olmaları da. Bunun yanı sıra Chamorrolarda özel mülkiyet kavramı yoktu, bu nedenle yeni gelenlerin sahip olduğu her şeyin herkese ait olduğuna inanıyorlardı. Dolayısıyla kendi yiyecekleri ve erzaklarını açlık çeken işgalcilerle paylaşmaktan da bir o kadar memnun olmuşlardı. Yine de Pigafetta ile Macellan Chamorroların en büyük kabahatinin hırsızlıkları olduğunda karar kılmış, Genel Kaptan bu adaya ve yakınındaki iki adaya Islas de los Ladrones (Hırsız Adaları) adını layık görmüştü.

Paylaşanlar Adası daha uygun bir isim olabilirdi.

Armada 9 Mart 1521'de adadan ayrılırken Chamorrolar belki de bu beklenmedik ayrılıkla hakarete ya da ihanete uğradıklarını hissettiklerinden öfkeyle tepki verdi. Yüzü aşkın *proa* denize açıldı. "Gemilerimize yaklaştılar, bize balık gösterip verecekmiş gibi yaptılar. Ama sonra bize taş atıp kaçtılar, kaçarken yelkenler fora giden gemiyle geminin pupasına bağlanmış teknenin arasından küçük tekneleriyle geçtiler, ama bunu o kadar büyük bir hızla ve beceriyle yaptılar ki hayret ettik."

Macellan zayıf düşmüş mürettebatını limandan çıkarırken, denizciler uyguladıkları şiddetin Chamorrolar üzerindeki etkilerine tanık oldular. "Kadınların bazılarının ağlayıp saçlarını başlarını yolduklarını gördük, sanırım öldürmüş olduklarımıza duydukları sevgi yüzünden böyle yapıyorlardı," diye yazmıştı Pigafetta.

Aldıkları meyveler ve sebzeler iskorbütten mustarip mürettebatı çok geçmeden sağlığına kavuşturacaktı, ama bir kişi iyileşemeyecek kadar hastaydı. Filonun kadrosuna kayıtlı olduğu adıyla Bristollü Andrew Usta öldü ve dünyevi kalıntıları, ölmüş diğer arkadaşlarının ebedi istirahatgâhı olan denizde onlarınkine katıldı. Armada mürettebatındaki tek İngiliz olan Andrew Usta, filonun kıdemli silahtarı olarak görev yapıyordu, onun yerine derhal Norveçli Hans Bergen atandı.

Filo, Baharat Adaları'na nasıl ulaşacaklarına dair hiçbir fikri olmaksızın bir kez daha Batı Pasifik sularına körlemesine atıldı.

Macellan Chamorrolar arasında biraz vakit geçirmiş olsaydı, Pasifik'te seyretmek konusunda değerli dersler almış olabilirdi. Diğer ada kabileleri gibi Chamorrolar da uzaktaki kara kütlelerini belirlemeye yönelik teknikler kullanıyorlardı. Rotayı korumak için ölü dalgaları okumakta mahirlerdi; bölgedeki rüzgârlar nedeniyle meydana gelen, hırpalayıcı ölü dalgalar ile bir geminin yönünü belirlemekte yararlı olan açık aralıklı, düzenli ölü dalgaları birbirinden ayırt edebiliyorlardı. Ölü dalgalar uzaktaki adaların yerine ilişkin başka ipuçları da veriyordu, çünkü adalara çarpıp geri dönüyor ya da onların etrafında kavis çiziyorlardı. Ölü dalga örüntülerini inceleyen deneyimli bir kaptan çeşitli adaların uzaklığı ve yerine ilişkin, bilgiye dayalı tahminlerde bulunabilirdi.

Ada kabileleri kuşları da kara işareti olarak değerlendiriyordu. Bir kuşun açık denizde balık avlayarak günü geçirdikten sonra yuvasına dönmek için izlediği yoldan giden adalı denizciler karaya ulaşabiliyorlardı.

Bulutları da inceliyorlardı. Pasifik'teki yüksek adalar, kara kütlelerinin üzerinde sis ve buharın toplanmasına yol açan ticaret rüzgârlarını engelliyorlardı. Macellan'ın gözcüsü karanın varlığını ilk seçtiğinde, Guam Adası'nı çevresindeki bulutlardan ayırmakta güçlük çektiğinde bu etkiye maruz kalmıştı. Bulutların alt kısımları bile değerli bilgiler veriyordu, çünkü doğrudan aşağıdaki okyanusun rengini yansıtıyorlardı. Bulutların alt kısmı yeşilimsi bir renkteyse, muhtemelen bir atol ya da resifi örten yeşilimsi sığ suyu yansıtıyor demekti.

Adalılar uzun takımadalar halinde dağılma eğilimi gösteren adaların yerleşimindeki bu örüntüleri de sezebiliyor, bir ada bulduklarında diğerlerini yaklaşık olarak nerelerde aramaları gerektiğini biliyorlardı.

Ada kabileleri denizde yıldızlara dayalı seyir için, Avrupalıların kullandığından ciddi biçimde farklı bir sistemden yararlanıyordu. Aletler kullanmak yerine yıldız pusulası denilen bir sistem geliştirmişlerdi; sonu gelmez, hiçbir farklılığın bulunmadığı ufuk çizgisi boyunca, yıldızlar ve takımadaların doğup battıkları yerlere göre bazı noktaların belirlendiği zihinsel bir yapıydı bu sistem. Adalı denizciler bu sistemle, ufuk çizgisini tıpkı Avrupa pusulalarında olduğu gibi otuz iki kısma ayırıyordu. Kuzey, güney, doğu ve batıya denk düşen terimlere dayanmak yerine bu noktalara yıldız ya da takımyıldızların isimlerini veriyorlardı. Avrupa sisteminin tersine bu otuz iki kısım yıldızlarla birlikte değişiyor, sonuçta düzensiz kerterizler ortaya çıkıyordu. Ayrıca adalı denizciler *proa*'larının hareketsiz olduğunu, yer ve gökteki gözlem noktalarının hareket halinde olduğunu varsayıyorlardı. Adalı denizcinin gözlem noktası teknesiydi, karadaki işaretler, hatta yıldızlar bile değildi. Bu görenek denizcilerin yaşadığı ortak bir yanılsamadan, yer şekilleri kayarken gemilerinin hareketsizmiş gibi gelmesinden kaynaklanıyordu belki de: Avrupalı denizciler de bu nedenle şu veya bu adanın sanki hareket ediyormuş gibi teknenin kıç tarafına düştüğünü söyleme eğilimindeydi.

Macellan'ın karşılaştığı yazı bilmeyen toplumlarda adalıların denizde seyir sistemi, boylamı kesin bir biçimde belirleme yetisinden henüz yoksun olan kusurlu Avrupa sistemi kadar iyi, hatta belki daha da iyi işliyordu.

Macellan Maluku Adaları'nı ararken batıya doğru yönelerek Pasifik'in keşfedilmemiş noktalarına ilerleyen bir rota çizdi. Yeniden

canlanmış filo rüzgârı arkadan alarak, en yüksek hızıyla, yani saatte yedi veya sekiz mil ilerlediği muhteşem bir hafta daha geçirdi.

16 Mart'ta gözcülerden biri denizden soluk bir görkemle yükselen büyük bir adanın dağlarını gördü. Filo, çoğu 2,5 kilometrekareden daha küçük bir alanı kapsayan üç bin adadan oluşan Filipin takımadalarının doğu kıyısına ulaşmıştı. Bugün bu adaların en büyüklerinden ikisi Luzon ve Mindanao diye bilinir. Macellan'ın gözcüsü takımadaların üçüncü büyük adası Samar'ı görmüştü. Filipinler Japonya'nın hemen güneyinde, Borneo'nun kuzeyinde bulunur. Macellan Baharat Adaları'na yaklaştığını hissediyordu, ama ne kadar yaklaştığının farkında değildi.

Filipin tarihine ilişkin anlatılar, birden, 1521'de Macellan'ın gelişiyle başlar. Ama bundan asırlarca önce bu adalar Çinli ve Arap tüccarlar tarafından gayet iyi biliniyordu; Çinliler ve Araplar üstün denizcilik teknolojileriyle bu adalar arasında gidip gelmiş, yerli toplumlarla incelikli ticaret ağları oluşturmuşlardı. Arkeolojik kanıtlar Asya anakarası ile Filipinler arasındaki ticaretin MS 1000 gibi bir tarihte son derece gelişmiş bir düzeyde olduğunu düşündürür. Çinlilerin tirizlerle sağlamlaştırılmış tüye benzer üç uzun yelkene sahip tekneleri Filipinler'de aşina ve hoş karşılanan bir görüntü haline gelmişti. Filipin takımadasında ticaretin ağırlığı adalıları yalıtılmışlıklarından çıkarmış ve Asya'nın mallarıyla birlikte kültürel etkilerini, özellikle yazısını da yaygınlaştırmıştı. Macellan geldiğinde okyanuslar ve kara içindeki suyollarının yakınlarında yerleşik olan Filipinliler uzun zamandır okur-yazarlardı.

Çinlilerin Filipinler'i keşfi, Çin İmparatorluk Filosu'nun Güney Pasifik ve Hint Okyanusu'na hükmettiği 1405 ile 1433 arasında ticari olarak zirveye tırmanmıştı. İmparatorluk Filosu'nun muazzam gemileri Afrika'nın doğu sahillerine kadar uzanarak imparator için değerli eşyalar ve haraçlar topluyordu. Bu gemiler Kolomb'un gemilerinden sekiz-dokuz kat, Macellan'ın armadasındaki gemilerdense beş-altı kat uzundu. İmparatorluk Filosu, boyutu itibariyle on dokuzuncu yüzyılda İngiliz donanmasının zirvede olduğu döneme dek rakipsiz oldu. Önemi ve benzersiz niteliğine rağmen İmparatorluk Filosu hakkında Batı'da bugün bile fazla şey bilinmez. Bu filo birçok bakımdan başarılarıyla Kolomb ve Macellan'ın çok daha meşhur olmuş keşiflerine rakip çıkan,

bazı bakımlardan onları geride bırakan bir adamın, Cıng Hı'nın [Wade Giles: Cheng Ho, Pinyin: Zheng He-e.] eseriydi.*

Çin ordusu 1381'de Çin'in güneyindeki dağlık Yünnan bölgesinin kontrolünü ele geçirmiş, dindar bir Müslümanın oğlu olan Ma Ho isminde küçük bir çocuğu esir almıştı. Ma Ho diğer küçük esirlerle birlikte on üç yaşında hadım edildi, Çin'de yaygın bir pratikti bu, hadımlar uşak olarak hizmet ederlerdi. Ma Ho, Çin imparatorunun dördüncü oğlu Prens Cu Di'nin [Pinyin: Zhu Di-e.] uşağı oldu. On binlerce hadım bu tür görevlerde çalışırdı, bu işler o kadar istenen ve aranan işlerdi ki Çinliler nihayetinde iş arayanların sayısındaki aşırı artışı caydırmak için insanların kendi kendilerini hadım etmelerini yasakladı. Ma Ho, bu rekabetçi ortamda askeri ve diplomatik becerileri kuvvetli olduğundan subay mevkiine kadar yükseldi. Prens daha sonra bu sadık ve becerikli hizmetkârına Cıng Hı ismini verdi ve Cıng Hı Ming hanedanlığının zirve döneminde çok önemli bir rol oynadı. (Çincenin Pinyin yazısında Zheng He olarak bilinir, ama [Batı'da-e.] kendisine genellikle Cheng Ho denir.) 2,13 metre boyunda dev gibi bir adamdı, epeyce yapılıydı ve endamına ve mevkiine yaraşır güçlü bir kişiliği vardı. Söylentilere bakılırsa çehresi "bir portakalınki gibi pütürlü", "kaşları kılıç gibiydi, alnı da bir kaplanınki kadar genişti."

Hamisi Cu Di 1402'de imparator olunca Cıng Hı'nın yıldızı daha da yükseldi. Cu Di, iktidara gelmesine yardımcı olan hadımları idari görevlere getirdi, bunlar arasında Cıng Hı da vardı. Krallığını düşmanlarından temizleyen imparator, buna yaraşır bir isim almaya karar verdi. "Daimi neşe" anlamına gelen Yongle'ı seçti. Sonra da uluslararası ticari bir imparatorluk kurma hedefine ulaşmak amacıyla Cıng Hı'yı amiralliğe getirdi ve onu iddialı, bazı bakımlardan hiç de Çin'e özgü olmayan bir görevin, okyanusları keşfetmek için bir İmparatorluk Filosu kurup yönetme işinin başına getirdi.

Cıng Hı, Nankin'deki tersanelerin işletilmesi, gemilerin yapımında kullanılacak binlerce ağacın dikilmesi ve yabancı dillerde tercümanlar

* Cıng Hı'nın Çin İmparatorluk Filosu'na Batılıların verdiği isim Hazine Filosu'dur (Treasure Fleet) ve elinizdeki kitabın orijinal İngilizce metninde de böyle geçmektedir. Çin imparatorunun çeşitli ülkelere gönderdiği değerli hediyeleri götürdüğü, dönüşte de uğradığı ülkelerin hükümdarlarından imparatora değerli hediyeler getirdiği için bazı Batılılar tarafından bu isimle anılmaktadır-ed.n.

yetiştirecek bir okulun kurulması ile uğraştı. O zamana dek inşa edilmiş, yelken gücüne dayalı en büyük gemilerin de aralarında olduğu 1.500 ahşap gemiden oluşan bir filonun hazırlanması için acele ediyordu. Bu gemiler lüks kamaraları, altın süsleri, bronz topları (savaştan ziyade gösteriş için) ve ipek döşemeleri olan son derece lüks gemilerdi. Bu gemilerin denize dayanıklılığı, tasarımında bambu saplarının odacıklarından esinlenilen su geçirmez bölmelerle çok artırılmıştı. Batı gemilerinde aynı teknolojinin kullanılması birkaç yüzyılı bulacaktı.

İmparatorluk Filosu, 1405'te başlayan ilk destansı yolculuğu için Nankin'de Yangtze Nehri boylarında toplandı. Maluku Armadası'nda 260 kişi vardı, oysa İmparatorluk Filosu 27.800 kişiden oluşuyordu. İmparatorluk Filosu'nun bazıları 152 metre uzunluğundaki büyük gemilerinin her birinde yaklaşık bin kişi vardı. Bazı gemiler sadece atları, bazıları su, bazıları ise filoyu savunmak gerekebileceği düşüncesiyle birlikleri ya da silahları taşımakta kullanılıyordu. Bazı gemilerde mürettebat uzak sahillerde yiyecek bulamaz belki diye sadece yiyecek, bazılarında ise meyve ve sebze yetiştirmek için büyük tüplerde toprak taşınıyordu. Mürettebatın iskorbüte yakalanmamasının nedeni belki de bu lükstü.

Maluku Armadası'nın tersine İmparatorluk Filosu fetihlerde bulunmuyor ya da uzak diyarlar üzerinde hak iddia etmiyordu. Çinliler kendilerini kültürel olarak dış dünyadan üstün görseler de sömürgeci ya da askeri bir imparatorluk kurmaya ilgi duymuyorlardı. Hedefleri daha ziyade sınırlarının ötesindeki "barbarlarla" ticaret ilişkileri ve diplomatik ilişkiler kurmak, bilimsel araştırmalar gerçekleştirmekti. Çinlilerin benzersiz keşif felsefesi, İmparatorluk Filosu'nun faaliyetlerinin zirvede olduğu dönemde imparatorun kendisi tarafından yazılmış bir tablette belagatle ifade edilmişti:

> Biz gökkubbenin altındaki her şeye hükmediyor, Çinliler ve barbarları tarafsız bir iyilikle, benim senin ayrım yapmadan yönetiyor, barışı sağlıyoruz. Göğün ve yerin iradesine uymak adına kadim bilge imparatorların ve aydınlanmış kralların yolunu genişletirken, bütün uzak ülkelerin ve yabancı diyarların gökkubbe altında kendilerine layık olan yere ulaşmalarını arzuluyoruz.

İmparatorluk Filosu'nun gemileri denizde, birbirleriyle Macellan'ın kullandığına benzer tekniklerle, bayraklar ve lambalardan oluşan bir sis-

temle iletişim kuruyorlardı; ayrıca çanlar, gonglar, hatta haberci güvercinler bile kullanıyorlardı. Zamanı tütsü çubukları yakarak ölçüyorlardı. Pusulayla seyrediyorlardı. Çinli dümenciler, Güney Haçı'nı gözlem noktaları olarak alıp boylamı belirlemek için *qianxingban* denilen bir ölçüm aleti kullanıyorlardı. Cıng Hı sık sık 6,4 metre uzunluğundaki bir seyrüsefer haritasına bakıyor, yolculuk ilerledikçe, kısım kısım bu haritayı açıyordu. Bir asır sonra İspanyol ve Portekizli denizcilerin kullandığı portolan haritalar gibi, bu haritada da yer işaretleri, pusula işaretleri ve bir noktadan diğerine nasıl gidileceğiyle ilgili ayrıntılı tarifler bulunuyordu. Çinli denizciler yıldızlara bakarak yönlerini belirlemeyi, ana haritalarını gökyüzü haritalarıyla desteklemeyi de öğrenmişlerdi. Çinlilerin başvurduğu takımyıldızlar Batı'da geleneksel olarak kullanılan takımyıldızlardan farklıydı; en önemli gözlem noktaları Fener ve Dokumacı Kız olarak biliniyordu.

Çinli denizciler kötü havalarda, tıpkı Macellan'ın mürettebatı gibi boğulmamak için canla başla dua ediyorlardı. Çinliler Göksel Eş'e, Taoist bir Tanrıça'ya dua ediyorlardı. Fırtınadan kurtulma işareti, Macellan'ın mürettebatına kurtuluşu haber veren Aziz Elmo ateşinin aynısıydı. Macellan'ın denizcileri gibi Çinli denizciler de bu ışığın belirmesini, ilahi güçlerin komutanlarını gözettiğine delalet eden bir emniyet alameti olarak görüyorlardı.

İmparatorluk Filosu'nun ilk önemli hedefi Hindistan'ın güneybatı sahilindeki Calicut [Kozhikode-e.] olmuştu. Çinli kâşifler bu şehre sekiz yüz yıl önce karadan ulaşmışlardı, ama İmparatorluk Filosu'nun buraya gelişi Calicut kralının cömertliğini ortaya dökmesine neden oldu; kral ince eğrilmiş altından yapılmış keseler, inciler, değerli taşlar gibi cömert hediyelere boğdu filoyu.

İmparatorluk Filosu'ndaki adamlar Calicut'ta bulundukları sırada Musa ve Harun adlı karakterlerin yanı sıra altın bir dananın öne çıktığı sıradışı bir efsaneden haberdar oldular. Antonio Pigafetta'nın Macellan için yaptığı işin aşağı yukarı aynısını Cıng Hı için yapan, İmparatorluk Filosu'nun resmi vakanüvisi Ma Huan bu gizemli efsaneyi kaydetti. Ma Huan, "Mouxie (Musa) adında bir adamın dini bir kült kurduğunu; insanların onu gerçekten cennetten bir adam olarak gördüklerini, herkesin ona saygı duyup onu izlediğini" yazmıştı. Ama bu kutsal adamın "bozuk fikirlere sahip" kendinden küçük bir kardeşi vardı. Hikâyeye göre bu

kardeş "altın bir dana yapmış ve 'Bu kutsal tanrıdır, her kim ona taparsa beklentileri gerçekleşecektir' demişti. İnsanlara 'O her zaman altın dışkılar' diyerek onun sözünü dinlemelerini, altın danaya tapmalarını öğretmişti. İnsanlar altını almışlar, sevinmişler ve Cennet'in yolunu unutmuşlardı." Daha sonra Musa geri gelmişti: "Kalabalığın kardeşi tarafından yanıltıldığını ... kutsal yolun yozlaştırıldığını gördü; bunun üzerine danayı ortadan kaldırdı ve kardeşini cezalandırmak istedi; kardeşi büyük bir filin üstüne binip gözden kayboldu." Bu tabii ki Kitab-ı Mukaddes'teki Musa ve Harun hikâyesinin değiştirilmiş bir versiyonuydu, ama Çinliler bu hikâyenin kökenini anlamamışlardı. Hikâyeyi ilk kez Hindistan'da duydukları için, kökeninin de orası olduğunu varsaymışlardı.

Cıng Hı İmparatorluk Filosu'nun ilk yolculuğundan ulusal bir kahraman olarak döndü ve çok geçmeden gelecekteki yolculukları planlamaya başladı. İkinci yolculukta Çin'de kaldı, üçüncüde kırk sekiz gemi ve otuz bin adamın komutasını üstlenerek denizlere döndü. Geleceği düşünerek gittikleri her yerde ticaret merkezleri ve depolar kurdular. Böylece her biri yaklaşık iki yıl süren üç yolculuk daha yapıldı ve bu süre zarfında İmparatorluk Filosu ilk uluslararası deniz ticareti ağını kurdu. İmparatorluk Filosu Mozambik'e varıncaya dek Afrika sahilinde, Basra Körfezi'nde ve Güneydoğu Asya ile Hindistan'ın birçok noktasında keşif seferleri yaptı. Okyanus seferlerinin baştan çıkarıcılığı ve romantikliği Çin'in her yerine yayıldı. "Göklere yükselen dağlar misali okyanus dalgalarını aştık," diye yazıyordu Cıng Hı: "Uzaklarda, hafif buğuların mavi şeffaflığında gizlenmiş barbar diyarlarını gördük, bulutlar gibi açılan yelkenlilerimiz vahşi dalgaları yolda yürürmüşçesine aşarak bir yıldız gibi gece gündüz ilerledi."

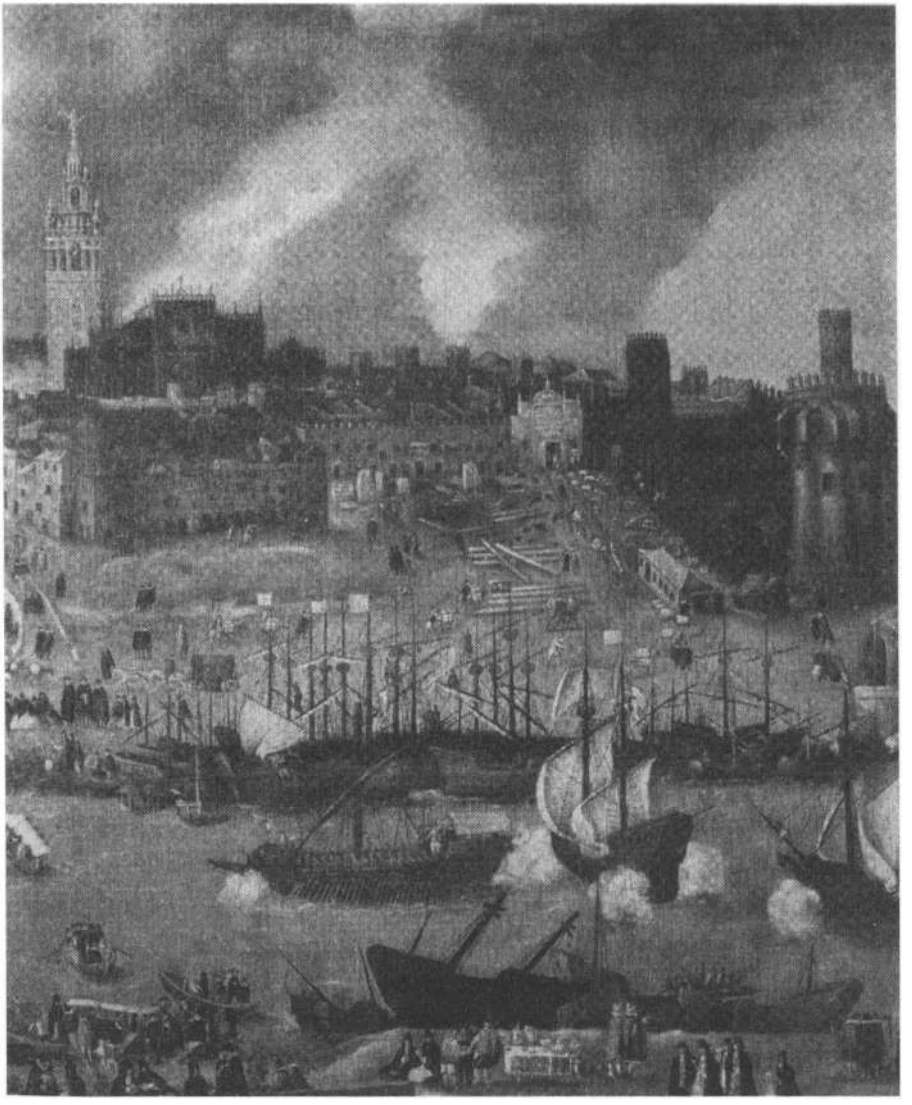
İmparator Cu Di 1424'te öldü. Cenaze töreni de hayatı gibi aşırıya kaçmış, on altı cariyesi ile birlikte gömülmesini, on bin ağıtçı izlemişti. Talihsiz cariyeler ya asılmışlar ya da cenaze öncesinde kendilerini öldürmeleri emrini almışlardı. Anıt mezarları askerler, hayvanlar ve memurları temsil eden 1,6 km uzunluğunda taş oymalarla çevrelenmişti. Cu Di'nin oğlu Cu Gavcı [Pinyin: Zhu Gaozhi-e.] İmparatorluk Filosu'nun gelecekte yapacağı bütün yolculukları iptal etti. Ming hanedanının diğer yöneticileri gibi Cu Gavcı da Konfüçyüsçü geleneklerin takipçilerine yakayı kaptırmıştı; bu insanlar ona ülke içine bakmasını, yabancılarla alışveriş-

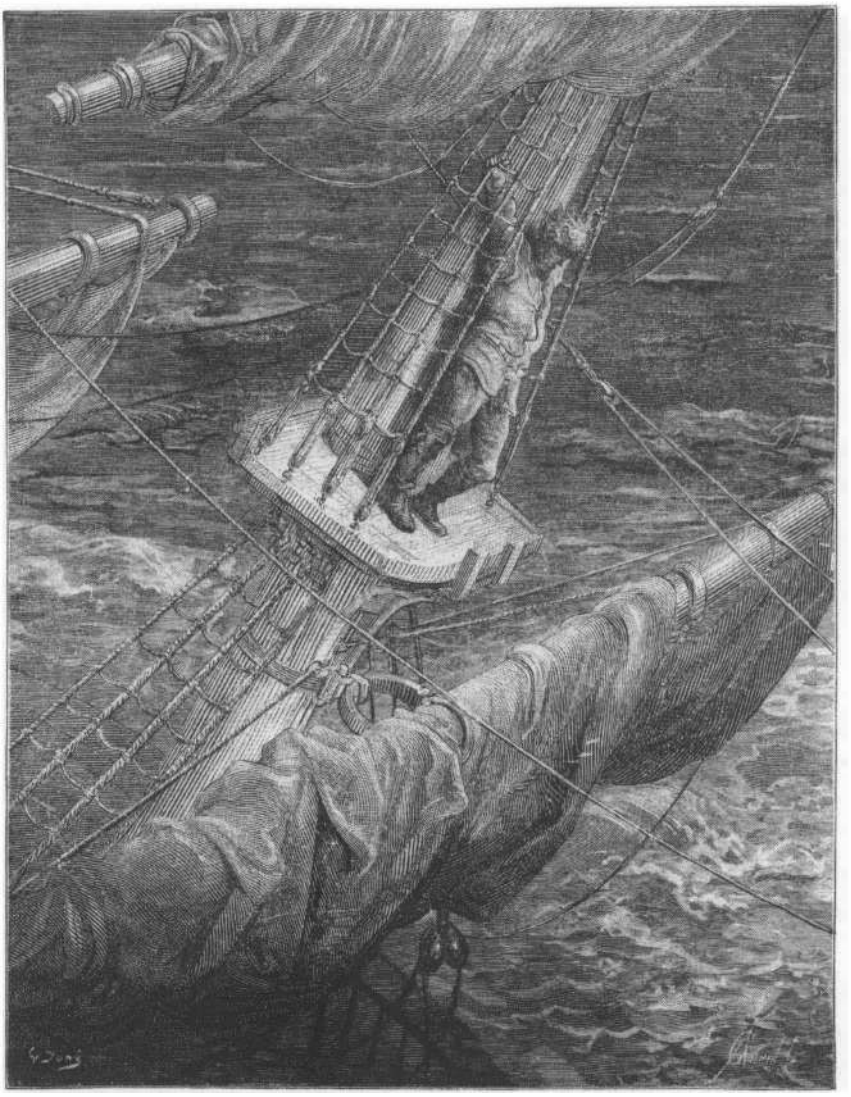
1. Macellan'ın on altıncı yüzyılda, ismi bilinmeyen bir ressam tarafından yapılmış bu portresi kâşifin yüz hatlarını aslına uygun olarak aktaran az sayıdaki eserden biridir.

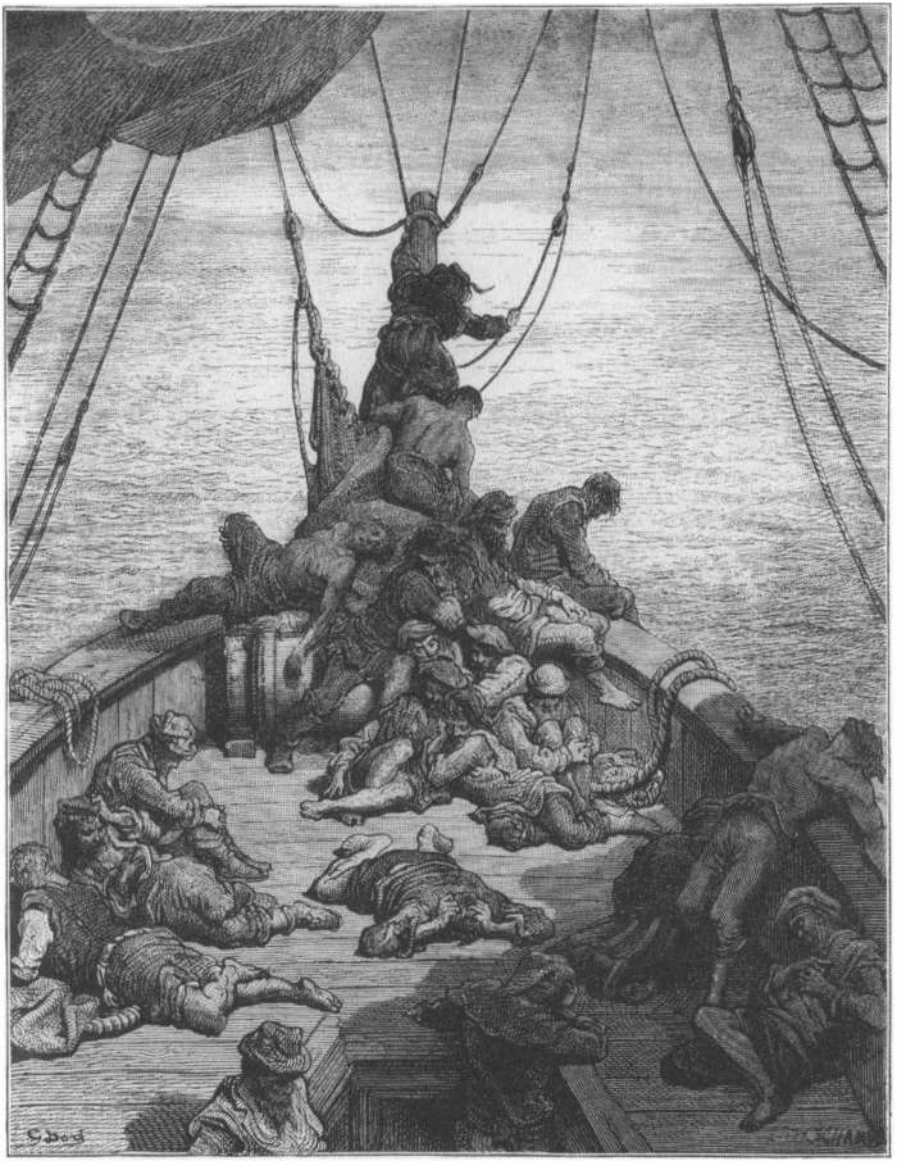
2. Kral I. Carlos, Macellan'a sefer emrini verdiğinde henüz 18 yaşındaydı. (Resim: Barend Orley)

3. Sevilla'nın gemi taşımacılığı sektörüne can veren ama gemiler için tehlikeli bir suyolu olan Guadalquivir Nehri, 16. yüzyılda böyle resimlenmiş.

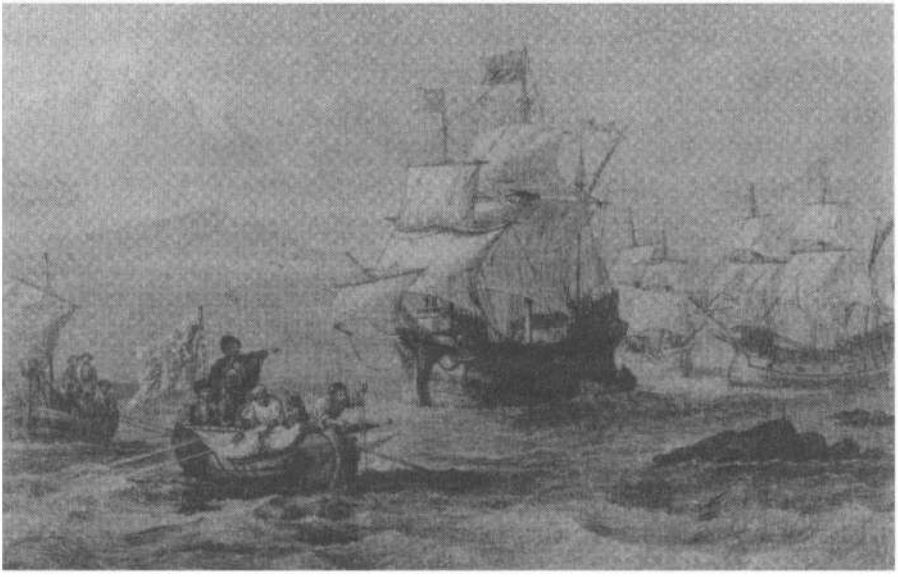
4. Gustave Dore'nin 1878'de yayımlanmış bu gravüründe hayal ettiği üzere denizciler, buzlu Güney Geçişi sırasında birçok zorluğa katlanıyordu. Macellan'ın denizcileri yolda edindikleri hayvan postları sayesinde soğuktan korundular. (Ahmet Salcan koleksiyonu.)

5. Fransız çizer Gustave Dore 1878'de yayımlanmış bu gravürlerinde Keşifler Çağı'nda Pasifik'i aşmanın psikolojik eziyetini gayet güzel yakalamıştır. (Ahmet Salcan koleksiyonu.)

6. Dore'nin bu gravürlerinin eşlik ettiği, Samuel Taylor Coleridge'in *Yaşlı Denizcinin Ezgisi* adlı uzun şiiri, hayatta kalan tek yolcusunun ağzından, zorlu bir yolculuk yapan hayali geminin ve giderek eksilen mürettebatının öyküsünü anlatır. (Ahmet Salcan koleksiyonu.)

7. Macellan'ın en büyük başarısı olan boğazı keşfetmesinin 19. yüzyılda yapılmış romantik bir betimlemesi. Boğaz, daha sonra Macellan Boğazı adını aldı.

8. Macellan Boğazı'nın haritası, 1606. Macellan boğazdan çıktıktan sonra kısa bir süre zarfında Baharat Adaları'na ulaşmayı umuyordu. Ne var ki ancak Pasifik'te yapacağı doksan sekiz günlük yorucu bir yolculuk sonrasında karayı görebilecekti.

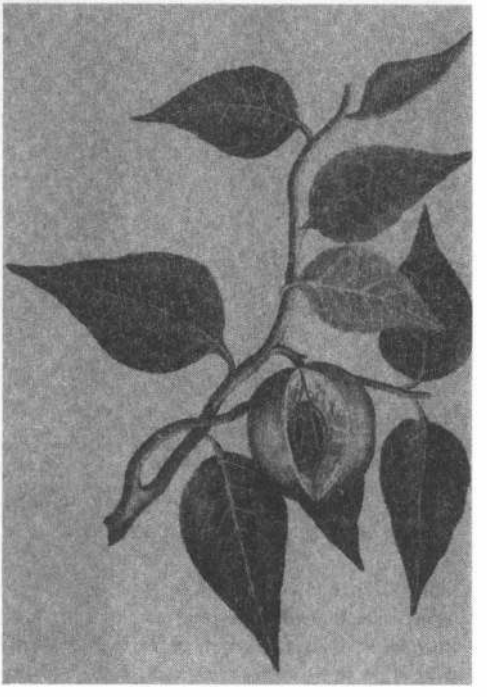
9. Ocak 2002'de çekilmiş bu fotoğrafta, Macellan Boğazı'nın dolambaçlı haliçleri ve gizemli manzarası, neredeyse tamamen beş asır önce Macellan ve armadasının gördüğü gibi görünmektedir.

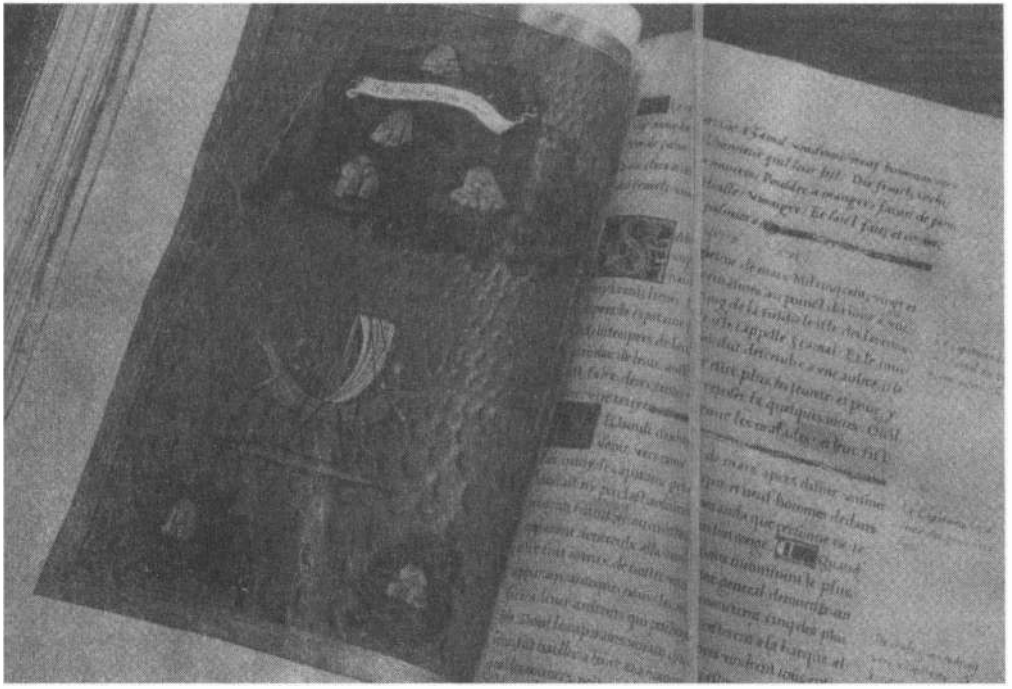
10. Battista Agnese'nin hazırladığı 1544 tarihli bir Atlantik Okyanusu portolan haritası. Agnese en yeni keşifleri gösteren haritaların güzel sunum kopyalarını hazırlamakla tanınmış Cenovalı bir haritacıydı.

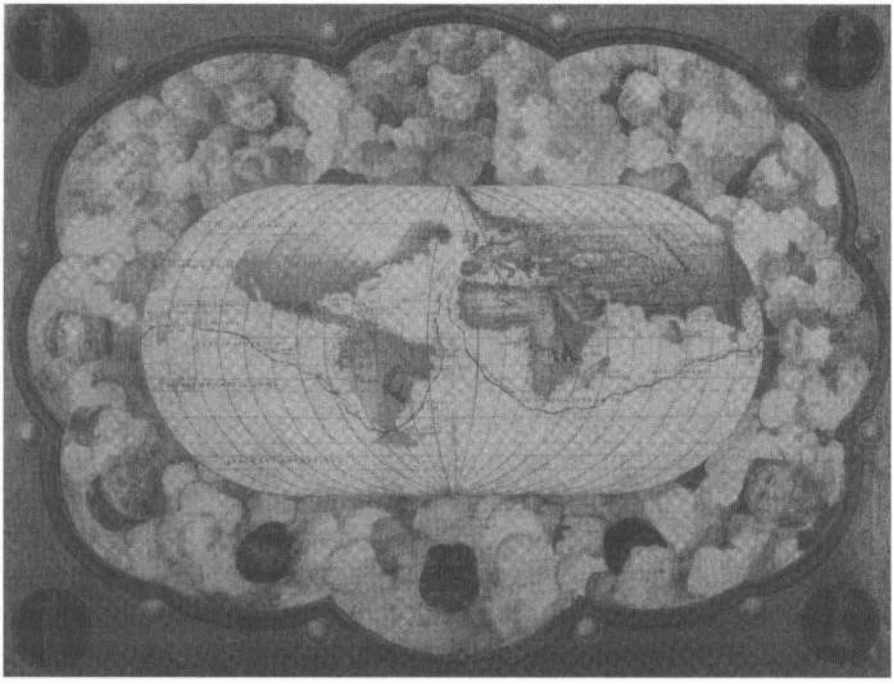
11. Humabon'un muzaffer bir tavırla vaftiz edilmesinin üstünden birkaç hafta geçmemişti ki komşu ada Mactan'ın sakinleri, köylerini yakma konusunda verdiği acele karardan ötürü Macellan'ı parça parça etti.

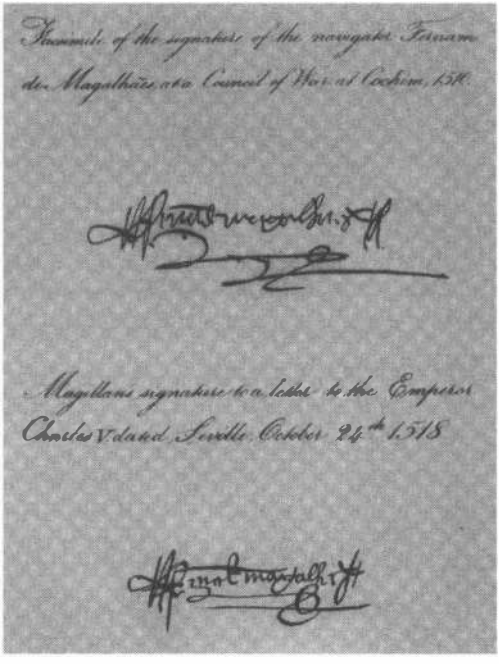
12. Bir 18. yüzyıl Fransız baskısında görüldüğü haliyle, mucizevi muskat.

13. Antonio Pigafetta'nın Macellan'ın deniz yolculuğunu konu alan vakayinamesinde Macellan'ın Pasifik'te çıktığı ilk kara parçası olan Mariana Adaları ile *proa* diye bilinen hızlı ve çevik yerli kanosu görünüyor. *Proa*lar zaman zaman filonun başına bela olmuşlardı. Pigafetta, mürettebatın çoğunun aksine, cesur bir kâşif ve ileri görüşlü biri olarak gördüğü Macellan'a çok büyük saygı duyuyordu.

14. Battista Agnese'nin hazırladığı, Macellan'ın dünyanın çevresinde izlediği yolu gösteren oval dünya haritası, 1543-45.

15. Macellan'ın imzası. Yukarıdaki imza Portekiz hizmetinde olduğu döneme ait olup 1510 tarihlidir. Aşağıdakiyse Kral I. Carlos'a yazdığı bir mektupta yer alır ve 1518 tarihlidir.

ten ve uluslararası ticareti destekleyen ve ticaret gelirleriyle zenginleşen hadımlardan kaçınmasını telkin ediyorlardı. Cu Gavcı Konfüçyüsçülerle ittifak kurmuş, bir zamanlar imparatordan sonra Çin'in en güçlü adamı olan Cıng Hı, yeniden Nankin'e gönderilmişti. Bir zamanlar otuz bin adamın çalıştığı büyük tersaneler, gemi yapımına son verildiği için sessizliğe gömülmüştü.

Cu Gavcı yaşamış olsaydı İmparatorluk Filosu böylece son bulabilirdi. Ama birkaç yıl sonra öldü ve onun yirmi altı yaşındaki oğlu (Cu Di'nin torunu) yüzünü saray hadımlarına döndü, onlar da İmparatorluk Filosu'nu çabucak eski ihtişamlı günlerine döndürdüler. Filo 1431'deki yedinci yolculuğunda 300 gemi ve 27.500 mürettebattan oluşuyordu. Cıng Hı Çin ile Malakka ve Siyam krallıkları arasında eskisi gibi barışçı ilişkiler kurmakla görevlendirilmişti. Bu görev tamamlandıktan sonra filo yoluna devam etti ve muhtemelen Kuzey Avustralya'ya ulaştı. Avustralya'da bulunan Çin kökenli eşyalar ve Aborijinlerin söylenceleri bunu kuvvetle düşündürür. Bu dikkat çekici yolculuk İmparatorluk Filosu'nun son macerası olacaktı, bu girişimin esin kaynağı olan Cıng Hı eve dönüş yolunda öldü.

İmparator İmparatorluk Filosu'nu kızağa çekti, Nankin tersanelerini kapattı ve filonun başarılarını belgeleyen kayıtları ortadan kaldırdı. Özellikle de bu keşif seferleriyle ilgili Çin bilimi ve teknolojisi gerilemeye başladı. İkiden fazla seren direği olan bir geminin denize açılması, 1500'de çıkarılan bir imparatorluk fermanıyla idamla cezalandırılacak bir suç oldu, 1525'te yetkililer İmparatorluk Filosu'ndaki büyük gemileri ortadan kaldırmaya başladı. Çin, İmparatorluk Filosu'nun yarattığı okyanusaşırı ticaret imparatorluğunu terk etti, Konfüçyüsçü öğretilerin etkisi altına girerek içine kapandı; bir daha asla okyanuslarda keşfe çıkmayacaktı.

Cıng Hı'nın deniz yolculukları Çin'in bir zamanlar dünyanın en güçlü ülkesi olduğunu, nerelere ulaştığını bilseler İspanya ve Portekiz'in korkup kıskanacağı bir deniz imparatorluğu olduğunu gösterir. İmparatorluk Filosu'nun ünü Avrupa sahillerine hiç ulaşmadı. Portekizli ve İspanyol kâşifler Çin'in bıraktığı iktidar boşluğunda yelken açtılar. Çinliler gibi onlar da zenginlik arıyorlardı, ama onların tersine canla başla toprak elde etmek, birbirleri üstünde ticari ve siyasal avantaj kazanmak ve dinsel fetihler yapmak için çarpışıyorlardı.

Bu koşulların etkisi altındaki Avrupalılar, önceden Çin ticaretinin hükmü altındaki bölgelerde hızlı bir ilerleme gösterdi. Vasco da Gama ile adamları 1498'de Doğu Afrika'da Çin'in bir zamanlar burada gösterdiği varlığın kanıtlarına rastladılar: Yerliler püsküllle süslü yeşil ipek kepler giyiyorlardı. İpekler giyen beyaz hayaletlerden bahsediyorlardı: Bu sahilleri seksen yıl önce ziyaret etmiş olan İmparatorluk Filosu'nun uzak bir hatırasıydı bu. Şimdi de 1521'de Macellan'ın Maluku Armadası Filipinler'e gelmiş, Çin'in terk ettiği geniş topraklar üzerinde hak iddia ediyordu. Diğer Avrupalılar gibi Macellan da İmparatorluk Filosu'nu doğrudan bilmiyordu, ama o ve adamları kaybolup gitmiş Çin imparatorluğundan kalmış eserlere rastlayıp duruyorlardı: ipekler, porselenler, yazılar, incelikli tartı aletleri her yerde görülebiliyordu.

Çin'in denizlerde diplomasi ve ticaret deneyimi sadece bir kuşak boyunca devam etmişti ama haris ve cüretkâr Avrupalılar burada kalacaklardı. Macellan Filipinler'e geldiğinde Çin'in etkisi hızla silinmekteydi, Maluku Armadası gibi mütevazı bir filo bile bölgede büyük bir etki yaratabilirdi. Çin sömürgeciliği dönemi kapanmıştı, İspanyol sömürgeciliği dönemi ise daha yeni başlıyordu.

Yayılıp giden Filipin takımadaları Avrupa haritalarında görünmüyordu, Macellan da dümencileri de bu keşfi ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Macellan gemilerini Samar Adası'na yaklaştırdı, ama sahilin bir-iki mil açığında sadece suyun üstünde yükselen, geçit vermeyen yarları gördüler, güvenli bir limandan eser yoktu. Macellan bir kez daha rota değiştirdi, bu kez daha küçük Suluan Adası'na yöneldiler, armadadakiler demir atıp birkaç saat dinlendiler.

Büyük Perhiz'in beşinci pazar günüydü, Paskalya hızla yaklaşıyordu.* Büyük Perhiz ölüyken dirilen Lazarus'a adanmıştır, onun gibi hayatta kalan mürettebat da hastalıklarından kurtulup güçlerini ve dirençlerini geri kazanmıştı. Macellan bu takımadalara Lazarus'un adını vermeye karar verdi, ama yirmi iki yıl sonra başka bir Avrupalı kâşif Ruy Lopes de Villalobos bu adalara geldi ve buraya İspanya Kralı Felipe'nin adından ötürü Las Islas Filipinas adını verdi.

---

* Hıristiyanların en büyük perhiz ve ruhani arınma dönemi olan Büyük Perhiz (Lent), Paskalya'dan (Easter Sunday) önceki kırkıncı gün (Ash Wednesday) başlayıp bir gün önce (Holy Saturday) sona erer –ed.n.

Macellan'ın bir sonraki karaya çıkma denemesi, Samar'da olduğundan daha tatmin ediciydi. Homonhon Adası'nın güvenli bir limanı vardı, Macellan da sonunda muazzam bir iç rahatlığıyla burada demir atma emri verdi. Adamlarıyla kıyıya çıktı, burası bir yağmur ormanı cennetiydi, palmiye ağaçlarıyla doluydu ve bol bol da su vardı; denizciler kıyıda iki çadır kurdular. Sonunda gemi ambarının kesif kokusundan uzaklaşmışlardı. Burun delikleri palmiye ağaçları, ıslak kum ve çürüyen bitkilerin kokularıyla dolmuştu. Denizciler Guam'dan getirdikleri dişi domuzu kesip kendilerine büyük bir ziyafet çektiler. Bir süreliğine mideleri doldu, uzun zamandır ıstırap çeken denizciler mutlu oldular.

18 Mart Pazartesi sabahı, Suluan tarafından içinde dokuz adam bulunan bir teknenin yaklaştığını gördüler. Pasifik halklarıyla ikinci karşılaşmalarının risklerini ve ödüllerini değerlendiren Macellan silahlarının hazır olmasını istedi; öte yandan da farklı bir cephanelik topladı: karşılaşmanın barışçı olması halinde kullanılacak ışıltılı ıvır zıvır.

Macellan bu kez kendinden emin bir yaklaşım sergiledi. Pigafetta, "Genel Kaptan izni olmadan kimsenin hareket etmemesini ya da bir şey söylememesini emretti," diye yazıyordu. "Bu insanlar yanımıza geldiklerinde, giysisi en süslü olan doğruca Genel Kaptan'ın yanına gitti, geldiğimize çok memnun olduğunu ona işaret etti. Süslü giysiler içindeki beş adam bizimle kaldı, teknede kalan diğerleri ise balık avlayanları getirmeye gitti, sonra hepsi birden gittiler. Sonra bu insanların makul olduğunu gören kaptan, onlara yiyecek ve içki verilmesini emretti, önlerine kırmızı bereler, aynalar, taraklar, çanlar, başka şeyler çıkardı. İnsanlar kaptanın adil iş gördüğünü anlayınca ona balık ve bir testi dolusu *vraca* dedikleri palmiye şarabı, bir ayak uzunluğunda incirler (muz) ve tadı daha iyi olan küçük incirler ve iki Hindistan cevizi verdiler... El işaretleriyle dört gün içinde bize pirinç, Hindistan cevizi ve güneşte kurutulmuş başka yiyecekler getireceklerini söylediler."

Herhalde sonunda cenneti bulmuşlardı ya da ikinci yılındaki bir keşif seferinde en azından biraz dinlenme imkânı yakalamışlardı. Macellan iskorbütten mustarip denizcilerini her gün cömert Filipinlilerin sunduğu Hindistan cevizi sütüyle besliyordu. Bu arada Pigafetta, Filipinlilerin palmiye şarabını fermante etme yöntemine merak salmıştı. "Ağacın kalbini, en tepesinden açıyorlar ... buradan ağaçtan bir likör damıtıyorlar ... hafif yeşilimsi tatlı bir sıvı. Sonra bacak kalınlığında kamışlar alıp bu likörle

dolduruyor, kamışları akşamdan ertesi sabaha, sabahtan akşama dek bir ağaca bağlı tutuyorlar, böylece likör azar azar aşağı iniyor."

Pigafetta belki de çok fazla Filipin işi palmiye şarabının etkisiyle, Hindistan cevizi ile onun kullanım biçimlerine hayran olmuştu. "Bu palmiye *cocho* adında hemen hemen bir baş büyüklüğünde meyveler veriyor, meyvenin ilk kabuğu yeşil ve iki parmak kalınlığında oluyor, bu kabukta insanların teknelerini bağladıkları halatları yapmakta kullandıkları bazı lifler var. Bu kabuğun altında bir cevizinkinden çok daha sert ve kalın başka bir kabuk bulunuyor... Bu kabuğun altında bir parmak kalınlığında beyaz bir et var, bunu bizim ekmekle yaptığımız gibi et ve balıkla tüketiyorlar, bu etin tadı bademe benziyor... Bu etin ortasında temiz, tatlı ve elma gibi çok ferahlatıcı bir su var." Filipinliler ziyaretçilerine Hindistan cevizinden süt elde etmeyi öğretmişlerdi, Pigafetta "deneyimlerimizle doğruladığımız gibi," diyordu. Hindistan cevizinin etini kabuğundan ayırmışlar, Hindistan cevizi likörüyle birleştirmişler, sonra da bu karışımı bir bezden süzmüşlerdi. Vakanüvisimiz ortaya çıkan sonucun "keçi sütüne benzediğini" söylüyordu. Pigafetta Hindistan cevizinin çok yönlülüğünden o kadar etkilenmişti ki biraz abartarak da olsa iki palmiye ağacının on kişilik bir aileyi yüzyıl idare edebileceğini söylemişti.

Bu cennet hayatı bir hafta sürdü, her gün beraberinde yeni keşifler getiriyor, denizcilerin samimi Filipinli ev sahipleriyle yakınlıkları artıyordu. "Bu insanlar bizimle çok büyük bir tanışıklık ve dostluk kurdular, dillerindeki birkaç şeyi, gördüğümüz bazı adaların adlarını anlamamızı sağladılar," diyordu Pigafetta: "Onlardan çok hoşlanıyoruz çünkü neşeliler ve konuşkanlar."

Ne var ki Macellan, Filipinlileri *Trinidad*'a davet ettiğinde az kalsın bu cennet hayatını mahvediyordu. Konuklarına tedbirsizce "bütün mallarını, karanfil, tarçın, biber, ceviz, muskat, zencefil, topuzlar, altın, gemide ne varsa" göstermişti. Açıktır ki artık kendisini hırsızlar arasında hissetmiyordu. Filipinliler bu egzotik ve pahalı baharatları tanıyıp nerede yetiştiklerini açıklamaya çalıştıklarında, Macellan'ın duyduğu bu güven büyük bir armağanla ödüllendirilmiş oldu; armadanın Baharat Adaları'na yaklaştığı yolunda ilk işaretti bu. Macellan'ın tepkisini kolayca tahmin edebilirsiniz. Sonunda Maluku Adaları'na ulaşmak üzereydiler.

Macellan daha sonra konukları şerefine bir gösteri yapmak istedi, yani herhalde öyle düşünüyordu ve adamlarına silahlarını ateşlemelerini emretti; şu tuhaf arkebüsleri yani. Kopan gümbürtü sessizliği darmadağın edip Homonhom'un uzak tepelerinde yankılanarak Filipinlileri korkuttu, can derdine düşen Filipinliler "gemiden denize atlamaya çalıştılar." Bu belki de bir gaf ya da aşırıya kaçan bir coşku gösterisiydi. Yoksa Macellan bu savunmasız adalıları ve kendisini silahlarının gücüyle etkilemeye mi çalışıyordu? Bu gösteri, ona ve adamlarına yardım edip onları koruyan sakin bir kabileye yapılmış zalim bir şaka olmuştu. Macellan korkmuş Filipinlileri hemen teskin etti, onlara gemide kalmalarını söyledi; öte yandan, bir gün başvurma ihtiyacı duyarsa, silahlarının adalılar üzerinde mutlak bir iktidar kuracağını fark etmemiş olması da imkânsızdı.

Macellan, Homonhom'da geçirdikleri bir haftanın ardından 25 Mart Pazartesi günü demir almalarını emretti, hafiften yağan yağmur suyun yüzeyini kıpırdatıyordu. Üç siyah gemi batı-güneybatı rotasında, Filipin takımadalarının derinlerine, Maluku Adaları'na doğru yola çıkmaya hazırlanırken Pigafetta ender rastlanan bir muhakeme boşluğu gösterdi.

"Balık avlamak için geminin yan tarafına gittim, ayağımı depoya giden direğe koymuştum ki hava yağmurlu olduğundan ayağım kaydı ve denize düştüm, kimse beni görmedi. Aşağı gidince sol elim ana yelkenin suya salınmış ipine dolandı. Ona sıkı sıkı tutunup canhıraş bağırmaya başladım, o kadar çok bağırdım ki sonunda küçük bir tekne beni kurtardı. Ama inanıyorum ki kendi meziyetlerim sayesinde değil, o yardımseverlik pınarının inayeti sayesinde yardım gördüm." Pigafetta "yardımseverlik pınarı" derken Bakire Meryem'i kast ediyordu. Kurtarılmış olmasaydı, oracıkta boğulabilir ya da Filipinliler tarafından kurtarılarak ömrünün geri kalanını onlarla birlikte geçirir, inanılmaz hikâyesini anlatma imkânı bulamayabilirdi.

Ertesi gece mürettebat kamp ateşlerini haber veren donuk kırmızı bir ışıltının seçildiği bir ada gördü; yalnız olmadıklarını anladılar. Macellan sabahleyin adaya yaklaşma riskine girmeye karar verdi, artık alışık oldukları bir ritüelle, onları yine küçük bir tekne karşıladı, içinde niyetleri bilinmeyen sekiz kişi vardı.

Macellan'ın kölesi Enrique onlarla Malay dilinde konuştu, Macellan'ın hayret dolu bakışları altında, onu anlayan adamlar aynı dilde cevap ver-

diler. Hiç kimse, Macellan bile, Enrique'nin adalılarla konuşmayı nasıl başardığını bilmiyordu, ama kölenin geçmişi bazı değerli ipuçları sunar aslında. Macellan, Enrique'yi on yıl önce Malakka'dan almıştı; burada vaftiz edilen Enrique o zamandan beri sahibi nereye giderse oraya gitmiş, onunla birlikte Afrika ve Avrupa'da bulunmuştu. Enrique'nin kökeninin bu adalar olması ve küçükken Sumatralı köle tacirleri tarafından esir alınıp Malakka'da köle pazarında Macellan'a satılmış olması, yerel dili anlamasını açıklayan olay zinciri olabilirdi. Ama bunun da ötesinde Macellan'ın kölesinin, aslında dünyanın etrafını dolaşıp memleketine gelen ilk insan olduğunu gösteriyordu.

Adalılar "geminin yanına yanaşıp da gemiye çıkma niyeti göstermeksizin biraz uzakta mevzilenince" Genel Kaptan onları "bir tahta parçasına iliştirilmiş kırmızı bir bere ve başka şeylerle baştan çıkarmaya çalıştı." Yine de adalılar uzakta kalmayı sürdürdüler. Sonunda Macellan'ın barış sunuları bir kerestenin üstüne yerleştirildi ve kanoya doğru itildi. Teknedeki adamlar hediyeleri coşkuyla karşıladılar, ardından küreklere sarılıp sahile döndüler, Macellan'ın tahminine göre elde ettikleri ganimetleri yöneticilerine göstereceklerdi.

"Yaklaşık iki saat sonra iki *balanghai*'nin geldiğini gördük. Adamlarla dolu büyük teknelerdi ... kralları daha büyük olan teknedeydi, hasırlardan yapılmış bir brandanın altına oturmuştu. Kral bayrak gemisine yaklaştığında köle onunla konuştu. Kral onu anladı, çünkü bu bölgelerde krallar diğer insanlardan daha fazla dil biliyor. Kral birkaç adama gemilere çıkma emri verdi ama kendisi, adamları gelinceye kadar gemiden biraz uzaktaki kendi *balanghai*'sinde kaldı; adamları döner dönmez de ayrıldı." Macellan alicenap bir ziyaretçi gibi davranmaya çalışmıştı ama kral, cömertliğiyle onu geride bırakmış, "büyük bir altın külçesi ile bir sepet zencefil" sunmuştu. Macellan nazik, ama kesin bir dille bu hediyeyi geri çevirdi, ama yerlilerle o kadar dostane bir ilişki kurdu ki, yeni kurulmuş dostluklarının bir simgesi olarak gemilerini geceleyin kralın kulübesine daha yakın bir konuma demirletti.

Yerli halkla bu karşılaşma Rio de Janeiro'daki delice molalarından bu yana, armadanın en barışçı, en huzurlu molası olma yolundaydı. Altın ve zencefil sunmaya istekli bir kralın başka kaynakları, hatta kadınları da olabilirdi ama deneyimleri Macellan'a, açıklık jestlerinin aldatıcı, hatta düpedüz tehlikeli olabileceğini göstermişti.

Ertesi gün 1521'in Kutsal Cuma'sıydı* ve Macellan adalılarla ilişkisini sınadı. Enrique'yi Limasawa Adası'na gönderdi. Filipinler'de Güney Leyte'nin bir parçası olan Limasawa bugün bile, zaman zaman sıradışı kaya oluşumları ve mağaraların rastlandığı geniş, temiz, davetkâr sahilleriyle dikkat çeken, ücra, ulaşılması zor bir adadır. Macellan Limasawa'ya ulaşan ilk Avrupalı kâşif olsa da burada güvenli bir liman bulmuş ilk yabancı değildi. Hiç farkında olmadan önemli bir ticaret merkezine gelmişti. Çinli tüccarlar beş asırdır bu adaya gelip giderler, yelkenlileriyle porselen, ipek, kurşun iskandiller gibi incelikle imal edilmiş eşyalar getirirler, adalılar da bu eşyalara karşılık sahil ve ormanlarından elde ettikleri ürünleri verirlerdi: pamuk, balmumu, inci, betel cevizi, kaplumbağa kabuğu, Hindistan cevizi, tatlı patates ve Hindistan cevizi kabuğundan hasırlar. Limasawalılar misafirperverlikleriyle, daha önemlisi dürüstlükleriyle de tanınıyorlardı. Çinli tüccar Çav Cu Guo [Chau Ju Kuo] 1225'te düzenli bir biçimde işleyen takas sürecini betimlemişti. Söylediğine göre Limasawalılar Çinlilerin verdiği malları götürüyor, her zaman planlanmış ödemeyi alarak geri geliyorlardı. Armadanın ufukta belirmesi sıradışı olsa da, misafirleriyle ticaret yapmaya hazır olan adalıların hiç beklemediği bir şey de değildi.

Enrique kıyıya çıkınca, Limasawa yöneticisi Raca Kolambu'dan bedeli ödenmek kaydıyla filoya daha fazla yiyecek göndermesini istedi. Kendisine emredildiği üzere "bizden çok memnun kalacaksınız, çünkü Macellan bu adaya düşman değil, dost olarak geldi" diye eklemeyi de ihmal etmedi. Kral bu ricaya olumlu karşılık verdi ve "altı-yedi adamıyla" birlikte bayrak gemisine geldi. "Genel Kaptan'ı kucaklayıp ona yapraklarla örtülü, çiğ pirinç dolu üç porselen kavanoz ile *orades–dorado* adındaki çok büyük balıktan iki tane verdi." Macellan ise buna karşılık krala Türk işi kırmızı ve sarı bir kumaş ile hoş bir kırmızı bere verdi... Sonra Genel Kaptan onlar için hafif bir sofra kurdurdu, kölesi aracılığıyla krala onunla *casicasi* olmak istediğini söyledi. Kral da Genel Kaptan'la aynı ilişkiyi kurmak istediği cevabını verdi."

Bu güçlü bir ifadeydi. *Casicasi* olmak Macellan'ın adalı kralla kan kardeşi olmak istediği anlamına geliyordu, ikisinin kanlarının karışması-

* Hıristiyanların Mesih İsa'nın çarmıha gerilişinin yıldönümü olarak andıkları gün. Paskalya'dan önceki cumaya denk gelir-ed.n.

nı gerektiren bir törendi bu. De Mafra "İkisi de göğüslerini kestiler, kan bir kaba doldurulup şarapla karıştırıldı ve ikisi de bu kabın yarısını içti," diye anlatıyordu bu töreni.

Macellan'ın yerli halka karşı tutumu bir devrim geçirmişti. Din değiştirtmek, adam kaçırmak, keyfine uyarsa Patagonyalı devleri öldürmek hoşuna giderken Filipinli bu yöneticiye karşı gerçek bir dostluk duymuştu. Kralı sırdaşı yapmış, çok geçmeden Maluku Armadası'nın dünyanın çevresini nasıl dolandığını anlatmaya başlamıştı. "Kralı pruva güvertesine götürdü, deniz haritasını ve pusulasını getirtti. Krala boğazı nasıl bulduğunu, karayı görmeden kaç ay yol aldığını anlattı, kral hayrete kapılmıştı."

Macellan'ın silahtarlarından birine bir arkebüs ateşlemesini emretmesi ve duman, ateş ve gürültü dolu bu manzaranın "yerlileri çok korkutması", bu anlayış ortamını az kalsın bozuyordu. Son deneyimleri Macellan'ı, güç gösterisinin tehlikeyle dans etmek anlamına geldiği yolunda uyarmıştı, ama Genel Kaptan kralı Avrupa silahlarının gücüyle etkileme itkisine karşı koyamamıştı.

Macellan adamlarından birini dizlerinden boynuna kadar zırha bürünmüş halde göstererek daha da hayret verici bir gösteri yaptı, sonra "kılıçlar ve hançerlerle silahlanmış" üç Avrupalı "zırhlı adamın vücudunun her yerine vurdular." Darbeler zırha iner, metalin metale vurma sesi suyun üzerinde yankılanırken "kralın adeta dili tutuldu." Görünüşe bakılırsa kral bu ziyaretçilerin insanüstü güçlere sahip olduğunu düşünüyordu. Hiç kimse böyle bir darbe yağmuruna dayanamazdı, ama zırhlı asker dayanmıştı.

Kralın kılıç oyununa verdiği tepkiden memnun kalan Macellan, kölesi ve tercümanı Enrique'ye krala "bu silahlı adamlardan birinin kralın yüz adamına bedel olduğunu" söyletti ve armadasının zırhlı ve silahlı (kılıçlar, hançerler ve baltalı kargılar) iki yüz savaşçıya sahip olmasıyla övündü. Mesaj açıktı: Akıllı bir lider Macellan'ı hasım yapmak yerine onunla ittifak kurardı. Gördüklerinin yarattığı şoku atlatan kral, zırhlı tek bir savaşçının yüz yerliye bedel olduğunu çabucak kabul etti.

Macellan'ın Maluku Armadası küçük bir orduyu donatacak kadar silah taşıyordu. Silah sayısı İspanya ve Portekiz'in silahlara giderek daha fazla önem verdiğini gösteriyordu. Her iki ülke de Avrupa'ya

on dördüncü yüzyıl başında gelmiş barut gücüne dayanıyordu. Barutun İber Yarımadası'na ulaşması zaman almıştı, ama tuttuğunda İspanyollar ve Portekizliler ölümcül bir itkiyle bir silahlanma yarışına girmişlerdi. İspanya'nın her yerinde yerel barut işlikleri açılmış, nihayetinde Burgos'ta hükümetin finanse ettiği bir barut fabrikası kurulmuştu. Barut talebi silah ve top talebiyle birlikte artıyor, İspanya ve Portekiz küresel hâkimiyet yarışında silahlanırken her iki ülkede silah fabrikalarının sayısı da yükseliyordu. Silahların önce limanları, sonra keşif yolculuklarına çıkan mürettebatı korumak için her iki ülkenin gemilerine de yerleştirilmesi an meselesiydi.

Macellan'ın gemilerindeki en güçlü silahlar, üç tane *lombarda*'ydı. Bu dökme demirden yapılmış bir toptu. Denizde kullanılmak için tasarlanmış bu topun gemilere indirilip bindirilmesini sağlayan halkaları vardı. *Lombarda* geminin güvertesinde, sıkıca bağlandığı ahşap kundağında duruyordu. Her şeyi ateşleyebiliyordu: taş, demir, kurşun mermi, ama en ölümcül darbeyi, kurşun zırhla kaplanmış demir küple indiriyordu. Silahtar, *lombarda*'yı ateşlemek için, ince uçlu ateşleme çubuğunu barutun bulunduğu küçük odacığa açılan deliğe dokunduruyor, bu düzenek ana tetikleyiciyi indiriyor, *lombarda* devasa yuvasında sarsılırken çok büyük bir gürültüyle atış gerçekleşiyordu. *Lombarda* her zaman hedefi doğru tutturmuyor, ağır mermisi gemi teknesine hatırı sayılır bir hasar verebiliyordu. Filoda yedi tane de *falcone* denilen kuyruktan dolma top vardı. Bunlar *lombarda*'dan küçük ve denizcilerin filikalarda taşıyabileceği kadar hafifti. Filoda başka bir top tipi olan *pasamuro*'dan üç tane; taş fırlatabilen kaba bir tüfek olan *verso*'dan yaklaşık altmış tane, elli av tüfeği, üç ton barut ve yine en az üç ton top güllesi vardı.

Bu ateşli silahlar son derece etkili olmakla birlikte, güvenilmezlerdi. Bir silahtar bir silahı her ateşlediğinde yaralanma ya da ölüm riskine giriyordu. Tüfekler ve toplar zarar görmeden ateşleyecek kadar güvenliydi. Arkebüsün özel tehlikeleri vardı. Bu silahta kavlı bir çakmak ile barutu namluda tutan küçük bir barut yuvası bulunuyordu; kavlı çakmağın üç metreye yakın uzunluktaki fitilinin her an yanıyor olması gerekiyor, bu da geceleyin yapılan savaşlarda sürpriz saldırıları imkânsız kılıyordu. Silahtar fitilin uzunluğunu korumak için yaralanma riskine girerek onu eliyle çekiyordu. Usta bir silahtar ateş etmeyi becerse bile mermiler zırhı delemiyordu, mermilerin etkili oldukları mesafe de zaten yüz metreden

kısaydı. O tarihlerde silah üreticileri kullanımı zor bu kavlı çakmağın yerine, kıvılcım çıkaran çarklı çakmağı geçirmeye çalışıyordu, ama bu gelişme Macellan'ın silahtarlarının yararlanamayacakları kadar geç bir tarihe kalacaktı. Macellan keşif seferine bir yıl sonra çıkmış olsa, daha gelişmiş silahlar taşıyabilir, yolculuğu da farklı bir biçimde sonuçlanabilirdi.

Gerçek mücadelede asıl önemli silahlar kılıç, bıçak ve İspanya'nın son derece yüksek bir düzeye taşıdığı sırıklı silahlardı. Gemilerde yaklaşık bin mızrak (mürettebatta herkese dörder tane), birkaç yüz çelik uçlu cirit [*javelin*] ve kargı [*pike*], bir düzine de küçük kargı [*lance*] vardı. Ayrıca iki tutamağı olan bir sap üzerine yerleştirilmiş bir temrenden oluşan, özellikle tehlikeli bir silah olan baltalı kargılar [*halberd*] da vardı. Gereği gibi kullanıldığında baltalı kargı insanı ikiye biçebilen bir silahtı. Ayrıca en az altmış arbalet ve onları besleyecek yüzlerce ok bulunuyordu.

Filo, silahların tamamlayıcısı olarak korseler, miğferler, göğüslük ve siperden oluşan en az yüz zırh taşıyordu (Macellan'ın iddia ettiği gibi iki yüz zırhları yoktu yani). Macellan zırh, zırh altlığı ve altı kılıçtan oluşan kendi lüks teçhizatını getirmişti. Miğferinin tepesinde parlak tüyler vardı. Macellan'ın adamları ateşli silahları ve zırhlarıyla, keşfettikleri her şeyin efendisi olduklarına inanıyorlardı. Macellan'ı ilgilendirdiği kadarıyla ateş gücü ve zırhın bileşimi armadaya ada halkları üzerinde eşi menendi olmayan bir güç veriyordu, ona pahalıya patlayacak bir inançtı bu.

Macellan askeri gösterisini bitirdiğinde, iki temsilcisinin adanın kulübelerini ve yiyecek depolarını tetkik etmesini resmen talep etti. Kral hemen kabul etti, Genel Kaptan bu iş için Pigafetta'yı ve dikkat çekmekten hoşlanan vakanüvisimizin adını dikkate almadığı başka birini görevlendirdi. Pigafetta onca ayı denizde geçirdikten, isyan sırasında tehlikeyi atlattıktan ve denize düştüğünde felakete uğramaktan yakayı sıyırdıktan sonra nihayet bir diplomat olarak kendisini göstereceği büyük bir fırsat yakalamıştı.

Karaya ayak bastığı andan itibaren, İspanya'dan ayrıldığından beri görmediği türden bir lüksle karşılaştı. "Kıyıya vardığımda kral ellerini göğe kaldırdı ve sonra ikimize doğru döndürdü. Biz de diğerleri gibi aynısını yaptık." Kral, krallara yaraşır bir görünümdeydi, "Muhteşem bir biçimde giyinip kuşanmıştı", "o insanlar arasında gördüğümüz en hoş görünümlü adamdı." "Son derece siyah" saçları omuzlarına dökülmüştü,

iki altın küpe takıyordu. "Belinden dizlerine kadar inen, her yeri ipek işli pamuk bir kumaş giyiyordu. Bir yanında kını yontulmuş ağaçtan yapılma, uzun saplı altın bir hançer asılıydı. Adamın her dişinde üç altın nokta vardı, dişleri altınla bağlanmış gibi görünüyordu." Işıl ışıl, güzel kokulu bedeninin her yeri dövmelerle kaplıydı. Pigafetta kadınların "bellerinden aşağı inen, ağaçtan yapılmış bir kumaşa büründüklerini, siyah saçlarının yerlere uzandığını" fark etmişti: "Kulaklarına açılmış, altın yerleştirilmiş delikler var." Her yer altın doluydu: mücevherler, kadehler, tabaklar; kralın konutunun her yerinde altın göze çarpıyordu. Pigafetta bu değerli metalin adada "ceviz ve yumurta büyüklüğünde parçalar halinde" çıkarıldığını öğrenmişti.

Görünüşe bakılırsa herkes armuta benzer bir meyve çiğniyordu. "Bunu dörde bölüyorlar, sonra *betel* dedikleri meyve ağacının yapraklarına sarıyorlar... Bunu biraz misket limonuyla karıştırıyor, iyice çiğnedikten sonra tükürüyorlar. Ağzı kıpkırmızı yapıyor. Dünyanın bu bölgesinde herkes bunu kullanıyor, çünkü kalbi serinletiyor; kullanmayı bırakırlarsa ölüyorlar."

Pigafetta'nın hayretle bakınmaya pek vakti yoktu: "Kral benim, şeflerinden biri de arkadaşımın elinden tuttu, bizi bambu bir örtünün altına götürdüler, burada benim karışımla seksen karış uzunluğunda bir *balanghai* vardı... *Balanghai*'nin pruvasına oturarak sürekli işaretlerle sohbet ettik. Kralın hançerler, kılıçlar, mızraklar ve kalkanlarla donanmış adamları etrafımızı çevirmişti. Kral bir tabak domuzla, şarap dolu bir testi getirtti, her lokmada bir bardak şarap içtik... Kralın kupası her zaman örtülüydü, onunkinden sadece o ve ben içiyorduk. Kral kupayı içmeden önce sıkıca kenetlediği elini havaya kaldırıp sonra bana doğru uzatıyordu; içmek üzereyken yumruk yaptığı sol elini bana doğru uzatıyordu. Önce bana vuracağını sanmıştım. Ama sonra şarap içti. Ben de ona karşı aynısını yaptım. Hepsi de içki içerken birbirlerine bu işaretleri yapıyorlardı."

Yemek vaktinin geldiği duyuruldu, krallara layık bir ziyafetti bu. "İki büyük porselen tabak getirildi, biri pirinç, diğeriyse soslu domuz eti doluydu." Dini bütün bir Katolik olan Pigafetta krala saygısından kendi dini göreneklerinden birini hiçe saymıştı. "Kutsal Cuma'da et yedim," diye itiraf ediyordu, "kendime hâkim olamadım." Pigafetta yemek sırasında, kralı Macellan'ın kuvvet gösterisi kadar derinden etkileyen bir

sunum yaptı. Krala çevrelerindeki çeşitli nesnelerin isimlerini söyleterek bunları fonetik bir çeviriyazıyla yazdı. "Kral ve diğerleri yazdığımı ve onlara kendi sözcüklerini tekrarladığımı görünce hayrete kapıldılar."

Bu gösteriden sonra "kralın sarayına", aslında "çatısı muz ve palmiye yaprakları döşeli samandan bir kulübeye" gitmişlerdi: "Burası zemine dikilmiş büyük ağaç direkler üstüne kurulmuştu, buraya merdivenle tırmanmak gerekiyordu." Herkes bu derme çatma yapının içinde toplandığında "Kral bizi bambu bir hasırın üzerine oturttu, ayaklarımızı terziler gibi çekerek oturduk. Yarım saat sonra bir tabak dolusu, pişirilip parçalara ayrılmış balık, taze toplanmış zencefil ve şarap getirildi. Kralın büyük oğlu prens geldi, kral ona yanımıza oturmasını söyledi, o da öyle yaptı." Biraz daha ziyafet çekildi; Pigafetta kendisinin iyi durumda olduğunu söylüyor, ama "arkadaşım bu kadar fazla yemek ve içkiden sonra sarhoş oldu," diyordu. Nihayetinde doyan kral prensi orada bırakarak uyumaya gitti. Pigafetta ile sarhoş prens bu köhne sarayda bambu hasırlar üzerinde "yapraklardan yapılmış yastıklarda" uyuyakaldılar.

Sabahleyin kral geri döndü, bir kez daha Pigafetta'nın "elini tutup" onu zengin bir sofraya oturttu, ama ziyafet sona ermeden filika Avrupalıları almaya geldi. Macellan'a bu kadarı yeterdi, zaten Paskalya da hızla yaklaşıyordu. Pigafetta'nın kışladan farkı olmayan kokuşmuş *Trinidad*'a dönmeye ne kadar isteksiz olduğunu tahmin edebilirsiniz. "Ayrılmadan önce, kral büyük bir neşeyle ellerimizi öptü, biz de onun ellerini öptük. Başka bir adanın kralı olan kardeşlerinden biri ile üç adam bizimle geldi. Genel Kaptan onu bizimle yemeğe aldı ve ona birçok şey verdi."

Pigafetta, "Paskalya günü olan martın son pazar günü erken saatlerde, Genel Kaptan vaizi ayin düzenlemeye kıyıya gönderdi" diye yazar. Herkesi doyurmak zorundaymış gibi hissetmesin diye krala bugünün önemini açıklamışlardı, ama kral da kral kardeşi de içlerinden gelene direnememiş, Avrupalılara yeni kesilmiş iki domuz göndermişlerdi. Sonra bazı adalılar onlarla birlikte ibadet etmeye karar vermişlerdi.

Ayin başladığında adalılar yavaş yavaş ilahinin büyüsüne kapıldılar; törenin önemini pek anlamıyorlardı, ama Pigafetta'nın betimlemesine göre manevi gücünü hissetmişlerdi. "Ayin vakti geldiğinde, elli adamla, zırhsız, ama silahlarımız üstümüzde, en iyi giysilerimizi kuşanıp karaya çıktık. Biz teknelerimizle kıyıya varmadan, barış işareti olarak altı el

ateş edildi. Karaya çıktık, iki kral Genel Kaptan'ı kucakladılar ve onu aralarına aldılar. Yürüyüş düzeni içinde, sahilden pek uzak olmayan kutsanmış ayin yerine gittik. Ayinin başlamasından önce Genel Kaptan iki kralın bedenlerine misk suyu serpti. Ayin yapıldı. Krallar bizim gibi öne çıkıp haçı öptüler, ama Komünyon'a katılmadılar. Efendimizin bedeni yükseldiğinde, krallar dizleri üstünde kaldılar ve kenetledikleri elleriyle ona ibadet ettiler. Mesih İsa'nın bedeni yükselirken gemiler, kıyıdan misket tüfekleriyle verilen işaret üzerine toplarını ateşledi. Ayinin bitmesinin ardından bazı adamlarımız Komünyon aldılar."

Bu ağırbaşlı ibadetin ardından kutlama vakti gelmişti. Macellan ev sahiplerini eğlendirmek ve etkilemek için eskrim turnuvası düzenledi, "krallar bundan çok hoşlandılar." Daha sonra Macellan adamlarından "çiviler ve taçla" birlikte haçı sergilemelerini istedi ve krallara, ona bu nesneleri kendi hükümdarı Carlos'un verdiğini, "böylece gittiği her yere bu işaretleri dikebileceğini" söyledi. Şimdi adalarına bu haçı dikmek istiyordu, "zira İspanya'dan gemiler gelirse bu haçı görüp burada olduğumuzu anlayabilir ve sizin hoşunuza gitmeyecek, mülkünüze zarar verecek bir şey yapmazlar." Macellan haçı "en yüksek dağın zirvesine" dikmek istiyordu, haçı onun önerdiği gibi göstermenin birçok yararı olduğunu açıkladı. Bir kere "Hiçbir gökgürültüsü, şimşek ya da fırtına onlara en ufak bir zarar vermezdi", ikincisi "adamlarından biri esir düşerse bu işaretin gösterilmesi üzerine derhal serbest bırakılırdı." Krallar haçı, aslında ifade ettiği şeye dair hiçbir fikirleri olmaksızın bir totem olarak memnuniyetle kabul ettiler.

Macellan adalıların dinsel inançlarını sorup soruşturdu. "Hiçbir şeye tapınmadıklarını söylediler, ama kenetledikleri ellerini ve yüzlerini göğe çevirdiklerini, tanrılarına 'Abba' dediklerini anlattılar." Macellan onların tanrılarının kendilerine son derece tanıdık geldiğini işaret etti, "Bunu gören birinci kral ellerini göğe kaldırıp tanrısının, Genel Kaptan'a karşı duyduğu sevgiyi görmesini dilediğini söyledi".

Tartışma siyasete döndü. Macellan kralın hiç düşmanı olup olmadığını sordu, varsa Macellan "gemileriyle gidip onları mahvedecek, onlara boyun eğdirecekti." Bunu yapmakla aralarındaki bağı güçlendirmeyi ve yeni keşfedilmiş bu takımadalarda İspanya'nın varlığını daimi kılmayı umuyordu. Kral "ona düşman iki ada olduğunu, ama oraya gitmenin

mevsimi olmadığını" söyledi. Bunun üzerine Macellan savaş heveslisi bir havaya büründü: "Genel Kaptan krala, Tanrı izin verir de bir kere daha buralara dönerse yanında kralın düşmanlarına kuvvetle boyun eğdirecek sayıda adam getireceğini söyledi." Bu ilginç bir teklifti, çünkü Carlos'un Macellan'a verdiği imtiyaz belgesinde kabile savaşlarına girmesini ya da insanların dinini topluca değiştirip onları Hıristiyanlığa geçirmesini öngören bir şey yoktu; Macellan "Boğazı aramaya gidecek", Baharat Adaları'nın İspanya'ya ait olduğunu gösterecek ve gemileri baharat doldurup dönecekti. Şimdi bu ticari hedefleri bir kenara koymuş, din değiştirmeyle ve fetihle uğraşıyordu. Macellan adamlarına görev yerlerine dönmelerini emretti; denizciler veda jesti olarak silahlarını sessiz gökyüzüne doğru ateşlediler "ve Genel Kaptan'ın iki kralı kucaklamasının ardından" oradan ayrıldılar.

Macellan ile mürettebatı kısa süreliğine gemilerine dönüp haçı aldıktan sonra yorucu bir tırmanışla bölgedeki en yüksek dağın zirvesine tırmandılar. "Haç dikildikten sonra her birimiz bir Pater Noster ve bir Ave Maria okuyup haçı okşadık; krallar da aynısını yaptılar. Sonra adalıların ekilip biçilmiş tarlalarından geçerek aşağı indik ve *balanghai*'nin bulunduğu yere gittik. Krallar serinlememiz için Hindistan cevizi getirttiler."

Adadaki işinin tamamlandığını düşünen Macellan, sabahleyin ayrılmaya niyetli olduğunu açıkladı. Kralların önlerine serdikleri onca domuz, pirinç ve şaraba rağmen, Genel Kaptan daha fazla yiyeceğe ihtiyaçları olduğunu açıkladı, krallar bunun üzerine Cebu Adası'nın yağmalamaya uygun bir yer olduğu tavsiyesinde bulundu. Macellan'ın Cebu'ya gitme fikri Pigafetta'nın canını sıkmıştı; vakanüvisimiz bunun "talihsiz" bir karar olduğunu söyler. Ama Macellan için tehlike yaratan şey Cebu'nun kendisi değil, Macellan'ın dost yerel yöneticilerle ittifak kurup onların düşmanlarına savaş açmaya kararlı olmasıydı. Bela aradığına göre nihayetinde bulacağı kesindi.

Macellan kraldan, Cebu'ya kadar filoya eşlik edecek yerli dümenciler istedi, kral bu isteği memnuniyetle kabul etti, ama sabahleyin, "pirinç hasadı tamamlanıncaya ve diğer ufak tefek işler bitinceye dek iki gün daha onun aşkına beklemesini istedi. Genel Kaptan'dan adamlarını yardıma göndermesini istedi, böylece işlerin daha çabuk biteceğini, kendisinin bize dümencilik yapacağını söyledi." Macellan kabul etti, "Ama krallar o ka-

dar fazla yiyip içtiler ki bütün gün uyudular. Bazıları biraz hasta oldukları için kralların kusuruna bakılmamasını istedi."

Hareket saatinin kırk sekiz saat ertelenmesi üzerine Macellan adalılarla ticaret yapmaya başlamış, ama çok geçmeden engellerle karşılaşmıştı. "Bu insanlardan biri bize ... pirinç ve birbirine bağlanmış yedi-sekiz muz getirip bunları en fazla üç *catrini* -pek değerli olmayan bir Venedik sikkesi- edecek bir bıçakla takas etmek istedi. Yerlinin bıçaktan başka bir şey istemediğini gören Genel Kaptan onu başka şeylere bakmaya çağırdı. Elini cüzdanına atıp ona bir *real* vermek istedi." Yerli bu değerli parayı almak istemedi. "Genel Kaptan ona bir duka gösterdi, ama yerli bunu da almak istemedi." Macellan giderek daha değerli sikkeler önermiş, ama hep aynı tepkiyi almıştı; yerli "bıçaktan başka bir şey almayacaktı." Sonunda Macellan pes etmiş bıçağı yerliye vermişti. Daha sonra mürettebattan biri su getirmek için sahile çıktığında, kendisine "altı cam boncuk dizisine karşılık" altından büyük bir taç önerilmişti, ama Macellan "yerliler kendi mallarımızı altından daha değerli bulduğumuzu en baştan öğrensinler" diye bu takası engellemişti. Altın cam boncuktan çok daha değerliydi, ama Macellan, Avrupalıların altına ne kadar fazla değer verdiğini adalıların öğrenmesini istemiyordu. Adamlarına altına herhangi bir metal muamelesi yapmalarını emretti. Bu numara işe yaradı ve armada bir kilo demire karşılık bir kilo altın takas ederek büyük bir zenginlik elde etti. Elde ettikleri altın İspanya'da kolayca bir servet değerinde olabilirdi, ama Macellan'ın bulmayı umduğu baharatlar altından çok daha değerliydi.

Armada Filipin takımadaları arasında, yerli dümencilerin bile tereddütle yaklaşacağı kadar tehlikeli resiflerden kaçınarak dolanmaya devam etti. Yolda -neresi olduğunu tam olarak kestirmek mümkün değil- Pigafetta'nın Gatigan dediği bir adada durdular. Kıyıya çıktıklarında, yarasaların yaygınlığı mürettebatın aklını başından aldı; gemilerin üzerinde alçaktan pike yapıp başlıca besinleri olan meyveleri aramak için sık ağaçlarla dolu ormana dalan bu yaratıklara "uçan tilkiler" diyorlardı. Uçan tilkiler hayret verici boyutlara ulaşmıştı, Pigafetta bunların kartal kadar büyük olduklarını ileri sürüyordu. Korkusuz denizciler bu yaratıklardan birini yakalayıp yediler. Pigafetta yarasa etinin, kümes hayvanı etine benzediğini söylüyordu.

Gatigan'dan kazasız belasız ayrılan filo Cebu'ya devam etti. Francisco Albo seyir defterine, büyülü adalar arasında izledikleri yolu kaydetmişti: "Limasawa'dan ayrıldık ve kuzeye Seulani Adası'na doğru çıktık, ondan sonra söz konusu ada boyunca yol alıp kuzeybatıya 10 derece kadar uzağa gittik. Burada kayalık üç ada gördük ve yolumuzu batıya çevirip 10 lig kadar gittikten sonra iki adacığa rastladık. O gece orada kaldık ve sabahleyin yaklaşık 12 lig güney-güneybatıya, 10 tam 1/3 derece kadar gittik. O noktada birine Mactan diğerine Cebu denilen iki ada arasındaki bir kanala girdik. Cebu, Limasawa ve Suluan adaları gibi, doğudan kuzeye, batıdan güneye uzanıyor. Cebu ile Seulani arasında Baibai denilen, kuzeye doğru uzanan çok yüksek bir toprak fark ettik. Burada hatırı sayılır miktarda altın bulunduğu, adanın yiyecek dolu olduğu, topraklarının çok geniş olduğu, öyle ki sınırlarının bilinmediği söyleniyor."

Albo bu rotanın, bütün bu nefis manzaraya rağmen tehlikeleri gözden gizlediği uyarısında bulunuyordu. "Limasawa, Seulani ve Cebu'dan, güneye doğru izlenen yoldan sonra birçok sığlıkla karşılaşmayı bekleyin, çok kötü. Bu yolda bize kılavuzluk eden bir kano, durum böyle olduğu için daha ileri gitmeye yanaşmadı. Cebu ve Mactan kanalının başlangıcından sonra ortadan geçen bir kanalla batıya döndük ve Cebu şehrine vardık."

Filipinler'de geçirdikleri sıcak, nemli günler ve tutkulu gecelerin ardından mürettebat arasındaki huzursuzluk yatışmıştı. Bir kereliğine olsun isyan lafı geçmiyordu. Mürettebattaki herkes armadanın başarılarının farkındaydı. Muazzam bir okyanusu fethetmiş ve dünya hakkında bin yıldır birikmiş yanlış algıları defetmişlerdi. Batıdan doğuya onca yolu denizden aşarak dünyanın küre olduğunu göstermişlerdi. Şimdi de nicedir hayalini kurdukları Baharat Adaları'nı haber veren baştan çıkarıcı işaretlerin, egzotik yiyeceklerin, müsait kadınların tadını çıkarmaya başlamışlardı. Ama Macellan'ın başının üzerinde dolaşıp duran kara bir bulut vardı. Keşif seferinin geri kalan kısmı sorunsuzca geçse de, baharat arayışı içinde başka bir gemi ya da denizci kaybetmese bile İspanya'ya döndüğünde Cartagena'yı ve rahibi kaderlerine terk ettiği için ağır bir bedel ödemesi gerekiyordu. Ülkesine asla şerefle dönemeyecekti, bu yüzden toplumundan firar etmiş bir kaçak ve kader rüzgârlarının esiri olan bir tutsak olarak yoluna devam etti.

10. Bölüm

Son Savaş

Onun ıskarmozları mı şunlar,
Kafesten sızar gibi taştığı Güneş'in
Tüm mürettebat şu Kadın mı yani?
ÖLÜM mü o? İki kişiler mi?
ÖLÜM bu Kadın'ın birinci zabiti mi?*

Maluku Armadası Cebu'nun palmiyelerle gölgelenmiş kumsallarına yaklaşırken mürettebat adanın, o zamana dek yolculuk sırasında karşılaştıkları en zengin insanlara ev sahipliği yaptığını görebiliyordu. Adamlar sanki sihirli bir değnekle dokunulmuş gibi, köylerin birbiri ardına, ormanın gölgeleri arasından belirmelerini izliyorlardı; ada sakinleri kendi halinde, iyi beslenmiş insanlardı, bu tuhaf gemiler onları pek şaşırtmamıştı. Beşli altılı gruplar halinde kazıklar üstünde yükselen kulübeler, kırevlerine, hatta çiftliklere benziyordu. Boyları evleri aşan uzun palmiye ağaçları gökyüzünü kapatıyor, geniş gölgelikler yaratıyordu. Ön tarafta suyun kıyısından başlayan balıkçı halatları sığ suyun üzerinde birbiriyle kesişiyor ve karadan biraz uzakta, kimi parlak renkli yelkenlerden güç alan, kimi küreklerin gücüyle ilerleyen hızlı *proa*'lar yaklaşmakta olan filoyu karşılamak üzere hareket ediyordu. Armadadaki adamların artık dünyanın ucunda yaşayan göçebe devlerle ya da gezinip dolanan kabilelerle uğraşması gerekmiyordu. Burada bir medeniyet, en azından ona benzer bir şey vardı. Pigafetta, "7 Nisan Pazar günü öğleyin, kazıklar üstüne inşa edilmiş birçok ev gördüğümüz köylerin yanından geçerek Cebu limanına girdik. Şehre yaklaştığımızda Genel Kaptan, gemilerin bayraklarını açmasını istedi. Yelkenler sanki savaşa hazırlık yapıyormuş gibi indirilip toplandı, bütün toplar ateşlendi, bu da insanlarda büyük bir korku yarattı," diye yazıyordu.

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 22.

Gemiler demir atar atmaz Macellan gayrimeşru oğlu Cristovao Rebelo'yu, tercüman olarak görev yapan kölesi Enrique ile birlikte "Cebu Kralı'na elçi" gönderdi. Rebelo ile Enrique karaya çıktıklarında "kralın yanında büyük bir kalabalıkla karşılaştılar, insanlar toplardan korkmuşlardı." Enrique ada sakinlerini yatıştırmak için "böyle yerlere girerken bir barış ve dostluk işareti olarak" silahlarını ateşlemenin filonun göreneği olduğunu açıkladı. Sözleri hemen istenen etkiyi gösterdi, çok geçmeden yöre şefi onlar için neler yapabileceğini sordu.

Enrique yine öne çıkıp kaptanlarının "dünyanın en büyük kralı ve prensine hizmet ettiğini, Maluku Adaları'nı keşfetmeye gittiğini" söyledi. "Limasawa kralı burası hakkında iyi haberler verdiği ve gemilerin yiyecek almaları gerektiği için" kaptan bu yoldan gitmeye karar vermişti. Bu sözlerden etkilenen kral ziyaretçileri buyur etti, ama "Limanlarımıza girmiş bütün gemilerin bize haraç vermesi göreneğimizdir," tavsiyesinde bulundu. Daha dört gün önce Siyam'dan gelen, "altın ve köle yüklü" bir yelkenli adada durmuş ve haracını ödemişti. Kral hikâyesini desteklemek için Siyam'dan gelip de adada kalmış olan bir Arap tüccarı çağırdı. Tüccar güvenli geçiş için yerel yöneticilere haraç ödemek gerektiğini açıklayıp Macellan'ın kendisini örnek alması gerektiğini söyledi.

Macellan Arapların adalılara karşı benimsediği yaşa-ve-yaşat yaklaşımını hor görerek hiç kimseye bir şey ödemeyeceğini söyledi. Yerel nüfusu eşit olarak değil, bir av, yardımcı, kâfir olarak görüyordu; niyeti bu insanların topraklarını İspanya'ya, ruhlarını da Kilise'ye katmaktı. Macellan ile Cebu kralı arasındaki müzakereler Macellan'ın –Enrique aracılığıyla- kralının dünyanın en büyük kralı olduğunda, Maluku Armadası'nın daha düşük bir yöneticiye asla haraç ödemeyeceğinde ısrar etmesi üzerine kopma noktasına geldi. Macellan, "Kral barış istiyorsa barış olur, ama savaş isterse savaş olur," diyerek sözlerini tamamladı.

Bu noktada Siyamlı tüccar, Pigafetta'ya göre "Aman attığınız adıma dikkat edin kral hazretleri, bu adamlar Calicut'u, Malakka'yı ve büyük Hindistan'ı fethettiler. Onları iyi karşılar, onlara iyi muamele ederseniz sizin için iyi olur, ama onlara kötü davranırsanız haliniz o kadar kötü olur," anlamına gelen bazı sözler mırıldandı. Enrique tüccarın bu tavsiyesini destekledi, eğer kral kabul etmeye yanaşmazsa Genel Kaptan "o kadar fazla adam gönderecekti ki onu ortadan kaldıracaklardı."

Kral kurnaz davranıp şeflere danışacağını, ertesi gün cevap vereceğini söyledi. Barışçı niyetlerini göstermek için karaya çıkan heyete "porselen tabaklarda sunulan, hepsi de etli birçok yemek ve testi testi şarap" ikram edip onları memnun mesut kendilerini bekleyen gemilerine gönderdi; heyet Macellan'a (ve her zaman her yerde olan Pigafetta'ya) görüşmelerinin ayrıntılarını anlattı. Macellan'ın savaşçı sözlerine rağmen elinde diplomatik bir değer vardı: yolculuğun bu ayağında filoya eşlik etmiş olan Limasawa kralı "ada kralına Genel Kaptan'ın büyük nezaketinden bahsetmekten" memnuniyet duyacaktı.

Yerli kralın yatıştırıcı sözleri istenen etkiyi gösterdi, pazartesi sabahı armadanın temsilcisi, Enrique eşliğinde Cebu kralı "Raca"yla, yani Pigafetta'nın transkripsiyonuna göre Kral Humabon'la resmi bir görüşmede bulundu. Humabon bu kez haraç istemektense dünyanın en güçlü kralına haraç ödemeyi önerdi. Çıkmaz böylece aşıldı. Macellan, Humabon'un cömert teklifini kabul ederek "başkalarıyla değil, onunla ticaret yapacağını" duyurdu. Cebu kralı Limasawa kralının teşvikiyle Macellan'la kan kardeşi olmayı önerdi, Genel Kaptan'ın tek yapması gereken "sağ kolundan bir damla kan akıtmaktı, o da çok samimi bir dostluğun bir nişanesi olarak aynı şeyi yapacaktı." Macellan neredeyse kendisine rağmen Cebu'da bir yuva bulmuştu.

Ertesi gün, salı günü, Macellan başka iyi haberler aldı: Limasawa kralı, Humabon'un gemilere göndermek üzere büyük bir ziyafet hazırlattığını, "akşam yemeği sonrasında önde gelen adamlarla birlikte iki yeğenini Macellan'la barış yapmaya göndereceğini" haber verdi. Macellan yiyecekleri minnettarlıkla kabul ettikten sonra, yine bir kuvvet gösterisi yapmaya karar verdi ve zırhlara bürünmüş bir denizciyi takdim etti. Zırhlı denizcinin Avrupa tarzı savaş tekniklerini göstermesi tahmin edilebilir ki "diğerlerinden daha zeki görünen" Cebu elçisini telaşlandırmıştı. Macellan bir kez daha durumu kendi avantajına çevirmeyi başardı: "Genel Kaptan ona korkmamasını, çünkü silahlarımızın dostlarımıza karşı yumuşak, düşmanlarımıza karşı sert olduğunu, mendillerin teri sildiği gibi, silahlarımızın da bütün hasımlarımızı ve inancımızın bütün düşmanlarını alaşağı edip mahvedeceğini söyledi." Bu ders istenen etkiyi yaratmıştı.

Macellan Cebuluları bir yandan etkiler, bir yandan korkuturken, iki taraf arasındaki ilişkiler bir hikâye kitabına yaraşır bir masal gibi iler-

liyordu. Kralın yeğeni, sekiz şefle birlikte sadakat yemini etmek için *Trinidad*'a gelmişti. İlgi odağı olan Macellan, zevk sahibi büyük bir hükümdar rolündeydi: "Genel Kaptan kırmızı kadife bir koltuğa kurulmuştu, gemilerdeki başlıca adamlar deri sandalyelere, diğerleri ise yerdeki hasırlara oturmuşlardı. Genel Kaptan bir tercüman aracılığıyla onlara bu prensin barış yapma yetkisi olup olmadığını sordu... Genel Kaptan barışla ilgili birçok şey anlattıktan sonra, barışın cennette kabul edilmesi için Tanrı'ya dua ettiğini söyledi. Onlar hiç böyle sözler duymadıklarını, ama bunları dinlemekten büyük zevk aldıklarını söylediler. Onların kendisini istekle dinleyip cevapladıklarını gören Genel Kaptan, onları kendi inancını kabul etmeye yöneltecek argümanlar ileri sürmeye başladı."

Özel koltuğundan kalkan Macellan birden konuyu değiştirdi, kral öldükten sonra yerine kimin geçeceğini öğrenmek istiyordu. "Kralın oğlu olmadığını, birçok kızı olduğunu, yeğeni olan prensin kralın en büyük kızıyla evli olduğunu, ona duyduğu aşk nedeniyle kendisine prens dendiğini söylediler. Ayrıca anne ve babanın yaşlandıklarında artık dikkate alınmadıklarını, çocukların onlara hükmettiğini anlattılar." Bu vaziyet On Emir'e* aykırı olduğu için Macellan'ı sarsmıştı, Genel Kaptan Kitab-ı Mukaddes'in bazı temel öğretilerini açıklamaya girişti. "Tanrı'nın gökyüzünü, yeri, denizi ve başka her şeyi yarattığını ve bize annelerimize, babalarımıza saygı göstermeyi emrettiğini, aksini yapan herkesin ebedi ateşe mahkûm olduğunu, hepimizin ilk ana-babamız Adem ile Havva'nın soyundan geldiğimizi, ruhumuzun ölümsüz olduğunu anlattı." Söylevi son derece ikna edici olmuş olacak ki "hepsi de neşeyle Genel Kaptan'dan kendilerine inancı öğretecek iki ya da en az bir kişi bırakmasını istedi." Macellan arkada kimseyi bırakamayacağını, ama isterlerse armadanın rahibi Peder Valderrama'nın Cebulular memnuniyetle vaftiz edeceğini, armada buraya geri döndüğünde onlara inancı öğretecek rahipler ve vaizler getireceğini söyledi. Pigafetta şeflerin, Macellan'ın ve seyredenlerin, hepsinin de çok heyecanlandığını, o kadar ki herkesin "sevinçten ağladığını" yazmıştı. Son derece duygusal vaftiz töreninin Filipinliler için nasıl bir önemi vardı, bu konuda ancak tahmin yürütebiliriz, ama Macellan için çok özel bir anlamı vardı. Yunanca

* Kutsal Kitap'a göre Musa Peygamber'in Sina Dağı'nda tanrısı Rab'dan aldığı On Emir'in beşincisi, "Annene, babana saygı göstereceksin" der-ed.n.

baptismos sözcüğünden türemiş olan vaftiz, gömülme anlamına geliyor ve ruhun günahlardan temizlenmesi, Hıristiyan inancında yeniden doğması fikrini ifade ediyordu.

Macellan ciddiyetle vaftiz törenine başlamadan önce Cebululara sırf onun takdirini kazanmak için din değiştirip Hıristiyan olmamaları uyarısında bulundu ve "kendi kanunlarına göre yaşamak isteyenlerin mutsuz olmasına neden olacak hiçbir şey yapmayacağına söz verdi." Ama Hıristiyanların kayırılacağını da sözlerine ekledi. "Hepsi de tek bir ağızdan, korku yüzünden ya da bizi memnun etmek için değil, özgür iradeleriyle Hıristiyanlığı seçtiklerini haykırdı," diye yazmıştı Pigafetta. Macellan bu cevaptan o kadar büyük bir cesaret almıştı ki minnet ifadesi olarak geride bir zırh bıraktı.

Genel Kaptan son derece hassas bir meseleyi, kendi adamları ile Cebulu kadınların cinsel ilişki kurmaları meselesini de gündeme getirmişti. "Onların kadınlarıyla ilişki kurduğumuzda kadınlar pagan olduğu için çok büyük bir günah işlemiş olacağımızı söyledi; ama kadınlar Hıristiyan olurlarsa öldükleri son an dışında şeytanın artık onlara görünmeyeceği güvencesi verdi." Macellan vaftiz edilmiş Cebulu kadınlarla yakınlaşmanın daha küçük bir günah olduğunu ima etmişti, yemek kadar cinsel ilişki kurmaya da aç olan mürettebat bu boşluktan derhal istifade etmeye baktı. Ama Macellan'ın Cebulu kadınlarla ilişki kurduğunu düşündüren bir şey yoktur, o daha manevi bir mutluluk bulmuştu: "Kaptan gözyaşları içinde onları kucakladı, prensin elini ve kralın elini ellerinin arasına alıp sıkarak onlarla İspanya kralı arasında daimi barış sağlayacağını söyledi."

Karşılıklı teminatların alınıp verilmesinden sonra bir kez daha ziyafet vakti gelmişti. Macellan yine hepsi de yetersizliğinden ötürü binlerce özür eşliğinde sunulan "pirinç, domuz eti, keçi eti ve kümes hayvanları" biçiminde bir ada misafirperverliğine layık görüldü.

Cebulu kadınlar domuzları öldürmeden önce incelikli bir kutsama töreni düzenlediler. Tören gong sesleriyle başladı, ardından töreni düzenleyecek olanlar ellerinde üç servis tabağıyla belirdi, ikisi pirinç keki ve yapraklara sarılarak pişirilmiş balık taşıyordu, diğerinin elindeyse palmiye ağaçlarından yapılmış kaba bir kumaş vardı. Kadınlar daha

sonra bu kumaşı yere serdiler, ellerinde bambu borazanlar tutan yaşlıca iki kadın bu kumaşa sarındı. "İçlerinden biri iki boynuzu olan bir eşarbı alnına koydu, eline başka bir eşarp aldı ve dans edip borazanını üfleyerek güneşe seslendi. Elinde eşarp olan diğer bayrağı aldı, eşarbı yere bıraktı, iki kadın uzun zaman borazanlarına üfleyerek bağlı olan domuzun etrafında dans etti." Dans ve müzik epeyce sürmüştü, neden sonra yaşlı kadınlardan biri sahte boynuzuyla şaraptan ritüel mahiyetinde birkaç yudum içmiş, artanı domuzun üstüne serpiştirmişti. "Eline bir zıpkın verildi, kadın ağzında yanmış bir meşale tutaraktan dans ederek bu aleti domuzun kalbine ani ve hızlı darbelerle dört-beş kez sapladı." Domuz öldürüldükten sonra kadınlar kumaşı üstlerinden atmış, seçtikleri diğer kadınlarla birlikte –erkeklere izin yoktu- üç yemeği yemişlerdi. "Yaşlı kadınlardan başka kimse domuz etini kutsamıyor, bu şekilde öldürülmemişse domuz yemiyorlar."

Macellan incelikli bir biçimde kutsanmış bu yemeğe karşılık prense bir top beyaz keten, kırmızı bir bere, cam boncuk dizileri ve sırlı cam bir kupa vermişti. (Pigafetta "Bu camlar buralarda çok beğeniliyor," yorumunda bulunmuştu.) Dahası da vardı; Macellan, Pigafetta'dan Humabon'a "Türk işi sarı ve eflatun ipek bir kaftan, güzel bir kırmızı bere, cam boncuk dizileri ve sırlı iki içki kupasını gümüş bir tabakta sunmasını" istemişti. Ziyafet son bulduğunda Cebululer Macellan'ı insandan öte biri olarak görüyorlardı, güçlü ve iyi yürekli bir tanrıydı o. Bu dalkavukluk, kendisinin ilahi bir esinle hareket ettiğine, keşif seferinin Tanrı'nın iradesinin bir tezahürü olduğuna her geçen gün biraz daha inanan dengesiz Genel Kaptan'ı etkileyecekti. Tehlikeli bir sanrıydı bu.

Macellan, sonunda *Trinidad*'dan ayrılıp Cebu'ya muzaffer bir tavırla girdiğinde, gönlünden geçirdiği kadar muhteşem bir biçimde karşılandı. Gemilerden, aralarında heyecan içindeki Pigafetta'nın da yer aldığı bir heyet karaya çıktığında, konukları şerefine krallara layık bir ihtişamla giyinip kuşanmış Humabon tarafından karşılandı: "Şehre geldiğimizde kralı sarayında birçok kişi tarafından çevrelenmiş bir halde bulduk. Yerde palmiyeden yapılmış bir hasır üstüne oturmuştu, üzerinde sadece edep yerini örten pamuklu bir kumaş vardı, başında da oyalı bir eşarp. Boynunda çok değerli bir kolye sallanıyordu, kulaklarına da değerli mücevherle çevrilmiş iki büyük altın küpe takılmıştı. Humabon şişman

ve kısaydı, alevle yapılmış farklı desenleri olan dövmeleri vardı. Yerdeki başka bir hasırın üstüne konmuş iki porselen tabaktan kaplumbağa yumurtası yiyordu, önünde üstü tatlı kokan bitkilerle örtülü, palmiye şarabı dolu dört testi bulunuyordu, her birinin içine şarap içerken kullandığı dört küçük kamış yerleştirilmişti. Kralın önünde gereği gibi reverans yapan tercüman Enrique ona efendisinin, gönderdiği hediye için içtenlikle teşekkür ettiğini, elindeki hediyeyi onun hediyesine karşılık olarak değil, kendisinde uyandırdığı içten sevgiden ötürü gönderdiğini söyledi. Kralın üstüne kaftanı giydirdik, başına bereyi geçirdik ve ona diğer şeyleri sunduk; sonra boncukları öpüp onun başına koyarak ona bunları sundum. O da aynı şeyleri yaparak onları kabul etti. Sonra kral bizi oturtup yediği yumurtalardan ikram edip içtiği ince kamışlardan içki sundu... Kral onunla akşam yemeğine kalmamızı istedi, ama kalamayacağımızı söyledik."

Böyle hediyeler alıp vermek ne kadar etkileyici olsa da bu sadece bir girizgâhtı. Asıl heyecan, prensin, Pigafetta ve diğerlerini yüksek kulübesine götürmesiyle başladı. Merdivenleri tırmandılar ve içerde "dört genç kızın müzik çaldığını" gördüler: "Biri bizimkine benzer, ama yerde duran bir davul çalıyordu, ikincisi asılı haldeki iki gonga bir ucuna kalınca palmiye bezi dolanmış bir sopayla vuruyordu; üçüncüsü aynı şekilde büyük bir gong çalıyordu, dördüncünün elinde iki küçük gong vardı, bunları birbirlerine vurarak çok hoş bir ses çıkarıyordu. O kadar uyumlu çalıyorlardı ki, insan iyi bir müzik kulakları olduğuna inanabilirdi."

Avrupalılar müzik yeteneğinden fazlasını fark etmişlerdi, göğüsleri çıplak olan kızlar son derece çekiciydi: "Bu kızlar çok güzellerdi, neredeyse bizim kızlarımız kadar beyaz ve endamlılardı. Üstlerinde bellerinden sarkan, dizlerine uzanan palmiye bezi dışında bir şey yoktu. Bazıları yarı çıplaktı, hepsinin kulaklarında büyük delikler vardı, deliklerin içlerine küçük yuvarlak tahtalar yerleştirilmişti... Kızların uzun siyah saçları vardı, başlarına kısa bir bez kondurmuşlardı, ayakları da hep çıplaktı. Prens gayet çıplak üç kızın bizim için dans etmesini istedi." Macellan'ın Hıristiyanlığa geçmeyen yerli kadınlarla ilişki kurma yasağıyla çelişmeye pek yanaşmayan Pigafetta bu dişi müzisyenlerle oynaşma ve sevişme sahnelerini betimlemekten kaçınır, ama o akşamın nasıl bittiği konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmaz.

O gece civarda her yerde, sıradan köylüler ile denizciler arasında Avrupalı-Cebulu dostluğunun kutlandığı benzer yakınlaşmalar yaşanmıştı. Macellan'ın da bu kutlamalara katılıp katılmadığı sorulabilir, ama yolculuk sırasında kendi kendisini dizginlediği ve nefsinden feragat ettiği düşünüldüğünde tenin baştan çıkarıcılığına bu sefer bile kendini bırakmış olması pek muhtemel değildir.

O gece gemiye döndüklerinde dört elçi, kendilerini ayıltacak haberlerle karşılandı: Yol arkadaşlarından ikisi ölmek üzereydi. Ertesi sabah, 10 Nisan'da yolcu Martin Barreta doksan sekiz günlük Pasifik geçişi sırasında yakalandığı iskorbütten geride kalan etkilere yenik düştü. Ondan saatler sonra da denizci Juan de Areche son nefesini verdi.

Pigafetta ve Enrique sabahleyin, kayıplarını Hıristiyan usulünce gömmek için düzenlemeler yapmak amacıyla adaya döndüler; Cebu'da kutsanmış, haçlı bir mezarlık ayarlamak anlamına geliyordu bu. Her zamanki misafirperverliğini gösteren kral, haç dikilir dikilmez ona tapmak istediğini söyledi. Macellan ise bu vesileyi adalıların yararlanacağı bir din dersine çevirdi. "Ölü, iyi bir örnek oluşturmak amacıyla, olabildiğince büyük bir törenle meydana gömüldü, sonra burayı kutsadık ve akşamleyin birini daha gömdük."

Pigafetta Cebu'da, yerel ölü gömme göreneklerine aşinalık kazanacak kadar uzun zaman geçirmiş, onların bu konuda sergilediği incelikten, âdetlerinin Avrupa pratiklerine benzerliğinden etkilenmişti. Sade bir biçimde başlayan, sonra güçlü bir hal alan cenaze törenlerinde başrolde kadınları görmüştü. "Ölü, bir kutunun içinde evin ortasına yerleştiriliyor. Sonra kutunun etrafına, çitle çevirirmiş gibi, birçok ağaç dalının iliştirildiği halatlar yerleştiriliyor. Her dalın ortasına perdeli bir tente işlevi gören pamuklu bir kumaş asılıyor. En önde gelen kadınlar bu kumaşların altına oturuyor, her kadın palmiye ağacından bir yelpazeyle onu yelpazeleyen bir kız tarafından beyaz pamuk kumaşlarla kaplanıyor. Diğer kadınlar odada üzgün üzgün oturuyor. Sonra kadınlardan biri ölünün saçlarını bir bıçakla çok yavaşça kesmeye başlıyor. Ölünün birinci eşi olan bir başka kadın, ölünün üzerine uzanıp ağzını ölünün ağzının, ellerini ellerinin, ayaklarını ayaklarının üzerine yerleştiriyor. Birinci kadın ölünün saçını keserken, ölünün üzerine uzanmış kadın ağlıyor; birinci kadın kesme işini bitirdiğinde, ikincisi şarkı söylüyor." Beş-altı

günlük bir yasın ardından "Ölülerini aynı kutunun içinde, kutuyu bir kütüğün içine yerleştirip üstünü ahşap çivilerle sabitlenen ahşap kütüklerle örterek gömüyorlar."

Pigafetta bundan birkaç gün sonra günlüğüne, filodaki başka adamlar gibi Cebu kadınlarıyla yakın ilişkiler kurduğunu itiraf etmişti. Bu şaşırtıcı bir şey değildi, her iki cinsiyetin de uyguladığı tuhaf cinsel görenekler, özellikle de *palang*, yani genital germe, çok daha olağandışı bir şeydi.

Pigafetta gözlerine inanmakta zorluk çekerek "Erkekler, ister büyük, ister küçük olsun, penislerinin başına yakın bir yeri delerek, kaz tüyünün sapı genişliğinde altın veya kalay bir vida takıyor," gözleminde bulunmuştu. "Vidanın iki ucuna bazıları uçları dışarı bakan cıvata benzeri bir şey taktırıyor, bazıları da çivi başı gibi bir şey. İnanmakta zorluk çektiğim için sık sık hem genç hem yaşlı erkeklerden penislerini göstermelerini istedim." Aletlerden büyülenen Pigafetta bunları yakından incelemişti. "Vidanın ortasında bir delik var, işerken sidikleri buradan geçiyor. Vida ve cıvatalar her zaman sıkı duruyor."

Pigafetta doğal olarak ada kadınlarının cinsel ilişki sırasında *palang*'ı nasıl tolere ettiklerini merak etmişti. Vidalar kesinlikle canlarını yakıyor ya da onları yaralıyor olsa gerekti. Hiç de değil, demişti Cebulu erkekler. "Kadınların böyle istediklerini, öbür türlü yaparlarsa, onlarla görüşmeyeceklerini söylediler." Sonra da onların deneyimlerine göre *palang*'ın hem erkekler hem kadınlar için cinsel memnuniyeti nasıl artırdığını açıklamaya başladılar. Bu arada Pigafetta da Cebu usülü aşk sanatı üzerine bir ders aldı. "Erkekler kadınlarıyla görüşmek istediklerinde, kadınlar penisi olağan biçimde almıyor da onu önce baştaki cıvatalı kısımdan son derece nazikçe vajinaya sokmaya başlıyor, sonra diğer kısmı alıyor. Penis içeri girdiğinde normal halini alıyor, böylece penis yumuşayıncaya kadar hep içerde kalıyor, öbür türlüyken çekip çıkaramıyorlar."

Palang erkeklerle sınırlı değildi. Kadınlar da çocukluktan itibaren *palang*'a başvuruyordu. "Erkeklerin penisleri nedeniyle, altı yaşından büyük bütün kadınlar vajinalarını yavaş yavaş açtırıyor," diye öğrenmişti Pigafetta. *Palang*'la cinsel ilişki kurmak ilişkiyi uzatıyordu; vidalar ve cıvatalar ani hareketleri önlüyordu, ayrıca *palang*'ın her iki cinsiyetin yaşadığı hazzı yoğunlaştırdığına inanılıyordu. Avrupalılar için anlaması

en zor şeylerden biri *palang*'ın vajinada çeşitli duyumlar uyandırarak kadınların aldığı hazzı artırmasıydı. *Palang* kullanılan ilişki, sevgililer tutkulu bir kucaklaşmada kilitlenmiş halde kaldıklarından, bir gün, hatta daha uzun sürebiliyordu.

Pigafetta'nın soğukkanlı betimlemesi, adalıları ilişki kurarken gözlemlediğini, gördüklerinden hem heyecanlandığını, hem umutsuzluğa kapıldığını düşündürecek kadar fazla ayrıntı içeriyordu. "Bu insanlar zayıf tabiatlı oldukları için bu aleti kullanıyorlar," kararına varmıştı Pigafetta, zayıf tabiatlı olmayı hazzı sevmekle bir tutuyordu. Açıklamasına devam ediyor, "İstedikleri kadar hanım alabiliyorlar, ama bir tanesi baş hanımları oluyor," diyordu. Hem hazzı artırmayı vurgulayan *palang* uygulaması hem Pigafetta'nın bununla ilişkilendirdiği çokeşlilik Katolik öğretilerine ters düşüyordu. Pigafetta bütün bu nedenlerle *palang*'ı uygunsuz bulmuş, düşüncesini kanıtlamak için de "Bütün kadınlar bizi kendi erkeklerinden çok daha fazla sevdi," diye ısrar etmişti; süssüz Avrupalılar bu hantal aksesuarlardan yoksun olduğu için böyle olmuştu güya.

Maluku Armadası'na ve İspanyolların ondan sonra gönderdiği keşif ekiplerine göre *palang*, adalıların uyguladığı, kabul edilemeyecek birçok âdetten biriydi yalnızca. Yönetici sınıftan Filipinli ailelerin bebek katili oldukları, kurbanları gömdükleri ya da denize attıkları da söyleniyordu. Ayrıca evlenmemiş kadınlar koca bulmaları kolaylaşsın diye düzenli olarak kürtaj yaptırıyorlardı. Aslında bekâret o kadar ciddi bir engel olarak görülüyordu ki bu sorunu halletmek için "profesyonel bekâret bozucular" tutulabiliyordu. Filipinliler kadınların cinsel hazzına ağırlık veriyor, kadınlar şehvetlerini yatıştırmak için yapay penisler kullanabiliyorlardı. İspanyollar, özellikle de Macellan'dan sonra gelen din adamları, neredeyse *palang* kadar tiksindirici buldukları bu pratiği ortadan kaldırmayı amaçlayacaklardı.

Macellan'ın din değiştirmeyi ya yaparsın, ya ölürsün derecesinde vurgulayarak değerli kültürel geleneklere müdahale ettiği söylenebilir ama o, bu meselelere gayet farklı bir açıdan bakıyordu: Karanlıkta kalmış insanları bu dünyada barbarlıktan, öte dünyada cehennem azabından kurtarma görevini üstlenmişti. Kendilerini yabancı bir coğrafyada dolanan seyyahlar olarak gören pragmatik mürettebatının tersine Macellan, Tanrı'nın bir enstrümanıymış gibi davranıyordu. İlahi Kudret'in, cahilleri Hıristiyanlıkla tanıştırması için onu Filipinler'e göndermiş olduğu-

nu düşünüyor, yerel görenekleri büyük toplumsal rahatsızlıklar olarak görüyordu. Macellan'ın fikrine göre tek ve en iyi çareyi Hıristiyanlık sunuyordu.

Macellan Cebulular'ın takas işlerinde örgütlü ve becerikli olduklarını anlamıştı, ada sakinleri dikkat çekici doğruluk gösteren bir ağırlık, ölçü, denge ve ölçek sistemine başvuruyorlardı. Macellan da bu nedenle adamlarına mallarını karaya çıkarıp ticaret yapmalarını emretti. Avrupalılar kendi metal ve cam nesne çeşitlerini, bıçaklarını, boncuklarını ve çivilerini sunuyor, adalılar da bunlara karşılık altın vermeye koşuyorlardı. Ne var ki "Genel Kaptan denizciler mallardaki paylarını çok ucuza satmasın diye çok fazla miktarda altın almak istemiyordu, bu nedenle kendisi de kendi mallarını olabildiğince yüksek bir fiyata satmak istediğinden, aynı sınırlamayla hareket edecekti".

Bu arada Pigafetta yerel dili kaydetmeye başlamıştı. Patagonyalı devlerle yaptığı ilkel denemede olduğundan çok daha ayrıntılı ve incelikli bir Cebu dili sözlüğü derlemişti. Cebulular'ın uzuvlara ve bedenin çeşitli kısımlarına verdikleri isimleri, güneş ile yıldızların, sıradan bitkilerle nesnelerin ve ilk kez de sayıların Cebu dilindeki karşılıklarını girmişti bu sözlüğe. Daha önce olduğu gibi, bir boşlukta, sezgileri ve sağduyusunun buyruklarını kılavuz alarak yapıyordu bu işi, zira koskoca bir sözlü geleneğin sözcükleri ve tanımlarını kâğıda geçirmek gibi iddialı bir işe kendisinden önce girişmiş pek kimse olmadığı gibi, bu çabanın kesinlikle profesyonel bir standardı da yoktu. Pigafetta bütün engellere rağmen, Cebu'dan geçebilecek sonraki keşif seferleri için yararlı olabilecek bir söyleyişler kitabı hazırlamayı başardı.

Erkek... *lac.* Kadın... *perampuan.* Genç... *benibeni.* Evli kadın... *Babai.* Çene... *silan.* Omurga... *licud.* Karın... *pussud.* Altın... *boloan.* Gümüş... *pilla.* Biber... *malissa.* Karanfil... *chiande.* Tarçın... *manna.* Bir gemi... *benaoa.* Bir kral... *raia.*

Kral Humabon'un vaftiz töreni 14 Nisan Pazar günü sabahı, Macellan'ın gücünün yetebileceği bütün gösterişle başladı. Bundan bir gün önce mürettebat köy meydanına bir platform inşa etmiş, burayı palmiye dalları ve başka dekoratif bitkilerle süslemişti. Vaftiz gününün

sabahı Pigafetta'nın da aralarında bulunduğu kırk denizci filikalara bindi. Denizcilerden ikisi ışıltılı zırhlara bürünmüş, hafif hafif esen okyanus melteminde tatlı tatlı dalgalanan İspanya kralı armasının hemen arkasında dikiliyordu. Macellan yine toplarını patlatmayı tasarlıyordu, ama bu kez tedbirli davranıp krala "En büyük bayramlarımızda top atışı yapmak bizim âdetimizdir," diye açıklamıştı. Kurallara uygun bir şekilde işaret verilen mürettebat, teknedekiler karaya ayak bastığı anda silahları ateşleyerek, vaftiz töreninin resmen başladığını duyurdu.

Macellan göründü, Humabon ona yaklaştı, ikisi kucaklaşırken Genel Kaptan, protokol kurallarını kral yararına eğip büktüğünü açıkladı: "Kraliyet bayrağının, bunlar gibi zırhlara bürünmüş elli adam ve misket tüfekli elli adam eşlik etmiyorsa kıyıya çıkarılmaması gerekirdi; ama Humabon'a karşı sevgisi o kadar büyüktü ki bayrağı da getirmişti." Pigafetta bu bayrak hakkında pek bir şey yazmamıştır, ama bu muhtemelen Fernando ve İsabel'in tahtta olduğu 1492'den beri kullanılmakta olan Katolik Krallar Kraliyet Bayrağı'ydı. Bayrağın üzerinde Aziz John'un kartalı kanatları ters çevrilmiş halde görünüyordu, İspanya krallıklarının (Leon, Aragon, Kastilya, Sicilya) sembolleri, ayrıca oklar ve muhtemelen bir parşömen rulosu da görünüyor olabilirdi. Macellan'ın bu bayrağa gösterdiği hürmet, onun tam olarak nasıl gösterileceğini bilmesi (zırhlı elli asker ve elli misket tüfekli asker eşliğinde) burada, bu uzak sahillerde bile Carlos'a sadık olduğunu, gizlice Portekiz'e bağlı olduğu yönünde uzun zamandır varlığını sürdüren kuşkuların ne kadar yersiz olduğunu gösteriyordu.

Rahibin vaftiz ettiği Humabon, kendine isim olarak Macellan'ın kralının adını, Carlos'u seçti. Ardından Limasawa kralı John adını aldı. Siyamlı tüccar bile bu dinsel coşkuya kapılıp dinini değiştirmeye ve Christopher adını almaya karar verdi. Vaftiz töreni Macellan'ın umduğundan çok daha başarılı olmuştu.

Pigafetta "Sonra hepsi neşeyle platforma yaklaştı," diye yazmıştı. "Genel Kaptan ve kral kırmızı ve leylak rengi sandalyelere, şefler minderlere, diğerleri de hasırların üzerine oturdular. Genel Kaptan tercüman aracılığıyla krala, onu Hıristiyan olmaya esinlendirdiğinden ötürü Tanrı'ya teşekkür ettiğini, artık düşmanlarını eskiye nazaran daha kolayca fethedeceğini söyledi." Kral kendisi Hıristiyan olmak istese de şeflerinin bu fikre hâlâ karşı koymakta olduğunu söyledi.

Genel Kaptan inatçı şefleri derhal topladı ve Pigafetta'nın anlattığı üzere, "kralı kralları olarak tanıyıp itaat etmezlerse onları öldürteceği ve mallarını mülklerini krala vereceği uyarısında bulundu." Bu, Macellan'ın daha önce yaptığı açıklamanın neredeyse tam tersiydi, Macellan ilk açıklamasında kimsenin Hıristiyan olmaya zorlanmayacağını vurgulamış, ama Hıristiyan olanları kayırabileceğini söylemişti. Şimdi yaptığı açıklamaysa Kilise'nin yetişkinlerin vaftiz edilmesiyle ilgili öğretilerine ters düşüyordu; birincisi din değiştirmek isteyen insanların bunu gönüllü olarak yapmaları, daha da önemlisi korkuyla değil, inançla hareket etmeleri gerekiyordu. Macellan, din değiştirme işi hızla ilerlesin diye blöf yapıyordu belki de, onun ya da adamlarının daha yenilerde dost oldukları cömert ve iyi huylu adalılar arasında bir katliam gerçekleştireceklerini hayal etmek zordur. Her hâlükârda şefler Macellan'a uymayı derhal kabul ettiler ve dinlerini değiştirdiler.

Bu durumdan memnun olan Macellan İspanya'dan dönerken çok sayıda asker getireceğini, kralın "Hıristiyan olma kararlılığını dile getiren ilk kişi olduğu için bu bölgelerin en büyük kralı olarak tanınacağını" söyledi. Macellan'ın coşkusuna kapılan kral ellerini göğe kaldırıp Genel Kaptan'a içtenlikle teşekkür etti, hatta birkaç denizcinin onlara Hıristiyanlığı öğretmek için geride kalmasını istedi. Macellan bu kez pes etti ve iki adamını krala bırakacağını söyledi, ama buna karşılık "şeflerin ailelerinden iki çocuğun onunla İspanya'ya gelmelerini", İspanyolca öğrenmelerini, Cebu'ya döndüklerinde İspanya'nın harikalarını anlatmalarını istiyordu.

Sonunda genel vaftiz töreni için hazırlıklar tamamlanmıştı, muhteşem beyaz giysilere bürünmüş Macellan törene başkanlık ediyordu. "Meydanın ortasına büyük bir haç yerleştirildi. Genel Kaptan onlara, önceki günlerde açıkladıkları gibi Hıristiyan olmak istiyorlarsa bütün putlarını yakmaları, onların yerlerine haç koymaları gerektiğini söyledi. Her gün ellerini birbirine kenetleyerek bu haça tapacaklar, her sabah âdet olduğu üzere haç işareti yapacaklar (Genel Kaptan bu işaretin nasıl yapılacağını göstermişti), her saat başında, en azından sabahları bu haçın önüne gelip diz çökerek ona tapacaklardı." Macellan daha demin onları öldürmekle tehdit eden kendisi değilmiş gibi, "onlara karşı sevgisini göstermek için" beyazlara büründüğünü açıklamıştı. Din değiştirenlere Hıristiyan isimler vermeyi sürdürmüştü. Pigafetta "Ayinden önce beş yüz kişiyi vaftiz ettik," diye haber veriyordu.

Tören ciddi bir havayla son buldu, gemiler toplarını ateşler, ada krallığının her yeri gümbürtülerle inlerken, artık Hıristiyan olmuş kral ve şefler Macellan'ı aynı inançtan kardeşler olarak kucakladılar, ama *Trinidad*'da akşam yemeği davetini geri çevirdiler.

Akşam yemeği sonrasında din değiştirme sırası kadınlara geldi, onların vaftiz töreni daha duygusal geçti. Peder Valderrama, Pigafetta ve mürettebattan birkaç kişiyle birlikte adaya dönüp kırk kadından oluşan bir heyetle gelmiş kraliçeyi vaftiz etti. Kraliçe Avrupalıları çok etkilemişti. "Genç ve güzeldi," diye yazıyordu Pigafetta: "Tepeden tırnağa siyah ve beyaz kumaşlara bürünmüştü. Ağzı ve tırnakları kıpkırmızıydı, başına palmiye yapraklarından yapılmış, şemsiye gibi büyük bir şapka takmıştı; aynı yapraklardan yapılmış, papanın başlığına benzer de bir tacı vardı."

Kadınlar için çok farklı bir tören düzenlendi. "Onu platforma getirdik, rahip hazırlanıncaya dek, onu bir mindere oturttuk, diğer kadınlar da yanına oturdular. Kendisine Hanımımızın [Meryem Ana-e.] bir resmini, çok güzel tahta bir çocuk İsa ve bir haç gösterdik. Bunun üzerine Kraliçe nedamet getirdi ve gözyaşlarına boğularak vaftiz edilmeyi istediğini söyledi. Ona imparatorun annesinin adından hareketle (Deli Juana) Johanna adını verdik; prensin karısı olan kızına Catherina, Limasawa kraliçesine Lisabeta adlarını verdik, diğerlerinin hepsine de ayrı ayrı isimler verdik. Adamlar, kadınlar ve çocuklar dahil sekiz yüz ruhu vaftiz ettik."

Ertesi günlerde kendiliğinden daha fazla insan din değiştirirken Cebu nüfusunun tamamı Hıristiyanlığı kabul etti, çok geçmeden diğer adaların sakinleri de aynı gerekçeyle Rahip Valderrama'nın karşısına çıktı. Öfkeyle bir tek kurşun bile atılmaksızın toplam 2.200 ruh din değiştirdi.

Din değiştirme ilk bakışta dokunaklı ve ilham verici görünüyordu, ama yakından bakıldığında tuhaf ve ihtimal dışı bir işti. Tiyatro, günü kurtarmıştı. Cebulular'ın Hıristiyanlığı kabul etme hızı kuşku uyandırıyordu, ama Macellan da Pigafetta da dışarıdan görünen inanç işaretlerinin altında samimiyetsizlik, inançsızlık ve anlayışsızlık yattığını görmemişti. Binlerce adalı Hıristiyanlığa geçmişti, ama ne kadar Hıristiyan kalacaklardı? Bu kadar hızlı din değiştirmiş bir kabile, başka bir dini de kolayca kabul edebilir ya da hiçbir dini kabul etmeyebilirdi.

1521 Nisan'ının ortasına gelindiğinde, bir kâşif olarak Macellan'ın izlediği yol zirve noktasına ulaşmıştı. Macellan kötücül isyanları atlatmış, boğazı keşfetme vaadini yerine getirmiş, Pasifik Okyanusu'nun haritası çıkarılmamış uzak bölgelerinde seyretmiş, başka diyarların yanı sıra Filipinler'i İspanya topraklarına katmış ve bu arada binlerce adalının dinini değiştirmişti. Ama kimi zaman iyilikten, kimi zaman kötücüllüğünden kaynaklanan, zaman zaman her ikisini de yansıtan dengesiz davranışları, başarılarının başına vurduğunu, dini meselelere karşı giderek bağnaz bir tutum benimsediğini düşündürüyordu. Yolculuk boyunca bir dindarlık eğilimi göstermişti; ama artık ileri gidiyor, haçlı seferine karşı koyanları ölümle tehdit ediyordu. Macellan bu kez tehdidini uygulamayı kafaya koymuştu.

Pigafetta "O hafta son bulmadan o adadaki herkes ve diğer adalıların bazıları vaftiz edildi," diye yazmıştı. Ama direnenler vardı. Macellan inatçı şeflere haber göndererek derhal din değiştirip Carlos'a bağlılık yemini etmezlerse mülklerine el koyacağını duyurdu; adalılar için neredeyse hiçbir anlam ifade etmeyen bir kavramdı "el koymak". Genel Kaptan onları ölümle cezalandırmaya da yemin etti, buysa adalıların anladığı, ama duymazdan gelmeyi tercih ettiği bir tehditti. Macellan ne kadar ciddi olduğunu göstermek için bir grup adamını felaket saçmaya gönderdi. "Komşu bir adada bulunan küçük bir köyü yaktık, çünkü adalılar krala ya da bize itaat etmeye yanaşmıyorlardı. Oraya bir haç diktik, zira o insanlar kâfirdi," diyordu Pigafetta; için için devam eden yangından göğe mide bulandırıcı korkunç bir duman yükselirken sesinde en ufak bir pişmanlık izi yoktu.

Bu komşu adanın adı Mactan'dı.

Mactan köyü yanar, köy sakinleri kaçışırlarken Macellan Cebu yöneticilerini İspanyol tarzı daha otoriter ve hiyerarşik iktidar kullanma yöntemleri benimsemeye zorladı. Öncelikle çeşitli şefleri toplayıp onları Humabon'a itaat etmeye zorladı, Humabon da İspanya kralına sadık olduğuna and içmek zorunda kaldı. "Bunun üzerine Genel Kaptan Hanımımızın resmi önünde kılıcını çekip krala, böyle yemin eden birinin bu yemini bozmaktansa ölmeyi tercih edeceğini söyledi." Sonra Macellan Humabon'a kırmızı kadife bir koltuk verdi, "ona nereye giderse gitsin, önünde en yakın akrabalarından birine bu koltuğu taşıtması gerektiği-

ni söyleyerek koltuğun nasıl taşınacağını gösterdi." Humabon ise buna karşılık Macellan'a özel bir hediye verdi: Altından yapılmış iki büyük küpe, iki altın kol bandı ve ayak bileklerinin üzerine takılan iki altın şerit. Ama kral Macellan'ın bu değerli hediyeleri, kadife koltuğun simgelediği iktidar kadar önemli addettiğini düşünüyorsa yanılıyordu.

Macellan'ın adalılara Hıristiyanlığı kabul ettirme konusunda görünürdeki bütün başarısına rağmen, din değiştirmelerin henüz tamamlanmadığı, bozulabileceği yönündeki emareler canını sıkıyordu. Örneğin emirlerine rağmen putlar yakılmamıştı, aslında adalılar bu putlara adakta bulunmaya devam ediyorlardı, Macellan da bunun nedenini öğrenmek istiyordu. Baktığı her yerde onunla alay edermiş gibi görünen bir put vardı, hatta sahil boyuna putlar dizilmişti, bu manzara Avrupalıların duyarlılıklarına dokunuyordu. "Kolları açık, bağdaş kurmuşlar," diye yazıyordu Pigafetta: "Büyük bir yüzleri, vahşi domuzlarınkine benzer dört büyük dişleri var, her yerleri de boyalı."

Adalılar kendilerini hasta bir adama yardım etmek için tanrıları yatıştırmaya çalıştıklarını açıklayarak savundular, adam o kadar hastaydı ki dört gündür konuşamıyordu. Öyle herhangi bir adam da değildi, prensin erkek kardeşiydi, koskoca adanın "en cesur, en bilge adamı" olarak bilinirdi. Ama Hıristiyanlık ona yardımcı olamazdı, çünkü vaftiz olmamıştı.

Macellan bu hastalığı, Hıristiyan inancının iyileştirici gücünü göstermek için kullandı. Putlarınızı yakın diye emretti, İsa'ya, sadece ona inanın; hasta adam vaftiz olursa "daha çabuk iyileşecekti". Macellan o kadar kararlıydı ki hasta iyileşmezse, Humabon'un "oracıkta kellesini uçurmasına izin verecekti". Aslına bakılırsa bunda ısrar etti. Humabon her zamanki uysallığıyla "bunu yapacağını, çünkü İsa'ya gerçekten inandığını söyledi." Macellan hayatının bu vaftizin sonucuna bağlı olduğu kanısındaydı, gerçekten de öyleydi. Hasta adam iyileşmezse, Hıristiyanlık davası bütün inandırıcılığını yitirecekti, fanatikliğine yenik düşen Macellan da kafasını kaybedecekti.

Macellan bu sınava titizlikle hazırlandı, hasta adamın hayatını kurtarmak için bir güç gösterisinden ve dinsel ritüellerden yararlanacaktı. Pigafetta her zaman olduğu gibi orada da hazır bulunmuştu: "Meydandan hasta adamın evine kadar alabildiğine gösterişli bir geçit töreniyle gittik. Evine vardığımızda onu konuşamaz, hareket edemez bir halde

bulduk. Onu, iki karısını ve on kızını vaftiz ettik. Daha sonra Genel Kaptan adama nasıl hissettiğini sordu. Adam hemen konuşmaya başladı ve Tanrı'nın inayeti sayesinde gayet iyi hissettiğini söyledi. Apaçık bir mucizeydi bu. Genel Kaptan onun konuştuğunu işitince Tanrı'ya coşkuyla şükretti. Sonra hastaya, onun için hazırladığı badem sütünden biraz içirdi." Bu mucizevi iyileşmenin güvenilir adalılar üzerinde muazzam bir etkisi olmuştu, Macellan'a artık tanrıymış gibi saygı gösteriyorlardı. O, putlarından daha güçlüydü, ama aralarında dolaşıyordu.

Macellan daha önce göstermediği bir hassasiyet ve şefkat göstererek bu zaferden en iyi şekilde yararlanmaya çalıştı, böylece Cebulular daha büyük övgülerine mazhar oldu. "Daha sonra hastaya bir döşek, bir çift çarşaf, sarı kumaştan yatak örtüsü ve bir yastık gönderdi. Adam iyileşinceye dek ona süt, gülsuyu, gülyağı ve bazı tatlı reçeller gönderdi. Hasta beş gün geçmeden yürümeye başladı. Bazı yaşlı kadınların evine sakladığı bir putu kralın ve bütün halkın gözleri önünde yaktırdı." Macellan sonraki günlerde kutsal kitabın coşkusuyla ateşlenmiş, sahile dizilmiş diğer putları da ortadan kaldırtmış, galeyana gelmiş adalıları kendisini örnek almaya davet etmişti. "İnsanlar kendiliklerinden 'Kastilya! Kastilya!' diye bağırarak bu mabetleri yıktılar." Adayı putlardan temizleme seferberliği, bulabildikleri bütün putları, Humabon'un evine saklanmış olanları bile bulup yakmaya ant içen Cebuluları ve Macellan'ı mecalsiz bıraktı.

Macellan bir süreliğine barış ilan etti. Cebu ve komşu adalardaki bütün köyler, Hıristiyanlık ve inancın iyileştirilmesi karşılığında ona haraç, muhtemelen altın, adamlarına da yiyecek veriyorlardı.

Görünüşe bakılırsa bu sefer hayat sakin sakin akıp gidiyordu, adalı sevgilileriyle geçirdikleri gecelerin tadını çıkaran, Cebu'nun egzotik cinsel pratiklerinin zevkine varan adamlar adadan ayrılmak istemiyorlardı.

Gelgelelim bu sükûneti bozan habis bir emare vardı: "Karga kadar büyük kapkara bir kuş" her gece, gece yarısına doğru adadaki kulübelerin üzerinde dolanmaya ve "tiz sesiyle çığlık atmaya başlıyor, bunun üzerine bütün köpekler havlıyor, bu çığlık ve havlamalar dört-beş saat sürüyordu." Avrupalılar bu gürültü devam ederken, sahilde geceleri doğru dürüst uyuyamıyorlardı. Bu rahatsızlığın sebebini öğrenmeye de can atıyorlardı. "Ama bu insanlar bize nedenini asla söylemezlerdi."

Batıl inançlı denizcilere göre, kuşun durmadan çığlık atması, yaklaşan bir felaketi haber veriyor olabilirdi.

26 Nisan'da Mactan Adası armadaya el etti. Adanın şefi Sula oğullarından birini Cebu'ya göndererek Macellan'a iki keçi hediye etti. Oğlunun açıkladığına göre daha fazla keçi gönderebilirdi, ama adayı birlikte paylaştığı kral, Lapu Lapu onu engellemişti. Lapu Lapu Hıristiyanlığa geçmeye inatla direnen, Macellan'ın köyünü yerle yeksan ettiği şefti.

İki uzlaşmaz savaşçı, Lapu Lapu ile Macellan'ın arasında kalmış olan Sula diplomasiyi deniyordu. Macellan'a, kızkardeşinin Lapu Lapu ile evli olduğunu, Lapu Lapu'nun sonunda işbirliğine yanaşacağını söyledi, ama Lapu Lapu Avrupalı işgalciye karşı tutumunu kesinlikle değiştirmedi. Sula konumunu birden değiştirip Lapu Lapu'ya karşı savaşmaları için askerlerini Macellan'ın emrine vermeyi önerdi. Birleşik kuvvetler Lapu Lapu'yu hepten ortadan kaldırabilirdi. Macellan bu teklifi kabul etmeye yanaşmadı ve "İspanyol aslanlarının hiçbir yardım almaksızın nasıl savaşacağını görmek istediğini" söyledi.

Durumu kendi avantajına çeviren Sula, Macellan'dan Lapu Lapu'nun adamlarına karşı savaşmak için bir tekne dolusu silahlı savaşçı istedi. Asla altta kalmayacak biri olan Macellan bir değil, üç filika dolusu savaşçı göndereceğini söyledi. Macellan'ın savaşa teşneliği nedeniyle bu diplomasi oyununu kazanan Sula olmuştu, o askerlerini Macellan'ın emrine vereceğine, Macellan askerlerini Sula'nın emrine vermişti.

Savaş hatları işte böyle çizilmişti.

Savaşma kararı armadanın teyakkuza geçmesine neden oldu. Macellan'ın yakın çevresi, keşif seferinde bir başka dönüm noktasına geldiklerini hemen idrak etmişti. Bu yemyeşil adalara geldiklerinden beri ilk kez Macellan'ın muhakemesini, hatta akıl sağlığını ciddi ciddi sorguluyorlardı. "Omuzlarında bu kadar ağır bir yük taşıyan birinin gücünü sınamasına hiç gerek yoktu," gözleminde bulunuyordu Gines de Mafra: "Zafer ona pek az şey kazandıracaktı ama tam tersi olursa, armada, ki o daha önemliydi, riske atılmış olacaktı." Talihsiz *Santiago*'nun kaptanı Juan Serrano, gereksiz bir savaşa girmeye canla başla karşı çıkıyordu. Yerlilerin dinini değiştirmek iyiydi, güzeldi, ama asıl görevleri Baharat Adaları'na varmaktı, Carlos'tan aldıkları emirler böyleydi. Serrano, Macellan'a zaten

çok fazla kayıp verdiklerini, daha fazla can kaybını kaldıramayacaklarını hatırlattı. Adalılara karşı koyacak kadar büyük bir güç toplamak, gemilerin hemen hemen boş kalması, dolayısıyla saldırıya açık olması anlamına geliyordu; en kötü senaryoya göre, savaşı ve gemilerini kaybedebilirlerdi. Macellan'ın en coşkulu yandaşlarından Pigafetta bile onu Lapu Lapu'ya karşı ciddi ve gereksiz önlemler almaması konusunda uyardı. Ama barışçı ve pratik bir strateji izlemesi konusunda ne kadar uyarıldıysa da Macellan geri adım atmaya yanaşmadı. "Ona gitmesin diye tekrar tekrar yalvardık, ama o iyi bir çoban gibi sürüsünü terk etmeye yanaşmadı."

Macellan eleştiriler karşısında iki küçük taviz vermişti. Adamlarının sayısını asgari düzeye indirmiş, gemilere de sahilden açıkta beklemelerini emretmişti. Bu önemli stratejik kararlar, savaş ilerledikçe keşif seferini muazzam bir dezavantaja sokacaktı.

Lapu Lapu hiç farkına varmadan Macellan'ı savaşa sokacak şeyi yapmıştı. Macellan meydan okumalara direnemiyor, çatışmayla besleniyordu. Yolculuk sırasında isyanları bastırmış, fırtınalar aşmış, boğazdan geçmiş, Pasifik'i geride bırakmıştı ve bütün bunları kesin bir kararlılıkla yapmıştı. Bir adalının dinini değiştirip iyileşmesine karşılık kellesini ortaya koymuştu. Macellan her seferinde başarmıştı, Mactan savaşının da aynı kalıba oturacağına inanıyordu. İnsan gücü ya da stratejisi üstün olduğu için değil, Tanrı'nın iradesi böyle olduğu için zafer kazanacaktı. Ama subayları onun ilahi müdahaleye duyduğu bu inancı paylaşmıyorlardı. Genel Kaptan'a uymaktan başka seçenekleri yoktu, onlar da görüntüyü kurtarmak adına buna uydular. Ama bir yandan da güvenli bir mesafede durmayı tasarlıyorlardı. Macellan Mactan'ı neredeyse tek başına, yanında birkaç amatör savaşçıyla almak istiyorsa alsındı. Subayları onu kaderine terk edeceklerdi.

Genel Kaptan saldırıya hazırlanma emri verdi, adamları zırhlarını kuşandılar, gösteri için değil, gerçekten savaşmak için zırhlara bürünmüşlerdi bu kez. Savaşçılar arasında Pigafetta, Macellan'ın kölesi Enrique, gayrimeşru oğlu Cristovao Rebelo, ayrıca küçük kayıklarında Cebululer vardı. Cebululara savaşmama, "İspanyol aslanlarının" avlarının üstüne çökmelerini izleme emri verilmişti.

"Gece yarısı, altmışımız zırhlar ve miğferler içinde, Hıristiyan kral, prens, bazı şefler yirmi-otuz *balanghai* ile hareket ettik. Şafak sökme-

den üç saat önce Mactan'a vardık." Macellan savaşmak istemediğini açıklamıştı, aklı başında adamları rahatlamış olsa gerek; onun yerine Lapu Lapu'ya bir mesaj gönderecekti: "İspanya kralına itaat eder, Hıristiyan kralı kralın olarak tanır, bize haraç ödersen Macellan dostunuz olur; ama öbür türlüsünü istersen mızraklarımızın nasıl yaraladığını bekle de gör." Macellan diğer adalılara da aynı teklifi sunmuştu, onlar da ya kendi özgür iradeleriyle ya da kısa bir güç gösterisi sonrasında bu teklifi kabul etmişlerdi. Macellan yakın zamandaki deneyimlerine dayanarak, yarı çıplak savaşçılardan oluşan darmadağınık bir grubun, toplar ateşlenir ateşlenmez tabanları yağlayacağını, eften püften bambu mızrakların İspanyolların delinemez zırhları karşısında hiçbir işe yaramayacağını umuyordu.

Boyun eğmeye yanaşmayan Lapu Lapu, silahlarının gücüyle övündüğü bir mesaj gönderdi; mızraklarının iri, dayanıklı bambulardan yapıldığını, sırıklarının "ateşle sertleştirildiğini" söylüyordu. Bir yandan da Macellan'dan saldırıyı "sabaha ertelemesini" istiyordu, "böylece kendisinin daha fazla adamı olacaktı". Lapu Lapu'nun bu absürd teklifi Macellan'ın adamlarının kafalarını karıştırdı, ama sonra bunun bir erteleme taktiği olduğu ortaya çıktı. "Bizi onları aramaya teşvik etmek için böyle söylemişlerdi, zira evlerin arasına, içine düşelim diye çukurlar kazmışlardı."

Macellan bu teklifi ve teklifin ardındaki olası saikleri değerlendireceğim derken değerli bir vakti yitirdi, o vakitle birlikte, karanlığın ve elverişli bir gelgit dalgasının sağlayacağı yararlar da geçip gitti. Suyun sığ olması, filikaların sahilden uzakta durması gerektiği anlamına geliyordu, yeterince kötü bir durumdu bu, ama daha da beteri büyük gemilerin çok daha geride, derin sularda beklemelerinin gerekmesiydi. Filikalarla sahil arasındaki mesafenin açılması, Macellan'ın adamlarının karaya çıkarken Lapu Lapu'nun mızraklarına daha uzun bir süre boyunca maruz kalması anlamına geliyordu, gemilerin savaş alanından uzak olması nedeniyle arbaletler ve toplar da işe yaramayacaktı.

Macellan adamlarına karaya çıkmalarını emrettiğinde, gökyüzü şafağın ilk ışınlarıyla aydınlanmaya başlamıştı. "Kırk dokuzumuz uyluklarımıza kadar suyun içine girdik, kıyıya ulaşıncaya dek iki arbalet atımından fazla yürüdük," diye yazmıştı Pigafetta. Buna göre, aradaki me-

safe 600 metre kadardı; çok tehlikeli bir mesafeydi bu, çünkü adamlar tamamen korunmasızlardı. "Diğer on bir adam tekneleri korumak için geride kaldı." Bu arada Cebu kralı, prensi ve askerleri, hareket kabiliyeti yüksek, hafif *balanghai*'lerinde olup bitenlere müdahale yetkisinden yoksun halde onları izliyordu. Cebululer Macellan'ın emriyle hareket ediyorlardı, Macellan da onları savaşa girmemeleri konusunda tekrar tekrar uyarmıştı.

Macellan'ın adamları tuhaf bir biçimde suları yarıp sahile doğru ilerlerken, ölümüne savaşmaya hazırlanmış silahlı savaşçılarca karşılandılar. Ormandan çıkan Mactanlıların sayısı beklendiği gibi düzinelerce değil, Pigafetta'nın hesabına göre yüzlerceydi, hepsi de Macellan'ın kısa süre önce ortadan kaldırdığı köyden bin beş yüz savaşçı vardı karşılarında. Mactanlı savaşçıların Avrupalılara oranı otuza birdi. Macellan zırhlı adamlarından bir tekinin yüz adalı savaşçıya bedel olduğuyla övünmüştü ya, işte şimdi bu tahmini sınanacaktı.

"Bizi gördüklerinde son derece gür çığlıklar atarak üstümüze çullandılar, iki bölük yanlardan, biri de önden geliyordu. Genel Kaptan bunu görünce bizi iki bölüğe ayırdı, böylece çarpışmaya başladık. Misket tüfekli ve arbaletli savaşçılar, uzaktan yarım saat kadar ateş açtı, ama bir faydası olmadı; çünkü atışları sadece, savaşçıların kollarındaki ince ağaçtan yapılmış kalkanları aşabiliyordu." Toplar da düşmanı etkilemedi, Avrupalıların içinde bulunduğu durum daha da ağırlaşıyor, savaş yoğunlaşıyordu. "Genel Kaptan onlara 'Ateşi kesin! Ateşi kesin!' diye bağırdı, ama emrine kulak asmadılar. Yerliler misket tüfeklerimizi boşuna ateşlediğimizi görünce, çığlıklarını yükselttiler. Biz tüfeklerimizi boşaltırken, onlar durdukları yerde durmuyor, kalkanlarının arkasına saklanıp oraya buraya sıçrıyorlardı. Üstümüze o kadar fazla ok attılar, Genel Kaptan'a bazıları demir uçlu o kadar fazla mızrak, ayrıca ateşle sertleştirilmiş sivri uçlu kargılar, taş ve çamur fırlattılar ki kendimizi savunamaz hale geldik."

Zırhlarının koruması altındaki kuşatılmış Avrupalılar, tuhaf bir yürüyüşle bu ölümcül meydandan çıkıp sahile ulaşmaya çalıştılar. "Denizcilerin karaya çıktıkları sahil çok sığdı," diye anlatıyordu de Mafra: "Bu nedenle teknelerini kıyıdan çok uzakta bırakmışlardı. Kıyıya varınca bir palmiye korusunun içinde büyük bir köy gördüler, ama ortalıkta kimsecikler yoktu." Macellan durumu yeniden düşünmek yerine, adamlarına

Mactanlıları çileden çıkaracak bir şey yapmalarını emretti. Pigafetta'nın sözleriyle "Onları korkutmak için evlerini yakın!" diye buyurdu. Tahmin edilebileceği üzere "evlerinin yandığını görünce daha büyük bir öfkeye kapıldılar".

Avrupalılar bir evi ateşe verince, kılıçlar ve kalkanlarla silahlanmış elli savaşçı saklandıkları yerden çıktı. "Adamlarımızın üstüne çullanıp kılıçlarını indirmeye başladılar," diye anlatıyordu de Mafra: "Bu çatışmanın ortasında kâfirlerden biri mürettebattan bir Galiçyalıya kılıcını indirip onu uyluğundan yaraladı, Galiçyalı öldü. Adamlarımız bunun intikamını almak için kâfirlerin üstüne çullandı, kâfirler geri çekilmeye başladı, adamlarımız da onların peşine düştü, ama sonra kâfirler başka bir yoldan çıkıp adamlarımızın arkasında belirdi, sanki bir pusu kurulmuştu; kulakları sağır eden çığlıklarla adamlarımızın üstüne çullandılar ve onları öldürmeye başladılar."

Bu kargaşa büyürken, Avrupalılar daha fazla kayba uğradı. "Adamlarımızın ikisi, yirmi-otuz evi yaktığımız sırada evlerin yakınında öldürüldü," diyordu Pigafetta. Zırhları bile, üstlerine yağan oklardan onları koruyamıyordu. "O kadar fazla ok attılar ki Genel Kaptanı zehirli bir okla sağ bacağından vurdular." Macellan içinde bulunduğu durumun ağırlığını ancak şimdi, iş işten geçtikten sonra idrak etmişti. Sonunda adamları filikalara çok uzak bir yerde bulunsalar da geri çekilme emri verdi. Kırkı aşkın Avrupalı ellerinden geldiğince kaçıştı, Pigafetta dahil altı-yedi aslan yürekliyse Mactanlılar saldırıyı yoğunlaştırırlarken yaralı Genel Kaptan'ın yanında kaldı. "Yerliler sadece bacaklarımızı hedef alıyorlardı, çünkü sadece oralar açıktaydı, bize o kadar fazla mızrak ve taş attılar ki artık direnemiyorduk. Gemilerdeki topların bize bir yardımı dokunmazdı, çünkü çok uzaklardı. Böylece dizimize kadar suyun içinde bir arbalet atışı mesafesi kadar denize doğru çekildik. Yerliler bizi izlemeyi sürdürdü, aynı mızrağı beş-altı kez alıp tekrar tekrar fırlatarak arkamızdan geldiler. Bu arada Genel Kaptan'ı tanıdılar, o kadar fazla yerli onu hedef aldı ki Genel Kaptan'ın miğferi iki kez başından çıktı, ama o hep iyi bir şövalye gibi, diğerleriyle birlikte olduğu yerde durdu. Böylece daha fazla çekilmeye yanaşmaksızın bir saat kadar savaştık."

Bütün bu süre zarfında, canları için savaşan Macellan ile küçük birliğinin yardımına kimse gelmemişti; *balanghai*'lerindeki Cebulular kı-

pırdamamış, gemilerden takviye gönderilmemişti. Pigafetta "Hıristiyan kral -inançlı Humabon- bize yardım ederdi, ama Genel Kaptan karaya çıkmadan önce ona *balanghai*'sinden ayrılmamasını, nasıl savaştığımızı izlemesini emretmişti," diye açıklıyordu bu durumu. Humabon'un uymaktan fazlasıyla memnuniyet duyacağı bir emirdi bu. Sonunda din değiştirmiş bazı Cebulular *balanghai*'leriyle geldiler, ama artık çok geçti. Gemilerden açılan dost ateşi nedeniyle birçok Cebulu Macellan'ın yardımına koşamadan dağıldı; herhalde denizciler onları müttefik değil, düşman sanmıştı. Bu arada Macellan bacağındaki zehirli okun etkisi nedeniyle hızla güçten düşüyordu, amansız Mactanlılar yaklaşmış, iki taraf göğüs göğüse çarpışmaya başlamıştı.

"Yerlinin biri Genel Kaptan'ın yüzüne bambu bir mızrak fırlattı, ama Genel Kaptan onu mızrağıyla hemen öldürdü, mızrağı yerlinin cesedinde bıraktı. Sonra kılıcını çekmek istedi, ama bambu bir mızrak onu kolundan yaraladığı için yarıya kadar çekebildi. Yerliler bunu görünce Genel Kaptan'ın üstüne çullandılar. İçlerinden biri onu palaya benzer, biraz daha büyük bir kılıçla bacağından yaraladı." Pigafetta'nın titizlikle not düştüğü üzere yaralı lider "hepimizin kayıklara varıp varmadığını görmek için birçok kez arkasına dönüp bakmıştı". Öyle bir kaygısı olmasaydı "birimiz bile kayıklara varıp kurtulamazdık, çünkü o savaşırken, diğerleri kayıklara çekilmişlerdi." Bu arada tekrar tekrar indirilen palaların darbeleri ölüm getirmişti. "Genel Kaptan yüzüstü yere düştü, düşer düşmez demir ve bambu mızraklarıyla, palalarıyla onun üstüne çullandılar; aynamızı, ışığımızı, huzurumuzu, gerçek rehberimizi öldürünceye kadar darbelerini indirdiler. Bunun üzerine onun öldüğü düşüncesiyle biz yaralılar elimizden geldiğince çabuk, ayrılmakta olan kayıklara doğru geri çekildik."

O sırada Cebulu savaşçılar sonunda Avrupalıların yardımına koştular, suya inip kılıçlarını çekerek Mactanlıları kaçırdılar, Mactanlıların da zaten komşularıyla savaşmaya pek gönlü yoktu. Denizde Mactanlılardan kimse kalmayınca Cebulular mecali kalmamış denizcileri *balanghai*'lerine çektiler ve onları savaş meydanına uzaklıkları garip kaçan filikalara taşıdılar.

Macellan'ın Sevilla'da yoğun bir hazırlık baskısı altında geçirdiği aylarda kendisi için hayal ettiği onurlu, dindarca ölüm değildi bu. Yoksullar onun hatırasına dua etmeyecek, adına sadaka dağıtılmaya-

cak, Sevilla kiliselerinde onun için ayinler düzenlenmeyecekti. Tartışmalı mülkünden ne karısına ve küçük oğluna ne de Mactan limanında onunla birlikte savaşırken ölen gayrimeşru büyük oğluna bir *maravedi* düşecekti. Sükûnet içindeki Sevilla mezarlığında kendisi için seçtiği mezara gömülmeyecek, vasiyetinde titizlikle belirttiği şeylerin hiçbiri yapılmayacaktı. Onun yerine bedeninin rüzgârlar ve dalgalarla sürüklenen parçaları Mactan sahiline vuracaktı.

Macellan'la omuz omuza çarpışmış olan Pigafetta, onun ölümünde parlak bir soyluluk ve kahramanlık örneği, kaderin görkemli bir biçimde kabullenilmesini görüyordu. Günlüğündeki en duygusal, en belagatli satırlarda, hürmet ettiği öldürülmüş liderinin anısını yaşatmıştı: "Umuyorum ki bu kadar soylu bir kaptanın şöhreti, yaşadığımız devirde silinmez. O, sahip olduğu diğer erdemlerin yanı sıra, en büyük zorluklarda herkesten fazla sebat ederdi. Açlığa herkesten iyi dayanmış, deniz haritalarını ve seyrüseferi dünyadaki herkesten çok daha doğru bir biçimde anlamıştı. Onunkisi açıkça görülen hakikatti, çünkü başka hiç kimse onun neredeyse yaptığı gibi, dünyanın etrafını dolanmayı öğrenecek doğal yeteneğe de yürekliliğe de sahip değildi..." *Neredeyse...* Herhalde Pigafetta'nın Macellan için yazdığı bu methiyenin en kederli, en anlamlı sözcüğü buydu.

"Bu savaş, 27 Nisan 1521 günü yapıldı," diye bitiriyordu sözlerini Pigafetta: "Genel Kaptan bir cumartesi günü öldü, çünkü onun için en kutsal gün cumartesiydi. Onunla birlikte sekiz adamımız da öldürüldü, ayrıca Hıristiyanlığa geçmiş dört Hintli gemilerdeki topların açtığı ateşle öldürüldü. Düşmandan sadece on beş kişi öldürüldü, bizden birçok kişi de yaralandı." Ölüler arasında Macellan'ın gayrimeşru oğlu, yolculuk boyunca yanından ayrılmayan Cristovao Rebelo, denizci Francisco Gomez, kamarot Antonio Gallego, silahtar Juan de Torres, Cartagena'nın uşağı olup sonradan Macellan'a sadık olmuş Rodrigo Nieto ve savaşın ardından iki gün can çekiştikten sonra ölen Anton de Escovar da vardı.

Pigafetta'nın methiyesi, onun gerçekten yıkıldığını açıkça ortaya koyar. Pigafetta Avrupa'dan ayrıldığında Macellan'ın konuğu olarak dünyayı keşfetmeye hevesli, edebiyata eğilimli genç bir adamdı; ama artık Genel Kaptanı ölmüştü, onun yerine kimin geçeceği de belli değildi. Pigafetta'nın Avrupa dışında dünyada deneyimlediği şeyler, onu telaşlandırmaktan gayrisine yaramayacak şeylerdi. Canavarlar, mıkna-

tısla adalar, kaynayan denizler ve denizkızları yerine şiddetli fırtınalar, acımasızlık ve ıstırap, hayal bile edemeyeceği koşullarda yaşayan ve ona yardımcı olmak kadar öldürmeye de hazır insanlar çıkmıştı karşısına. En fazla hayal kırıklığı yaratan şeyse armadanın onca yolu aşmış, dünyanın yarısını geride bırakmış, Macellan dahil onlarca insanı feda etmiş olmasına rağmen henüz Baharat Adaları'na varamamış olmasıydı.

Macellan ölünce, herkesin kahramanı olmadı, onun cesareti ve becerisine hayran olanların bile. Ona sadık olanlar, Mactanlılarla gereksiz bir çatışmaya girerek ölümle dans ettiğini düşünüyorlardı, bütün askeri avantajlar Mactanlılardan yanaydı. Macellan yanlış bir yol tuttuğu şöhret arayışında armadanın kaynaklarını ve insanların canlarını saçıp savurmuştu; pervasızlığı mürettebatın ıstırap çekmesine neden olmuş, ama her şeyin ötesinde onları öfkelendirmişti. De Mafra'ya göre son seferberlik "talihsiz Macellan'ın, daha iyi başka birçok şey yapabilecekken giriştiği delişmen bir budalalıktan başka bir şey değildi." Macellan Kral Carlos adına ev sahiplerini yağmalamış, onlara ihanet etmiş, nihayetinde de bunun bedelini canıyla ödemişti.

Macellan'ın insanın kanını donduran, olağanüstü ölümüne yol açan koşullar, sık sık ileri sürüldüğü gibi bir sapkınlığın, olağandışı bir taktik hatanın ya da açıklanamaz bir muhakeme boşluğunun sonucu değildi. Bilakis onun Filipinler'de giderek savaşçı bir tutum benimsemesinin, kuvvet kullanmak yerine diplomasi yoluyla kolayca Hıristiyanlığı seçebilecek insanların evlerini yakıp yıkmasının doğrudan sonucuydu. Macellan sık sık kuvvet gösterileri yaparak adalıları -ve kendisini- her şeye gücünün yeteceğine inandırmıştı. Belirgin bir avantaja sahip olan düşmanlarıyla, sadece inancın onu korumaya yetmeyeceği bir çatışmaya girmesi an meselesiydi. Şan ve şöhret kazanma tutkusu, dinsel bağnazlık kisvesi altında ölümcül bir biçimde yoldan çıkmasına neden olmuştu. Macellan yolculuk sırasında birçok kez ölümü atlatmayı başarmıştı. Fırtınalardan tutun iskorbüte varıncaya dek doğal tehlikeleri, isyan biçimini almış insani tehlikeleri atlatmıştı. Sonunda hepsinden büyük tek tehlikeden sağ çıkamamıştı. O tehlike de kendisiydi.

Macellan'ın ölümü, inancını yitirmiş denizcilerinin çıkardığı son isyanın sonucu da olabilir. Pigafetta ve diğer görgü tanıkları, Mactan limanındaki savaş sırasında Genel Kaptan'ın neler yaptığını ayrıntılı bir

biçimde aktarsalar da destek güçlerinin nerede olduğu ve neler yaptığı sorgulanmaya ve de kuşkulanmaya açıktır. Macellan ve beraberindekiler denizden yürüyerek karaya çıkarlarken, gemilerdekilerin adalı savaşçıları dağıtacak top ateşiyle onları korumalarını beklemişti. Bir asker ya da denizci değil, bir beyefendi olan Pigafetta suların çekilmesi nedeniyle gemilerin etkili bir biçimde savaşa katılacak kadar yakına demirlemesinin imkânsız olduğuna inanıyordu, ama çatışmanın birkaç saat sürmesi sonrasında bile filikalarla takviye göndermemişlerdi; hatta Pigafetta'nın Mactan savaşı anlatısında en çarpıcı unsur, Macellan ile yanındaki küçük grubun açıklanamaz bir biçimde terk edilmesidir. Nihayetinde duruma Cebululer müdahale etmişti, Macellan'ın kendi adamları değil; mürettebat Genel Kaptan'ın imdadına yetişmeyi reddetmediyse ya da subayları oldukları yerde kalmalarını emretmediyse anlaşılabilir bir durum değildir bu. Gemilerdeki adamların bakış açısına göre bu isyanı başka bir kisveye bürümek kolaydı; yaptıklarıyla değil, yapmadıklarıyla isyan etmişlerdi. Aslında Mactanlıların onlar adına pis işi yapmalarına izin vermiş, Macellan'ı Mactan limanında binlerce parçaya kesilerek ölmeye terk etmişlerdi.

Antonio Pigafetta, armadada Genel Kaptan'ın ölümünü farklı, daha şanlı bir ışıkta gören birkaç kişiden biriydi. Macellan bir zorba değildi, öfke ya da sadakatsizlik uyandırmamıştı; onun sonu Portekizlilerin idealindeki gibi, soylu bir ilkeye hizmet ederken ne kadar trajik olursa olsun kadere boyun eğmeyi temsil ediyordu. Macellan bu akıbete uğradığı için daha da büyük görünüyordu, kendisinden daha büyük bir dava için şehit olmuştu. Ama böyle bile olsa vakanüvisimizin kendi kayıtları daha muğlak, ışık ve gölgenin neredeyse ayrılmaz olduğu, Macellan'ın hem bir kahraman hem bir budala, keskin zekâlı ama kör, içinde bulunduğu devirden kaçmaya çalışsa da o devrin adamı, sezgileri ideallerinin ötesine geçmiş bir hayalperest olarak görüldüğü bir hikâye anlatır.

Macellan genellikle, altta kaldığı durumlarda en iyi özelliklerini sergileyen, çok daha fazla yakınlık uyandıran bir karakterdi. Bu gibi durumlarda en iyi özellikleri öne çıkıyordu: azim, kurnazlık ve cesaret. Portekiz kralı Baharat Adaları'na ulaşma planını bir değil, birçok kez reddedince, Macellan bir sefer planı hazırlamayı ve İspanya kralına kabul ettirmeyi başarmıştı. İsyancılar Port Saint Julian'da üç gemisini ele geçirdiklerinde (dördüncüsünü ele geçirmelerine ramak kalmışken) Ma-

cellan diğerlerinden pek az yardım alarak gemileri birer birer yeniden ele geçirip isyana son vermeyi başarmıştı. Subayları boğazın varlığından kuşku duyduklarında Macellan boğazı bulmuş, Pasifik Okyanusu'na girmeye tereddüt ettiklerinde okyanusun kabarmış sularına yelken açmıştı. Ve onu öldürmek için bin beş yüz kişilik bir kuvvetin bir araya toplanması gerekmişti.

Kızışmış savaş son bulduğunda, kâşifin cesedinin parçaları Mactan'da sahilin önündeki denizde amaçsızca yüzüp durdu, ta ki galip savaşçılar bunları alana dek. O öğleden sonra Macellan'ın çılgına dönmüş sadık adamları Humabon'dan Lapu Lapu'ya bir mesaj gönderip Macellan'dan ve Mactan savaşının diğer kurbanlarından arta kalanları talep etmesini istedi; can vermiş dokuz askerlerine karşılık galipler ne isterlerse ödemeyi bile vaat ettiler.

Lapu Lapu sarsıcı derecede küstah bir cevap verdi: "Dünyanın bütün zenginliğini getirseniz de onu vermeyecekler, onu bir hatıra olarak saklamaya niyetliler." Belki öyleydi, ama Macellan'dan geriye hiçbir şey kalmadı, zırhı bile.

Macellan ile Lapu Lapu arasındaki trajik karşılaşma bugün Filipinler'de kökten farklı bir bakış açısıyla görülür. Macellan cesur bir kâşif olarak görülmez, bir işgalci, bir katil olarak resmedilir. Lapu Lapu ise gerçekle bağlantısı kopacak ölçüde idealize edilmiştir. Bugün Mactan limanındaki en etkileyici görüntü, Lapu Lapu'nun bambu mızrağı elinde, bir koruyucu gibi Pasifik'e doğru baktığı dev heykelidir. Lapu Lapu'ya ya da hükümdarlığına ilişkin başka bir kayıt yoktur; Macellan'la yaptığı bu savaş olmasaydı, adı tarihte kaybolacaktı.

Liman içinde, Avrupalılar ile Filipinliler arasında yaşanmış kanlı savaşın hatırasına beyaz bir anıt dikilmiştir ve burada olaylar keskin bir fark gösteren iki biçimde sunulur. Taşın bir yüzünde Avrupalıların bakış açısı yer alır: "İspanya Kralı'nın hizmetindeki büyük Portekizli denizci Ferdinand Macellan, 27 Nisan 1521'de burada yerli Filipinliler tarafından katledilmiştir." Diğer versiyon çatışmayı Filipinlilerin bakış açısından verir: "Büyük şef Lapu Lapu, Ferdinand Macellan'ın saldırısını bu noktada geri püskürtmüş, kendisini öldürmüş ve kuvvetlerini geri göndermiştir." Bu versiyon, Macellan adının genellikle tiksintiyle,

hatta ölümüne oh olsun denerek anıldığı Filipinler'de doğal olarak daha popülerdir. Her nisan ayında Filipinliler Mactan savaşını, yaşandığı yerde yeniden canlandırırlar; Lapu Lapu'yu bir film yıldızı, Macellan'ı da profesyonel bir asker oynar. Yarı çıplak Filipinli savaşçı ile zırhlara bürünmüş işgalcinin çarpışmasını ve sonunda zırhlı askerin köpüklü dalgaların içine yüzüstü düşmesini izlemeye binlerce kişi gelir.

III

ÖLÜMDEN DÖNMEK

11. Bölüm

İsyancılar Gemisi

Yanaştı bordamıza gemi enkazı,
Ve zar atıyordu bizim ikili
"Yendim! Yendim! Oyun bitti!"
Dedi kadın, üç kez ıslık çaldı.*

Armadanın subayları ve denizcileri uzun zamandır Macellan'ın ölümünü bekliyorlardı. Pigafetta, "Genel Kaptan ölür ölmez, ticaret yapmak için şehirde kalan, beraberimizdeki dört adam malları gemiye getirtti," diye yazmıştı. Değerli ticaret kargosu (çanlar, boncuklar, adalıları baştan çıkarmak için tasarlanmış kumaşlar) güvenle yerleştirildikten sonra, hayatta kalanlar Maluku Armadası'nın bir sonraki amiralini seçmek için kolları sıvadılar. Her şeyden önce, atlattıklarına ve birçok kişinin hayatına mal olan yüksek riskli girişimlere benzer şeylerden kaçınacak, filoyu asıl ticari hedefine, baharatlara yeniden yöneltecek bir adam arıyorlardı.

Filoyu dağıtmak ya da geri dönmek tartışılmadı. Çok uzun bir yolu aşmışlar, bunun için çok fazla şeye katlanmışlardı. Macellan'ın yerini alabilecek adayların sayısı da az değildi, subayların arasında uzun zamandır bu anı bekleyen birbirine rakip birçok müstakbel amiral vardı. Genel Kaptan'ın ölümü trajik olmuşsa da (hiç kimse, kendisine diş bileyenler bile, Macellan'ın cesaretini teslim etmemezlik yapamıyorlardı) ölümü hissedilir bir rahatlama duygusu getirmişti, onun yönetiminde ateşten bir gömleğe dönüşen seyrüsefer macerası nihayet son bulmuştu. Oyların sayılması sonrasında sıradışı bir sonuç ortaya çıktı, bir değil iki kişi seçildi: Macellan'ın kayınkuzeni Duarte Barbosa ile Kastilyalı kaptan Juan Serrano. Bu durumda bile denizciler filodaki İspanyol ve Portekiz varlığı arasında bir güç dengesini korumuşlardı.

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 22.

Ne var ki bu hassas sonuç herkesi memnun etmemişti. Port Saint Julian'da Macellan'a karşı başlatılan isyanda öncü rol oynayan Bask denizci Sebastian Elcano, Serrano'nun eş komutan olarak yanlış bir tercih olduğu kanısındaydı. Elcano, Serrano'nun yetkin bir dümenciden başka bir şey olmadığını düşünüyordu. Bu hükmün altındaysa, kendisinin seferin başını çekme konusunda daha iyi bir donanıma sahip olduğu kanısı yatıyordu.

Macellan'ın sadık hizmetkârı Enrique, filonun yeni liderine daha da acı bir biçimde karşı çıktı. Enrique Malay dilini tercüme etme becerisiyle değerli bir hizmet sunmuştu, hiç olmadığı kadar gerekli bir beceriydi bu artık; ama emredildiği üzere *Trinidad*'dan ayrılmayı savaş yaralarından mustarip olduğunu ileri sürerek reddetmişti. Bir battaniyeye sarınıp ranzasından çıkmamış, efendisi öldüğü için kendisinin artık özgür kaldığını bağıra çağıra söyleyip durmuştu. Bu noktada haklıydı; Macellan'ın vasiyetinde ölümü halinde Enrique'nin özgürlüğüne kavuşması ve 10.000 *maravedi* alması öngörülüyordu, ama kölenin sorgulamaksızın itaat etmesine alışmış, onun dilsel ve diplomatik becerilerine hâlâ ihtiyaç duyan keşif seferinin yeni liderleri emirlere uymaya devam etmesinde ısrarcıydı. Yıllar süren köleliğin ardından kendi ayakları üzerinde duran Enrique ise birinin otoritesine boyun eğmeye inatla karşı çıkıyordu.

Enrique ile Barbosa arasında Pigafetta'nın kâğıda döktüğü yüksek sesli bir tartışma yaşandı. "Genel Kaptan'ın bayrak gemisinin kaptanı Duarte Barbosa, ona yüksek sesle, efendisi ölmüş olsa da özgür ya da serbest bırakılmayacağını, İspanya'ya vardığımızda ölmüş Genel Kaptan'ın karısı Madam Beatriz'in kölesi olacağını söyledi. Onu, karaya çıkmazsa sürüklene sürüklene götürüleceğini söyleyerek tehdit etti." Pigafetta, Barbosa'nın tehditlerini aktarırken muhtemelen hatırı sayılır miktarda sözlü tacizi gözden gizlemişti. Ama Sebastian Elcano, bu karşılaşmanın daha eksiksiz bir anlatısını sunmuştu. Elcano'ya göre Enrique'yi taciz eden Barbosa değil, Serrano idi. "Enrique'nin aracılığı olmadan elinden bir şey gelmeyen Serrano, ona acı sözlerle karşılık vermiş, Efendisi Macellan ölmüş olsa da onun hâlâ bir köle olduğunu, emredilen her şeye uymazsa kırbaçlanacağını söylemişti. Köle, Serrano'nun tehditleri karşısında öfkeye kapılmıştı. Kalbini hiddet bürümüştü."

Bu sert sözler Enrique'yi uyuşukluğundan sıyırmayı başarmış, köle kızgınlık içinde gemiden ayrılmıştı.

Pigafetta, Enrique'nin gemiden ayrılır ayrılmaz, armadaya karşı kumpas kurmak için "Hıristiyan Kral" diye anılan Humabon'u aramaya koyulduğuna inanıyordu, gerçi Cebulu lider Avrupalıların sıkı müttefiki gibi görünüyordu. Humabon, Macellan'ın öldüğünü duyduğunda çok gözyaşı dökmüş, kaçınmak için büyük çaba sarf ettiği bu trajediyle besbelli ki yıkılmıştı. Bu güçlü duygusal bağlara rağmen Enrique "Hıristiyan krala armadanın derhal harekete geçmeye hazır olduğunu" -ki bu kadarı doğruydu- "tavsiyesine uyarsa bütün gemileri ve malları alabileceğini söyledi. Böylece bir komplo kurdular. Daha sonra köle, armadaya geri döndü, görünüşe bakılırsa eskiden olduğundan daha iyi davranıyordu."

Elcano da büyük ölçüde aynı hikâyeyi anlatıyordu: Enrique "gizlice Cebu'nun efendisiyle görüşmüş, ona Kastilyalıların son derece açgözlü olduklarını ... geri gelip onu tutuklayacaklarını söylemişti." Elcano'nun düşünme biçimine göre "köle, kralı Kastilyalılar onlara karşı kumpas kurduklarından, Cebuluların da Kastilyalılara kumpas kurmaktan başka bir çaresi olmadığına ikna etmişti". Enrique bu argümanları ileri sürerek Macellan'ın hatırasına ihanet etmeye başlamıştı. Enrique güçlü, muhtemelen de gayet karmaşık saiklerle hareket ediyordu. Belki bütün yetişkin hayatı boyunca bir köle olmaktan nefret etmiş, belki de Filipinli kökenlerini yeniden keşfetmesi uzun zamandır bastırdığı sadakat ve akrabalık duygularını uyandırmış, belki de sözlerinin çaresizlik içinde kalmış Humabon üzerinde ciddi bir etki uyandıracağını anlamamıştı. Sadık olduğu Macellan ölmüştü, mürettebat hareket etmek üzereydi, Humabon'un görmüş olduğu koruma son bulacaktı. Armadanın yokluğunda Humabon'un, Macellan karşısında kazandığı zaferle yerel şefliğini güçlendirmiş olan Lapu Lapu ile çekişmesi gerekiyordu. Humabon, Macellan'dan yana taraf tuttuğu için Lapu Lapu'nun intikam peşinde onun ardına düşmesi an meselesiydi. Başka bir taraftan da Humabon'un Avrupalılara karşılık vermesi için baskılar geliyordu. Adalı erkeklerin birçoğu kadınlarının Avrupalılardan gördüğü muameleye içerlemişlerdi. Bütün bu gerekçelerle, Macellan'ın adamlarına karşı kumpas kurmak, Humabon'un kendi halkına sadakatini gösterip paçayı kurtarmasının en etkili yoluydu.

Humabon 1 Mayıs Çarşamba günü armada liderlerinin bir ziyafete katılmalarını rica etti. Muhtemelen Enrique'nin sözlü olarak ilettiği bu davette, Humabon'un İspanya kralına haraç olarak Atlantik'in öte

yakasına taşınmasını dilediği mücevherler ve başka hediyeler eşliğinde zengin bir ziyafet sunulacağı vaat ediliyordu. Hıristiyan kral olabildiğince fazla insanın misafirperverliğinden ve cömertliğinden yararlanabileceğini umuyordu. Çoğu subay yaklaşık otuz kişi bu daveti kabul etmeye karar verdi.

Büyük bir taburdu bu, mürettebatın tamamının hemen hemen dörtte birini oluşturuyordu, aralarında yeni eş komutanlar Barbosa ve Serrano'nun yanı sıra, astrolog ve astronom Andres de San Martin de vardı. Antonio Pigafetta da bu ziyafete davet edilmişti, ama daha sonra açıkladığı üzere "başından aldığı zehirli bir ok yarasından ötürü her yeri şiştiği için" gidememişti. Bu yarayı Mactan savaşı sırasında Macellan'ın yanında çarpışırken almıştı.

Bu ziyafetin, Humabon'un misafirlerinin karınlarını doldurup adanın palmiye şarabıyla sarhoş oldukları o buluşmalardan biri olması bekleniyordu. Ama *Trinidad*'da iyileşmekte olan Pigafetta, subayların karaya çıkmasından kısa bir süre sonra, Portekizli dümenci Joao Lopes Carvalho ile inzibat amiri Gonzalo Gomez de Espinosa'nın hiç beklenmiyorken geri döneceklerini öğrendi hayret içinde. Pigafetta, adamların "bir mucize eseri iyileştirilmiş adamın" (Macellan'ın iyileştirdiği adam, prensin kardeşi) "rahibi evine aldığını gördüklerini, bir talihsizlikten korkup bu nedenle oradan ayrıldıklarını anlatmalarını" dinlemişti dikkatle. Peder Valderrama'nın bir Cebulunun kulübesine girerken görülmesi pek kötüye alametmiş gibi görünmüyordu, ama bu elektrikli ortamda iki Avrupalının güvenlikleri için gemilere dönmesini sağlamaya yetmişti.

Pigafetta, "Bu iki adam sözlerini bitirdiğinde, büyük haykırışlar ve feryatlar duyduk," diyordu. "Sonra çabucak demir aldık ve evlere doğru birkaç top atarak kıyıya biraz daha yaklaştık."

Gördükleri şey, hayallerinden geçebilecek en kötü şeyleri bile geride bırakıyordu; Juan de Solis'in uğradığı katliamdan bile feciydi. Geride kalanlardan biri olan Gines de Mafra, kıyıdaki denizcileri içine alan bu cinai kargaşayı şu sözlerle betimleyecekti:

> Ziyafet sona ermek üzereyken, palmiye korusundan bazı silahlı adamlar çıkıp davetlilere saldırdı, yirmi yedisini öldürüp arkada kalmış olan rahibi ve yaşlı bir adam olan dümenci Juan Serrano'yu esir aldılar; birkaç kişi kalan diğerleri gemilere yüzdü-

ler, güvertedekilerin yardımıyla halatları kesip yelken açtılar; öldürdüklerini gövdeye indiren, gemilerde ne varsa çalmaya can atan barbarlar armadalarını denize indirdi; biz ayrılmaya hazırlanırken onlar adamlarımızı durdurmak için Juan Serrano'yu da kıyıya getirdiler ve ona karşılık fidye istediklerini söylediler. Yaşlı adam gözyaşları içinde adamlarımıza, yaşına başına saygı duyup bu suça ortak olmamalarını, aksi takdirde ömrünün bu zalim barbarların elinde son bulacağını, en azından geride kalan azıcık ömrünü kendi memleketlileri arasında geçirebilmesi için ellerinden geleni yapmalarını istedi.

Adamlarımız ona ellerinden geleni yapacaklarını söyledi. Fidye tartışıldı, barbarlar demir bir tüfek istediler, en fazla korktukları şeydi bu; tüfek onlara bir kayıkla gönderildi, yerliler bunu görünce daha fazlasını istediler, adamlarımız istediklerini verdikçe onlar daha fazlasını istediler, bu durum gemidekiler onların niyetlerini anlayıncaya dek sürdü; gemidekiler artık orada kalmak istemediler ve Juan Serrano'ya neler olup bittiğini gayet iyi anlayacağını, yerlilerin sözlerinin bir kandırmacadan başka bir şey olmadığını söylediler.

Serrano mürettebattan kendisini kurtarmaya gelmelerini istedi, ama onlar kendilerinin de katledileceğinden korktukları için gemilerinin güvenli ortamından ayrılmak istemediler. Pigafetta, "Juan Serrano daha sonra ağlaya ağlaya, biz denize açılır açılmaz kendisinin öldürüleceğini söyledi," diye yazmıştı. "Daha sonra, mahşer günü dostu Joao Carvalho'nun ruhundan hesap sorması için Tanrı'ya yakardığını söyledi." Serrano'nun ümitsizlik içindeki bu sözleri duymazdan gelindi ve dostu Carvalho onun için araya girmeye yanaşmadı. Pigafetta bu korkaklık karşısında dehşete düşmüştü, ama kadro dışından biri olarak yapabileceği hiçbir şey yoktu.

Gemilerden boğuk çığlıklar karaya vurdu. En beteri olmuş muydu peki? Kıyıdaki adamların hepsi ölmüş müydü? Böyle bir şey mümkün olabilir miydi? Kıyıda bağlı Serrano son gücünü toplayarak Barbosa ve San Martin'in de aralarında olduğu diğer adamların öldürüldüklerini, Humabon'un ziyafeti sırasında katledildiklerini doğruladı. Daha sonra, gemilerin demir almalarını, onu kaybettikleri onurlarını ve şereflerini geri kazanmaya çalışan, kana susamış adalı savaşçıların eline terk etmeye hazırlanmalarını izledi. Pigafetta, gemiler yelken açarken derin bir ıstırapla Serrano için "Ölü mü diri mi bilmiyorum," diye yazmıştı. Adamlarının terk ettiği Serrano nihayetinde diğer mürettebat mensupla-

rıyla aynı akıbete uğradı. Enrique'nin Avrupalılardan aldığı intikam hiç kimsenin öngöremediği kadar kanlı olmuştu.

Maluku Armadası'ndaki üç siyah gemi daha sonra demir aldı, yelken açtı ve olabildiğince hızlıca Cebu limanından çıktı. Katliamı durdurmak, cesetleri geri almak ya da geride kalanları aramak, hatta ihanetinden ötürü Enrique'yi cezalandırmak için bir kurtarma ekibi göndermek düşünülmedi. İspanya'dan ayrılmış 260 adamdan geriye 115 kişi kalmıştı, emniyetli sulara doğru kaçarken Cebu'dan gördükleri son şey, dağın tepesindeki haçı indirip paramparça eden öfkeli adalılar oldu.

1 Mayıs katliamı mürettebatın en becerikli, en önde gelen birçok mensubunun canına mal olmuştu. Kurbanlar arasında sadece üç günlüğüne eş komutanlık yapan Duarte Barbosa, Serrano, filonun temkinli astrologu Andres de San Martin, Rahip Valderrama, *Victoria*'nın kaptanı olarak Barbosa'nın yerini alan Luis Alfonso de Gois, Sancho de Heredia ve Leon Expelata adlı iki kâtip, Francisco Martin adında bir varil yapımcısı, tedarikçilerden Simon de la Rochela, silahtarlardan Francisco de Madrid, Espinosa'nın öldürdüğü isyancı Luis de Mendoza'nın uşağı olmuş Hernando de Aguilar; *lombarda*'ların bakımını yapan Guillermo Feneso; dört denizci, iki kamarot, üç tayfa, Serrano'ya bağlı bir uşak ve kadroda "Macellan'ın uşakları" diye tanımlanan dört adam yer alıyordu.

Bazı anlatılara göre bu kişilerin sekizi hayatta kalmış ve hapsedilip Cebu'yu düzenli olarak ziyaret eden Çinli tacirlere köle olarak satılmışlardı ama bu söylentileri doğrulamak mümkün değildir. İhanetiyle bu pusuya zemin hazırlayan Enrique, bu noktada tarihten silinir, düzenbaz Humabon da. Filipinler'de son derece ümit vaat eden bir deneme olarak başlayan şey, işte böyle trajik bir biçimde son bulmuştu.

Bundan beş gün sonra, dünyanın öbür yarısında, yağmurun, rüzgârın, fırtınaların yıprattığı bir gemi Sevilla limanına yanaştı.

Uzak diyarlardan bir geminin gelmesi, Sevilla'da pek sıradışı bir olay değildi, ama bu gemi herhangi bir gemi değil, Maluku Armadası'nın bir parçası olan *San Antonio*'ydu. Günlerden 6 Mayıs 1521'di ve 20 Eylül 1519'da Sanlucar de Barrameda'dan ayrıldığı günden beri armadadan ilk kez haber alınıyordu.

Sahildeki hiç kimse geminin gelişi karşısında ne yapacağını bilemedi, çünkü filonun daha aylarca dönmesi beklenmiyordu. Macellan'ın sonunda hikâyelere konu olan boğazı bulduğunu, ama o daha boğazı aşmadan, onun zalimliği ve aşırıya varan cüretinden kaçan isyancıların *San Antonio*'yu ele geçirdiğini çok geçmeden öğreneceklerdi. *San Antonio*'da kaptan Estevao Gomes, başlıca işbirlikçisi Geronimo Guerra, Macellan'ın kuzeni Alvaro de Mesquita da dahil elli beş kişi bulunuyordu; isyancılar Alvaro de Mesquita'yı bıçaklamış, geri dönüş yolculuğu boyunca zincire vurmuşlardı.

Gomes dümencilik hüneriyle Atlantik'i aşıp gemiyi İspanya'ya getirmeyi başarmıştı. Macellan'ın kaderlerine terk ettiği Cartagena ile rahibi kurtarmak için Port Saint Julian'a geri dönme olasılığı görüşülmüş ama gemi onları kurtarma girişiminde bulunmamıştı. *San Antonio*, bunun yerine, su bulmak için Guinea sahiline doğru yelken açmıştı.

Atlantik Okyanusu'nu tek başına aşma cesareti göstermiş olmalarına rağmen *San Antonio*'nun kaptanı ve mürettebatı Sevilla'nın tanıdık katedralini gördüklerinde hiç sevinemediler, çünkü şerefsiz bir dönüştü onlarınki; resmi bir soruşturma geçirme, hapsedilme, hatta ölümle cezalandırılma ihtimaliyle karşı karşıya olan isyancılardı. Guerra'nın, keşif seferini finanse etmiş Cristobal de Haro ile akraba olduğu bilgisiyle kendilerini teselli edebilirlerdi. Macellan'ın İspanya'da popüler olmamasından da güç alabilirlerdi; yanlış hükümler verdiğine, İspanyol subaylara acımasızca davrandığına ilişkin hikâyeler anlatarak Portekizli Genel Kaptan'ın itibarını yerle yeksan etmeyi planlıyorlardı. Ama bu hikâyelerin inandırıcı olması gerekiyordu, çünkü hayatları, isyanın gerekli ve haklı olduğuna yetkili makamları ikna etmelerine bağlıydı. Macellan elbette ki davasını savunmak ya da onların iddialarına karşı koymak için orada hazır bulunmayacaktı. Onun adına konuşması muhtemel tek kişi Alvaro de Mesquita'ydı, onun aldığı yaralar isyancıların taktikleri hakkında belagatli bir kanıt sunuyordu. Mesquita, İspanya'ya doğru uzun deniz yolculuğunu, bir soruşturmaya hazırlanmak için kullanmıştı, çünkü onun hayatı da davasını ne kadar ikna edici bir biçimde savunduğuna bağlıydı.

Böylece isyana ilişkin birbirine rakip iki farklı anlatı arasında şiddetli, karmaşık bir savaş başladı.

Carlos *San Antonio*'nun geri döndüğünü duyar duymaz, Ticaret Odası'na (Casa de Contratacion), gemideki bütün mallar ve teçhizatın

Cristobal de Haro'ya iade edilmesi emrini verdi; imparatorluğunu finanse etmek için daimi bir nakit ihtiyacı içindeki Carlos'un de Haro'ya borcu büyüktü. Ticaret Odası değerli neyi var neyi yoksa satacak, kralın emrine göre "satış sonrasında Cristobal de Haro'nun bir muhasebe yapabilmesi, böylece payımızın ne olduğunu öğrenebilmemiz için krala bir hesap gönderecekti." On bin dukadan pahalı her şeyse tahta bırakılacaktı. Bu emir, genç kralın eğer varsa paraya el atma hevesini çıtlatıyordu.

Fakat gelin görün ki hiç para yoktu. Ticaret Odası'nın envanterine göre gemilerdeki mal yıpranmış taraklar, buruşuk kâğıtlar, paslı bıçaklar, makaslar, eğrilmiş büğrülmüş iğneler, boncuklar, kristaller, inciler, kadife kaplı bir koltuk, ayinlerde kullanılan çürümüş bir kürsünün cıvatası, demir, cıva, bakır, bir fırın, bir terazi, tencereler, güvelerin kemirdiği yeşil bir kumaş, çürüyen variller, iki pusula ve iki küçük çanta oltadan ibaretti, ama hiç baharat yoktu, aslına bakılırsa değerli hiçbir şey yoktu. Dahası gemi denizde geçirilen on sekiz ayın ardından yıpranmış olmaktan beter durumdaydı. Sıcaklık ve nem yapacağını yapmıştı; termitlerin gemi teknesini kemirmesinden bahsetmiyoruz bile. Nihayetinde Sevilla'daki yetkili makamlar *San Antonio*'nun Baharat Adaları'na varamadığını idrak etti. Kralın Maluku Adaları üzerinde hak iddia edip İspanya'nın şanına şan katma hayallerinin beklemesi gerekiyordu.

San Antonio'da hiç kimse Macellan'a ne olduğunu bilmiyordu. Pervasızlığının ve Portekiz'e karşı gizli sadakatinin, dünyanın ucuna yakın bir yerde denizde telef olmasına neden olduğunu varsayıyor ya da belki de umuyorlardı; Ticaret Odası onlara inanmaya meyilliydi. Oda'nın bir temsilcisi krala "İkili oynuyor olsa gerek diye düşünüyorlardı, böylece geri döndüğünde hiçbir ümitleri olmayacaktı," diye bildirmişti. Bir zamanların şanlı Maluku Armadası'ndan geriye sadece fırtınalarda yıpranmış *San Antonio* ile onun elli beş kişilik isyancı, ayaktakımı mürettebatının kaldığı sanılıyordu.

İsyancılar geri döndükten birkaç gün sonra incelikle şekillendirdikleri anlatılarını Ticaret Odası'na sundular. Elli beş kişilik mürettebattan elli üçü ifade verince bu ani faaliyet Oda'nın kâtiplerini telaşa soktu. Oda'nın muhasebecilerinden Juan Lopez de Recalde, Başpiskopos Fonseca'ya geminin dönüşünden sadece altı gün sonra, 12 Mayıs'ta "Yükseliş Bayramı'nın sabahından beri, iki kâtibin huzurunda onları

zorlamaksızın sorular soruyor, ifadelerini alıyoruz," diye yazmıştı. Ayrı ayrı elli üç ifadenin toplanması ve bir araya getirilmesi işi yorucu, insanın gözünü yıldıran bir işti. "Yanımızda Oda'nın hukuk danışmanı avukat Castroverde bulunuyor, dün geceye, cumartesi gecesine kadar, üç gündür, yirmi birden fazlasının ifadelerini almayı başaramadık. Burayı terk ettikleri günden geri döndükleri güne kadarki hikâyelerini almak yarım gün sürüyor."

Bu arada Mesquita gemide kapalı tutulmak yerine doğrudan hapse gönderilmişti. Artık "Amiralin gözetiminde, gayet sıkı korunuyordu." Oda'nın temsilcileri ısrarla, Mesquita'yı diğerlerinden korumak istediklerini söylüyorlardı, ama görevinden alınan kaptan gayriadil muameleye maruz kaldığına inanıyordu.

Ticaret Odası boğazda çıkan isyanın ayrıntılarını, verilen süre zarfında ortaya çıkarmakta dikkat çekici bir iş başarmıştı. Oda'nın raporunda armadanın Kanarya Adaları'ndan ayrılmasından kısa süre sonra Macellan ile Cartagena arasında yaşanan çekişmelere ilişkin ayrıntılı bir betimleme de yer alıyordu. Macellan'ı öfkelendiren ve mürettebatın çok fazla içerlemesine yol açan eşcinsel davranışa ilişkin gerçekle bağdaşmayan, kışkırtıcı bir anlatı bile vardı: "Öyle görünüyor ki Luis de Mendoza'nın kaptanı olduğu *Victoria*'da bir denizci bir kamarota tabiata aykırı bir biçimde saldırmış, Macellan'a olayı anlatmışlar. Macellan sakin bir günde oğlanı denize attırmış."

Rapor ilerledikçe Macellan karşıtı güçlü bir eğilim gittikçe belirgin bir hal alıyordu. "Öyle görünüyor ki kaptanlar ve subaylar Horn Burnu'nu -Güney Amerika'nın en güney ucu- aramak yerine sahil boyunca ilerlediklerini görünce, Macellan'a Majesteleri'nin talimatlarını izlemesi gerektiğini hatırlatmaya karar vermişler; onlara göre bu talimatlar armada kaptanları, subayları ve dümencilerinin anlaşması, tavsiyesi ve görüşleriyle yolculuğa devam etmek yönündeymiş." Aslına bakılırsa Macellan'a verilen talimatlar Horn Burnu'nu değil, "boğazı araması yönündeydi", isyancılar daha sonra ne iddia etmiş olurlarsa olsunlar, Macellan talimatların buyurduğu üzere resmi bir toplantı düzenlemiş, kaptanlar ile dümencilerin görüşlerini yazılı olarak almıştı. Onların geri dönme yönündeki tavsiyelerini kabul etmemişti ama zaten bu tavsiyeleri dikkate almakla yükümlü değildi. Bu bir demokrasi değildi, bir armadaydı, o da amiraldi.

Hiç şaşırtıcı değil, isyancılar Port Saint Julian'daki olayları davalarına uyacak şekilde yeniden düzenlemişlerdi. Anlattıklarına göre, kralın talimatlarına ya da en azından kendi yorumladıkları biçimiyle bu talimatlara uymasını isteyerek Macellan'ı öfkelendirmişlerdi. "Gaspar de Quesada bir gece bazı arkadaşlarıyla gemisi *Concepcion*'dan Alvaro de Mesquita komutasındaki *San Antonio*'ya gitti. Alvaro de Mesquita'yı görmek istedi, onu tutsak aldı ve gemideki adamlara Juan Cartagena'nın huzurunda ... Macellan'ın ona [Cartagena'ya] nasıl muamele ettiğini bildiklerini, Macellan'ın, Majesteleri'nin emirlerine uymasını istediği için onu öldürteceğini anlattı... Macellan'ın Majesteleri'nin emirlerine uymasını ve bu istekte bulundukları için de kendilerine kötü muamele etmemesini talep ediyorlardı... Böyle yapmış olsaydı, onun komutası altında kalırlardı." Hatta ona "Lord Hazretleri deyip, ellerini ve ayaklarını öpeceklerini" ileri sürüyorlardı.

İsyancılar Macellan'ı çekmeye çalıştıkları toplantıyı, son derece çarpıtılmış bir biçimde anlatmışlardı. Gerçekte Macellan, canını kaybetmekten korktuğu için isyancı gemideki toplantı davetini geri çevirmişti. Ama isyancıların anlattığına göre "Macellan gemiye gelmeleri için haber göndermiş, onları dinleyeceğini, doğru olanı yapacağını söylemişti. Onları cezalandıracağından korktukları için Macellan'ın gemisine gitmeye cesaret edemeyeceklerini, bilakis Macellan'ın *San Antonio*'ya gelmesi gerektiğini, burada hepsinin toplanıp onun verdiği emirleri uygulayabileceklerini söylemişlerdi."

İsyancılar, Macellan'ın isyanı sabote etmeye yönelik başarılı girişiminden habersizlerdi. Anlattıkları hikâyeye göre Cartagena ve Quesada isyancı gemilere Port Saint Julian'ın dışına yelken açmalarını emretmişti, bayrak gemisi *Trinidad*'la özgürlük yollarını kapatan Macellan'a karşı koymak anlamına geliyordu bu eylem. "*San Antonio* iki demirini çekmiş, birine bağlı kalmıştı. Quesada barış yapmak için mahkûmu Alvaro de Mesquita'yı serbest bırakıp Macellan'a göndermeyi kabul etmişti." Bu, Mesquita'nın da bildiği üzere kurguydu, ama isyancılar Mesquita'nın kritik bir rol üstlendiği daha başka olaylar da uydurmuşlardı. Örneğin isyancı gemiler bayrak gemisinin yanından geçerlerken Mesquita güya Macellan'dan gemilere ateş açılmamasını istemişti, "böylece aralarındaki farklılıkları giderebileceklerdi, ama bulundukları yerden hareket etmeden önce, gece yarısı adamlar uykudayken bayrak gemisi, kendi gemilerine

ağır ve hafif toplar ateşlemişti." İyi bir hikâyeydi, ama gerçek başka türlüydü: *San Antonio,* Quesada yelken açma emri verdiği için değil, halatları çözüldüğü için güçlü bir dalgaya kapılmış, çıpasına bağlı halde sürüklenerek hiç hesapta yokken gece yarısı *Trinidad*'a doğru yaklaşmıştı. Afallamış isyancılar, *San Antonio*'nun gece yarısı bir şekilde bayrak gemisinin yanından geçtiğine ... Macellan'ın sadık kuzeninin geçici olarak isyancılarla aynı tarafa geçtiğine ... isyan liderlerinin besbelli ki hor gördükleri Genel Kaptan'ın ellerini ve ayaklarını öpmeye çalıştıklarına dair hikâyeler anlatıyorlardı. Ne oldukları dikkate alınmazsa hiçbir anlam ifade etmeyecek şeylerdi bunlar: Besbelli ki kendilerini aklama çabalarıydı.

İsyancılar, boğazda zirveye tırmanan mücadeleyi kaçınılmaz olarak kendilerini haklı çıkaracak şekilde resmediyorlardı. Bu versiyona göre Mesquita, Gomes'i bacağından bıçaklayarak isyanı başlatmış, Gomes de Mesquita'yı sol elinden bıçaklayarak karşılık vermişti. (Gerçekte, önce Gomes Mesquita'yı bıçaklamıştı.) Ayrıca herkesin tayını, günlük seksen beş gram ekmekle sınırlandığından İspanya'ya geri dönüş yolculuklarının lafı edilemeyecek denli zor olduğunu belirtmişlerdi ısrarla. Bu da kuşkulu bir iddiaydı çünkü *San Antonio,* filonun tamamının erzağını taşıyordu, isyancıların karınlarını doyurmaya yetip de artacak kadar yiyecekleri vardı.

İsyancılar Ticaret Odası temsilcilerine hikâyelerini anlatırlarken Gomes ve Guerra gözaltında tutuluyordu, isyanı gerçekleştirenlerden biri değil, onun başlıca kurbanlarından biri olduğu yönündeki iddialarına rağmen Mesquita da gözaltındaydı. Recalde "Hapsedilmemeleri gerektiğini vurgulayan, söz konusu yolculukta olup bitenleri anlatabilmek için Majesteleri'ni görmekte ısrar ettikleri binlerce şikâyet alıyoruz onlardan," diye yakınıyordu. Ama bu şansı hiçbir zaman bulamamışlardı. Mesquita hapishanedeki hücresinde, İspanyol subaylara işkence ettiği yönünde bir itiraf imzalaması için kendisine işkence edildiğini, bunun sahte olduğunu, Macellan'a ve İspanya kralına sadık davrandığını söylüyordu ısrarla. Yine de ağırlıklı olarak başka herkesten çok Mesquita'dan kuşkulanılıyordu.

Mesquita'nın, isyancıların kendilerini akladıkları hikâyelerden çok farklı olan hikâyesi Ticaret Odası'nda pek dikkate değer bulunmadığı gibi, inandırıcı da sayılmadı. Mesquita savunmasında Oda'ya Port Saint Julian'da uzun süren isyan mahkemesine başkanlık ettiği dönemde

tuttuğu belgeleri sundu. Bu dosyaya mürettebattan suçlanan herkesin isyandaki eylemleri, aldıkları hükümler ve Macellan'ın affı kaydedilmişti, ama hiçbir yararı olmadı. Mesquita'nın hapiste kalması emredildi, isyancılarsa serbest bırakıldılar. İsyancıların liderleri Gomes ve Guerra, mahkemenin huzuruna çıkmak üzere yaptıkları yolculuklar için yolluk ücreti dahi aldı, aksi kanıtlanıncaya kadar suçlu sayılan Mesquita'ya ise yol parasını kendi, eski püskü kesesinden ödemesi emredildi.

Denizciler ifadelerinde, İspanyolların, Macellan'ın Portekizli bir zorba olduğu, Maluku Armadası'nı İspanya hesabına salt onu yok etmek ve Kral Carlos'u kandırmak için toplamayı becermiş hain bir Portekiz ajanı olduğu yönündeki korkularını hünerle işlemişlerdi. Bu klişeye yeni korku ögeleri de katmışlardı: Macellan, olabilecek en yüksek makamda, Kilise'de bağlantıları olan onurlu İspanyol subaylara işkence etmiş bir katildi. Macellan'ın ücra bir adada, hiçbir suçu yokken çürümeye terk ettiği Cartagena'nın -Kastilyalı bir subayın!- trajik hikâyesini anlatmışlardı. Genel Kaptan, bu yeterince kötü değilmiş gibi, bir rahibi de aynı feci akıbete terk etmişti.

Bu, başarılı bir argümandı, ama kusursuz değildi. Birincisi isyancılar, İspanya'ya geri dönerken Cartagena'yı neden kurtarmadıklarını açıklamakta zorluk çekmişlerdi. Talihe bakın ki Sevilla'da, tutarsız davranışlarının şimdilik görmezden gelinmesine neden olacak kadar sarsıntı ve Macellan karşıtı histeri uyandırmışlardı. Yetkili makamlar bunun yerine, Macellan'ın Port Saint Julian'daki sadık İspanyol subaylara işkence ettiği, onları suistimal etmekle kalmayıp parçalatıp bağırsaklarını çıkarttığı, kurbanların başlarını mızraklara geçirttiği suçlamalarına odaklanmışlardı.

Cartagena'nın babası Başpiskopos Fonseca 26 Mayıs'ta bu ifadelere cevabını verdi ve isyancıların hakikati çarpıtmak için düzenlediği kumpas planlandığı gibi işledi. Piskopos, Macellan'ın Cartagena ve Quesada'ya muamelesi karşısında sarsıldığını, hayal kırıklığına uğradığını ifade etti. İspanyol subayların isyana kalkışması inanılmaz görünüyordu, bir insanı çekip parçalatmanın, bir diğerini ıssız bir adaya terk etmenin bir mazereti olamazmış gibi görünüyordu. Böylece isyancılar şimdilik serbest bırakıldılar, ama üzerlerinde bir şüphe izi kaldı, hak et-

tikleri ileri sürülen geri ödemeyi de alamadılar. Recalde dikkat çekiyordu: "Subaylar ve denizcilere, daha fazla zaman kaybetmeksizin geçimlerini kazanmanın bir yolunu bulmalarını söyledik. Adamlar iş aramaya başladılar. Majesteleri'nin söz konusu ücret hakkında neler yapılacağını bize bildirmesini talep ediyoruz."

Macellan'ın yokluğunda karısı Beatriz, sanki dünyanın öbür ucundaki olaylarla bir şekilde ilişkisi olabilirmiş gibi bir kuşku nesnesi haline gelmişti. Ticaret Odası onun finans kaynaklarını kesmiş, krala sunulan bir memorandumda ona ödemede bulunmamak için uygun bir bahane ileri sürmüştü. "Ferdinand Macellan'ın karısı, Majesteleri'nin verdiği yetkiyle, Macellan'ın kaptan olması hasebiyle Oda'nın hesabında bulunan 50.000 *maravedi*'ye sahiptir... Yolculuğun sonuçlarını düşünerek bu tutarı ödememiz gerekip gerekmediği konusunda kuşkuluyuz... Bu yılın ilk üç ayı için ödeme yapmamızı sağlayacak kaynaklara sahip olmadığımızdan, Majesteleri ne yapmamız gerektiğine ilişkin bir tavsiyede bulununcaya dek bu ödemeleri yapmayacağız."

Kindar Başpiskopos Fonseca, Macellan'ın ailesi için daha cezalandırıcı önlemler öngörüyordu. Beatriz ile küçük oğlunun ev hapsine konmasını emretmiş; soruşturma sürerken ikilinin Portekiz'e dönmeleri yasaklanmıştı. Elbette ki Beatriz kocasının daha birkaç hafta önce, 27 Nisan'da Mactan Savaşı'nda öldüğünü, ardından ağabeyi Duarte Barbosa'nın 1 Mayıs'ta Cebu'daki katliamda hayatını yitirdiğini bilemezdi, bu imkânsızdı. İşte bu nedenle Beatriz, esareti boyunca Penelope misali, onların gittikleri yerlerden eve geri dönmelerini bekledi.*

Ama Fonseca isyancılardan, Macellan'a sadık isimlerden kuşkulandığı kadar kuşkulanıyordu. Gomes, Guerra ve birkaç isyan liderinin gözetim altında ona getirilmelerini emretmiş, komplo kurmaya devam edebilecekleri için ayrı ayrı seyahat etmelerinde ısrar etmişti. Onlara, Cartagena ve rahibin kurtarılması için Port Saint Julian'a bir karavela göndermeyi planladığını söylemişti. İsyancılar bu ikisini yaban hayatın ortasında bırakmaya alelacele karar verdiklerinden ötürü pişmanlık duymuş olsalar

* İffet ve sadakat timsali Penelope, ozan Homeros'un *Odysseia* destanının baş karakterlerinden biridir. Troya savaşına katılmak için evden çıkan kocası Odysseus, uzun savaşın ve yine uzun ve maceralı bir yolculuğun ardından, yirmi yıl sonra evine döner. Penelope ise kocası öldü diye kendisiyle evlenmek isteyen soylu taliplerini yıllar boyunca oyalayıp onu bekler-ed.n.

gerek. Macellan'ı her zaman hor görmüş olan Cartagena İspanya'ya dönmüş olsaydı, Macellan'ın itibarını karalayarak isyancıları aklamak, hatta itibarlarını iade ettirmek için başka herkesten fazla çaba sarf ederdi.

Mesquita dışında hiç kimse Macellan adına konuşmamıştı. Açıktır ki İspanyol yetkililer, Macellan'ın geri dönüp Carlos'un ona vaat ettiği topraklar, unvanlar ve zenginliklerde hak iddia etmesini önlemeyi planlıyordu. Ama aldıkları tedbirlerin gereksiz olduğunu, Macellan'ın çoktan ölmüş olduğunu bilmeleri mümkün değildi. En büyük suçu Macellan'ın kuzeni olmak olan Mesquita, bir yıl daha hapis tutuldu, bu süre zarfında sık sık masum olduğunu ileri sürdüyse de bunun bir faydası olmadı.

San Antonio'daki isyanla ilgili soruşturma altı ay sürdü, sonunda Guerra ile Gomes bütün denizcilerle birlikte serbest bırakıldı; hatta Gomes kraliyet tarafından yeni bir keşif seferine katılmakla görevlendirildi, kesin bir itibar iadesi işaretiydi bu.

Macellan'dan yana saf tutanların bahtına çok daha beteri düştü. Macellan'ın karısı ve oğlu ev hapsinde kaldı; kayınpederine, çok iyi bağlantılara sahip önde gelen bir kişilik olan Diogo Barbosa'ya, Macellan'ın filonun Sevilla'dan ayrılması öncesinde ona verdiği mülklerden vazgeçmesi emredildi. Bu kötü muamele nedeniyle öfkeye kapılan Barbosa, kralın huzuruna çıkıp "Her şey sizin yararınıza olsun, şerefinize ters düşmesin diye büyük özen gösterdi. Beraberinde götürdüğü adamlar, başlıca gemilerinden üçünü alıp isyana soyunduğunda, yapabilecek olsa da onlara ağır cezalar vermedi, birçoğunu affetti ki onların da nankör oldukları sonradan anlaşıldı" diyerek Macellan'ın isyan sırasındaki tutumunu savundu. Bunun yanı sıra "Kaptan [Mesquita] mahkûm olarak Sevilla'ya götürüldü ve sonra Siz Majesteleri İspanya'ya varıncaya dek Burgos'ta tutuldu. Bunun öncesinde kendi tutumunu dile getirmesine izin verilmediği gibi, kendisine adaletli de davranılmadı," diye de ekledi. Barbosa Kral Carlos'a önemli ilkeler konusunda pervasızca nutuk atıyordu. "Bu olaylar yapmaları gereken şeyi yapmak isteyenleri caydıran, bunun aksini yapanları daha fazla cesaretlendiren kötü örneklerdir." Barbosa sadece Macellan'ın adını aklamaya çalışmıyordu, resmi itibarsızlık Barbosa'nın kızına, torununa, kendisine de uzanıyordu. Barbosa hepsi adına, Genel Kaptan hakkında heyecan verici, ama yalnız başına kaldığı bir savunma sunmuştu; Barbosa, Macellan'dan yana coşkulu

argümanlarını, özel bir rica olarak ortaya koymuştu, ama Fonseca'ya meydan okuyan bu argümanlar kendi çıkarları aleyhine işlemişti. Barbosa bir Portekizli olarak şerefli değil, hain olarak görülmüştü; yıldızı da Macellan'ın yıldızıyla birlikte sönmüştü.

Macellan'a sadık bir diğer isim, parlak, ama dengesiz kozmolog Ruy Faleiro ortalıklarda görünmüyordu. Faleiro Maluku Armadası'nın İspanya'dan ayrılması sonrasında Portekiz'e dönmüş, sonrasında hapse atılmıştı. Hapiste bir sinir krizi geçirmişti, ama nihayetinde gücünü toplamış ve serbest bırakılmıştı. Daha sonra gizlice Sevilla'ya dönmüş, burada hapishanede kendisine takılan prangaların yaptığı yara izlerini göstererek Ticaret Odası'nda biraz sempati kazanmıştı. Oda, acıdıkları ve bir değerinin olabileceği Portekiz'den uzaklaştırmak için ona (ve kardeşi Francisco'ya) "Portekiz'den yorgun ve meteliksiz geldiklerinden; ayrıca Majesteleri'nin emriyle burada bulunduklarından ötürü" ayrılık ücreti vermişti. Maluku Armadası'nın başlıca itici gücü olan Faleiro son günlerini gölgeler içinde geçirmişti.

İsyancıların beklenmedik geri dönüşünden kaynaklanan patırtı sırasında, dikkatine sunulan dilekçeler ve yazışmalara rağmen iki yıl önce bu keşif seferine izin veren genç kralın ağzından bir tek kelime bile çıkmamıştı. Carlos bu girişime ilgisini yitirmemişti, ama gemiler Sevilla'dan ayrıldığından beri siyasal kargaşayla çevrelenmişti. Annesi Deli Juana ümitsiz bir delilik içinde yaşayıp gidiyordu. Söylentilere bakılırsa, yirmi sekiz yaşında ansızın ölüp giden kocası I. Felipe'nin, Yakışıklı Felipe'nin cesedini, nihayetinde ölümünün yıldönümünde hayata geri döneceği inancıyla yatağının yanında tutmuştu. Felipe'nin ölümü sonrasında her zaman siyahlara bürünmüş ve kendisini temizlemeyi reddetmişti. Bu arada destekçilerinin cesaret verdiği genç kral, Avrupa'nın en güçlü siyasal oluşumu olan Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir sonraki imparatoru olmak için elinden gelen bütün çabayı gösteriyordu.

Kutsal Roma İmparatorluğu, MS 800'de, Cermen krallıklarından biri olan Frankların kralı Şarlman,* imparator olarak taç giydiğinde

* Büyük Karl anlamına gelen ismi, Almancada Karl der Grosse, Latincede Carolus Magnus'tur. Fransızlar ise isminin Latince halini kendi dillerine uyarlayıp ona Charlemagne derler. Osmanlı tarihine de Fransızca okunuşundan hareketle Şarlman olarak geçmiştir-ed.n.

kurulmuştu. Onun taç giyme töreni Fransa, Almanya'nın büyük bölümü, Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve Kuzey İtalya'yı birleştirmişti. Şarlman'ın soyundan gelen erkekler bir asır içinde ölüp gitmiş olsalar da, Şarlman Avrupa'da hüküm süren birçok hanedanın atasıydı. Kutsal Roma İmparatorluğu zamanla o kadar parçalanmıştı ki on sekizinci yüzyıla gelindiğinde, Voltaire bu devletin "ne kutsal, ne Romalı ne de imparatorluk" olduğunu söylemişti. Yine de imparatorluk ayakta kaldı.

Kutsal Roma İmparatorluğu seçimli bir monarşiydi; Alman elektör prensler hem imparatoru atama, hem de daha sonra eylemlerini denetleme yetkisine sahiplerdi. Carlos'un büyükbabası Maximilian imparatorken, yedi Alman prensinden Carlos'u imparator seçme sözü almıştı ama bu sözler tek başına Carlos'un tahta çıkmasını güvenceye almaya yeterli değildi. Carlos özellikle İspanya'nın aleyhine nam salmaya can atan Fransa Kralı I. François'nın rekabetiyle karşı karşıyaydı. Carlos'un geleneksel olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'nu yönetmiş Habsburg hanedanına mensup olduğu doğruydu, ama anlaşmayı bağlamak için çok fazla paraya ihtiyacı vardı. Carlos'un bu unvanı garantiye alabilmek için elektör prenslere ve papalık temsilcilerine bağış kisvesinde rüşvetler ödemesi gerekiyordu. Kendisine ait kaynakları olmadığından, çeşitli bankacılık kurumlarından çok büyük borçlar aldı ve onlara daimi olarak borçlu kaldı. Nihayetinde elektör prenslere 850.000 duka gibi hayret verici bir rakam ödedi ki bunun 540.000'i Fugger bankacılık hanedanının ayarladığı kredilerden gelmişti. Başka bir deyişle Carlos, büyük ölçüde Alman olan "Kutsal Roma İmparatoru" unvanını alabilmek için Alman elektör prenslere ödemeler yapmak üzere Alman bankacılara borçlanıyordu. Almanlar Carlos'un imparatorluk hevesinden bir servet kazanmışlardı. Şimdi Carlos, İber Yarımadası'nın bir ucundan diğerine gazabını estirerek bu faturanın ödenmesini bekliyordu.

Carlos'un Kutsal Roma İmparatoru olma çabasını tamamına erdirmek için, aşırılıklarıyla Reformasyon'a esin kaynağı olmuş, Medici ailesinden Papa X. Leo'nun kutsamasına ihtiyacı vardı. Popüler mitolojiye göre X. Leo bol keseden harcayan bir özgürlükçüydü, ama Rafael'in 1518'de yaptığı ünlü *X. Leo* portresi, asık suratlı ifadesini izleyiciden kaçıran tıknaz, düşünceli bir âlim ve estet görüntüsü sunar. Şişkin yüzü, büyük ve etli burnuyla, tam arkasında dikilen, rahatsız edici bir biçimde

başına üşüşmüş iki genç kardinalin arasında tümüyle gösterişsiz ve itici bir kişilik karşımıza çıkar. Üçü de kadifeler, ipekler ve Şam işi kumaşlar arasında lükse boğulmuş olsalar da giysilerinin altında kesici silahlar saklıyorlarmışçasına birbirlerine ters düşüyorlarmış gibi görünürler. Rafael'in portresi Roma'nın yaşadığı bölünmenin hâkim olduğu zorlu bir devri yansıtıyordu. X. Leo bundan bir yıl önce, genç kardinallerin onu zehirlemek için bir komplo kurduklarını ortaya çıkarmıştı. Bu komploya dair bilgisi olduğu kabul edilen Kardinal Petrucci hapiste telle boğulmuş, diğer komplocular da ya sürgüne gönderilmiş ya da infaz edilmişlerdi. Rafael'in, kötücül kardinallerle çevrelenmiş, üzgün, soyut bir X. Leo resmetmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

X. Leo'nun başka bir yönü daha vardı. Kilise işleriyle uğraşıyor olmadığında, neşeye bürünür, gösterişli kahkahalar patlatır, tiyatro, müzik ve sanata, ziyafetler ve avcılık gibi diğer seküler zevklere bir bağımlılık gösterirdi. "Tanrı bize bahşettiği için papalığın tadını çıkaralım," derdi. Papalık hazinesinin tükeniyor olmasına bakmaksızın maiyetine papalık mülkleri bağışlamıştı. X. Leo daha sonra aynı disiplinsizlikle, unvanlar, endüljanslar ve lütuflar satarak para toplamaya çalışmıştı; endüljans, bağış karşılığı verilen, öbür dünyada Cehennem'den kaçınma vaadiydi.

Dışarıdan bakan memnuniyetsiz kesimlere göre Kilise bozulmuş, bir yolsuzluk, bencillik ve kibir gösterisine dönüşmüştü. 1520'de Almanya'nın Wittenberg şehrinde Martin Luther, Papa X. Leo'ya öfkeli ve kötücül bir mektup yazmıştı. "Bu çağın en büyük kötülükleri arasında, kimi zaman size dönüp aklınızı başınıza devşirmeye davet etmek zorunda kalıyorum, çok kutsal peder Leo." Papa X. Leo'nun etkisi altında "eskiden bütün kiliselerin en kutsalı olan" Roma Kilisesi, "en kanunsuz hırsız yuvası, bütün kerhanelerin en utanmazı haline geldi," diye yazmıştı Martin Luther ve birçoğu da buna katılmıştı. "Buraya gelse, Deccal bile buranın kötülüğüne bir katkıda bulunamaz." Sayfalar boyunca bu şekilde yazan Martin Luther, başkalarını da kendisini örnek almaya davet ediyordu. Reformasyon'un en heyecanlı anıydı. Sorunlu, kuşatılmış durumdaki X. Leo, kuramsal olarak Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan ek destek ve finansman sağlayabilirdi, ama büyüklü küçüklü birçok parçadan oluşan imparatorluk, kargaşa içindeydi. Maximilian'ın ölümünden sonra X. Leo, görünürde Kral Carlos'a karşı

Fransa Kralı I. François'yı desteklemişti, ama aslında hünerle adayları birbirlerine karşı oynamıştı. Daha istekli ve iyi finanse edilmiş olan Kral Carlos nihayetinde galip çıkmış, papa da gönülsüzce bile olsa ağırlığını, bir anda Avrupa'da iktidarın zirvesine gelmiş olan genç adamdan yana koymuştu.Yoksa zirve değil de uçurum muydu?

28 Temmuz 1519'da, Macellan'ın filosunun Guadalquivir Nehri'nden aşağı seyredip Atlantik'e çıkmasının üstünden daha bir ay geçmeden, o tarihte Barcelona'da olan Kral Carlos, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun imparatoru seçildiğini öğrenmişti, ama parasını ödeyinceye dek bu unvan ona ait olmayacaktı. Kral Carlos mali destek için İspanyol soylularına güveniyordu ama onlar, ona sırt çevirmişlerdi. Carlos Avrupa'da kalmış, para toplamış, sonunda 23 Ekim 1520'de Şarlman'ın bir zamanlar imparatorluğu yönettiği Almanya'nın kadim Aachen kentinde yirmi bir yaşında imparator tacını takmıştı. Bu olay, Reformasyon kuvvetlerinin kuşatması altındaki müstereddit ve paraya aç bir papa ile sınanmamış ve paraya aç bir kral arasındaki resmi ittifakın başlangıcı olmuştu.

İspanya'da soylular artık Kutsal Roma İmparatorluğu'nun imparatoru olan Carlos'a karşı daha büyük bir içerleme duyuyorlardı. Carlos, yabancıları İspanya'da hükümet görevlerine getirmemeye söz vermiş olmasına rağmen eski akıl hocası Utrechtli Adrian'ı kral naibi olarak atadı, bu tercih soyluların, Carlos'un aslında aralarına yerleştirilmiş Alman bir mütecaviz olduğu yönündeki korkularını doğruluyordu. Toledo şehri bu gelişmeye, kraliyet idari yöneticisi *corregidor*'u şehirden kovarak cevap verdi ve böylece Kastilya isyanı başlamış oldu. İspanya'nın dört bir tarafında, aralarında Madrid ve Salamanca'nın da bulunduğu şehirler ve kasabalar, siyasal iktidarı İspanya'ya iade etmeyi amaçlayan Santa de las Communidades Cuntası'nda bir araya geldi. Kararlılıklarını, Tordesillas'a kadar yürüyüp Carlos'un annesi Kraliçe Deli Juana'nın desteğini talep eden milisler yetiştirerek gösterdiler ama o, desteğini sunmak, hatta halkın çektiği sıkıntıları dile getiren bir belgeyi imzalamak için bile çekildiği inzivadan çıkmayı reddetti.*

* Kraliçe Juana, akıl sağlığını yitirdiği gerekçesiyle 1516 yılından beri Tordesillas'taki sarayına hapsedilmişti. Bu durum Carlos'un kral olmasından sonra da devam etti. İsyancı Kastilyalılar, ellerine geçirdikleri şehirleri, şehir meclisleri aracılığıyla yönettikleri için isimlerini de İspanyolca şehir meclisi anlamına gelen "comunidad"dan hareketle kazandılar-ed.n.

Bu isyan, kırsal bölgelerde soyluları hor görenler arasında bir karşı devrim başlattı, bu kesimler korunmak için artık yüzlerini Carlos'a dönüyorlardı. Carlos hevesle onların desteğini kazanmaya çalıştı, isyancı soylulara karşı savaşırken uğradıkları kayıplar karşısında zararlarını ödemeyi vaat etti ve Kastilyalı iki soyluyu Utrechtli Adrian'ın yanında eşnaip olarak hizmet etmeye atamayı kabul etti. Ayrıca kendi saflarında toplananlara unvanlar ve dükalıklar yağdırarak isyana direnen soyluları çevresinde toplamayı başardı. Bu zaferlere karşın, *comuneros* [şehirliler-e.] ile kraliyet yanlıları arasındaki ittifaklar sürekli değişip dururken Carlos'un İspanya'daki konumu hararetli bir çekişme konusu olmaya devam etti. Çaresizlik içinde imparatorluğunu toparlamaya çalışan Carlos, Sevilla'da rıhtıma bağlanmış kaba bir gemiyle ilgili tartışmalara pek dikkat sarf etmedi. Temmuz 1522'ye kadar İspanya dışında kaldı, onun yokluğunda İspanya bir ulus ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kendisini yeniden tanımlama mücadelesi içinde oldu.

İspanya'da ticaretin merkezi olan Sevilla, ülkenin geri kalanını etkileyen gerilimleri yansıtıyor, kriz halinde bir şehir olarak bilinir hale geliyordu. Caddelerde ve fakir mahallelerinin sokaklarında suç kol geziyordu. Guadalquivir Nehri'nin karşısındaki Triana banliyösü, yeraltı dünyasından birçok tipin yanı sıra, İspanyol gemilerini dolduran denizcilere de ev sahipliği yapıyordu. Çingeneler, köleler, el falı okuyanlar, dilenciler, gezgin aktörler ve ozanlar, hızla genişleyen bu yeraltı dünyasının mensuplarıydı. Zaman içinde aralarına meslekten men edilmiş din adamları, düşkün soylular ve işsiz askerlerin yanı sıra, şaibeli ticari işlerle uğraşan aracılar ve dolandırıcılar da katıldı. Afrika ve Avrupa'nın dört bir yanından Sevilla'ya malların akmasıyla birlikte, kaçakçılık başlıca girişimlerden biri haline geldi; kaçakçılığa konu olan malların değeri, meşru ticari malların değerini çok geride bırakıyordu. Kronik işsiz insanlar, elden ayaktan düşmüş dilenciler kılığında dolaşıyorlar, kurbanlarının onları dilenci keşiş tarikatlarından ayırmaları genellikle zor oluyordu. Sevilla'da rüşvet ve fuhuşun yanı sıra bıçak kavgaları da yaygındı. Kraliyet Hapishanesi'nin kapılarından içeri her yıl on sekiz bin mahkûm giriyor, bu durum kentin zaten ağır yük altındaki ekonomisini daha da zora sokuyordu.

Bu arada Sevilla'nın unvanlı oligarşisi, çiftçilere toprak kiralamaktan elde edilen gelirle göbeklerini şişiriyor ya da ticari faaliyetlere girip şarap, zeytinyağı ve sabun ithal ederek unvanlarını ve saygınlıklarını nakite çeviriyordu. Elde edilen bu kârlarla etkileyici şatolar, bahçeler, insanı mest eden avlular inşa ediyorlardı. İspanya'nın dört bir yanında Sevilla'nın suçlularından korkulurken, şehrin zengin soyluları tanınıyor, kıskanılıyordu.

Sevilla'nın bu iki yakası, zengin tüccarların seyyar satıcı üçkâğıtçı aracılar ve denizcilerle kaynaştıkları rıhtımda buluşmuştu. Guadalquivir'in iki yakasında sürüp giden kargaşanın ortasında, yelkenleri ve donanımı artık sökülmüş olan *San Antonio*, yoldan çıkmış bir keşif seferinin suskun, ama belagatli bir tanığı olarak çıpasına bağlı salınıyordu. Sevilla'da hiç kimse Maluku Armadası'nın boğazı başarıyla aştığını ya da muazzam Pasifik Okyanusu'nu geçtiğini bilmiyordu. Hayatta kalanların nihai hedeflerine, Baharat Adaları'na ne kadar yakın olduğunun hiç kimse farkında değildi. Kral Carlos'tan tutun Ticaret Odası'ndaki bürokratlara, kısa süre önce serbest bırakılıp bir sonraki gemilerini bekleyen denizcilere varıncaya dek herkes, filonun kaybolduğunu, keşif seferinin tam bir başarısızlıkla sonuçlandığını varsayıyordu.

Herkes yanılıyordu.

12. Bölüm

Hayatta Kalanlar

Serdümen yön verdi, yol aldı gemi;
Olmasa dahi en ufak esinti;
Asıldı denizciler hep birden halatlara
Hepsi alışıktı bu işe nasılsa
Oynattılar uzuvlarını cansız paçavralar gibi,
Ne mürettebattık ama, tüyler ürpertici.*

İspanya'dan on bin mil ötede, Filipin takımadalarının ücra bir köşesinde bir gemi yanıyordu. Alevler geceyi gündüze çeviriyor, yansımaları kabarmış zifiri denizin üzerinde hipnotize edici desenler oluşturuyordu. Çatırdaya çatırdaya gökyüzüne doğru acı bir duman gönderen alevler suya varıncaya dek geminin kerestelerini yakıp kül etti. Suyun üzerindeki bu yangının donuk kırmızı pırıltısı millerce öteden görülebiliyordu. Ertesi sabah, yanmış teknenin sönmekte olan korlarından çıkan yoğun duman gündüzü geceye çevirdi.

Bu gemi, bir önceki gün Cebu'daki katliamdan kaçıp kurtulmuş üç gemiden biri olan *Concepcion*'du. Hayatta kalanlar, o zamandan beri, bu üç büyük gemiyi Filipinler'in bilinmeyen sığlık ve adaları arasından geçirmeye çalışmış, ama çok geçmeden hiçbir şekilde buna sayılarının yetmeyeceğini anlamışlardı. Bir sorunları daha vardı, *Concepcion*'un süvarisi Juan Sebastian Elcano, gemi kurtçuklarının tekneye musallat olduğundan yakınıyordu. Macellan hayatta olsaydı, adamların zahmetli tamiratlara girişmelerini emrederdi, ama hayatta kalanlar daha pragmatik bir yaklaşım benimsemiş, geminin, onu kendilerine karşı kullanabilecek bir düşmanın eline geçmesini önlemek için yakılmasına karar vermişlerdi. Mürettebat *Concepcion*'un içindekileri (erzak, yelkenler, donanımlar, silahlar ve seyir aygıtlarını) diğer iki gemiye, hâlâ filonun

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 38.

bayrak gemisi olan *Trinidad* ile *Victoria*'ya aktarmıştı. Sonra da 2 Mayıs 1521 gecesi, boş gemi, filonun günahlarının tümüyle bilinçsiz, sembolik bir kefareti olarak ateşe verilmişti.

Denizciler arasında alelacele yapılan oylamanın sonucuna göre Espinosa, *Victoria*'nın komutasına getirilmiş; Portekizli dümenci Joao Lopes Carvalho ise seçimi kazanıp yeni Genel Kaptan olmuştu. *Victoria*'nın süvarisi Elcano, yeni Genel Kaptan'a içten içe sövüp duruyordu; Carvalho yetenekli bir dümenci olabilirdi, ama düzensiz filoyu disipline etme yetisine sahip değildi. Brezilya'da metresini gemiye alma girişiminde bulunmuş ve bunda başarılı olamamıştı ama çocukları o zamandan beri filoyla beraberdi. Elcano'nun diğerlerine bu kadar kötü örnek olan bir lidere zerrece saygısı yoktu.

Yeni komuta planı Pigafetta'yı hassas bir konuma yerleştirmişti. Pigafetta kendisini her zaman Macellan'a sadık bir isim olarak tanımlamıştı ama Genel Kaptan'ın yakın çevresi (kölesi Enrique, gayrimeşru oğlu Cristovao Rebelo, kuzeni Alvaro de Mesquita, kayınkuzeni Duarte Barbosa) hepsi de ya telef olmuş ya kaybolup gitmişti. Sadece Pigafetta hayatta kalmıştı. Pigafetta, keşif seferinin baş vakanüvisi, ayrıca baş tercümanı olarak çalışmayı sürdürmesi gerektiği inancındaydı, çünkü sadece o Malay dilini metodlu bir biçimde öğrenme sıkıntısına girmişti. Enrique'nin bu dile karşı yatkınlığı onda yoktu ama meramını nasıl anlatıp nasıl bilgi edinebileceğini biliyordu. Bir o kadar önemlisi, *casicasi*'den tutun *palang*'a varıncaya dek Filipin âdetlerine aşinaydı; çevrelerindeki tuhaf ve değişken adalılara karşı, keşif seferinin temsilcisi olarak yararlı olabilirdi. Carvalho ile keşif seferinin yeni seçilmiş liderleri anlaştılar ve Pigafetta'nın Macellan sonrası dönemdeki rolü güçlendirildi. Günlüğüne gelince, vakanüvisimiz ona yazmayı ve içindekileri kendisine saklamayı sürdürdü.

Armadanın Filipinler'de maruz kaldığı çok sayıda trajedi sonrasında, ticari değerlendirmeler denizcilerin eylemlerini yönlendirmeye başladı. Bir daha asla haç dikmeyecek ve toplu olarak din değiştirme konusunda ısrar etmeyeceklerdi. Artık her şey farklıydı. Hayatta kaldıkları için şanslı olduklarını bilen adamlar dikkatlerini Baharat Adaları'na, uğruna dünyanın yarısını aştıkları değerli malların yanı sıra güvenlik ve erzak bulmayı umdukları diyarlara çevirdiler.

Carvalho, filodan geriye kalan iki gemiyi, güneye, takımadalar üzerinden Maluku Adaları'na götürme işiyle karşı karşıyaydı. Ama Filipinler'e yağmur mevsiminin gelmesi ve bu mevsimin fırtınaları, deniz seyrini neredeyse imkânsız kılıyordu. Açık denizde geniş alanlar katetmeye alışmışlardı ama artık bir adalar labirenti içinde yollarını bulmaları gerekiyordu. Kısa mesafeler almak, incelikli manevralar yapmak gerektiğinden güvenilir bir haritaya, o olmazsa bu sulara aşina olan bir rehbere ihtiyaçları vardı ama Cebu ve Mactan'daki ürkütücü deneyimlerinden sonra denizciler yabancı adalarda durup yardım istemeye sıcak bakmıyorlardı. Palmiye ağaçlarının gölgeleri arasına gizlenmiş adalıların gerçek niyetlerini kim bilebilirdi ki?

Filoya zaman zaman, bir ağızdan ritim tutan kürekçilerin yürüttüğü bir *balanghai* yaklaşıyordu. Pigafetta mümkün olan her seferinde bu kürekçilere Maluku Adaları'nın yönünü soruyor ama diğer gemiciler adalılarla ilişkilerini asgari düzeyde tutuyorlardı.

Dümenci Albo'nun yardım ettiği Carvalho, Filipin takımadalarının labirentinden Maluku Adaları'na uzanan, dolambaçlı, ama genelde güneyden bir rota izleyerek bir adadan diğerine geçti. Albo'nun Cebu'daki pusudan pek bahsetmediği metodik kayıtlarda, sanki gemiler tedavi olacakları bir sığınak arayan yaralı hayvanlarmış gibi, filonun geçtiği yerlerin izleri sürülmüştür.

Çok geçmeden, Negritolarla, isimlerinin de belirttiği üzere kara derili, Aborijin pigmelerle dolu bir adaya vardılar. Başarısız bir yiyecek avından sonra, filo gizli kaynaklardan fışkıran şelaleler ve dik kanalların kestiği yoğun bir yaprak örtüsünün ardına gizlenmiş, kule gibi yükselen bir adaya yaklaştı. Kıyı şurada burada birden açılıyor, davetkâr, ama dar bir sahil şeridini gözler önüne seriyordu. Burası Mindanao'ydu. Bu cennetsi manzara, uslanmış, ama arsız mürettebatı yumuşattı; adamlar barış yapmaya hevesli görünen Calanoa adlı yerli bir yöneticiyle dostane ilişkiler kuracak kadar uzun bir süre boyunca gardlarını indirdi. Pigafetta'nın yazdığına göre Calanoa, "sol elinden kan alıp vücudunu, yüzünü ve dilinin ucunu yakın dostluk emaresi olarak bu kanla işaretledi, biz de aynısını yaptık." Calanoa dostluğunu sunmasına rağmen mürettebatı besleyebilecek durumda değildi ya da bunu istemiyordu.

Tören sonrasında Calanoa, bir saygı işareti olarak Pigafetta'yı kıyıya davet etti, ama Pigafetta bu noktada neden sadece kendisinin bu şerefe mahzar görüldüğünü anlatmaz. Belki de Malay diline yatkınlığı şefi etkilemişti ya da belki de bu davet ona, Carvalho ile keşif seferinin diğer liderlerine yararlı olduğunu kanıtlama fırsatı vermişti. Pigafetta, kısa süre önce bir katliama tanık olmasına rağmen bu daveti cesurca kabul etti. Onun böyle ani bir cesaret göstermesinin nedeni, Calanoa'nın onu rahatlatmış olması olabilir; bir diğer neden ise Pigafetta'nın filoya geri dönmeye niyetli olmaması, denizde yeterince ölüm ve felaket gördükten sonra ömrünü adalılar, özellikle de güzel ada kadınları arasında şeref konuğu olarak geçirmeyi tercih etmiş olması olabilir.

"Bir nehre girer girmez birçok balıkçı krala balık sundu." Yani herkes için yiyecek vardı. "Sonra kral bazı şefler gibi, edep yerini örten kumaşları çıkardı ve nehir üstündeki birçok evin yanından şarkı söyleyip kürek çekerek geçmeye başladı. Gece olduktan iki saat sonra kralın evine vardık. Gemilerimizin bulunduğu nehrin ağzından kralın evine kadarki mesafe yaklaşık iki ligdi." Gemideki arkadaşlarından ayrı düşen Pigafetta artık ev sahiplerinin insafına kalmıştı, ama korkmuşsa bile günlüğüne bundan bir iz düşmemiştir.

"Eve girdiğimizde, kamış ve palmiye yapraklarından yapılmış birçok meşaleye rastladık," diye devam ediyordu Pigafetta. "Kral iki şefiyle ve iki güzel kadınıyla, hiçbir şey yemeden koca bir testiden palmiye şarabı içiyordu. Ben sadece bir yudum alabildim." Pigafetta'nın aşina olduğu bir sahneydi, içki, ziyafet ve kadınlar; katliam öncesi günlerde Limasawa'daydı sanki. İçi rahat, her zamanki gibi sorgulayıcı bir tutumla, yiyeceklerin hazırlanmasını izledi: "Önce toprak bir kabın içine ... koca kabın kenarlarını çeviren büyük bir yaprak yerleştirdiler. Sonra su ve pirinç eklediler, ardından üstünü örtüp pirinç ekmek kadar sertleşinceye, parça parça alınıncaya kadar kaynattılar." (Pigafetta bu tarifi kayıtlara geçirerek Batı'da, Okyanusya mutfağını tanıtan ilk rehber olmuştur.) Yemek sonrasında şef Pigafetta'ya uyuması için iki yatak sundu, biri sazlardan, diğeri palmiye yapraklarından hazırlanmıştı. "Kral ile iki karısı ayrı bir yerde uyumaya gittiler, ben de şeflerden biriyle uyudum."

Pigafetta sabahleyin adayı keşfe çıktı, aksamları altınla parlayan kulübeleri özel bir dikkatle inceledi. Öyle görünüyor ki her yer altın doluydu; Pigafetta "Bir altın bolluğu var. Bize başlarındaki saçlar kadar bol

altın bulunduğunu işaret ettikleri bazı küçük vadiler gösterdiler, ama altını kazıp çıkaracak demirleri ya da aletleri yoktu, ayrıca bunu yapma zahmetine de girmeyeceklerdi," diye yazmıştı.

Gün ortasında yedikleri pirinç ve balık yemeği sonrasında Pigafetta, Calanoa'ya nazik bir talepte bulunarak kraliçenin huzuruna çıkmayı istedi. Şef kabul etti, ikili dik bir yamacı tırmanıp kraliçeye saygılarını sunmaya gitti. "Eve girdiğimde, kraliçenin önünde eğildim, o da benim önümde eğildi, bunun üzerine onun yanına oturdum. Kraliçe palmiye yapraklarından bir döşek yapıyordu. Evde birkaç porselen kap ile ... çalmak için dört çan vardı. Kraliçeye hizmet eden birçok erkek ve kadın köle burada bulunuyordu."

Pigafetta bol miktarda altının bulunduğu bu adaya sığınmayı düşünmüşse bile, bu isteği kaybolup gitmişti. Kraliçenin huzuruna çıktıktan sonra, şef ve maiyetiyle birlikte, beklemekte olan bir *balanghai*'ye binmişti, sakin nehir boyunca okyanusa doğru süzülüp gittiler. Pigafetta hiç beklemezken, çevresindeki sükûnet ortamı hayret verici bir manzarayla bozuldu: "Sağda, küçük bir tepenin üzerinde, dalları kesilmiş bir ağaçtan sallanan üç adam gördüm." Pigafetta, ortamın ihtişamı, yerlilerin barışçı, cömert ve açık tabiatı ile zalimliği hatırlatan, gözlerden gizlenmiş dehşet emareleri arasındaki keskin tezat karşısında bir kez daha çarpılmıştı. Bu insanlar kim diye soruyordu, neden böyle tüyler ürpertici bir akıbete uğramışlardı?

Calanoa zalimce bir ses tonuyla "Caniler ve hırsızlar," diye açıkladı.

Balanghai, Trinidad'a yaklaştı, Pigafetta ev sahiplerine veda edip filoya geri katıldı. Ağaçlardan asılan adamların kâbusu andıran görüntüsü dışında, genel olarak bakıldığında hoş bir fasıla olmuştu.

Baharat Adaları'nın yerini hâlâ belirleyemeyen filo demir aldı ve "rotamızı batı-güneybatı yönünde belirleyerek çok büyük olmayan, hemen hemen hiç kimsenin yaşamadığı bir adaya demir" attı. Güneye, Baharat Adaları'na yönelmek yerine ciddi biçimde yoldan çıkmış, batıya, Sulu Denizi'ne, Çin'e doğru yönelmişlerdi. Filo buralarda dolanırken Pigafetta'nın Caghaian diye andığı bir adaya rastlamıştı. Pigafetta, bir kez daha şevkle karaya çıkıp adalılarla ilişkiler kurmaya çalışmıştı, ama bu kez mürettebatın diğer üyeleri de ona eşlik etmişti. Görevleri, açlıktan ölüp gitmeden önce hızla küçülen stoklarını yenilemeye yetecek kadar yiyecek bulmaktı.

Daha önce demir attıkları yerin biraz uzağında bir yere demir atan filo burada çok daha yırtıcı bir kültürle karşılaştı. "Bu adanın halkı Morolar, Burne (Borneo) denen bir adadan geliyorlar. Diğerleri gibi onlar da çıplak dolaşıyor. Yanlarında üfleme boruları ve oklarla, zehirli bir bitkiyle dolu oklukları var. Sapı altın ve değerli mücevherlerle süslü altın hançerleri, mızrakları, küçük kalkanları ve sığır boynuzundan yapılmış küçük göğüs zırhları var. Talihe bakın ki kötücül görünümlü bu savaşçılar, Avrupalı işgalcilerin "kutsal varlıklar" olduklarına inanmış, onlara zarar vermekten kaçınmışlardı. Ama açlıktan gözü dönmüş denizciler, lafı edilmeye değer miktarda yiyecek bulamamış, ümitsizliğe kapılan armada, Baharat Adaları'nın neredeyse tam tersi yönünde, kuzeybatıya doğru yirmi beş liglik bir yolculuğa çıkmıştı.

Yiyecek arayışı daha da çılgınca bir hal almıştı. Pigafetta "Açlıktan ölmeyelim diye sık sık gemileri terk etme noktasına geliyoruz," diye yazmıştı. Sonunda "vaat edilen topraklara varmışlardı, çünkü burayı bulmadan önce çok büyük bir açlığa maruz kalmışlardı." Bu adanın adı Palawan'dı, Sulu Denizi'ni Güney Çin Denizi'nden ayırıyordu. Filo, hedefinden daha da uzaklaşıyor olsa da Palawan, bu kadar uzun süre boyunca onca şeye dayanmış adamlar için tropik bir cennet sunuyordu. Samuel Eliot Morison* bu ada hakkında "Rüzgârlar ılıman, güneş sıcak, deniz balık kaynıyor," diye yazacaktı. "Toprak o kadar verimli ki, hasat sonrasında altı ayı aşkın bir süre boyunca insanların keyif çatmaktan başka yapacakları iş olmuyor."

Mideleri guruldayan, yorgunluk ve açlıktan başları dönen denizciler yerel şefle bir *casicasi* törenini daha aceleyle geride bıraktıktan sonra "pirinç, zencefil, domuz, keçi, kümes hayvanları ve kol kadar kalın incirlerden oluşan bir ziyafetle" karınlarını tıkabasa doldurmuşlardı. Pigafetta, "incir" dediği, aslında muz olan bu meyvelerin "mükemmel" bir yiyecek olduğunu söylüyordu. Hepsi bu da değildi, minnettarlık içindeki mürettebat Hindistan cevizlerine, şeker kamışlarına ve "tadı turpa benzeyen köklere" de yumulmuştu. Pigafetta, bu adalıların pirinçten damıttıkları şarabın son derece hafif ve tazeleyici olduğunu, haftalardır içmekte oldukları kaba palmiye şarabından çok daha üstün olduğunu

* ABD'li tarihçi, yazar, akademisyen (1887-1976). II. Dünya Savaşı sırasında deniz kuvvetleri mensubu olarak Pasifik'te görev yapmış, denizciler ve deniz harp tarihi üzerine çalışmıştır-ed.n.

söylüyordu. Bundan saatler önce o kadar çaresiz bir durumdalardı ki yiyecek bulmak için gemilerinin güvenliğini bir kenara bırakma ihtimalini düşünmüşlerdi. Şimdiyse Tanrı'ya, onları açlıktan kurtardığı için şükranlarını sunuyorlardı.

Pigafetta karnını doyurur doyurmaz bir kez daha amatör antropologa dönüştü. Adalı ev sahiplerini baştan çıkarıp egzotik silahlarını göstermeleri için ikna etti: "Zıpkın uçlu, bir karıştan uzun kalın ahşap okları olan üfleme çubukları var; bazı oklarının uçları da balık kemiğinden ve bir bitkiyle zehirlenmiş; bazılarınınsa uçlarında zıpkın ucuna benzer zehirli bambu uçları var. Okun sapına tüy yerine küçük bir parça yumuşak ağaç iliştiriyorlar. Üfleme borularının ucuna, mızrak başına benzer bir parça demir takıyorlar; bütün oklarını fırlattıklarında bununla savaşıyorlar." Pigafetta bu kültürde savaşçılıktan büyülenmenin, hayvanlar için de geçerli olduğunu görmüştü. "Çok büyük ve çok evcil horozları var, onlara karşı bir tür saygı beslediklerinden bu horozları yemiyorlar. Kimi zaman birbirleriyle dövüştürüyorlar, herkes horozuna belli bir miktar para yatırıyor ve horozu kazanan kişi ödülü alıyor." Pigafetta bu gibi kültürlere daha yakından baktıkça kendi kültürüne rahatsız edici derecede tanıdık gelen şeyler görmeye başlamıştı.

Mürettebat dinlenip erzakları (Pasifik'te geçirdikleri haftalar, onlara hünerle takas yapmayı öğretmişti) gemilere yükledikten sonra demir aldılar ve 21 Haziran 1521'de Palawan'dan ayrılmaya hazırlandılar. Bu sefer gemide yerli bir dümenci, adının Bastiao olduğunu, Hıristiyan olduğunu söyleyen bir Negrito vardı, ama adam filo limandan çıkmadan hemen önce ortadan kayboldu. Onun yerine birini ararlarken Carvalho filoya büyük bir *balanghai*'yi kuşatmalarını söyledi. Armada sanki barışçı niyetleri varmış gibi yaparak *balanghai*'nin üç dümencisini de esir aldı, bu dümencilerin sonunda Baharat Adaları'na giden yolu göstereceklerini umuyorlardı, ama hepsi de Arap olan bu dümenciler, armadayı güneydoğuya, Maluku Adaları'na doğru yönelteceklerine güneybatıya, Arapların güçlü olduğu Brunei'ye doğru yönelterek işleri karıştırdılar.

Burası, sığlıklar ve kum tepecikleriyle dolu tehlikeli bir geçişti, filonun Brunei'ye ulaşmak için dümencilerin yardımına ihtiyacı vardı. Kararlı dümenci Albo bile yolculuğun bu ayağında heyecanlanmıştı. "Karaya yakın gitmek gerektiğini bilmelisiniz, çünkü açıkta birçok sığlık

var," diye şikâyet etmişti ender bir patlama anında, "dibi ölçme kurşunu elinizde gitmeniz gerekir, çünkü burası çok kötü bir sahil, Brunei de büyük bir şehir, çok büyük bir körfezi var; körfezin içinde ve dışında birçok sığlık bulunuyor; yöreyi bilen bir kılavuz bulmak gerekir." Limanın ağzına ulaşan filo, dümencileri güvenliğe çıkan yolu bulmaya aşina olan Çin yelkenlilerinin peşine düştü. Sonunda, yolculuk sırasında daha önce yaşadıkları her şeyi geride bırakan bir lüksle dolu, büyüleyici bir diyara demir attılar.

Ertesi gün, 9 Temmuz'da, *proa*'ya benzer bir şey ufukta belirdi, ama tekne yaklaştıkça mürettebat bunun "pupası ve pruvası altınla işlenmiş" daha büyük bir gemi olduğunu anladı: "Pruvada üstüne tavuskuşu tüyleri takılmış beyaz ve mavi bir bayrak dalgalanıyordu." Süslü *proa*'yı iki küçük tekne izliyordu. Gemide, şok içindeki Avrupalılara serenat yapan müzisyenler, bu sahnenin tiyatrovari havasını perçinliyorlardı. Pigafetta "Bazıları müzik aletleri ve davullar çalıyor," diye not düşmüştü, inanamazcasına.

Proa'nın mürettebatı, ayrıntılı el kol hareketleriyle gemiye binmek istediklerini işaret ediyordu, "hepsi de şef olan sekiz yaşlı adam gemilere girdi ve pupada bir halının üstüne oturdu. Bize boyalı ahşap bir kutu dolusu betel, areka (sürekli çiğnedikleri meyve) ve yasemin (deniz kokusu işlemiş havaya beyaz ve sarı çiçekleriyle yumuşak, neredeyse insanın içini bayıltan bir koku salan bir çalı) sundular." Ayrıca portakal çiçekleri verdiler, mürettebat bunların tatlı, baş döndürücü kokusunu Sevilla'dan beri duymamıştı. Yaşlı şefler daha fazlasını da getirmişlerdi: Top top sarı ipek kumaşlar, kanat çırpan kümes hayvanlarıyla dolu iki kafes, muhteşem bir pirinç şarabıyla dolu testiler ve şeker kamışı demetleri. Şefler sunularını *Trinidad*'a bıraktıktan sonra aynı şeyi *Victoria*'da da yaptılar.

Şeflerin armadaya karşı gösterdikleri bu cömertlik muhtemelen onları başka biri sanmalarından kaynaklanıyordu. Bu bölgelerin büyük bir bölümü, farklı bir rotadan gelerek yerli Arap yöneticilerle ticaret ilişkileri geliştirmeye öncülük eden Portekizlilerce ziyaret edilmişti. Gines de Mafra, Brunei racasını "Portekizlilerin dostu, nefret ettiği Kastilyalıların düşmanı" olarak tanımlıyordu. Bu durum, Maluku Armadası'nı bir mütecaviz haline getiriyordu ama mürettebatın büyük bölümü Portekizliydi ve Portekiz tahtının en son elçileriymiş gibi görünüyorlardı.

O gece adamlar, gayretlerinden, denemelerinden uzaklaşmaya can atarak yörenin pirinç şarabını tattılar, beğendiklerini anladılar ve kendilerini unutuşun kollarına terk edene dek içtiler.

Filo huzur dolu altı gün boyunca Brunei açıklarında demirli kaldı, adamlar, son birkaç haftaya damgasını vuran şiddet olayları sonrasında en azından kısmen kendilerini toparlamaya fırsat buldular. Gemilerinin güvertelerinden, karmaşık bir dizi suyolu, rıhtım ve yürüyüş yolu üzerine inşa edilmiş bir yükseltilmiş evler topluluğu görebiliyorlardı. Şehrin arka tarafında upuzun palmiye ağaçları bekçi gibi dikiliyordu. Geceleyin, uzakta titreşen ateşler göğe doğru incecik dumanlar salıyorlardı. Denizciler dikkatle dinleseler, kıyıdan gelen, suyun yüzeyinde yankılanan belli belirsiz sesleri, hatta gonglar, çanlar ve şarkılardan oluşan bir tür ilkel müziği duyabilirlerdi. Egzotik bir ortama yerleştirilmiş, ev ortamına özgü bir sükûnet sahnesiydi bu, ama adamlar gemilerini terk etmekten, bilinmeyeni keşfe çıkmaktan korkuyorlardı.

Filonun tecridi, velinimetlerinin onları şaşırtmak ve aldatmak için bir *proa* konvoyu göndermesiyle son buldu. Pigafetta "büyük bir gösterişle gelen bu konvoyun müzik aletleri, davullar ve çanlar çalarak onları çevrelediğini" yazmıştı: "Bizi başlarının sadece tepesini örten tuhaf kumaş kepleriyle selamladılar. Biz de onları, toplarımızı taşsız (güllesiz) ateşleyerek karşıladık. Sonra bize sadece pirinçten yapılmış, çeşitli türlerde yiyeceklerden oluşan bir hediye sundular. Bazı yiyecekler yapraklara sarılmış uzunca parçalar halindeydi; bazıları şeker ekmeğine benziyordu, bazıları da yumurta ve balla, turta şeklinde yapılmıştı. Bize krallarının su ve odun almamıza, istediğimiz gibi ticaret yapmamıza izin vermeye istekli olduğunu söylediler."

Kralın elçisi bütün ihtiyaçları için onlara yardımcı olmaya söz vermişti. De Mafra "Ulak yaşlı bir adamdı, yakışıklı ve iyi giyimliydi. Parmaklarına, boynuna ve kulaklarına altın mücevherler takmıştı," diyordu. Adamlar nereye gittiklerini bilmek istiyorlardı, Maluku Adaları'ndan bahsettiklerinde elçi dudak büküp güldü, orada karanfilden başka bir şey yok diye tavsiye etti, ama gitmeye kararlılarsa gemiye bir kılavuz bulacaktı. "Adamlarımız bunun için ona teşekkür ettiler ve sonra o diyarda, gemileri kalafatlamakta kullanılabilecek zift olup olmadığını sordular." Tropik sularda geçirdikleri onca ayın ardından teknelerin fena

halde onarıma ihtiyacı vardı. Elçi "kendi teknelerini, Hindistan cevizi yağı ve balmumundan yaptıkları bir ziftle kalafatladıklarını, bunun için satın alacak birçok şeyin bulunabileceği kasabaya birkaç adam gönderebileceklerini söyledi." Ve yine adamları bir süre kalmaya, Brunei'nin zevklerini tatmaya davet etti.

Bu gizemli ada kralının tekrar tekrar yaptığı ricalar sonunda istenen etkiyi uyandırınca mürettebat hâlâ görevini sürdürmekte olan inzibat amiri Gonzalo Gomez de Espinosa, müstakbel Genel Kaptan Elcano, iki Yunan denizci, Calvalho'nun gayrimeşru Brezilyalı oğlu, Pigafetta ve başka bir denizciden oluşan bir heyet göndererek bu davetlere karşılık verdi. Heyet, filonun enkazından kurtarılmış hediyeler taşıyarak *Trinidad*'dan *proa*'ya çıktı: "Türk tarzı dikilmiş yeşil kadife bir kaftan, leylak rengi kadife bir koltuk, beş *braza* kumaş, bir bere, sırlı bir içki bardağı, örtülü bir cam vazo, üç defter, sırlı bir yazı kutusu." Mürettebat düşünceli davranarak varsa eğer diye kraliçe için de ayrı hediyeler getirmişti: "Üç *braza* sarı kumaş, bir çift gümüşlü ayakkabı, iğnelerle dolu gümüş işli bir iğne kutusu."

Denizde kısa bir yolculuğun ardından heyet Pigafetta'nın anlattığına göre "kral ve bazı şeflerin evleri dışında, tümüyle tuzlu suyun içine inşa edilmiş", ayrıntılı bir biçimde süslenmiş bir şehre ulaştı: "Burada yirmi beş bin ateş var." Başka bir deyişle yirmi beş bin hane vardı. "Evlerin hepsi, yere dikili yüksek sütunların üzerine tahtadan inşa edilmiş. Sular yükseldiğinde, kadınlar teknelerle yerleşimin içinden geçiyor, hayatı sürdürmek için gerekli malları satıyorlar. Kralın evinin önünde, kaleyi andıran kuleleri olan büyük, tuğla bir duvar var; burada elli altı bronz ile altı demir top bulunuyor." Bu silahlarda kullanılan barut muhtemelen icat edildiği Çin'den ithal ediliyordu. Armada, aylar boyunca daha ilkel (ama bir o kadar tehlikeli) kabileler arasında oradan oraya sürüklendikten sonra, nihayet kendilerininki kadar ileri bir medeniyete ulaşmıştı.

Pigafetta, Elcano ve diğerleri iki saat boyunca *proa*'da beklemelerinin ardından "ipek koşumlara bürünmüş iki fil ile hediyelerimizin konduğu ipek örtülü porselen birer küp taşıyan on iki adamdan oluşan" bir manzarayla ödüllendirildi. Heyet üyeleri fillerin sırtına binmeye davet edildi, adamlar sallanıp duran yüksek oturaklarından manzarayı seyrettiler. Keyifle gülümsediklerini kolayca tahmin edebilirsiniz. Filler öne

doğru sallana sallana armada mensuplarını "valinin" konutuna doğru taşırken, "on iki adam küplerdeki hediyelerle birlikte yaya ilerliyordu."

Varacakları yere ulaşan filler diz çöktü, hayretler içindeki yolcularını indirdi; yolcular derhal büyük bir ziyafet sofrasına kuruldu. Yiyip içip zevkli bir sarhoşluk haline gömüldükten sonra, "tafta astarlı, Cambaia çarşaflı pamuk döşeklere" götürüldüler. Adamların Sevilla'dan ayrılmalarından beri döşekler ve çarşaflar üzerinde geçirdikleri ilk geceydi, ama pek azı bu büyük rahatlığın tadını çıkaracak kadar uyanık kaldı, çünkü derin bir uykuya gömüldüler. Onlar uyurlarken, uşaklar beyaz balmumundan yapılmış büyük kandilleri ve yağ lambalarını fitilleri değiştirerek sürekli yanık tuttu, sonunda güneş doğduğunda da alevleri üflediler.

Ertesi gün öğle saatlerinde adamlar uyanıp fillerine binip kralın sarayına doğru ilerlediler, seyredenler onlara büyük kişilere layık bir saygı gösteriyorlardı. "Valinin evinden kralın evine kadar bütün caddeler kılıçlı, mızraklı, kalkanlı adamlarla dolu, çünkü kral böyle emretmiş." Fillerden inen heyet bir avludan geçip "birçok soyluyla dolu büyük bir salona" girdi, herhalde üç yüz kadar soylu vardı; adamlar, olağanüstü bir manzarayla karşılaştılar: "Hediyeyle dolu küpler yanı başımızda, bir halının üstüne oturduk. Salonun sonunda daha yüksek, ama biraz daha küçük başka bir salon daha vardı. İkisi de ipekten askı süslerle süslenmiş salonların küçüğündeki iki pencereden büyük salonun içine ışık doluyordu. Çıplak kılıçları uyluklarında üç yüz kadar asker kralı koruyordu. Küçük salonun sonunda brokar perdesi aralanmış büyük bir pencere vardı, pencereden kralın küçük oğullarından biriyle bir masada oturmuş, betel çiğnediğini görebiliyorduk. Arkasında kadınlardan başka kimse yoktu." Denizcilere kralla doğrudan konuşmamaları uyarısında bulunuldu. Bir şey söylemek istiyorlarsa bir uşağa haber vermeleri, uşağın bu bilgiyi biraz daha üst düzey bir subaya iletmesi, subayın da daha sonra valinin kardeşine söylemesi, valinin kardeşinin de mesajı duvarın içinden geçen bir "konuşma tüpüne" fısıldaması, duvarın öte yanındaki bir başka uşağın bu mesajı alıp krala aktarması gerekiyordu. Bütün bunlar yeterince itici değilmiş gibi, nasıl el-pençe divan duracakları da öğretildi. "Şef bize, ellerimizi başımızın üstünde birleştirip önce bir ayağı sonra diğerini kaldırarak, sonra da ellerimizi ona doğru uzatıp öperek üç kere itaat bildirmeyi öğretti; biz de öyle yaptık, kraliyetin biat usulü buydu."

Bu formaliteleri tamamlamalarının ardından Pigafetta sadece barış ve ticaret yapmak istediklerini açıkladı. Kral aracıları üzerinden memnuniyetle işbirliği yaptı. Su ve ağaç alın teklifinde bulundu, istediğiniz gibi ticaret yapın dedi ve dalkavuklarına, ziyaretçilerinin omuzlarına altın ve ipek brokardan birer kumaş koymalarını istedi. Adamlar bir anlığına ev sahiplerine benzediler, "hepsi de edep yerlerini örten altın ve ipek kumaşlara bürünmüşlerdi", "altın kabzaları incilerle, değerli mücevherlerle süslenmiş hançerler" taşıyorlardı. Ama sonra süslü kumaşlar gizemli bir biçimde hızla kaldırıldı. Daha da önemlisi, kral tarçın ve karanfil numuneleri, konuklarının yaklaşık iki yıldır aradıkları baharatları sundu. Öyle görünüyordu ki artık Baharat Adaları'nın eşiğine gelmişlerdi.

Pigafetta'nın gözlemlediği üzere, "Bu kral bir Moro", yani Müslümandı: "Adı da Raca Siripada. Kırk yaşında ve şişman. Şeflerin kızları olan kadınlar dışında kimse ona hizmet etmiyor. Ava gitmedikçe sarayından dışarı çıkmıyor." En az on kâtip onun her yapıp ettiğini "çok ince ağaç kabukları üstüne" yazıyordu. Bu insanların bir yazı dili de vardı ki bu da ne kadar ileri olduklarının bir başka göstergesiydi.

Törenler Brunei'de hayatın her yönüne işlemişti, Avrupalılar Raca Siripada'nın huzuruna çıkmaları sonrasında törenle fillerin tepesine binip Raca'nın onlara verdiği hediyeleri taşıyan yedi kişi eşliğinde "valinin evine" yollandı. Fillerden indiklerinde herkese hediyeleri sunuldu, hediyeleri taşıyanlar bunları sol omuzlarına titizlikle yerleştirmişlerdi; buna karşılık "Biz de o adamlara zahmetlerine karşılık birer çift bıçak verdik."

O akşam, eve dokuz uşak geldi, her biri büyük bir tepsi taşıyordu, "her tepside domuz eti, horoz eti, tavuklar, tavuskuşları ve başka hayvanların etleri ve balıkla dolu on-on iki porselen tabak vardı." Pigafetta otuz iki farklı çeşit et yanı sıra balık yediklerini ileri sürüyordu. "Her lokmada, yumurta büyüklüğündeki porselen bir fincanla damıtılmış şaraplarından içtik. Bizimkilere benzer altın kaşıklarla pirinç ve başka lezzetli yiyecekler yedik."

O sıralar, İmparatorluk Filosu'ndan yaklaşık bir asır sonra bile, Çin porselenleri her yerdeydi. Pigafetta, porselenden ("çok beyaz bir tür toprak kap"), ipekten, yeterince hayret verici bir biçimde "demir gözlükler"den bahseder. Gözlüğün Venedik'te icat edildiği düşünülüyordu, ama öyle görünüyor ki Çinliler de cam öğütmeye yönelik teknikler geliştirmişlerdi ve bu teknoloji Brunei'ye ulaşmıştı. Krallığın para birimi

bile fark edilir bir Çin etkisini yansıtıyordu. "Bu bölgelerde Mağriplilerin döktüğü sikkeler metalden, uçları ip takılması için delinmiş. Sadece tek bir taraflarında büyük Çin kralının harfleri olan dört işaret var." Bütün adamlar kralın sahip olduğu "yumurta büyüklüğündeki" dev incileri tetkik etmeye can atıyorlardı. Pigafetta hayretler içinde "O kadar yuvarlaklar ki bir masanın üstünde hareketsiz duramıyorlar," diyordu. Hatırı sayılır müzakereler, hatta daha fazla hediyeler sonrasında armadanın subayları isteklerini bildirince kral gönülsüzce iki dev inciyi gösterdi.

Heyet karada geçirdiği ikinci gecenin ardından, fillerin sırtında yeniden okyanusa taşınıp kaba ve kapalı gemilerine yollandı. Kulakları aşina oldukları gıcırtılarla, burun delikleri durgun suyun tanıdık kokusuyla doldu. Ama herkes geri dönmedi. Gines de Mafra'ya göre, üç kişi (iki Yunan denizci ve Carvalho'nun oğlu) kıyıda kalmış, sadece dört kişi filoya geri dönebilmişti. (De Mafra, Elcano ile Espinosa'nın da kayıplar arasında olduğunu söylemeyi unutmuştu.) Avrupalılar onların iradeleri hilafına tutulduklarından kuşkulanıyor, tedirginlikle geri dönüşlerini bekliyordu.

29 Temmuz'da şafak vaktinden kısa bir süre sonra üç grup halinde örgütlenmiş yüzü aşkın *proa,* durup dururken ortaya çıkıp armadayı kuşattı.

Mürettebat üç ay önceki katliamdan sonra ilk kez hayatlarını kaybetme korkusuna kapıldı. Baltalı kargılarını, arbaletlerini ve arkebüslerini çıkardılar, ama sayıca fena halde yetersiz olduklarını da biliyorlardı, çünkü *proa*'ların her biri savaşçılarla doluydu. Meseleyi daha da karmaşıklaştıran bir şeyse, iki büyük Çin yelkenlisinin (de Mafra üç yelkenli olduğunu ileri sürer) geceleyin armadanın tam arkasına demir atmış olmasıydı. *Trinidad* ya da *Victoria*'daki hiç kimse yelkenlilerin farkına varmamıştı, ama öyle görünüyordu ki *proa*'lar armadayı mürettebatı Avrupalılar karşısında sayıca ezici bir üstünlüğe sahip olup onları esir alabilecek ya da daha kötüsünü yapabilecek Çin yelkenlilerinin üstüne sürmeye niyetliydi.

"Onları görür görmez, bir üçkâğıt döndüğünü düşünerek olabildiğince çabuk bir şekilde yelkenlerimizi topladık, o acele içinde geride bir çıpa bıraktık," diye yazmıştı Pigafetta. Armada suda hız kazanmaya başlarken, mürettebattan bazı kişiler Çin yelkenlilerine atlamış, dört savaşçıyı esir almışlardı. Pigafetta'ya göre silahtarlar düşmanlarına ateş

açmış, "birçok kişiyi öldürmüşlerdi." Armadanın şiddetli bir karşılık vermesi üzerine korkuya kapılan, kötü niyetli *proa*'ların bazıları uzaklaşıp gitmişti. Pigafetta'dan daha kinik bir yorumcu olan de Mafra savaş karşısında afallamıştı. Böyle bir davranış, nasıl olacaktı da kayıp üç kişinin geri alınmasını sağlayacaktı? Yine de armadanın toplarından birini büyük Çin yelkenlilerinden birinin üzerine çevirmesiyle birlikte savaş devam etti. Teknenin yelkenlerini indirmesini emretti, yelkenli kaptanı bunu reddedince Avrupalılar dümene ateş açtılar, ama yelkenli mürettebatı emre uymaya yine yanaşmadı. Avrupalılar tekneye atladılar, ama sonradan kaptanın hayallerindeki cani korsan gibi biri olmadığını anladılar. "Kaptanları Luzon kralına hizmet ettiğini, bir filoyla bir adaya doğru giderken fırtına nedeniyle gemilerin geri kalanından ayrı düştüğünü, tekneleri adaya yakın olduğu ve adanın kralı Luzon kralının akrabası olduğu için gemisinin onarılması amacıyla adaya çıkmaya karar verdiğini söyledi." Bunun ardından Carvalho ile kaptan gizli bir sohbete koyulup yelkenliyi hareketsiz hale getirmek için güvertesine çıkarak hayatlarını tehlikeye atan subayları hayretler içinde bırakmıştı. Sahtekâr kaptan, fısıltıyla Carvalho'ya kişisel kullanımı için mücevherler, iki satır ve "kabzaları altın, kını elmas kakmalı bir hançer" önerdi. Hediyeler istenen etkiyi uyandırdı. De Mafra şöyle anlatıyordu: "Bu hediyeleri alan kaptanımız yelkenliyi ve mürettebatını serbest bıraktı, herkesin daha sonra pişmanlık duyacağı bir şeydi bu, çünkü bu adamların çoğunun yoksul görünümlü pamuklu elbiselerinin altında altın işlemeli ipekli giysiler giydiklerini görmüşlerdi."

Pigafetta, bu işin basit bir rüşvet vakası olduğu kanısındaydı, Carvalho hakkında zaten en baştan iyi olmayan hisleri birkaç kademe daha gerilemişti. Pigafetta, kaptanı rehin almış olsalardı, Raca Siripada onun için muazzam bir fidye, Carvalho'nun kabul ettiği rüşvetten çok daha büyük bir rakamı ödeyebilirdi diye düşünüyordu. Pigafetta'nın yerel siyaset yorumuna göre raca, Müslüman imparatorluğunu tehdit eden kâfirlerle savaşmak için o kaptana ihtiyaç duyuyordu.

Mesele bununla da bitmiyordu. Avrupalıların kafa karışıklığının büyüklüğü, Raca Siripada, *proa*'ların armadaya saldırma niyeti olmadığını açıklayınca belirginlik kazandı. Aslında, armada yollarına çıkıp savaş planlarını altüst ettiğinde *proa*'dakiler, Arapların düşmanlarına saldırmak üzereydiler. "Bu açıklamanın bir kanıtı olarak öldürdükleri bazı

adamların kafalarını gösterip bunların kâfirlerin kafaları olduğunu ileri sürdüler." Armada subayları hatalarını fark ettiklerinde beceriksizce racayla aralarını düzeltmeye çalıştılar. Bir yandan da Carvalho'nun gayrimeşru oğlu dahil gözaltına alınmış insanların geri verilmesini talep ettiler. Ama Raca Siripada buna yanaşmadı. Kendisi kısa süre önce Avrupalıları pohpohlamış, fillere bindirip döşeklerde yatırmış, ziyafet sofralarına oturtup değerli mücevherlere boğmuş, hatta şahsen huzuruna kabul etmişti ama onlar onun bu cömertliğinin karşılığını, iç işlerine karışarak, sorun çıkaran kaptanın gitmesine izin vererek ödemişlerdi. Sonuçta raca, en azından şimdilik rehinelerini tutmakta ısrar ediyordu.

Carvalho, bütün bunlara kendisine özgü bir hakaretle karşılık verdi. Denizde yakaladığı esirlerin on altısının yanı sıra, bir başka ödülü, olağanüstü derecede güzel üç kadını tutmaya karar verdi. Bunları Kral Carlos'a sunacağını açıklamıştı, diğer subayların şevkle katıldığı bir plandı bu. Macellan kadınların ve (kendi kölesi dışında) kölelerin ayrılıklara neden olacağına inandığından gemilere alınmalarını her zaman yasaklamıştı ve Carvalho'nun esirleri Macellan'ın bu kanısını doğru çıkaracaktı. *Trinidad*'daki herkes, Carvalho'nun kadın esirleri kişisel haremine çevirdiğini, onlarla canının istediğini yaptığını çok geçmeden anladı. Bu davranış diğer subayları o kadar öfkelendirdi ki Carvalho'yu öldürme tehditleri savurmaya başladılar; o da hayatı ve haremine karşılık, esir alınmış yelkenlinin kaptanından yağmaladığı altın mücevherlerden cömertçe hediyeler verdi.. Nihayetinde Carvalho canını kurtardı, hatta haremini bile korudu, ama adamlarının gözünde bütün otoritesini yitirdi. Subayların anladığı üzere, eğer rüşvet alıp harem tutarlarsa kendileri de korsan olmuş demekti.

Carvalho'nun yakışıksız davranışları, Pigafetta'nın, Macellan'ın sağlam görev ve disiplin duygusunu özlemesine neden olmuştu; bu itici güçler olmaksızın, keşif seferinin ahlaki zorunluluk duygusu bereketli Endonezya sıcaklarında eriyip gitmişti.

Sonunda raca, iki esiri, Elcano ile Espinosa'yı serbest bıraktı, haberciler onları derhal beklemekte olan filoya götürdüler. İki adam, ayrı ayrı esir alındıklarını, "iyi muamele gördüklerini" söylediler, armadayı kuşatan *proa* filotillasından haberleri yoktu. Peki ama diğerleri neredeydi? Elcano ile Espinosa, Carvalho'ya iki Yunan denizcinin kaçmayı tercih

ettiğini açıkladı. Bu hikâye olasılık dışıymış gibi görünüyordu, ama bunu doğrulamanın bir yolu yoktu. Macellan hayatta olsaydı, kaçakların bulunması için hemen bir arama başlatırdı, ama Carvalho parmağını bile kıpırdatmadı. Küçük oğlunun akıbetiyle daha fazla ilgiliydi doğal olarak; Elcano ile Espinosa yüzlerinden düşen bin parça, duyduklarına göre oğlanın karada öldüğünü söylediler, ama kesin bir bilgileri yoktu.

Bu, Carvalho'nun başına gelen talihsizliklerin sadece ilkiydi. 21 Eylül 1521'de, diğer subaylar onun yerine başka birini geçirmeye karar verdiler. Komuta değişikliği isyana varmadı, Carvalho saldırıya da uğramadı, tutsak da alınmadı, sadece görevi terk etmesi istendi, o da öyle yaptı, dümenci olarak eski görevine geri döndü.

Subaylar filonun komutasına tuhaf bir üçlüyü getirmeye karar verdiler. Muhasebeci Martin Mendez beşinci Genel Kaptan oldu, Gonzalo Gomez de Espinosa hâlâ bayrak gemisi olan *Trinidad*'ın kaptanlığını üstlendi. Elcano, vasıfça daha düşük, rütbece daha yüksek insanlar lehine bir kenara atılmış olmaktan ötürü hayal kırıklığı içinde dişlerini gıcırdatıyordu. Macellan'a karşı çıkarılan isyana katılıp zincire vurulduğunu hiç kimse unutmamıştı. Elcano, o zamandan beri kendi kendisini düzeltmişti, ama bir şerefsizlik lekesi üstüne yapışıp kalmıştı. Yine de *Victoria*'nın kaptanı olarak kendisini avutabilirdi. Espinosa'nın da Mendez'in de birinci elden seyir deneyimi olmadığı için, emektar Bask denizci Juan Sebastian Elcano, keşif seferinin gayriresmi başkanı oldu.

Bask olmak, tarihsel bir anomali olmak anlamına geliyordu, hâlâ da bu anlama gelir. Basklar Avrupa'nın en eski etnik grubuydu, Paleolitik devirlerden beri ayrı olmuş bir soydu. Kuzey İspanya'da, Fransa sınırı yakınındaki Bask bölgesinde yaşayan Basklar aslında sekiz diyalekti olan ayrı bir dil konuşur. Bask dili ile bilinen herhangi bir dil arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Yüzyıllar içinde çeşitli krallar Bask bölgesini ilhak etme girişiminde bulunmuş, Kral Fernando sonunda 1512'de fethetmiş ve Basklar, ateşli Katolikler olup çıkmışsa da bağımsız Bask kültürü ısrarla varlığını sürdürmüştü.

Deniz, Bask erkeklerinin hayatında önemli bir yer tutuyordu; Basklar denize bakan bir bölgede doğuyor, deniz kıyısında yaşıyor, denizde ölüyorlardı. İşte Juan Sebastian Elcano da son derece kendine has ve inatçı bir kültürde, Bask vilayeti Guipuzcoa'da 1487'de doğmuştu.

Genellikle Elcano ya da Del Cano olarak verilen isminin, Bask dilinde tarlalarla dolu bölgeyi ifade etmek için kullanılan *Elk-ano* sözcüğünden geldiği söyleniyordu. Elcano Bask balıkçılık sanayinin merkezi olan Guipuzcoa'da geçirdiği gençlik günlerinden beri denize yazgılı olmuştu. Sekiz kardeşi arasından, en az iki erkek kardeşi denizci olmuş, kız kardeşlerinden biri de bir dümenciyle evlenmişti. Elcano yirmi yaşındayken İspanyol askerlerini gemilerle taşımak gibi bir iş bulmuştu, ama hiç kuşkusuz denize çok daha erken bir tarihte açılmıştı. Bundan iki yıl sonra İspanya kuvvetleri ile malzemelerini, kralın askerlerinin Araplarla savaştığı Afrika'ya taşıyan bir keşif seferi gemisinde çalışıyordu; görevleri arasında geminin kargosunu (askerlere ödenecek altın) ve silahları gözetmek de vardı. Elcano yirmi üç yaşına geldiğinde kendi gemisinin sahibi ve kaptanı olmuştu; iki yüz ton ağırlığında büyük bir gemiydi bu. Elcano İspanya'ya hizmet etmiş ama İspanya ona parasını ödememiş; bu durum onu, mürettebata ödemede bulunmak için borçlanmaya zorlamış ve Elcano nihayet borçlarını ödemek için gemisini satmak zorunda kalmış ki bu da onu daha fazla sıkıntıya sokmuştu, çünkü silahlı bir İspanyol gemisini satmak yasadışıydı.

Elcano Sevilla'ya sığınmış, burada Ticaret Odası'nın Denizcilik Okulu'na devam etmiş, muhtemelen sınav kurulunun başkanı olarak hizmet eden kendini beğenmiş ve tartışmacı Amerigo Vespucci'den dümenci olarak resmi eğitim almıştı. Öğretmenler öğrencilere bakliyatla not veriyordu; bir dersi başarıyla tamamladıklarında kendilerine bir kuru fasulye veriliyordu, başarısız olurlarsa buruşuk bir bezelye alıyorlardı. Elcano, Vespucci'nin gözetiminde denizde seyretmeyi öğrendi, fasulyesini aldı ve usta dümenci oldu.

Elde ettiği bu yeni vasıflarla Maluku Armadası'nda dümenci olarak bir göreve başvurdu, ama orada bile önceki işiyle ilgili sıkıntılar yakasını bırakmadı, çünkü Ticaret Odası'ndaki yetkililerin birçoğu başmuhasebeci de dahil olmak üzere Bask'tı; başmuhasebeci, Elcano ile aynı vilayettendi ve onun eski mali ihlallerini tespit edebilecek durumdaydı. Talihe bakın ki Oda'da çalışan, Elcano'nun sorunlarını halletmek isteyen bir akrabası onu Macellan'a önerdi, Macellan da onu ayda 3.000 *maravedi* maaşla *Concepcion*'un süvarisi olarak görevlendirdi. Daha da iyisi altı aylık ücreti (18.000 *maravedi*) Elcano'ya avans olarak verildi; mütevazı bir Bask ailesinden gelen genç bir adam için küçük bir servetti bu. Kendi

eşyaları için önceden ödemede bulunması gerekse de geride hatırı sayılır miktarda parası kalacaktı. Maaşını, keşif seferinin kârından aldığı payla birleştirirse zengin olacaktı. Elcano bu görevi kabul ettiğinde, başka denizcileri de bu deniz yolculuğu için görevlendirdi, sonunda büyük ölçüde Elcano'nun çabasıyla armadanın kadrosuna on Guipuzcoalı girdi.

Elcano Maluku Armadası'nın İspanya'dan ayrılmasından hemen önce Sevilla'da resmi bir araştırma kuruluna ifade vermeye çağrıldı, burada Macellan'ın "ketum ve erdemli bir adam olduğunu, onuruna düşkün olduğunu" anlattı. Bir anlığına öne çıktığı o günlerin ardından Elcano arka plana gömüldü, Port Saint Julian'daki isyana katılmış olsa da, mürettebattaki arkadaşlarını pek etkileyemedi. Pigafetta yolculuğu anlattığı vakayinamesinde, artık armadayı yönetmekte olan Bask denizcinin adından bir kere bile bahsetmemişti.

Filo Brunei'de geçirdikleri otuz beş günün ardından Maluku Adaları'na doğru son kez atağa geçmeye hazırdı. Sonunda Baharat Adaları'na yaklaştıklarına inanmalarına neden olacak gerekçeler vardı, çünkü artık daha önceki Avrupalı bir seyyahın, Bolognalı Ludovico di Varthema'nın geçtiği yolu izliyorlardı; Ludovico di Varthema 1510'da Baharat Adaları'na yaptığı ziyaret de dahil olmak üzere gezileri hakkında popüler bir anlatı kaleme almıştı. (Denizden batıya gitmek yerine, karadan doğuya ilerleyerek Baharat Adaları'na varmıştı.) Varthema bir öncüydü, Hindistan'da mücevher ticareti yaparak zenginleşen ilk Avrupalıydı, İslam perdesinin arkasına uzun süreli olarak bakabilmiş ilk isimler arasındaydı. Hayatını riske atarak Mekke'yi ziyaret eden ilk gayrimüslim olduğunu bile ileri sürmüştü. Varthema bundan kısa bir süre sonra Baharat Adaları'na varmış, burada masallara konu olmuş karanfil ağacını görünce kendisinden geçmişti. "Karanfillerin ağacı tam olarak adi şimşir ağacına benziyor, yani kalın, yaprakları da tarçın yaprakları gibi, ama biraz daha yuvarlak... Bu karanfiller olgunlaştıklarında söz konusu adamlar kamışlarla onları dövüyor ve düşenleri yakalamak için söz konusu ağacın altına bazı döşekler yerleştiriyor." Varthema Maluku insanlarının bu değerli kaynağın ticaretini nasıl yaptıklarını görmüş ve etkilenmemişti: "Karanfilin burada muskatın iki katına satıldığını gördük, ama endazeyle satılıyor, çünkü bu insanlar ağırlık birimlerinden anlamıyor."

Filoda hayatta kalan, dikkatleri dağılmış, sınırlarını zorlayan adamlar, çevrelerindeki ortama karışmalarını sağlayacak zekâ ve beceriden yoksundu. Filonun demir aldığı andan itibaren gemiler seyir konusunda ciddi sorunlarla karşılaştı. "Brunei limanından rüzgâraltı hareket eden *Trinidad* bir burnu dönmeye çalışırken karaya oturdu, sığlık, gemi teknesini biçebilirdi. Pigafetta'ya göre bu kazaya sadece dümencinin dikkatsizliği neden olmuştu: "Ama Tanrı'nın yardımıyla kurtulduk." Aslında sular yükselip de gemiyi kurtarıncaya dek teknenin sağlam kalması için dua ederek dört saat boyunca beklemeleri gerekmişti.

Bundan kısa bir süre sonra, bir denizci "barut dolu bir varile bir mum üflemişti, ama hiçbir zarara yol açmadan kıvılcımı çabucak söndürmüştü". Bir patlama gemiyi mahvedip birçok kişinin hayatını kaybetmesine neden olabilirdi. Macellan'ın yönetimindeyken bu gibi kazalar asla olmamıştı. Disiplinsiz filo her seferinde kendiliğinden ortaya çıkan bir hatayı atlatacak kadar şanslı olmuştu, ama daha ne kadar şanslı olacaklardı?

Karaya oturduğu için hasar gören *Trinidad*'ın teknesinin onarıma ihtiyacı vardı, aslında her iki gemi de ciddi sızıntı yapıyordu; sürekli sızıntı da, adamların gemileri sırf yüzer durumda tutmak için pompa başında yorucu saatler geçirmeleri gerektiği anlamına geliyordu. Port Saint Julian'da geçirdikleri kasvetli kış sırasında yaptıkları zahmetli tamirattan beri filoyu ilk kez tamir etmeleri gerektiği açıklık kazanmıştı.

Cimbonbon Adası'na gelen armada, sonraki kırk iki günü onarımla geçirdi. Pigafetta demir attıkları bölgeyi, "gemi onarımı için mükemmel bir liman" diye tanımlamıştı, çünkü deniz trafiğinden uzaktaydı, sakindi, ama yapılacak işleri verimli bir biçimde gerçekleştirmek zordu, "zira gemileri onarmak için gerekli birçok şeyden yoksunduk". Endonezya sıcağının daha da çetin hale getirdiği bu zorlu ve yorucu görev gemilerin denize dayanması için kesinlikle gerekliydi. "Bu sırada, her birimiz şu veya bu iş üzerinde yoğun bir biçimde çalışıyordu. Ne var ki bizi en fazla yoran şey, ağaç kesmek için yalınayak ormana gitmekti." Gölgelerin arasında dolanırken yabani domuzların saldırısına uğramışlardı. Bu hayvanlardan birini filikalarıyla takip etmiş, onu limanı yüzerek aşarken öldürmeyi başarmışlardı. Ayrıca çok çeşitli balıklar ve amfibi hayvanla karşılaşmışlardı ki bunlar arasında "büyük timsahlar", beş-altı ayak uzunluğunda, yüzlerce kilo ağırlığında dev istiridyeler ve "başı domuza

benzeyen, iki boynuzlu" ilginç bir balık da vardı: "Bedeni tümüyle tek bir kemikten oluşuyordu ve sırtı bir eyere benziyordu. Çok *küçüklerdi.*" Bu betimlemeye bakılırsa bu balık *squamipen*, yani keler balığı, bu bölgede bulunan parlak renkli, son derece yassıbalık olabilirdi.

Cimbonbon'da bulunan bir başka doğa harikası Yaşlı Plinius'un *Doğa Tarihi* adlı kitabına girmeye değer nitelikteydi: "Canlı olup düştüklerinde yürüyen yapraklar çıkaran ağaçlar... Kanları yok, ama biri onlara dokunursa kaçıp gidiyorlar." Pigafetta çocukça bir coşkuyla bir numune yakalamayı becermişti: "Bunlardan birini dokuz gün bir kutuda sakladım. Kutuyu açtığımda yaprak kutunun etrafında dolanıp durdu." Bu yürüyen yapraklar, "*phyllium*" olarak tanımlanmıştır; bunlar düz, geniş sırtları nedeniyle yaralı ve damarlı yapraklara benzeyen böceklerdi, dikkat çekici bir kamuflaj örneğiydi bu. Bu böcekler kaçarken ya da hareket ettiklerinde parlak renkler saçıyor ama bir ağacın üzerinde dinlenirlerken gölgelere karışıyor, onları avlayan keskin gözlü kuşlardan kaçabiliyorlardı.

Filo zahmetli tamiratlar son bulduğunda, Baharat Adaları'nı aramak için 27 Eylül'de yeniden yola koyuldu. Günler sonra, Pulaoan Adası'ndan gelen, yerel şefi taşıyan büyük bir yelkenliye rastladılar. "Onlara yelkenlerinizi toplayın sinyali gönderdik, toplamayınca güce başvurarak yelkenliyi ele geçirip yağmaladık. Valiye özgürlüğüne kavuşmak istiyorsa yedi gün içinde bize dört yüz ölçü pirinç, yirmi yaban domuzu, yirmi keçi ve yüz elli kümes hayvanı vermesi gerektiğini söyledik." Vali Hindistan cevizleri, muzlar, şekerkamışları ve özellikle de palmiye şarabından oluşan, kendi kafasına göre düzenlediği bir haraçla çapulcuları savuşturmaya çalıştı, bunların hepsi de istenen etkiyi uyandırdı. Suçluluk içindeki Avrupalılar validen aldıkları silahlar ve hançerlerin yanı sıra, kumaş, bayrak, "Şam işi sarı bir kaftan" ve başka ıvır zıvırdan oluşan kendi haraçlarını da sundular. Pigafetta tatmin duygusu içinde "Onlarla dost olarak ayrıldık," diye yazmıştı, Baharat Adaları arayışı böylece devam etti.

Güneydoğuya doğru ilerlediler ve okyanusta tuhaf bir çıkıntıya vardılar. Pigafetta'ya deniz "otla doluymuş gibi görünüyordu, ama derinlik çok fazlaydı." Bu çıkıntıyı aştıklarında, "bir başka denize girdiklerini" düşündü vakanüvisimiz. Aslına bakılırsa hâlâ Mindanao yakınlarındaydılar, batı sahili boyunca yol almış, Pigafetta'ya göre Monoripa adlı bir

başka adaya varmışlardı. Vakanüvisimiz Bajau kabilesi, yani bölgenin her yerine yayılan ve musonlardan kaçınmak için demir atma yerlerini değiştiren deniz Çingeneleri hakkında, "Bu ada halkı teknelerini ev yapıyor, başka türlü yaşamıyor," demişti. Armadanın karşısına çıkan bütün kabileler içinde en fazla muamma dolu olanı, Bajaulardı.

Bu kabilenin, armadanın gelişinden epey önce, Çinlilerin bölgede keşif seferleri yaptıkları sıralarda serpilip geliştikleri düşünülüyordu. Bajau kabilesi Çinlilere çok lezzetli gelen *trepang*, yani deniz hıyarının ticaretini yapıyordu, işleri de canlıydı. Normalde bir-iki santim uzunluğundaki bu derimsi ekinoderm, bölgede olağanüstü boyutlara varabiliyor, zaman zaman bir metre kadar uzayabiliyordu. Bir afrodizyak, denizin *ginseng*'i olarak görülüyordu.

Çinlilerin bu bölgedeki varlığının gerilemesinden çok sonra da Bajau kabilesi varlığını koruyordu. Demir attıkları her nokta, en az iki, en fazla altı olmak üzere genellikle birkaç tekneye yayılmış, geniş bir aileye hizmet ediyordu. Aileler birlikte balık avlıyor, yiyeceklerini paylaşıyor ve iç evlilikler yoluyla diğer ailelerle ilişkilerini koruyorlardı. Tekneler pupadan pruvaya sadece dokuz metre uzunluğundaydı, gemi ortası da iki metre kadardı, ama *proa*'dan ya da *balanghai*'den çok daha ferahtı. Yaşam alanları palmiye yapraklarından yapılmış, destekleyici direklerle korunuyordu, her teknede yemeklerin pişirildiği kil bir ocak vardı.

Bajau balıkçıları *trepang*'ın yanı sıra, yenilebilir başka yüzlerce balık türünü avlamak için oltalar ve zıpkınlar kullanıyorlardı. Aysız gecelerde fener ışığında balık avlıyorlardı. Avlarını Avrupalılar gibi tuzlayarak ve kurutarak koruyorlardı. Faaliyetleri neredeyse sadece denizle sınırlıydı, hiç toprakları yoktu, ama ölü gömmeye ayrılmış, küçük bir ortak adaları vardı; gerektiğinde de temiz su bulmak için karaya çıkıyorlardı. Yırtıcı değillerdi, Bajau kabilesi saldırıya uğradığında genellikle suyun öte yanına kaçıyordu. Karada yaşayan daha alışıldık kabileler suya bağlı, göçebe Bajauların güvenilmez, şu ya da bu kanun ya da inanç dizisine tabi olmayan insanlar olduklarını düşünüyorlardı. Zaman içinde bu kabilelerin birçoğu Müslüman oldu, ama daha önceki göreneklerinin bir kısmını korudular. Trans dans yapıyor,* topluluklarını kötü ruhlar ya

* Gözler kapatılarak güçlü ritimler, ortaklaşan insan sesleri ve belli bir teknikle alınan nefesler eşliğinde yapılan çeşitli vücut hareketlerinden oluşan ve insanın transa geçerek ruhunu arındırmasını hedefleyen dans-ed.n.

da hastalıklardan kurtarmak için medyumlara başvuruyorlardı. Kötücül güçler belli bir tekneye yönlendirilip açık denizde ebediyen sürüklenmeye bırakılıyordu. Bu görenek, daima denizde sürüklenmekte olan Bajau kültürünün tamamını ifade eden bir metafordu belki.

Mürettebat Bajau kabilesiyle birlikte kalmaya can atıyordu, çünkü adamlar yakınlardaki iki adada, oralarda yetişmiş en iyi tarçını bulabileceklerini duymuşlardı. Karanfilin yanı sıra tarçın en değerli baharattı, gemileri bu kokulu baharatla doldurmanın cazibesi dayanılmaz boyutlara varmıştı. "Burada iki gün boyunca kalacak olursak, bu insanlar bizim için gemileri doldururdu, ama adanın yakınındaki bazı adacıkları ve noktaları geçmeye elverişli bir rüzgâr aldığımızdan, gidişimizi ertelemek istemedik."

Adamlar, ayrılmadan hemen önce, masallara konu olan tarçın ağacına baştan çıkarıcı ilk bakışlarını atmışlardı: "Sadece üç-dört küçük dalı var, yaprakları defne yaprağına benziyor. Kabuğu tarçın, yılda iki kez toplanıyor." Pigafetta, Malay dilinde bu gösterişsiz ağaca *caiu* (tatlı) *mana* (ağaç) dendiğini yazmıştı. Adamlar çabucak, muhtemelen de yasadışı bir işlem gerçekleştirip Sevilla rıhtımlarında koca bir gemi almaya yetecek kadar, yaklaşık yedi kilo tarçına karşılık iki büyük bıçak takas etmişlerdi. Hedeflerine ulaştıklarında muskat, biber, küçük Hindistan cevizi ve başka birçok değerli baharatın yanı sıra çok daha fazla tarçın elde etmeyi umuyorlardı.

Tam filoya bir ölçüde düzen gelmiş gibi görünürken Maluku Adaları'nın nerede olduğunu öğrenmek için büyük bir *proa*'ya saldırdılar. Acı bir mücadele sonrasında küçük teknedeki on sekiz adamın yedisini katlettiler. Pigafetta bu meseleye pişmanlık ifade etmeksizin sadece geçerken değinmişti. Geçmişte, Chamorrolar ve Patagonyalı devlerin gereksiz yere öldürülmeleri üzüntü ve suçluluk duygularına yol açmıştı, ama artık öldürme işine karşı o kadar duyarsızlaşmışlardı ki vakanüvisimiz bu olayı geçip giden bir fırtınayı anlattığı kadar bile duygulu bir dille aktarmamıştı. Pigafetta'nın insanca duygulardan yoksunluğu, bütün mürettebatın zihniyetini yansıtıyordu. Filodaki denizcilerin görevlerini gerçekleştirmeye ne kadar yaklaşırlarsa, Macellan'ın bütün hatalarına karşın açığa vurmak için çok fazla şey yaptığı görev duygularını o kadar kaybetmeleri, bu deniz yolculuğunun en dikkat çekici ironilerinden biridir.

Armada, talihsiz *proa*'yı arkada bırakmadan önce, içindekilerden birinin canını bağışladı, Mindanao yöneticisinin kardeşiydi bu, Maluku Adaları'na giden yolu bildiğini söylüyordu ısrarla. Verdiği sözü tutarak armadayı farklı bir yöne sürdü; kuzeydoğuya gidiyorlardı, ama o onları güneydoğuya, Maluku Adaları'na doğru yöneltti. Yolda yamyamların yerleşik olduğu bir burundan geçtiler, mürettebat masallara konu olmuş bu yaratıkları pürdikkat inceledi. Yamyamlar her bakımdan anlatıldığı kadar korkutucuydu: "Son derece müthiş savaşçılar ve okçular; yontulmamış, kaba saba adamlardı. Bir karış uzunluğunda kılıçlar kullanıyor, portakal ve limon suyuyla çiğ insan kalbi yiyorlardı sadece." Mürettebat mensupları doğal olarak kabileyle mesafelerini korumuş, esir aldıkları kılavuzun kabile hakkında anlattıklarını sanki safariye çıkmış turistlermişçesine dinlemişlerdi. Büyük ihtimalle Manobos kabilesinin mensuplarıyla karşılaşmışlardı, bu kabile zaman zaman bir yamyamlık ritüeli gerçekleştirir, düşmanlarının kalplerini ya da karaciğerlerini yerdi. Ama o güne kadar hiçbir Avrupalının kalbi yenmemişti.

Armada tam Mindanao'nun en güney ucuna ulaşmıştı ki gemiler, Güney Amerika'nın doğu sahillerinde hayatlarını tehdit eden fırtınalardan beri karşılaştıkları en güçlü fırtınaya tutuldu, ama yine hedeflerine güvenle ulaşacakları yolunda doğaüstü pırıltılı güvenceler aldılar. "26 Ekim Cumartesi gecesi, Birahan Batolach sahillerine yaklaştığımızda çok şiddetli bir fırtınayla karşılaştık. Bunun üzerine Tanrı'ya dualar ederek yelkenlerimizi indirdik. İndirir indirmez üç aziz karşımıza çıktı ve bütün karanlığı silip götürdü. Aziz Elmo iki saatten uzun bir süre grandi çanaklığının üzerinde bir meşale gibi yanıp durdu, Aziz Nicolas mizan gabya yelkeninin üzerinde belirdi, Azize Clara ise pruva çanaklığının üzerinde göründü. Aziz Elmo, Aziz Nicolas ve Azize Clara'ya birer köle vaat edip hepsi için sadaka verdik." Fırtına geçti, sarsılmış mürettebat bir kez daha hayatları kurtulduğu için şükran duaları etti, yelkenleri kaldırdı ve filo güneydoğuya doğru yeniden yollara düştü. Baharat Adaları'na sadece iki yüz mil uzaktaydılar, ama haftalar boyunca varacakları yere nasıl ulaşacaklarını bilmeksizin Sulawesi ve Maluku Denizi'nde körlemesine zikzaklar çizip durdular.

Pigafetta'nın Cavit dediği adada mürettebat bir kez daha saldırıya geçti, iki kılavuz daha esir alındı ve ölümle tehdit edilen bu adamlara filoyu Maluku Adaları'na götürmeleri emredildi. Pigafetta, "Yolumu-

zu güney-güneybatıya çevirerek bir cadde biçiminde konumlandırılmış insanlı ve insansız sekiz adanın arasından geçtik. Bu adaların isimleri Cheaua, Cauiao, Cabaio, Camanuca, Cabalizao, Cheai, Lipan ve Nuza'ydı," diye anlatır; hepsi de Mindanao'nun güney ucunda bulunan Karkaralong grubuna mensuptu.

Şimdi bile, hedeflerine yaklaşırken talihsizlikler yakalarını bırakmıyordu. 2 Kasım'da *Trinidad*'daki silahtarlardan Pedro Sanchez bir arkebüs ateşleme girişiminde bulundu, silah patlayarak adamı öldürdü, bundan iki gün sonra da yine *Trinidad*'da görevli silahtar, Juan Bautista bir barut patlamasında öldü.

Rüzgârı yakalayıp bir burunu aşamayınca rüzgâr değişinceye kadar bir ileri bir geri gidip durmak zorunda kaldılar. Bunu yaptıkları sırada gemilerdeki esirlerin üçü, iki erkek ve bir oğlan gemiden atlayıp canlarını kurtarmak için yakınlardaki bir adaya doğru yüzdü. Pigafetta, "Ama oğlan boğuldu, çünkü babasının omzuna yeterince sıkı tutunamadı," diyordu.

Gemiler ilerlemeye devam etti; Sanguir, Kima, Karakitang, Para, Sarangalong, Siao, Tagulanda, Zoar, Meau, Paginsara, Suar, Atean adalarının yakınından süzülüp geçtiler: Camgöbeği sularda ışıldayan bir zümrüt dizisi gibiydi bu adalar. Sonra 6 Kasım 1521'de ufukta ışıldayan dört ada daha gördüler. "Hâlâ yanımızda olan kılavuz bu adaların Maluku Adaları olduğunu söyledi," diye yazmıştı Pigafetta. Üç gemi, yüzü aşkın adam (mürettebatın yarısı) kaybettikten sonra nihayet Baharat Adaları'nın eşiğine gelmişlerdi.

... Ternate...
...Tidore...
... Motir...
...Makian...

Bu dört küçük ada kuzeyden güneye doğru uzanıyordu, her birinin uzunluğu on kilometreden fazla değildi. Güneyde beşinci Baharat Adası, diğerlerine göre hatırı sayılır ölçüde daha büyük Bacan bulunuyordu.

Maluku Adaları aslında çeşitli büyüklüklerde yaklaşık bin adadan oluşuyordu, ama on altıncı yüzyıl Avrupalılarına göre Maluku Adaları

sadece bu beş adadan ibaretti. Bunlar arasında en iyi bilinenler Ternate ile Tidore idi, denizden yaklaşık 1.800 metre yükselen sarp konilerinin, etkileyici bir sağlamlık izlenimi verdiği küçük kara kütleleriydi bu volkanik adalar. Bartolome Leonardo de Argensola 1609'da yazdığı satırlarda Ternate'nin yanardağını "dağ alevlerinin etkileyici bir biçimde yanması" olarak tanımlamıştı. Rüzgârların "bu doğal ateşi ya da onca zamandır onu beslemiş olan maddeyi alevlendirdiği" tahmininde bulunmuştu: "Dağın ateşi dışarı veren zirvesi soğuk; küllerle kaplı değil, ama bizim ateşli dağlarımızda yanan sünger taşlarından biraz farklı." Volkanik küller adalarda baharat yetişen toprakları zenginleştiriyor, nemli iklim de yeşilliklerin büyümesini sağlıyordu, bu bileşim onları benzersiz baharat kaynakları haline getiriyordu. Zaman zaman yaşanan volkanik patlamalar, adaları dikkatle seyredenleri korkutuyor, Ternate ile diğer adalara büyülü bir görünüm kazandırıyordu. Bir ejderin ya da kayıp Atlantis şehrinin denizin derinliklerinden yükseldiğini görmek bile Maluku Adaları'nda bir patlamaya tanık olmak kadar muhteşem olmayabilirdi.

"Doğunun denizleri nasıl da sayılamayacak kadar çok adayla dolu" diyen Portekizli şair Luis de Camoes Baharat Adaları'nın büyüsü hakkında *Lusiadlar*'da şöyle yazmıştı:

> Bak Tidore'ye, sonra Ternate'ye yanan
> Zirvesiyle, saçtığı volkanik alevlerle
> Sıcak karanfil bahçelerine bir bak
> Portekizliler onları kanlarıyla alacak...

Bütün bu egzotik manzaralar ve daha fazlası Maluku Armadası'nın burnunun dibindeydi artık. "Böylece Tanrı'ya şükrettik ve sevincimizden toplarımızı ateşledik," diye yazmıştı Pigafetta. "Bu kadar neşeli olmamızda hayret edecek bir şey yoktu, çünkü iki gün eksiğiyle yirmi yedi ayımızı Maluku Adaları'nı arayarak geçirmiştik."

13. Bölüm

*Et in Arcadia Ego**

Koyun suları cam gibiydi,
Çarşaf gibi serilmişti!
Ay ışığı vuruyordu koya
Bir de Ay'ın gölgesi.**

Maluku Armadası 8 Kasım 1521'de neşeli bir selam ateşiyle Tidore limanına girdi. Yirmi kulaca demir attılar ve bir kez daha toplarını ateşlediler, silah sesleri adanın sakin tepelerinde yankılandı. Nemli iklimde güçlü karanfil ve tarçın kokuları suyun üzerinde gezindi, yorgun mürettebatı zenginlik vaadiyle canlandırdı.

Ertesi gün Tidore'den bir elçi, lüks bir *proa* içinde gemilere yanaştı, başı ipek bir tenteyle güneşten korunuyordu, bir tören asası taşıyan oğlu yanı başındaydı. Onlara altın küpler içinde tatlı su taşıyan bir çift törensel el yıkayıcı ile betel cevizi dolu altın bir sepet taşıyan iki taşıyıcı eşlik ediyordu. Elçi kendisini el-Mansur olarak tanıttı, bir Müslüman ismiydi bu, ama subaylar onu, adının İspanyolca versiyonuyla Almanzor olarak tanıdı. Kırk yaşlarındaymış gibi görünüyordu, biraz toparlakçaydı.

Almanzor'un bu teatral varışı, önemli bir kişilik olduğunu duyurmak üzere tasarlanmıştı: Tidore kralıydı ve şevkli bir astrologdu. Tam da bu tantananın niyet ettiği üzere subaylar Almanzor'un iyi niyetini kazanmanın hayati bir önem taşıdığını, çünkü onun bulmak için o kadar yol geldikleri, karanfillere açılan kapının bekçisi olduğunu anladılar. Ama Almanzor'un küçük krallığı sürekli bir tehlike içindeydi, uzaklardan

---

* Fransız ressam Nicholas Poussin'in (1594-1665) bir resminin Latince ismi. "Arkadya'da bile varım" anlamına gelir. Bir tabutun başına toplanan gürbüz çobanları resmeden tablo, Arkadya'da, yani cennet gibi bir memlekette bile ölümün varlığını hatırlatır-ed.n.

** *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 49.

gelen bu ziyaretçilerin ona, daha doğrusu baharatlara ihtiyaç duyduğu kadar onun da onlara ihtiyacı vardı.

Almanzor, filoyu muhteşem *proa*'sından coşkuyla karşıladı. "Denizlerde onca zaman döne dolaşa yol almış, onca badire atlatmışsınız, gelin, karanın zevklerinin tadını çıkarın, bedenlerinizi tazeleyin, farz edin ki kendi kralınızın diyarına gelmişsiniz," dedi Pigafetta'ya göre. Almanzor daha sonra, onların geleceğini rüyasında gördüğünü, kehanetini gerçekleştirdiklerini söyleyerek onları şaşırttı.

Almanzor, subayların dikkatli gözleri altında *Trinidad*'a bindi, subaylar ona kadife kaplı şeref koltuğunu sundu. Almanzor eğilip oturdu, ama Pigafetta'nın hayret içindeki sözlerine göre, onları rahatlatmak için oturmaya razı oluyormuş gibi bir havası vardı, bunun ardından da "onları çocuklar gibi huzuruna kabul etti". Bütün zarafetine rağmen Almanzor'un hamurunda inatçılık vardı, gerekli olduğunda bile eğilmeye ya da başını eğmeye yanaşmıyordu. *Trinidad*'ın kamarasına girmesi istendiğinde, mürettebatın her zaman yaptığı gibi başını eğmeyi reddetti. Onun yerine üst güverteye çıkıp yukarıdan girdi, başı dimdikti.

Almanzor sohbetleri sırasında İspanya'yı, hatta ülkenin büyük ve güçlü yöneticisi Kral Carlos'u tanıdığını belirtti. Kendisinin ve Tidore halkının krala ve onun krallığına hizmet etmeyi kuvvetle istediğini söyledi ısrarla, bunun üzerine subaylar derhal Almanzor'un aklında Portekiz yerine İspanya'ya bağlılık göstermek gibi bir plan olduğundan kuşkulandı. Subaylar haklıydı. Bundan on yıl önce adanın şimdiki yöneticisinin babası kısmen Arapların adanın ürünleri üzerindeki hâkimiyetini kırmak istediğinden, Portekizlileri burada bir ticaret istasyonu kurmaya teşvik etmişti.

Bu deneyim her iki tarafta da acılı bir miras bırakmıştı. Portekizliler sonunda Malukululardan reddedilmiş bir âşığın tutkusuyla tiksinir olmuştu. Portekizliler başta Çinliler ile Arapların baharatlar üzerindeki tekelini kırmayı, büyük bir kâr elde etmeyi, komşuları ve rakipleri İspanya'dan bile fazla kâra geçmeyi ummuşlardı. Böylece küresel ekonomiye hükmedebileceklerdi. Ama adalıların sinsi, cani ve kaypak ortaklar oldukları anlaşılmıştı; en çileden çıkaran şeyse, taşıyıp götürebilecek bir gemisi olan herkese baharat satmayı sürdürmeleri olmuştu. Portekiz baharat üzerinde tekel kuramamış, bunun için de adaların hükümdarlarıyla halkını suçlamıştı.

Portekizli saray tarihçisi Joao de Barros, Baharat Adaları'nın sakinlerine karşı sergilenen resmi tavrı, onların hatalarını sıraladığı şu sözlerle özetliyordu: "Savaş dışında her şeyde miskindirler; tarım ya da ticarette aralarında çalışkanlık gözlense bile bu yalnızca kadınlarla sınırlıdır. Hepsi de şehvet düşkünü, sahtekâr ve nankör insanlardır, ama her şeyi öğrenmekte uzmandırlar. Servet bakımından yoksul olsalar da gururları ve haddini bilmezlikleri o düzeye varmıştır ki mecburiyet diye bir şey tanımazlar, kendilerini kesen kılıçtan başka bir şeye de itaat etmezler... Son olarak bu adalar, insanlarımızın anlattığına göre her türlü kötülüğün kaynadığı bir kazandır, karanfil ağaçlarından başka iyi bir şeyleri yoktur." Barros karanfili, bu bölgedeki nihai kötülük kaynağı olarak görmeye başlamıştı. "Tanrı'nın bir eseri olsa da bu baharat aslında bir nifak meyvesidir ve altından daha fazla ıstıraba sebep olmuştur."

Almanzor'un Portekizlilerden bıktığına kuşku yoktu, İspanyolları tercih etmesine de şaşmamak gerekirdi (gerçi mürettebatın büyük bir bölümünün Portekizli olduğunu fark etmemişti). Ama dahası da vardı. Yerel siyaset de Almanzor'un düşünme biçimini etkilemişti. O sıralarda Tidore hâlâ Portekiz'in egemenliğinde olan komşusu Ternate ile bir çatışmaya tutuşmuştu, Almanzor İspanya krallığını temsil eden bu insanların bu mücadelede güçlü müttefikler olabileceklerini düşünüyordu.

Subaylar üçlüsü (Elcano, Espinosa ve Mendez) Almanzor ile çabucak ticaret anlaşmaları imzalamışlar, o kadar fazla hediye yağdırmışlardı ki Almanzor ezici cömertliklerini dizginlemelerini istemişti, çünkü "kralımıza hediye olarak göndermeye değer bir şeyi yoktu, onu kralı olarak kabul ettikten sonra, artık kendisini göndermesi gerekmiyorsa".

Carvalho ile küçük bir ekip 10 Kasım'da karaya çıktılar, Maluku Armadası'nın adamları böylece ilk kez Baharat Adaları'na ayak basmış oldu.

Birkaç yıl sonra Baharat Adaları'na gelen Portekizli idareci Antonio Galvao, armadanın mürettebatı etraflarına bakarken onları karşılayan uhrevi manzarayı şu sözlerle anlatmıştı: "Bu adaların çoğu, tabanı suyun altına inen kesmeşekere benzer. Bir taş atımı kadar kısa bir mesafeden itibaren resiflerle çevrelenirler; sular alçaldığında yürüyerek gidilebilir. Adalara, dış tarafı çok yüksek olan resifteki bazı kanallar yoluyla gidebilir, bazı kumlu körfezler dışında demir atılacak yer yoktur: Tehlikeli

bir şeydir bu! Bu körfezler kasvetli, hüzünlü ve sıkıntı verici görünür. Bakanları her zaman bu yönleriyle ilk bakışta çarparlar; çünkü her zaman ya da hemen her zaman zirvelerinde büyük bir sis bulutu dolanır. Yılın çok büyük bir bölümünde gökyüzü bulutludur, bu da sık sık yağmurlar yağmasına neden olur; yağmur yağmazsa karanfil ağacı dışında her şey solup gider, bir tek karanfil ağacı büyür. Belli aralıklarla kederli, puslu bir yağmur yağar."

İlk Avrupalı kâşiflerin bu adaları capcanlı görmesine neden olan şey göğe doğru yükselen faal ve son derece öngörülemez olan yanardağlardı. "Bu adaların bazıları ateş saçar, sıcak su kaynakları gibi sıcacık suları vardır. O kadar kalın bir koru örtüsü vardır ki, sanki koca bir ağaç kütlesi varmış gibi görünür, bu nedenle de buralar kötülük peşinde koşanların saklandığı yerlerdir," uyarısında bulunuyordu Galvao. Yanardağın saçtıklarının adaların üzerine yağması sonucu toprak "siyah ve gevşektir; bazı yerlerde kil ve çakıl vardır, sağlam olmayan bir dokudur, çünkü tutunamadığı bir kayanın üzerinde bulunur. Ne kadar yağmur yağarsa yağsın su emilmeden önce, kısa bir süreliğine kalabilir."

Baharatlar, özellikle de karanfil çok büyük bir önem taşıyordu. Armadanın adamları karanfilleri görmüş, koklamış, tatmıştı; ama ancak şimdi yabani bir ortamda yetişen karanfillerle karşılaşmışlardı; oraya buraya dağılmış birkaç ağaç değil, yoğun, içine girilmez bir karanfil ormanı vardı karşılarında. Macellan'ın kayınkuzeni Duarte Barbosa, 1512'de Baharat Adaları'na yaptığı ziyaret sonrasında "Bu beş adadaki tepeler tamamen karanfille kaplı," diye yazmıştı. "Defne gibi ağaçlarda yetişiyorlar, ağacın yaprakları kocayemişinkilere benziyor ve portakal çiçeği gibi yetişiyor; başta yeşilken sonra beyaza dönüyor, olgunlaştığında renkleniyor, o zaman da karanfili elle topluyorlar, insanlar ağaçlar arasında dolanıyor."

Armadanın liderleri Tidore'ye yaptıkları ilk ziyarette Almanzor'un adalar üzerinde İspanya egemenliğini tanıması konusunda bir anlaşmaya varmışlardı, bu durum Tordesillas Antlaşması'nı ihlal ediyor olsa bile. Bu formaliteler tamamlandıktan sonra, liderler yerel çatışmalar onları uzaklaştırmadan önce olabildiğince çabuk bir şekilde baharat edinmek istemişlerdi. Adamlar o kadar fazla sıcak karşılamanın şiddetle son bulduğunu görmüşlerdi ki Almanzor'un uzun bir süre boyunca sözünü tutacağına inanamıyorlardı.

Armadadaki Avrupalılara göre bir antlaşma her şeyden önce yazılı bir belgeydi, ama Tidorelilere göre sadece antlaşmanın sözlü olarak ifade edilmesi bile kanun hükmü taşırdı. Baharat Adaları'nın sakinleri ticari işlemlerini zaman zaman palmiye yapraklarının ya da Hindistan'dan ithal edilen kâğıtların üstüne yazıyor, Çinlilerden alınmış bir sistem kullanıyor, ama antlaşma yaptıklarında yazılı iletişimden ziyade sözlü iletişime güveniyorlardı. Her iki taraf da bu farklılıklarını bir kenara bırakıp pazarlığı bağlamışlardı. Antlaşma yürürlüğe girdiğinde Tidore kralı armada subaylarına elinde ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar karanfil olmadığını söylemiş, ama Bacan'a kadar onlara eşlik etmeyi önermiş, burada istedikleri kadar karanfil bulacakları güvencesi vermişti. Ama subaylar gemilere baharat yüklemeye başlamadan önce kendilerine benzer birini sorup soruşturmuşlardı: Macellan'ın Baharat Adaları yolculuğuna esin kaynağı olan mektupların yazarı Francisco Serrao'ydu bu.

Avrupalıların hiçbiri bu efsanevi kişiliğe ne olduğunu bilmiyordu. En son bilgiler (ki bunlar da sadece dedikoduydu) o ve Portekizli küçük bir maceracı grubunun Ternate'ye vardığı, burada adanın yöneticisi Raca Abuleis ile ittifak kurdukları yönündeydi. Yetkili makamların gözünde Serrao ile yanındaki Portekizli maceracılar grubu paralı askerden pek öteye geçmiyordu; Macellan gibi onlar da daha iyi koşullar karşılığında sadakatlerini İspanya'ya sunmak istiyorlardı. Serrao'nun hâlâ Baharat Adaları'nda olması mümkündü, böyleyse armadanın subayları onunla yeniden buluşmayı umuyorlardı. Serrao hâlâ hayattaysa, Macellan'ın yerine filonun komutasını da alabilirdi.

Bu yeniden buluşma gerçekleşmeyecekti. Almanzor Serrao'nun sekiz ay önce, hemen hemen Macellan'la aynı tarihlerde öldüğünü açıkladı, ama kral Serrao'nun ölümünün ardındaki hikâyeyi saklamıştı. Gerçekler şöyleydi: Serrao 1512'de Baharat Adaları'na geldikten sonra Tidore yöneticileri ile Ternate yöneticileri arasındaki bir iktidar mücadelesinde tarafını seçmiş ve Ternate donanmasının amirali olarak hizmet etmişti. İki adanın krallıkları yıllar boyunca çarpışmış, Serrao'nun liderliğindeki Ternate her seferinde bu savaşı kazanmıştı. Serrao barış yapmak için Tidore yöneticilerini, oğullarını rehine olarak vermeye, Almanzor'u da düşmanı Ternate kralının kızıyla evlenmeye zorlamıştı; Almanzor'un bu kadından bir çocuğu vardı.

Almanzor, Serrao'nun ona yaşattığı korkunç aşağılamaları unutmadığı gibi affetmemişti de. Pigafetta "İki kral arasında barış yapıldıktan sonra bir gün Francisco Serrao karanfil ticareti yapmak için Tidore'ye geldiğinde, Tidore kralı betel yapraklarıyla onu zehirletmiş. Serrao bu olayın ardından sadece dört gün yaşayabilmiş. Kralı, onun kendi kanunlarına göre (yani Müslüman törenleriyle) gömülmesini istemiş, ama Serrao'nun uşağı olan üç Hıristiyan buna razı gelmemiş. Serrao ardında Büyük Java'da karısı olan bir kadının doğurduğu ikisi de küçük yaşta bir oğul ve bir kız, iki yüz varil de karanfil bırakmış. Kendisi bizim iyi ve sadık müteveffa Genel Kaptanımızın büyük bir dostu ve akrabasıydı" diye anlatır. Ternate ile Tidore arasındaki kan davası burada son bulmamıştı. On gün sonra Ternate kralı "damadı olan Bacan kralını sürüp çıkardıktan sonra, güya barış yapmaya geldiğini bahane eden kızı, yani Bacan kralının karısı tarafından zehirlenmiş." İki gün can çekiştikten sonra ölüp gitmişti.

Filodaki subaylar Serrao'nun ölümünün Macellan'ınkini andıran rahatsız edici tınılar taşıdığını fark etmişlerdi. İkisi de iki ada krallığı arasında uzun süredir devam eden bir mücadelede taraf tutmuş, düşmana karşı sert bir tutum sergilemişti. Savaşan kabileler nihayet ortak bir davada birleşmişti, eskiden kahraman olan dışarlıklı ise cesur davranışlarının bedelini hayatıyla ödemişti. Temkin uyarısında bulunan bu hikâyeler subaylara, başkalarının mücadelesine girmenin cazibesine direnmeleri gerektiğini hatırlatıyordu. Bu iki adanın sakinleri, üzüntü verici tarihlerine rağmen kendi çabalarının başarısız olduğu yerlerde, hakkında çok şey duydukları, uzak, ama güçlü İspanya kralının kalıcı barış sağlayabileceğini umuyorlardı.

11 Kasım Pazartesi günü Ternate yöneticileri diplomatik atağa geçtiler.

Kralın çok sayıdaki oğullarından biri Serrao'nun Javalı dulu ve iki çocuğu eşliğinde, *proa*'yla filonun yanına geldi. Yaklaşan teknenin görülmesi Espinosa'nın paniğe kapılmasına yol açtı, çünkü o kaderini Ternate'nin düşmanı Tidore'ye bağlamıştı. Ne yapacaktı? Yakınlarda el altında duran Almanzor, Espinosa'ya sükûnetle uygun gördüğü biçimde davranması tavsiyesinde bulundu.

Espinosa ile *Trinidad*'daki diğer subaylar, ziyaretçilerini sertçe karşılamış, onları hediyelere boğmuş ve bela işaretleri aramışlardı. Bu arada

dil becerilerinden yararlanan Pigafetta, Baharat Adaları'na Serrao'yla birlikte gelen ve hâlâ orada yaşayan Pedro Alfonso de Lorosa adında Portekizli bir valiye hizmet ettiğini söyleyen Manuel adlı bir uşakla sohbete dalmıştı. Manuel'e göre, Tidore kralı ile Ternate arasında hâlâ hatırı sayılır bir düşmanlık bulunsa da Ternate yöneticileri de İspanya'dan yanaydı; Manuel subaylara Ternate'de de Tidore'de olduğu kadar iyi karşılanacakları güvencesi vermişti.

Uşağın sözlerine inanan Pigafetta, Baharat Adaları'nı kendi gözleriyle görmek için kıyıya gitti. Yerel cinsel görenekleri ve kadınları her zaman ilginç bulan Pigafetta, Tidoreli kadınlar karşısında büyük bir hayal kırıklığına kapılmış, onlara "çirkin" demişti; vakayinamesinde başka yerlerde nadiren kullandığı bir sözcüktü bu. Hem adamlar, hem kadınlar çıplak dolaşıyor ya da sadece ağaçların kabuklarından yapılmış küçük iç çamaşırları giyiyorlardı. Tidore Filipin tarzı sefahat âlemlerine sahne olmayacaktı, çünkü erkekler "karılarını o kadar çok kıskanıyorlardı ki karıları o işe her zaman hazır olduğumuzu sanır diye karaya donlarımızla çıkmamızı istemiyorlardı." Vakanüvisimiz Avrupa tarzı kısa pantolonların, denizcilerin erekte görünmesine neden olduğunu kast ediyordu.

Ada sakinlerinin cinsel açıdan tekeşli olmayı benimsediği açık olsa da Pigafetta yerel yöneticilerin onlarca çocuğu olduğunu işitmişti. Bu hikâyenin aslı astarı var mıdır diye merak etmiş, ada yöneticilerinin üretkenliğinin hayal gücünün sınırlarını bile aştığını görmüştü: "Krallar istedikleri kadar kadın alabiliyor, ama bir tane asıl eşleri oluyor, diğerlerinin hepsi ona itaat ediyor. Tidore kralının şehrin dışında büyük bir evi vardı, burada başlıca kadınlarından iki yüzü, onlara hizmet eden bir o kadar sayıda kadınla birlikte yaşıyordu. Kral yemek yerken başlıca eşlerinden biriyle galeri gibi yüksek bir yerde oturuyor, buradan galeri civarında oturan bütün kadınları görebiliyordu; en fazla hoşuna gidene o gece onunla birlikte yatmasını emrediyordu. Kral yemeğini bitirdikten sonra o kadınların birlikte yemek yemelerini emrederse, onlar bu emre uyuyorlardı, ama emretmezse herkes gidip kendi odasında yemek yiyordu. Hiç kimsenin kralın izni olmaksızın bu kadınları görmesine izin verilmiyordu, gece ya da gündüz birilerinin kralın evine yaklaştığı anlaşılırsa, her kimse, o kişi öldürülüyordu. Her aile kızlarından birini ya da ikisini krala vermekle yükümlüydü. Bu kralın yirmi altı çocuğu vardı, sekizi erkek, geri kalanı da kızdı." Komşu ada Gilolo'da durum

çok daha aşırı boyutlara varmıştı. İki kral adayı paylaşıyorlardı, birinin 600, diğerinin 525 çocuğu vardı.

Pigafetta bunların Müslüman krallar olduklarına dikkat çekmişti. "Dinsizlerin bu kadar fazla karısı yok, bu kadar fazla batıl inançla da yaşamıyorlar, ama gün boyunca, o gün evden çıktıklarında ilk gördükleri şeyi takdir ederek yaşıyorlar. Bu dinsizlerin kralı, Raca Papua altın bakımından son derece zengin ve adanın iç kesimlerinde yaşıyor." Pigafetta bir kez daha bir sözcük ve deyimler sözlüğü derlemeye koyulmuştu, bedenin uzuvlarına ve üremeye büyük bir ağırlık verdiği bir sözlüktü bu. Hızlı çalışıyordu, Baharat Adaları'nda konuşulan Malay lehçesi sözlüğü, alanındaki en ayrıntılı sözlük derleme çabasına dönüşmüştü.

Baharat ticareti hayret verici bir hızla ilerliyordu. Tidore kralı yeni gelenlerin yerleştirilmesi için bir ticaret evi hazırlanmasını emretmişti, burası muhtemelen Portekiz işgali günlerinden kalmıştı; 12 Kasım Salı günü, Tidore limanına demir atmalarından dört gün sonra Maluku Armadası işe koyuldu: "Neredeyse bütün mallarımızı oraya taşıdık, başına da üç adamımızı muhafız diktik. Derhal şu şekilde iş görmeye başladık. Çok iyi kalite on *braza* kırmızı kumaş için bize, dört *quintal* ya da altı *libra*'ya eşdeğer, bir *bahar* karanfil verdiler." Bir *quintal* karanfil kırk beş kiloya eşitti ve bu bir baharat sevkıyatının değerini ölçmek için kullanılan en önemli birimdi.

Filodaki adamlar alımlarına, ellerine geçen *quintalada*'ya göre değer biçiyordu. Bir *quintalada*, mürettebat ve subaylar için ayrılan depolama alanının bir bölümüydü. Kral Carlos'un 8 Mayıs 1519'da Macellan'a verdiği emirlere göre, armadanın her bir önemli mensubuna belli sayıda *quintalada* verilecekti. Bu miktarın yirmi dörtte birini krala öderlerse geri kalanı ellerinde tutabileceklerdi. Genel Kaptan olarak Macellan'a doğal olarak en yüksek miktar verilmişti: Altmış *quintal* ve yirmi *quintalada*. Diğer subaylar da bir o kadar almışlardı, kadrodaki lostromolar, silahtarlar, kalafatçılar, fıçıcılar ve gemi subayları da paylarına düşeni almışlardı. Rahiplerin payına bile bir şeyler düşmüştü.

Sonraki birkaç gün içinde ticaret hummalı bir hızla devam etti. "Çok iyi kalite olmayan on beş *braza* kumaş için bir *quintal* ve yüz libra; on beş balta için bir *bahar*; otuz beş cam kap için bir *bahar* (hepsini kral alıyor); on yedi gümüş *catis* için bir *bahar*; yirmi altı *braza* keten için bir

bahar; yirmi beş *braza* daha ince keten için bir *bahar*; yüz elli bıçak için bir *bahar*; elli çift makas için bir *bahar*; kırk çift kep için bir *bahar*; on parça Gujarat bezi için bir *bahar*; onların yaptıklarından üç gong için iki *bahar*; bir *quintal* bronz için bir *bahar*." Armadadaki adamlar yolda Çin yelkenlilerinden yağmaladıkları gonglar, bıçaklar ve diğer malları karanfille takas etmişlerdi. Bu ıvır zıvıra karşılık bir denizcinin ömrü boyunca bir-iki kez görmeyi umabileceği bir vurguna konmuşlardı.

Silahlı mürettebat mensuplarından bir grup burayı koruyordu, ama trajik deneyimlerinden bildikleri kadarıyla geceyi kıyıda geçirmek barışçı bir ortamda bile özel tehlikeler yaratıyordu. Onlara geceleri bu mevkinin ötesine geçmemeleri, aksi takdirde bir başkanları yokmuş gibi görünen, yanlarında zehirli merhemler taşıyan bir grup kaçakla karşılaşacakları uyarısında bulunan Almanzor, bu uyarısıyla belli bir ölçüde güven telkin etti. Bu merhemle her kim temas kurarsa "çok geçmeden hastalanıyor, üç-dört gün içinde ölüyordu". Kral bu kötücül varlıkları disipline etmeyi çalıştığını, hatta birçoğunu astırdığını açıklamıştı, ama yine de bir tehlike oluşturuyorlardı. Önceden uyarılan (hatta ödü koparılan) muhafızlar bunlardan kaçınmayı başarmıştı.

Ticaret ilerlerken Almanzor, armadayı rahatlatmak için elinden gelen her şeyi yapmıştı, subaylar ellerinde ziyaret ettikleri adalardan aldıkları on altı esirleri olduğunu açıkladığında bile. Belki de bu kişilerin varlıkları artık gizlenemiyordu ya da işgal ettikleri yer karanfil ya da tarçına ayrılabilirdi. Subayları şaşırtan bir şey, bu itirafın kralın hoşuna gitmesi olmuştu; kral esirleri onlardan almayı istemişti, "böylece onları beş adamıyla birlikte memleketlerine geri gönderebilecek, bu da İspanya kralının ve kendisinin şanının yürümesini sağlayacaktı." Ayrıca Carvalho'nun üç esir kadından oluşan haremi meselesi vardı, nazik bir meseleydi bu; subaylar bu kadınları şahsi kullanımı için Almanzor'a teslim etmişlerdi.

Almanzor bu cömert yardımına karşılık sadece, Müslümanların beslenme kurallarına göre, Avrupalıların "gemilerdeki bütün domuzları öldürmelerini" istemişti. Gıda erzakları garanti altına alınan Avrupalılar bu ricaya memnuniyetle uymuşlardı. "Ona memnuniyetimizi göstermek için domuzları öldürdük ve güvertenin altına astık. Bu insanlar bir domuz gördüklerinde onlara bakmamak ya da kokularını almamak için yüzlerini kapatıyor."

Maluku Armadası'nın adamlarından biri işinin ortasında durup Baharat Adaları'nda geçirdikleri o günleri düşünmüşse, herhalde talihin filoyu aylarca cezalandırdıktan sonra şimdi ona lütuflarda bulunmayı tercih etmiş olmasına ancak hayret edebilirdi.

13 Kasım günü öğleden sonra Francisco Serrao'nun yoldaşı Pedro Alfonso de Lorosa bir *proa*'dan filoyu selamladı. Heyecan içinde, Ternate kralının ziyarete izin verdiğini, ona bütün soruları doğrulukla cevaplaması talimatı verdiğini, kralca bir jestle "Ternate'den geliyor bile olsa" diye eklediğini açıkladı. Bunun ardından Keşifler Çağı'nın en dikkat çekici buluşmalarından biri gerçekleşti. Kendi kültürlerinden ayrı olan seyyahlardan bir daha haber alınamayan bir çağda, on yıllık bir suskunluktan sonra Portekizli bir seyyah armada subaylarının önünde durmuş, hevesle Maluku Armadası'nı ilgilendirecek hayati bilgiler vermeye çalışıyordu.

Pedro Alfonso de Lorosa'nın ayrıntılı hatıralarına göre, subaylar amansız Portekiz makamlarının armadayı kürenin etrafında izlediklerini öğrenmişlerdi: "Bize Portekizlilerin on altı yıldır Hindistan'da, on yıldır Maluku Adaları'nda olduğunu, Maluku Adaları'nın yıllar önce gizlice keşfedildiğini, bir yıldan on beş gün kadar eksik bir süre önce Malakka'dan büyük bir geminin oraya gelip bir karanfil yükü bıraktığını anlattı." Bu gemi hâlâ armadayı arıyordu.

> Geminin kaptanı Portekizli Tristao de Meneses'ti. Pedro Alfonso ona Hıristiyanlık âleminde ne haberler olduğunu sormuş, o da beş gemilik bir filonun Sevilla'dan açılıp İspanya kralı adına Maluku Adaları'nı keşfetmek üzere yola çıktığını, Portekizli Ferdinand Macellan'ın filonun kaptanı olduğunu açıklamıştı. Portekiz kralı, bir Portekizlinin ona karşı çıkmasından dolayı öfkeye kapılıp Ümit Burnu'na birkaç gemi göndermiş, yamyamların yaşadığı St. Mary'ye de geçidin korunması ve kapatılması için bir o kadar gemi yollamıştı, ama onları hâlâ bulamamışlardı."

Pedro Alfonso de Lorosa'ya göre Portekizlilerin Maluku Armadası'nı takipleri burada son bulmamıştı. Lorosa hikâyesini bombayı patlatarak noktalamıştı:

> Bundan birkaç gün önce iki Çin yelkenlisiyle birlikte bir karavela bizden haber almak için oraya gelmiş. Ama Çin yelkenlileri yedi Portekizliyle birlikte karanfil yükle-

mek için Bacan'a gitmiş. Kralın karılarına ve tebaasına saygıları olmadığından, kralın bu şekilde davranmamaları konusunda onları sık sık uyarmasına rağmen, efendice davranmaya veya geri çekilmeye yanaşmadıklarından ölümle cezalandırılmışlar. Karaveladaki adamlar bunu öğrendiklerinde derhal Malakka'ya dönmüş, dört yüz *bahar* karanfil yüklü yelkenlileri ve yüz *bahar* karanfil daha satın alabilecek kadar malı geride bırakmışlar. Ayrıca bize her yıl Malakka'dan Bandan'a birçok yelkenli geldiğini, küçük Hindistan cevizi ve muskat alıp yüklediklerini, Bandan'dan Maluku'ya da karanfil almak için gemiler gönderildiğini anlattı. Bu insanlar Çin yelkenlileriyle Maluku'dan Bandan'a üç günde, Bandan'dan Malakka'ya on beş günde gidiyormuş. Portekiz kralı on yıldır gizli gizli Maluku'nın tadını çıkarmıştı, İspanya kralının bunu bilmemesi gerekiyordu.

Bu son bilgi parçası, Kral Manuel'in Macellan'ı neden dört kez reddettiğini açıklıyordu, Macellan'ın önerdiğine benzer bir suyolu ne kadar göz korkutucu olsa da Portekiz'in kazançlı, ama gizli baharat ticaretini bozma tehdidi yaratıyordu. Böyle gizli bir ilişkisi olmayan İspanya, Macellan'ın planından doğal olarak yarar sağlayacaktı. İsyancıların ve İspanya'da etkiledikleri kişilerin hayal ettiği üzere, Macellan'ın Portekiz'e yardım etmek için filoyu yoldan çıkardığı düşüncesi ne kadar da tuhaf ve yanlıştı. Macellan Portekiz'den kaçtıktan sonra, İspanya'ya ileri sürdüğü kadar sadık olmuştu.

Armada subayları Pedro Alfonso de Lorosa'ya alkolü dayamışlardı, böylece adamın ağzından hızla koca koca baklalar dökülmüştü. Yorgun seyyah hikâyesini ancak sabah üç sularında noktalayabilmişti. Şaşkınlıkla karşıladıkları bu hikâyelere inanan subaylar, "ona iyi bir ücret ve maaş vaat ederek" aralarına katılması için yalvardılar. Lorosa ülkesiz bir adam olduğundan bu teklifi kabul etti. Onca zaman Portekiz tacının ajanlarının elinden kaçtıktan sonra bu kararından pişman olacaktı.

Pigafetta, "15 Kasım Cuma günü, kral bize Portekizlilerin orada bıraktığı anlatılan karanfilleri almak için Bacan'a gideceğini söyledi ve Motir'in iki valisine İspanya kralı adına iki hediye vermemizi istedi. Gemilerimizin yanından geçerken arkebüsten büyük olan uzun namlulu silahları, arkebüsleri ve kulverinleri nasıl ateşlediğimizi görmek istedi, kral bir arkebüsü üç kez ateşledi, çünkü bu diğer silahlardan daha fazla hoşuna gitmişti," diye yazıyordu.

Gilolo Kralı Iussu'nun -"çok yaşlı olup sahip olduğu büyük güçle bütün bu adalara korku salan bir adamdı"- cumartesi günü armadayı ziyaret etmesi daha fazla ateşli silah gösterisine yol açıp yeni bir hediye alışverişini beraberinde getirdi. "Tidore kralının dostları olduğumuzdan onun da dostlarıydık, çünkü onu kendi oğlu gibi seviyordu, içimizden biri onun ülkesine giderse, onu çok şereflendirecekti."

Iussu ertesi gün yine gelip armadadan ateşli silahlarını göstermesini istemiş, silahtarlar da memnuniyetle bunu yerine getirmişlerdi. Pigafetta, "Bundan çok büyük bir zevk aldı," diye yazıyordu. "Bize söylendiğine göre gençliğinde büyük bir savaşçıymış."

O gün geç saatlerde, Pigafetta sonunda karanfilleri dikkatle inceleme fırsatı bulmuştu. Bu aromatik, mütevazı çalılar *(Syzygium aromaticum)* bu kadar fazla hayata mal olan bu deniz yolculuğuna esin kaynağı olmuş, dünyanın dört bir yanında imparatorlukların kaderini değiştirmişti. Doğuda da batıda da krallıklar baharatlarla ekonomilerini destekliyor, bu baharatlar doğmakta olan dünya ekonomisi için teşvik sunuyordu. Macellan'dan asırlar önce Çinliler tıbbi değeri olduğuna inanılan karanfili ithal etmeye başlamışlardı. Karanfil yiyeceklere lezzet vermek ve nefesi tatlandırmak için de kullanılmıştı. Avrupalılar karanfil için çok daha geniş kullanım alanları bulmuştu. Karanfil özünün göze uygulandığında görmeyi iyileştirdiği sanılıyordu. Karanfil tozu alına uygulandığında ateş düşürüyor, soğuk algınlığına iyi geliyordu. Karanfil yiyeceklere katılırsa safra kesesini harekete geçiriyor, bağırsakları temizliyordu. Sütle tüketilirse cinsel ilişkiyi daha tatmin edici kılıyordu. Mucizevi, değerli, her bakımdan harika bir bitkiydi.

"Karanfil" (*clove*) sözcüğü Fransızcada çivi anlamına gelen *clou*'dan geliyordu, bu bitkinin kurumuş çiçek goncasının şekli gerçekten de bir çiviyi andırıyordu. Karanfil ağaçları yavaş yavaş olgunlaşıyordu, tohumken ürün verir hale gelmeleri yedi, hatta sekiz yıl alabiliyordu. Bir karanfil ağacı yirmi beş yaşına varıncaya dek, iklimdeki dalgalanmalara bağlı olarak bu değerli baharattan her yıl yaklaşık otuz iki-otuz beş kilo veriyordu. Karanfil yetiştirmek için ideal topraklar Baharat Adaları'nda bulunabiliyordu: Derin, balçıklı, akaçlaması iyi yapılmış volkanik bir topraktı bu. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağması temel önemdeydi. Adalar yılda yaklaşık 2,5 metre yağmur alıyordu, karanfiller için

ideal bir ortamdı bu. Karanfil tomurcuklarının uzunluğu 1,25 santimle 2 santim arasında değişiyor, bu tomurcukların yüzde 20'sini bitkinin özündeki yağ oluşturuyordu. Başlıca bileşen, karanfillere ayrıksı, dumansı tatlarını veren aromatik bir yağ olan *eugenol*'dü.

Karanfil hasadı hatırı sayılır bir özen gerektiriyordu, çünkü tomurcuklar çok hassastı. İşin püf noktası dallara zarar vermeksizin tomurcukları filizlerden çekip almaktı, insanlar bu işi genellikle tomurcuk topluluklarının altına tutulmuş sepetlerin ya da açılmış önlüklerin içine elleriyle süpürerek yapıyorlardı. Karanfil hasadı tamamlandığında tomurcuklar kurumaları için birkaç günlüğüne açığa bırakılıyordu. Kuruduklarında, filizler ve karanfil başları kahverengileşiyor, ama ağırlıkları üçte iki oranında azalmış oluyordu. Toplandıktan sonra daha yavaş bir biçimde nem ve ağırlık kaybetmeye devam ediyorlardı.

Bütün bu zenginlik ve mücadelenin kaynağıyla karşı karşıya olan Pigafetta, gördüklerini belirgin bir büyülenmişlik içinde anlatıyordu:

> Karanfil ağacı bir adamın vücudu kadar uzun ve kalındır. Dalları ortada biraz genişçe yayılır, ama tepede bir zirve şeklini alır. Yaprakları defne yapraklarına benzer, ağacın kabuğu da koyu renklidir. Karanfiller sürgünlerin ucunda onlu, yirmili topluluklar halinde yetişir. Bu ağaçların bir yanında genellikle, diğerine göre daha fazla karanfil bulunur, mevsimine göre. Karanfiller filizlendiklerinde beyaz, olgunlaştıklarında kırmızı, kurutulduklarında siyahtır. Yılda iki kez, bir kez kurtarıcımızın doğum gününde, bir kez Aziz Vaftizci Yahya'nın doğum gününde toplanırlar; çünkü bu iki mevsimde iklim daha ılıman olur... Bu ağaçlar sadece dağlarda yetişir, içlerinden biri dağların yakınlarında ovalara ekilecek olursa yaşamaz. Yapraklar, ağaç kabuğu ve yeşil ağaç karanfiller kadar güçlüdür. Karanfiller olgunlaştıklarında toplanmazlarsa büyür ve sertleşirler, sadece dış yaprakları iyi olur. Dünyada bu beş adadaki beş dağ dışında hiçbir yerde karanfil yetişmez... Hemen her gün bir sisin indiğini, bir gün şu dağın, bir gün bu dağın tepesini çevirdiğini, böylece bu karanfillerin mükemmel bir hal aldıklarını gördük.

Küçük Hindistan cevizi de karanfiller kadar önemli ve değerliydi, Pigafetta onun görünümünü şöyle betimlemişti: "Ağaç bizim ceviz ağacına benziyor, onunki gibi yaprakları var. Cevizler toplandıklarında küçük bir ayva büyüklüğünde oluyor, altları da renkleri de ayvanınkine benziyor. İlk kabuğu bizim cevizimizin ilk kabuğu kadar yeşil oluyor.

Bunun altında ince bir tabaka, onun da altında Hindistan cevizi bulunuyor. Hindistan cevizi parlak kırmızı oluyor ve cevizin ilk kabuğuna sarılıyor, işte bunun içinde de küçük Hindistan cevizi bulunuyor.

25 Kasım Pazartesi gününün ilk saatlerinde Almanzor gonglar eşliğinde *proa*'sıyla filoya doğru ilerledi. Armadanın gemileri arasından geçerken dört gün içinde karanfillerin teslime hazır olacağını duyurdu. Armadadaki adamlar fazlasıyla neşelenerek bu olayı kutlamak ve kralı etkilemek için silahlarını ateşledi.

Aynı gün daha sonra adamlar nihayetinde 791 *catis*, yani yaklaşık 635 kilo karanfil yüklemeye başladı. "Bunlar gemilere yüklediğimiz ilk karanfiller olduğundan, birçok el ateş ettik." Armadadaki adamlar gemiye daha fazla baharat yükledikçe, başlarına başka bir felaket gelmeden İspanya'ya geri dönme kaygıları o kadar artıyordu.

Avrupalılar sonunda baharatları ele geçirdiklerinden Almanzor, ziyaretçilerini yerel siyasete dahil etme anının geldiği düşüncesiyle, daha fazla gemiyle olabildiğince çabuk bir şekilde adalara geri dönmelerini istediğini açıkladı. Subaylar yerel çatışmalara kapılma konusunda acı dersler almış olsalar da kaygısızca ona yardım edecekleri güvencesi verdiler. Bu belirsiz yardım vaadinden memnuniyet duyan kral herkesi bunu kutlamak için kıyıda verilecek bir ziyafete davet etti.

Bu masum jest armadadaki adamların derhal bir paniğe kapılmalarına yol açtı, çünkü onlara hem Cebu'daki ziyafette yaşanan katliamı, hem Serrao'nun zehirlenerek öldürülmesini anımsattı. Armadadaki subaylar birden baktıkları her yerde yaklaşmakta olan felaketin işaretlerini görmeye başladı; örneğin "yerlilerin esirlerimizle çok alçak sesle konuştuklarını işittik". Köyün kısa süre önce temizlenmiş, teknelerden görülebilen sokakları bile kötüye alametmiş gibi görünüyordu. Ama kralın davetini geri çeviremediler, çünkü baharatlara erişmek için onun iyi niyetine bel bağlıyorlardı. "Bazılarımız bunun bir ihanet olduğunu düşünerek büyük bir kuşkuya kapılmış, ziyafete gitmek isteyenlerin tersine kıyıya çıkmamamız gerektiğini söylüyor, bir talihsizliğe daha uğrayabileceğimizi hatırlatıyorlardı." Subaylar kıyıya çıkmak yerine kralı gemilerine davet etme önerisinde bulundu, burada onu hediye yağmuruna tutabilecek, hatta Baharat Adaları'nda kalmak isteyen dört adamı

burada bırakabileceklerdi. (Bu tehlikeli yerde kalmak isteyenlerin şansı açık olsundu, çünkü kesinlikle ihtiyaç duyacaklardı.)

Bu karşı teklifi kabul eden Almanzor derhal *Trinidad*'a bindi, "buraya kendi evlerine girdiği kadar büyük bir güvenle girmekle" övünüyordu. Kuşkulu denizciler onu dinlerken, o armadanın demir almaya ve yelken açmaya hazır olduğunu işitmekten ötürü "büyük bir hayrete kapıldığını" söyledi. "Gemileri yüklemek için otuz gün süre gerekli," diye açıkladı. Zarar vermek istemiyordu, yani öyle diyordu, tek istediği armadadaki adamların baharatları alıp güvenle memleketlerine dönmeleriydi. "Hemen ayrılmamamız için bize yalvardı, çünkü bu adalar arasında seyretme mevsimi henüz gelmemişti, ayrıca Bandan Adası çevresinde kayalar ve resifler bulunuyordu, ayrıca Portekizlilerle karşılaşmamız işten bile değildi." Subayların anladığı üzere bütün bunlar ikna edici argümanlardı. Almanzor armada eğer hemen ayrılmak istiyorsa, onları durdurmak için hiçbir şey yapmayacağını söyleyerek samimiyetini gösterdi; sadece kendisine verdikleri bütün hediyeleri geri almalarını istedi, "çünkü komşusu olan krallar Tidore kralının büyük bir kraldan -yani Kral Carlos'tan- çok fazla hediye aldığını, ona hiçbir şey vermediğini söyleyecek, bizim bir aldatma ve hainlikten korktuğumuz için ayrıldığımızı düşünecek, bu nedenle onu da adı hain çıkıp bundan sonra hep öyle anılacaktı."

Almanzor'un armadanın kalmasını istemesinin altında yatan neden işte en sonunda ortaya çıkmıştı: Komşu hükümdarların karşısında yüzünü kurtarmak. Bu güçlü ziyaretçileriyle bir ittifak kurabilirse diğer adaların kıskanç yöneticilerini etkileyecek ve yıldıracaktı, ama ziyaretçilerinin gözünden düşerse, eğer onu önemsiz görecek olurlarsa rakip krallar onun saldırıya açık olduğunu düşüneceklerdi.

Subaylar, Macellan'ın adalılarla ilişkilerinde teslim etmeye hiçbir zaman yanaşmadığı şeyi idrak etmeye başlamışlardı: Onların varlığı her iki tarafı da tehlikeye sokmuştu. Avrupalılar için bazı tehlikeler söz konusuydu (adalılar onları katledebilirdi), adalıların kendileri için de tehlikeler söz konusuydu (Avrupalılar onların kadınlarını alabilir ya da yerel güç dengesini bozabilirlerdi). Kendisini Hıristiyanlık ve İspanya kralı adına hata yapamayacak bir kurtarıcı olarak gören Macellan bu tür inceliklere gözlerini kapamıştı. Ama feleğin çemberinden geçmiş pragmatik halefleri hem kendi hayatlarını, hem değerli baharat kargolarını korumak istiyorlardı.

Kral onların kalpleri kadar zihinlerine de hitap etmeye çalışırken çok daha duygusal bir hal almıştı. Pigafetta hayret içinde şu gözlemde bulunmuştu: "Tacını getirtti ve dört-beş kez önce öpüp sonra başına koydu. Herkesin huzurunda, büyük yaratıcısı Allah adına ve elinde tuttuğu tacı adına İspanya kralının çok sadık bir dostu olmayı istediğine yemin etti. Bu sözleri neredeyse ağlaya ağlaya söyledi."

Kralın gözyaşları subayların kalplerini yumuşattı, on beş gün daha kalmaya karar verdiler. Subaylar İspanya kralı ile paylaştıkları sadakat bağını güçlendirmek için minnettar Almanzor'a Carlos'un nişanlarının bulunduğu bir kraliyet sancağı verdiler.

Kral, besbelli ki mürettebata karşı iyi niyetinde samimiydi, peki ama diğer adalılar? Bundan birkaç gün sonra mürettebat mensupları, küçük şeflerin Almanzor'a "Portekizlilere büyük bir zevk vereceği için" bütün Avrupalıların öldürülmesi uyarısında bulunduğunu işitti. Kral, "İspanya kralını tanıdığı için, bizimle barış yaptığı ve inancını tehlikeye attığı için" hiçbir koşulda ziyaretçilere zarar vermeyeceğini söyledi, sert bir dille. Almanzor sözünün eri olduğunu kanıtlamış olsa da mürettebat tedbirli olmakta haklıydı. Onları korumuş olsaydı bile, diğerleri emirlerine uymayabilirdi. Birçok badire atlatmış olan armada adalılarla mesafesini korurken, Tidore kralını can kulağıyla dinleyerek muhtemelen sonlarını getirecek başka bir faciadan yakayı sıyırdı.

Kasım ayının son günleriyle aralık ayının ilk günlerinde canla başla çalışan Maluku Armadası denizcileri, ellerinde baharatlarla takas edecekleri ıvır zıvır, bereler, çanlar, aynalar, hançerler, makaslar ya da kumaş topları kalmayıncaya kadar baharat satın alıp depoladılar. Gemiler buram buram baharat, denizcilerin aldıkları her soluk zenginlik, rahat ve lüks kokuyordu.

Baharat Adaları'nın kralları gemileri her gün ziyaret ediyor, denizciler de silahlarını ateşleyerek yalancıktan kılıç savaşına girerek onları eğlendiriyorlardı. Adalılar ile Avrupalılar arasında derin bir güvensizlik hüküm sürüyor olsa da bir yandan da bu iki halk arasında bir bağ kurulmuştu. Kısmen Portekiz yetkili makamlarının sevilmemesine dayanan bir bağdı bu (kral, onca subay ve mürettebatın Portekizli olduğundan bihaberdi), ama bunun da ötesinde armada mürettebatı ile Tidore sakinleri arasında sahici bir bağ kurulmuştu, bu da ayrılmayı karmaşıklaştırıyordu.

Pigafetta'nın bilinçsizce "kralımız" diye anıp durduğu Almanzor 9 Aralık Pazartesi günü, *Trinidad*'a betel taşıyan üç kadın getirdi, onları İspanya kralının gücü ve şanıyla etkilemek istiyordu. Almanzor'un hemen arkasından Gilolo kralı geliyordu, hüzün dolu bir sesle, silahlarını bir kez daha patlatmalarını, kabul ederlerse son bir kılıç oyunu ve zırh gösterisi yapmalarını istedi.

Bu gösterinin ardından Almanzor, belki de meseleye kendi duygularını karıştırarak Gilolo kralının terk edilmişlik hisleri içinde olduğunu çıtlattı; "sütünü emdiği, ayrılıp da onu yalnız bırakacak tatlı annesini tanıyan bir çocuk gibiydi; perişan haldeydi, çünkü bizi tanımış, İspanya'ya özgü şeyleri tatmıştı". Armadanın ayrılması gerektiğini gözyaşları içinde kabul eden kral, yelken açmakta olan denizcilere, bu denizlerdeki sığlıklardan kaçınmak için sadece gündüzleri yol almaları tavsiyesinde bulundu. Subaylar ona "gece-gündüz" yol almayı planladıklarını söyleyince, her gün onların güvenliği için dua edeceğini söyledi.

Bu ağırbaşlı ayrılığa Pedro Alfonso de Lorosa ile ilgili bir olay gölge düşürdü sadece. Lorosa, filoyla birlikte İspanya'ya dönme kararı aldığından beri, *Trinidad*'da inzivaya çekilmişti. Ayrılığa sadece birkaç gün kalmışken Ternate kralının oğlu Chechili "adamlarla dolu bir *proa*"yla filoya gelmiş, Lorosa'yı kandırıp teknesine bindirmeye çalışmıştı.

Kaçırılıp öldürülmekten korkan Lorosa onunla birlikte gitmeye yanaşmamış, İspanya'ya döneceğini açıklamıştı; Pigafetta "Bunun üzerine kralın oğlu gemiye girmeye çalıştı, ama biz onun güverteye çıkmasına izin vermedik, çünkü kendisi Malakka'nın Portekizli kaptanının yakın bir arkadaşıydı ve Portekizliyi (Lorosa) almaya gelmişti" diye yazmıştı.

Lorosa'yı yakalama girişimi boşa çıkan Chechili adasına dönmüş, Lorosa'nın gitmesine izin verenlerin üstüne gazabını haykırmıştı.

15 Aralık'ta Bacan kralı ile kardeşi, mürettebatın gördüğü en büyük yerli teknesiyle filoya yaklaştı. Üç sıra kürekçi (toplam 120 kişi) tekneyi suda ilerletiyor, "beyaz, sarı ve kırmızı papağan tüylerinden yapılmış birçok sancak taşıyorlardı". Kürekçilerin kürek vuruşlarını senkronize etmek için kullanılan gong sesleri, teknenin ilerlediğini haber veriyordu. Tekneye "kızlarla dolu" iki *proa* eşlik ediyordu. İşe bakın ki kralın kardeşi Almanzor'un kızıyla evlenmek üzere geliyordu ve bu kızlar da bu çifte hediye edilecekti.

İncelikli bir protokol töreniyle, krallar arasında bir zirve toplantısı başladı. "Tekneler gemilerin yanından geçerlerken toplarımızla onları selamladık, onlar da bizi selamlamak için gemilerin ve limanın etrafında dolandılar." Daha sonra "kralımız", yani Tidore kralı, "onu tebrik etmek için yanına geldi çünkü bir kralın başka bir kralın toprağına ayak basması âdetten değildi. Bacan kralı, kralımızın geldiğimizi görünce, oturduğu halıdan kalktı ve halının bir kenarında durdu. Kralımız halının üzerine oturmayı kabul etmedi, öbür tarafına oturmak istedi, böylece hiç kimse halının üstünü işgal etmemiş oldu. Bacan kralı kralımıza beş yüz *patol* verdi, çünkü kralımız kızını, Bacan kralının erkek kardeşiyle evlendirecekti. Söz konusu *patol*'ler Çin'de üretilmiş altın ve ipek kumaşlardı, adalılar arasında büyük saygı gören mallardı. Bu insanlardan biri öldüğünde, ailesinin mensupları ona saygı göstermek üzere bu kumaşlara bürünüyorlardı."

Eğlenceler, ertesi gün Almanzor'un Bacan kralı için hazırlanmış bir ziyafetle birlikte "hepsi de bellerinden dizlerine kadar ipek kumaşlara bürünmüş" elli kadın göndermesiyle devam etti. "Kadınlar aralarında bir adamın olduğu ikişerli sıralar halinde gidiyorlardı. Her birinin elinde çeşitli yiyecekler içeren küçük tabaklarla dolu büyük bir tepsi vardı. Erkekler büyük şarap testilerinden başka bir şey taşımıyorlardı. Yaşlı kadınların onunun elinde küçük Hindistan cevizleri vardı. Böylece *proa*'ya gittiler, her şeyi kırmızı-sarı bir örtünün altında ve halının üstünde oturan krala sundular." Mürettebat bu töreni büyülenme ve özlem içinde izledi, çünkü Baharat Adaları'nda geçirdikleri haftalar boyunca daha önceki konaklamalarına damga vurmuş sefahat âlemlerinden kaçınıyorlardı. Özlem çeken denizcileri gören kadınlar biraz eğlenmeye karar verdi ve gemilerden birine binip burada adamları "esir aldılar"; çok büyük bir ihtimalle rehineler fazla direniş göstermediler. Bu flört oyunu, Pigafetta'nın yorumuna göre "onlara özgürlüklerini geri kazanmaları için küçük bir oyuncak vermeleri gerekinceye kadar sürdü".

Mürettebatın daha çalışkan mensupları gemilerin yelkenlerini onarmak ve süslemekle, donanımının bakımını yapmakla, gemilerin memlekete dönüş yolculuğunun zorluklarına dayanacak hale getirilmesini sağlamakla meşguldü. Yukarı çekildiklerinde yelkenlerin üstünde yeni boyanmış bir desen görüldü: Ayrıntıyla işlenmiş bir haç ve onun altında "Bu iyi talihimizin işaretidir" yazısı.

Bu apaçık yazının da ortaya koyduğu üzere, armadanın subayları ve mürettebatı başarılarından gurur duyuyorlardı. Bu deniz yolculuğu, Kolomb ve başka birçok kâşifin gösteremediği şeyi, Maluku Adaları'na giden bir suyolunun var olduğunu, batıya doğru yol alarak doğuya varmanın mümkün olduğunu, sonunda göstermişti. Bu meşakkatli yolculuktan sağ çıkanlar buraya gelmelerini sağlayan sayılamayacak kadar fazla cesaret, hatta kahramanlık anına geri dönüp bakabilir, kendilerini şan ve servet hayalleriyle avutabilirlerdi.

Ayrılık vakti yaklaştıkça, faaliyetler de hız kazandı. Filo gemilere armada ile İspanya'nın davasına koşan Bacan kralının görevlendirdiği yüz kişinin kestiği ağaçlar ile seksen fıçı su yükledi. Bacan kralı, ittifaklarını mühürlemek için, (Pigafetta dahil) armadanın temsilcileri ve Almanzor ile komşu Mare Adası'nda bir toplantı düzenledi. Etkileyici bir törendi bu: "Kralın önünde, ellerinde hançerleri dört adam yürüyordu. Bacan kralı, kralımızın ve diğerlerinin huzurunda her zaman İspanya kralının hizmetinde kalacağını, Portekizlilerin bıraktığı karanfilleri onun adına başka bir filomuz gelene kadar koruyacağını, bunları bizim rızamız olmadan asla Portekizlilere vermeyeceğini söyledi."

İyi niyetini göstermek için armadaya İspanya kralına hediye edilmek üzere bir köle, iki *bahar* daha karanfil (on *bahar* gönderebilirdi, ama gemiler o kadar fazla baharat yüklüydü ki hiç yer yoktu); Pigafetta'nın hayal gücünü harekete geçiren "son derece güzel iki ölü kuş" verdi. "İnsanlar bize bu kuşların dünyevi cennetten geldiğini, onlara *bolon diuata*, yani 'Tanrı kuşları' dediklerini anlattı." Avrupa'da cennet kuşu olarak tanınan bu hayvanlar karanfiller kadar meşhurdu, dünya üzerinde cennetten gönderilmiş bir işaretti bunlar. Transilvanyalı Maximilian Mağriplilerin bu kuşların Cennet'te doğduklarına, hayatlarının tamamını havada geçirdiklerine, ölünceye dek gökten düşmediklerine inandıklarını yazmıştı. Bunların derilerini ele geçirip savaşta üzerine giyen kişinin zarar görmekten kurtulduğuna inanılıyordu. Dolayısıyla bunlar, o sırada Pigafetta'nın da fark ettiği üzere son derece değerli armağanlardı.

Ayrılık vakti gelip çattığında, bütün Baharat Adaları'nın kralları filonun demir alıp gittiğini görmek için Mare Adası'nda toplandı. *Victoria* demir alıp yelken açtı, limanın açığında durup bayrak gemisi

Trinidad'ın ona katılmasını bekledi. Gemilerdeki silahtarlar bir kez daha toplarını ateşlediler, ama bu heyecanlı törenin orta yerinde *Trinidad*'ın halatları dolaştı ve herkesin dehşet içindeki bakışları altında gemi su almaya başladı. Görgü tanıklarının hiçbiri neredeyse felaketle sonuçlanacak bu olay için bir gerekçe gösteremedi, büyük ihtimalle gemi Cimbonbon'daki uzun konaklama sırasında yeterince onarılmamıştı. Ama sızıntı hiç olmadığı kadar kötüydü, gemi baharat kargosunu kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Kardeş gemisi sıkıntı içinde olan "*Victoria,* demir attığı noktaya geri döndü, onarıp onaramaz mıyız anlamak için derhal *Trinidad*'ı boşaltmaya başladık. Suyun bir borudan gelirmiş gibi aktığını anladık, ama içeri nereden girdiğini bulamadık. O gün ve ertesi gün pompayı çalıştırmaktan başka bir şey yapmadık." Zahmetli bir işti bu, ama gerekliydi. *Trinidad*'ın kaybedilmesi bir felaket olabilir, armadayı uzun zamandır peşinden koştuğu ödüllerden, baharatlardan yoksun bırakabilirdi. Daha da beteri, *Victoria*'da her iki geminin mürettebatını taşıyacak kadar yer yoktu. Adamlar yorulup tükeninceye dek pompalama işi devam etti, "ama elimize bir şey geçmedi". Filonun baharat yüklü bayrak gemisi demir attığı yerde batmanın eşiğine gelmişti.

Gonglar, kızlar ve papağan tüyleri bir yana, filonun ayrılışı sırasındaki bütün gösteriş ve formalitenin ardında durum, gerçekten de mahcup ediciydi. Tam da Macellan'ın önleyebileceği türden bir talihsizlikti, çünkü Genel Kaptan gemilerin durumuna her zaman titizlikle özen göstermiş, her zaman denize açılabilir durumda olmalarını denetlemişti. *Trinidad* ihmal edildiği için tümüyle bakımsız hale gelmişti; geminin kullanılamaz olması nedeniyle, subaylar daha önce alelacele *Concepcion*'u yakma kararı aldıklarını hatırlamışlardı. Macellan bile Baharat Adaları'ndan İspanya'ya onca yolu bir tek gemiyle dönme riskini göze alamazdı.

Almanzor -"kralımız"- *Trinidad*'ın başına gelenleri duyar duymaz harekete geçti, zarar görmüş gemiye binip alt güvertede dolaşarak uğursuz sızıntının kaynağını bulmaya çalıştı, ama başaramadı. Almanzor sonra "deliği keşfedip edemeyeceklerini anlamak için beş kişiyi denize gönderdi. Adamlar yarım saatten uzun bir süre boyunca suyun altında kaldılar, ama sızıntıyı bulmayı başaramadılar". Gemi fena yan yatmıştı,

ciddi önlemler almak gerekiyordu. "Bize yardım edemeyeceğini, suyun her saat daha da yükseldiğini görünce, neredeyse gözyaşları içinde adanın yöneticisinden uzun süre boyunca su altında kalabilecek üç adam isteyeceğini söyledi." Gemi ağır ağır, ama şaşmaz bir biçimde suyun içinde aşağı inerken Almanzor bu adamları aramaya gitti.

Tedirginlikle geçen bir gecenin ardından Almanzor şafak vaktinin ilk ışıklarında yanında adamlarla birlikte göründü. "Onları hemen suyun altına gönderdi, adamların saçları bağlanmamıştı, sızıntının yerini böyle bulacaklardı." Gemiye giren su saç buklelerini akıntısına çekecekti. Ama bu adamlar bile sızıntının yerini bulmayı başaramadılar, suratları asık bir halde sudan çıktıklarında, kral sonunda gözyaşlarına boğuldu. Şimdi aralarında kim İspanya'ya geri dönüp de Kral Carlos'a Tidore kralının sadakatinden bahsedecekti?"

Pigafetta ile diğerleri İspanya'ya geri dönmek için yeni planlarını anlatarak çılgına dönmüş kralı yatıştırmaya çalıştılar. "Ona *Victoria*'nın esmeye başlayan doğu rüzgârlarını kaçırmadan oraya gideceğini, diğer geminin yeniden bakımı yapılıncaya dek batı rüzgârlarını bekleyeceğini, sonra denizin bir başka bölgesinde Yucatan adlı memleketteki Darien'e gideceğini söyledik." Başka bir deyişle Elcano *Victoria*'yı batıdan ilerleyen bir rotaya sokacaktı, bu da İspanya'ya giden en doğrudan yoldu. Ama özel tehlikeleri vardı, çünkü Tordesillas Antlaşması'nda tanımlandığı biçimiyle Portekiz yarıküresinden geçiyordu. Portekizli denizciler kendi sularında baharat yüklü bir İspanyol gemisi yakalarlarsa gözlerinin yaşına bakmazlardı. *Trinidad*'ın İspanya'ya giderken izleyeceği yol ise, daha büyük risklerle dolu olacaktı. Gemi onarıldıktan sonra, doğuya giden bir rota izleyip Amerika kıtasına ulaşacaktı. Baharat kargosu daha sonra katırlara yüklenecek, hayvanlar bu yükü Sevilla'ya giden bir başka İspanyol filosuna ulaştıracaktı.

Her zamanki gibi sadık ve yardımsever olan Almanzor, *Trinidad*'ı tekrar denize çıkabilir hale getirmek için gerekli "bütün işi" yapacak 250 kadar marangoz görevlendirmiş, geride kalan bütün denizcilere kendi oğlu gibi muamele edeceğine söz vermiş, "iki denizcinin çalışan marangozlara patronluk etmesi dışında, başka bir yorgunluk yaşamayacaklarına" yemin etmişti. Kralın samimiyeti ve cesareti, sonunda subayların şüpheciliğini kırmıştı: "Bu sözleri o kadar büyük bir ciddiyetle söyledi ki bizi ağlattı."

Trinidad'daki gizemli sızıntıyı onarmaya yönelik başarısız çabalar ve *Victoria*'nın tek başına geri dönmesi gerektiği kararıyla sonuçlanan değerlendirmeler beş günlerini aldı. *Victoria*'nın Tidore'den ayrılmasından hemen önce, mürettebat gemiye *Trinidad*'dan kurtarabildikleri kadar karanfil yükledi, ama *Victoria*'nın suya çok fazla gömüldüğünü görünce, "geminin yarılabileceği korkusuyla" yükünü hafiflettiler; altmış *quintal* karanfili indirip ticaret binasına depoladılar.

Victoria o kadar harap bir haldeydi ki mürettebattan birçok kişi gemiye binmeye yanaşmadı. Gemi onarılıncaya kadar Tidore'de *Trinidad*'da kalmayı tercih ettiler. Bazıları da *Victoria*'dakilerin İspanya'ya varamadan "açlıktan telef olacağı" korkusuyla geride kalmayı tercih ettiler. Böylece mürettebat iki gemi arasında bölündü, herkes ehven-i şerri arıyordu, ya derhal İspanya yoluna düşecek olan çürük çarık *Victoria*'ya ya da memlekete doğru yolculuğuna başlamadan önce haftalar, hatta aylar sürecek bir onarıma ihtiyacı olan daha büyük *Trinidad*'a bineceklerdi. Her iki yolculukta da onları hem karada hem denizde büyük tehlikeler bekliyordu; açlık ve gemi kazası denize açılanları bekleyen tehlikelerdi; geride kalanlarsa yağmacılarla uğraşmak zorunda kalabilir ya da zehirlenebilirlerdi.

Sonunda Carvalho *Trinidad*'ın kaptanı olarak görevlendirildi, Elcano ise *Victoria*'nın komutasını aldı. Şansını *Trinidad*'dan yana deneyen elli üç kişi arasında dümenci Gines de Mafra; inzibat amiri (ve Carvalho'dan sonra ikinci komutan) Gonzalo Gomez de Espinosa ve Alman silahtar Hans Vargue vardı. Pigafetta yolculuğun en kritik kararıyla karşı karşıyaydı: Hangi gemiye binecekti? Hayatta kalma içgüdüsü birçok sınavdan geçmiş olan Pigafetta *Victoria*'da Elcano'yla birlikte gitmeyi tercih etti, bu gemide on altı yerlinin de aralarında yer aldığı altmış kişilik mürettebatla birlikte olacaktı. Bask denizciden hazzetmese de Elcano'nun denizciliğine Carvalho'nunkinden fazla güvendiği belliydi.

Bölünmüş filodaki her gemide bir vakanüvis vardı; *Victoria*'da Pigafetta, *Trinidad*'da de Mafra olanları yazacaktı. Venedikli Hint Adaları'na ilişkin tutkulu, belagatli betimlemelerini sürdürmüştü, kendi sözleriyle "az, ama doğru sözlü bir adam" olan de Mafra ise kötü hükümler ve kaçırılmış fırsatlar olarak addettiği şeylere yer verdiği daha pratik bir rapor tutmayı seçmişti.

21 Aralık sabahı erken saatlerde Almanzor, her zamanki gibi yardımsever havasıyla son kez *Victoria*'ya çıktı, gemiye adalar ve sığlıklar labirentinden güvenle geçmesi için kılavuzluk etmeleri için, ücretleri mürettebat tarafından ödenen iki kılavuz getirdi. Daha sonra ayrıldı. Gelgitlere aşina olan dümenciler sabahın erken saatlerinin ayrılmak için en avantajlı saat olduğunda ısrar ediyordu, ama geride kalan adamlar İspanya'ya, memlekete götürsün diye uzun mektuplar yazmak için, *Victoria*'yı kalkış saatini birkaç saat ertelemeye ikna ettiler. Nihayet öğle saatlerinde Baharat Adaları'ndan ayrılma vakti geldi. Pigafetta, "Ayrılık vakti gelip çattığında, gemiler top atarak birbirlerine veda ettiler, sanki son ayrılıklarına hayıflanıyormuş gibi görünüyorlardı. Geride kalan adamlarımız, kısa bir mesafeye kadar filikalarıyla bize eşlik ettiler, sonra gözyaşları ve kucaklaşmalar içinde ayrıldık."

Aslında bunun şenlikli bir olay olması gerekiyordu çünkü gemiler baharat yüklüydüler ve memleketlerine doğru gidiyorlardı, muhtemelen Kral Carlos onları büyük bir törenle karşılayacaktı, ama *Trinidad*'ın aldığı hasar dünyanın etrafında yapılan deniz yolculuğunun bu son ayağını dramatik bir biçimde değiştirmiş ve yelkenlerinin üstünde yazılı gurur dolu yazıyı alay konusu haline getirmişti. Mürettebat, denizde bir başka uzun deniz yolculuğu için limandan ayrılmanın sıradan sıkıntılarının ötesine geçen şeylerle karşı karşıyaydı; bu sıkıntılara, yani denizde hayatın tekdüzeliğine, gece uykularının gözcülük işi nedeniyle kesintiye uğramasına, taze yiyeceklerin yavaş yavaş bozulup öğünlerin tuzlu kuru et, tuzlu bisküvi ve tuzlu kuru balıktan ibaret hale gelmesine dayanmak yeterince zordu, ama şimdi bütün bunların yanı sıra Baharat Adaları'nın görüş alanından çıktıkları anda hayatlarının tehlikeye gireceğini de biliyorlardı.

Armadadaki adamlar karşı karşıya oldukları engellere rağmen her zaman, ellerinde fazladan gemiler olduğu bilgisinin verdiği rahatlığa sığınmışlardı. İki geminin bile Sevilla'ya geri dönme konusunda makul düzeyde bir şansı olabilirdi ama bir tek gemi, mürettebatı ne kadar becerikli olursa olsun, rüzgârlar ne kadar elverişli olursa olsun bu görevi gerçekleştirmeye pek yeterli değildi. Açık denizde yapayalnız bir gemi her zaman fırtınaların, sığlıkların, korsanların, termitlerin ya da seyirle ilgili hatalı kararların insafına kalmış demekti. Açık denizde hiçbir kral onları koruyamazdı, üstelik en az bir kral, Portekiz kralı ölmeleri-

ni istiyordu. (Armadadaki bütün kaptanlar arasında sadece Macellan, Portekiz'in ona karşı beslediği kötülüğü tam anlamıyla kavrayabilmişti.) Ne var ki memleketlerine giden on bin millik yolun önlerine çıkardığı sınavlardan geçmekten başka şansları yoktu.

14. Bölüm

Hayalet Gemi

Ey Düğün Davetlisi! Bu can yalnızdı
Uçsuz bucaksız bir denizde:
Öyle ıssızdı ki, Tanrı'nın kendisi bile
Pek uğramaz oraya bence.*

Hayatta kalan yaklaşık altmış denizcinin bindiği baharat yüklü *Victoria* Tidore Adası'ndan 21 Aralık 1521'de ayrıldı. Güneybatıya yönelen gemi yakılacak ağaç toplamak için yakındaki küçük bir adada durdu, sonra da güney rotasına devam etti, dünyanın en tehlikeli okyanus geçişlerinden birine, Ümit Burnu'na doğru ilerliyordu.

Dünyanın çevresinde bu beklenmedik yolculuğun son ayağına çıkmak, memleketlerine dönen mürettebatı rahatlatabilirdi, ama rahatlatmadı. Keşif seferinin niteliği tümüyle değişmişti: Maluku Armadası nihayet istediği baharatları elde etmişti, ama ruhunu kaybetmişti. Macellan'ın kılavuzluk eden elinin, katı disiplininin, hatta Don Kişotvari büyüklük yanılsamalarının olmaması, geride kalan iki gemiyi ve mürettebatını kapsayıcı bir amaç duygusundan yoksun bırakmıştı. Şimdi sadece hayatta kalmak önemliydi.

Mürettebat memleketlerine giden yolculuktan sağ çıksa bile, İspanya'da nasıl karşılanacakları konusunda tedirgindi. *San Antonio*'nun yedi ay önce Sevilla'ya varıp varmadığı konusunda bilgi sahibi olmasalar bile, o gemideki isyancıların geri dönmeyi ve Macellan'ın itibarını yıkmayı başarmış olmalarından kuşkulanıyorlardı. Elcano ve *Victoria*'nın mürettebatı gemilerini rıhtıma bağladıkları anda ihanet gerekçesiyle tutuklanıp hapse atılmayı bekliyorlardı... Çevrelerindeki adalarda yaşayan yamyamlardan korkuyor olmasalar, denizcilerin karşı karşıya oldukları kasvetli seçenekler arasında firar, cazip bir seçenek olabilirdi. Nihayetin-

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 58.

de gemide kalmaları, felaketi önlemeye yönelik en iyi strateji olmuştu. Kendilerini tuhaf koşullara tutsak halde, büyük ölçüde, onlardan önce ölmüş olanların yarattığı bir durumun esiri olarak bulmuşlardı.

Macellan'ın başarı haberlerini Avrupa'ya götürmeye o kadar kararlı olan Antonio Pigafetta bile sanki sözcüklerini yitirmişti, sadece *Victoria*'nın geride bıraktığı adaları not almaktan memnundu: Caion, Laigoma, Sico, Giogi ve Caphi. Bunların hepsi de Maluku Adaları'nın bir parçasıydı. Pigafetta yerel dümencilerin tavsiyesi üzerine şunları kaydetmişti: "Güneydoğuya döndük, Antarktika Kutbu'na doğru iki derece boylamında yatan, Maluku'ya elli beş lig uzakta bir adaya rastladık. Buraya Sulach [daha sonraki adıyla Xulla] deniyordu, sakinleri dinsizdi." Pigafetta burada amatör antropoloji çalışmalarına bir süreliğine devam etmişti: "Kralları yok, insan eti yiyorlar. Çıplak geziyorlar, hem erkekler hem kadınlar edep yerlerinin önüne sadece iki parmaklık bir ağaç kabuğu parçası takıyorlar." Öyle görünüyor ki her yer yamyamlarla doluydu; Pigafetta her ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken on adayı sıralamıştı.

Noel'den iki gün sonra, gemi Jakiol Körfezi'ne demir attı, burada mürettebat çok ihtiyaç duyulan taze erzakın yanı sıra bu adaların çevresinde yolunu bilen Endonezyalı bir dümenci aldı. Onu kılavuz alan mürettebat sanki trans halindeymiş gibi yoluna devam etti; gemi güneye yöneldi, Mağriplilerden ve yamyamlardan, mercan resifleri ve gizli kumluklardan kıl payı yakayı kurtardı. Nihayetinde *Victoria* Endonezya Adaları'nı geride bırakarak Alor Boğazı'ndan geçip korsanların eline düşmekten kurtuldu. Baharat yüklü yapayalnız bir gemi olan *Victoria*, avcıların saldırılarına özellikle açıktı.

Gemi 8 Ocak 1522'de Maluku Adaları'nın batısında uzanan Banda Denizi'ne girdi, durgun hava birden değişti. Pigafetta "Sert bir fırtınaya tutulduk, Kılavuz Meryem Anamız'a sığınmaktan başka çaremiz kalmadı. Fırtınanın önünden koşarak yüksek bir adaya vardık, ama buraya varmadan önce, o adanın dağlarından esen şiddetli rüzgârlar ve büyük akıntılar bizi epeyce yıprattı," diye yazmıştı. Fırtına gemiyi neredeyse darmadağın ediyordu, ama Elcano kayalar ve resiflerden kaçınmayı başarmıştı, deniz durulduğunda *Victoria* kıyıya yakın bir yere demir atmak için sokuldu. Ertesi gün, geminin teknesini teftiş eden dalgıçlar büyük bir hasarla karşılaştılar, adamlar gemiyi dikkatle bir sahile çekip onarımlara ve kalafatlama işine giriştiler.

Bu adanın Malua diye bilinen sakinleri, bu katılaşmış denizcileri bile şoke etti. Pigafetta bu insanların "vahşi ve hayvani olduklarını, insan eti yediklerini", görünümlerinin hem korkutucu hem tuhaf olduğunu söylüyordu. Yerliler çıplak, yani hemen hemen çıplak geziyorlar, "diğerleri gibi sadece o ağaç kabuğunu takıyorlardı, sadece savaşmaya giderken sırtlarına ve yanlarına küçük deniz kabukları, domuz dişleri ve keçi kuyruklarıyla süslenmiş sığır postu atıyorlardı". Saçlarına çok büyük bir özen gösteriyorlardı; "saçlarını yukarıda toplayıp bir uçtan diğerine uzanan bambu iğnelerle tutturuyorlardı." Bu ilginç tabloyu tamamlayan bir başka unsursa "sakallarının yapraklara sarılmış ve bambu tüplerin içine tıkıştırılmış olmasıydı; saçma bir görüntüydü bu." Neresinden bakılırsa bakılsın Pigafetta bu halkın "Hint Adaları'ndaki en çirkin halk olduğu" yargısına varmıştı.

Ada sakinlerinin tuhaf görünümüne rağmen, o zamana dek bu işlere iyice yatkınlaşmış denizciler onları ıvır zıvıra boğmuş, iki taraf çabucak barış yapmıştı. Denizciler gemiyi tamir etme işine koyulurlarken, onursuz fiziksel işlerden esirgenen aristokrat Pigafetta, adada gezip dolanmış, flora ve faunayı inceleyerek kümes hayvanları, keçiler, Hindistan cevizi ve biberin bol olduğuna dikkat çekmişti: "Bu bölgelerdeki tarlalar çardak şeklinde dikilmiş bu biberle dolu." Adaya Avrupalıların gelişinden daha önce getirilmiş, ada sakinlerinin titizlikle yetiştirdiği karabiberdi bahsettiği.

İki hafta sonra gemi teknesindeki tamirlerin tamamlanması sonrasında Elcano memleketlerine doğru yolculuklarına devam etme emri verdi ve mürettebat 25 Ocak Cumartesi günü yola koyuldu. Beş lig kadar yol alan *Victoria*, Pasifik'in ışıltılı yüzeyinin üzerinde yaklaşık 3.000 metre yükselen Timor Adası'na vardı. Güvertedeki herkes kıyıda lüks, tatmin edici bir zaman geçirmeyi umuyordu, çünkü baharatlar, yiyecekler, bademler, pirinç, muzlar, zencefil ve kokulu ağaçların burada bol bol yetiştiği söyleniyordu.

Pigafetta'nın dil becerileri onun, erzak almak için yerlilerle yaptığı görüşmelerde önemli bir rol oynamasını sağlamıştı. "Kıyıya tek başıma çıkıp Amaban denilen bir şehrin şefiyle görüşerek ondan bize yiyecek getirmesini istedim. Bana sığır, domuz ve keçi vereceğini söyledi, ama onunla anlaşamayacaktık, çünkü bir sığır için çok fazla şey istedi." Et-

rafına şöyle bir bakan Pigafetta şefin lüks içinde, "altın ve pirinç muskaların yanı sıra ipek püsküllü" altın küpelerle süslü çok sayıda çıplak kadın hizmetkâr eşliğinde yaşadığını fark etmişti. Erkekler kadınlardan çok daha fazla altın mücevher takıyorlardı.

Pigafetta müzakerelere devam ederken, mürettebattan iki genç kaçtı, miço Martin de Ayamonte ile kamarot Bartolome de Saldana karanlıktan yararlanarak kıyıya yüzdüler ve bir daha gemilerine dönmediler. *Victoria* mürettebatının Timor'da sergilediği genellikle temkinli davranışa istisna teşkil eden örneklerdi bunlar. Örneğin yerli kadınların cazibesinin tadını çıkarmaktan kaçınmışlardı, bu kadınların frengili -"Aziz Eyüp'ün hastalığı"- olduklarına inanıyorlardı. Pigafetta'ya göre Maluku Adaları'nın tamamında frengi olduğunu sandıkları hastalığın emarelerini görmüşlerdi, ama hastalığın en yoğun olduğu yer burasıydı, bu adaydı. Dünyanın bu bölgesinde frenginin kökenleri bir muammaydı. Portekizli tüccarlar ve denizciler beraberlerinde frengi getirmiş olabilirlerdi, frengi "Portekizli hastalığı" diye de biliniyordu; ama bu hastalığa Çin'de Avrupa'dan asırlar önce rastlandığını, Çin yelkenlilerinin düzenli olarak bu denizlerde seferler yaptıklarını belirtmek gerekir. Denizcilerin koymuş olduğu teşhisin hatalı olması, cüzama yakalanmış adalılara rastlamış olmaları da mümkündür.

Elcano adalılarla işbirliğini güvence altına almak için, bir grup denizcinin kıyıya çıkıp pazarlık kozu aramalarını emretti: "Elimizde pek az şey olduğundan, açlık bizi dizginlediğinden başka bir köyden bir şefi ve oğlunu gemide tutsak aldık." Rehinelerini alan armada subayları, çaresizce ihtiyaç duydukları yiyecek için pazarlık yapmaya koyuldular. Bu strateji tam planladıkları gibi işledi; inatçı adalılar, minnettar ama doymak bilmez denizcilere rehinelerin özgürlüğüne karşılık altı sığır, on iki keçi ve bir o kadar domuzdan oluşan bir fidye verdiler.

Kesilen hayvanlar gemilere yüklendiğinde *Victoria* bir kez daha yelken açmaya hazırlandı, bu kez Java Adası'na, Hint Adaları'nın en büyüğüne, Avrupalılara göre en bilinenine gidiyordu. Mürettebata göre Java'nın gizemli bir havası vardı, bunun bir nedeni de Javalıların *palang* gibi egzotik görenekler icra ettiklerinin bilinmesiydi. Pigafetta, başta cenaze törenleri olmak üzere Java hakkında duyduğu hikâyeleri anlatmaktan zevk alıyordu. "Java'daki şeflerden biri öldüğünde bedeni yakılır,"

diye yazmıştı: "Ölünün birinci eşi çelenklerle süslenir ve üç-dört adamın taşıdığı bir koltuğa oturup bütün köyü dolaşır. Ağlayan akrabalarına gülümseyip onları teselli ederek 'Ağlamayın, bu akşam kocamla akşam yemeği yiyeceğim, bu gece onunla uyuyacağım,' der. Sonra kocasının yakıldığı ateşe taşınır. Akrabalarına dönüp yine onları teselli ederek kendisini kocasının yanmakta olduğu ateşe atar. Bunu yapmazsa onurlu bir kadın ya da ölü kocaya sadık bir eş olarak değerlendirilmez." Bütün bu melodrama rağmen, Java'nın bir mil kadar doğusunda bulunan Bali'de ve Hindistan'da uygulandığı biçimiyle cenaze törenlerine ilişkin gayet gerçeğe uygun bir anlatıydı bu.

Sonra bir de *palang*'ın Java'da kur yapma ritüellerinde oynadığı rol vardı. Macellan'ın akrabası Duarte Barbosa bu bölgeye ilişkin anlatısında Javalıların uyguladığı *palang*'ı en ince ayrıntısına dek betimlemişti. Ada sakinleri hakkında şunları yazmıştı: "Çok şehvetliler, penislerini büyütmek için, bu organlarının başında, eti ile derinin arasına yuvarlak şahin çanı diktirip yerleştiriyorlar. Bazılarında üç, bazılarında beş, bazılarında yedi tane var. Bazıları altından ve gümüşten, bazıları pirinçten yapılmış; adamlar yürürken bunlar da çalıyor. Bu âdet gayet yerinde bir şey olarak görülüyor. Kadınlar çanlardan çok büyük haz alıyor, bunları takmayan erkeklerden hoşlanmıyorlar. En saygı duyulan adamlar en fazla ve en büyük çana sahip olanlar."

Pigafetta bu göreneğin hâlâ Java hayatının yaşamsal bir kısmını oluşturduğunu gözlemişti: "Javalı genç erkekler genç kadınlara âşık olduklarında, bazı küçük çanları penisleri ile ön derinin arasına sıkıştırır. Pozisyon alıp sevgililerinin bu sesi duymasını beklerler. Sevgili hemen aşağı iner, sevişirler; her zaman bu küçük çanlarla sevişirler, çünkü kadınlar bu çanların vajinalarının içinde çaldığını işitmekten büyük haz duyar. Bu çanların hepsi örtülüdür, ne kadar örtülü olurlarsa o kadar yüksek ses çıkarırlar."

Normalde özenli bir gözlemci olan Pigafetta, havaya girdiğinde hikâyeler anlatmaktan kendisini alamıyordu. *Palang*'ı anlatırken Yokdiyar yanılsamalarının en güçlülerinden biri, dünyayı dolaşan yalnız denizciler için vazgeçmesi en zor olan Amazonlardan söz açmıştı. Pigafetta, komşu bir adada yaşayan, erkek çocuklarını öldürüp sadece kızları yaşatan Amazonlar hakkında işittiği bir hikâyeye en azından kısmen itibar etmişti. Bu adayı keşfetme çabası içinde olduğu anlaşılan biri derhal

öldürülecekti. Söylemeye bile gerek yok, bunca gemi kazası, isyan, pusu ve başka felaketler atlatan bu denizciler aralarında olduklarına inandıkları Amazonların gazabına uğramamayı tercih etmişlerdi.

Victoria Çin'in en güney noktasına yüzlerce mil uzakta olsa da Pigafetta, yerel tüccarlardan Orta Krallık hakkında dramatik hikâyeler işitmişti. Pigafetta, "kral" dediği imparator hakkında şunları kaleme almıştı: "Hiç kimsenin kendisini görmesine izin vermiyor. İnsanları görmek istediğinde hünerle yapılmış bir tavuskuşunun üstüne binip sarayın etrafında dolanıyor, çok zarif bir düzenek bu, baş eşlerinden altısı da kendisi gibi giyinmiş halde ona eşlik ediyor; bunun ardından kral *nagha* -efsanevi bir ejderhaya verilen bir isimdi bu- denilen bir yılana giriyor, görülebileceği üzere zengin bir şey bu, sarayın en büyük salonunda tutuluyor. Kral kadınlarının arasında tanınmasın diye hep birlikte bu ejderhanın içine giriyorlar. Kral halkına yılanın göğsündeki büyük bir camdan bakıyor. O ve kadınlar görülebiliyor, ama insan hangisinin kral olduğunu söyleyemiyor. Kraliyet kanı başkalarınınkine karışmasın diye kral kız kardeşleriyle evleniyor."

Öyle görünüyor ki imparator, tebası üzerinde mutlak bir iktidara sahipti ve bu iktidarı etkileyici, hatta zalimce bir coşkuyla koruyordu. "Beylerden biri krala itaat etmediğinde derisinin yüzülmesi emrediliyor, yüzülen deri güneşte kurutulup tuzlanıyor. Sonra derinin içi samanla ya da başka maddelerle dolduruluyor ve aşağı doğru bakacak şekilde, elleri başının üstünde birleştirilerek meydanın görünen bir yerine yerleştiriliyor; *zonghu* yaptığı, yani saygı duruşunda bulunduğu görülebiliyor."

Pigafetta'nın Çin göreneklerine ilişkin canlı hatıraları, Orta Krallık'ı ziyaret etmeye, yolculuk boyunca yaptığı gibi diplomat ve çevirmen rolü oynamaya özlem duyduğunu da ortaya koyar. Herhalde Macellan hayatta olsaydı dolambaçlı bir yoldan gider ve Pigafetta'nın hayalini gerçekleştirmesine izin verirdi, ama Elcano'nun bu tür hevesleri yoktu. Çin hayal kırıklığı yaratacak kadar uzaktı.

Victoria 11 Şubat Çarşamba günü erken saatlerde demir aldı, Timor Adası'nı arkasına alarak güneybatıya doğru bir rota tuttu. Java ve daha sonraları Sumatra, sancak tarafında zar zor görülür haldeyken Ümit Burnu'nda kaderiyle buluşmaya doğru yol aldı.

Timor'dan ayrıldıktan birkaç gün sonra, doğa unsurlarıyla mücadele etmeye başladılar, *Victoria* güney boylamlarındaki istikrarsız hava sistemlerinin elinde oyuncak haline geldi. "Ümit Burnu'nu dolanabilmek için Antarktika Kutbu'na doğru kırk iki dereceye indik. Batı ve kuzeybatı rüzgârları pruvadan estiği, çok şiddetli bir fırtınanın ortasında olduğumuz için yelkenlerimiz toplanmış halde, o buruna dokuz hafta -dokuz hafta!- uzaktaydık," diye açıklamıştı Pigafetta. Uyarılarına devam etmişti: "Dünyanın en büyük ve en tehlikeli burnu." Haklıydı.

Ümit Burnu ilk kez 1488'de Bartolomeu Dias, dokuz yıl sonra da Vasco da Gama tarafından geçilmiş olsa da (bunların ikisi de Portekiz keşif tarihindeki en büyük başarılardı) burası hâlâ denize en dayanıklı gemiler ve en deneyimli kaptanlarca bile son derece tehlikeli ve seyre pek uygun olmayan bir geçiş olarak değerlendiriliyordu. Portekizlilerin bilincinde koskoca dünyanın en korkutucu yeri olarak hemen hemen efsanevi bir yeri vardı.

Sebastian Elcano, Cabo Tormentoso'nun [Ümit Burnu] kuvvetli, karmaşık rüzgârları ve girdap dalgaları gibi bir şey yaşamamıştı hiç; burayı dolanmak denizde seyir becerilerini, sabrını ve cesaretini son noktasına kadar zorlayacaktı. Pigafetta, "gemi çok fena su aldığı, hava çok çok soğuk olduğu, özellikle de pirinç ve su dışında başka bir yiyeceğimiz olmadığı, tuzumuz olmadığı, et erzakımız da çürüdüğü için" mürettebattan birçok kişinin, burnu dolanma riskine girmek yerine Madagaskar Adası'nda gemiden atlamak istediğini anlatıyordu. Bunu yapmak bir sürgün ve kölelik hayatı yaşamak anlamına geliyordu, çünkü Madagaskar Portekiz'in güçlü olduğu yerlerden biriydi, Portekiz renkleri taşıyan gemiler Hint Adaları'na gidip gelirken burada duruyorlardı.

Victoria'daki birkaç cesur ruh için, Madagaskar'ın hiçbir anlamı yoktu. Bu adamlar ilkelerini ve Kral Carlos'a bağlılıklarını korumuş, ölmeyi, ömürlerinin geri kalanını Afrika sahili açıklarında mahsur kalarak geçirmeye tercih etmişlerdi. Pigafetta, bu denizcilerin "onurlarına, canlarından daha düşkün olduklarını, ölü ya da diri İspanya'ya varmayı kafaya koyduklarını" yazıyordu.

Avustralya ile Afrika arasında yarı yolda bir yerde, *Victoria* tehlikeli bir biçimde su almaya başladı. 18 Mart'ta mürettebat bugün Amsterdam Adası olarak bilinen çıkıntıyı görünce kurtuluş yaklaşmış gibi göründü.

Elcano bu küçük volkanik kara kütlesinin sahillerinde acilen ihtiyaç duyulan onarımları yapmayı umuyordu, ama dört gün boyunca sert hava koşulları ve kabaran denizle mücadele etmelerinin ardından demir atacak güvenli bir yer bulmayı başaramadı. "Çok yüksek bir ada gördük, demir atmak için yaklaştık, ama tutunamadık; yelkenleri açtık ve ertesi güne kadar bekledik," diye kaydetmişti Albo hayal kırıklığı içinde.

Elcano nihayetinde Amsterdam Adası'na ulaşma fikrinden vazgeçti ve onarımlar okyanusun ölü dalgalarının arasında yapıldı. Adamlar çalışırlarken belki katil balinalar, belki fok balıkları görmüşlerdi, bakışlarını yukarı kaldırmış olsalardı birkaç albatros türünün başları üzerinde daireler çizdiğini görebilirlerdi, hani Samuel Taylor Coleridge'in hayal dünyasında, düşüncesiz şiddetin mahvettiği, umut ve masumiyetin sembolüne dönüşmüş, iyilikle gülümseyen şu kuşların.*

Onarımlar tamamlandığında *Victoria*, batı rotasına devam etti. Sonraki günler ve haftalarda, açlığın eşiğine gelmiş, iskorbütün başgöstermesinden korkan mürettebat pirinç erzaklarını tüketip kaderin onlara getireceklerini beklemeye başladı.

Amsterdam Adası'nın bin beş yüz mil doğusunda *Trinidad*, Tidore Adası'ndan ayrılmaya hazırlanıyordu. 6 Nisan'da üç ayı aşkın bir süre boyunca devam eden onarımların ardından gemi nihayet demir alıp yelkenlerini açtı. Gemi baharatla doluydu, deniz yolculuğunun tamamının masraflarını çıkarmaya yetip de artacak kadar, bin *quintal* (elli ton!) karanfil taşıyorlardı.

Macellan'ın eski bayrak gemisini Gonzalo Gomez Espinosa yönetiyordu, geminin dümencisi de tarihte, geride bıraktığı kısa deniz yolculuğu hatıratının adıyla "Cenevizli dümenci" diye bilinen Juan Bautista Punzorol'du. Acı bir kayıpları vardı: Yoz bir Genel Kaptan olarak görev yapmış yetenekli dümenci Juan Carvalho. Carvalho, bilinmeyen nedenlerle 14 Şubat'ta ölmüştü.

Filonun *alguacil*'i, yani inzibat amiri Espinosa, Kral Carlos'un sadık bir uşağı olarak görev yapmış ve Macellan'ın, sıklıkla isyan çıkaran mürettebatı üzerinde otorite kurmasına yardımcı olmuştu. Port Saint

* Elinizdeki kitabın bölüm başlarında parça parça yer alan Coleridge'e ait şiirde Yaşlı Denizci, gemicilerin uğurlu saydığı bir albatrosu okuyla vurup öldürür. Gemiyse bu yüzden büyük felaketle karşılaşır-ed.n.

Julian'daki isyan sırasında Macellan gemilerinden üçünün kontrolünü yitirince, Espinosa yardımına koşmuş, mesleği askerlik olduğundan kendisine verilen tehlikeli görevleri hiç şikâyet etmeden yapmıştı. Ona tavsiyede bulunan, onu koruyan Macellan'ın yokluğunda Espinosa'nın gemisini zorlu hava koşullarından geçirecek seyir becerilerinden yoksun olduğu açıklık kazanmıştı; uzmanlıktan yoksun olmasının ötesinde görünürde gayet doğrudan ve sadık olan karakteri kararlı olması gerektiğinde ikircikli, kurnaz olması gerektiğinde naif bir tablo çizmeye başlamıştı. Disiplinsiz değildi, adamların desteğinden de yoksun değildi, asıl sorun asker olan Espinosa'nın bir gemiye komuta edecek vasıflara sahip olmamasıydı. *Trinidad*'ın sıklıkla baskın rüzgârlara karşı, dünyanın yarısını aşmasına rehberlik etmenin zorluğu, Espinosa'yı aşan bir işti; yaşayıp da karşı karşıya kalmış olsa Macellan'ı da aşan bir zorluk olurdu.

Espinosa Tidore Adası'nda bir ticaret merkezi işletmek için geride dört adam bırakmaya karar vermişti. Karanfil depolanacak olan bu ticaret merkezi Baharat Adaları'nda İspanyol yönetiminin bir sembolü olarak hizmet edecekti. Gines de Mafra'nın hatırladığı kadarıyla burada bırakılan dört adam "Juan de Campos, Luis de Molino, bir Cenovalı ve Guillermo Corco diye biriydi." Uzak görev yerlerinde hizmet ederlerken telaşlandırıcı istihbarat almışlardı: "Karanfil almak için oraya gelen bazı Hint tacirler, onlara Hindistan'dan bir Portekiz armadasının, Kastilyalıların Maluku Adaları'nda bulunduğunu öğrendikleri için buraya gelmekte olduğunu söylemişlerdi." Onlar da bir ticaret merkezi kurmak istiyorlardı, ama bunun da ötesinde baharat ticaretinin kontrolünü ele geçirmeye çalışıyorlardı. Geride kalan dört adam kendilerini birden hem Portekizli yağmacıların hem sadakatleri satın alınabilen ya da bir güç gösterisiyle elde edilebilen ada sakinlerinin saldırılarına açık halde bulmuşlardı.

Espinosa yelken açıp geldikleri yoldan geri dönmek için yola koyuldu ve filonun daha önce keşfettiği sulardan doğuya doğru bir rota benimsedi; Gilolo ve Morotai'den geçip Filipin Denizi'ne vardılar, oradan Komo Adası'na uzandılar, *Trinidad* burada daha fazla erzak aldı. Bu noktadan itibaren sert esen doğu rüzgârları denizde seyir becerilerine üstün geldi ve Espinosa daha kuzeyden geçen bir yol izledi. Ama bunun feci bir tercih olduğu açıklık kazandı. Espinosa artık Pasifik Okyanusu'nun ne kadar büyük olduğunu anlamış olsa da Kuzey Yarıküre'deki kara küt-

lelerinin yerine ilişkin fikirleri derinden kusurluydu. Hatalı bir kanıyla Asya'nın Amerika kıtasına bağlı olduğunu düşünüyordu, bu yanlış anlama yeterince kuzeye giderse ılıman batı rüzgârlarını yakalayabileceğini varsaymasına yol açmıştı. Ama yola çıkmalarından kısa bir süre sonra muson mevsimi başlamış, beraberinde sonu gelmezmiş gibi görünen fırtınalar ve sağanak yağmurlar getirmişti.

De Mafra "On gün yol aldıktan sonra Hırsız Adaları'ndan birine geldik," diyordu. Bulundukları konum, esrarengiz bir şekilde, armadanın boğazdan çıkıp Pasifik'e açıldıktan sonra doksan sekiz gün süren yolculuğun ardından karayı ilk gördükleri yere yakındı. "Atlatılan badirelerden çok yorulan Gonzalo de Vigo orada kaldı." De Vigo kaçmayı seçen tek kişi değildi, mürettebattan toplam üç kişi Espinosa'nın felaket gemisinde kalmaktansa talihlerini ücra bir Pasifik adasında denemeyi tercih etmişlerdi. (De Vigo ömrünün geri kalanını Filipinler'de geçirdi, diğer iki kaçaksa adalılar tarafından öldürüldü.)

De Mafra *Trinidad*'ın "42 derece kuzeye varıncaya dek kuzeydoğuya doğru yol aldığını" yazmıştı. Espinosa yoğunlukları giderek artan rüzgârlarla karşı karşıyaydı, çok geçmeden fırtınalar tecrit halindeki geminin üstüne çöktü. Bundan daha kötü fikirlere dayalı küresel bir yolculuk daha düşünülemezdi. İnsan merak ediyor, Espinosa kuzeye, ta Japonya'ya, hiç olmadığı kadar soğuk sulara doğru giderken neler düşünüyordu diye; çünkü bu yol onu Darien'e ulaşma hedefinden uzaklaştırmıştı.

İskorbüt geri dönmüş, mürettebata musallat olmuştu, yol açtığı sefalet dirilere ölüleri kıskandıracak cinstendi. De Mafra "Bu noktada birçok kişi ölmeye başladı," diyordu; "içlerinden biri, neden öldüklerini anlamak için açıldı, bedenindeki bütün damarlar sanki patlamış gibiydi, bütün kan bedenin içine yayılmıştı. Bundan sonra, hastalananların kanı akıtılmaya başlandı, çünkü kanın hastayı boğduğu sanılıyordu, ama adamlar yine eskisi gibi ölmeye devam ettiler, ölümün elinden kaçamadılar, bu nedenle hastalar çaresiz olarak görülüp tedavi edilmeden bırakıldı." İskorbüt nihayetinde otuz kişinin hayatına mal olmuş, hastalanmalarına rağmen sadece yirmi kişi hayatlarına devam edebilmişti. Kırılgan ve afallamış haldeki adamların sadece birkaçı ıstıraplarına bir açıklama getirmeye çalışıyordu. "Bazıları Ternate yerlilerinin deniz yolculuğu öncesinde su alınan kuyuya zehir dökmüş olduklarını ileri sürüyordu," diye yazmıştı de Mafra.

Espinosa bile, izlediği yolun önce hava durumu, sonra hastalıklar nedeniyle gemiyi tehlikeye attığını kabul etmişti: "Köşkleri ve subay güvertesini kesmem gerekti, çünkü fırtına o kadar büyüktü, gemide hava o kadar soğuktu ki hiçbir şey pişiremiyorduk. Fırtına on iki gün sürdü, adamların yiyecek ekmeği olmadığından çoğu kilo kaybetti, fırtına dindiğinde, adamlar yeniden yemek pişirebilir hale geldiklerinde birçok kurtçuk yediğimizden, adamların mideleri bulandı, çoğu kişi bu durumdan etkilendi."

Nihayet Espinosa'nın aklı başına geldi. "İnsanların acı çektiklerini, havanın bozduğunu gördüğümde, beş aydır denizde olduğumu fark ettim, Maluku Adaları'na geri döndüm, buraya vardığımızda, hiçbir şekilde kendimizi tazelemeksizin denizde yedi ay geçirmiş bulunuyorduk."

Hırsız Adaları'nda su almak için verdikleri kısa molanın ardından Espinosa *Trinidad*'a Tidore'ye dönüşün sürdürülmesini emretti, ama hedefine yaklaşırken şok edici haberler aldı. 13 Mayıs'ta *Trinidad*'ın Tidore'den ayrılmasından beş hafta sonra, hepsi de Macellan'ı ve Maluku Armadası'nı arayan yedi Portekiz gemisinden oluşan bir filo adaya varmıştı. Filonun lideri Portekiz kralının Baharat Adaları valisi olarak görevlendirdiği Antonio de Brito'ydu.

De Brito'nun ağır silahlı Portekizli askerleri Espinosa'nın ticaret merkezinin devam ettirilmesi için geride bıraktığı dört mürettebat mensubunu hapse attılar. Brito dikkatini daha sonra Tidore kralı Almanzor'a çevirdi. İspanyolların, adasında böyle bir merkez bulundurmasına nasıl izin verdiğini öğrenmek istiyordu. Almanzor İspanyolların onu boyun eğmeye zorladıklarını açıklayarak af diledi, ama Kaptan Brito, Almanzor'u İspanyolların elinden kurtarmaya geldiği için artık yeniden memnuniyetle Portekizlilerle ittifak kurabilirdi. Almanzor'un itirazları karşısındaki kinikliğini tahmin edebileceğimiz Kaptan Antonio de Brito, Baharat Adaları'nı yeniden Portekiz toprağı ilan etti.

Espinosa, Kaptan Brito'ya hitaben yazılmış, anlayış dileyen bir mektupla bir tekne gönderdi. Acınası bir hikâyeydi anlattığı. Gemisi kötü durumdaydı, bir tek çıpası kalmıştı, bir tek fırtına onu dibe göndermeye yeterdi. Ve ümitsizce erzaka ihtiyacı vardı. Macellan hayatta olsaydı, onu yakalamakla görevli Portekizli kaptana bir mektup yazacak kadar budalaca davranmazdı, yapacağı en son şey düşmana yerini ve zayıflıklarını açıklamak olurdu. Portekizlilerin insafa gelme ihtimali olmadığını bilirdi.

Mektup Espinosa'nın beklediği şefkat yerine, Brito'nun sinsice sevinmesine yol açtı. Portekiz valisi Hint Adaları'nı üç yıl boyunca arayıp taradıktan sonra Maluku Armadası'nın nerede bulunduğunu artık tam olarak biliyordu, mürettebatı ele geçirdikten sonra onlara dilediği zalimliği yapabilecekti.

Bundan birkaç gün sonra, yirmi silahlı adamla dolu bir Portekiz karavelası, Espinosa'nın sığındığı Benaconora limanına fırtına gibi girdi. Askerler mürettebatı ezip geçmeyi umdukları *Trinidad*'a çıktı, ama acınası bir manzaraydı gördükleri; ölümün kıyısında gezinen adamlar, kimsenin göğüs germeye cesaret edemeyeceği berbat, sağlıksız bir koku ve batmasına ramak kalmış bir gemi. Espinosa'nın Brito'ya yazdığı mektupta söylediği her şey doğruydu, *Trinidad* ve mürettebatı berbat durumdaydı, Portekizliler için bir tehdit oluşturmaya mecalleri yoktu.

Bu durum karşısında hiçbir acıma hissetmeyen Portekizli askerler Espinosa'yı tutuklayıp Macellan'ın kokuşmuş, külüstür bayrak gemisini Ternate'ye götürdüler. Burada Brito *Trinidad*'ın belgelerine, seyir defterlerine, usturlaplarına, açıölçerlerine el koydu. Andres de San Martin'in günlüğü, söylenenlere bakılırsa Macellan'ın şahsi seyir defteri de ganimetin içindeydi. Brito geminin bütün yelkenleri ve donanımının çıkarılmasını emretti, gemi bu halde çaresizce çıpasına bağlı salınıp durdu, ta ki ağır bir fırtına adayı vuruncaya dek. Rüzgârlar bir zamanlar mağrur seyreden bu gemiden arta kalan ne varsa paramparça etti, değerli karanfil yükü battı, teknenin parçalanmış kalıntıları kıyıya sürüklendi.

Espinosa şan şöhret sahibi olma şansını saçıp savurmuştu. *Trinidad*'ı İspanya'ya götürmeyi başarmış olsaydı, tarihte kendisine bir yer edinebilir, bir servet sahibi olabilirdi. Ama kararsızlığı onlarca adamın hayatına, armadanın geri kalan varlıklarının yarısına, değerli karanfil kargosuna ve Macellan'ın kendisi de dahil olmak üzere *Trinidad* subaylarının tuttuğu kayıtlara mal olmuştu.

Brito seyir defterlerini incelediğinde mest oldu, çünkü bunlar armadanın Portekiz sularında izlediği rotaya, Baharat Adaları'nı Portekiz'in elinden alma girişimlerine ilişkin suçlamalar getirmesini sağlayacak kanıtlar sunuyordu. Bu istihbaratın kaynağı kusursuzdu: Filonun resmi astronomu Andres de San Martin'in kayıtları. İşleri daha da beter hale getiren başka bir şey daha vardı: Brito astronomun çeşitli kara parçalarının yerini gizlice değiştirip gemilerin, en azından Tordesillas

Antlaşması'nda tanımlandığı biçimiyle Portekiz yarıküresine girdiği yolundaki utanç verici gerçeği karartmış olduğunu keşfetmişti. Brito bunu öğrenmişti ya, artık intikam almak için bir gerekçesi var demekti.

İlk kurbanı, Baharat Adaları'nda filodan davet aldığında ona katılan Portekizli hain Pedro Alfonso de Lorosa'ydı. Lorosa'nın kafası vuruldu.

Brito daha sonra birkaç denizci ve dümenciyi infaz etmeye karar verdi, ama onların tropikal sıcakta yavaş yavaş ölmelerini tercih etti. Daha sonra Portekiz kralına şunları yazacaktı: "Süvari, kâtip ve dümenciyle ilgili olarak ... başlarının vurulmasını emretmek Majesteleri için onları Hindistan'a göndertmekten daha yararlı olacaktır. Onları, burada ölebilirler diye çok sağlıksız bir ülke olan Maluku Adaları'nda tuttum, siz Majesteleri'nin memnun olup olmayacağını tam bilemediğimden kafalarının vurulmasını emretmedim." Brito iklimle ilgili yargısını, komuta ettiği iki yüz askerin çektiği ıstıraba dayandırmıştı, bu kişilerden sadece ellisi hayatta kalmıştı. Portekizli vali iki adamın, bir lostromo ve bir marangozun hayatını esirgedi, ama sadece onları Portekiz'e hizmet etmeye zorlamak için yapmıştı bunu. Mürettebatın geri kalanını Ternate Adası'nda inşa edilmekte olan bir kaleye göndermiş, buranın inşasına yardımcı olmalarını emretmişti. Portekiz kalesini inşa etmekte kullanılan kereste ile kaleyi korumaya yönelik top eskiden Macellan'ın bayrak gemisi ve Hint Adaları'nda İspanyol deniz gücünün sembolü olan *Trinidad*'ın enkazından geliyordu.

Mahkûmlardan bir diğeri olan Espinosa, başta Brito'nun aşağılayıcı emirlerine uymayı reddetti, ama nihayetinde uymak zorunda kaldı: "Emeğime karşılık, seren direklerinden sallandırılma tehdidi ve karanfil yüklü gemiye ve bütün teçhizata el konulmasıyla ödüllendirildim." Portekizliler Espinosa'nın birkaç adamını, hatta Espinosa'yı prangaya vurmuşlardı: "Bütün yerli halkın önünde bana hakaret ediyor, bir hırsız olduğumu söylüyor, bana hiç saygı göstermiyor ve (ve nihai hakaret) İspanya kralı mı, Portekiz kralı mı galip gelecek göreceğiz, diyorlardı."

Espinosa İspanyolların değil, Portekizlilerin Baharat Adaları'nın denetimini sıkı sıkıya ellerinde tutacaklarını kabul etmeye zorlanmıştı.

Trinidad'ın yolculuğu bu yürek burkan sona Ekim 1522'de ulaşmıştı. Şimdi artık ilk baştaki Maluku Armadası'nı oluşturan beş gemiden geriye sadece bir gemi kalmıştı. O da Elcano'nun komutasındaki

Victoria'ydı; bu geminin Sevilla'ya geri dönmesi ihtimali, *Trinidad*'ınkinden bile belirsiz görünüyordu.

Elcano bundan altı ay önce Ümit Burnu'nun etrafını dolanan bir rota belirlemeye çalışmış, her seferinde başarısız olmuş, ama ciddi bir hasara da uğramamıştı. Haftalar süren başarısız girişimlerin ardından *Victoria* sonunda Güney Afrika'daki bir limana, muhtemelen Port Elizabeth'e sığınmıştı. Gönderilen keşif ekibinin onlara yardımcı olacak yerlilere, aslında hiç kimseye ve hiçbir yiyeceğe rastlamaması daha büyük bir hayal kırıklığını beraberinde getirmişti. Kâşifler değerli kalorilerini yakarak bir tepeye tırmanmış, manzaraya şöyle bir göz gezdirmiş, ne var ki onca girişimin ardından burnu henüz dönememiş olduklarını anlamışlardı. Burun hâlâ önlerinde uzanıyordu, batıda ilerideydi.

Victoria çok büyük bir isteksizlikle, Agulhas akıntısı ile sürekli değişen rüzgârlar arasındaki etkileşimin bir sonucu olan, dünyanın hiçbir yerinde karşılaşılmayan hava koşullarıyla mücadele ederek bir kez daha denize açıldı. Agulhas akıntısı, genellikle saatte altı mil gibi hızlarda, kıta sahanlığının sınırını izleyerek kuzeydoğudan güneybatıya akar. Akıntı yeterince büyük bir tehdit değilmiş gibi, geminin bir de kuzeydoğudan gelirken, birkaç dakika içinde yön değiştirip güneybatıdan vurmaya başlayan dev dalgalar ve fırtınalarla mücadele etmesi gerekmişti.

Rüzgâr akıntıdan çok daha tehlikeli bir kuvvetti. Güney Afrika'nın çevresindeki başlıca rüzgâr kuşakları yaygın tabirle tropik altı kuşağın bir bölümünü oluşturan iki yüksek basınç sisteminin, Güney Atlantik Yüksek Basınç Sistemi ile Hint Okyanusu Yüksek Basınç Sisteminin etkisi altında olmuştu. Coriolis etkisi bu rüzgârları Güney Yarıküre'de sola büker ve saat yönünün tersi bir yönde esmelerine neden olur. Bu tür sistemlere "antisiklon" da denir. Rüzgârlar saatte yüz mile ulaşabilir, *Victoria* da pruva gabya çubuğunu ve ana direğini uçuracak kadar güçlü fırtınalar yaşamıştı.

Yaklaşık yirmi metre yüksekliğinde kaba dalgalar, devasa su duvarları mürettebatın başına başka dertler de getirmişti. Her kabarma, bu kırılgan küçük gemiyi yutma tehlikesi yaratıyordu, ama küçük gemi dönen girdapların arasından bir şekilde kuvvetli bir parça halinde çıkmayı ve bir sonraki su duvarına doğru ilerlemeyi başarıyordu. Bir süre sonra *Victoria*'nın maruz kaldığı hırpalanma rutin değilse bile öngörülebilir bir hal aldı. Denizin de kendisine özgü sabırlı bir yıkım ritmi vardı.

Adamların acınası ve kaotik bir varoluşa katlandığı dikkate alınırsa, yolculuğun bu kısmıyla ilgili seyir defterleri ve günlükler anlaşılır ölçüde eksiktir ve zaman zaman da birbiriyle çelişir. Kayıtları genellikle yakın bir uyuşma gösteren dümenci Albo ile Pigafetta'nın kayıtları arasında, vardıkları dönüm noktaları iki hafta kadar uzun sürelik bir uyuşmazlık gösterir. Besbelli ki kafaları, ayrıntılı notlar almalarına izin vermeyecek kadar meşguldü, gemi de kararsız bir durumdaydı.

Sürekli alınan darbeler mürettebatın gücünü tüketmişti, yenilesi olmaktan uzak bir-iki avuç dolusu yiyeceği, genellikle pirinci tüketecek sakin bir an bulmak, büyük bir başarıymış, günün sonunu getirmekse bir mucizeymiş gibi görünüyordu. Elbette ki hava koşulları geceleyin de gemiye darbeler indirmeyi sürdürdü, öyle ki mürettebat hiç dinlenemedi, ne güvenli bir liman ne yemek pişirecek ateş, ne kuru ve yumuşak bir battaniye ne de bu sefaletin kısa süre sonra sona ereceği güvencesi vardı. Burnu birkaç gün içinde dolanabilirler, ama yine de hedeflerine ulaşamayabilirlerdi. Geri dönmek zorunda kalırlarsa onları Hint Okyanusu'nun açık denizlerinde açlık ya da Portekizlilerin elinde ölüm tehlikesi bekliyordu. Bu nedenle canlarını kurtarmak için kaçarak ve ölümü bir kez daha aldatmayı umarak tekrar tekrar deneyip durdular.

Burun aşılamazmış gibi göründüğünde, rüzgâr hafifçe yön değiştirdi ve fırtınalar biraz olsun hafifledi. Elcano bu fırsatı Afrika kıtasının en güney ucundaki Agulhas Burnu'nu aşmak için kullanmak istedi, hemen sonra Ümit Burnu geliyordu, Agulhas'a kıyasla onu aşmak kolay olabilirdi.

Dönüp duran sularla mücadele eden, rüzgâra cesaret edebildiği kadar yakın yol alan Elcano sonunda gemisini Ümit Burnu'ndan döndürdü. Pigafetta belirgin bir rahatlamayla "Sonunda, Tanrı'nın yardımıyla burnu geçip beş lig geride bıraktık," diye yazmıştı. Bu sadece bir tahmindi, çünkü burun sislere gömülmüş bir halde, artık arkada kalmış görünmez, kötücül bir varlıktan farklı değildi. Bir badire daha atlatmışlardı ve bu da merhametli Tanrı'ya şükretmek için yeterli bir sebepti.

Tarih 22 Mayıs 1522'yi gösteriyordu, rüzgârlar dinmiş, *Victoria* en azından kuzey rotasında ilerlemeyi başarabilmişti. Elcano hava koşullarının yıprattığı gemiyi ve takati kesilmiş mürettebatı bugün Saldanha Körfezi denilen, Cape Town'ın hemen kuzeyindeki noktaya götürdü,

adamlar burada dinlendiler. Ümit Burnu'nu çevreleyen fırtınaları atlattıkları için kendilerini kahraman olarak gördüklerine dair bir kayıt yoktur; artık ne cesaret taslayacak ne çalım atacak halleri kalmıştı. Bunu yapamayacak kadar fazla acı çekmişlerdi; deniz onları öldürmemişti, ama mütevazı kılmıştı, hayatta olduklarına minnettarlardı. Bu gerçeğin karşısında hiçbir şeyin önemi yoktu.

Adamlar güçlerini biraz olsun topladıklarında yapmaları gereken işlere koyuldular. Memlekete dönmelerine yetecek kadar su ve ağaç yüklemekle meşgul oldular. Bir seferliğine yalnız değillerdi, çünkü körfezi Hindistan rotasını takip eden bir Portekiz gemisiyle paylaşıyorlardı. Elcano, tedbirsiz davranıp Portekizli kaptanı varlığından haberdar etti; Portekiz gemisi selam vererek açılıp gitti; dünyanın ucunda iki gemi, ayrı ayrı hedeflerinin peşinden gidiyordu.

Victoria denizde seyir konusunda müthiş bir sınavdan geçmiş olsa da mürettebatı etkileyen ıstıraplar henüz son bulmuş değildi. Gemi 8 Haziran 1522'de bir kez daha ekvatoru aştı, Sevilla'dan ayrıldıklarından beri dördüncü kez ekvatoru aşıyorlardı. "Sonra taze yiyecek ya da temiz su almaksızın iki ay boyunca sürekli kuzeybatıya doğru hareket ettik," diye bildiriyordu Pigafetta. Kaçınılmaz olarak iskorbüt geri dönmüş, mürettebatın canına okumaya başlamıştı. "Bu kısa süre zarfında yirmi bir adam öldü. Onları denize attığımızda Hıristiyanlar yüzleri yukarı bakar, yerlilerse yüzleri aşağı bakar şekilde dibi boyladılar." Bu kurbanlar arasında Macellan'ın, yolcu olarak gemide bulunan genç yeğeni Martin de Magallanes de vardı. Pigafetta çektiği her şeye rağmen insanın içine dokunan inancını korumuştu. "Tanrı bize bu iyi havayı bahşetmiş olmasaydı, hepimiz açlıktan telef olmuş olurduk." Hayatta kalanlar devam etmek için güçlerini toplamışlardı.

"Nihayet, artık son safhaya gelmiş olduğumuz için, sıkıntılı da olsa mecburen adalara gittik. 9 Temmuz Çarşamba günü Aziz Jacob Adaları'ndan birine vardık"; Pigafetta Tordesillas Antlaşması'na göre sınır çizgisini belirleyen adaların, Batı Afrika sahili açıklarındaki Cape Verde Adaları'nın en büyüğü olan Santiago'yu kast ediyordu. Portekiz'in güçlü olduğu bu adalar, bir malzeme ve insan ticareti merkeziydi. Portekizli denizciler Cape Verde Adaları'nı çevreleyen denizlere aşinaydı, aslına bakılırsa *Victoria*'nın güvenliği düşünülürse fazlasıyla aşinaydılar.

Gemi daha kuzeye doğru yol aldıkça, intikamcı Portekiz makamlarıyla karşılaşma ihtimali daha fazla olacaktı.

Victoria, Santiago Adası'nda Ribeira limanına demir atar atmaz Espinosa, bir filikayı açlık çekmekte olan mürettebatın ihtiyaç duyduğu yiyeceklerin bulunmasıyla görevlendirdi. Portekizlilerin muhtemelen karşılık vereceğinden korkan adamlar, acıma duygusu uyandırmalarını ve rahatsız edici gerçeklerden kaçınmalarını sağlayacak bir hikâye tasarladı: "Dönence çizgisinin altında pruva direğimizi kaybettik (gerçi Ümit Burnu'nun altında kaybetmiştik), sonra Genel Kaptan diğer iki gemiyle birlikte İspanya'ya döndü."

Bu hikâyede Baharat Adaları'na yaptıkları ziyaretten, taşıdıkları değerli karanfillerden, Macellan'ın ölümünden, isyanlardan, Ümit Burnu'nu aşmalarından, Portekiz sularında uğradıkları diğer belalardan, daha da önemlisi dünyanın etrafını dolaşmış olmaya yaklaştıklarından bahsedilmiyordu. Onun yerine dert edilmeye değmez, fırtınalarda hırpalanmış, talihsiz bir İspanyol yük gemisiymiş gibi yapmışlardı. Görünüşe bakılırsa bu hile işe yaramıştı, Pigafetta heyecan içindeydi: "Bu tatlı sözleri ve elimizdeki mallarımızı kullanarak iki gemi dolusu pirinç aldık."

Elcano sonradan aklına gelen bir düşünceyle, adamlarına Portekizlilere tarihi sorup doğrulamalarını emretti; yaklaşık üç yıl boyunca tutulan kayıtların ardından geminin seyir defterinin doğru olduğundan emin olmak istiyordu. Cevap (perşembe) denizcileri hayret içinde bıraktı. "Çok şaşırdık, çünkü bize göre çarşambaydı, bu hatayı nasıl yaptığımızı anlayamadık, çünkü ben her zaman çok iyi kayıt tutmuştum, her günü ara vermeden kaydetmiştim." Nasıl olmuştu da bir günü atlamışlardı? Daha sonra öğrendikleri üzere "Bu bir hata değildi, ama yolculuk sürekli batıya doğru yapıldığından, güneş gibi biz de başladığımız yere döndüğümüzden yirmi dört saat kazanmıştık." Ama bu yanlış hesaplama nedeniyle cuma günleri et yiyerek ve Paskalya'yı pazartesi günleri kutlayarak inançlarının gereklerini ihlal etmişlerdi.

Bu basit bir hesap hatası değildi: Albo, Pigafetta ve mürettebatın geri kalanları yanılıyordu çünkü henüz uluslararası bir gün değişim hattı yoktu. Hiçbir Batılı kozmolog ya da astronom, Batlamyus bile dünyanın etrafında dolaşınca oluşan zaman farkını telafi etmek için bir düzeltmenin gerekli olacağını tahmin etmemişti. Yirmi dört saatlik bir

zaman kazanımına ilişkin bir düzeltmenin gerek olduğunu göstermek için dünyanın etrafındaki ilk deniz yolculuğunu yapmak gerekmişti.

Victoria, Santiago Adası'ndan uzaklaşmak üzereyken Elcano ciddi bir hata yaptı. "Pazartesi günü, Temmuz'un on dördünde geminin kayığını daha fazla pirinç alması için kıyıya gönderdik. Ertesi gün geri döndü, sonra bir kez daha almak için gitti. Geceye dek bekledik, ama geri dönmedi, sonra ertesi güne kadar bekledik, ama hiç geri dönmedi." Bir şeyler yolunda gitmemişti, ama gemideki hiç kimse neyin yolunda gitmediğini bilmiyordu. Bir ihtimal, kıyıya çıkan dört yerlinin pirinç almak için karanfilleri kullanmasıydı. Portekiz makamları, ancak Baharat Adaları'ndan gelmiş olabilecek bu kaçak malları gördüklerinde *Victoria*'ya karşı derin bir kuşku beslediler.

Hepsi bununla da kalmıyordu. Santiago Adası'nda bulundukları sırada, denizcilerden biri Genel Kaptanları Ferdinand Macellan'ın öldüğünü ağzından kaçırdı. Pigafetta'nın bu olaydan bahsettiği kısa satırlar, Macellan'ın ölümünü açıklayan kişinin, Elcano ve diğerlerinin İspanya'ya dönmekten korktuğunu açıkladığını da düşündürür; kuşku uyandıracak sözlerdi bunlar. Sırları ifşa ettiğinden korkulan denizci, armadaya katılmak için kendisini Kastilyalı biri gibi tanıtan Portekizli Simon de Burgos'tu. Burgos'un kimliğini gizli tutmasının masum bir açıklaması olabilirdi; belki sadece iş bulmak istiyordu, Portekizli mürettebatın sayısı kısıtlı olduğundan kendini İspanyol gibi göstermek, bu sorunu aşmanın tek yoluydu; ama belki de daha kötücül bir niyeti vardı. Santiago'da Portekizli dostları arasına girdiğinde kimliğini açıklamakta, bazı iyiliklere karşılık, uzun zamandır ıstırap çeken arkadaşlarına ihanet etmekte kendisini özgür hissetmiş de olabilirdi. Bunun sonrasında Portekizlilerin Burgos'un açıklamalarına verdikleri tepkiler (onun muhbir olduğunu varsayarsak) keşif seferi hakkında, gemilerin Maluku Adaları'nı ziyaretleri ve Portekiz sularına girmeleri dahil daha fazla bilgi açıkladığını düşündürür, bunların hepsi de tartışma yaratacak meselelerdi.

Burgos, Portekizlilerden sığınma hakkı isteyen tek mürettebat mensubu değildi. Elcano, keşif seferinin asıl niteliğini, *Victoria*'nın Ümit Burnu'nu dolanmasından kısa bir süre sonra Portekizli bir kaptana açıklamıştı; Espinosa ise uzak Baharat Adaları'nda, yardımına koşmaları için Portekizlilere yalvarmıştı. Mürettebattan birçok kişinin hayatını kurtarmak için Portekizlilere teslim olma mecburiyeti hissettiği varsayılırsa

Burgos'un ikrarı, birbirleri için acı çekip ölmüş adamların ihaneti değil, diplomatik bir yoklama olarak görülebilir. Üç yıl kesintisiz süren yolculuğun ardından ölüme yaklaşmış olan mürettebat bir ölçüde sempati hak ediyordu. Bu hırpalanmış adamlara göre kendilerini Portekizlilerin insafına bırakmaları makul bir hayatta kalma stratejisi olarak görünüyordu.

Ama pratikte firar edip karşı tarafa geçmenin girizgâhı olarak keşif seferinin gerçek niteliğini açıklama girişimleri feci bir başarısızlığa uğradı. Albo "Gecikmenin nedenini anlamak için limana daha da yaklaştık, bunun üzerine bir gemi gelip teslim olmamızı istedi, bizi Hint Adaları'ndan gelen gemiyle göndereceklerini, adamlarını gemilerimize yerleştireceklerini, subaylarına böyle emir verildiğini söyledi." *Victoria*'nın adamları buna kuvvetle karşı çıktı: "Bize adamlarımızı ve geminin filikasını göndermelerini istedik. Ricamızı yetkililere iletecekleri cevabını verdiler. Bize orsa edip beklememizi söyledi. Ardından orsa ettik, bütün yelkenlerimizi doldurup aralarında hasta ve iyi durumda olanların bulunduğu yirmi iki adamla hareket ettik." Bu sayı muhtemelen on sekiz Avrupalı ile yolda alınan dört esiri içeriyordu. Yirmi iki adam: Sevilla'dan üç yıl önce armadayla hareket eden yaklaşık 260 adamdan geriye sadece bu kadar kalmıştı. Ardı arkası kesilmeyen tehlikeler, fırtınalar, iskorbüt, boğulma, işkence, idam, savaş, kaçaklıktan ve bu son alçalmadan, Portekizlilere esir düşmeden geriye sadece yirmi iki kişi kalmıştı. Esir alınanlar arasında filonun muhasebecisi Martin Mendez, marangoz Ricarte de Normandia, silahtar Roland de Argot, dört denizci, miço Vasquito Gallego ile yolculuğun bu noktasına dek talihsizliklerden yakayı sıyırmış iki yolcu daha bulunuyordu.

"Biz de bazı karavelalara esir düşebiliriz diye korkup alelace hareket ettik," diye yazıyordu Pigafetta.

Tarih 15 Temmuz 1522'ydi.

Gemiyi çekip çevirmeye yeterli sayıda adam olmadığından Elcano kuzeyden geçen bir rota izleyerek *Victoria*'yı İspanya'daki kaderle randevusuna taşıdı. Günlük yazarımızın dünyanın etrafında yapılan yolculuğun son haftalarıyla ilgili suskunluğu, hem Elcano'nun pek meşru sayılmayan otoritesinden hazzetmediklerini hem de iskorbüt, başka zafiyet biçimleri, depresyon ve yorgunluktan mustarip olduklarını düşündürür. Kuzey Afrika sahil şeridinin gayet iyi bildikleri, haritası iyi çıka-

rılmış yer şekilleri, hiçbir neşe uyandırmaksızın her gün önlerinden geçip gidiyordu; onursuzluk ve mahkûmiyete giden bir deniz yolculuğundaki yol işaretleriydi bunlar, yani yıkık dökük gemideki bir avuç adama böyle görünüyorlardı.

Sızıntılar sürekli *Victoria*'yı batma tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyordu; adamlar tükenmiş halde sırf gemiyi yüzdürebilmek için gece gündüz pompaları çalıştırmak zorundaydılar. Bu kesintisiz çabalar meyve verdi ve 28 Temmuz'da Tenerife görüş alanlarına girdi, kuzey rüzgârlarından yararlanmak üzere Azor Adaları'na doğru yeni bir yolun başlangıcını haber veriyordu bu manzara. Hâlâ komutada olan Elcano, ümitsizce ihtiyaç duydukları taze erzakı almayı ve bu adalar üzerinde hak iddia eden Portekizlilerin önünden koşmayı umarak Azorlar'a yaklaştı, ama aklı başında bir kararla bu manevranın çok tehlikeli bir girişim olduğuna kanaat getirdi.

Geminin mürettebatı pompaları çalıştırırken 4 Eylül'de kuzeyde Saint Vincent Burnu'nu seçmişti. Hedeflerine varmadan önce gözlemledikleri son önemli yer şekliydi bu, uygun bir manzaraydı, çünkü Denizci Prens Henrique'nin akademisinin bulunduğu Sagres burnun sağında bulunuyordu; Prens Henrique'nin bir asır önce burada öncülük ettiği gelişmeler, bu tuhaf, zorlu ve kahramanca deniz yolculuğunda zirveye çıkmıştı. "Portekiz ticaret rüzgârları" *Victoria*'yı ve iskelet mürettebatını doğuda Guadalquivir Nehri'nin ağzına doğru taşırken Saint Vincent Burnu sisler arasına gömülmüştü; nehrin suları tıpkı üç yıl önce, mağrur Maluku Armadası'nın bir parçası olan gemi Baharat Adaları seferine başladığında olduğu gibi girdaplar oluşturuyordu.

"6 Eylül 1522 Cumartesi günü, çoğunluğu hasta, sadece on sekiz (Avrupalı) adamla San Lucar Körfezi'ne girdik, Maluku Adaları'ndan ayrılan altmış adamdan geriye sadece bu kadar kalmıştı. Adamların bazıları açlıktan ölmüş, bazıları Timor Adası'nda seferden ayrılmış, bazıları da işledikleri suçlar nedeniyle ölüm cezasına çarptırılmışlardı." Antonio Pigafetta, bir ağıt üslubuyla bu satırları kaleme almıştı.

Adeta şifreli bir dille bahsettiği "suçlar" Elcano'nun yolculuğun son haftalarında bir isyana göğüs germek zorunda kaldığı, isyanın bastırılması sırasında Macellan'ın sergilediğiyle aynı düzeyde bir zalimlik sergilemiş olabileceği yönünde tahminlere yol açmıştır. Ne var ki olmuşsa

bile isyan, acınası ve yarım ağızlı bir isyan olsa gerekti, çünkü diğer günlük yazarlarının hiçbiri bu konuda hiçbir şey söylememişti. Pigafetta'nın bahsettiği suçlar büyük ihtimalle çaresiz adamların sıradan işleriydi, *Trinidad*'daki karanfillerin ya da azalmış erzakın çalınması gibi suçlardı. Suçlu hâlâ gemide olan yerliler arasındaki biri de olabilirdi. Armada Endonezya'ya yaptığı yolculuklar sırasında birçok esir almıştı, bunların bazıları kılavuzdu, diğerleriyse pazarlık kozu olarak kullanılacak rehinelerdi, bazılarıysa başlıca rolü bir haremde hizmet etmek olan kadınlardı. Avrupalı mürettebat konusunda çok titiz ve ayrıntılı olan filonun bordrosu, yolculuk sırasında gemiye alınan yerlilerin izinin sürülmesi konusunda pek yardımcı olmaz. Dev John'un üzüntü verici hikâyesini büyük bir ilgi ve şefkatle kaydetmiş Pigafetta bile daha sonra alınan esirlere pek ilgi göstermez, onların akıbetleriyle ilgili pek ipucu sunmaz, ama bu gibi mahkûmlar filodan kaçma ya da ihlalleri nedeniyle ölüme mahkûm edilme konusunda muhtemelen ilk sırada yer almıştır.

Pigafetta sonunda kendisine Maluku Armadası'nın başarılarından ötürü birazcık olsun gururlanma hakkı tanımıştı. "O körfezden ayrıldığımız tarihten bugüne dek 14.460 lig -yaklaşık altmış bin mil- yol aldık; ayrıca doğudan batıya doğru ilerleyerek dünyanın etrafında yaptığımız turu da tamamladık." Armadanın katettiği mesafe, Kolomb'un Yeni Dünya'ya yaptığı ilk yolculukta aldığı yoldan on beş kat daha uzun ve bir o kadar daha tehlikeliydi.

Victoria ile azalmış mürettebatının dünya çevresindeki yolculuklarını tamamlayabilmek için Guadalquivir Nehri üstündeki Sanlucar de Barrameda limanından Sevilla'ya uzanan son bir geçişi tamamlamaları gerekiyordu. Elcano hırpalanmış gemiyi ve bitip tükenmiş mürettebatını kaynaşıp duran, şimdi de bu beklenmedik yolculuk hakkında haberlerle ve heyecanlarla dolup taşan şehre çektirmek için küçük bir tekne getirtti. Geminin teknesi o kadar kötü durumdaydı ve o kadar feci şekilde sızdırıyordu ki adamların gemiyi yüzdürmek için yol boyunca pompaları çalıştırmaları gerekmişti, *Victoria* buna rağmen nehir yolculuğunu tamamlayıp Sevilla'ya vardı ve 10 Eylül'de rıhtıma bağlandı.

Kralın temsilcileri ve bankerlerinin titiz denetimi altında rıhtım işçileri, *Victoria*'nın bulabilmek için dünyanın çevresini dolaştığı değerli yükü, karanfilleri indirdi. Diğer dört gemi olmasa bile *Victoria*'nın am-

barındaki karanfillerin miktarı, keşif seferini destekleyenlere bir kâr payı vermeye yetiyordu. Kralın adamları, karanfillerin birinci sınıf olduğunu, geleneksel karayolunu kullanan aracılardan elde eden tüccarlardan satın alınan karanfillere göre çok daha üstün olduğunu belirttiler memnuniyetle. En az 381 çuval dolduran karanfiller 524 *quintal* çekiyordu. Değeri 7.888.864 *maravedi*'ydi. Kraliyet emriyle bu yük doğrudan keşif seferini destekleyen Cristobal de Haro'ya devredildi. De Haro birkaç hafta içinde değerli karanfilleri teslim aldı ve satması için Antwerp'teki kardeşi Diego'ya gönderdi. Elde edilen kâr Harolar ile neredeyse iflas bayrağı çekmek üzere olan İspanya tacı arasında bölündü.

Macellan'ın deniz yolculuğunun tamamlanması, baharattan elde edilen kârın yanı sıra sonunda İspanyollara, eğer istedikleri buysa, Baharat Adaları'na uzanan bir suyolu kazandırdı. Saygınlık ve siyasi kudret açısından bu başarı, uzay yarışını kazanmanın Rönesans dönemindeki eşdeğeriydi; dünyanın iki büyük denizcilik süpergücü, İspanya ile Portekiz arasında yaşamsal ekonomik ve siyasal öneme sahip bölgeler üzerinde bir rekabet söz konusuydu. Güç dengesinde yaşanan ani bir değişimle İspanya baharat ticaretini ve bundan dolayı küresel ticareti denetimi altına almaya soyundu.

On sekiz Avrupalı denizci Sevilla'ya geldikleri günün ertesinde, yırtık pırtık gömlekleri ve pantolonları içinde papazın karşısında günah çıkararak kefaret olarak onun belirttiği işleri yaptılar. Aralarında Elcano, dümenci Francisco Albo, süvari Miguel Rodas, lostromo Juan de Acurio, berber ve doktor Hernando Bustamente, yer yer müstehcen, ama belagatli günlüğüyle yolculuğun başlıca bilgi kaynağı haline gelen Antonio Pigafetta ile talihleri ve temkinlilikleri sayesinde, birçok yol arkadaşlarının telef olduğu bu yolculukta hayatta kalmayı başarmış on iki denizci vardı. Dünyanın etrafını dolanmış bu denizcilerin her biri yalınayak, ellerinde bir mum, ayaklarının altındaki sağlam, sarsılmaz toprağın verdiği olağandışı hisse yeni yeni alışmaya çalışarak yavaş yavaş yürüyordu. Elcano bir deri bir kemik kalmış yorgun hacıları Sevilla'nın dar, dolambaçlı sokaklarından geçirerek Santa Maria de la Victoria mabedine götürdü, burada kutsal Bakire ve Çocuk heykelinin önünde diz çöküp dua ettiler. Sevilla'ya fatih değil günahkâr ve tövbekâr olarak dönmüşlerdi. Yolculukları bir Shakespeare draması gibi başlamıştı, anlam ve tutku dolu bu dramanın yıldızı

kahraman Macellan'dı, ama aradan geçen üç yıl korkunç bir bedele mal olmuştu ve yolculuk bir Samuel Beckett oyunu gibi [belirsizlik içinde-e.] son buluyordu. Hayatta kalmış bu insanlar görüp geçirdikleri karşısında travma sonrası nevrozlarına kapılmış, çekingenleşmiş ve uslanmıştı.

Meraklı izleyicilerin gözleri önünde, ayağa kalkıp Guadalquivir Nehri üzerinde bulunan ahşap bir köprü üzerinden yalınayak sallana sallana geçip Sevilla'nın büyük katedrali Santa Maria del Antigua'ya doğru ilerlediler. Katedralin azameti meydandan geçip şapele doğru yürüyen küçük denizci grubunu gölgede bırakıyordu.

Dualarını bitirdikten sonra yerkürenin çevresini dolanan ilk mürettebattan arta kalanlar dağıldı. Denizden üstlerinde getirdikleri pılı pırtıyı çıkardılar, yeni giysiler giydiler ve mütevazı evlerinin yolunu tuttular.

Sanlucar de Barrameda'da kıpır kıpır bir meydanda, bugün epey yıpranmış bir binanın taş yüzünün tepesine dikilmiş, küçük mermer bir levha bulunur. Levhanın üstündeki yıpranmış yazıtta dünyanın çevresinde gerçekleştirilmiş ilk deniz yolculuğundan sağ çıkanlar anılır:

Juan Sebastian Elcano	Kaptan
Francisco Albo	Dümenci
Miguel de Rodas	Süvari
Juan de Acurio	Lostromo
Martin de Judicibus	Denizci
Hernando Bustamente	Berber
Aachenlı Hans	Silahtar
Diego Carmona	Denizci
Napolili Yunan Nicolas	Denizci
Rodaslı Miguel Sanchez	Denizci
Francisco Rodrigues	Denizci
Juan Rodrigues de Huelva	Denizci
Antonio Hernandez Colmenero	Denizci
Juan de Arratia	Denizci
Juan de Santandres	Tayfa
Vasco Gomes Gallego	Tayfa
Juan de Zubileta	Komi
Antonio Pigafetta	Yolcu

Bu listenin tamamında sadece kaptan Elcano, dümenci Albo, berber Bustamente ve Macellan'ın vakanüvisi Pigafetta armadanın asıl kadrosunun saygın mensupları olarak değerlendirilebilirdi. Diğerleri büyük çoğunlukla, birçoğu hâlâ yirmilerinde ya da daha genç olan sıradan insanlar, daha güçlü subaylar ve uzmanların tepeden bakılan hizmetkârlarıydı. Statüleri ne olursa olsun dünyayı kendilerinden önceki insanlardan daha fazla görmüşlerdi; ister kaza deyin, ister tasarım, bu insanların isimleri, tarihin büyük kâşifleri arasına girmiştir.

Çok şey görmüş, büyük bölümünü anlamayı başaramamış olsalar da diğerlerinin inceleyecekleri çok şey yaşamış, Avrupalıların dünyaya ilişkin bilgilerini genişletmişlerdi. Çevresini dolaştıkları dünyanın, daha önce tahayyül edilene nazaran daha küçük değil, daha büyük bir yer olduğunu göstermişlerdi. Yerkürenin çevresine 7.000 mil, ayrıca koskoca bir su kütlesi, Pasifik Okyanusu eklemişlerdi. Avrupa'nın ötesinde hayret verici bir dağılım ve çeşitlilik gösteren, Patagonya devleri kadar uzun boylu, Filipinler'deki pigmeler kadar kısa boylu, Bruneili saraylılar kadar cömert ve Mactan yerlileri kadar şiddete yatkın insanlar yaşadığını öğrenmişlerdi. Deniz kızları, ekvatorda kaynayan deniz, geçen gemilerin çivilerini çekip çıkarma gücüne sahip mıknatıslı ada gibi olgular silinip gitmişti. Bütün bu keşifler iki yüzden fazla insanın canına ve son derece büyük zorluklara mal olmuştu. Başka hiçbir deniz yolculuğu bunun kadar uzun sürmemiş, karmaşık olmamıştı; Keşifler Çağı'ndaki hiçbir deniz yolculuğu tutkusu ve cüretkârlığıyla buna denk çıkmamıştı.

Keşif seferi son bulmuştu, ama İspanya ve dünya tarihi üzerindeki etkileri daha yeni yeni görülmeye başlıyordu.

15. Bölüm

Macellan'dan Sonrası

Sakalı yaşlılıktan ağarmış
Gözleri alev alev yanan o Denizci
Çekip gitti: ve Düğün Davetlisi
Damadın kapısından döndü geri.*

İskelet mürettebat fırtınaların hırpaladığı *Victoria*'yı Guadalquivir Nehri'nden geçirip Sevilla'da bağlandığı limana getirirken, Juan Sebastian Elcano da yolculuğun çok yönlü başarılarını parlatmak, Macellan'ın ölümü sonrasında komutayı almasını açıklamak üzere Kral Carlos'a hatırı sayılır ikna kabiliyetini sergilediği bir mektup döşenmeye başlamıştı.

Dönemin cafcaflı ve uzun soluklu üslubu dikkate alındığında bu satırlar bir özlülük harikasıydı:

> Haşmetli Majesteleri:
>
> Majesteleri, biz on sekiz adamın Kaptan Ferdinand Macellan (ruhu şad olsun) komutasında Baharat Adaları'nı keşfetmek üzere gönderdiğiniz beş gemiden sadece biriyle nasıl geri döndüğümüzü öğrenecektir; bu meyanda Majesteleri görüp geçirdiğimiz başlıca şeylerden haberdar olabilir, bunları kısaca şöyle yazıyorum:
>
> Birincisi, Ekvator'un 54 derece güneyine vardığımızda Majesteleri'nin anakarasından Hint Denizi'ne açılan bir boğaz bulduk, 100 lig uzunluğundaki bu boğazı geçip denize açıldık; üç ay yirmi gün içinde, son derece elverişli rüzgârlarla karşılaştık, kimsenin yaşamadığı iki küçük ada dışında hiçbir kara parçasına rastlamadık; bundan sonra bol altın bulunan birçok adadan oluşan bir takımadaya vardık. Başka birçok kişinin yanı sıra Kaptan Ferdinand Macellan'ı da ölümü nedeniyle kaybettik, pek az kişi hayatta kaldığından gemilerden birini parçaladık ve geri kalan iki gemiyle

---

* *Yaşlı Denizcinin Ezgisi*, S.T. Coleridge, çev: Hande Koçak (T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), s. 60.

bir adadan diğerine giderek Tanrı'nın inayetiyle Maluku Adaları'na (Baharat Adaları) varmanın bir yolunu aradık, Kaptan'ın ölümünden sekiz ay sonra bu adalara ulaştık ve burada iki gemiye baharat yükledik...

Bu adaların sonuncusundan ayrıldıktan sonra beş ay içinde, bütün valilerine filoyu yakalama emirleri vermiş Portekiz kralından korkumuza hiç karaya ayak basmadan, buğday ve pirinçten başka hiçbir şey yemeden ve sadece su içerek yol aldık... Cape Verde Adaları'na vardık, burada vali on üç adamla birlikte gemimi aldı, beni ve bütün adamlarımı Calicut'tan Portekiz'e giden, casuslukla görevli bir gemiye bindirmeye çalıştı... Ama biz, ortak bir uzlaşıyla Portekizlilerin eline düşmektense ölmeye karar verdik. Bu nedenle gece gündüz geminin suyunu boşaltmak için çalıştırmak zorunda olduğumuz pompaların başında çok büyük emek vererek, Tanrı'nın ve Hanımımızın yardımıyla hiç kimsenin yorulmadığı kadar yorularak, üç yılın ardından geri geldik.

Majesteleri gayet iyi bilmelidirler ki en fazla saygı duyduğumuz ve takdir ettiğimiz şey dünyanın bütün yuvarlaklığının çevresinde bir yol bulmuş, batıya giderek doğudan dönmüş olmamızdır.

Elcano keşif başarılarıyla övündükten sonra sözü keşif seferinin ticari yönlerine getirmiş ve krala onun için bu kadar büyük ıstıraplara katlanan adamların, kişisel baharat stoklarından elde ettikleri kârdan vergi ödemekten muaf tutulmaları ricasında bulunmuştu:

Majesteleri'nden bu insanların Majesteleri'ne hizmet için katlandığı birçok zahmeti, alınterini, açlık ve susuzluğu, soğuk ve sıcağı dikkate alarak mülklerinin dörtte biri ve yirmide biri ile beraberlerinde getirdiklerini bağışlamalarını rica ederim. Bu sözlerle birlikte, Majestelerinin ellerini ve ayaklarını öperek satırlarıma son veriyorum.

Victoria gemisinin güvertesinde, Sanlucar'da 6 Eylül 1522'de kaleme alınmıştır.

Kaptan
Juan Sebastian Elcano

Dünyanın etrafında yapılmış ilk yolculuğa ilişkin ilk anlatı olan Elcano'nun mektubu gemi Sevilla'ya varmadan evvel Sanlucar de Barrameda'dan gönderilmişti, Elcano'nun açıklamalarda bulunmaya ne kadar hevesli olduğunun bir göstergesiydi bu. Ama bu mektup Macellan'ın ölümünün gizemini pek açıklamıyordu, Elcano, kendisi gibi Bask bir denizcinin nasıl olup da filonun Genel Kaptanlığına getirildiğine dair bir şey de söylememişti. Bu iki olay (Macellan'ın düşüşü ve

Elcano'nun yükselişi) arasındaki herhangi bir bağlantının da üstü aynı şekilde örtülmüştü. Mektup açıkladığından fazlasını gizliyordu. Yolculukla ilgili birçok ciddi soru cevaplanmamıştı: İsyanlar, denizcilerin çapkınlıkları, kralın açıkça yasaklamış olduğu, uzak diyarlarda kadınlarla düzenlenen sefahat âlemleri; daha da önemlisi Macellan'ın denizdeki tutumu ve işkence suçlamaları.

Macellan bu genç hükümdarı her zaman bütün erdemlerin timsali, bütün sadakatinin ve çabalarının hedefi, çektiği zahmetlerin gerekçesi olarak görmüşse de Kral Carlos, Genel Kaptan'ın ölümü üzerine hiç yas tutmadı. Macellan'ın fanatik bağlılığına da aynı şekilde karşılık vermedi. Zaten dört yıl önce Vallodolid'de huzuruna çıkıp bir keşif seferi için kraliyetin desteğini isteyen bu ateşli denizciye karşı hiçbir yakınlık hissi beslememişti. Armadanın yaptığı birçok bilimsel ve coğrafi keşif, onlarca adanın ve ülkenin İspanya topraklarına katılması, ömrü boyunca edindiği alışkanlıkla bu tür kazanımların zaten hakkı olduğunu düşünen bu kafası meşgul kralı pek etkilemedi. Carlos, Macellan'ın çabaları sayesinde, kısa bir süreliğine olsa bile bilinen dünyanın büyük bölümünde hak iddia ettiğini teslim etti sadece. Dönüşte altının kokulu eşdeğeri olan karanfilden bir gemi dolusu getiren keşif seferiyle böbürlenmeye başladı nihayetinde. Hırpalanmış *Victoria*'da yüklü birkaç *bahar* karanfili saydı, Macellan ile rahiplerin Hıristiyanlığa geçirdiği ruhlar üzerinde durmadı. Carlos'a göre Maluku Armadası ticari bir başarı sayılabilirdi, hepsi buydu ve bu da yeterliydi.

Carlos, Flaman halası, Hollanda naibi Avusturya Arşidüşesi Marguerite'e, bütün tehlikelere rağmen dünyanın öbür yarısından getirilen değerli kargonun geldiğini gururla haber veren bir mektup kaleme almıştı: "Üç yıl önce Baharat Adaları'na gönderdiğim armada geri döndü, söz konusu baharatların yetiştirildiği, Portekizlilerin ya da başka ulusların hiç gitmediği yere gitti..." Bunun doğru olmadığı açıktı, ama Carlos'un Maluku Adaları üzerinde hak iddia etmek için İspanya'nın buraya ilk kez gittiği kurgusunu ayakta tutması gerekiyordu: "Söz konusu armadanın kaptanı bu deniz yolculuğunda bütün dünyanın çevresini dolaşacak kadar ileri gittiklerini öne sürüyor." Bu övünmeler, meşruiyetini ve otoritesini ileri sürme girişiminde bulunan yirmi bir yaşında bir kralı gözler önüne serer; kral, halasından "sanki kendi işiymiş gibi"

baharatları piyasaya sürmesine yardımcı olmasını istemişti. Ona "insanlarımın harcadığı emek ve özenin yanı sıra, bu yeni ve denenmemiş girişime büyük harcamalarda bulundum," diye yazmış; İspanya'dan Hollanda'ya varıncaya dek yönettiği koskoca imparatorluğun kâr etmesini, yani Haro ailesine olan borçlarından kurtulmasını beklediğini hatırlatmıştı: "Umuyorum ki bu tarafta hükmettiğim diyarlar ve öbür taraftaki ülkelerim, her birinin tebaası pekâlâ bekleyebileceğiniz üzere gelecekte büyük yarar, rahatlık ve kâr sağlayacaktır. Gemilerin getirdiği baharatların değerine gelince, bunlardan elde edilecek kâr ... bu Baharat Adaları'na olabildiğince çabuk göndermeye karar verdiğim daha büyük bir armadanın hazırlanmasına hizmet edecektir."

Bu zenginliklerin düşüncesiyle heyecanlanan arşidüşes yeğeninden Bruges'i, hüküm sürdüğü bölgede serpilip gelişmekte olan Flaman şehrini Avrupa baharat ticaretinin yeni merkezi yapmasını istedi, ama borçlardan kurtulmanın kesin bir yolunu bulduğunu düşünen Carlos bu ticareti İspanya'da tutmakta ısrar etti: "Çünkü bu ticaret ilk kez bu hükümdarlığın cebinden yapılan masraflarla kurulmuştu."

Hâlâ bu beklenmedik başarıyla böbürlenen Kral Carlos, Elcano ile seçtiği iki adamı, neler görüp geçirdiklerini eksiksiz olarak anlatmaları için Valladolid'deki kraliyet rezidansına çağırdı. Elcano dümenci Albo ile berber-doktor Bustamente'yi anlattıklarını desteklemeleri için seçti. Önemli bir nokta Macellan'a sadık isimlerden biri olduğunu bildiği Pigafetta'yı çağırmamış olmasıydı. Elcano'nun heyetine, kraliyet ihsanının bir nişanesi olarak resmi kıyafetler almaları ve Valladolid'e seyahat masraflarını karşılamaları için cömert bir ödenek tahsis edildi; kralların huzurunda etkileyici bir görünüm sergileyebileceklerdi.

Kuzey İspanya'nın orta bölgelerinde bulunan Valladolid asırlarca buraya adını vermiş Mağriplilerin elinde kalmış, İspanya'nın geçmişini içinde barındıran bir zaman kapsülüydü. Hıristiyanların onuncu yüzyılda fethettikleri bu şehir güçlü bir ticaret kalesi haline gelmişti, şehir sakinleri en saf İspanyolcayı konuşuyor olmalarıyla biliniyorlardı; burası bir bütün olarak krallık için o kadar önemliydi ki Rönesans'ın şafağında Kastilya kralları burayı kraliyetin resmi merkezi yapmışlardı. Valladolid bu nedenle, dünyanın önemli bir bölümü üzerinde bürokratik bir etkiye sahip olmuştu. Kral Carlos Valladolid'e yerleştiğinde şehir zirve noktasındaydı.

Kral Carlos dünyanın etrafını dolaşan üç seyyahı 18 Ekim'de belirgin bir sıcaklıkla kabul etti, bir suyolunu kullanarak Baharat Adaları'na ulaştıkları ve buraları İspanya topraklarına kattıkları için onları tebrik etti. Kendisinden neler beklendiğini gayet iyi bilen Elcano, Maluku Adaları'ndan getirilen baharat numunelerini, ayrıca uzak diyarın tanımadıkları kralına sadakat yemini eden ada şeflerinin mektuplarını ağırbaşlılıkla sundu. Bunların hepsi de çok etkileyiciydi, ama bir gösteriden ibaretti.

Hayatta kalanların başlarının üzerinde sadakatsizlik, hatta isyan kuşkusu bulutları dolanıyordu. Valladolid'e gelmelerinden hemen önce, Kral Carlos'un kulağına rahatsız edici söylentiler çalınmıştı. Macellan'ın Mactan'daki savaşçılar tarafından değil, filosundaki adamlarca öldürüldüğü ileri sürülüyordu. Elcano da onlardan biri olabilir miydi? Ayrıca Port Saint Julian'da yaşanan acı isyana ilişkin çelişkili anlatılar mevcuttu, bazıları isyandan İspanyol subayları sorumlu tutuyor, bazılarıysa Portekizlileri suçluyordu.

Üç adam, Elcano, Albo ve Bustamente, Kral Carlos'un emriyle hareket eden Valladolid belediye başkanının, bu hikâyelerin derinine inebilmek için gerçekleştirdiği bir soruşturmayla karşı karşıya kaldı. 18 Ekim'de başlayan soruşturma, adamlara sorulan on üç sorudan oluşuyordu. Sorular iki tema üzerinde yoğunlaşıyordu: İsyan ile yolculuğun ticari yönleri. Elcano karşı karşıya olduğu sadakatsizlik suçlaması üzerine uzun uzadıya düşündü ve soruşturma sırasında gemilerde çıkan isyanlardan yakayı sıyırmak için Macellan'ı suçlama yolunu seçti. Olayları yeniden öyle bir düzenledi ki kulağa sanki İspanyol kaptanlar onu Genel Kaptan olmaya davet etmiş, Macellan başta özellikle İspanyol kaptanlar olmak üzere, başka herkesin zararına olacak şekilde gemilerde görevli akrabalarını kayırmış, kralın apaçık emirlerine karşı gelmiş gibi geliyordu. "Elcano, Macellan'ın, Majestelerinin ona verdiği emirleri gerçekleştirmeyi istemediğini söyledi," deniyordu soruşturma tutanaklarında.

Kendisini İspanya'nın şerefinin mütevazı bir savunucusu olarak gösteren Elcano, Kral Carlos'un huzurunda bu rolü başarıyla oynamış ama keşif seferinin ticari yönlerini savunmakta o kadar başarılı olamamıştı. Soruşturma yapanlar, *Victoria*'nın kayıtları Baharat Adaları'ndan en az 600 *quintal* karanfil aldığını gösterirken gemi Sevilla rıhtımına bağlandığında neden sadece 524 *quintal* karanfil yüklü olduğunu sormuşlardı.

Elcano bu soruya cevap verirken, karanfilleri satın aldığı adalıların verdiği ağırlığa dayandığını, Sevilla'da yükün tartılmasını şahsen denetlediğini, herhangi bir uyumsuzluğun uzun memlekete dönüş yolculuğu sırasında karanfilin kurumasıyla açıklanabileceğini söylemişti.

Bunun ardından Elcano'ya neden hesap defteri tutmadığı sorulmuştu. Tutanaklarda şöyle deniyordu: "Elcano'dan yolculuk sırasında Majesteleri'nin yararına olmayan, onu mülkünden yoksun bırakan bütün işleri açıklaması istendi."

Bask doğumlu denizci, Macellan hayatta olduğu sürece, "yapmaya cesaret edemediği için" hiçbir şey yazmadığını, ama Macellan'ın ölümünden sonra işlemlerin kaydını tuttuğunu söyleyerek suçu yine onun üstüne atmaya çalıştı. Bu açıklama hiç anlamlı değildi, çünkü Macellan, gerek Pigafetta'nın günlüğü, gerek Albo'nun seyir defteri olsun, filonun faaliyetlerinin kayıt altına alınması konusunda titiz davranmıştı. Durumu doğrulamayan bu kanıtları görmezden gelen Elcano, Macellan'ın kralın ve filonun yararına olmayan hizmetlerinden büyük ve belirsiz sözlerle bahsetti; Macellan'ın filoyu pervasızca "kaderine terk ettiğini" söyledi. Macellan'a getirdiği suçlamalar, olaylarla desteklenmediği kadar tahrip ediciydi de.

Elcano son olarak, Macellan'ın ölümünü çevreleyen rahatsız edici söylentilerle yüzleşmek zorunda kaldı. Verdiği kısa cevapta bu olaydan tümüyle Mactan Adası yerlilerinin sorumlu olduğunu söyledi. Macellan'ın oradaki küçük köyü yakarak onları intikam almaya yöneltiğini ima etti. Kimsenin karşı çıkmadığı bu açıklama, Macellan'ın ölüm nedenini resmen belirlemenin dayanağı olarak kullanıldı.

Elcano'nun ifadesi, onu kraliyetin gözünden düşürecek ya da daha beterinden sakınacak kadar hünerliydi. Beraberindeki iki adam da Elcano'nunkilere dikkat çekici derecede benzer cevaplar vererek aynı sonuca ulaştı. Soruşturma son bulduğunda, Kral Carlos ve danışmanlarına hayatta kalanların onlara baharat halinde bir servet, Baharat Adaları üzerinde hak iddiası, adalara giden yeni bir suyolu ve okyanuslarda benzersiz bir ustalık getirdiği hatırlatıldı; bütün bunları ne kadar yetersiz sayıdaki kişiyle yapmış olurlarsa olsunlar, hepsi de paha biçilmez şeylerdi.

Sonunda Kral Carlos, adamların İspanya'ya kendileri için getirdikleri baharatlar üzerindeki kraliyet vergilerini kaldırdı ve kendisinin yolculuktan elde ettiği kazancın dörtte birini Valladolid'de ifade veren üç

kişiye bağışladı. Elcano'nun aldığı ödül daha da fazlasını içeriyordu: Beş yüz dukalık yıllık emekli maaşı, şövalyelik unvanı ve dünyanın etrafını dolaşmış bu denizciye yaraşır bir arma. Armada bir şato, baharatlar, iki Malay kralı, bir küre resmedilmişti ve şunlar yazıyordu:

Primus circumdedesti me

Çevremi ilk sen dolaştın.

Elcano, Macellan'ın komutasına karşı çıkarılmış başarısız isyanda oynadığı rol nedeniyle kraliyet tarafından affedildi. Onurlandırılmasını tamamına erdirmek için bu belgenin matbu halde kendisine verilmesinde ısrar etti.

Elcano bütün bu yeni zenginlikle, iki metres tuttu; biri ona bir kız çocuğu, diğeri de bir oğul doğurdu, ama o ikisiyle de birlikte yaşamadı.

Keşif seferinde hayatta kalan diğer kişiler de kraliyetin benzer lütuflarına mahzar oldu. *Victoria*'nın muhasebecisi Martin Mendez, berber Hernando Bustamente, *Victoria*'nın süvarisi Miguel de Rodas ve Espinosa başarılarının anısına bireysel armalara layık görüldü. (Bu arada, Macellan ailesinin arması, Macellan'ın İspanya kralına, artık onu çoktan unutmuş krala hizmet etmek için Portekiz'i terk ettiği günden beri olduğu gibi, dışkıyla sıvalı ve yere çalınmış haldeydi hâlâ.)

Macellan'a karşı isyan çıkaran adamlar (koca bir gemi dolusu adam) hapishaneden salınmış, suçlarından aklanmıştı. İsyancılar onu alaşağı edene dek *San Antonio*'nun kaptanı olarak görev yapan Alvaro de Mesquita, gemisinin Sevilla'ya döndüğü 1521'den beri hapiste çürüyordu. *Victoria* ile dönenlerin hikâyelerini desteklemesiyle birlikte, Macellan'a ölümüne sadık olan de Mesquita da yolculuk hakkında devam etmekte olan belirsizliğe son vermeye yönelik genel aftan yararlanarak serbest kaldı. İspanyol adaletinden payına düşeni yeterince aldığından, memleketine, Portekiz'e kaçtı.

Elcano'nun kendisini ileri sürmekteki becerisine ve Kral Carlos'un ona verdiği desteğe rağmen, *Victoria*'nın geri dönmesinin hemen ardından keşif seferine ilişkin farklı bir yorum ortaya atıldı. Kral Carlos'un sekreterlerinden biri olan Transilvanyalı Maximilian, Elcano, Albo ve

Bustamente'yi Valladolid'de sıkıştırmış, onlarla uzun bir söyleşi yapmış, muhtemelen Macellan'ın resmi vakanüvisi Antonio Pigafetta ile de görüşmüştü. *Victoria*'nın Sevilla'ya dönmesinden bir ay sonra, Maximilian Kral Carlos'a uzun bir rapor sundu.

Maximilian raporunda, keşif seferi sırasındaki iktidar mücadelelerini bir kenara bırakarak seferin, dünyanın bundan böyle görülme biçimini nasıl değiştirdiğini vurguluyordu. "Gerçeğe olabildiğince yakın sözler yazmaya karar verdim," diyordu; "Kaptanın ve onunla birlikte dönen denizcilerin bana anlattıkları her şeyi eksiksiz bir biçimde aktarmaya özen gösterdim." Maximilian'a göre, bu adamlar o kadar samimilerdi ki "kendileri hakkında olağanüstü hiçbir şey söylemiyormuş gibi görünmelerinin ötesinde, anlattıklarıyla kadim yazarların anlattığı bütün olağanüstü hikâyeleri çürüttükleri" belirginlik kazanmıştı.

Dünya çevresinde yapılmış ilk deniz yolculuğunun açık arayla en yetkin ve belagatli vakayinamesi, keşif seferi boyunca günlüğünü tutmaya devam eden Antonio Pigafetta'nın kaleminden çıkmıştı. Pigafetta, Elcano'nun, denizde olup bitmiş olayları kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde çarpıtmasıyla ortaya çıktığını düşündüğü anlatıya karşı, derhal Macellan'ın kral ve Kilise'ye sadakatini, onlar için değerini konu alan coşkulu bir methiye yazmaya koyuldu. Macellan'ın nasıl öldüğüne, daha doğrusu nasıl yaşadığına ilişkin belagatli bir görgü tanıklığı sundu. Macellan'ın uzun zamandır var olan mitleri korkusuzca tersine çevirdiğini, güçlü yanılgıları altüst ettiğini ortaya koydu.

Pigafetta Sevilla'dan ayrılıp doğruca Valladolid'e yollandı ve burada genç krala "ne altın ne gümüş, ama böyle bir kralın çok saygıdeğer bulduğu şeyleri" sundu: "Başka şeylerin yanı sıra ona yolculuğumuz sırasında gün be gün olmuş bütün meselelerle ilgili, kendi ellerimle yazdığım bir kitap verdim." *Marco Polo'nun Seyahatleri*'nden beri uzak diyarlar hakkında yazılmış en önemli anlatıydı bu.

Pigafetta'nın diplomatik geçmişi, işine iyi yaramıştı, çünkü daha sonra bu anlatıyı, sıklıkla birbirinin ezeli düşmanları olan krallara vermeyi başardı: "Bunun ardından Portekiz'e gittim, Kral Joao'ya gördüğüm her şeyi anlattım. Daha sonra İspanya üzerinden geçerek diğer yarıküreden getirilmiş ender bulunan bazı nesneleri Hıristiyan Kral François'ya sundum. Son olarak İtalya'ya gidip Rodos'un çok değerli büyük üstat-

larından biri olan çok çalışkan Lord Philippe Villiers de l'Isle-Adam'ı ziyaret ettim, şahsım ile verebileceğim hizmetleri onun emrine sundum." Pigafetta'nın anlatısını incelikli ve adil bir biçimde dağıtması, Macellan'ın bu macerada oynadığı başrolün gelecek kuşaklara ulaşmasını sağlamıştı. Tesadüfle uzaktan yakından ilgisi yok, kendi rolünün de tabii. Pigafetta, "İsmim ün kazanabilsin diye bu yolculuğa çıktım ve burada yazılmış şeyleri gördüm," demişti.

Pigafetta Avrupa'da dolaştıktan sonra Venedik'e, memleketine geri dönmüş, bu olay hemen bir heyecan dalgası yaratmıştı. Martin Sanudo, Pigafetta'nın 7 Kasım 1523'te yaptığı ziyaret hakkında "Aramıza Hindistan'da üç yıl bulunmuş, gezgin şövalye olarak atanmış, bir Rodos Tarikatı biraderi geldi," diye yazmıştı. "Bütün topluluk onu büyük bir dikkatle dinledi, adam yolculuğunun yarısını anlattı ... yemek sonrasını da doçla birlikte geçirdi, bütün her şeyi ayrıntılarıyla anlattı, öyle ki Haşmetmeapları ve onu dinleyen herkes Hindistan'da olup biten şeyler hakkında söyleyecek söz bulamadı."

Pigafetta, ertesi yıl ağustos ayında bu kez Venedik'te yerleşikken, doçun ve şehir konseyinin heyecan verici anlatısını basmasına izin vermeleri talebinde bulundu. Bunun için iki gerekçe sundu: Kaydettiği olayların büyük bir önem taşıması ve kendisinin bunları kaydederken benzersiz bir yetkinlik göstermiş olması.

> Haşmetmeapları, Saygıdeğer Efendimiz;
>
> Dünyayı görmek arzusuyla geçmiş yıllarda Majesteleri Sezar'ın (Şarlken) karavelalarıyla denize açılmış, baharatların yetiştiği yeni Hint Adaları'nı keşfetmeye gitmiş Kudüs Venedik Şövalyesi ben Antonio Pigafetta'nın dilekçesidir.
>
> Bu yolculukta, bütün dünyanın çevresini dolandım, şimdiye kadar hiç kimsenin başarmamış olduğu bir iş olduğu için yolculuğun tamamına ilişkin kısa bir anlatı yazdım, bunun basılmasını istiyorum. Bu amaçla, yirmi yıl boyunca benim dışımda hiç kimsenin bu anlatıyı basmamasını talep ediyorum, aksi takdirde bunu basan ya da başka bir yerde basılmış nüshayı buraya getiren kişiye kopya başına üç lira ceza verilmeli, kitapların kopyaları elinden alınmalıdır. Ayrıca bu cezanın, bu şehirde, konu hakkında bilgilendirilmiş bir yargıç tarafından verilmesini talep ediyorum, para cezası şu şekilde bölünmelidir: üçte biri Haşmetmeapları'na, üçte biri suçlayan kişiye, üçte biri de uygulayacak olana gitmelidir.
>
> Naçiz şahsımı lütfunuza emanet ediyorum.

Pigafetta'nın talebi uygun bulundu ve kendisine, "ondan başka hiç kimsenin yirmi yıl boyunca bu anlatıyı bastırmaması" ayrıcalığı tanındı.

Pigafetta'nın anlatısının ilk kopyaları, "beraberinde Avrupa saraylarına getirdiği kopyalar, kendisinin hazırladığı haritalarla süslenmiş, gösterişli elyazmalarıydı; gerçekten de krallara yaraşır kitaplardı. Pigafetta'nın "hikâyesini" İtalyanca ve İspanyolca karışık Venedik dilinde yazdığı sanılıyordu, ama anlatının aslı kaybolmuştu. Uzman kâtiplerin hazırladığı, biri İtalyanca, biri Fransızca dört erken versiyonsa asırları aşıp günümüze ulaşmıştır. Genel uzlaşıya göre en şık, en eksiksiz, en gösterişli resimlenmiş versiyon bugün Yale Üniversitesi'nde, Beinecke Nadir Kitaplar ve Elyazmaları Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu hatıratı okumak, kadim parşömen sayfalarını çevirmek, zamanda derhal beş yüz yıl öncesine gitmek demektir. Pigafetta hikâyesini az çok kronolojik bir düzen içinde anlatsa da çizgisel bir anlatı kurmamıştır; onun hikâyesi daha ziyade bir olaylar, resimler, yabancı dillerden çeviriler, dualar, betimlemeler, tezahürler ve müstehcen hikâyeler derlemesidir; bunların hepsi de birbirlerine göndermelerle doludur ve parlak siyah, mavi ve kırmızı mürekkeple işaretlenmişlerdir. Pigafetta'nın günlüğü bireysel bilinç fikrinin yeni yeni kök salmaya başladığı o dönem için olağandışı olan, kişisel bir belgedir de. Pigafetta'nın vakayinamesini okuyan kişi onun cesur, şaşkın, ümitsiz, büyülenmiş sesini ve nihayetinde devrinin acımasızca güzel olan dünyasında yaşıyor olmaktan müthiş bir zevk duyduğunu yansıtan sesini işitir.

Birkaç etkili ses Macellan'ın olağanüstü başarılarını kutlamış, atlattığı badirelerin büyüklüğünü teslim etmişse de başardığı çetin iş, Sevilla'dan Lizbon'a varıncaya dek çoğu yetkili makam ve gözlemci tarafından hor görülmüş ya da dikkate alınmamıştı; her iki ülkede de hain olarak görülmüştü, her yerde saray tarihçileri sayfalarını onun alçakça işleri ve ihanetine ilişkin suçlamalarla karartmaya hazırdı. İroniktir, Macellan'ın en ateşli hayranları İngiltere'deydi, siyasal yorumcular bu ada ulusuna onun cüretkârlığını örnek alma uyarısında bulunuyorlardı. İspanya'nın daha yakınında ise Portekiz Kralı III. Joao (Macellan'ı geri çeviren kralın oğlu) Maluku Armadası'nın gemilerinden birinin Sevilla'ya karanfil yüklü döndüğü haberlerine kudurmuştu. Joao Kral Carlos'a yana yakıla şikâyette bulunup Baharat Adaları'nın aslında Portekiz'e ait olduğunda ısrar etti. Carlos sabırla, ama ısrarla Portekizlilerin Cape Verde Adaları'nda esir

aldığı adamların salıverilmesi için bastırdı, bu adamlar ertesi sene boyunca küçük gruplar halinde İspanya'ya geldiler. *Victoria*'dan hayatta kalan diğer isimler arasındaysa silahtar Roland de Argot, filonun muhasebecisi Martin Mendez, kilerci Pedro de Tolosa; Cape Verde Adaları'nda diğer mürettebat mensuplarına ihanet ettiğinden kuşkulanılan Simon de Burgos ve Manuel adında bir Malukulu vardı.

Victoria'da hayatta kalan iki grup, Baharat Adaları'ndan ayrıldıklarından beri katlandıkları bütün zorluklara rağmen *Trinidad*'a binmeyi seçen altmış kişiden çok daha talihli olmuştu. Bu kişilerden sadece dördü İspanya ya da Portekiz'e dönmüştü. Hayatta kalanlar arasında en yaşlısı olan Juan Rodriguez adlı sağır bir denizci Lizbon'a giden bir Portekiz gemisine kaçak binmişti. Kısa süre hapiste kalmış, daha sonra serbest bırakılmış, Sevilla'ya geri dönmüş ve yaşına, güçsüzlüğüne, denizde geçirdiği yıllarda katlandığı onca zorluklara rağmen Hint Adaları'na bir kez daha gidebilmek için Ticaret Odası'na başvurmuştu.

Maluku Adaları'nda aylarca ağır çalışma koşullarına ve aşağılanmaya katlanan Espinosa, mürettebattan birkaç kişiyle birlikte Hindistan'ın batı sahilinde bir Portekiz karakolu olan Cochin'e gönderilmişti. Araplara karşı savaşması için Portekizlilerden gelen bir daveti geri çeviren Espinosa, Kral Carlos'a bir mektup yazarak vali Vasco da Gama'nın sürekli kendisine "gözdağı verdiğini, birçok kötü sözle şerefini ayaklar altına aldığını, kendisinin başının kesileceğini, diğerlerinin asılacağını söylediğini" belirtmişti.

Eski kaptan Gonzalo Gomez de Espinosa ile geveze dümenci Gines de Mafra esaret altında geçen dört sefil yılın ardından 1526'da Lizbon'a giden bir gemide mürettebatın silahtarı Hans Vargue'la bir araya geldiler. Ama özgürlük bir süre daha ellerinden kaçacaktı; gemi Lizbon'a geldiğinde, dünyanın etrafını dolaşmış bu kahramanlar hapse atıldılar. Vargue bütün dünyevi malvarlığını (gecikmiş ödemelerini ve bir paket karanfili) Espinosa'ya bırakarak hapiste öldü.

Yıllarca zor koşullarla bilenmiş de Mafra ve Espinosa, başka her şeyden sağ çıktıkları gibi, Lizbon'da bir cezaevinde geçirdikleri bu dönemi de atlattılar; serbest bırakıldıktan sonra Sevilla'ya döndüler, ama burada da hapsi boyladılar. Davaları 1527'de mahkemeye geldi, sonunda aklandılar ve serbest bırakıldılar.

Macellan ve Kral Carlos'a sadık olmuş bu iki adamın acı kaderi, *San Antonio* ile Sevilla'ya dönmüş isyancıların kaderiyle keskin bir tezat gösterir; bu adamların hepsi, isyan sırasında rehin aldıkları gerçekten sadık tek kişi Alvaro de Mesquita dışında serbest bırakılmıştı. Bu adaletsizlik özellikle Espinosa'nın davasında çarpıcı bir biçimde kendisini gösterir, çünkü bir kaptan olarak kusurları ne olursa olsun Espinosa, kriz anlarında *alguacil* (inzibat amiri) olarak etkili bir performans sergilemiş, Port Saint Julian'daki isyan sonrasında Macellan'ın filo üzerinde yeniden denetim sağlamasına katkıda bulunmakta önemli bir rol oynamıştı. Macellan'ın hâlâ Sevilla'da yaşayan kayınpederi, hayatta kalmış olup haksız yere cezalandırılmış bu kişilerin davasını üstlenmiş, her şeyi riske atıp Kral Carlos'a onları savunan bir mektup yazmıştı. İsyancılar sadakatsizlik eylemlerinden ötürü cezalandırılmak yerine "çok iyi karşılandılar ve Majesteleri'nin cebinden yedirilip içirildiler," diyordu Barbosa: "Majestelerine hizmet etmeyi arzulayan kaptan ve diğerleri ise hapse atıldı ve adaletten yoksun bırakıldılar. Buradan, görevlerini yapmaya çalışan kişilerde kalp kırıklığı yaratan birçok kötü örnek doğar."

Her iki adam da memlekete döndüklerinde gerçekten de acı bir biçimde karşılandılar. De Mafra karısının, onun öldüğünü düşünerek yeniden evlendiğini öğrendi; bu kadarla da kalmamış, de Mafra'nın bütün servetini yeni kocasıyla harcamıştı. Talihinden nefret eden de Mafra en iyi bildiği hayata geri dönüp Pasifik'te dümenci oldu, 1542'de Filipinler'de İspanya'ya hizmet ediyordu.

Espinosa daha muğlak bir kaderle karşı karşıya kaldı. 24 Ağustos 1527'de, Kral Carlos ona 112.500 *maravedi*'lik muazzam bir emekli ikramiyesi bağışladı, ama Espinosa bu parayı hiç almadı. Her zamanki gibi kötü ruhlu Ticaret Odası, onun hapiste geçirdiği yıllarda kazandığı maaşa el koydu; o tarihlerde Espinosa'nın aslında "İspanya'nın hizmetinde" olmadığını savunuyorlardı. Duygusuz bürokratların elinde gördüğü muameleye öfkelenen Espinosa bu miktarın iki katını almak için dava açtı, sonra başta önerilen ikramiyenin yarısına razı oldu, sonunda üzerinde uzlaşılan rakamın küçük bir bölümünü aldı; bu mütevazı miktar bile, Maluku Adaları'na yapılan yeni bir keşif seferine katılması koşuluna bağlanmıştı. (Kral, Espinosa'nın, Hans Vargue'dan kalan 15.000 *maravedi*'yi almasına izin vermişti.)

Gayet anlaşılır ki Espinosa, bu kadar çok İspanyol'un hayatına mal olan, uzun yıllar boyunca hapislerinde çile çektiği topraklara geri dönmeyi reddetti. Kral Carlos 1529'da bu sadık hizmetkârına bir emeklilik daha bağışlamaya karar verdi, bu kez miktar 30.000 *maravedi*'ydi; ayrıca Espinosa'ya yıllık 43.000 *maravedi*'lik maaşla, müfettiş olarak çalışacağı rahat bir iş verildi. Espinosa ömrünün sonuna dek Sevilla'da yaşadı.

İspanya ve Portekiz sınır çizgisinin ve Baharat Adaları'nın yerini belirlemek için yeni bir konferans düzenlemeye karar verdiler. İspanyol heyette Sebastian Elcano, Giovanni Vespucci (Amerigo'nun kardeşi) ve Sebastian Cabot gibi uzmanlar yer alıyorlardı. Bu iki ulusun iyi niyetlerine ve delegelerin itibarına rağmen, müzakereler hızla bozulup komediye dönüştü.

Değerlendirmelerin katı tarafsızlığının bir sembolü olarak zirve, İspanya-Portekiz sınırında Guadiana Nehri'nin üzerindeki bir köprüde yapıldı, ama seçilen yer neredeyse konferansı mahvediyordu. Portekiz heyetinin seçkin üyeleri köprünün üzerinde yürürlerken küçük bir çocuk onları durdurdu, Kral Carlos'la birlikte dünyayı şekillendirip şekillendirmediklerini sordu. Eski Hindistan Valisi Diogo Lopes de Sequeira gerçekten de öyle yaptıklarını teslim etti. Bunun üzerine çocuk gömleğini kaldırdı, dönüp kıçını açtı ve küçük parmağıyla kalçalarının arasındaki çizginin üstünden geçti.

"Sınırı tam buradan çizin!" diye bağırdı.

Heyetler nehrin iki yanındaki kasabalarda toplandı. Kozmologlar ve astronomlar, boylam hakkında tartışmaya devam ediyorlar, ama bir derecenin uzunluğu konusunda bile anlaşamıyorlardı, dolayısıyla Maluku Adaları'nın nerede bulunduğu sorusu çözülemeden kaldı. Macellan Pasifik'i aşmıştı, doğruydu, ama onun katettiği bu yolun uzunluğunun nasıl ölçüleceğini kimse bilmiyordu; kaba kompas hesabı dışında bir yolu yoktu bunun, onun da uzun mesafelerde sınırlı bir değeri vardı.

Bütün bu nedenlerle sınır çizgisini yeniden tanımlama girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Beklenebileceği üzere her iki taraf da zafer kazandıklarını ve Baharat Adaları'na sahip olduklarını ileri sürüyordu.

Konferansı gamsızca görmezden gelen Kral Carlos, bu trajik girişimlerin maliyetini ve risklerini dikkate almaksızın Maluku Adaları'na cömert keşif seferleri düzenlemek amacıyla kesenin ağzını açmıştı.

Ticaret Odası, 1525'te iyi bağlantıları olan bir subaya, Francisco Garcia Jofre de Loaysa'ya bir sonraki Maluku Armadası'nın başına geçme görevi verdi. Dünyayı dolaşan ilk kişi olma onuruna erişmiş Sebastian Elcano, komuta kademesinde ikinci isim olarak görevlendirildi. Bu yolculuğun başlıca hedefi, Baharat Adaları'nda tam personelle çalışan bir ticaret merkezi ve kale inşa edilmesi Kral Carlos'un yatıştırıcı dilinin aslında ne kadar boş olduğunu gösteriyordu. İspanya ne olursa olsun, baharat ticareti üzerindeki Portekiz tekelini kırma ve adalar üzerinde hak iddia etme kararlılığını korudu.

İkinci Maluku Armadası Sevilla'dan Macellan'ın rotasını izlemenin Baharat Adaları'na yapılan yolculuğu çok daha güvenli ve hızlı kılacağı ümidiyle ayrıldı, ama bunun tam tersi oldu. Macellan'ın gemilere kılavuzluk eden seyir dehasının yokluğunda, ikinci armada birinciye göre çok daha acı bir kaderle karşı karşıya kaldı. Elcano bu yolculuk sırasında üst üste seyir hataları yaptı ve Macellan'ın keşfettiği boğaza tehlikeli ertelemeler sonrasında vardı. Bu alçak enlemlerde patlayan fırtınalar, armadadaki gemileri hırpaladı, gemi sayısını beşten sadece ikiye indirdi. Pasifik'te tıpkı Macellan'ın geçişi sırasında olduğu gibi subaylar ve mürettebat arasında iskorbüt patlak verdi, bu kez hiç kimsenin, Genel Kaptan'ın bile onları yıkıcı etkilerden koruyacak ayva reçeli yoktu.

Loaysa geride bizatihi Kral Carlos'un hazırladığı, halefinin ismini belirttiği bir zarf bırakarak öldü. Zarfın mührü açıldığında, mektupta Elcano'nun bir sonraki amiral olarak atandığı görüldü. Bask denizci sonunda hırsının zirvesine ulaşmıştı, ama ona kalan zaman acımasızca kısaydı, çünkü çoktan iskorbüte yakalanmıştı. Küçük kamarasına çekilip vasiyetini kaleme aldı; bu belgede bütün dünyevi varlığı son giyim eşyasına ve kâğıt tomarına dek titizlikle sıralanıyordu, hayırseverlikle yaptığı bağışlar ve iki metresine bıraktığı armağanlar belirtiliyor, cenaze töreninin memleketi Guetaria'da yapılması isteniyordu. Vasiyet her biri Bask olan yedi kişinin tanıklığında hazırlanmıştı. Sebastian Elcano komutayı almasından beş gün sonra 4 Ağustos 1526'da denizde öldü, Keşifler Çağı'na bir kayıp daha verilmişti. Elcano'nun cesedi Pasifik Okyanusu'nun dalgalanan mavi enginliklerinin derinlerine gönderildi.

Macellan'ın deniz yolculuğunun tekinsiz bir tekrarı olarak, ikinci Maluku Armadası'nı oluşturan beş gemiden sadece bir tanesi Baharat Adaları'na ulaştı. Bu gemilerde İspanya'dan denize açılan 450 adamdan

sadece sekizi hayatta kalıp İspanya'yı yeniden görebildi, Macellan'ın mürettebatının maruz kaldığından çok daha büyük bir kayıp verilmişti.

Yapılan masraf bir tarafa bu olağanüstü ölü sayısı, Kral Carlos'u Baharat Adaları'na ulaşmayı tekrar tekrar denemekten vazgeçirmedi. Carlos o zamanlar Sevilla'nın *piloto mayor*'u, yani başdümencisi olan Sebastian Cabot'u Hint Adaları'nı aramaya gönderdi, ama bu talihsiz denizci ancak Rio de la Plata'ya, Güney Amerika'nın doğu sahilindeki sahte boğaza ulaşabildi. Cabot bir süre sonra üçüncü Maluku Armadası'nı İspanya'ya geri götürdü ve burada gerçek boğaza girip tehlikeleriyle yüzleşmekten korktuğu için görevini tamamlamadığı gerekçesiyle suçlandı.

Bu bozgunun ardından Meksika fatihi Hernando Cortes Meksika'da Aguatanejo'da bulunan merkezinden Maluku Adaları'na kendi seferini başlattı. Bu keşif seferinin daha kısa olacağına söz verilmiş, seferin boğazdan geçmesi gerekmemişse de bu armadanın da sonu felaket oldu. Baharat Adaları'na bir tek gemi ulaşabildi, Portekizliler bu geminin mürettebatını yakalayıp kargosuna el koyarak bu sefere derhal son verdiler.

Her başarısızlıkta, Baharat Adaları'nda bir İspanyol karakolu kurma ve Hint Adaları'nın zenginliğini İspanyol kasalarına doldurma hayali sönüp gitti, Macellan'ın insanüstü başarısı ve kesin kararlılığının boyutları giderek daha büyük görülür oldu.

Bütün olumsuzluklara rağmen Kral Carlos, dünya ekonomisine hâkim olma hayalinin ölüp gitmesine yanaşmadı. İspanya adına yelken açan bir diğer Portekizlinin, Simon de Alcazaba'nın başkanlığında beşinci bir armada toplanması planlarını destekledi, bu armada en iddialı ve saldırgan armada olacaktı. Filo Baharat Adaları'na büyük bir İspanyol askerleri garnizonu taşıma kapasitesine sahip sekiz gemiden oluşuyordu. Askerler Portekizlileri sürüp çıkaracak, İspanya tacı adına adalar üzerinde mutlak hak iddia edeceklerdi. Ama bu gemiler denize açılmadan önce Carlos kendisini maddi açıdan ümitsiz bir darboğazda buldu. Fransızlara karşı savaşmak kasalarını boşaltmıştı ve uzun zamandır maddi olarak onu destekleyen Cristobal de Haro ile Fugger hanedanı bunca cesur adamın hayatlarına mal olmuş ele geçmez hedefe ulaşmak için bir keşif seferi daha düzenlemeye yanaşmadı. Fugger hanedanı sonraki yirmi yıl boyunca başarısız armadalara yaptığı büyük yatırımları geri almaya çalıştı, ama iflasın eşiğinde sallanan İspanya tacı borcunu geri ödeyemedi.

Çaresiz bir nakit eksikliği içindeki Carlos, Baharat Adaları'na başka keşif seferi gönderemedi. Ama bu hedefinden vazgeçmedi, Portekiz'in emperyal heveslerini geri püskürtmek ya da yavaşlatmak için diplomatik bir çözüm aradı. Portekiz'i, Baharat Adaları çıkmazını incelemeye yönelik bir komisyona katılmaya davet etti, uyuşmazlık halinde Vatikan'ın hakemlik yapmasını istedi. Sonunda, III. Joao'nun planı kabul etmekten ya da savaşçı ve papalığın yetkisini tanımaz görünmekten başka tercihi kalmadı. Carlos bu şekilde, Baharat Adaları'na olan ilgisini diplomasi yoluyla korudu, ama bu uzun sürmedi.

Olağan destekçilerinden para koparamayan Carlos, yardım için yüzünü Portekiz'e dönmek zorunda kaldı. 1529'da III. Joao'dan 350.000 duka borç aldı, kredinin güvencesi olarak da Maluku Adaları'nı ve doğusundaki bütün adaları vaat etti. İki ülke, küresel ekonominin denetim altına alınması için verdikleri destansı mücadeleye son veren Saragossa Antlaşması'nı imzaladı. Macellan'ın yolculuğundan sadece yedi yıl ve Baharat Adaları'na yapılan üç başarısız takip seferinden sonra Carlos iflas tehlikesiyle karşı karşıya kalıp vazgeçti ve adaları Portekizlilere geri verdi. İmparatorluk söz konusu olduğunda her şeyin bir bedeli vardı.

Victoria'nın dönüşünden elli sekiz yıl sonra bir başka kâşif, Sir Francis Drake dünyanın çevresini dolandı. Yolculuğu onu Macellan Boğazı'ndan geçirmişti. Drake bu yolculuğu tamamlayabilmek için Genel Kaptan ve mürettebatının bu kadar acı çekerek kahramanca derledikleri bilgilerden yararlanmıştı.

Dünyanın çevresinde yapılan bir yolculuğu tamamlayan ilk gemi olan küçük *Victoria*'nın da ilginç bir sonu oldu. Harap olmuş bu gemiyi Macellan'ın büyük başarısının bir ifadesi olarak korumak hiç kimsenin aklına gelmedi. *Victoria* bunun yerine onarıldı, 106.274 *maravedi*'ye bir tüccara satıldı ve İspanya'nın Amerika kıtasındaki fetihlerinde hizmet etmeye, yük gemisi olarak çalışmaya geri döndü. Gemi 1570 gibi geç bir tarihte hâlâ Atlantik'te dolanıyordu. Antiller'den Sevilla'ya giderken tüm mürettebatıyla birlikte hiçbir iz bırakmadan kayboldu. Atlantik ortasında bir fırtınayla karşılaşıp dibi boyladığı varsayıldı: Sözcüksüz mezar kitabesi huzursuz dalgaların üzerine yazılmıştı.

1531'de, Macellan Boğazı'nın ilk doğru haritalarından biri ortaya çıktı. Oronce Fine'nin sunumunda, boğaz Güney Amerika'da, bulunduğu yerde gösterilmişti; bu haritada boğazın adı verilmese de Pasifik Okyanusu'na "Magellanicum" denir. Magellanica, yani Macellan Ülkesi adı, daha sonra çıkarılan birçok Güney Amerika haritasında genellikle Patagonya ya da Şili'yi belirtmek için kullanılacaktı. Flaman kartograf Gerardus Mercator 1536'da, bu boğazı meşhur küresinde kutsadı. Zaman içinde Macellan adı sadece boğazı ifade eder oldu; hiçbir toprak, aslında Macellan'ın bir zamanlar mirasçılarına bırakmak istediği hiçbir ülke için bu isim kullanılmadı. En azından yeryüzünde durum böyleydi. Gökyüzünde, Macellan'ın adı, keşfettiği iki cüce galaksiyle, Güney Yarıküre'den görülen Macellan Bulutsusu ile ilişkilendirilir oldu.

Hiçbir kıtaya ya da ülkeye Macellan'ın adı verilmemiş olsa da yaptığı keşif seferi, Keşifler Çağı'nda çıkılmış en büyük deniz yolculuğuydu. Dünyanın iki yanına uzanan destansı boyutlarıyla bu deniz yolculuğu Rönesans döneminde yeniden keşfedilip kucaklanan Yunan ve Roma antikitesini anımsatıyordu. "Bizim denizcilerimiz ebedi şöhrete İason'la birlikte denize açılan Argonotlardan daha fazla layık," diye yazmıştı Macellan'ın çağdaşı ve Yeni Dünya'nın ilk kâşifi Peter Martyr [İt.:Pietro Martire d'Anghiera-e.]. "Gemileri yıldızlar arasına yerleştirilmeye eski Argo'dan daha layıktır; çünkü onlar sadece Yunanistan'dan yola çıkıp Pontus'a geçtiler, ama bizimkiler bütün Batı ve Güney Yarıküreden geçerek doğunun içlerine girip tekrar batıya döndüler."

Antik dünya görüşünün düşünsel ve manevi sınırlarına göğüs geren, dünyanın etrafını dolanarak o dünyanın varsayımlarını gerçeklikle nihai sınavına sokan Macellan, devrinin ötesine, Akıl Çağı ve sonrasına, şimdiye bakıyordu. Macellan ile adamları iktidar hevesleriyle, cinsellikten büyülenmişlikleriyle, dinsel coşkularıyla, sıklıkla trajik cahillikleri ve hassasiyetleriyle tarihte bir dönüm noktasını somutlaştırmışlardı. Onların yaptıkları ve karakterleri, iyisiyle kötüsüyle hâlâ güçlü bir biçimde yankılanmaktadır.

Kaynaklarla İlgili Notlar

Ferdinand Macellan bugün bile tartışmalı bir kişiliktir, çeşitli tarihçiler tarafından bir zorba, bir hain, bir hayalperest ve bir kahraman olarak görülmüştür. Dünyanın çevresinde, çokuluslu bir mürettebatla yapılan bir deniz yolculuğunu yöneten bir kâşifin başına gelebileceği üzere, onun hayatı ve dünyanın etrafındaki yolculuğuyla ilgili anlatılar İspanyolca, Fransızca, Portekizce, Latince ve İtalyanca yazılmış zengin bir birincil ve önemli bir ikincil kaynaklar repertuarından kaynaklanan, çok çeşitli elyazması söylenceden ağırlıklı olarak etkilenmiştir. Macellan'ın destansı yolculuğunu anlatırken ben genellikle bu farklı birincil kaynaklara -günlükler, çağdaşlarının anlatıları, kraliyet emirleri ve hukuksal ifadelere- dayandım. Macellan'la ilgili erken tarihli önemli bazı kaynaklar bu kitapta kullanılmak üzere ilk kez İngilizceye çevrilmiştir. Bunlar arasında, yolculukta hayatta kalanlardan biri olan Gines de Mafra'nın uzun hatıratı, Joao de Barros, Antonio de Herrera y Tordesillas ve Gonzalo Fernandez de Oviedo y Valdez'in yazdığı tarihçeler ve bugün Massachusetts'te Brandeis Üniversitesi'nin arşivinde bulunan, yolculukla ilgili yasal belgeler yer alır.

Macellan'ın ve diğer kâşiflerin deniz yolculuklarıyla ilgili en önemli asli bilgi kaynağı Sevilla'daki Hint Adaları Arşivi'dir, ama bu tek kaynak değildir. Martin Fernandez de Navarrete arşivdeki başlıca belgeleri derlemiş, 1837'de İspanyolca yayımlanan bu çok ciltli derleme Macellan ve yaşadığı dönemi daha iyi anlamamızı sağlamıştır; bu arşivde yer alan, Macellan'ın yolculuğuyla ilgili kayıtların çoğu derlemenin dördüncü ciltdinde bulunmaktadır.

Birincil kaynakların bu kadar zengin olmasının bir sonucu olarak İspanyol tarihçiler İspanyolca yazılmış daha erken tarihli çalışmalardan beslenmeye meyleder, ama önemli Macellan tarihçileri sadece İspanyollar değildir. Portekizli tarihçiler, Macellan'ı sıklıkla keskin bir

biçimde eleştiren Portekiz kaynaklarını ve tutumlarını vurgulamıştır. Daha yakın tarihte İngilizce yazan, Macellan'ı genellikle kahraman gibi resmeden tarihçiler farklı dillerde daha geniş bir kaynak yelpazesinden yararlanmıştır ama yıllar geçtikçe bunların yazdıkları da elyazmalarına dökülmüş söylenceler haline gelmiştir. Özellikle de donanma tarihçisi Samuel Eliot Morison, klasikleşmiş eseri *The European Discovery of America: The Southern Voyages*'da (1974) Macellan hakkında, belgelere dayalı birkaç bölüm kaleme almıştır, ki bu kitaba çok şey borçlu olduğumu belirtmekten memnuniyet duyuyorum. İlginçtir, F.H.H. Guillemard'ın *Life of Ferdinand Magellan* (1890) adlı kitabı, yayımlanmasının üzerinden yüz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen hâlâ Macellan hakkındaki standart biyografidir; o zamandan beri dönemle ilgili yeni kaynaklar ve yaklaşımlar ortaya çıkmış, bu deniz yolculuğuna ilişkin daha üç boyutlu, Guillemard'ın Latince fısıldamak dışında, görenekler gereği bahsetmekten kaçındığı grafik ve mahrem ayrıntıları da içeren bir hikâye ortaya koymayı mümkün kılmıştır. Tim Joyner'in *Magellan* (1992) adlı kitabı da başlıca kaynakların cömertçe seçilmesiyle hazırlanmış ayrıntılı bir biyografidir. Martin Torodash'ın The *Hispanic American Historical Review*'da yayımlanan "Magellan Historiography"si alanın tamamını inceleyerek zaman zaman acımasız olsa da güvenilir bir değerlendirme sunar.

Macellan'ın dünyanın etrafında yaptığı yolculuğa ilişkin en iyi ve en etkili görgü tanıklığı hayatta kalan bir avuç kişi arasında yer alan Venedikli genç akademisyen ve diplomat Antonio Pigafetta tarafından kaleme alınmıştır. Bu vakayiname Keşifler Çağı'nın en önemli belgelerinden biridir hâlâ. Bu anlatının, Amerikalı akademisyen James A. Robertson tarafından yapılmış en iyi ve eksiksiz çevirisi 1906'da üç koca cilt halinde yayımlanmıştır. Robertson orijinal metnin Portekizce çevirisinden çalışıyordu, ki bu da Pigafetta'nın ayrıksı mizah duygusu ve ironisinin zaman zaman bulanıklaşması anlamına gelir. 1969'da R.A. Skelton'ın yeni çevirisi, Pigafetta'nın sesi ve duyarlılığını bir anlamda aktarmayı başardı, bu çeviri Yale Üniversitesi'nde Beinecke Nadir Kitaplar ve Elyazmaları Kütüphanesi'nde bulunan Pigafetta elyazmasının bir kopyasını da içerir. Macellan ile Pigafetta hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyen herkes gibi bu akademisyenlerin her ikisine de titiz çalışmalarından ötürü teşekkür borçluyum. Pigafetta'nın günlüğünden

yaptığım alıntılar, büyük ölçüde Robertson'un çevirisinden alınmıştır, ama mümkün olduğunda orijinal kaynakları ve diğer kaynakları kontrol ettim, birkaç hatayı ve örtmeceyi sessizce düzelttim.

Pigafetta, hiçbir çıkarı ve ilgisi olmayan bir kaynak değildi. Macellan'a insanın içine dokunacak kadar sadık bir isimdi, bunun sonucunda, yolculuk sırasında yaşanan çeşitli isyanlardan, Macellan'ın bunları bastırmak için gösterdiği büyük çabadan ancak çok kısa bir biçimde bahsetmişti. Bu olayların daha eksiksiz bir anlatısını sunmak için, bu isyanlara tanık olan ya da katılan diğer denizcilerin ifadelerine başvurdum, bunlar arasında de Mafra ve Vasquito Gallego'nun anlatıları da yer alıyor. Bu günlüklerin yanı sıra Francisco Albo'nun seyir defteri yolculuğun gün be gün bir kaydını sunar bizlere.

Birinci Bölüm: Arayış

Tordesillas Antlaşması'yla ilgili olarak Samuel Eliot Morison'ın *The European Discovery of America: The Southern Voyages* ve Tim Joyner'ın *Magellan* adlı kitapları, Macellan'ın önerdiği keşif seferini etkilediği biçimiyle antlaşma hakkında değerli analizler sunar; Jean Denuce'nin *Magellan: La Question des Moluques et la Premiere Circumnavigation du Globe* (s. 46-47) adlı kitabı da.

Pedro de Medina'nın, Ursula Lamb tarafından yayıma hazırlanan *A Navigator's Universe* adlı kitabı, Alison Sandman'in yetkin tezi, *Cosmographers vs. Pilots* gibi Rönesans kozmolojisi konusunu aydınlatır. Pablo Perez-Mallaina'nın *Spain's Men of the Sea* adlı kitabı "kaba" dümencilerden bahseder (s. 233).

Tarih boyunca baharatlar ve baharat ticareti hakkında daha fazla bilgi almak için on üçüncü bölümün notlarına bakınız. Transilvanyalı Maximilian'ın baharatlar hakkındaki sözleri Charles E. Nowell'ın *Magellan's Voyage Around the World* adlı kitabından (s. 275) alınmıştır; bu kitap birkaç anlatının bir araya getirildiği uygun, hatta eksiksiz bir antolojidir.

Prens Denizci Henrique'nin tehlikeler ve ödüller hakkındaki sözleri John Noble Wilford'ın *The Mapmakers* (s. 67-69) adlı kitabında bulunabilir. J.H. Parry'nin *The Discovery of the Sea* adlı kitabında da Portekizlilerin okyanuslardaki keşifleri kapsayıcı bir biçimde özetlenir.

Macellan'ın atalarına ilişkin kapsamlı tartışmalar için bkz. Manuel Villas-Boas, *Os Magalhaes*; Joyner (s. 309) ve Morison (s. 327-329).

Birçok akademisyen İspanyol ve Portekizli Yahudilerin hayatları ve etkileri üzerine yazmıştır. Bunlar arasında Jane Gerber, *The Jews of Spain;* Frederic David Mocatta, *The Jews of Spain and Portugal and the Inquisition* ve Ruth Pike, *Linajudos and Conversos in Seville* yer alır.

Macellan'ın kariyerinin ilk dönemlerine ilişkin birçok anlatı arasında Morison'un anlatısı, Charles Parr'ın *So Noble a Captain*'ı ve F.H.H. Guillemard'ın anlatısı öne çıkar. Joyner'ın *Magellan* başlıklı kitabı (s. 33-57) özellikle kuvvetli bir anlatıdır.

Leonard Y. Andaya'nın *The World of Maluku* adlı kitabında Portekiz haritalarının son derece hassas olduğundan bahsedilir (s. 9). Macellan'ın Barbosa ailesiyle olan alışverişi Morison (s. 333) ve Denuce (s. 168) tarafından betimlenmiştir. Roger Craig Smith'in tezi *Vanguard of Empire*, Casa de Contratacion'un geçmişine ilişkin bilgiler sunar (s. 32-33); Denuce ise Ruy Faleiro'nun gerilemesini betimlemenin yanı sıra Peter Martyr'den alıntı yapar (s. 175).

Guillemard'ın Adrian'a ilişkin değerlendirmesinden de alıntı yapılmıştır (s. 101).

Donald Brand'ın *The Pacific Basin*'deki makaleleri ve Marin Mitchell'ın *Elcano* adlı kitabı (s. 69) Serrao'yu tartışır; Serrao'nun Macellan'a yazdığı mektuplar 1755'teki Lizbon depreminde kaybolmuştur; bugüne ulaşan tek şey, erken Portekizli tarihçilerin kayıtlarında yer alan, bu mektuplara ilişkin anlatılardır.

Las Casas'ın Macellan'ın planına ilişkin değerlendirmesi, Morison'da (s. 319) bulunabilir; kraliyetin verdiği cevaplar da Martin Fernandez de Navarrete'nin *Coleccion de los viajes y descubrimientos que hicieron por mar los espanoles desde fines del siglo XV*'inden alınmıştır (cilt 4, s. 11-12, 113-116); bu cevapların İngilizce çevirisi Rodrigue Levesque'nin *History of Micronesia* adlı kitabında yer alır (cilt 1, s. 119-121, 123-125).

Denuce (s. 172, 210, 214-218), Haro'nun, Macellan'ın yolculuğu için yaptığı finansal düzenlemeleri betimler.

Navarrete (cilt 4, s. 121-122), Macellan'a resmen yetki veren belgeyi içerir. Bu belgenin İngilizce bir çevirisi Blair ve Robertson'un *The Philippine Islands: 1493-1898* (cilt 1, s. 271-275) adlı kitabında bulunabilir.

İkinci Bölüm: Ülkesiz Bir Adam

Macellan'ın Kral Carlos'a yazdığı asabi mektup Licuanan ve Mira'nın *The Philippines Under Spain* (s. 11-13) adlı kitabında bulunabilir. Mektubun aslında bocurgata dört bayrak çekildiği belirtilir, ama bu mekanizmanın bu amaçla kullanılmış olması muhtemel değildir. Bir bayrak direği kullanılmış olması daha olasıdır. Daha fazla bilgi için bkz. Morison (s. 340-341).

Kral Carlos'un Macellan'ın yolculuğu hakkında yazdığı mektuplar Blair ve Robertson'un kitaplarında yeniden basılmıştır (cilt 1, s. 277-79 ve 280-92). Macellan'ın denize açılma konusunda verdiği emirler için bkz. Navarrete (cilt 4, s. 130-152), Blair ve Robertson (cilt 1, s. 256-259).

Ruy Faleiro'nun keşif seferindeki rolüyle ilgili belgeler Navarrete'de (cilt 4, s. 497) ve Ignacio Vial ile Guadalupe Morente'nin *La Primavera Vuelta al Mundo: La Nao Victoria* (s. 44-45) adlı kitaplarında yeniden basılmıştır.

Morison (s. 338-339) Fonseca konusunda özellikle anlayışsızdır, Joyner de öyle. Fonseca'nın armadayla ilişkileriyle ilgili belgeler Navarrete'de bulunur (cilt 2). Charles Parr'ın biyografisi *So Noble a Captain* (s. 230) kaynaklarla ilgili notlardan yoksun olsa da, Fonseca'nın çevirdiği dümenler de dahil olmak üzere yolculuk için yapılan hazırlıklar hakkında kuvvetli bilgiler verir.

Val ve Morente (s. 95-96) Sevilla limanını ve armadanın erzağını tartışır.

Casa de Contratacion'un Macellan'ı dizginlemeye yönelik çabaları Morente'de (s. 51) ayrıntılı bir biçimde ele alınmış ve Navarrete'de (cilt 5) belgelerle ortaya konmuştur. Denuce, Macellan'ın kadroyu akrabalarıyla doldurmasını (s. 236-239) ve Santa Maria de la Victoria'daki ayini tartışır (s. 241-246).

Joyner, Macellan'ın vasiyetnamesinin eksiksiz metnini sunar (s. 286-287), Denuce de Macellan Portekiz'den ayrıldıktan sonra Sabrosa'nın üzüntü verici bir biçimde gerilediğini anlatır (s. 255).

Üçüncü Bölüm: Yokdiyarlar

Dini bütün komutlar Perez-Mallaina tarafından kaydedilmiştir (s. 69).

Erken kartografiyle ilgili literatür çok geniştir. Genel okurların başlaması için iyi bir nokta Lloyd A. Brown'ın *The Story of Maps* adlı kitabı

ile Rodney Shirley'nin *The Mapping of the World: Early Printed World Maps, 1472-1700* adlı kitaplarıdır. John Noble Wilford'ın *The Mapmakers*'ının gözden geçirilmiş baskısı bir başka değerli özettir.

Stephen Frimmer'in *Neverlands* adlı kitabı, mitsel krallıklar konusuna eğlenceli bir giriş yapar. Yaşlı Plinius'tan yapılan alıntılar Penguin basımı *Natural History*'dendir (s. 76, 81). John Livingston Lowes'in *The Road to Xanadu* adlı kitabında (s. 117-118) derin denizlerin bazı renkli canavarlarına yer verilir. Prester John olgusuna ilişkin anlatılar, Robert Silverberg'in *The Realm of Prester John* (s. 41-45, 63) adlı kitabından alınmıştır. Marco Polo'nun sözleri *The Travels*'ın Penguin basımındandır (s. 96, 106), Mandeville'in fantastik betimlemeleri de yine Penguin basımı *Sir John Mandeville*'de bulunabilir (s. 117, 122, 129, 130). John Larner'ın *Marco Polo and the Discovery of the World* adlı kitabına da (s. 166) danışılmıştır. Son olarak Rabelais'nin satirik iğnelemesi "Kulaktan Dolma" Penguin basımı *Gargantua ve Pantagruel*'de bulunabilir (s. 679).

Dördüncü Bölüm: "Kanunsuzlar Kilisesi"

Macellan'a doğru biçimde hitap etmekle ilgili talihsizliğin ayrıntıları Morison'dan (s. 358) alınmıştır, Antonio Ginoves'le ilgili vaka ise Vial ve Morente tarafından çok ikna edici bir biçimde aktarılmıştır (s. 111).

İspanya'da eşcinselliğin sosyal ve siyasal yönleriyle ilgili daha fazla bilgi için Roger Bigelow Merriman'ın *The Rise of the Spanish Empire* (s. 53) adlı kitabına bakınız. Eşcinsellerin, hatta eşcinsel olduğundan kuşkulanılanların insan içinde kınanması ve cezalandırılması yaygın bir uygulamaydı. Ağustos 1919'da, Macellan İspanya'dan ayrıldığı sırada, Valencia'da bir din adamı, birkaç eşcinselin halkın önünde cezalandırılmasını, suçlananları kınadığı histerik bir ayine çevirmişti; onu dinleyenler daha az ceza alanların öldürülmesi gerektiğini haykırıp durmuştu. Bu histeri büyümüş, sonrasında dinleyiciler silahlara sarılmıştı; görünüşe bakılırsa isyan, yetkili makamların silahlara el koyup protestocuların kendilerini evlerine kapatmalarını talep etmesiyle son bulmuştu; ama bunun sonrasında bile, protestocuların bir kardeşlik kurup silah taşımakta ısrar etmesi üzerine bu anlaşmazlık devam etmişti.

Albo'nun, filonun Rio de Janeiro'ya varışıyla ilgili anlatısı Lord Stanley'nin *First Voyage* (s. 212) adlı kitabında bulunabilir, Morison (s.

299) ise Portekizlilerin bölgenin doğal kaynaklarını sömürmeye yönelik çabalarını tartışır. Joyner (s. 125) Carvalho'nun geçmişine ilişkin ayrıntılar sunar.

Vespucci'nin, Brezilya yerlilerine ilişkin olgun betimlemesi, Morison'da (s. 285-286) yeniden basılmıştır.

Denizcilerin gemilerdeki varoluş biçiminin ayrıntıları Perez-Mallaina (s. 135-159) ve Morison'dan (s. 165-171) alınmıştır. Joyner (s. 250) *ampolleta*'lar hakkında ilginç bir tartışma sunmuştur. Öyle görünüyor ki sadece Morison (s. 171) denizcilerin, denizde kendilerini rahatlatmaları gerektiğinde karşı karşıya kaldığı güçlükleri açıklama zahmetine girmiştir. Roger Craig Smith'in tezi (s. 175-176) ve *Coleccion General de Documentos Relativos a las Islas Filipinas Existentes en el Archivo de Indias de Sevilla*'da (cilt 2, s. 165-168) Bustamente'nin sınırlı tıbbi malzeme deposu betimlenir.

Geminin kadrosundaki azizlerle ilgili bilgiler Perez-Mallaina'nın kitabı (s. 238) ile Louis Reau'nun *Iconographie de l'Art Chretien* adlı kitabından alınmıştır (cilt 3, s. 115-122, 169-177, 804).

Consulado hakkında daha fazla bilgi için Paul S. Taylor'ın "Spanish Seamen in the New World During the Colonial Period" başlıklı makalesine bakınız: *The Hispanic American Historical Review*.

Boğaz hakkındaki ilk düşünceler "Ejder kuyruğu" hakkında Galvao'dan alıntı yapan Guillemard'da (s. 191-193); Justin Winsor'ın *Narrative and Critical History of America* (s. 107) adlı kitabında ve Morison'ın (s. 301-302) kitaplarında tartışılmıştır. Ayrıca bkz. Mateo Martinic Beros, *Historia del Estrecho de Magallanes* (1977).

Beşinci Bölüm: Liderlik Zor Zanaat

Albo'nun günlüğünden yapılan alıntı Stanley'den (s. 217) alınmıştır. Morison (s. 365) akıp giden şubat ayı içinde Macellan'ın keşfiyle ilgili ayrıntılar sunar. Normalde titiz olan Guillemard 27 Şubat'ta bir tek adanın keşfedildiğini belirtir, ama Pigafetta'nın açıklık getirdiği üzere iki ada vardı. Bkz. Pigafetta'nın kaleme aldığı, Skelton'ın çevirdiği *Magellan's Voyage* (s. 46).

Macellan ve mürettebatının dünyanın bu bölgelerinde gördüğü hayvanlar tartışmaya açıktır, çünkü Pigafetta bu hayvanların tam olarak

tanımlanmalarını sağlayacak kadar ayrıntı sunmamıştır. Guillemard ile takipçileri Macellan'ın adamlarının gördüğü "deniz kurtları"na "kürklü fok" der, ama bu muhtemelen doğru değildir. Genelde kürklü foklar dünyanın bu bölgelerinde yaşamaz, Avustralya'da ya da daha kuzeydeki sularda, örneğin Bering Boğazı civarında bulunur. Pigafetta'nın bu enlemlerde daha sık rastlanan deniz aslanı ya da deniz filini (kimi zaman fil foku denir) betimlemiş olması daha büyük ihtimaldir.

Denuce Macellan'ın Port Saint Julian'ın yerini kasten kararttığını ileri sürmüştür; ne var ki onun başvurduğu Portekizli kaynaklar Macellan ile dümencilerine hiç yoktan kötücül saikler yüklemiş olabilirlerdi. Yine de deniz yolculuğu ilerlerken, Macellan'ın Portekiz sularına yelken açtığının farkına vardığı yolunda güçlü ipuçları vardır; artık iş işten geçmişti, yakalanmamayı ummaktan başka yapabileceği bir şey yoktu.

Macellan'ın yüreklendirici konuşmasına ilişkin anlatılar için bkz. Guillemard (s. 163) ve Antonio Herrera, *The General History* (cilt 2, s. 357 ve devamı, cilt 3, s. 14).

Pigafetta Genel Kaptan'ına sadakatinden dolayı isyan konusunda sessiz kalsa da de Mafra'nın *Relation* adlı kitabında bulunan hatıraları özellikle yararlıdır, ama de Mafra, olayları oldukları sırada yazmamış, her şeyin olup bitmesinden birkaç yıl sonra (bir kâtibe) neler olduğunu anlatmıştı. Yine de Pigafetta'nın tersine de Mafra tartışmalı konular hakkında özgürce konuşmayı başarmıştı. De Mafra'nın hikâyesinin eksiksiz bir anlatısı için Blazquez ile Aguilera'nın kaleme aldığı *Descripcion*'a bakınız. Bu kitabın çevirisini Victor Ubeda yapmıştır. Port Saint Julian'daki isyana ilişkin yararlı, ama öngörülebilir görgü tanıklıkları için bkz. Navarrete (cilt 4); Elcano'nun yorumu s. 288'de bulunabilir. Ayrıca bkz. Joyner (s. 284-291). Son olarak Gaspar Correia'nın yolculuğa ilişkin kısa, ama karmakarışık anlatısı (Lord Stanley of Alderly, yay. haz.,*The First Voyage Round the World*'de ve Charles E. Nowell'ın yayıma hazırladığı *Magellan's Voyage Around the World*'de karşımıza çıkar) Macellan'ın gemilerin denetimini yeniden ele geçirmek için hileye başvurmasına ilişkin ayrıntılar sunar. Yolculuğun tarihini ilk kaleme alanlardan biri olan Correia maalesef Cartagena'yı Quesada ile karıştırıp Macellan'ın Cartagena'yı parçalattığını anlatır; ama aslında bu akıbete uğrayan Quesada olmuştur. Guillemard (s. 165-170) isyanı çevreleyen karmaşık olayları anlamlandırır.

İşkence usullerine ilişkin betimlemeler Henry Lea, *Torture* (s. 116), Philippus Limborch, *The History of Inquisition* (cilt 1, s. 217-220) ve John Marchant vd., *A Review of the Bloody Tribunal*'dan (s. 357-358) alınmıştır. *Strappado*'nun son aşaması, Limborch'un kitabında s. 219-220'de bulunabilir. Noktalama işaretleri modernleştirilmiştir. Denuce işkence kurbanlarının isimlerini verir ve Macellan'ın yaptıklarının yasadışı olduğunu söyler (s. 272-280).

Altıncı Bölüm: Kazazedeler

Morison (s. 374), Serrano'nun çalışkanlığından övgüyle bahseder. *Santiago*'nun talihsiz keşif yolculuğuna ilişkin bir anlatı Stanley'de (s. 250) karşımıza çıkar, bu hikâyede Correia *Santiago*'nun son yolculuğunu, mürettebatın daha sonra karadan yaptığı yolculukla karıştırmış gibi görünür. (Correia, geminin "mürettebat yüklü" geri döndüğünü belirtir, ama durum böyle değildi.) Charles Darwin'in Santa Cruz betimlemesi, ayrıca başka birçok ayrıntılı doğal betimleme için bkz. *Voyage of the Beagle* (s. 167).

Pigafetta'nın, *Santiago* mürettebatının Port Saint Julian'a dönen yolda sağ kalma çabalarına ilişkin yarım yamalak betimlemesi Guillemard ve özellikle de donmuş parmaklardan bahseden Herrera (s. 17-18) tarafından hünerle tamamlanmıştır.

Pigafetta, Port Saint Julian'daki yerlilere ilişkin ilk işaretlerle ilgili olarak bir "dev"in beklenmedik bir biçimde sahilde belirdiğini anlatır, ama de Mafra, daha akla yatkın bir biçimde devin gelmesi öncesinde duman belirdiğini hatırlar. Pigafetta'nın bu yerlilere ve guanacolara ilişkin anlatısı Skelton'ın çevirisinde (s. 47-50), Guillemard'da (s. 183) ve Herrera'da (s. 19) karşımıza çıkar.

Gines de Mafra, bölge yerlileriyle bu ilk karşılaşmayı hayli farklı hatırlıyordu. De Mafra'nın duygusal olmayan hikâyesine göre, sahilde dans edip gökyüzünü işaret eden bir dev olmamıştı, bir din değiştirme yaşanmamıştı, bayrak gemisinde yerlilere ziyafet çekilmemişti.

Gines de Mafra Port Saint Julian'da geçirdikleri iki ayın ardından şunları yazmıştı: "Bir gece, gece gözcüsü sahilde ateşler olduğunu söyledi." Macellan bu haberi alınca sahile onları ve talihleri yaver giderse sürekli yiyip durdukları tuzlanmış deniz fili ve midye dışında yeni bir

yiyecek kaynağı bulmaları için bir ekip göndermişti. De Mafra, adamların ateşlere yaklaştıklarında "Bir şarap yetiştiricisinin küçük ardiyesine benzer, hayvan derileriyle kaplı bir kulübe buldular. Adamlarımız ardiyeyi o kadar titizlikle kuşattılar ki, içerideki yedi kişiden hiçbiri oradan ayrılmadı." Avrupalılar ardiyenin iki bölüme ayrıldığını görmüşlerdi, biri adamlar, diğeri kadınlar ve çocuklar içindi. Ardiyenin hemen dışında "daha önce görülmemiş, çok iyi boyutta ve şekilde beş koyun" vardı. Bunlar *guanaco*'ydu. Karaya çıkan ekip ardiyenin yakınında kamp kurdu, denizciler ödünç alınmış derilerin altında tir tir titriyor, gecenin karanlığında yerlilerin saldırısına uğramamak için nöbet tutuyordu, ama bu önlem gereksizdi, çünkü yerlilerin uykusu derindi, sabaha kadar horlayarak uyudular.

Avrupalılar ertesi gün yerlilerle birlikte sert, lastiksi ve nispeten tatsız *guanaco* etiyle kendilerine ziyafet çektiler. Bir tek içecekleri yoktu; susuz denizciler adaleli *guanaco* etini yutmak için şaraba, hatta suya ihtiyaç duyuyordu.

Karaya çıkan ekip bayrak gemisine dönüp Macellan'a neler bulduklarını anlattıklarında, Genel Kaptan bir yerli getirme emri verip onları sahile gönderdi, ama mürettebat, görünüşe bakılırsa kısa bir süre önce terk edildiğini gördü. "Adamlarımız bol miktardaki karın içinde izleri fark edip takip etti," diyordu de Mafra. "Geç bir saatte onları farklı bir vadiye kurulmuş başka bir kulübede buldular." Yerliler kaçtı, Avrupalılar onları takip etti ve bu çatışma devam etti. "Adamlarımız onları yakalamaya çalıştı, onlara doğru koştuklarında yerliler Barassa'yı -*Victoria*'da görevli bir miço- edep yerinden yaraladı, Barassa daha sonra bu nedenle öldü. Yerliler kaçtı, adamlarımız onları engellemek için hiçbir şey yapamadı."

Mürettebat geceyi sahilde geçirdi. "Burada bir ateş yakıp aldıkları etin bir bölümünü kızarttılar, kâselerde erimiş kar içtiler, mızraklarından başka kendilerini koruyacak bir şeyleri olmaksızın geceyi çok soğuk olmasına rağmen orada geçirdiler." Sabahleyin kampı bozdular ve bekleyen gemilere geri döndüler, burada raporlarını sundular. Macellan "otuz adamın sahile çıkıp ölülerinin intikamını almak için kimi bulurlarsa öldürmelerini, karaya ilk çıkanlar gömmedikleri için ölüyü gömmelerini söyledi." Savaş ekibi emredildiği üzere karaya çıkıp ölmüş yoldaşlarını gömdü, ama "kızgınlıkları ve öfkelerinin öcünü alacak bi-

rini bulamadılar." Sekiz gün süren verimsiz bir aramanın ardından, yorgunluk ve hayal kırıklığı içinde gemilerine döndüler.

Joyner (s. 150) Cartagena ve Pero Sanchez de la Reina'nın çektiklerini anlatır, aynı konuya Morison da değinir (s. 375).

Yedinci Bölüm: Ejderin Kuyruğu

Güneş tutulmasıyla ilgili orijinal ayrıntılar büyük olasılıkla filonun astronomu San Martin'den gelmiştir, San Martin'in kayıtları Guillemard'ın kitabında betimlenmiştir (s. 187). Guillemard kayıp olan asıl belgelere erişimi olan Herrera'dan alıntı yapar.

Gallego'nun sözleri, yorulmak bilmez Morison'un çevirdiği Leiden Anlatısı'ndan alınmıştır (s. 12), Albo'nun boğazla ilgili kayıtları da Stanley'de karşımıza çıkar (s. 218-219). Morison "sonraki kâşif"ten alıntı yapmıştır (s. 380). Pigafetta'nın *carta* sözcüğünü kullanmasına ilişkin bir analiz için bkz. Morison (s. 382) ve boğaza ilişkin ilk yanlış anlamalar için bkz. Parry, *The Discovery of the Sea* (s. 248) ve Morison (s. 382-383). Guillemard s. 192'de "*terra ulterior incog.*"dan bahseder.

Macellan keşif seferinin başarısını boğazı geçmeye bağlamış olsa da gönülsüz bir tavırla başka bir planı olduğunu açıklamıştı. Pigafetta bize "Boğaz'ı keşfedememiş olsaydık Genel Kaptan Atlantik Kutbu'na doğru yetmiş beş dereceye kadar ilerlemeye kararlıydı. Orada bu enlemde, yazları gece olmaz, olursa bile kısadır, kışları da aynı şey gündüzler için söz konusudur."

Charles William Eliot'ın yayıma hazırladığı *Voyages and Travels*'da Stanley (s. 219) ve Francis Pretty Albo'dan alıntı yapar. Boğaza ilişkin diğer betimlemeler Morison'dan (s. 390-391), Darwin'in *Voyage of the Beagle*'ından (s. 196-197, 203) ve Herrera'dan alınmıştır. Parr (317-318) bir kanoda kürek çeken "yarım düzine çıplak yerli" ile Macellan'ın filosu arasındaki anlamlı karşılaşmayı aktarır. Ama günlük yazarlarının hiçbiri ve diğer tarihçiler de bu karşılaşmadan bahsetmez (yerli kabilelerden büyülenmiş Pigafetta, kesinlikle bahsederdi). Kaynak yokluğunda, bu olayın gerçekte bir dayanağı bulunmamaktadır.

Denuce (s. 288) ve Herrera (15. bölüm), Macellan'ın deniz yolculuğunda ısrar etme arzusundan bahseder. Joyner (s. 276) Gomes'in içerlemesini tartışır. Denuce (s. 287-288) kâğıtların boğazda yerleştirildiği

sanılan yerle ilgili ayrıntılar sunar. Herrera, isyancıların Mesquita'yı öldürdüğünü söyler, ama çok sayıda başka anlatının da işaret ettiği üzere durum böyle değildi.

Magellan'ın ve San Martin'in önemli hataları Joao de Barros'un *Da Asia: Decada Terceira* adlı, Victor Ubeda'nın bu kitap için çevirdiği kitabında karşımıza çıkar. Ayrıca bkz. Stanley (s. 177-178). Barros bu belgeleri, San Martin'in daha sonra Portekizlilerce el konulan belgelerinden alıp çıkarmıştı. Barros'un sözleriyle "Burada bu tür emirlerin içeriklerinin yanı sıra, San Martin'in cevabını da vermeyi uygunsuz bulmuyoruz, böylece kendilerini içinde buldukları durum bizim sözcüklerimizle değil, onların kendi sözcükleriyle anlaşılabilir; ayrıca Macellan'ın bulmayı istediği yolun boşa çıkması halinde, izlemeyi planladığı rotayla ilgili amacı da ortaya konabilir."

Pigafetta ile Albo, armadanın boğazın batı ağzından denize açılmasının kesin tarihi konusunda anlaşmazlık içindeydi. Pigafetta bu tarihi 28 Kasım, Albo 26 Kasım olarak verir. Bu uyumsuzluk çeşitli biçimlerde açıklanabilir; örneğin Pigafetta ile Albo, boğazın ucunu belirlemek için farklı yer şekilleri belirlemiş olabilirler. Bkz. Morison (s. 400-401).

Sekizinci Bölüm: Ölüme Karşı Bir Yarış

İngilizce edebiyat geleneğinde Setebos hakkında daha fazla bilgi için bkz. Robert Browning'in uzun şiiri "Caliban Setebos üzerine düşünüyor ya da Adada Doğal Teoloji" (1864); bu şiir Caliban'ın çektikleri hakkında felsefi bir düşünce akışıdır.

Macellan'ın Guam'a gelmeden önce Pasifik'te karaya çıkamaması uzun zaman boyunca soru işaretleri doğurmuştur. Bu konudaki düşünce ekollerinden biri, onun aslında vakanüvislerinin belirttiğinden çok daha kuzeyde, bütün adalardan uzakta olduğunu varsayar. Bütün görgü tanıkları (Albo, Pigafetta ve de Mafra) armadanın yaklaşık olarak Şili'de Valparaiso'nun bulunduğu enlemde batıya, Pasifik'e doğru yöneldiğinde hemfikir olsa da, bazıları günlük yazarlarının Baharat Adaları'nın İspanya'ya değil, Portekiz'e ait yarıkürede bulunması halinde, gerçek yerlerini gizlemek için kasten yanlış ifadeler verdiğini ileri sürmüştür. Bu varsayım pek anlamlı değildir, çünkü günlük yazarları hikâyelerini farklı amaçlarla kaleme almışlardı; Pigafetta, Macellan'ı

yüceltmek, onu Avrupa soylularına sevdirmek için yazmıştı. Albo bulundukları yerlerin izini sürmüştü, de Mafra ise anlatısını yıllar sonra, Baharat Adaları'nın yerinin artık tartışmalı olmadığı dönemde yazdırmıştı.

Küçük San Pablo hakkındaki bilgiler Samuel Eliot Morison'ın yayımlanmamış *Life* makalesinden alınmıştır (24 Şubat 1972).

Dokuzuncu Bölüm: Kaybolmuş Bir İmparatorluk

Bu bölümdeki bilgilerin çoğu, armadanın Pasifik'ten geçişini belagatle betimleyen Pigafetta'nın anlatısından alınmıştır.

Macellan'ın Pasifik'te ilk kez karaya çıkmasının genişletilmiş ve değerli bir tartışması için bkz. Robert F. Rogers ve Dirk Anthony Ballendorf, "Magellan's Landfall in the Mariana Islands", *Journal of Pacific History* (c. 24, Ekim 1989). Yazarlar filonun hareketleri hakkında kesin bir bilgi vermek için karaya çıkmayı yeniden yaratmışlardır; ne var ki erozyonun yarattığı değişiklikler bu tür egzersizlerin değerini tehlikeye atabilir. Chamorra kültürünün ayrıntıları hakkında Rogers'ın kitabı *Destiny's Landfall*'a da danışmaya değer. Guillemard (s. 226) ve Joyner (s. 269) Andrew Usta'yı tartışır.

Kuramda ve pratikte adalıların denizdeki seyir sistemlerine ilişkin büyüleyici bir anlatı için bkz. Ben Finney, *Voyage of Rediscovery*, özellikle de s. 56-64.

Louise Levathes'in *When China Ruled the Seas* (1996) adlı kitabı, bu konu hakkında İngilizcede yazılmış güvenilir kılavuzlardan biridir. Ma Huan'ın bir keşif seferine ilişkin günlüğü, *The Overall Survey of the Ocean's Shores* da (1433) dikkate değer. Gavin Menzies'in yakın dönemde yayımlanmış kitabı *1421*, İmparatorluk Filosu'nun Karayipler'e ulaştığını, dünyanın çevresindeki yolculuğu muhtemelen Macellan'dan yüz yıl önce tamamladığını ileri sürer. Ne var ki bu kışkırtıcı iddiaları kanıtlayacak sağlam kanıtlar hâlâ yoktur.

Morison (s. 435), dünyanın etrafında bir yolculuğu tamamlayan ilk kişi olmaya, Macellan'ın kölesi Enrique'yi aday gösterir. Morison, Macellan'ın yaptığı deniz yolculuğunun Enrique'yi ana vatanına geri getirdiğini söyler. Bu varsayım doğru olsa bile Enrique dünyanın çevresini Macellan onu beraberinde götürdüğü için dolanabilmiştir.

Armadanın silahlarıyla ilgili bir tartışma için bkz. Charles Boutell, *Arms and Armour* (s. 243) ve Parr (s. 383). Roger Craig Smith'in 1989 tarihli tezi *Vanguard of Empire: 15th and 16th Century Iberian Ship Technology in the Age of Discovery* bu konu hakkında daha özel bilgiler sunar. Courtland Canby'nin *A History of Weaponry* (cilt 4) ve John Hewitt'in *Ancient Armour and Weapons in Europe* (cilt 3) adlı kitaplarının yanı sıra *The Penguin Encyclopedia of Weapons and Military Technology* de tavsiye edilesi kitaplardır.

Guillemard (s. 235) denizcilerin gördüğü yarasalardan bahseder. Albo'nun Cebu betimlemesi ise Navarrete'den alınmıştır (cilt 4, s. 219-221).

Onuncu Bölüm: Son Savaş

Pigafetta, Macellan'ın Cebu'ya yaptığı ziyarete ilişkin anlatısında, çok geniş bir yelpazeye yayılan ilgi alanlarının çok farklı iki yüzünü ortaya koyar. Pigafetta Papalık'a bağlı eski bir diplomat olarak görevine bağlıydı, ama Genel Kaptan'ın Filipinlilerin dinini değiştirme konusunda sarf ettiği çabalar onu gerçekten etkilemişti. Ayrıca Pigafetta bu konuda neredeyse tek kaynaktır. Macellan'ın dinsel kanılarına ilişkin daha fazla ayrıntı için bkz. Robertson'un Pigafetta çevirisi (s. 133-169).

Pigafetta, büyüleyici bulduğu *palang* göreneği üzerinde de uzun uzadıya durur. Bu konu Keşifler Çağı'nda Pasifik ve Doğu kültürleri hakkında kaleme alınmış alıntılarda sık sık karşımıza çıkar; İmparatorluk Filosu'nda çalışan Çinli denizciler bile *palang*'ın bir versiyonuna rastlamıştır, Macellan'ın adamları gibi onlar da bu pratik karşısında hem büyülenmiş hem dehşete düşmüşlerdir. Bu örnekte *palang*, testis torbasına sokulan kum dolu küçük boncuklar biçimindeydi; bu şekilde süslenmiş adamlar hareket ettiklerinde ya da yürüdüklerinde, çan çalmasını hatırlatan belli belirsiz bir ses çıkarıyorlardı. Ma Huan bunun "çok ilginç bir şey" olduğunu söylüyordu.

Pigafetta, *palang*'a ilişkin değerlendirmesinde, en azından Avrupa standartlarına göre olağanüstü derecede hoşgörülüydü. Başka Avrupalılar *palang* hakkında sansürlü yazılar kaleme almışlardı. Becerikli İspanyol denizci Andres Urdaneta bu bölgeyi Maluku Armadası'ndan dört yıl sonra, 1525'ten itibaren birkaç kez ziyaret etmiş, Borneo yerli-

lerinin *palang* uygulamasına ilişkin bir anlatı kaleme almıştı; buna göre yerliler deri bir bilezikle penise "birkaç küçük yuvarlak taş" bağlıyordu, bazıları ise "gümüş ya da teneke bir tüp takmıştı... kadınlarla cinsel birleşmeye girmek istediklerinde bu tüplerin üzerine ince gümüş ya da altın çubuklar takıyorlardı." Pratikte *palang*'ı taşıyan kişi, sıklıkla tüpün içine bir dizi nesne sokuyordu; domuz kılları, bambu parçaları, boncuklar, hatta cam parçaları kullanılıyordu. Urdaneta hayrete kapılmıştı, Filipinler'deki misyonerler verdikleri vaazlarla bu uygulamaya karşı çıkıyordu.

Filipinler hakkında ilk anlatılardan birini kaleme alan İspanyol tarihçi Antonio de Morga son derece gayriahlaki bulduğu bu pratik karşısında tiksintiye kapılmış, ama Filipin takımadalarının başka yerlerinde uygulandığı biçimiyle *palang*'ın ayrıntılı bir betimlemesini sunmuştu. Morga 1609'da *palang*'ı betimlemeye soyunduğunda, Katolik din adamlarının caydırmaya yönelik sıkı çalışmaları sayesinde gözden düşmekte olan bir pratik olduğu açıklık kazanmıştı: "Yerliler ... özellikle de kadınlar çok kötü ve duyumsal, rezillikleri erkekler ile kadınlar arasında tuhaf ilişki biçimleri gelişmesine yol açmış ki bunlardan birini gençliklerinden itibaren uyguluyorlar. Erkekler hünerle penisin başının yakınına bir delik açıyor ve bunun içine metal ya da fildişinden küçük bir yılanbaşı yerleştiriyor. Daha sonra bunu gevşemesin diye, delikten aynı malzemeden yapılmış küçük bir cıvata geçirerek sıkılaştırıyor. Karılarıyla bu aletle ilişki kuruyorlar ve cinsel birleşmeden uzun süre sonra geri çekilemiyorlar. Buna o kadar bağımlılar, bundan o kadar fazla zevk alıyorlar ki epeyce kan dökmelerine ve başka yaralar da almalarına rağmen yaygın bir pratik. Bu aygıtlar *sagra* diye biliniyor, geriye pek az *sagra* kaldı, çünkü Filipinlilerin Hıristiyan olmaları sonrasında bu gibi şeylerin bir kenara bırakılmasına, kullanılmalarına izin verilmemesine özen gösterildi."

Bu konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Morison (s. 435). Alıntılanan betimlemeler, bibliyografyada bahsi geçen, Tom Harrison'ın kaleme aldığı iki makalede bulunur.

Juan Gil, kısa süre önce kaleme aldığı *Mitos y Utopias del Descubrimiento* (1989) adlı kitabında, Macellan'ın duygularını yitirmiş subaylarının Mactanlıların onu katletmesine izin verdiği olasılığını değerlendiren birkaç yorumcudan biridir.

Simon Winchester, Macellan ile Lapu Lapu arasındaki savaşın canlandırılmasını "After Dire Straits, an Agonizing Haul Across the Pacific"te, *Smithsonian* (s. 84-95) betimler.

On Birinci Bölüm: İsyancılar Gemisi

Enrique'nin ihanetiyle ilgili ayrıntılar Pigafetta ve metinde bahsi geçen diğer anlatıların yanı sıra Gonzalo Fernandez de Oviedo y Valdez'in *Historia General y Natural de las Indias*'tan (s. 13 ve devamı) alınmıştır. Denuce katliamın sonrasında gözlenen tabloya katkıda bulunur. Ayrıca bkz. Morison (s. 438-441) ve Navarrete (cilt 4).

San Antonio'nun İspanya'ya dönüşü hakkında, Guillemard (s. 215), erken ve zaman zaman hatalı bilgiler veren tarihçi Argensola'nın Cartagena ve rahibin *San Antonio* tarafından kurtarıldığını belirttiğini söyler; ama bu iddiayı destekleyen bir kayıt yoktur. Guillemard (s. 216) geri dönüş yolculuğu sırasında *San Antonio*'nun yiyeceğinin tükendiğine inansa da durum muhtemelen böyle değildi, çünkü gemi bütün filonun erzakını taşıyordu. *San Antonio*'dakilerin sempati uyandırmak için bu hikâyeyi geliştirmiş olması olasıdır. Skelton geminin geldiği günün tarihini verir (s. 156).

San Antonio isyanı ve içindeki çürümüş malzemeyle ilgili resmi raporlar ve emirler Licuanun ve Mira, *The Philippines Under Spain*'de (s. 17, 24-28, 43-44) bulunabilir. Ayrıca bkz. Denuce (s. 293). Joyner Mesquita'nın davayla ilgili masrafları karşılaması gerektiğini söyler.

Roger Merriman, *The Rise of the Spanish Empire*'da Kral Carlos'un hayret verici bir biçimde iktidara yükselmesi hakkında daha fazla bilgi verir (cilt 3, 1925).

On altıncı yüzyılda Sevilla'da gündelik hayata ilişkin anlatılar için bkz. Pike'ın "Seville in the Sixteenth Century", *The Hispanic American Historical Review*, cilt 41, no. 3, Ağustos 1961.

On İkinci Bölüm: Hayatta Kalanlar

Macellan'ın ölümünden sonra Elcano'nun yükselmesi ve Maluku Armadası'nın karşı karşıya olduğu sorunlar Mitchell'da büyük bir beceriyle ortaya konmuştur. Özellikle bkz. s. 42-48 ve 63-64.

Robertson'un Pigafetta çevirisi, anlatının bu noktasında ikinci ciltte devam eder.

Morison'un Palawan betimlemesi s. 242'de bulunur, Albo'nun Brunei'ye ulaşmaya çalışırken yorulması Stanley'de (s. 226-227) okunabilir.

Jones'un 1928 tarihli *The Itinerary of Ludovico de Varthema of Bologna* çevirisinden alıntı yapılmıştır. Varthema'nın Baharat Adaları betimlemesi (s. 88-89) armadanın daha sonra karşılaştığı sahnelerin daha doğru bir manzarasını sunar. Bajau hakkında daha fazla bilgi için Harry Nimmo'nun *The Sea People of Sulu*'suna (1972) bakınız.

Argensola'nın Maluku Adaları betimlemesi Stevens'ın 1708 tarihli *The Discovery and Conquest of the Molucco and Phillippine Islands* çevirisinden alınmıştır (s. 7).

The Lusiads'dan yapılan alıntı, Landeg White'ın çevirisinden alınmıştır (s. 223).

On Üçüncü Bölüm: *Et In Arcadia Ego*

Barros'un Baharat Adaları yerlilerine ilişkin sert görüşleri, Charles Corn'un etkileyici ve kışkırtıcı çalışması *The Scents of Eden*'de (s. 58) ve Andaya'da verilmiştir. Baharat Adaları sakinlerinin şöhretleri dikkate alınırsa, armadanın onlara olabildiğince medeni bir biçimde muamele etmiş olması şaşırtıcıdır.

Antonio Galvao'nun Baharat Adaları'ndaki yanardağlar ve yağışlara ilişkin yararlı ve canlı anlatımı Hubert Jacobs'ın çevirdiği *Treatise on the Moluccas*'da (1971) ve Richard Hakluyt'un çevirdiği *The Discoveries of the World*'de bulunabilir (1862, ilk basımı 1601'de yapılmıştır). Barbosa'nın karanfiller ve Almanzor ailesiyle ilgili betimlemeleri Henry E.J. Stanley'nin çevirdiği *Description of the Coasts of East Africa and Malabar* adlı kitabından alınmıştır, 1866 (s. 201-202). Andaya sözlü anlaşmaların yazılı anlaşmalardan önde geldiğini tartışır (s. 61).

Serrao'nun Baharat Adaları'na yaptığı ilginç yolculuk hakkında Guillemard ağırlığı olmayan birkaç kuram ileri sürer. Bir senaryoya göre, Serrao "Portekizlilerin emirleriyle hareket eden Malay bir kadın tarafından zehirlenmiştir". Ama Guillemard, Argensola'nın Serrao'nun zehirlenmediği yönündeki iddiasını da aktarır; onun yerine Hindistan'a gönderilmiş ve gemide ölmüştür (s. 281).

Karanfiller hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyenler Frederick Rosengarten'ın *Book of Spices* (gözden geçirilmiş basım, 1973) adlı kitabına, özellikle de s. 200-204'e bakmalıdır. Bu bölümde sunulan, baharatlar hakkındaki bilgilerin çok büyük bir bölümü bu kapsamlı ve eğlenceli başvuru kitabından alınmıştır. Konuyla ilgili diğer yararlı çalışmalar arasında Parry'nin *The Story of Spices* (1953) ve Larioux Bruno'nun "Spices in the Medieval Diet: A New Approach" (*Food and Foodways*, cilt 1, no. 1, 1985) adlı makaleleri yer alır. M.N. Pearson'ın yayıma hazırladığı *Spices in the Indian Ocean World* (1996) adlı kitap da ilgi çekicidir.

On Dördüncü Bölüm: Hayalet Gemi

Timor'a frenginin (denizcilerin gördüğü buysa eğer) aslında Portekiz'den gelmiş olması yine de mümkündür, zira Portekizliler 1513 gibi erken bir tarihte Çin'e gitmişlerdi, Çinliler daha sonra bu hastalığı Timor'a taşımış olabilir.

Pigafetta'nın Çin hakkındaki ayrıntılı anlatısı, Endonezya'da çok seyahat etmiş bir Arap tüccardan derlediği hikâyelere dayanıyordu. Pigafetta imparatorluk başkenti Pekin'in inandırıcı bir betimlemesini sunmuştu: "İmparatorun sarayının yanında iç içe geçmiş yedi duvar var, bu dairesel yerlerin her birinde, burayı (ve burada kalan kişiyi) bir çan çalıncaya kadar korumak için on bin adam görevlendiriliyor, çan çaldığında da her dairesel bölge için on bin adam daha geliyor. Her gün ve her gece bu şekilde yer değiştiriyorlar. Duvarların oluşturduğu her çemberin bir kapısı var. Birinci kapıda, elinde büyük bir kitap tutan bir adam duruyor, *satu bagan*'lı *satu horan* deniyor bu adama; ikincide *satu hain* denilen bir köpek, üçüncüde demir bir gürzü olan, *pocum becin*'li *satu horan* denilen bir adam, dördüncüde elinde bir kâse tutan, *anat panam*'lı *satu horan* denen bir adam, beşincide mızraklı, *tumach*'lı *satu horan* denen bir adam; altıncıda *satu horiman* denilen bir aslan; yedincide *gagua pute* denilen iki beyaz fil bulunuyor.

Sarayda sadece krala hizmet eden kadınların bulunduğu yetmiş dokuz salon bulunuyor. Sarayda meşaleler her zaman yanık tutuluyor, saraydan içeri girmek bir gün alıyor. Yukarı kısımda dört salon bulunuyor, önde gelen adamlar kimi zaman kralla konuşmak için bu salonlara giriyor. Sa-

lonlardan biri hem yukarıda hem aşağıda bakırla süslü; biri gümüşle, biri altınla, dördüncüsü de inciler ve değerli mücevherlerle süslü. Kralın vassalları ona haraç olarak altın ya da başka değerli şeyler getirdiklerinde, bunları bu salonlara koyup 'Santhoa Raia'nın onuruna ve şerefine' diyorlar."

Ümit Burnu'yla ilgili olarak: *The Lusiads*'ta Beşinci Şarkı'da Luis de Camoes, Ümit Burnu'nu, atılgan Portekizli denizciler bile olsa o küçük insanların kendi alanına müdahalesine içerleyen Adamastor adında kuvvetli bir dev olarak kişileştirmişti.

Ben o büyük, gizli uzantıyım
Siz Portekizlilerin Fırtınalar Burnu dediği,
Batlamyus, Pompeius, Strabon, Plinius
Ve başka yazarların hiç bilmediği.
Afrika biter burada, son bulur sahili
Benim bu geniş, el değmemiş
Güneye, kutba doğru uzanan platomda,
Ve cüretinizle saplanır bağrıma.

Espinosa'nın geri dönüşle ilgili üzücü yorumu Levesque'de bulunur (s. 306).

Trinidad'ın trajik sonuyla ilgili bilinenlerin büyük bölümünün kaynağı, anlatısı Portekizlilerden yana ağır basan Barros'tur. Barros (onuncu bölüm), Brito'nun, armadanın çeşitli ülkelerin yerlerini değiştirme girişimlerini keşfettiğini belirtir, Guillemard da (s. 303) onaylayıcı bir tavırla, Brito'nun armadadan sağ kalanlar hakkında Portekiz tahtına verdiği katı rapordan alıntılar yapar. *Trinidad*'ın trajik sonu, Barros'un olayları eğip bükmesine esin kaynağı olmuştur, öyle ki Brito, Macellan'ın adamlarının kurtarıcısı olarak karşımıza çıkar, oysa gerçekte onları ölüme terk etmekten mutluluk duymuştur. Barros, Brito hakkında, "Gonzalo Gomez de Espinosa'nın içinde bulundukları zor durumdan ötürü yardım ricasında bulunmak üzere gönderdiği Bartolome Sanchez adlı kâtibin ricası üzerine yaptığı ilk iş, gemi için bol miktarda erzak ve çapanın bulunduğu bir karavela göndermek oldu... Antonio de Brito, bu krallığın vatandaşları oldukları için mürettebatı iyileştirdi ve onlara olabildiğince iyi baktı, bize sorun yaratmamak için o ülkelere gitmedi." Barros sonuç olarak "Kuşkulardan azadeyiz," diye yazıyordu.

Espinosa'nın Portekizlilerin ceza kolonisinde çektiği ıstırabın betimlemesi Levesque (s. 306), Guillemard (s. 304) ve Navarrete'den (cilt 4, s. 378 ve devamı) alınmıştır.

Victoria'nın Ümit Burnu'nda kayıtsız bir Portekiz gemisiyle karşılaşma sahnesini Joyner (s. 231) aktarır, Morison (s. 461) *Victoria*'nın ekvatordan birçok kereler geçtiğini belirtir. Joyner (s. 234) Burgos'un karakterini ve mürettebat mensuplarına ihanet etme saiklerini inceler.

On Beşinci Bölüm: Macellan'dan Sonrası

Elcano'nun Kral Carlos'a yazdığı kaçamak mektubun tam metni Morison'da (s. 471-73) yeniden basılmıştır.

Mitchell (s. 178-182) keşif seferiyle ilgili sonradan yapılan soruşturmaya dair belgeleri sunar, Joyner (s. 242), Juan Rodriguez'in kaderinden bahseder. Espinosa'nın son günleri Joyner (s. 265, 277-78) ve Morison (s. 456) tarafından anlatılmıştır. Morison (s. 477) talihsiz Guadiana Nehri konferansını da tartışır. Armadanın gemilerinin kaybedilmesi üzerine açılan davalar hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak isteyenler Brandeis Üniversitesi Kütüphaneleri'nin Özel Koleksiyonlar Bölümü'ne danışmalıdır; buradaki belgeler Cristobal de Haro'nun keşif seferini destekleme maliyetini geri alma çabalarını aydınlatır.

Elcano'nun son yolculuğu ve ölümüyle ilgili ayrıntılar Mitchell (s. 148-157), Morison (s. 475-483), Parry, *The Discovery of the Sea* (s. 257) ve Nowell'da (s. 238) bulunur.

Lawrence C. Wroth'un *Early Cartography of the Pacific* (s. 149-150) adlı kitabında, İspanya ile Portekiz arasında Baharat Adaları'nın kontrolünü ele geçirmek için verilen mücadelenin nihai sonucu ayrıntılı olarak aktarılır.

Victoria'nın son yolculuğunun yaslı hikâyesi Parry (s. 261), Joyner (s. 243) ve Mitchell (s. 106-107) tarafından anlatılır.

Bibliyografya

Kitaplar

Alcocer Martínez, Mariano, *Don Juan Rodríguez Fonseca: Estudia Crítica Biográ- fica,* Valladolid: Imprenta de la Casa Católica, 1923.

Andaya, Leonard Y., *The World of Maluku,* Honolulu: University of Hawaii Press, 1993.

Andrews, William, *Bygone Punishments,* Londra: William Andrews & Co., 1899.

Arber, Edward, *The First Three English Books on America,* New York: Kraus, yeniden basım, 1971.

Baker, J., *The History of the Inquisition,* Westminster, İngiltere: O. Payne, 1736.

Baker, J.N.L., *A History of Geographical Discovery and Exploration,* Boston: Houghton Mifşin, 1931.

Barbosa, Duarte, *The Book of Duarte Barbosa,* çev. Mansel Longworth Dames, Yeni Delhi: Asian Educational Society, 1989. (İlk basım 1812.)

———, *A Description of the Coasts of East Africa and Malabar,* çev. Henry E. J. Stanley, Londra: Hakluyt Society, 1866.

Barros, João de, *Da Asia: Decada Terceira,* Lizbon: Na Régia Officina Typografica, 1777.

Barros Arana, Diego, *Vida i viajes de Hernando de Magallanes,* Santiago de Chile: Imprenta Nacional, 1864.

Bates, Robert L. ve Julia A. Jackson, (yay. haz.) *Dictionary of Geological Terms,* New York: Anchor Books, 1984.

Benson, E. F., *Magellan,* Londra: John Lane, 1929.

Birmingham, Stephen, *The Grandees: America's Sephardic Elite,* New York: Harper & Row, 1971.

Blair, Emma Helen ve James Alexander Robertson, yay. haz., *The Philippine Islands: 1493–1898,* c. 1. Mandalyong, Rizal: Cachos Hermanos, 1973.

Blázquez, Antonio ve Delgado Aguilera, yay. haz., *Descripción de los reinos, costas, puertos e islas que hay desde el Cabo de Buena Esperanza hasta los Leyquios, por Fernando de Magallanes; Libro que trata del descubrimiento y principio del Estre- cho que se llama de Magallanes, por Ginés de Mafra; y Descripción de parte del Japón.* Madrid: Publicaciones de la Real Sociedad Geográfica, 1920.

Boorstin, Daniel J., *The Discoverers,* New York: Random House, 1983.

Bourne, Edward Gaylord, *Discovery, Conquest, and Early History of the Philippine Islands,* Cleveland: Arthur H. Clark, 1907.

———. *Spain in America: 1450–1580,* New York: Harper & Brothers, 1904.

Boutell, Charles, yay. haz., *Arms and Armour in Antiquity and the Middle Ages,* New York: D. Appleton & Co., 1870.

Brand, Donald D., "Geographical Exploration by the Spaniards" ve "Geographical Exploration by the Portuguese", *The Pacific Basin: A History of Its Geographical Exploration* içinde, yay. haz., Herman R. Friis. New York: American Geographical Society, 1967.

Braudel, Fernand, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II,* iki cilt, New York: Harper & Row, 1972–1973.

———, *The Structures of Everyday Life: The Limits of the Possible*, Londra: Collins, 1981.
Brown, Lloyd A., *The Story of Maps*, New York: Dover Publications, 1977. (İlk basım 1949.)
Buehr, Walter, *Firearms*, New York: Thomas Y. Crowell, 1967.
Bueno, José María, *Soldados de España: El Uniforme Militar Español Desde los Reyes Católicos hasta Juan Carlos I*, kendi yayını, Málaga, 1978.
Cabrero Fernández, Leoncio, yay. haz., *Historia general de Filipinas*. Madrid: Ediciónes de Cultura Hispánica, 2000.
Camões, Luíz de, *The Lusíads*, çev. Landeg White, Oxford: Oxford University Press, 1997.
Campbell, John, *The Spanish Empire in America*, Londra: M. Cooper, 1747.
Canby, Courtlandt, *A History of Weaponry*, c. 4. New York: Hawthorn Books, 1963.
Carpenter, Kenneth, J., *The History of Scurvy and Vitamin C*, Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
Cipolla, Carlo M., *Guns and Sails in the Early Phase of European Expansion, 1400–1700*, Londra: Collins, 1965.
Colección General de Documentos Relativos a las Islas Filipinas Existentes en el Archivo de Indias de Sevilla (5 cilt), Barcelona: L. Tasso, 1918–1923.
Corn, Charles, *The Scents of Eden*. New York: Kodansha International, 1998.
Crane, Nicholas, *Mercator: The Man Who Mapped the Planet*, Londra: Weidenfeld & Nicholson, 2002.
Crow, John A., *Spain: The Root and the Flower*, New York: Harper & Row, 1975.
Dalrymple, Alexander, *An Historical Collection of the Several Voyages and Discoveries in the South Pacific Ocean*, c. 1, Londra: J. Nourse, 1770.
Darwin, Charles, *Voyage of the Beagle*. Londra: Penguin Books, 1989. (İlk basım 1839.)
Denucé, Jean, *Magellan: La Question des Moluques et la Première Circumnavigation du Globe, Mémoires, Académie Royale de Belgique* içinde, c. 4, Brüksel: Hayez, 1908–1911.
DeVries, Kelly, *Medieval Military Technology*, Lewiston, N.Y.: Broadview Press, 1992.
Diamond, Jared, *Guns, Germs, and Steel*, New York: W. W. Norton, 1997.
Diffie, Bailey W. ve George D. Winius, *Foundations of the Portuguese Empire, 1415–1580*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977.
Eliot, Charles William, yay. haz. *Voyages and Travels: Ancient and Modern*, New York: P. F. Collier & Son, 1910.
Faria y Sousa, Manuel de. *The Portugues* [*sic*] *Asia*, çev. John Stevens, Westmead, İngiltere: Gregg International Publishing, 1971. (İlk basım 1695.)
Finney, Ben. *Voyage of Rediscovery*. Berkeley: University of California Press, 1994.
Frimmer, Steven, *Neverland*, New York: Viking Press, 1976.
Galvano, Antonio, çev. Richard Hakluyt, *The Discoveries of the World*. Londra: Hakluyt Society, 1862. (İlk basım 1601.)
Galvão, Antonio, *A Treatise on the Moluccas*, çev. Hubert Jacobs, Roma: Jesuit Historical Institute, 1971.
Gerber, Jane S., *The Jews of Spain*, New York: The Free Press, 1992.
Gil, Juan, *Mitos y Utopías del Descubrimiento*, Madrid: Alianza Editorial, 1989.
Guillemard, F.H.H., *The Life of Ferdinand Magellan*, Londra: George Philip & Son, 1890.
Haliczer, Stephen, "The Expulsion of the Jews as Social Process", *The Jews of Spain and the Expulsion of 1492* içinde, yay. haz. Moshe Lazar ve Stephen Haliczer, Lancaster, California: Labyrinthos, 1997.
Haring, Clarence Henry, *The Spanish Empire in America*, New York: Harcourt Brace & World, 1973. (İlk basım 1947.)
———, *Trade and Navigation Between Spain and the Indies*, Cambridge: Harvard University Press, 1918.

Harvey, Miles, *The Island of Lost Maps,* New York: Random House, 2000.
Hawthorne, Daniel. *Ferdinand Magellan.* Garden Ciry, N.Y.: Doubleday, 1964.
Henisch, Bridget Ann, *Fast and Feast,* University Park: Pennsylvania State University Press, 1976.
Herrera y Tordesillas, Antonio de, *The General History of the Vast Continent and Islands of America,* c. 2 ve 3, Londra: Jer. Batley, 1725. (İlk basım 1601–1615.)
———, *Historia general de los hechos de los Castellanos en las islas i tierra firme del mar océano,* c. 5, Madrid: Tipografía de Archivos, 1936.
Hewitt, John, *Ancient Armour and Weapons in Europe,* c. 3, Graz, Avusturya: Akademische Druck, 1967.
Hildebrand, Arthur Sturges, *Magellan,* New York: Harcourt, Brace & Co., 1924.
Joyner, Tim, *Magellan,* Camden, Me.: International Marine, 1992.
Kimble, George H. T., *Geography in the Middle Ages,* Londra: Methuen, 1938.
Lagôa, João António de Mascarenhas Judice, Visconde de, *Fernão de Magalhães: a sua vida e a sua viagem* (2 cilt), Lizbon: Seara Nova, 1938.
Lalaguna, Juan, *A Traveller's History of Spain,* 4. basım, Brooklyn, N.Y. ve Northampton, Massachusetts: Interlink Books, 1999.
Larner, John, *Marco Polo and the Discovery of the World,* New Haven: Yale University Press, 1999.
Lea, Henry Charles, *A History of the Inquisition of Spain,* c. 3, New York: AMS Press, 1988. (İlk basım 1906–1907.)
———, *Torture,* Philadelphia: University of Philadelphia Press, 1973, (ilk basım 1866.)
Leonardo y Argensola, Bartolomé Juan de, *Conquista de las islas Malucas,* Madrid: A Martín, 1609.
———, *The Discovery and Conquest of the Molucco and Philippine Islands,* çev. John Stevens, Londra, 1708.
Levathes, Louise, *When China Ruled the Seas,* New York: Oxford University Press, 1996.
Lévesque, Rodrigue, yay. haz., *History of Micronesia,* c. 1, Gatineau, Québec: Lévesque Publications, tarih belirtilmemiş.
Licuanan, Virginia Benitez ve José Llavador Mira, yay. haz., *The Philippines under Spain: A Compilation and Translation of Original Documents,* kitap 1, Manila: National Trust for Historical and Cultural Preservation of the Philippines, 1990.
Limborch, Philippus van, *The History of the Inquisition* (2 cilt), çev. Samuel Chandler, Londra: J. Gray, 1731.
López de Gómara, Francisco, *Historia general de las Indias,* Madrid: Amigos del Círculo del Bibliófilo, 1982.
Lord Stanley of Alderly, yay. haz., *The First Voyage Round the World, by Magellan,* Londra: Hakluyt Society, 1874. (Yeniden basım 1964.)
Lothrop, Samuel Kirkland, *The Indians of Tierra del Fuego,* New York: Museum of the American Indian, 1928.
Lowes, John Livingston, *The Road to Xanadu,* Boston: Houghton Mifşin, 1927.
Macksey, Kenneth, *The Penguin Encyclopedia of Weapons and Military Technology,* Londra: Viking, 1993.
Manchester, William. *A World Lit Only by Fire: The Medieval Mind and the Renaissance.* New York: Little, Brown, 1993.
Marchant, John, et al. *A Review of the Bloody Tribunal; Or the Horrid Cruelties of the Inquisition.* Perth: G. Johnston, 1770.
Markham, Clements, tr. *Early Spanish Voyages to the Strait of Magellan.* London, Hakluyt Society, 1911.
———, tr. *The Letters of Amerigo Vespucci.* London: Hakluyt Society, 1894. Martinic Beros, Mateo. *Historia del Estrecho de Magallanes.* Santiago, Chile: Editorial Andrés Bello, 1977.

Medina, José Toribio, ed. *Colección de documentos inéditos para la historia de Chile,* vols 2, 3. Santiago, Chile: Imprenta Ercilla, 1888.
———. *Colección de Historiadores de Chile y de Documentos Relativos,* vol. 27. Santiago, Chile: Imprenta Elzeviriana, 1901.
———. *El descubrimiento del Océano Pacífico: Vasco Nuñez Balboa, Hernando de Magallanes y sus compañeros.* Santiago, Chile: Imprenta Elzeviriana, 1920.
Medina, Pedro de. *A Navigator's Universe.* Chicago: University of Chicago Press, 1972. (İlk basım 1538.)
Melón y Ruiz de Gordejuela, Amando. *Magallanes-Elcano; o, La primera vuelta al mundo.* Zaragoza: Ediciones Luz, 1940.
Menzies, Gavin. *1421: The Year China Discovered the World.* London: Bantam Press, 2002.
Merriman, Roger Bigelow. *The Rise of the Spanish Empire in the Old World and the New.* New York: Macmillan, 1925.
Milton, Giles. *Nathaniel's Nutmeg.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1999.
Mitchell, Mairin. *Elcano: The First Circumnavigator.* London: Herder Publications, 1958.
Mocatta, Frederic David. *The Jews of Spain and Portugal and the Inquisition.* New York: Cooper Square Publishers, 1973. (İlk basım 1933.)
Molina, Antonio de. *Historia de Filipinas* (2 vols.). Madrid: Ediciones Cultura Hispánica del Instituto de Cooperación Iberoamericana, 1984.
Morga, Antonio de. *Sucesos de las Islas Filipinas,* tr. J. S. Cummins. Cambridge: Hakluyt Society, 1971.
Morison, Samuel Eliot. *Admiral of the Ocean Sea* (2 vols.). Boston: Little, Brown, 1942.
———. *The European Discovery of America: The Northern Voyages.* New York: Oxford University Press, 1971.
———. *The European Discovery of America: The Southern Voyages.* New York: Oxford University Press, 1974.
Morris, John G. *Martin Behaim.* Baltimore: Maryland Historical Society, 1855.
Navarrete, Martín Fernández de. *Colección de los viajes y descubrimientos que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo XV,* vol 4. Madrid: Imprenta Nacional, 1837.
Nimmo, Harry, *The Sea People of Sulu,* San Francisco: Chandler, 1972.
Nowell, Charles E., yay. haz., *Magellan's Voyage Around the World.* Evanston: Northwestern University Press, 1962.
Nunn, George E., *The Columbus and Magellan Concepts of South American Geography,* Glenside, 1932. (Özel basım)
Obregón, Mauricio, *From Argonauts to Astronauts: An Unconventional History of Discovery,* New York: Harper & Row, 1980.
———, *La Primera Vuelta al Mundo,* Bogotá: Plaza y Janés, 1984.
Oviedo y Valdez, Gonzalo Fernández de, *Historia General y Natural de las Indias,* Asunción: Editorial Guaranía, 1944–1945.
Oxford Companion to Ships and the Sea, The, yay. haz., Peter Kemp, Londra: Oxford University Press, 1976.
Parr, Charles McKew, *So Noble a Captain,* New York: Thomas Y. Crowell, 1953.
Parry, J. H., *The Age of Reconnaissance,* Berkeley: University of California Press, 1963.
———, *The Discovery of South America,* New York: Taplinger, 1979.
———, *The Discovery of the Sea,* Berkeley: University of California Press, 1981.
———, *The European Reconnaissance: Selected Documents,* New York: Walker & Co., 1968.
———, *The Spanish Seaborne Empire,* New York: Knopf, 1970.
Parry, John W., *The Story of Spices,* New York: Chemical Publishing Co., 1953.
Pearson, M.N., yay. haz., *Spices in the Indian Ocean World,* Aldershot, Hampshire: Variorum, 1996.

Peillard, Leonce, *Magallanes,* Barcelona: Círculo de Lectores, 1970.
Penrose, Boies, *A Link to Magellan: Being a Chart of the East Indies, c. 1522,* Philadelphia: Wm. F. Fell, 1929.
———, *Travel and Discovery in the Renaissance,* Cambridge: Harvard University Press, 1955.
Pérez-Mallaína, Pablo E., *Spain's Men of the Sea,* çev. Carla Rahn Phillips, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1998.
Pfitzer, Gregory M., *Samuel Eliot Morison's Historical World,* Boston: Northeastern University Press, 1991.
Pigafetta, Antonio, *Magellan's Voyage Around the World* (3 cilt), çev. James Alexander Robertson, Cleveland: Arthur H. Clark, 1906.
———, *Magellan's Voyage: A Narrative Account of the First Circumnavigation* (2 cilt), çev. R.A. Skelton, New Haven ve Londra: Yale University Press, 1969.
———, *The Voyage of Magellan,* çev. Paula Spurlin Paige, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1969.
Pike, Ruth, *Linajudos and Conversos in Seville,* New York: Peter Lang, 2000.
Pliny the Elder, *Natural History: A Selection,* çev. John F. Healy, New York: Penguin Books, 1991.
Polo, Marco. *The Travels,* çev. Ronald Latham, Londra: Penguin Books, 1958.
Prestage, Edgar, *The Portuguese Pioneers,* Londra: Adam & Charles Black, 1966. (İlk basım 1933.)
Rabelais, François, *The Histories of Gargantua and Pantagruel,* çev. J.M. Cohen, Baltimore: Penguin Books, 1955.
Ravenstein, E. G., *Martin Behaim: His Life and His Globe,* Londra: George Philip & Son, 1908.
Reau, Louis, *Iconographie de l'Art Chrétien* (3 cilt), Paris: Presses Universitaires de France, 1955–1959.
Reyes y Florentino, Isabelo de los, *Las islas Visayas en la época de la conquista,* Manila: Tipo-Litografía de Chofré, 1889.
Riling, Ray, *The Powder Flask Book,* New Hope, Pa.: Robert Halter, 1953.
Roditi, Edouard, *Magellan of the Pacific,* Londra: Faber & Faber, 1972.
Rodríguez, Marco ve María del Rosario, *Catálogo de Armas de Fuego,* Madrid: Patronato Nacional de Museos, 1980.
Rogers, Robert F., *Destiny's Landfall: A History of Guam,* Honolulu: University of Hawaii Press, 1995.
Rosengarten, Frederic, Jr., *The Book of Spices,* gözden geçirilmiş basım, New York: Pyramid Books, 1973.
Sagarra Gamazo, Adelaida, *La Otra Versión de la Historia Indiana: Colón y Fonseca,* Valladolid: Universidad de Valladolid, 1997.
Schivelbusch, Wolfgang, *Tastes of Paradise,* New York: Vintage Books, 1992.
Sharp, Andrew, *The Discovery of the Pacific Islands,* Londra: Oxford University Press, 1960.
Shirley, Rodney, *The Mapping of the World: Early Printed World Maps, 1472–1700,* gözden geçirilmiş basım, Londra: New Holland Press, 1993.
Silverberg, Robert, *The Realm of Prester John,* Atina: Ohio University Press, 1996.
Slocum, Joshua, *Sailing Alone Around the World,* New York: Barnes & Noble Books, 2000.
Sobel, Dava, *Longitude,* New York: Penguin Books, 1996.
Torres y Lanzas, Pedro, *Catálogo de los documentos relativos a las islas Filipinas existentes en el Archivo de Indias de Sevilla,* c. 1. Barcelona: L. Tasso, 1925.
The Travels of Sir John Mandeville, çev. C.W.R.D. Moseley, Londra: Penguin Books, 1983.
Ulman, R. B. ve D. Brothers, *The Shattered Self: A Psychoanalytic Study of Trauma,* Hillsdale, New Jersey: Analytic Press, 1988.
Varthema, Ludovico di, *The Itinerary of Ludovico di Varthema of Bologna,* çev. John Winter Jones, Londra: The Argonaut Press, 1928.

Vial, Ignacio Fernández ve Guadalupe Fernández Morente. *La Primera Vuelta al Mundo: La Nao Victoria,* Sevilla: Muñoz Moya Editores, 2001.
Vigón, Jorge, *Historia de la Artillería Española,* Madrid, 1947.
Villas-Boas, Manuel, *Os Magalhães: Sete Séculos de Aventura,* Lizbon: Estampa, 1998.
Wilford, John Noble, *The Mapmakers.* New York: Knopf, 2000.
Winsor, Justin, *Narrative and Critical History of America,* c. 2. Boston: Houghton Mifşin, 1884.
Wionzek, Karl-Heinz, yay. haz. *Another Report About Magellan's Circumnavigation of the World: The Story of Fernando Oliveira,* Manila: National Historical Institute, 2000.
Wroth, Lawrence C., *The Early Cartography of the Pacific. The Papers of the Bibliographical Society of America,* c. 38, New York: The Bibliographical Society of America, 1944.
Zweig, Stefan, *Conqueror of the Seas,* New York: The Viking Press, 1938.

Süreli Yayınlar

Harrison, Tom, "The 'Palang' ", *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society,* c. 37, 1964, s. 162–174.
———, "The 'Palang': II. Three Further Notes", *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society,* c. 39, 1966, s. 172–174.
Larioux, Bruno, "Spices in the Medieval Diet: A New Approach", *Food and Foodways,* c. 1, no. 1, 1985.
Nunn, George E., "Magellan's Route in the Pacific", *Geographical Review,* c. 24, 1934.
Pike, Ruth, "Seville in the Sixteenth Century", *Hispanic American Historical Review,* c. 41, no. 3, Ağustos 1961.
Rogers, Robert F. ve Dirk Anthony Ballendorf, "Magellan's Landfall in the Mariana Islands", *Journal of Pacific History,* c. 24, Ekim1989.
Taylor, Paul S., "Spanish Seamen in the New World During the Colonial Period", *Hispanic American Historical Review,* c. 5, 1922.
Torodash, Martin. "Magellan Historiography." *Hispanic American Historical Review,* vol. 51, no. 2, May 1971.
Villiers, Alan. "Magellan: A Voyage into the Unknown Changed Man's Under- standing of His World." *National Geographic,* June 1976
Winchester, Simon. "After Dire Straits, an Agonizing Haul Across the Pacific." *Smithsonian,* April 1991.

Yayımlanmamış Malzeme

Gallego, Vasquito, "The Voyage of Fernão de Magalhães Written by One Man Who Went in His Company", çev. Samuel Eliot Morison, Harvard Üniversitesi Arşivleri.
Morison, Samuel Eliot, *Life* için yazılmış, yayımlanmamış makale, 24 Şubat 1972, Harvard Üniversitesi Arşivleri.
Sandman, Alison, *Cosmographers vs. Pilots: Navigation, Cosmography, and the State in Early Modern Spain,* doktora tezi, Wisconsin Üniversitesi, 2001.
Smith, Roger Craig, *Vanguard of Empire: 15th- and 16th-Century Iberian Ship Technology in the Age of Discovery,* doktora tezi, Texas A&M Üniversitesi, 1989.

DİZİN

I. Carlos (İspanya Kralı) 13, 23-24, 26, 29-30, 33-40, 42-46, 50-51, 55, 57, 59-61, 77, 83, 85, 120-121, 130-133, 135-136, 151, 156, 167, 169, 176, 233-234, 248, 251, 254, 261, 273-274, 278, 280-286, 301, 314, 320, 3247-328, 333, 335, 343-344, 361, 363-368, 370-376
I. Felipe (İspanya Kralı) 107, 222, 281
I. François (Fransa Kralı) 282, 284, 368
I. Joao (Portekiz Kralı) 16
I. Manuel (Portekiz Kralı) 17-18, 20-23, 34, 37, 39-42, 45, 47, 49, 61, 71, 79, 107, 323
II. Joao (Portekiz Kralı) 17, 20
II. Julius (Papa) 11
III. Alexander (Papa) 72
III. Callistus (Papa) 9
III. Joao (Portekiz Kralı) 23, 370, 376
VI. Adrian (Kardinal) 30, 284-285
VI. Alexander (Papa) 9-11
X. Alfonso (İspanya Kralı) 64
X. Leo (Papa) 57, 282-283

Aachen 284
Aachenlı Hans 359
Abuleis (Ternate Racası) 317
Acurio, Juan de 358-359
Afrika 11, 14, 17-18, 68-69, 80-81, 85, 191, 206, 210, 222, 226, 285, 303, 343, 351
Aguatanejo 375
Aguilar, Hernando de 272
Agulhas akıntısı 350
Agulhas Burnu 351
Akdeniz 69
Albo, Francisco 59, 87, 116, 155, 158, 168, 182-183, 189, 194, 198, 236, 289, 293, 344, 351, 353, 355, 358-360, 364-367
Alcazaba, Simon de 375
Alcazar Real 27
Almanya 26, 36, 107-108, 282-284
Almanzor (El-Mansur) 313-318, 321, 326-333, 335, 347
Almeida, Francisco de 20
Alor Boğazı 338
Alvares, Sebastian 47-50
Amaban 339
Amazon Nehri 88
Amerika 4, 12, 28, 36, 156-157, 333, 346, 376 ayrıca bkz. Yeni Dünya
Amsterdam Adası 343-344
And Dağları 90, 106, 153, 159, 163
Andrews Körfezi 168
Antarktika Kutbu 155, 183-184, 338, 343
Aragon 26, 248
Aranda, Juan de 29-30, 52-53
Areche, Juan de 244
Argensola, Bartolome Leonardo de 311
Argot, Roland de 355, 371
Arjantin 106, 111-112
Arratia, Juan de 359
Arzu Burnu 176
Asya 14-15, 69, 74, 106, 110, 156, 165, 189, 194, 199, 206, 210, 346
Atean 310
Atlantik Okyanusu 10-11, 16, 19, 34, 36, 49, 63-67, 69, 78, 80, 87-89, 95, 106, 108, 152, 155, 159, 176, 181, 183, 269, 273, 284, 350, 376
Augsburg 36
Avrupa 9, 11, 13-17, 25, 41, 60, 67-74, 77, 88, 90, 96, 98, 188, 191, 200, 205, 221-222, 226, 228, 239, 244, 260, 281-282, 284-285, 302, 319, 331, 338, 340, 360, 364, 368-370
Avustralya 221, 343
Ayamonte, Martin de 340
Azamor 20-21
Aziz Augustine Burnu 87
Aziz Elmo ateşi 81-82, 111, 118, 193, 209, 309
Aziz Jacob Adaları 352
Azor Adaları 356

Bacan 310, 317, 323
Bahamalar 69-70
baharat / baharat ticareti 13-15, 18, 29, 31, 34-37, 41, 105, 235, 308, 311, 314-316, 320, 323-324, 328, 345, 358, 364, 366, 374
Baharat Adaları 15, 18, 24, 28, 30-35, 38, 40-41, 44, 46, 49, 56-57, 60-61, 65, 75, 77,

97, 104, 107, 110, 115, 120-121, 138-139, 143, 152, 154, 157-158, 173-176, 179, 182, 189, 194, 198, 204, 206, 224, 234, 236, 254, 261-262, 274, 286, 288, 291-293, 298, 304, 306, 309-311, 315-317, 319-320, 322, 324, 326, 328, 330-332, 335, 345, 347-349, 353-354, 356, 358, 361-366, 370-371, 373-376
Bahia Blanca 115
Bahia de los Patos (Ördek Koyu) 116
Baibai 236
Balboa, Vasco Nunez de 108
Baldaya, Alfonso Gonçalves 17
Bali 341
Banda Denizi 338
Bandan Adası 323, 327
Baramedalı Meryem Anamız Kilisesi 65
Barbosa, Beatriz (eşi) 27, 37, 59-61, 167, 268, 279
Barbosa, Diogo (kayınpederi) 27, 79-80, 280-281, 372
Barbosa, Duarte (kayınkuzeni) 27, 58, 86, 92, 126-127, 143, 173, 182, 267-268, 270-272, 279, 288, 316, 341
Barcelona 45, 284
Barrasa, Diego 151
Barreta, Martin 244
Barros, Joao de 39, 315
Basra Körfezi 15, 210
Bastiao 293
Batı Afrika 16, 352
Batı Denizi bkz. Pasifik Okyanusu
Batlamyus 12, 32, 353
Bautista, Juan 310
Behaim, Martin 156
Belçika 282
Benaconora 348
Bergen, Hans 204
Bertoa 88
Bikar 189
Bikini 189
Bimini Adası 69-70
Birahan Batolach 309
Boemia, Martin de bkz. Behaim, Martin
Borgia, Alfonso 9
Borja, Rodrigo de bkz. VI. Alexander
Borneo 206, 292, 392
Brezilya 11, 18, 49, 61, 87-90, 94-95, 108, 288
Bristollü Andrew 204
Brito, Antonio de 347-349
Bruges 364
Brunei 293-296, 298, 304-305
Burgos 28, 103, 229, 280
Burgos, Simon de 354-355, 371
Burma 73
Burne (Borneo) 292
Bustamente, Hernando 102-103, 358-360, 364-365, 367-368
Bütün Azizler Boğazı 172
Büyük Java 318
Büyük Kanarya 78
Büyük Perhiz 222

Cabaio 310
Cabalizao 310
Cabo Tormentoso bkz. Ümit Burnu
Cabot, Sebastian 373, 375
Cabral, Pedro Alvares 88
Cadiz 56, 63, 174
Caghaian Adası 291
Caion 338
Calanoa 289-291
Calicut 209, 238, 362
Camanuca 310
Camoes, Luis de 311
Campos, Juan de 345
Cape Bojador 16-17
Cape Town 351
Cape Verde Adaları 10-11, 80, 32, 362, 370-371
Caphi 338
Carmona, Diego 359
Caroline Adası 193
Cartagena, Juan de 44-45, 47, 51-52, 58, 79-80, 84-87, 92, 94, 123-124, 129, 133, 137, 152, 173, 236, 260, 273, 275-276, 278-280
Carvalho, Joao Lopes 87-88, 94-95, 150, 158, 270-271, 288-290, 293, 299-302, 315, 321, 334, 344
Casa de Contratacion bkz. Ticaret Odası
Casas, Bartolome de las 32-33
Castroverde 275
Cauiao 310
Cavit Adası 309
Cebu Adası 234, 236-237, 239, 242, 244-245, 247, 249-251, 253-254, 269, 272, 279, 287, 289, 326

Cengiz Han 73-74
Cenova 24, 41, 73
Cervantes, Miguel de 106
Cheai 310
Cheaua 310
Chechili 329
Chiericati, Andrea 57
Christmas Adası 189
Cıng Hı 207, 209-210, 221
Cimbonbon Adası 305-306, 332
Cisneiros, Ximenes de (Kardinal) 30
Coca, Antonio de 52, 86, 94, 123-124, 132
Cochin 371
Coleridge, Samuel Taylor 73, 344
Colmenero, Antonio Hernandez 359
Concepcion 36, 52, 85, 87-88, 102, 122-125, 127-129, 143, 150, 161-162, 168-169, 171, 182, 276, 287, 303, 332
Consulado del Mare 104-105
Corco, Guillermo 345
Coriolis kuvveti 185, 350
Corrientes Burnu 110
Cortes, Hernando 375
Costa, Alvaro da (Büyükelçi) 39-40
Covilha 23
Croy, Guillaume de 30
Cu Di 207, 210, 221
Cu Gavcı 210, 221

Çav Cu Guo 227
Çin 14-15, 73-74, 157, 178, 207, 210, 221-222, 291, 294, 296, 298-300, 321-323, 330, 340, 342
Çin İmparatorluk Filosu 206-210, 221-222, 298

Darien 333, 346
Darwin, Charles 140, 164-165, 178
Dawson Adası 168
De Magalhais 19
Deli Juana (İspanya Kraliçesi) 250, 281, 284
Dias, Bartolomeu 17, 36, 343
Diaz, Diego 124
Don Nehri 39
Drake, Sir Francis 161, 376

Eannes, Gil 17
Eden, Richard 109, 187
Ejder Kuyruğu bkz. Macellan Boğazı
Elcano, Juan Sebastian 123-125, 127, 136, 268-269, 287-288, 296, 299, 301-304, 315, 333-334, 337-340, 342-344, 349-368, 373-374
Elizabeth Adası 168
El-Mansur bkz. Almanzor
Elorriaga, Juan de 123-124
Endonezya 35, 301, 305, 338, 357
Endülüs 24, 41
Engizisyon 9, 97, 130-135
Eniwetok 189
Enrique 31, 60-61, 225-228, 238-239, 243-244, 255, 268-269, 272, 288
Escovar, Anton de 260
Espinosa, Gonzalo Gomez de 85-86, 126-127, 270, 272, 288, 296, 299, 301-302, 315, 318, 334, 344-349, 353-354, 367, 371-373
Etiyopya 17, 80
Expelata, Leon 272

Faleiro, Francisco 23-24, 30
Faleiro, Ruy 23-24, 29-30, 33-34, 37-42, 45-47, 49-53, 57, 94, 119, 133, 281
fantastik diyarlar, efsaneler
  Arimaspiler 68
  Gençlik Pınarı 69, 75
  olağanüstü yaratıklar 68-70
  Orta Krallık 342
  Prester John efsanesi 70-75
Fas 20-22
Feneso, Guillermo 272
Fernandes, Antonio 124
Fernando (İspanya Kralı) 9-10, 13, 18, 24, 26, 107
Filipa (Portekiz Kraliçesi) 16
Filipin Denizi 345
Filipinler 206, 222, 227, 236, 246, 251, 261, 263-264, 272, 287-289, 346, 360, 372
Fine, Oronce 377
Flanders 26
Fonseca, Juan Rodriguez de (Piskopos) 28, 32, 35, 51-53, 79, 85, 87, 137, 274, 278-279, 281
Fransa 10, 15, 97, 107, 137, 282, 302
Froes, Estevao 108
Froward Yolu 168
Fuerteventura 78
Fugger ailesi 36-37, 108, 282, 375

Gallego, Antonio 260
Gallego, Vasco Gomes (Vasquito) 155, 161-162, 167, 355, 359
Galvao, Antonio 107, 315-316
Gama, Vasco da 17-18, 31, 191, 222, 343, 371
Garcia, Nuno 51
Gatigan Adası 235-236
Genel Kaptan bkz. Macellan, Ferdinand
Gilolo Adası 319, 345
Gine 17, 80
Ginoves, Antonio 84, 93
Gioan de Farax 64
Giogi 338
Gois, Luis Alfonso de 272
Gomera 78
Gomes, Estevao 166-170, 172, 178, 273, 277-280, 359
Gomez, Francisco 260
Guadalquivir Nehri 3, 36, 63-64, 66, 284-286, 356-357, 359, 361
Guadiana Nehri 373
Guam 197, 199, 205, 223
Guerra, Geronimo 123, 169-170, 273, 277-280
Guetaria 374
Guinea 273
Guipuzcoa 302-303
Güney Afrika 350
Güney Amerika 31-32, 88, 90, 95, 108, 153-154, 156-157, 185-186, 275, 309, 375, 377
Güney Çin Denizi 292
Güney Diyarı (Terra Australis) 69
Güney Kutbu 10, 153
Güney Yarıküre 69, 161, 185, 350, 377
Güneydoğu Asya 14, 199, 210

Habsburg Hanedanı 26, 282
Haçlı Seferleri 70
Haro, Cristobal de 36-37, 108, 169, 273-274, 358, 364, 375
Hawaii 197
Henrique (Prens) 16-17, 19, 25, 356
Heredia, Sancho de 272
Hernandez, Diego 123, 359
Herodotos 68
Heyerdahl, Thor 193
Hırsız Adaları (Islas de los Ladrones) 203, 346-347
Hierro 78
Hindistan 4, 14, 17, 20, 25, 30, 68, 71-72, 75-76, 88, 209-210, 238, 304, 317, 322, 341, 345, 349, 352, 369, 371
Hint Adaları 13, 18, 20, 22-26, 31-32, 36-37, 46, 49, 53, 58, 72, 106-107, 110, 121, 158, 163, 199, 334, 339-340, 343, 348-349, 355, 369, 371, 375
Hint Okyanusu 15, 191, 206, 350-351
Hispaniola 11
HMS Beagle 140, 164
Hollanda 18, 282, 363-364
Homonhon Adası 223
Horn Burnu 275
Huelva, Juan Rodrigues de 359
Humabon (Cebu Kralı) 239, 242, 247-248, 251-253, 259, 263, 269-272

Isabel (İspanya Kraliçesi) 9-10, 13, 18, 24, 26-29, 34, 248
Iussu (Gilolo Kralı) 324

İber Yarımadası 14, 16-17, 40, 49, 78, 229, 282
İnanç Çağı 72, 89
İngiltere 10, 41, 107, 370
İsa Dağı 144
İskoçya 160
İspanya 3-4, 9-10, 13, 15, 18, 20, 24-36, 38-43, 45, 48-49, 52-53, 57, 59, 61, 63-64, 80, 85, 88, 94, 106-108, 118, 120-121, 125, 127, 130-132, 136, 139, 143, 151-152, 157, 166-170, 172-176, 194, 221, 228-230, 233-236, 238, 248-249, 268, 272-274, 277-278, 280-282, 284-286, 302-304, 314-317, 319, 321, 323, 326, 329, 331-335, 337, 343, 348, 353-355, 358, 360, 363-366, 368, 370-376
İtalya 15, 93, 107, 282, 368

Jakiol Körfezi 338
Japonya 206, 346
Java Adası 340-342
Joao (Prens) 23
Juan Fernandez Adaları 185, 189
Judicibus, Martin de 359

Kanarya Adaları 49, 78-80, 138, 275
Karakitang 310
Karayipler 11, 107-108
Karkaralong 310

Kastilya 24, 26, 30-31, 52, 61, 108, 132, 154, 200, 248, 253, 284, 364
Kesmeşeker Dağı 87
Keşifler Çağı 4, 11-12, 15, 17, 25, 32, 37, 41, 67, 77, 89, 178, 191, 322, 360, 374, 377
Kima 310
King, C.G. 192
Kolambu (Limasawa Racası) 227
Kolomb, Kristof 10, 13, 24, 28-29, 32, 64, 69, 79, 107, 151, 178, 186, 206, 331, 357
Komo Adası 345
Kon Tiki 193
Konstantinopol 15
Kopernik, Nicolas 11
Köpekbalığı Adası (Isla de los Tiburones) 194
Kudüs 69, 369
Kutsal Roma İmparatorluğu 281-285
Kuzey Afrika 10, 16, 20, 71, 98, 355
Kuzey Kutbu 10
Kuzey Yarıküre 69, 345

l'Isle-Adam, Philippe Villiers de 369
La Palma 78
Laigoma 338
Lanzarote 78
Lapu Lapu (Mactan Kralı) 254-256, 263-264, 269
Las Islas Filipinas 222
Las Marismas 63
Leiva, Sancho Martinez de 57
Leon 26, 248
Leon, Juan Ponce de 69-70
Leonor 23, 34, 39-40
Limasawa Adası 227, 236, 290
Lind, James 191-192
Lipan 310
Lisboa, Joao de 103, 108, 156
Lizbon 18-20, 22, 36-37, 44, 51, 88, 103, 370-371
Loaysa, Francisco Garcia Jofre de 374
Lomas Körfezi 162
Londra 41
Lorosa, Pedro Alfonso de 319, 322-323, 329, 349
Luther, Martin 283
Luzon 206, 300
Lüksemburg 282

Ma Ho bkz. Cıng Hı
Ma Huan 209
Macellan Boğazı 107, 172, 177, 376, 377
Macellan Bulutsusu 184, 377
Macellan Ülkesi (Magellanica) 377
Macellan, Diogo (kardeşi) 19-20
Macellan, Ferdinand (Genel Kaptan)
ailesi 19
askerliği ve savaşları 20-22
Azamor savaşı 21
Hindistan seferi 20
bayrak krizi 42-44
Beatriz'le evliliği 27
boğazın keşfi 154-155
çocukları 27, 57
dini inancı 60, 64-65, 240, 246-247, 252-253
dini törenler 57, 122, 148, 152, 232-233, 240-241, 247-250, 252-253
doğumu 19
eğitimi 19
İspanya'ya gidişi 24
isyancıların cezalandırılması 129-137, 152
isyanın bastırılması 125-129
işkence yöntemleri 129-137
keşif seferi görüşmeleri 30-34
Kral Carlos'la ilişkisi 33-38, 41-43, 363
Kral Manuel'le ilişkisi 20-24
Mactan savaşı 254-260
misyonerlik 93, 150-151, 233-234, 241, 247-253
ölümü 259
Santiago Tarikatı Şövalyeliği 42
saraydaki hizmeti 19-20
soyağacı 19
vasiyetnamesi 59-61
yerlilerle ilişkiler 92-93, 109-110, 145-151, 200-201, 223-228, 232-235, 240-242, 247-248
Macellan, Rodrigo (oğlu) 27, 61
Machiavelli, Niccolo 137
Mactan Adası 236, 251, 254-256, 260-264, 270, 279, 289, 360, 365-366
Madagaskar Adası 343
Madrid 284
Madrid, Francisco de 272
Mafra, Gines de 121-122, 126, 128-129, 143, 176-178, 194-195, 200, 228, 254, 257-258, 261, 270, 294-295, 299-300, 334, 345-346, 371-372
Magalhaes, Fernao de bkz. Macellan, Ferdinand

Magalhaes, Rodrigo de (babası) 19
Magallanes, Hernando de bkz. Macellan, Ferdinand
Magallanes, Martin de 352
Magdalen Kanalı 168
Makian 310
Malaga 56
Malakka 61, 221, 226, 238, 322-323, 329
Maluku Adaları 170, 175, 194, 205, 224-225, 238, 274, 289, 293, 295, 304, 308-311, 322, 331, 338, 340, 345, 347, 349, 354, 356, 362-363, 365, 371-373, 375-376
Maluku Armadası 35, 47, 53, 56-58, 61, 64-66, 78-79, 81, 83, 87, 89, 91, 94-97, 101-102, 106, 110, 118, 124, 133, 152-153, 166, 172, 179, 181, 185, 199-200, 208, 222, 228, 238, 246, 267, 272, 274, 278, 281, 286, 294, 303-304, 311, 315, 320, 322, 328, 337, 347-349, 356-357, 363, 370, 374-375
  Aziz Elmo ateşi 81-82, 111, 118, 193, 209, 309
  Baharat Adaları'na varış 310-311
  baharat ticareti 320-323, 326, 328
  Cebu katliamı 269-272, 279
  cephane 228-230
  cinsellik 92, 241, 243-245, 253, 330
  Concepcion'un yanışı 287
  erzak 53-55, 79, 83, 116-117, 138, 170, 175-176, 189
  eşcinsellik 84, 93, 99, 101
  gemiler
    Concepcion 36, 52, 85, 87-88, 102, 122-125, 127-129, 143, 150, 161-162, 168-169, 171, 182, 276, 287, 303, 332
    San Antonio 36, 80, 84-86, 94, 110, 122-127, 129, 132, 136-137, 143, 151, 161-162, 166-172, 176, 178, 272-274, 276-277, 280, 286, 337, 367, 372
    Santiago 36, 85, 110, 124, 127, 139-143, 152-154, 254
    Trinidad 36, 43-44, 59, 66, 81, 84-85, 87, 93, 104, 109-110, 117-119, 122-123, 125, 127-129, 136, 143, 149, 151, 162, 168, 182-183, 203, 224, 232, 240, 242, 250, 268, 270, 276-277, 288, 291, 294, 296, 299, 301-302, 305, 310, 314, 318, 327, 329, 332-335, 344-350, 357, 371
    Victoria 3-4, 36, 52, 84-86, 111, 122, 124-127, 129, 143, 155, 162, 168, 171, 173-175, 182, 194, 272, 275, 288, 294, 299, 302, 331-335, 337-340, 342-344, 350-357, 361-363, 365, 367-368, 371, 376
idam cezası 93
iskorbüt hastalığı 4, 172, 190-192, 201, 204, 346, 352
isyancıların cezalandırılması 129-137
isyanlar 85-86, 121-129, 137, 143, 168-170
kaptanlar 37-38, 52, 83-86, 94, 143, 182, 267, 288, 302, 334, 344
keşif seferi rotası
  Sevilla 63
  Sanlucar de Barrameda 64
  Kanarya Adaları 78
  Tenerife Adası 78
  Monterose 79
  Cape Verde Adaları 80
  Gine 80
  Aziz Augustine Burnu 87
  Saint Lucy Körfezi 87
  Brezilya 87
  Rio de Janeiro 87
  Paranagua Körfezi 95
  Santa Maria Burnu 95
  Rio de la Plata 106
  Corrientes Burnu 110
  San Matias Körfezi 112
  Bahia Blanca 115
  Bahia de los Patos (Ördek Koyu) 116
  Meşakkat Körfezi [Bay of Toil] 119
  Port Saint Julian 119
  Santa Cruz Nehri 139
  On Bir Bin Bakire Burnu 155
  Tierra del Fuego 159
  Lomas Körfezi 162
  Elizabeth Adası ya da Dawson Adası 168
  Froward Yolu 168
  Magdalen Kanalı 168
  Arzu Burnu 176

Juan Fernandez Adaları 185
Marshall Adaları 189
San Pablo 193
Caroline Adası 193
Köpekbalığı Adası 194
Guam 197
Hırsız Adaları (Islas de los Ladrones) 203
Filipinler 222
Samar Adası 222
Suluan Adası 222
Homonhon Adası 223
Gatigan Adası 235
Limasawa Adası 236
Seulani Adası 236
Cebu Adası 236
Mactan Adası 251
Mindanao Adası 289
Caghaian Adası 291
Palawan Adası 292
Brunei 293
Cimbonbon Adası 305
Birahan Batolach 309
Sulawesi 309
Maluku Denizi 309
Cavit Adası 309
Baharat Adaları / Maluku Adaları 310
Tidore Adası 313
Trinidad
Tidore Adası 345
Gilolo Adası 345
Morotai 345
Filipin Denizi 345
Komo Adası 345
Hırsız Adaları (Islas de los Ladrones) 346
Benaconora 348
Ternate 348
Sulach Adası 338
Jakiol Körfezi 338
Endonezya Adaları 338
Alor Boğazı 338
Banda Denizi 338
Timor Adası 339
Java Adası 340
Port Elizabeth 350
Agulhas Burnu 351
Ümit Burnu 351
Saldanha Körfezi 351
Aziz Jacob Adaları 352
Santiago Adası 352
Tenerife Adası 356
Saint Vincent Burnu 356
San Lucar Körfezi 356
Sanlucar de Barrameda 357
Sevilla 357
keşif seferinin sona ermesi 356-360
Mactan savaşı 254-260
mürettebat 55-56, 63, 65-66, 98-105, 355
Pasifik'te karaya çıkış 197
rehineler / esirler 151, 185-187, 190, 293, 299-301, 309-310, 321, 340, 355, 357
San Antonio'nun kaçışı 168-171
Santiago'nun batışı 140-141
sefer finansı 36-37
sefer hazırlıkları 41-42, 46-47, 50-53
sonraki armadalar 374-375
Trinidad'a el konması 347-348
yerlilerle ilişkiler 92-93, 109-110, 145-151, 199-201, 203, 223-226, 230-232, 238-243, 289-291, 293-299, 306, 313-315, 318-319, 322-324, 326-333, 335, 339-340
Maluku Denizi 309
Mandeville, John 74-76, 82, 89
Manuel (Maluku yerlisi) 319, 371
Mare Adası 331
Marguerite (Avusturya Arşidüşesi) 363
Maria (Portekiz Kraliçesi) 34
Mariana Adaları 197
Mariana Çukuru 181
Markizler 189
Marshall Adaları 189
Martin, Francisco 272
Martyr, Peter 29, 69, 108-109, 377
Maxentius (Roma İmparatoru) 48
Maximilian (İmparator) 282-283
Meau 310
Mediciler 282
Melanezya 199
Mendez, Martin 174, 302, 315, 355, 367, 371
Mendoza, Juan de Escalante de 66, 105
Mendoza, Luis de 52, 85-86, 122, 124, 126-127, 129-130, 137, 173, 272, 275
Meneses, Tristao de 322

Mercator, Gerardus 377
Mesquita, Alda de (annesi) 19
Mesquita, Alvaro de 57, 94, 122-123, 125, 128-129, 132-135, 143, 161-162, 167-170, 273, 275-278, 280, 288, 367, 372
Meşakkat Körfezi [Bay of Toil] 119
Mikronezya 193
Milano 41
Mindanao Adası 206, 289, 306, 309-310
Moğol İmparatorluğu 73
Moğolistan 74
Molino, Luis de 124, 136, 345
Monoripa Adası 306
Monterose 79
Morales, Hernando 132, 134-135
Morison, Samuel Eliot 161, 292
Morotai 345
Motir 310, 323
Mozambik 17, 210
Muhammed 14

Nankin 207-208, 221
Napoli 41
Navarro, Lope 195, 197
Nicolas 359
Nieto, Rodrigo 260
Nil Nehri 69
Noli, Antonio da 10
Noli, Bartolomeo da 10
Normandia, Ricarte de 355
Noronha, Fernao de 88
Norveç 160
Nova Scotia 160
Nuza 310

Ocak Nehri (River of January) 87
Oğlak Dönencesi 120
Okyanus Denizi bkz. Atlantik Okyanusu
On Bir Bin Bakire Burnu (Cabo Virgenes) 155-156, 172
Ortadoğu 15

Paginsara 310
Palawan Adası 292-293
Panama 108, 157
Papua (Raca) 320
Para 310
Parana Nehri 106
Paranagua Körfezi 95, 106
Paris 41
Pasifik Okyanusu 12, 32, 108, 155, 157-159, 163, 166, 168, 176-178, 181-185, 187, 189, 193-194, 199, 201-202, 204-206, 223, 244, 251, 255, 263, 286, 293, 339, 345-346, 360, 374-374, 377
Paskalya Adası 189
Patagonya 142, 144, 148, 172, 185-187, 189, 377
Patagonya Boğazı 172
Petrucci (Kardinal) 283
Pigafetta, Antonio 57-59, 63-65, 78-82, 87-88, 91-93, 109, 116-118, 124, 131, 142, 144-145, 147-149, 155-156, 158, 162, 167-169, 171-172, 176, 182-190, 192-194, 197-198, 201-204, 209, 223-225, 230-232, 234-235, 237-252, 255-262, 267-271, 288-296, 298-301, 304-306, 308-311, 314, 318-320, 323-325, 328-331, 333-335, 338-343, 351-360, 364, 366, 368-370
Pinzon, Vicente Yanez 88, 107
Plinius 67-69, 75, 78-79, 82, 116, 306
Polo, Marco 58, 73-75, 79
Port Elizabeth 350
Port Saint Julian 119-120, 124, 129-130, 132, 135-145, 147, 151-153, 165-167, 170, 172-173, 177, 183, 262, 268, 273, 276-279, 304-305, 365, 372
Portekiz 9-11, 13, 15-27, 29-32, 34, 36-37, 39-40, 42-43, 45-46, 49-50, 61-62, 80-81, 85, 88-89, 107-108, 120, 125, 156-157, 163, 166-167, 191, 194, 221, 228-229, 248, 267, 274, 278-279, 281, 294, 314-315, 320, 322-323, 328, 333, 336, 343, 345, 347-349, 352-354, 356, 358, 362, 367-368, 370-371, 373-374, 376
Pretty, Francis 161
Puerto de las Muelas 53
Puerto Rico 70
Pulaoan Adası 306
Punzorol, Juan Bautista 344

Quesada, Gaspar de 52, 85-86, 122-129, 133, 136-137, 143, 173, 276-278

Rabelais, François 77
Rafael 282-283
Rebelo, Cristovao (gayri meşru oğlu) 57, 60, 86, 238, 255, 260, 288

Recalde, Juan Lopez de 274, 277, 279
Reformasyon 282-284
Reina, Pero Sanchez de la 137, 152, 173
Rio de Janeiro 87, 89, 91-94, 226
Rio de la Plata 32, 106-107, 110, 112, 375
Rochela, Simon de la 272
Rodas, Miguel 358-359, 367
Rodos 98, 368
Rodos Tarikatı 369
Rodrigues, Francisco 359
Rodrigues, Gonçalo 124
Rodriguez, Juan 371
Roma 10, 41
Rota 197
Rönenans 67

Sabrosa 19, 61-62
Sagres 16, 356
Saint Lucy Körfezi 87
Saint Vincent Burnu 356
Salamanca 284
Salamon, Antonio 84, 93
Saldana, Bartolome de 340
Saldanha Körfezi 351
Samar Adası 206, 222-223
San Antonio 36, 80, 84-86, 94, 110, 122-127, 129, 132, 136-137, 143, 151, 161-162, 166-172, 176, 178, 272-274, 276-277, 280, 286, 337, 367, 372
San Lucar Körfezi 356
San Martin, Andres de 51, 94, 120, 132-135, 154, 168, 172, 174-176, 270-272, 348
San Matias Körfezi 112
San Pablo 193
Sanchez, Miguel 359
Sanchez, Pedro 310
Sanguir 310
Sanlucar de Barrameda 3, 64, 66, 78, 124, 174, 272, 357, 359, 362
Santa Cruz Nehri 139-142, 153-154, 175
Santa de las Communidades Cuntası 284
Santa Magdalena Adası 171
Santa Maria Burnu 95
Santa Maria de la Victoria Kilisesi 57, 60, 358
Santa Maria del Antigua 359
Santandres, Juan de 359
Santiago (Şili) 185
Santiago 36, 85, 110, 124, 127, 139-143, 152-154, 254
Santiago Adası 352-354
Sanudo, Martin 369
Saragossa Antlaşması 376
Sarangalong 310
Sardalya Nehri 168, 171
Sauvage (Şansölye) 30
Schöner, Johannes 156-157
Sequeira, Diogo Lopes de 373
Serrano, Juan Rodriguez 85, 124, 139-140, 143, 168, 171, 182, 254, 267-268, 270-272
Serrao, Francisco 30-31, 317-319, 322, 326
Seulani Adası 236
Sevilla 3, 24, 27, 30, 36-37, 41-42, 44, 48, 50, 54-56, 58-61, 63-64, 93-95, 99, 101-102, 131, 138, 166, 259-260, 272-274, 278, 280-281, 285-286, 294, 297, 303-304, 308, 322, 333, 335, 337, 350, 352, 355, 357-359, 361-362, 365-368, 370-376
Seylan 156
Shakespeare, William 188, 358
Siao 310
Sicilya 98, 248
Sico 338
Sierra Leone 80
Siripada (Brunei Racası) 298, 300-301
Siyam 221, 238
Solis, Juan de 107-109, 145, 151, 270
Sosyete Adaları 189
St. Catherine Tekeri 48
St. Mary 322
Suar 310
Sula (Mactan Kralı) 254
Sulach Adası 338
Sulawesi 309
Sulu Denizi 291-292
Suluan Adası 222-223, 236
Sumatra 342
Szent-Gyorgyi, Albert 192

Şarlman 281-282, 284
Şili 178, 185, 377

Tagulanda 310
Tahiti 189
Tellez, Francisco de Silva 61
Tenerife Adası 78-79, 356
Ternate 30-31, 310-311, 315, 317-319, 322, 346, 348-349

Terra Australis (Güney Diyarı) 69
Ticaret Odası 27-29, 36, 41, 45, 48, 51, 55-57, 80, 102, 273-275, 277, 279, 281, 286, 303, 371-372, 374
Tidore 310-311, 313-320, 324, 328, 334, 337, 344-345, 347
Tierra del Fuego 159
Timor Adası 339-340, 342-343, 356
Toledo 284
Tolosa, Pedro de 371
Tordesillas 10, 284
Tordesillas Antlaşması 11, 13, 29, 31, 33-34, 40, 46, 120, 194, 316, 333, 348, 352
Tordesillas, Antonio de Herrera y 70
Torquemada, Tomas de 130-131
Torres, Juan de 260
Transilvanyalı Maximilian 131, 331, 367-368
Triana 57, 60, 285
Trinidad 36, 43-44, 59, 66, 81, 84-85, 87, 93, 104, 109-110, 117-119, 122-123, 125, 127-129, 136, 143, 149, 151, 162, 168, 182-183, 203, 224, 232, 240, 242, 250, 268, 270, 276-277, 288, 291, 294, 296, 299, 301-302, 305, 310, 314, 318, 327, 329, 332-335, 344-350, 357, 371

Uruguay Nehri 106
Utrechtli Adrian bkz. VI. Adrian

Ümit Burnu 17, 175, 322, 337, 342-343, 350-354

Valderrama (Rahip) 124, 187, 240, 250, 270, 272
Valencia 9
Valladolid 29-30, 33, 364-366, 368
Vargue, Hans 334, 371-372
Varthema, Ludovico di 58, 304
Vasconcellos (Piskopos) 42
Vatikan 376
Venedik 41, 99, 235, 298, 369-370
Vernal, Johan 103
Vespucci, Amerigo 28, 89-91, 303, 373
Vespucci, Giovanni 373
Vezüv Dağı 67
Victoria 3-4, 36, 52, 84-86, 111, 122, 124-127, 129, 143, 155, 162, 168, 171, 173-175, 182, 194, 272, 275, 288, 294, 299, 302, 331-335, 337-340, 342-344, 350-357, 361-363, 365, 367-368, 371, 376
Victoria Boğazı 172
Vigo, Gonzalo de 346
Villalobos, Ruy Lopes de 222
Voltaire 282

Waugh, W.A. 192
Wittenberg 283

Yangtze Nehri 208
Yeni Dünya 10, 13, 25-28, 64, 69, 87, 178, 188, 357, 377 ayrıca bkz. Amerika
yerel diller 148, 185-187, 247, 320
yerliler 90, 93
  Aborijinler 221, 289
  Amazonlar 76, 341-342
  Bajau kabilesi 307-308
  Chamorro kabilesi 199-204, 308
  Filipinliler 199, 206, 223-225, 228, 240, 246
  Fuego kabilesi 165
  Guaraniler 90-92
  Javalılar 340-341
  Limasawalılar 227, 238-239, 248, 250
  Mactanlılar 251, 254-263
  Malua kabilesi 339
  Manobos kabilesi 309
  Morolar 292
  Negritolar 289, 293
  Tehuelche yerlileri 146, 148, 151
    Patagonyalı devler 145-151, 185-188
    Dev John 148-149
    Dev Paul 185-187
  Tidore sakinleri 313-314, 317-320, 324, 327-328
  Yamyamlar 309, 322, 337-338
Yucatan 333
Yunanistan 98, 377
Yünnan 207

Zayam, Muley 21
Zoar 310
Zubileta, Juan de 359

Dünyanın çevresini dolaşmadığı halde bunu yapan ilk insan olduğu yolunda şöhret yapan Ferdinand Macellan (1480-1521), kendisine ün kazandıran seferine İspanya kralı adına çıkan Portekizli bir deniz subayıydı. Dönem Keşifler Çağıydı ve keşifler, denizlerde yapılıyordu. Akdeniz çevresinde Osmanlı'nın yükselip dünyanın başat güçlerinden biri haline geldiği süreçte yerkürenin öbür ucundaki Amerika keşfedilmiş ve gözler uzaklara, daha uzaklara dikilmişti.

Macellan'ın, kendisini Keşifler Çağının en büyük kaşiflerinden biri haline getirecek bir sabit fikri vardı: Kristof Kolomb'un yapamadığını yapmak ve batıya giderek doğudaki Baharat Adaları'na varmak. Bu fikre Portekizliler değil İspanya Kralı I. Carlos destek verdi ve Macellan, kendisine sağlanan beş gemiyle 1519 Eylül ayında yola çıktı.

1522 Eylül ayında o beş gemiden sadece biri perişan halde İspanya'ya döndü. İçinde sefil durumda on sekiz kişi vardı ve Macellan, aralarında yoktu.

Çünkü sarsılmaz iradesi ve azmiyle bu seferi mümkün kılan, bunun için memleketi Portekiz'in rakibi ve düşmanı İspanya uyruğuna geçmeyi göze alan, doğanın ve insanların yarattığı nice zorluklar karşısında filosunu bilinmeyen denizlerden, fırtınalardan, isyanlardan, savaşlardan geçirip hedefine ulaştıran adam, yerliler tarafından savaşta öldürülmüştü. Çünkü Macellan'ın, kendi pagan dinlerinde yaşayıp giden bölgenin yerli halklarını, olursa iyilikle, olmazsa silah zoruyla Hıristiyan yapmak gibi bir sabit fikri daha vardı ve bu fikir onu ölüme götürecekti.

Dünyanın en büyük kaşiflerinden biri olarak anılmasına; Macellan Boğazı'na, Macellan Bulutsusu'na ve NASA'nın güneş sistemini keşfetmek için gönderdiği Macellan uzay aracına ismi verilerek onurlandırılmasına karşın Macellan, asıl yapmak istediği şeyi yapamamıştır: Baharat Adaları'na varmak, oradan gemilerine yüklediği baharatlarla ve dünyayı dolaşan ilk insan olmanın şanıyla memleketine dönmek. Dünyayı dolaşıp zenginliklerle geri dönen ilk insanlar, o perişan geminin içinde İspanya topraklarına ayak basan on sekiz denizcidir.

Elinizdeki kitap, yenilmez ruhu ve bilgisiyle bu yolculuğu mümkün kılan adamın biyografisi olduğu kadar bu seferin, bir macera romanı kadar sürükleyici seyir defteridir.